

ARKIV

FOR

NORDISK FILOLOGI

UDGIVET UNDER MEDVIRKNING AF

SOPHUS BUGGE
CHRISTIANIA

NICOLAUS LINDER
STOCKHOLM

ADOLF NOREEN
UPSALA

LUDV. F. A. WIMMER
KJØBENHAVN

THEODOR WISÉN
LUND

VED

GUSTAV STORM.

TREDIE BIND.

CHRISTIANIA.

J. W. CAPPELEN

1886.

Indhold.

Side.

De nordiska språkens nasalerade vokaler.

I min korta anmälan (1883) af Björn Magnússon Ólsens bok „Runerne i den oldislandske literatur“ (se Nordisk Revy, Årg. I, sp. 114) har jag redan antydt, att och hvarför jag icke kan godkänna Gislasons (Annaler f. nord. Oldk. 1863, s. 400; Tidskr. f. Phil. og Pæd. VI, 255 och nu senast Njála, II, 6 f.) och Ólsens (anf. st. ss. 95, 101, 102[1]) tvifvel på riktigheten och pålitligheten af de uppgifter, som i Snorra-Eddans afhandling „Um stafrófit“ meddelas rörande de isl. nasalvokalerna; och att jag tvärtom, i likhet med Lyngby (Tidskr. f. Phil og Pæd. II, 317 f.[2]), anser nämda uppgifter i allo träffa verkliga förhållandet, i enlighet hvarmed jag ock i min „Altisl. und altnorw. grammatik“ (§ 52) i korthet redogjort för de isl. nasalvokalerna efter Sn. Eddans framställning. Mitt hufvudskäl för att godkänna den gamle ortografens uppgifter har varit och är fortfarande dessas slående öfverensstämmelse med de resultat rörande nasalvokalers förekomst i äldre och yngre nordiska språk, till hvilka man kommer vid en undersökning dels af de älsta fornsvenska (och fornnorska) runinskrifterna, dels af vissa nu lefvande svenska bygdemål. Ehuru jag ej häller nu har tillfälle att ägna denna fråga en uttömmande behandling, anser jeg det icke vara ur vägen att här lämna några bidrag till dess lösning, i förhoppning, att någon annan däraf möjligen kan förmås att göra densamma till föremål för den grundligare undersökning, den så välförtjänar.

Mest upplysande för frågan är det nuvarande Dalmålet, hvarför jag närmast öfvergår till en redogörelse för uppträdandet af nasalvokaler i denna dialekt, som jag själf på ort och ställe studerat.

[1] Och nu nyligen i hans upplaga af „Den tredje og fjærde grammatiske afhandling i Snorres edda“, s. XXVIII noten. (Not vid korrekturläsningen

[2] Jfr numera också Bugge i Arkiv II, 230 ff.

I. Älfdalsmålet (om hvars utsträckning se Sv. Landsmålen, IV, 1, s. 7) äger ännu i dag alla vokaler nasalerade i alldeles samma fall, där de enligt ortografen i Sn. E. nppträdde uti isl.-norskan, nämligen

1. Omedelbart före nasal, oberoende af vokalens kvantitets- och aksentförhållanden i vare sig fornspråket eller det nuvarande språket. Altså

a) fornspråkets korta vokaler, nu uppträdande: dels såsom korta vokaler, t. ex.[1] *gå·mål* (öppet *å*) gammal, *ga·mbler* gamla, *e·nde* ända, *u·ndrað* hundra, *avu·n* afvig, *bi·nda* binda, *gali·n* galen, *dy·ndja* dynga, *så·mår* (slutet *å*) sommar; dels såsom långa vokaler, t. ex. *we·na* vänja, *su·n* son, *grå·n* (slutet *å*) gran; dels såsom „korta"[2] diftonger, t. ex. *ga·u·ng* gång, *tw·e·mpt* tomt (subst.). Jfr härmed de i Sn. E. anförda exemplen på korta nasalvokaler omedelbart före nasal: *ra·mr*, *vǫ·n* (nom. sg. f. af *vanr*), *vę·niz* (af *vęnja*), *ru·nar* (nom. pl. af *rune*), *bry·nna* samt *mi·nna*, *mo·n-a*, *mø·ndi* (där nasaliteten äfven framkallats af den föregående nasalen; se nedan, 2).

b) fornspråkets långa vokaler och diftonger), nu uppträdande: dels såsom långa vokaler, t. ex. *å·nu·m* (öppet *å*; motsvarar isl. *hánum*) honom, *ge·ma* gömma, *drö·m* dröm, *grå·n* (slutet *å*; gotl. *graun*, ryksd. *grön*) ljung; dels såsom „korta" diftonger, t. ex. *la·i·me* (isl. *líme*) kvast, *kra·u·na* (fsv. *kruna*) krona, *brå·y·ne* (öppet *å*) bryne; dels såsom „långa" diftonger, t. ex. *i·e·m* hem, *u·e·n* (motsvarar den sällsynta isl. formen *ón*[3]) vån, *y·e·na* höna.

[1] Dessa och följande exempel äro samtliga hämtade ur min „Ordlista öfver dalmålet" (Sv. Landsmålen, IV, 2). Jag använder här den „grofva" ljudbeteckning, för hvars förhållande till landmålsalfabetet jag redogjort i Sv. Landsm. IV, 1, s. 2. Nasalitet hos en vokal anger jag, liksom ortografen i Sn. E., med en punkt ofvan raden.

[2] D. v. s. hvari blott korta komponenter ingå.

[3] Enligt Gislason (Njála II, 606—611) förekommer *ón* i stället för *vǿn*, *ván* 3 gånger i den poetiska Eddan; på samma sätt har St. h. 2 gånger i 3 pl. pret. ind. *óro*, Sturlunga S. 1 gång (i en visa) i 1 pl. pret. ind. *órum* för resp. *vǿro (váru)*, *vǿrom (várum)*. Dessa exempel på isl *ó* jämte *vǿ*, hvartill kommer det vanliga *þóþóro* (= *þó-at-hvǿro*) fullständiga min exempelsamling i „Altisl. und altnorw. gramm.", § 71, 9.

Jfr härmed de i Sn. E. anförda exemplen på långa nasalvokaler omedelbart före nasal: *sý·na*, *rá·mr*, *vǫ́·n*, *vǽ·niz*, *rú·nar* (nom. pl. af *rún*), *brý·nna* (af adj. *brýnn*) samt *mí·nna*, *mó·na*, *mǿ·ndi* (där nasaliteten äfven framkallats af den föregående nasalen; se nedan 2).

I ett fall uteblir både hos lång och kort vokal nasalering på grund af följande nasal, nämligen då denna senare först i följd af jämförelsevis sent inträdd synkope kommit att stå omedelbart efter vokalen; t. ex. *tån* (öppet *å*) talgen (jfr *tå·ne·* tån), *wen* vägen (jfr *we·na* vänja), *skuen* skogen (jfr *sku·e·n* skon), alla med lång vokal (eller diftong), *nån* (slutet *å*) någon, med kort vokal. Detta „undantag“ från den allmänna regeln för nasaleringen är af stort intresse. Först och främst vederlägges härigenom den mening, som kanske en eller annan kunde vara benägen att hysa, att nämligen älfdalsmålets nasalvokaler vore af jämförelsevis sent ursprung och sålunda hvarken stode i något historiskt sammanhang med isländskans (verkligen befintliga eller föregifna) nasalvokaler, ej häller utgjorde något stöd för antagandet af de senare; ty ofvannämda undantag bevisar just motsatsen, nämligen att nasalvokaler icke uppstått i det yngre språket, äfven om de (från det äldre språkets synpunkt) nödiga förutsättningarna därför inträdt. Ja, man kan till och med tämligen exakt angifva den tidpunkt då älfdalsmålets nasaler förlorade förmågan att nasalera en föregående vokal. Det synkoperade *nån* för *någon* förefanns uti älfdalsmålet redan omkring år 1600, såsom framgår af dialektprofven uti Andreas Johannis Prytz' „En lustigh comoedia om konung Gustaf then första“, som uppfördes i Upsala år 1621 och hvars första upplaga är trykt år 1622. Här förekommer[1]: s. 30 *nohn* någon[2], s. 27 och s. 33 *nodh* något[3]. Vore

[1] Citaten afse den nya (tredje) upplagan af Comoedian i Sv. Landsmålen, Bihang I, 1 (Upsala, 1883).

[2] Jfr också *nån* för *någon* uti dalkarlen Sam. Columbi „En svensk ordeskötsel“ (af år 1678), s. 11 (jfr min inledning till detta arbete, s. VIII, X och XXV).

[3] Därjämte visserligen också former med *g*: s. 26 *nogär* någon, *nogot* (2 gånger) något, liksom ännu i dag i norra Älfdalen (Åsen) m. *någer*, f. *någu·* (se Sv. Landsm. IV, 2, 136).

nu älfdalsmålets nasalvokaler yngre än år 1600, så skulle naturligtvis det nuvarande *nån* någon hafva nasalerad vokal lika väl som *a·nd* hand o. d.; då nu icke så är förhållandet, måste de nuvarande nasalvokalerna hafva uppstått före år 1600 och äro sålunda tvifvelsutan ärfda från fornsvenskan. — Å andra sidan kan man bevisa, att Dalmålets nasaler ännu på 1300-talet hade förmågan att nasalera en vokal, om de i följd af en eller annan ljudlags tillämpande kommo att träda omedelbart efter densamma. Hade nämligen denna förmåga redan då gått förlorad, skulle nasalvokal ej nu uppträda i *u·e·nn* horn, *by·e·nn* björn o. d., ty den för dalmålet karakteristiska assimilationen af *rn* till *nn* är troligen icke äldre än omkring 1300, ehuru å andra sidan väl ej häller mycket yngre, eftersom ett diplom af år 1354 (originalet förloradt; den bevarade afskriften väl yngre) talar om en „*Vibiönn* i Bodum“ i Dalarna.[1] Och nasaleringsförmågan måste hafva fortlefvat på den tid, då assimilationen *rn* > *nn* genomfördes, ty före det ursprungligare *rn* kan nasalvokal lika litet hafva inträdt som före den analoga förbindelsen *rm* (jfr det nuvarande *arm* arm o. d.).[2]

[1] Ett diplom af 1386 skrifver „*Vibiörn* i Allunxsbek“; se Diplomatarium Dalekarlicum och Lundgren, Spår af hedn. tro och kult. i fsv. personnamn, s. 55.

[2] På samma sätt förklaras, att målet har nasalvokal före *ngn*, uppkommet af fsv. *ghn*, ty på öfvergången från *gh* till gutturalt *n* i denna ställning finnes exempel från Dalarna redan i ett diplom af år 1442: *Rankil* (se Lundgren, anf. st. s. 5) för *Raghnkel*, *Rang(n)kel*. Men troligtvis är denna öfvergång, äfven i Dalarna, mycket äldre, ty i andra näjder uppträder den redan på 1300-talet; jfr Vgl. I *þiæng(n)*, *eng* (för *eghn*), *wang (vaghn)*, Vgl. II *þengs- (þæghns-)*, Vgl. III *-seng (sæghn)*, Ögl. *wangs (vaghns)*, Cod. Bur. *gangn*, *lunct (lughnt)*, [Bonav. *lunght*, *fængnadhe*, Bernh. *angna*, Suso *-sængh (sæghn)*] (Rydq. IV, 334). i gamla diplom *Rangnolfus* (Lundgren. anf. st. s. 5), *Rangborgh*, *Rangno*, *Rangvald*, *Ranguar*, *Ranguidher*, *Ranghelf* (Lundgren, Språkliga intyg om hedn. gudatro i Sverge, s. 22 f.), Birg. U. I *ganghlikit*, *gangx*, [G. O. *vangh*, Leg. I *lyngh*, Leg. III *rængh*, Suso *rængh*] (Schagerström, Sv. Landsm. II, 4, s. 26), [Dipl. *affænghna*] (Söderwall, Några svenska me-

Men om sålunda älfdalsmålets nasalvokaler i förevarande ställning äro äldre än år 1600[1] och sannolikt förefunnos åtminstone redan i fornsvenskan[2], så är det ju ytterst rimligt, att de hafva historiskt sammanhang med de isländska nasalvokalerna och uppkommit på samma tid och sätt som dessa. Hur in i de minsta detaljer de båda språken öfverensstämma i fråga om dessa vokalers uppträdande, framgår också af hvad ofvan anförts rörande nasaleringens uteblifvande i målet, så snart vokalen och nasalen först genom synkope sammanträffa. Alldeles på samma sätt saknas nämligen enligt Sn. Eddans uppgift nasalering uti isl. gen. pl. *sýna* af det svaga

deltidsord, s. 13), tämligen allmänt *fangn*, *umfængna*, *liong(n)*, *liungelder* (Rydq. IV, 320; Leffler, Om *v*-omljudet, s. 74). Lundgren (Språkl. int., s. 21 not) anser till och med fsv. *gn* i allmänhet beteckna *ngn*. Om spår till samma öfvergång i isl. se min Altisl. und altnorw. gramm. § 183, 2.

[1] Däraf att målet efter denna tidpunkt icke bildat nya nasalvokaler på grund af tillträdande nasal, kan man väl draga en slutsats rörande tiden för bortfallet utí målet af *l* i de ursprungliga grupperna *lm* och *ln*, t. ex. *å·m* halm, *wi·nas* (med kakuminalt *n*) åstunda (isl. *vilnask*), ty eftersom här vokalen är nasalerad, så måste den hafva blifvit det före 1600 och sålunda *l* bortfallit före denna tid, kanske redan i fsv., ty man kommer ovilkorligen att tänka på det just i äldre Västmannalagen förekommande *hæmpninger* i stället för det i den något äldre handskriften af yngre Vml. uppträdande *hælmninger* (Rydq. IV, 318; Schlyter, Ordbok s. 305, betraktar *hæmpninger* som skriffel, detta utan tvifvel med orätt, hälst äfven en hdskr. af Vml. II har samma läsart). Jag ser ingenting som hindrar att antaga, det man här har första spåret af den dalska ljudlagen, hälst detta är långt ifrån det enda fall, då Vml. I och II visa en högst märklig öfverensstämmelse med det nuvarande dalmålet (på hvilken intressanta fråga jag dock icke torde böra här närmare inlåta mig). Jfr vidare diplomens *Ho(l)msten*, *Hu(l)mfrid*, *Hu(l)mgerus* (hvaraf sedan *Hungerus*) — Likaså väcker nasaliteten uti målets *brå·na* (öppet *å*; isl. *bráðna*) smälta, *rå·na* (slutet *å*) rodna o. d. den förmodan, att här *ð* bortfallit redan i fsv.; jfr fgutn. *hainir* för *haiþnir* och likartade företeelser i isländskan (se Bugge i Arkiv II, 212 f., 218 f.; min Altisl. gramm. § 215, anm. 1).

[2] Att de i andra ställningar äro af ännu mycket äldre datum, skall nedan visas.

femininet *sýja*, där äfvenledes nasalen först genom jämförelsevis sen synkope kommit att följa näst efter den vokal, hos hvilken man kunde vänta sig att finna nasalering.[1] Dalmålets förhållande i denna punkt styrker altså i hög grad riktigheten af den kanske vid första blicken något påfallande uppgiften rörande uttalet af det isl. *sýna* g. pl. till skilnad från verbet *sýna*. — Då synkopen i isl. g. pl. *sýna* ägt rum före den isl.-norska literaturens begynnelse, men vokalen här ändock icke blifvit nasalerad, under det att dalordet *byenn*, som erhållit följden vokal + *n* sannolikt först omkr. 1300 (se ofvan s. 4), fått nasalerad vokal, så följer häraf, att nasalerna i isländskan vida tidigare än i älfdalsmålet förlorat sin förmåga att nasalera omedelbart föregående vokaler.

2. Omedelbart efter nasal förekommer nasalering blott hos långa vokaler och hos diftonger (med vare sig långa eller korta komponenter). Altså hos

a) fornspråkets korta vokaler och genom brytning uppkomna diftonger, så ofta dessa i det yngre språket förlängts, t. ex. *næv* hjulnaf, *nev* (isl. *nef*) näsa, *smið* smed, *nårdå* (slutet *å* i första, öppet *å* i andra stafvelsen) nordan; *myel* (långt *y*) mjöl, *miueg* (enstafvigt och nu med kort *u*, troligen på grund af ställningen efter *i*; isl. *mjok*[2]) mycket, *miuek* (enstafvigt och med kort *u*, jfr föreg. ex.; motsvarar isl. *mjolk*, icke ett **mjǫlk*) mjölk.[3] Jfr däremot med kort och icke nasalerad vokal: pl. *smiðir* smeder, adj. *myelun* mjölig o. d. Att i dessa senare exempel saknaden af nasalering är något oursprungligt, att den en gång hos alla korta vokaler förefunnits och först senare uppgifvits, så ofta den icke kom att blifva skyddad genom vokalens förlängning eller diftongering, det göres i högsta grad troligt dels af jämförelsen med isländskan, där enligt Sn. E. nasalering förekom äfven hos

[1] Se Bugge, Arkiv II, 232.

[2] Motsvarar sålunda icke den vanliga formen *mjǫk*, som uti Sv. Landsm. IV, 2, s. 126 är tryckfel för *mjok* (om hvilken form se min Altisl. gramm., § 85 anm. 2).

[3] Underligt nog saknar det enstaka *mal* mal (tinea) nasalitet, som dock hos detta ord visar sig i ett par angränsande dialekter.

en sådan kort vokal som den i ultima af pl. m. *fra·me·r* af adj. *fra·mr*, dels ock af vissa andra dialekters och af vissa runinskrifters analogi, hvilka tidigare uppgifvit de korta än de långa nasalvokalerna (se nedan). Emellertid är detta fall det enda, i hvilket det nuvarande älfdalsmålet regelbundet saknar nasalitet i någon sådan ställning, där den enligt Sn. E. förekom i 1200-talets isländska (och sålunda väl ock i samma tids dalmål).

b) fornspråkets långa vokaler (med hvilka de ursprungliga, d. v. s. från urgermansk tid ärfda, diftongerna *ei*, *au* redan i forndalskan sammanfallit), numera uppträdande dels såsom långa vokaler, t. ex. *me·la* (isl. *mǽla*) mäta, *ne·ta* nöta, *ni·u* nio, *nu·* nu, *gny·* gny, *nå·l* (öppet *å*) nål, *nå·t* (slutet *å*; isl. *nǫ́tt*) natt, *snå·d* (slutet *å*; isl. *snauðr*) naken, *drö·m* dröm; dels såsom „korta“ diftonger, t. ex. *ma·i·ga* (isl. *míga*) pinka, *ma·u·s* mus, pl. *må·y·ser* möss; dels såsom „långa“ diftonger, t. ex. *mi·e·r* mer, *mu·e·t* mot, *my·e·ta* möta. Mot isl. diftongen *jó (jú)* måste i forndalskan hafva svarat en diftong *io* (med både *i* och *o* korta och tonvikten ungefär jämt fördelad på båda vokalerna), hvilken nu repræsenteras af en „kort“ triftong *iue*, t. ex. *ni·u·e·sa* nysa. — Jfr härmed de i Sn. E. anförda exemplen på lång nasalvokal omedelbart efter nasal: *frá· mé·r* samt *mí·nna*, *mó·na*, *mǿ·ndi* (där nasaliteten äfven framkallats af den följande nasalen; se ofvan 1).

3. Där en isl.-fsv. nasal i följd af specielt dalska ljudlagar bortfallit, förekommer regelbundet nasalering hos en omedelbart föregående vokal. Detta är tydligen endast ett specialfall af det ofvan under 1 behandlade, ty naturligtvis har nasaliteten framkallats af den en gång på vokalen följande nasalen och inträdt redan innan denna senare bortföll. Exemplen äro synnerligen talrika:

a) i slutljud, hvarest målet ljudlagsenligt förlorar fsv. enkelt *n* (utom då vokal omedelbart följer), men behåller *nn*[1] (samt *m*),

[1] Samma ljudlag gäller i flere svenska landsmål, t. ex. Fårömålet, Dalbymålet, Fryksdalsmålet (något som Kock, Språkhistoriska undersökningar om sv. akcent, II, 237 not, icke beaktat), Vätömålet.

t. ex. *sti·e·* (isl. *stein* ack., icke *steinn*) sten, *ti·e·* (= *tein*) jämte *ti·e·n* (= *teinn*) strumpsticka, *å·* (öppet *å*; motsv. fg. *han*) och *u·* (isl. *hun*) hon, *bi·e·* ben, *ti·* tenn, *se·* (fsv. *sin*) sedermera, nom. sg. f. *mitji·* (m. *mitji·n*) mycken, stor, *uppe·* (som inträngt äfven i m.) öppen, *lite·* liten, *ykse·* brunstig (om ko), *bi·e·* (äfven i m.) gen (isl. *beinn*) m. m.; nom. sg. f. och nom. ack. pl. *issu·* (Vml. II *þæsson*[1], fg. *þissun*) denna, dessa, *i·ngu·* (Vml. I, II *ængon*) ingen, inga, *weru·* (Vml. II *hvarion,* fg. *hveriun*) hvarje, alla, m. m.; nom. ack. pl. n. *ueru·* (Med. Post. I *varon*) våra, *åðru·* (slutet *å*; jfr nom. sg. f. *andron*, Dipl. Suec. III, Bib. II, se Schagerström, Om svenska bär- och fruktnamn på *-on*, s. 12) andra m. m.; *fe·mtå·* (öppet *å*) femton, *siuttiå·* (öppet *å*) sjutton m. fl. räkneord på *-å·* för *-án*; *Åkå·* (öppet *å*) Håkan, *Iugå·* (öppet *å*; fsv. *Joghan*) Johan m. fl. namn; *i·e·må·* (öppet *å*; isl. *heiman*) hemifrån, *su·nnå·* (öppet *å*) sunnan m. fl. adv. på *-å·* för *-an*; flere former af den artikulerade substantivböjningen, t. ex. nom. ack. sg. f. *brauðe·* bruden, *sålå·* (öppet *å*) svalan (ack. *salu·*), *de·mba·* (isl. *demba-n*) dimman (ack. *de·mbu·*), nom. ack. pl. n. *brå·y·ne·* (öppet *å*; isl. *brýne-n*) brynena, *beri·* bären, *ågu·* (slutet *å*; isl. *augu-n*) ögonen m. m.

b) före *s*, i hvilken ställning målet ljudlagsenligt förlorat både *m* och *n*, t. ex. *ri·e·sa* ränsa, *i·e·su·m* ensam, *gre·sas* (jfr isl. *grenja*) skratta af ilska, *wi·ster* vänster, *ti·stra* (jfr sv. *tindra* och målets *ti·nå* gnista) gnistra, *u·e·sdag* onsdag, *kå·sa* (öppet *å*; no. *kamsa*) krossa; likaså troligen *pi·stra* smacka, ehuru jag ej

[1] Biformen *þæssom* i Vml. II, *þæssum* flere gånger i Vml. II får man nog icke med Leffler (Tidskr. f. Fil. N. R. V, sats 11, not 3) anse såsom en (godtyckligt?) „af skrifvaren gjord ändring“, ty jfr det slutande *m* i st. för *n* i *öghum, örum* Bj. R., *morghom* Sv. Harpestr. (Schagerström, anf. st. s. 8), *hvariom* Trögh. (Rydq. VI) samt i nysvenska dialektformer från östra Västmanland och Fjärdhundra: *hallåm, mjölåm, smultråm* m. m. (jämte *plommån, nypån* o. a., se Schagerström, anf. st. s. 8); ej häller kunna dessa former bero på sandhi, ty labial följer blott på ett af de citerade ställena; och lika litet rimligt är Schagerströms (anf. st. s. 8 not) antagande af en öfvergång från *n* till *m*, verkad af den föregående labiala vokalen, då denna annars icke visat sig utöfva ett dylikt inflytande.

känner ordets etymon. Nasaleringen är förlorad i genitiven *åss* (öppet *å*) hans, utan tvifvel i följd af vokalens förkortning.

c) enstaka fall, såsom *gra·la* granneliga, alldeles, *grå·kka* (slutet *å*) liten gran o. a.

4. Där redan i urnordisk tid en nasal omedelbart efter en vokal bortfallit med förlängning af denna senare[1], kvarstår ännu i dag uti målet den nasalering, som hos vokalen verkats af nasalen före dess bortfall. Exempel äro:

a) i slutljud (jfr Altisl. gramm. § 220, 3 och § 104): *då·* (öppet *å*; got. *þan*), då, *frå·* (öppet *å*; got. *fram*[2]) från, *å·* (öppet *å*; Tjurköbrakteaten **an**) på, *siå·* (öppet *å*) m. fl. former (eg. „se-å"; s. Sv. Landsm. IV, 2, s. 154) se, prefixet *u·e·*- (got. *un*-) o-, ack. m. *tu·e·*[3] (got. *twans*) två, ack. m. *tri·u·e·*[3] (jfr

[1] Där fornspråket icke har „ersättningsförlängning" hos vokalen, saknas nasalering i det nuvarande målet, t. ex. *fið* (Sv. Landsm. IV, 2, s. 46 har tryckfelet *fid*; isl. *fiðr*) finner, *ised* (isl. *seðr* jämte det vanliga *senn*; troligen ursprungligen identiskt med got. *sinþs* gång, jfr isl. *sinn*) isänder, åt gången, *åðrer* (slutet *å*; jfr isl. *aðrer*, *ǫðrom*) andra, *drikka* (isl. *drekka*) dricka, *bått* (slutet *å*; isl. *batt*) band (pret.), *såpp* (slutet *å*; isl. *svǫppr*) svamp.

[2] Enligt 3, a) ofvan kan *frå·* också motsvara fsv. *fran* (lika väl som fsv. *fra*), som jag antar ursprungligen hafva varit prefixform före dental (*fra* däremot fristående partikel).

[3] Diftongen *u·e·* är påfallande. Mot isl. *tvá·*, *þrjá·* skulle i målet regelrätt svara *twå·*, *triå·* (båda med öppet *å*). Då *ue* är den regelbundna representanten för isl. *ó*, *o* (sällan *vǫ*), så borde målets former i isl. heta **tó·* (detta fremgår också af Orsamålets *to·*, Moramålets *to*), **þrjó·*. Detta **tô·* (efter hvilket **þrjó·* kunde vara en analogibildning) stode naturligtvis regelbundet för äldre **tvó·* och vore ett gotiskt **twôns*. En dylik form vore icke orimlig. Den urgamla dualen **dwô* (lat. *duo*, gr. δύω) bör, då den i urgermansk tid antar pluraländelsen *-ns*, just uppträde såsom **twôns*, och got. *twans*, isl. *tvá* hafva sedan äfven i fråga om vokal anslutit sig till pluralerna, t. ex. got. *þans*, isl. *þá* och got. *blindans*, isl. *blinda*. Jfr sådana analogibildningar som isl. ack. sg. f. *þá* för **þó* (got. *þó*) efter *blinda* o. d. (Altisl. gramm. § 138, anm. 1), dat. (instr.) sg. n. *hví*, *þ(v)í* før **hvá*, **þá* (got. *hwê*, *þê*) efter *barni* o. d. (Altisl. gramm. § 144 anm.) och nom. sg. f. *sú* för **sô*

got. *þrins* och isl. *þrjá*, som vore ett got. **þrijans*) tre. — Jfr härmed det i Sn. E. anförda exemplet på nasalvokal i samma fall, nämligen *i·* (got. *in*) i. I just detta enda ord har emellertid älfdalsmålet nu förlorat nasaleringen, och detta utan tvifvel i följd däraf, att ordet så ytterst ofta, ja väl oftast, förekom obetonadt och sålunda erhöll kort vokal.[1]

b) före *s* (jfr. Altisl. gramm. § 220, 1 och § 105, 2): *gå·s* (öppet *å*; t. *gans*) gås, pl. *ge·ser* gäss, *å·s* (öppet *å*; got. *ans*). I *fiå.s* (slutet *å*) ladugård, *lå·s* (öppet *å*) lås och *re·sa* stenröse är den ursprungliga tillvaron af en nasal mindre ögonskenlig, hvarför jag måste här något uppehålla mig vid dessa ords etymologi.

Fiå·s — hos hvilket nasalitetens ålderdomlighet är höjd öfver hvarje tvifvel, enär äfven Orsamålet har *fio·s* och de hos Rietz anförda norrländska formerna *fongs*, *fängs*, *föngs* väl tyda på gammal nasalvokal — måste (på grund af sitt slutna *å*-ljud) i isl. motsvaras af ett **fjǫ́·s*. Därjämte finnes i en varietet af älfdalsmålet en form *fi·u·e·s*, som regelbundet motsvarar det isl. *fjó·s*. Ändtligen förekommer i en varietet af Moramålet formen *fiås* (öppet *å*), hvilken representerar isl. **fjás* (jfr den enligt Rietz i Norrland förekommande formen *fjäs*). Alt detta visar på det otvetydigaste, att den gängse uppfattningen af isl. *fjós* såsom varande uppkommet af **fé-hús* är orimlig. Denna etymologi förbjudes på det bestämdaste af vokalens nasalitet och af dess kvalitet *ǫ́*, *á*. Alla dessa omständigheter hänvisa på en ursprunglig böjning: isl. **fjǫ́·s*, gen. **fjá·sar* (om ordets genus se nedan), äldre **fé-hǫ́·s*, gen. **fé-há·saʀ*. Den senare sammansättningsleden har altså ingenting med *hús* att göra, utan är tyd-

(got. *sô*) efter en gång befintliga nominativer *blind(u)*, **saku (sǫk)* o. d.; fsv. nom. n. *tu* för **tva* (got. *twa*, isl. sällan *tvá*) efter *blind(u)*, **spǫku (spǫk)* o. d. — Jag förmodar, att isl. har bevarat den äldre formen **tó·* uti sammansättningen *tottogo* (þorkelsson, Supplement II), *tuttugu* (med *tt* och vokalförkortning såsom i *þrettán*), som icke gärna kan vara ljudlagsenligt utvecklad ur **tvá-tugu*. Kanske sprides härifrån också ljus öfver det besynnerliga *tolf* (got. *twalif*)?

[1] Jfr not 1 å förra sidan.

ligen identisk med got. *hansa* skara, sällskap, urnordiskt ***hansu** (= *hǫ̂s*), gen. ***hansoR** (= *hásaR*). Formen *fjós* beror väl, liksom med säkerhet ordets neutrala kön (märk dock, att det i vissa norska dialekter är maskulinum, möjligen femininum), på en folketymologisk anslutning till *hús*, hvilken — helt naturligt — gjorde sig snart nog gällande både i fråga om ordets form och betydelse.[1] Denna senare har altså ursprungligen varit den af „kreatursamling", „fäfålla", och jag drager icke i betänkande att anse denna sammansättning vara så gammal, att den härstammar från den tid, då germanerna ännu voro nomader och ej hade fasta ladugårdar; först med förändrade förhållanden i detta afseende ändrades ordets betydelse til den nuvarande. Att ordet i alla händelser är så gammalt, att det existerat före tilllämpningen af den s. k. „Vernerska lagen", är tydligt af åtskilliga andra svenska dialektformer: *fäggus*, *fäggys*, *fygges*, *fuggus*, *fugges*, *fykks* m. fl. (s. Rietz s. 133 och Fryksd. ljudl. § 102). Frånsedt folketymologisk påverkan af *fä* och *hus* äro dessa former att återföra till ett isl. **feggǫ̂s* af ett urnordiskt ***fegu-gansu**. Detta är just den form som man — under beaktande af Vernerska lagen — skall vänta sig att finna hos ett kompositum af stammarna *fehu* och *hansô*, hvars hufvudaksent varit förlagd på senare sammansättningsleden. Genom påverkan af de osammansatta **fehu** och **hansu** uppstod det ***fehu-hansu** som ligger till grund för de yngre formerna utan guttural. Emellertid är det mycket möjligt, att ordet fakultativt kunde hafva hufvudtonvikten på första sammansättningsleden[2]. Det bör då hafva haft formen ***fehu-gonsu** (med *o* för *a* i stafvelse utan hufvudakcent, se min Altisl. gramm. § 113, Paul, Beitr.

[1] Om en annan möjlighet att förklara formen *fjós* se nedan.

[2] Om dylik aksentuering i fornnordiska språk se Sievers, Beitr. VIII, 75 f.; Kock, Tydning af gamla svenska ord, s. 3 ff. och Svensk akcent, II, 328 ff.; Noreen, Sv. Landsm., I, 694, Bihang I, 1, s. 76, Arkiv f. nord. fil., I, 172 f. — Om tillämpning af Vernerska lagen på uddljudet af en senare kompositionsled, se isynnerhet Kluge, Kuhns Zeitschr., XXVI, 82 ff., 68 ff.

VI, 179 och Brates förklaring af *ambut*, Beitr. X, 80), hvilket gåfve isl. *_fégos_ (-_gós_), *_fégus_ och möjligen återfinnes i dialekternas *fäghus*, *fägs* o. d. (se Rietz). Anslutning till det osammansatta **hansu** kunde ge upphof åt ett ***fehu-honsu**, hvarur formen *fjó·s* (till skilnad från *fjǫ́·s*) otvunget framginge, så att man icke behöfde att, såsom jag ofvan gjort, antaga påverkan af *hús* (annat än för förklaringen af genusskiftet). — Hvad som ytterligare styrker den här framstälde etymologien för isl. *fjós* m. m., är att efter min mening äfven det osammansatta *_hǫ́·s_ (got. *hansa*, ags. *hôs*) „sällskap“ fortlefver på nordisk botten, nämligen i den östnordiska prepositionen *hos*, fsv. och fd. *hos*.[1] Den vanliga indentifieringen af detta ord med *hus*[2] synes mig omöjlig af flere skäl: 1) prepositionen har aldrig formen *hus*, hvilken man dock, äfven under antagande af vokalens förkortning i obetonad ställning, skulle vänta sig såsom regelbunden; 2) substantivet *hus* har såsom simplex aldrig formen *hos* och uti sammansättningar så ytterst sällan (t. ex. i en var. af Vgl. II en gång *nötos* ladugård, i Vgl. I en gång *hosprea* hustru, s. Rydq. IV, 79 och VI, 198), att man i dessa fall väl kan tänka på sammansättning med eller påverkan af *hos* „sällskap“; 3) uti isl.-no. saknas prepositionen, hvilket lätt förklaras under antagande af dess identitet med det för öfrigt (såsom simplex) utdöda *_hǫ́·s_, men vore mera påfallande i händelse af dess samhörighet med *hus*; 4) prepositionen låter öfveralt otvunget öfversätta sig såsom „i sällskap med“ eller „såsom sällskap åt“, hvaremot betydelsen „i någons hus“ endast sällan och med svårighet kan däri inläggas[3]; 5) *hos* styr (komitativ) dativ,

[1] En gång skrifvet *hvos* (s. Lund, Ordbog s. 61).

[2] Rydq. IV, 79 f.; senast hos Söderwall, Några svenska medeltidsord, s. 48.

[3] Se exempelsamlingarna uti Schlyters glossarer och ordbok samt hos Söderwall, Några medeltidsord, s. 48. I synnerhet upplysande äro de älsta exemplen: Vgl. I, Æ. B. 14, pr. *Dör maþær ansker i landi ær eigh þæn skyldesti hos;* 8, 1 *þæn skal barn æghæ ær huærriæ nat*

hvilket är mycket naturligt under antagande af en grundbetydelse „sällskap“, men ej fullt så lättfattligt i händelse af en betydelse „hus“, hvarpå man snarast skulle vänta genitiv följa; 6) jämför den fullt analoga betydelse- och funktionsutvecklingen hos den isl.-no. prepositionen *hjá* „hos“ (med följande dativ), ursprungligen ett neutralt substantiv med betydelsen „sällskap“ (i konkret mening[1]). När härtill kommer, att finnar och lappar lånat det gamla *hansa* under formen *kansa* o. d. (*k* för *ch*, se Thomsen, Über den einfluss &c. s. 65) och använder detsamma icke blott som substantiv i betydelsen „sällskap“, „folk“, „skara“, „kamrat“, „make“, utan äfven såsom postpositiv partikel i betydelsen „med“, „tillsammans med“ (se Thomsen, anf. st. s. 140), så torde hvarje tvifvel på identiteten af *hos* och *hansa* med skäl kunna försvinna.

Lå·s (öppet *å*) — äfven i Orsamålet med nasalvokal *lo·s* — antar jag utgå från ett urnordiskt ***lamsa**(**R**), besläktadt med isl. *lǫm*, pl. *lamar* gångjärn (på ett skrin) och lat. *lamina* skifva, aflång platta. Betydelsen „lås, regel, klinka, stängsel“ har helt naturligt utveckladt sig ur „smal skifva, kort platt stång“; jfr betydelseutvecklingen hos *stänga* (en dörr), ursprungligen „skjuta en *stång* för“ (dörren).

Re·sa — i en varietet af älfdalsmålet *sti·e·re·s* stenrös (jfr Orsamålets äfvenledes nasalerade *rä·s*), som förhåller sig till *re·sa* liksom sv. *yx* till *yxa* — är etymologiskt identiskt med isl. *hrøysar* „stenig mark“ f. pl., förutsättande en singular **hrøyss*, flekterande såsom *øx*, med hvilket ord det tyckes vara alldeles analogt till sin bildning. Liksom *øx* i gotiskan heter *aqizi*[2], så borde **hrøyss* motsvaras af ett got. **hraunizi* (pl. *-isjôs*),

liggær hoss; G. B. 6 pr. *Fæstir maþær ænkiu ok flytær hem ok lægs hos;* Forn. B. 10, 1 *þa skal hirþingi staf sin hos* (kreaturet) *stingæ.*

[1] Se min framställning rörande detta ord i Beiträge VII, 441 f.

[2] Strängt ljudsagsenligt borde mot got. *aqizi* svara isl. **økvir* (urnord. ***akwisi**), som ombildats till *øx* (för **økss*, **øksR*, **øksiR*; jfr den på analogibildning beroende synkopen i *dygð* för **dygið*, *høyrn* för **høyrin*, gen. *høyrnar*, s. v. Bahder, Verbalabstracta, s. 84 och Bugge,

som naturligt ställer sig såsom en sekundär bildning vid sidan af isl. *hraun* klipptrakt, lavafält. Däremot står sålunda vårt

Arkiv II, 213) eller mera sällan *ex* (se t. ex. Bugges Eddaupplaga s. VIII, Egilssons och Vigfussons lexika) efter synkoperade kasus såsom t. ex. gen. sg. *exar* (urnord. ***aksioʀ**; jfr gr. *ἀξ-ί-νη*). Ordet är en utbildning med *-ī* af en ursprunglig *es*-stam. Dylika ägde redan indoeuropeiskt jämte suffixformen *-es* (urgerm. *-iz*) och dess regelbundna parallell *-os* (urgerm. *-oz*) äfven — med ett ännu icke nöjaktigt förklaradt „afljud“ (se min Altisl. gramm. § 171, anm. 1) — en tredje form *us* (urgerm. *-uz*; jfr sanskritiska dubletter sådana som *tapas* : *tapus*, *cakshas* : *cakshus* och gr. *ἔθος*: got. *sidus*). Häraf samt af den ursprungliga konsonantstams-flexionen finnas spår hos detta ord, icke blott i fht. *acchus* (dat. pl. *accheson*, se Paul, Beitr. VI, 188), utan äfven i det jämförelsevis sällsynta isl. *ǫx* (t. ex. i Ágrip), *ax* (Ágrip 3 gånger, s. Dahlerups upplaga, s. IX; ursprunglig böjning t. ex. gen. pl. *axa*, dat. pl. *ǫxom*), fsv. *oxæ byrþi* (i Vgl. I) och no. diall. *oks* (se Aasen). — Denna suffixväxling löser äfven svårigheterna vid den mångskiftande vokalen i isl. *ǫrr*, *ǫr*, *ørr*, *ør*, sällan *ęr* (se Vigfusson), fd. *ar*, *arr*, fsv. *ar*, *arr*, *ær*, fryksdalsmålet *ær* (lång vokal). Den af Söderberg (Forngutn. ljudl., s. 13, not 3) föreslagna grundformen **erus* är omöjlig på grund af formerna *ǫr(r)*, *ar(r)* och det finska lånordet *arpi*, gen. *arven* (Thomsen, Einfluss d. germ. spr., s. 78 och 131). Allting tyder i stället på en grundform **arwes* (*aru* + suff. *es* eller *ar* + suff. *wes*), urgerm. **arwiz*, hvaraf isl. *ørr* och (från de synkoperade kasus) sv. *ärr* (isl. **ęrr*). Biformen *arus* (så i sanskrit), urgerm. **aruz*, som förhåller sig till **arwiz* liksom det ofvan behandlade **aqs* (gr. *ἀξ-ίνη*) till **aqiz* (got. *aqiz-i*), ger isl. *ǫrr* och (från de synk. kas.) fsv. fd. *arr*. Formerna med enkelt *r* äro att förklara på följande sätt. De urgerm. neutrala nominativerna på *-iz*, *-uz* (t. ex. **sidiz*, **seduz*; **sigiz*, **sehuz*; **arwiz*, **aruz*) voro så afvikande från de vanliga neutrala nominativerna, att man dels på grund af ändelsen ändrade ordens genus (t. ex. got. *sidus*, isl. *siðr*, *sigr*, *nykr* mask.), dels på grund af ordens genus ändrade ändelsen efter neutrala *u*-stammar såsom **fehu* och *i*-stammar såsom **mari* (got. *mari-saiws*, fht. *mere* n. och m., fsv. *mær*, *mar* n., lat. *mare*; ur en ursprunglig *i*- eller *is*-stamsflexion förklarar jag också sådana dubletter som isl. *flet*: fsv. *flat* (*flæt*), isl. *fyl*: fsv. *fol* (*fyl*), isl. *kyn* : *allzkonar*, fsv. *annars-kons*, isl. *tá*: fsv. *tæ* (*ta*) m. fl., där den oomljudda vokalen icke är begriplig under antagande af ursprunglig *ja*-

rös väl icke — såsom Bugge, Rökstenen s. 100 förmodar och jag själf ännu i Altisl. gramm. § 263, 3 antagit — i något närmare sammanhäng med *rör* i „rå och rör", isl. *hrøyr*, Kärubostenens **hraur** (icke **hrauR**!).

Däremot saknas nasalering uti *uess* (got. *unsis*) oss, emedan vokalen tidigt förkortats vid ordets användning i obetonad ställning.

c) före *r* (jfr Altisl. gramm. § 220, 1 och § 105, 2): *ue·r* (i Åsen *we·r*; äfven Orsa nasaleradt: *o·rn*; got. *unsar*) vår (pron.), *tue·sdag*[1] (t. *donnerstag*). Jfr härmed Sn.-Eddans exempel på nasalering i samma fall: *ó·rar* nom. pl. f. våra. — Däremot saknas nasalering i det äfven för öfrigt oregelbundna *lierte* (jfr. isl. *lérept* af *lin-ript*, s. Altisl. gramm. § 77, anm. 4), som kanske kan vara lånadt från någon annan dialekt, samt i *tuerbäld* åskvigg, där man väntar sig nasalvokal lika väl som i *tue·sdag*[1]. Kanske har *tuerbäld* en gång haft hufvudaksenten på andra stafvelsen och på grund däraf förlorat nasaleringen i den första.

Då *n* urnordiskt bortfallit (med vokalförlängning) äfven före *l*, så skulle man vänta sig nasalvokal äfven i målets form för namnet „Olof" (se Altisl. gramm. § 105, 2), som emellertid heter *Ulåv* (kort *u*, öppet *å*; i öfverensstämmelse härmed bör Sv. Landsm. IV, 2, s. 138 rättas), oregelbundet både genom vokalkvaliteten *u*[2] (jfr Fårömålets *Eula*, som förutsätter fsv.

stam). Denna senare utveckling föreligger t. ex. i isl. *sig* n. (jämte *sigr* m.), got. *sihu* (jfr nordiskt **segu*, brutet till *sjugu* — jfr Altisl. gramm. § 85, anm. 2 — i *Sjugurðr* = *Sigurðr*, isl. *sjǫt* (**setu*, jfr *setr*, gr. ἕδος, lat. *sedes*), fsv. *hat* (isl. *hatr*) o. a. (t. ex. de af Kluge, Anglia V, Anz. s. 85, framdragna gamla *is*-stammarna isl. *flesk*, *grand*, *hjalt*, *hrǽ*); så ock i *ę̨r* (**arwi*) och *ǫr* (**aru*). En nära släkting till vårt **ärwiz*, **arus* (*aru* + *es*, *s*) vill jag finna i t. *narbe*, fht. *narwa*, som jag vill upplöse: *n-aru* + suff. *ó*; i fråga om det uddljudande *n* jfr. förhållandet mellan isl. *nema*, got. *niman* o. s. v. å ena sidan och å den andra lat. *emo*, fir. *em*, sl. *imą*.

[1] Här kan nasaliteten bero på analogi från *u·e·sdag* onsdag.

[2] Se härom nedan.

**Ulaver*, se Sv. Landsm. I, 346) och genom bristen på nasalering. Förlusten af nasaliteten beror emellertid otvifvelaktigt på första sammansättningsledens förkortning vid en tid, då hufvudaksenten låg på den andra; ty för den forna tillvaron af en sådan betoning talar afgjordt dels den omständigheten, att första stafvelsens — ursprungligen långa — vokal icke på öfligt sätt diftongerats utan tvärtom förkortats, dels ock Orsamålets form *låv* (öppet *å*), där denna förkortning drifvits till aphæresis.

5. Där redan i urgermansk tid en nasal bortfallit (före *h*) omedelbart efter en vokal, som därvid förlängts, kvarstår ännu hos målets långa vokaler den nasalering, som af den ifrågavarande nasalen verkats före dess bortfall. Exempel äro:

Få· (öppet *å*) få, hvilket — såsom allmänt erkändt är — är ett urgermanskt **fā·han* för **fa(n)han*. Jfr Sn.-Eddans *fǽ·r*, 3 sg. pres. af samma verb, för hvilket ord redan Lyngby (anf. st. s. 317) uppvisat befogenheten af den gamle ortografens påstående.

Ge·ta (isl. *gǽta*) drifva i vall, valla anser jag — såsom redan är nämdt i Beiträge X, 80 — vara en sammansättning af prefixet *ga-* (nordiskt regelbundet blott *g-*, se Altisl. gramm. § 128, Bugge, Arkiv II, 212 och 239) och det verb, som såsom simplex uppträder i fs. *âhtian*, ags. *êhtan* förfölja, och som — efter hvad särskildt den ags. formen utvisar — återgår på ett indoeuropeiskt **anktejô* (så ock Kluge, Et. Wtb. s. 2), om hvars vidare etymologiska sammanhang se nedan. Isl. *gǽta* har *t* i stället för *tt* (vanligaste representanten för äldre *ht*) på samma sätt som *knésbót*, *ját(t)a*, *drót(t)enn*, *nít(t)a*, *neit(t)a*, *átján*, *ǽtla* o. a. (se Altisl. gramm. § 197 anm. 7 och Nachträge s. 211). Om betydelseutvecklingen se Beitr. X, 80. Emellertid är det högst sannolikt, att med isl. *gǽ·ta* valla, eg. „följa i spåren", tidigt blandats samman ett helt annat *gǽta*[1] (utan nasalvokal) „taga vård om", sammansatt af *ga-* och ett verb identiskt med ags. *eahtian* be-

[1] Jfr den analoga sammanblandningen af de båda verben *véla*, s Bugge, Arkiv II, 352 ff.

sinna och nära besläktadt med fht. *ahtôn* beakta[1], isl. *ætla* (**ahti-lôn*) mena o. a. (se Kluge, Et. Wtb. s. 3).

Gå·lås (första stafvelsen med öppet, andra med slutet *å*; isl. *gálauss*) „liknöjd" är att sammanhålla med isl. *gá* „observera", „följa med uppmärksamhet". Detta verb anser jag stå i nära etymologiskt sammanhang med det nyss behandlade *gæ·ta* = **ga-a(n)htian*. Detta senare ord är ett denominativum af en stam **ga-a(n)hto-*, particip-bildning af ett **ga-a(n)han*, hvilket jag vill identifiera med isl. *gá*. I fråga om betydelseutvecklingen från „följa" till „observera" är att jämföra förhållandet mellan lat. *sequor*, gr. ἕπεσθαι och got. *saihwan*, t. *sehen* o. s. v. (se Kluge, Et. Wtb. s. 313). Germ. **a(n)han* förutsätter en ieur. rot *ank* följa, till hvilken — såsom doc. Danielsson för mig påpekar — man lämpligen kan föra lat. *ancus*, *anculus* tjänare, *ancilla* tjänarinna, eg. således „följeslagarinna" (jfr i fråga om betydelseutvecklingen *pedisequus, -a*). — Dalmålets *gå·(lås)*, isl. *gá* kan sålunda — på grund af nasaleringen — icke höra samman med isl. *gaumr*, *gøyma*, såsom man annars på grund af betydelsen vore benägen att misstänka.

Ke·ta sig (isl. *kætask*) „visa sin glädje genom krumsprång" är en bildning af alldeles samma art som det ofvan behandlade *ge·ta* (isl. *gæta*). Jag antar det vara ett **ga-ha(n)htian*, denominativum af en stam **ga-ha(n)hto-* (isl. *kátr*). Af *g(a)* + *h* blir[2] i de nordiska språken *k*; jfr t. ex. fsv. *knække*r (Rydq. VI) och

[1] En sammansättning **ga-ahtôn* skulle gifva isl. **gáta*. Kanske hette det andra af mig ifrågasatta isl. verbet verkligen så. Kan härifrån något ljus spridas öfver den fornnorska biformen *gjáta* (t. ex. i norska homilieboken, Ungers upplaga s. 66 ett par gånger) jämte *gæta* i betydelsen beakta. Det palatala *g* (tecknadt *gj*, se Altisl. gramm. § 226, anm. 4) kunde vara öfverfördt från *gæta* (jfr *í gjár* — fsv. *gar* — jämte *í gær*, *gjǫrva* jämte *gørva* o. a.).

[2] Såsom Holtzmann (Altdeutsche grammatik I, s. 105) först påpekat. Emellertid är bland de af honom anförda tre exemplen åtminstone ett oriktigt. *Kring* kan nämligen icke vara = **g(a)-hring*, se Kluge, Et Wtb. s. 184.

sv. *knäcka* (**g-hnekkja*) jämte isl. *hnekkja*, sv. *knycka* jämte isl. *hnykkja* (fgutn. *nykkia*, jfr fsv. *nykker* ryckning; sv. *nyck* är tyskt lånord), sv. och no. *knapp* adj. (jfr. Kluge, Et. Wtb. s. 170) jämte isl. *hneppr* (fsv. *næpper* och *napper*, Rydq. VI; växlingen mellan omljudd och oomljudd vokal visar, att ordet är gammal *u*-stam och träder fullständigande till den exempelsamling af dylika, hvilken jag anfört i Altisl. gramm. § 334, anm. 1); jfr möjligen vidare isl. *kúra*, t. *kauern*, e. *cower* (me. *couren*) jämte mht. *hûren*, holl. *hurken*; isl. *kráka*, fht. *chrâ*, ags. *crâwe* jämte sv. *råka* (och? isl. *hrókr*, ags. *hróc*, fht. *hruoh*)[1]. Grund-

[1] Mindre sannolikt är, att *k* kan på alldeles samma sätt förklaras i sådana högst invecklade fall som fryksd. *knäj*: isl. *gneggja*: nyisl. *hneggja* (ags. *hnǣgan*); no. (och sv. diall.) *knjosk*: isl. *hnjóskr*: isl. *fnjóskr*; no. *knit*: isl. *gnit*: ags. *hnitu* (gr. κονίς, -ίδος). Svårbegripligast äro här formerna med *g*; jfr? fht. *chnagan* (holl. *knagen*) jämte fht. *gnagan* (isl. *gnaga*), som tycks förutsätta urgermanska dubletter (se Kluge, Et. Wtb., s. 235). Uti isl. *fnjóskr* torde *f* bero på urgermansk öfvergång från *hw* till *f* såsom uti sv. *fnas* (skr. *kiknasa*, jfr gr. κνάω; se Bugge i Sv. Landsm. IV, 2, s. 50 not); isl. *ofn* (fsv. *ughn*, got. *aúhns*, s. Beitr. VII, 433 f.); sv. *rom* (**hrofn*, isl. *hrogn*, s. Sv. Landsm. I, 697); isl. *fríðr* „betald in natura" (skr. *krî* „handla", gr. πρίασθαι; annat ord än *fríðr* = skr. *prîtá*; s. Kluge, Beitr. VIII, 526); fsv. *hafre* (fg. *hagri*, jfr gr. κάχρυς; s. Sv. Landsm. I, 696 f.); isl. *fura*, ags. *furh*, langob. *fereha* o. s. v. (jfr lat. *quercus*, se Möller, Beitr. VII, 508, 520); ffris. *fial* (isl. *hjól*, *hvél*); de allbekanta got. *fimf* (skr. *panca*; jfr? isl. *fingr*); *wulfs* (skr. *vṛkas*, jfr isl. *ylgr*); *fidwôr* (skr. *catvâras*) och de osäkra fallen isl. *lifr* (lat. *jecur*, gr. ἧπαρ, s. Möller, Beitr. VII, 547); got. *ain-*, *twa-lif* (lit. *vëno-*, *twy-lika*); isl. och fsv. *sufl* (jämte fsv. *sughl*); andra än mera osäkra exempel se hos Kluge, Beitr. VIII, 526 (*falsch*) och Et. Wtb. under *Daube*, *Traube*, *Treber*. Den regel, enligt hvilken ieur. *q* uti germ. språk uppträder än som *f* (för *hw*), än som *h*, kan ännu icke exakt formuleras. Emellertid synes *f* för sin uppkomst kräfva det omedelbara grannskapet af ett *l*, *r*, *n* (se Altisl. gramm. § 179, 1; Beitr. VII, 434). Då emot isl. *hnjóskr* i dalmålet svarar *sni·u·e·sk* (en dylik form äfven i andra nordiska dialekter), så strider detta ingalunda mot mitt antagande, ty fil. lic. K. F. Johansson har gjort mig uppmärksam på, att lika väl som konsonantgruppen

betydelsen i *kátr* (**ga-ha[n]htoz*) är tvifvelsutan „hoppande“, såsom framgår dels af betydelsen hos det ofvan angifna dalska *ke·ta sig,* dels af användningen af ordet *kåt* i flera nordiska dialekter uti betydelsen „okynnig genom att hoppa o. d.“, brukadt om ostyriga kreatur. Jag drager därför icke i betänkande att framställa den gissningen rörande ordets slutliga etymon, att det är en particip-bildning medelst suffixet *-to-* af den verbalrot *gheng,* som uppträder i skr. *khanj,* gr. *σκάζω* (**s-qhngjō*), t. *hinken.*

Ti·e·ta „kvittra“ (om talgmesens läte) hänger tydligen samman med sv. dial. *taljtita* talgmes, no. *tita, teta, tjeta* mes, hvilka former tyckas hänvisa på ett isl. **tét(t)a* eller **þét(t)a.* Visserligen uppträder isl. *é* uti målet såsom *i* (t. ex. *lit* lät, *tit* tät m. m.), under det att målets *ie* är den regelbundna representanten för isl. *ei*, och man skulle sålunda lätt kunna komma att tänka på isl. *teite* „regulus maritimus“; men då en dylik sammanställning icke förklarar dalmålets nasalering, ej häller norskans saknad af diftongen *ei*, och då man uti dalmålets *sliet* slät (isl. *sléttr*) och *lierte* (isl. *léript*) har åtminstone två säkra exempel på, att målets *ie* kan under vissa — ännu obekanta — förutsättningar representera isl. *é*, så synes man med lugn kunna förutsätta isl. **tét(t)a* (**þétta?*) af ett urgerm. **ti(n)htôn.* Hänger detta samman med det hittills så godt som isolerade *tunga*, lat. *dingva* (*lingva*)? Jfr i fråga om betydelsen sådana i sv. diall. uppträdande beteckningar för tungan, som „smattran“, „snattran“, „slamran“, „babblan“, „smackan“.

skl ger germ. *sl* (t. ex. *sluta* = lat. *claudo*, t. *sollen* = isl. *skulu*, se J. v. Fierlinger, Kuhns Zeitschr. XXVII, 191 ff., 480 f.), så bör också *skn* bli *sn. Sni·u·e·sk* förhåller sig då till *hnjóskr* (*fnjóskr*) alldeles som *sluta* till *claudo* (t. *stier* till isl. *þjórr*, gr. *σκάζω* till t. *hinken* o. d.). På samma sätt vill jag då med Johansson fatta förhållandet isl. *hnjósa* (fht. *niosan*): sv. *fnysa*, me. *fnêsen*, holl. *fniezen*: me. *snêsen* (som Kluge, Et. Wtb. s. 240 vill göra till ett annat ord än de föregående) och isl. *fnykr* (äfven *nykr, knykr!*): *snykr.*

Däremot saknar målet nasalering i ett par, tre ord, där det, efter hvad etymologien gifver vid handen, borde förefinnas. Emellertid anser jag af olika skäl högst sannolikt, att dessa ord äro lånade från riksspråket eller annan dialekt. I och för sig rimligt är ju detta i fråga om namn på ett verktyg såsom *fil* fil.[1] Här borde dock den inhemska dalska formen uppvisa nasalvokal, ty dels uppger ortografen i Sn. E., att isl. *þél*[1] uttalades med nasalerad vokal, dels visar det fht. *fîhala* genom sitt *h*, att den nödiga förutsättningen för det urgermanska bortfallet af den postulerade nasalen en gång förefunnits. På grund däraf har jag också i Nordisk Revy I, 114 och Altisl. gramm. § 52, 4 ansett mig kunna betrakta ordet såsom beroende på en stam **fi(n)halô*.[2] — Ett annat fall är *äl* häl, som på grund af det identiska ags. *hêl* (urgerm. **ha[n]hilo-*) och det primitivare ags. *hôh* (urgerm. **ha[n]ho-*) måste ursprungligen hafva haft nasalvokal. Emellertid misstänker jag äfven detta ord för att vara åtminstone påverkadt af främmande dialekter. Ty af ett ursprungligt *hǽll* borde i målet hafva blifvit **ęl*, eftersom nasaleringen här plägar förbinda sig med slutet ljud hos vokalen. Hade därför nasaleringen här en gång funnits men uppgifvits, så borde väl ändock ordet heta **el*. — Det tredje exemplet är *rå* vrå. Såsom jag i Nordisk Revy I, 114 och Altisl. gramm. § 264 antydt, anser jag såsom alldeles säkert, att här föreligger en stam urgerm. **wra(n)hô*. Härför talar nämligen icke blott Sn. Eddans uppgift, att isl. *rǫ́* hade nasalvokal, utan äfven den viktiga omständigheten, att ordet otvifvelaktigt är etymologiskt identiskt med isl. *rǫng* (pl. *rengr*), sv. dial. *vrang* o. d. (pl. *vränger*) spant (vinkelband i båt), som i Laumålets

[1] Svenska riksspråkets form *fil* måste vara tyskt lånord, ty mot isl. *þél* måste svara *fæl* — såsom ordet också mycket riktigt heter i fsv. — liksom *kné* motsvaras af *knæ* o. s. v. Dock är att märka, att isl. *él* märkvärdigt nog i fsv. och nysv. uppträder såsom *il*. — Om det ännu outredda förhållandet mellan *þ* och *f* i uddljudet jfr. Altisl. gramm. § 193 anm. 1.

[2] Så ock Bugge, Arkiv II, 234. Kluge, Et. Wtb. s. 75 f. jämför lat. *pingo*.

räng (med pluralvokalen *ä* inträngd i singularen, såsom i sv. *nöt* för **not*) bibehållit den ursprungliga betydelsen „vrå“, „vinkel“ (se t. ex. hos M. Klintberg, Laumålets kvantitet ock aksent s. 33, sammansättningen *skamräng* skamvrå). Icke desto mindre saknar Älfdalsmålets (och likaså Orsamålets) *rå* nasalering, en oregelbundenhet, hvars orsak jag ej fattar.

6. I några få fall ändtligen måste man antaga, att målets nasalering beror på analogibildningar. Att detta kanhända är fallet uti ordet *tw·e·sdag* torsdag, som kan vara påverkadt af *u·e·sdag* onsdag, är ofvan (s. 15 not) påpekadt. Helt säkert måste denna förklaring tillämpas på *wi·ð* (isl. *vit*) vi och dess biform (i Åsen) *wi·r* (isl. *vér*) vi, som naturligtvis med största lätthet kan hafva kommit att låna nasaliteten från pron. poss. *u·e·r* (isl. *ó·rr*), i Åsen *we·r* vår, där nasalvokalen är etymologiskt berättigad (se ofvan s. 15). Uti det till sin bildning något oklara *i·u·e·t* „hit“ är möjligen nasaleringen likaledes oursprunglig (hälst Orsamålet har *iot* utan nasalvokal), och den kan hafva lånats från den i samma betydelse uppträdande formen *ion*, som numera visserligen än karakteristisk för Moramålet, men som väl en gång tillhört äfven Älfdalskan.

I *kå·l* (öppet *å*) kål och *ke·se* (äfven i Orsamålet *kä·sä* med nasalvokal) löpe, ostämne torde den, etymologiskt sedt, oberättigade nasaleringen hafva tillkommit i följd af ordens utländska börd (lat. *caulis* och *caseus*). Då nämligen dessa ord lånades in i ett språk, hvilket — såsom förhållandet var med dalskan — i andra ord ägde ljudföljderna nasalt *å* + *l* (t. ex. *må·l* mål) och nasalt *e* + *s* (t. ex. *gre·sas* skratta ilsket, se ofvan s. 9), så kan det mycket väl hafva händt, att de onasalerade vokalerna omstöpts till nasalerade efter följande analogislut: icke-dalskt *mål:* dalskt *må·l* = icke-dalskt *kål:* dalskt *kå·l*. På samma sätt förmodar jag, att man har att förklara nasalvokalen uti *i·e·s*[1] (äfven i Orsamålet nasaleradt *e·s*) hes, som då rättat sig efter *i·e·su·m*

[1] I Sv. Landsm. IV, 100 är *ies* tryckfel för *i·e·s*.

ensam, *ri·e·sa* rensa o. d. Att ordet är lånord i dalskan, synes mig sannolikt, enär man annars snarast väntar sig formen *ås* (isl. *háss*) i öfverensstämmelse med så många andra ålderdomliga nordiska dialekter. Ursprunglig och etymologiskt berättigad kan nasaleringen icke gärna vara, såsom framgår af fht. *heisi, heis*, d. v. s. urgerm. **hais-*. Ty huru man än tänker sig ordets etymologi — någon antaglig sådan är ännu ingenstädes framstäld —, lär ordet väl dock aldrig kunnat hafva en redan i urgermansk tid försvunnen nasal mellan diftongen *ai* och *s*. För min del är jag af den meningen, att ordets både form och betydelse otvunget ställer det i närmaste släktskapsförhållande till isl. *hvískra, hvisla*, fht. *hwispalôn*, ags. *hwisprian*. *Hes* är sålunda egentligen detsamma som „hviskande". En skenbar formell svårighet vid denna sammanställning ligger i uddljudet *h* för *hv*. Men man måste observera, att af den ieur. rot *qeis*, som ligger till grund för de nyssnämda verben, måste inom den germanska språkfamiljen afljudsformen *qois* med uppgifvande af gutturalens labialisering före labialiserad vokal (enligt de af Osthoff numera med framgång faststälda reglerna, s. Beitr. VIII, 256 ff.[1]) utveckla sig till *kois*, hvaraf blir urgerm. *hais-*, under det att *qeis* ger urgerm. *hwîs-*.[2]

[1] Jfr ock Kluge, Germ. Conj. s. 42; H. Möller, Engl. Stud. III, 153 och Beitr. VII, 482; Bezzenberger, Bezz. Beitr. V, 175 (där dock en mängd exempel äro orätt valda).

[2] På samma sätt vill jag förklara växlingen *hv* : *h*, *kv*: *k* i åtskilliga andra fall, af hvilka några här må påpekas. Den ieur. pronominalroten *qe-*, *qo-* (gr. πο-, lat. *quo-*) ger ljudlagsenligt germ. *hwe-*, *ha-*, och got. *hwas* borde sålunda ljudlagsenligt hafva böjts: nom. m. **has*, nom. ack. n. **ha* (**hata* kan tänkas, ehuru got. literaturen ej har att uppvisa något **hwata* = isl. *hvat*), ack. m. **hana*, men gen. *hwis*, instr. *hwê*. Got. har öfveralt genomfört *hw*, men de nordiska språken bevarat några rester af den gamla stammen *ha-*. Nom. m. *ha(r)* råkas som bekant stundom i fsv. (Vgl. I en gng, Cod. Bur. två ggr *har*, Kg. St. en gng *ha*; Ögl. en gng *har*, men i bet. „hvarje", hvarför kanske = Ögl:s *harr*, hvarom s. nedan) och efter min mening äfven i isl. *horvetna* (gammal

II. Bland dalmålets öfriga varieteter hafva **Orsamålet** (hvarom se Sv. Landsmålen IV, 1, s. 9) och en nyans af Moramålet, nämligen **Venjansmålet**, nasalerade vokaler att uppvisa. Men då det förra i fråga om nasalvokalernas förekomst i alt väsentligt och särskildt i fråga om sådant, som för denna min undersökning är af betydelse, öfverensstämmer med Älfdalsmålet; och då Venjansdialekten bevarat nasaleringen endast hos långa vokaler i omedelbart grannskap af en nasal och sålunda icke äger att lämna några nya upplysningar af vikt; så ingår jag icke här på någon närmare redogörelse för nasaleringens uppträdandt i dessa dialekter, och detta så mycket mindre som jag i mitt utförliga arbete öfver dalmålet får tillfälle att i detalj behandla hithörande företeelser.

Utom dalmålet känner jag ingen svensk dialekt, som ännu till våra dagar bevarat de gamla nasalvokalerna; ja icke öfverhufvud någon som äger nasalerade vokaler, hvarken af gammalt eller ungt datum. — I Norge äger åtminstone en dialekt — men som jag tror icke häller någon annan — nasalvokaler, nämligen **Sælbomålet** (Øverbygden) i Søndre Throndhjems amt. Efter hvad jag själf vid flere tillfällen med egna öron öfvertygat mig

form), som jag förmodar etymologiskt riktigare bör skrifvas *hǫrvetna* (angående dylikt omljud jfr de i Altisl. gramm. § 73 anm. anförda exemplen, till hvilka kunna ytterligare läggas bland andra: *ǫlhuge*, *ǫlvérr*, *mǫrulfr*, *Rǫgnvaldr*, *Ǫrnólfr*, *Sørkver* = fsv. *Sværkir*). Nom. ack. n. **hat* vill jag likaså återfinna i isl. *hotvetna*, bättre väl *hǫtvetna*. Ack. m. *han* förekommer i fsv. (Vgl. I. en gng; i bet. „hvarje"). Jfr vidare fsv. *har(r)* jämte *hvar(r)*, *hvær(r)* hvarje (Ögl. en gng *harr*, en gng *har*, som kanske hör till föregående ord). — Isl. *skella* och dalmålets *skwella* anser jag utsprungna ur ett paradigm isl. **skvella*, *skall*, *skullom*, *skollenn*. — Fsv. pret. *kam* kan mycket väl vara ursprungligare än fg. *kvam*, som lätteligen lånat *v* från pl. (urgerm. och got. *qêmum*). — Sv. *harf* och *härfva*, isl. *herfe* n. och *herfa* f. förmodar jag etymologiskt sammanhänga med verbet isl. *hverfa*, fsv. *hværva*. — Isl. *hvellr* adj. bör nog icke skiljas från mht. *hall* subst. och fht. *hell* adj. i samma betydelse som isl. *hvellr*; o. s. v.

om, har emellertid denna dialekt fullständigt uppgifvit nasaleringen i sådana fall, där nasalen bortfallit redan i urnordisk tid eller ännu tidigare. Så t. ex. heter det, utan minsta spår till nasalering: *da* då, *i* i, *ovät* ovett, *på* på, *gås* gås, *ås* ås, *lås* lås, *bås* (t. *banse*) bås, *fös* ladugård; *fo* få, *jet* valla, *rå* vrå. Däremot uppträder nasalering, där en ännu i isl. befintlig nasal senare bortfallit, t. ex. *ho·* hon, *mi·* min (fem., isl. *mín*), *di·* din (fem.), *si·* sin (fem.), *a·* henne, honom, *no·* nu (väl = isl. *núna*), *so·* så (isl. *svána*), *da·* där (isl. *ðarna*), *hi·* här (isl. *hérna*) samt i flere ändelser af den artikulerade substantivböjningen, t. ex. dat. *bori·* (isl. *borðeno*) bordet, nom. *börtja·* (isl. *bjǫrken*) björken o. d. Under sådana omständigheter är det föga rimligt, att målet uti två ord *ga·* gå och *sta·* stå, skulle hafva bevarat en nasalering af urnordiskt datum, framkallad af infinitivens forna ändelse *-n*; detta så mycket mindre som dalmålet har, utan nasalering, *gå* (slutet *å*[1]) och *stå* (öppet *å*). Någon antaglig förklaring på den besynnerliga nasaleringen i *ga·*, *sta·* kan jag emellertid icke för tillfället åstadkomma.

Jag öfvergår nu till en kortfattad redogörelse för nasalvokalernas förekomst i några af de älsta fornsvenska (och fornnorska) runinskrifterna.

III. Rökstenen (se Bugge, Antiqvarisk tidsskrift för Sverige, V, 1 ff.), kanske den älsta af alla runstenar med specifikt svenskt språk, har nasaleradt *a*[2] uti nästan alldeles samma ställningar, i hvilka nasalvokaler uppträda uti dalmålet och — enligt Sn. E. — uti fornisländskan och fornnorskan; nämligen uti följande fall:

[1] Denna vokalkvalitet är däremot högst påfallande och skulle regelbundet motsvaras af isl. *ǿ* eller *au!* Hör den ursprungligen hemma i 1 pl. **gǿm* och har därifrån lånats i öfriga former?

[2] Om öfriga nasalvokaler upplysa runinskrifterna naturligtvis intet, enär blott *a* har särskildt tecken, då det är nasaleradt. Emellertid torde väl samma regler hafva gält för öfriga vokaler som för *a*.

1. Omedelbart före nasal. Exempel äro: **saman** (isl. *saman*); **strantu** (*strǫndo*), **an** (*hann*), **an** (*enn*), **stanta** (*standa*), **anart** (*annat*), **faikian** (*feigan*), **manum** (*mǫnnom*); **uaki**[1] (*vange*), **traki** (*drenge*). Däremot saknas nasalering i **uamuþ** (*Vámóð*), hvilket, såsom redan Bugge påpekat (Rökstenen s. 7 not), beror därpå, att *a* först genom sammansättning kommit i beröring med den följande nasalen. Jfr att Älfdalsmålet likaledes saknar nasalering i dylika fall, t. ex. *siuma·n*, icke *siu·ma·n*. Det förtjänar särskildt påpekas, att den besynnerliga formen **þritaunta** (13:de) icke har nasalt *a*, något som man dock skulle vänta om *au* här betecknar ett enkelt ljud; enligt hvad Bugge antar, *o*. Fattar man däremot *au* såsom diftong uti detta ord liksom i inskriften för öfrigt (**ualraubaʀ**, **auk** och, såsom jag förmodar, äfven i versraden **raiþiaurikʀ**[2], så kommer teckningen **au** (icke **au**) i full öfverensstämmelse med inskriftens **ainhuaʀ** och **uaim** med **ai** (icke **ai**).

[1] Kanske bör man hällre med Rosenberg (Nordboernes Åndsliv I, 101) här läsa **uituaki** i ett ord = isl. *véttvange*. Första sammansättningsleden i detta ord är icke så oklar, som Vigfusson (Dictionary s. 721) finner den. *Vétt* är ett subst. fem. „dråp", bildadt till *vega* dräpa på samma sätt som *stétt* vid sidan af *stíga*, och identiskt med fsv. *væt* i *manvæt*, yngre *manvæght* (*man vegt*, *manna vækt*, se Schagerström, Tyska lånord med *kt*, s. 11) med anslutning til verbet *vægha*. Ordet *véttvangr* är sålunda bildadt på alldeles samma sätt som det till betydelse därmed identiska *vígvǫllr*, fsv. *vighvalder*.

[2] Bugge läser detta: *ræ̍ð þiórikr*, men häremot talar: 1) att denna vers då blir 3-stafvig, mot verslagets fordringar, hvilket i alla de andra raderna är fyrstafvigt; 2) **ai** betecknar för öfrigt öfveralt i inskriften diftong, t. ex. **tuaiʀ**, **uaim** m. m. (det gåtfulla **airnaʀ** torde vara g. sg. af ett urnord. **Airnuʀ*, att sammanställa med got. *airus* och isl. *árna* gå, *árr*, *Árne* och kanske ingående i fsv. ortsnamnet *Ernatunir* (Rydq. II, 278); **Eirn* : *Árne* = *Bjǫrn* : *Bjarne*); 3) *ræ̍ð* borde vara återgifvet med **raþ** (jfr **huariaʀ** = *hværjar*); 4) man väntar sig vid denna tid icke *ræ̍ð*, utan *réð*, hvilket borde uppträda såsom **riþ** (jfr **si** = *sé*, **uiuisi** = *vévise*); 5) *au* betecknar annars i inskriften diftong; 6) *ó* borde här vara återgifvet med **u** (jfr. **siulunt**, **uamuþ** m. m.). Jag föreslår därför att läsa: *reið þéa aurikʀ*. *Reið* är pret. af *ráða* och förhåller sig

Jag förmodar därför, att **þritaunta** är att läsa *þrettaunda* och representerar ett urnordiskt **-tāhundō*[1], got. **-têhundô*, m. *-da*, som bör hafva förekommit vid sidan af got. *taihunda*[1], lika väl som got. *taíhun-têhund* faktiskt växlar med *-taihund*[2].

2. Omedelbart efter nasal uppträder visserligen nasalvokal uti det enda exemplet **-maþR** (*-maðr*). Men att det icke kan vara den föregående nasalen, som hos vokalen verkat nasaliteten,

till isl. *réð* (fsv. *ræþ*) såsom fsv. *let* (**leit*): isl. *lét* (fsv. *læt*), fsv. *gret* (**greit*): isl. *grét* (fsv. *græt*), fsv. *het* (**heit*): isl. *hét* (fsv. *hæt*); samma preteritibildning — om hvilken mera vid annat tillfälle — uppträder i isl. *sveip* af *sveipa* liksom fsv. *het* (**heit*) af *heta* (isl. *heita*); kanske Cod. AM. 677, 4:o *leit*, Cod. AM. 291, 4:o *heit*, *reið*, *leit* m. m. också höra hit. *þéa* är isl. *þjá* underkufva, *reið þéa* perifrastiskt preteritum. *AuríkR* är **Auð-ríkR*, ags. *Eádrîc*, fht. *Audricus*, *Ôtrih* m. m. (Förstemann I, 175), här kanske användt som appellativ. **Strantu** i 4:de versraden blir på detta sätt väl en ack. sg. med osynkoperadt *u* (liksom i **sunu**, **karuR**, där dock rotstafvelsen är kort, hvilket kanske fördröjt synkopen; jfr Sölvesborgsstenens **asmut** jämte **sunu**) och objekt till *þéa*.

[1] Med suffixafljudet *-and-*, *-ind-*; jfr fht. *zehan*, *zehin* och i allmänhet om detta suffixafljud Altisl. gr. § 167, 3, d. Från urnord. **-tāhanda* utgå de yngre nordiska formerna på *-tánde* (i 13—16); *-tjánde* (i 17—20; äfven på svensk botten, se min ordlista öfver dalmålet) är urnord. **-tehanda*; det sällsynta fsv. *þrættundi* (Rydq. II, 578) är väl analogibildning efter *attundi*, *niundi*, *tiundi*. Ett urnord. **tehinda* antar jag föreligga i fsv. (VgL. I, II) och fd. (SkL.) *tindi*, dels subst., dels ordinaltal (jfr ock fåröm. *tint* s. m). Slutligen ha vi urnord. **tehunda* i det vanliga *tiundi*. — Jfr afljudet i got. *þûsundi*: fs. *thûsind*.

[2] Jag betraktar got. *taíhun* och *taíhund* (*têhund*) såsom identiska, dels med hvarandra, dels med sanskr. *daçát*. Ieur. *dékm* (skr. *dáça*) skulle gifva got. **taíhu*, isl. **té*. Att däremot den ieur. konsonantstammen *dékmt* (*dekm't*) ger såsom regelbunden nom. sg. got. *taíhun*, har J. Schmidt, K. Z. XXVI, 345, f., visat. Nu anser jag *taihund* stå i samma förhållande till *taíhun* som fht. *zand* till *zan* (ags. *hæled*, *ealoð* till *hæle*, *ealu* o. d.), d. v. s. är en nom. som nyskapats efter kasus obliqvi, där dentalen ljudlagsenligt kvarstår. Af denna konsonantstam *taíhund* hafva vi möjligen ett spår uti fg. *tiunt* f. tionde, motsvarande det fsv. *tiund* (*i*-stam), där *t* kan vara att förklara såsom i fsv. pret. *bant* (got. *band*) o. d.

framgår af de många exempel på icke nasalerad vokal i samma ställning, hvilka inskriften för öfrigt erbjuder: **marika** (*Mæringa*), **-maraR** (*marar*); **knati** (*knátte*), **nabnum** (*nǫfnom*), **runaR** (*rúnar*), **flutna** (*flotna*), **anart** (*annat*), **numnaR** (*nunnar*), **kunaR** (*Gunnar*). Altså måste **mąþR** hafva sin nasalering på grund af den en gång befintliga efterföljande nasalen, som ännu uppträder i kasus obliqvi. För öfrigt kan naturligtvis den nybildade nominativen på -ðr hafva lånat sin nasalvokal just från dessa. — Att emellertid Rökstensinskriften i denna punkt är ursprunglig, och att en föregående nasal i fsv. verkligen en gång åstadkommit nasalering af en följande vokal, framgår af andra fsv. runinskrifter, t. ex. af Folsbergastenens i Upland skrifning **kumą** (*koma*) vid sidan af **rita** (*ríta*), såsom också Bugge (Rökstenen s. 77 not) antagit. Jfr också i Frösöstenens nedan behandlade inskrift: **þiną, kristną, runąR**, men **kirua.**

3. Där i urnordisk tid en nasal omedelbart efter en vokal bortfallit. Exempel är prepositionen **ą** (*á*), som har lång vokal. Däremot hos kort vokal saknas — liksom på Forsaringen (se nedan) — nasalering, såsom framgår af exemplen: 3 pl. pres. **stąnta** (*standa; jfr* got. *standand*), **likia** (*liggja*), ack. sg. m. **kuta** (*gota;* jfr Tunestenens **-halaiban**), ack. pl. m. **fiakura** (jfr got. *twans, blindans* o. d.). Altså kan säkerligen icke Bugges tolkning af inskriftens **knuą, fluą** såsom representerande infin. isl. *knýja, flýja* vara riktig; detta så mycket mindre som hela den kvistrunerad, i hvilken formen **fluą** skall förekomma, sannolikt orätt återgifvits med **ruþi nimr fluą i,** en läsning som innehåller den oriktiga formen **nimr** för **nimR**[1] eller **nimiR** (jfr

[1] Bugge (anf. st. s. 83 och 113) anför väl med orätt inskriftens **ualraub**ʳ för **ualraubaR** såsom en analogi till skrifningen **nimr** för **nimR**. Ty (såsom Herr Gustaf Rundgren för mig påpekat) omedelbart efter **b** är stenen snedt afhuggen nedifrån och utåt, hvadan ingen plats fanns för R-runan (ett kort lodrätt streck i n e d r e kanten af raden). Hade densamma flyttats till det befintliga utrymmet i öfre kanten af raden, hade den ej längre förblifvit *R*-runa, utan fått värdet **s**, som i denna inskrift

sitiR[1] i samma inskrift) och lämnar **i** oförklaradt, hvartill kommer, att man i stället för **flua** (**knua**) väntar sig **fluia** (**knuia**), eftersom det i Västgötalagen uppträdande *flya* (jämte *flyia*)

just så betecknas. Altså nödgades här runristaren att anlita den utväg, han valt, nämligen att i öfre kanten af raden, där utrymme fanns, anbringa en **r**-runa i half storlek. Härigenom vanns också den fördelen, att i och med detsamma **a**-runan i ändelsen **-aR** blef uttrykt, enär öfre hälften af den näst före *r* stående **b**-runan just utgör en **a**-runa i half storlek. I **ualraub(a)r** är sålunda **b**-runan att läsa dels såsom *b*, dels (till sin öfre hälft) såsom *a*.

[1] Såsom jag redan för flere år sedan i härvarande filologiska seminarium påpekat, har man i Rökstensinskriften icke blott osynkoperadt *u* i nom. sg. m. **karuR**, d. v. s. *garuR* (eller *gǫruR*, men icke, såsom Bugge, anf. st. s. 43 f. och s. 91 läser, *garvr*, enär dels ett isl. *gǫrfr*, *gerfr* å Rökstenen borde tecknas **karbR** i likhet med **nabnum**, **-raubaR**, dels ett **garwR* aldrig torde hafva existerat, såsom varande nästan outtalbart; däremot är det af Hoffory, Arkiv II, 51, från Ramstastenen anförda ntr. **karut** kanske snarast att läsa **kaurt**, d. v. s. *gǫrt* eller möjligen *gørt*, se Bugge anf. st. s. 146), och ack. sg. m. **sunu**, utan äfven osynkoperadt *i* uti 3 sg. pres. ind. **sitiR** (got. *sitis*) och kanske ack. sg. m. **faikian** (isl. *feigan*). Att *i* uti **sitiR** icke — såsom Bugge s. 133 och s. 43 tyckes antaga — kan vara svarabhaktivokal af samma art som uti det vanliga fsv. *sitir*, *siter*, *sitær*, framgår af inskriftens former **niþR**, **-rikR**, **histR**, **fatlaþR** (icke **niþiR** o. s. v.); **uintur** (isl. *vetr*) utgör intet motbevis, ty dels ha vi här att göra med *r* och icke *R*, dels kan **uintur** förhålla sig till got. *wintrus* såsom fsv. *væþur*: got. *wiþrus*. —Emellertid har nyligen Hoffory, Gött. gel. Anz. 1885, nr I, s. 32 ff., af dessa former **karuR**, **sunu** och **sitiR** — hvilka han med rätta anser för osynkoperade — dragit vidtgående slutsatser, som synas mig vara i flera afseenden oriktiga. Han tyckes nämligen antaga, att synkope af *i*, *u* ännu på Rökstenens tid (900-talet) icke inträdt; ehuruväl rätta förhållandet är, att **sitiR**, **sunu**, **karuR** äro poetiska arkaismer, eftersom det i prosan uppträdande **niþR** (got. *niþjis*) visar, att i prosaiskt språkbruk *i* synkoperats. Men äfven om så icke vore, får man ej med Hoffory sluta, att Vǫlospá, hvars metrik förutsätter synkope af *i* och *u*, är yngre än Rökstenen; ty detta påstående hvilar på det antagandet, att synkopen inträdt samtidigt i de båda dialekter, som Vǫlospá och Rökstenen representera; en förutsättning, som är alldeles obevisad och

icke får utan vidare tillskrifvas en så hög ålder som Rökstenens tid.

4. Där i urgermansk tid en nasal omedelbart efter en vokal bortfallit. Exempel är namnet **haisl** (urnord. **hahaisla,** ack. sg., Möjebro) med lång vokal, af ett urgerm. **ha(n)ho-gisloz*[1]. För

helt säkert oriktig, på hvilken fråga jag emellertid icke lämpligen kan i detta sammanhang närmare inlåta mig.

[1] Kanske snarare **ha(n)ho-(g)wisloz*, ty de nordiska (gotiska och frankiska) formerna på *-isl*, *-ils* (*-isclus*) med sin påfallande saknad af *g* (t. ex. isl. *Aðisl*, *Aðils*, fno. *þorils*, fsv. *Aernils*, *Rodils* m. fl., se Bugge anf. st. s. 68, min Altisl. gr. § 216, 2) torde enklast förklaras genom antagande af en urgermansk form med *gw*, där enligt Sievers'ska regeln *g* bortfallit, så ofta hufvudtonen legat på annan än näst föregående vokal; bi-formerna med *g* (*þorgils* m. fl.) kunna bero antingen på anslutning till simplex *gisl* eller på hufvudaksentens plats på näst föregående vokal. För denna min mening synes den omständigheten också tala, att former på *-visl*, *-vils* torde kunna uppvisas, t. ex. fsv. **Roþuisl** å Pilgårdsstenen (Gotland). — Samma förklaring torde då också böra tillämpas i fråga om det felande *g* i sammansättningar med *-geirr*, mlat. *gæsum* (got. **gaiza-*, jfr *Hariogaisus* o. d.), t. ex. isl. *Hróarr* (ags. *Hróðgár*), *nafarr* (fht. *nabagêr*, finn. *napakaira*); detta så mycket hällre som äfven här åtminstone en form med *w* torde föreligga, nämligen fgutn. *Awair*, fd. **auaiʀ** (Helnæs, Flemløse), som af Bugge (Arkiv II, 227) väl med rätta identificerats med fht. *Anagêr*. Men man måste medgifva, att *w* här möjligtvis uppkommit af *u* i den postulerade urnordiska formen **Anugaiʀaʀ*, liksom förhållandet är i sådana fall som *Bǫðvildr* (**Baðu-hildiʀ*), *Bǫðvarr* (jfr *Herjulfr* af urnord. **HariwulafR**, hvaraf framgår, att intervokaliskt *h* bortfallit åtminstone före synkoperingstiden; jfr. Altisl. gr. § 217 anm.). Men då blir „bortfallet" af *g* oförklaradt, ty att, såsom Bugge (anf. st.) tyckes göra, antaga, det *g* bortfallit före palatal vokal, sedan det genom denna palataliserats, är föga rimligt, enär *g* åtminstone i namnen på *-isl* redan i urnordisk tid saknades, såsom framgår af Möjebrostenens ack. **Hahaisla**. Men att *ai* redan på denna tid skulle hafva öfvergått till *ei*, framför hvilket då *g* kunde palataliseras och bortfalla uti **Anugaiʀaʀ* (rättare då **Anugeiʀaʀ*), synes mig vara ett altför djärft och föga rimligt antagande.

första sammansättningsleden kan man tänka på etymologiskt sammanhang med flera olika ordgrupper, vare sig den, till hvilken got. *hâhan* hänga hör, eller isl. *hár* haj (med nasalt *á* enligt Sn. E.), eller isl. *há* plåga (jfr lit. *kanka* kval), eller isl. *hestr* (urg. **hi[n]histoz*, **hangistoz;* jfr lit. *kinkyti* sadla, sela), eller möjligen ags. *hôh* häl. — Att däremot korta vokaler förlorat sin nasalitet, framgår af gen. pl. **marika** (*Mæringa*) och ack. sg. ntr. **tualfta, þritaunta,** där ändelsen uti urgermansk tid måste hafva haft lång nasalerad vokal.

IV. Forsaringen (se Bugge, Ringen i Forsa kirke, Christ. 1877), hvars inskrift är till sin affattningstid betydligt yngre än Rökstenens, har också i följd däraf hunnit att uppgifva nasaleringen hos korta vokaler, vare sig att nasalen kvarstår såsom i **an** (*hann*), **anunr** (*Ǫnundr*), **tuiskilan** (*tvisgillan*[1]) eller bortfallit

[1] Bugge (anf. st. s. 10) anser — som jag tror med orätt — *ll* här bero på assimilation af *ld* i isl. *gildr*, men han anmärker mycket riktigt, att denna (i yngre svenska så allmänna och odisputabelt redan på 1400-talet befintliga) assimilation icke påträffas i de älsta fsv. handskrifterna, ej häller i någon runinskrift. Visserligen måste detta påstående något modifieras, enär jag vid ett noggrant genomgående af Lydekini anteckningar (från omkr. 1300) funnit flere fall af *ll* i st. f. isl. *ld*, men dessa äro alla — liksom Forsaringens hithörande exempel — af den art, att jag, i stället för att förlägga assimilationen af *ld* till en så tidig period, föredrager att fatta deras *ll* såsom ursprungligt *lþ*. Lydekinus har flere gånger *gialla* (isl. *gjalda*), ptc. *gullit*, och den icke mycket yngre Södermanna L. *giælla* (jfr ock *utgiælla* MB I, *forgiælla* Fredr., *forgæla* Siæl. Tr.), *gullin* (jfr *unt-*, *van- gullin* MB I); pret. pl. *gullo* träffas i Rimkr., pret. sg. *gall* i folkvisor (se Geijer-Afzelius I, 171). Jag antar, att detta verb — liksom ock det därmed sammanhängande adj. *gildr* och subst. fsv. *gæld*, *gæll* (R. II, 103) och *gildi*, *gilli* — ursprungligen haft en af Vernerska lagen reglerad växling mellan *þ* och *d* på samma sätt som isl. *finna*, *fann*, *fundom*, *fundenn*. I de öfriga germ. språken har *d* utträngt *þ*. Sl. *zladą* tyckes genom sitt *d* (ieur. *dh*) tala emot denna tydning, men kan vara germ. lånord, hvilket också Kluge (Et. Wtb.) framhåller såsom en möjlighet. Dentalen i *gjælda* förmodar jag från början hafva varit blott presensbildande — såsom i *bregða* (ieur. **bhregh-tô* enligt Bartholomæ'ska regeln, se Ar.

som uti ack. sg. m. **uksa** (*uxa*), ack. pl. m. **aura** (*aura*), **fiura** (*fjóra*), dat. sg. ntr. best. **fursta** (*fyrsta*), **þriþia** (*þriðja*). Däremot kvarstår nasaleringen hos lång vokal, efter hvilken en nasal bortfallit -- på lång vokal, följd af ännu bibehållen nasal, har inskriften intet exempel, men man kan taga för gifvet, att nasaleringen äfven i detta fall skulle vara kvar —, såsom synes af prepos. **ą** (*á*) och ack. pl. m. **tuą** (*tvá*).

Som jag icke för närvarande är i tillfälle att på samma detaljerade sätt genomgå åtskilliga andra, till största delen mindre viktiga, fornsvenska runinskrifter, hvari nasaleradt *a* förekommer, öfvergår jag nu till att redogöra för detta ljuds förekomst i en af de viktigaste fornnorska inskrifterna, ty såsom fornnorsk måste man väl betrakta

V. Frösöstenens i Jämtland, hvilken af H. Hildebrand (Sveriges Medeltid I, 45) hänföres till midten af 1000-talet. Denna inskrift har jag själf haft tillfälle att sommaren 1883 å ort och ställe granska och har jag därvid i alt väsentligt kommit till samma resultat rörande inskriftens verkliga innehåll som

Forsch. I, 10 & 24, K. Z. XXVII, 206 f. och Kluge, Beitr IX, 153), *brá* — och sedan utsträkts till hela böjningen (jfr *brugðom*, *brugðenn*); jfr lit. *galiu* förmå (och Sjæl. Tr. *forgæla?*). — På samma sätt tyder jag Lydekini pres. *haller* (isl. *heldr*), så mycket mera som fht. *halthan* jämte *haltan* tyder på ett ursprungligt **halþan* jämte *haldan* (se Kluge, Et. Wtb.), hvars dental äfvenledes torde vara blott presenssuffix (Kluge jämför gr. *βου-κόλος*). Lydek. *skyller* (jfr också fht. *skuld*): isl· *skyldr* (got. *skulds*) = got. *kunþs: kunds*. Lydek. *vallet* (isl. *valdet*) har *ll* på samma grund som isl. *olla*, *ollat* (för öfrigt är äfven i *valda* dentalen från början blott presentisk, se Kluge, Et. Wtb.). Samma förklaring torde vara lämpligast äfven för några fsv. former af något yngre datum: *enfaller* stämmer närmare med got. *-falþs* än med isl. *-faldr*; då man ser, att fsv. *skildi* nu är *skilde* (icke **skille*), vill man anta, att fsv. *ville* (jämte *vilde*) är ett got. **wilþa* (: *wilda*), bildadt såsom *kunþa* (fsv. *kunne*, men VmL. II *konde*, som kan vara bildadt såsom got. *wilda*); fsv. *skulle* (jämte *skulde*, got. *skulda*) kan vara ett got. **skulþa*.

lektor P. Olsson, enligt hvad meddelas hos H. Hildebrand, anf. st., där en i det hela vällyckad afbildning af stenen är införd. Jag anför här hela inskriften, såsom jag läst[1] den:

austmąþi[2]kuþfastaʀsun.[3] litrai—
—[4]þinąaukiruabruþisaukh[5]—
—tkristnąiątaląntą[6]sbiurnkirþibru.
l[7]riunraistauktsainrunąʀþisaʀ

hvilket jag anser vara att återgifva[8] med:

[1] Läsningen försvåras utom af de remnor och andra skador, stenen erhållit, äfven därigenom, att man i senare tid till allmänhetens tjänst utfylt runorna med färg, men härvid ofta begått svåra misstag och slarffel.

[2] Strax till höger om stafven är i stenen en spricka, hvilken möjligen kan hafva skadat runan. Emellertid tyckes denna icke kunna hafva varit, hvad man här väntar sig, nämligen *r*, hvarmed Liljegren (Runurkunder nr 1085) återgifvit densamma, och ännu mindre *R*.

[3] Teckningen i Sveriges Medeltid återger ej denna punkt, hvari jag förmodat ett skiljetecken.

[4] Mellan **rai** och **þ** är ett stycke af stenen bortslaget, hvarå 6 à 7 runor (troligen **sastain**) kunna hafva haft plats. Af runan näst före **þ** (som själft är skadadt i öfre kanten) finnes nedre hälften kvar, men denna tyder onekligen icke på ett *n*, såsom emellertid Liljegren återgifvit densamma, och man på grund af sammanhanget skulle vänta sig.

[5] Efter **h** kommer en stor spricka, som skadat 3, högst 4, runor (hos Liljegren **ąnli**). Af den första bland dessa finnes hela stafven i behåll; om den verkligen en gång varit ett **ą**, är nu omöjligt att se, men det förefaller snarast, som om så icke varit händelsen (teckningen i Sver. Medelt. har snarast **l**). Af de andra runorna före **t** är numera intet spår att finna.

[6] I vänstra kanten af detta **ą** går en spricka, som något skadat runan. Emellertid anser jag den vara ett tydligt **ą** (såsom också Liljegren återger densamma), och att dess angifvande i Sveriges Medeltid såsom **a** är afgjordt oriktigt.

[7] Sic! Möjligen står här icke **l** utan **t**, såsom teckningen i Sver. Medelt. har. Alldeles omöjligt tror jag det vara att här kunna läsa **ą**, som Liljegren har.

[8] Den i Sver. Medelt. införda öfversättningen er delvis oriktig.

Austma·ðr?? Guðfastaʀ sun lét ræi[sa stæin?] þenna· auk (g)erwa brú þessa (a)uk h[a·nn lé?]t kristna· Ja·(m)tala·nd. Á·sbiorn gerðe brú. Triónn? ræist auk Stæinn rúna·r þessaʀ.

Häraf framgår, att denna inskrift så till vida står på en ålderdomligare ståndpunkt än Rökstenen, att här nasalering förekommer undantagslöst äfven efter nasal, såsom synes af exemplen **þina̧**, **kristna̧**, **runa̧ʀ** och det problematiska **ma̧þi**. Före nasal däremot är kort vokal nasalerad, endast i händelse nasalen i historisk tid kvarstår, t. ex. **ia̧talant** (där egendomligt nog nasalen *n* mot vanligheten utskrifvits före *t*, under det att däremot *m* i samma ställning lämnats obetecknadt); men har nasalen i urnordisk tid bortfallit, saknas nasalering, såsom framgår af inf. **kirua**; äfvenså förtjänar det påpekas, att förra komponenten i en diftong icke af en följande nasal nasalerades, att döma af **tsain**. På lång vokal åter saknas sådana exempel, i hvilka man kunde hafva skäl att vänta nasalvokal.

VI. Angående de forndanska runinskrifterna kan jag fatta mig kort, enär för förekomsten af **a̧** å dessa minnesmärken utförligt redogjorts af Wimmer i Runeskriftens oprindelse, s. 172 och s. 216 ff. Sammanfatta vi de hos Wimmer kringspridda notiserna rörande detta ämne, så finna vi, att de älsta danska inskrifterna, hvilka förskrifva sig snarast från tiden något efter 800 (se Wimmer hos F. Burg, Die älteren nordischen runeninschriften, s. 155), nämligen Kallerup-, Snoldelev-, Helnæs- och Flemløse-stenarnas inskrifter, hafva nasalvokal i alldeles samma ställninger som den ofvan behandlade, ungefär 100 år yngre Rökstenen, altså:

1. Före bevarad nasal är vokalen nasalerad, dock icke såsom första komponent i en diftong. Ex. **sta̧tʀ** (isl. *stendr*, Flemløse), men **stain** (Kallerup, Snoldelev, Helnæs, Flemløse). Jfr å något yngre stenar: **þa̧nsi** (Glavendrup, Tryggevælde, Asferg), **ha̧ns** (Glavendrup), **a̧na̧n** (isl. *annan*, Glavendrup), **kla̧mulan** (Tryggevælde), **la̧ki** (isl. *lenge*, Års), **ma̧nr** (stora Skærnstenen), **ia̧n** (isl. *en*, Danevirke); **þa̧i[m]** (Tryggevælde) och **sta̧in** (Lavrbjærg) torde

icke bevisa något för nasalt uttal af *a* såsom första komponent i diftong, då dels **stain** förekommer på Kallerup-, Snoldelev-, Helnæs-, Flemløsestenarna, alla äldre än Tryggevældestenen, och äfven å den därmed samtidiga Glavendrupstenen, dels **ą** på Tryggevældestenens tid troligen till ljudvärde sammanfallit med **a** (se nedan).

2. Då en följande nasal i urnordisk tid bortfallit, är lång, men icke kort, vokal nasalerad. Ex. **ą** (isl. *á*, Snoldelev), **ąuaiʀ** (se ofvan s. 29 not, Helnæs); jfr. å något yngre stenar: **þą** (isl. *þá*, Stora Århusstenen, Hedebystenen), **ą** (isl. *á*, ena Hällestadstenen), **ąs-** (isl. *ǫss*, got. *ans*) i sms. **ąsbiurn** (Sjørup, ena Hällestadstenen), **ąsfriþr** (ena Vedelspangstenen), **ąsulb** (mindre Gunderupstenen), **ąsgautr** (ena Hällestadstenen). Däremot gen. sg. **hurnbura** (urnord. **-an**, Kallerup); jfr å den något yngre Glavendrupstenen: gen. och ack. sg. **ala** (isl. *Ála*), ack. sg. **kuþa** (isl. *goða*), gen. pl. **saulua** (isl. *Sǫlva*), **uia** (isl. *véa*), nom. sg. **kuna**. Under sådana omständigheter kan man hafva skäl att betvifla den fonetiska karaktären af sådana i ännu yngre inskrifter uppträdande skrifningar som inf. **standą** (ena Hällestadstenen), adv. **harþą** (Asferg, men å samma sten gen. sg. **tuka**, ack. sg. **mula**), nom. sg. **hribną** (isl. *Hrefna*, Bække), inf. **kristną** (stora Jællingestenen, men i samma inskrift inf. **kaurua**; jfr nedan om dessa sist anförda exempel); ehuruväl man icke kan förneka möjligheten, ja till och med sannolikheten af, att i vissa näjder nasalvokalerna, åtminstone i vissa ställningar, fortlefvat längre än på andra håll (jfr de högst olika ståndpunkter, som i detta afseende i våra dagar intagas af dalmålets olika varieteter).

3. Efter nasal sakna åtminstone korta vokaler nasalitet, såsom synes af gen. sg. **sunaʀ** (Snoldelev), **truknaþu** (isl. *drukknoðo*, Helnæs). Jfr å något yngre stenar: **kuna, runaʀ** (Glavendrup), konj. **nafni** (isl. *nęfne*, Års), **sina, tanmaurk** (isl. *Danmǫrk*, Jællinge), **nuruna** (isl. *norróna*, Egå), **matr** (fsv. *mander*, Hedeby). I betraktande häraf måste det anses såsom osäkert, huruvida **ą** verkligen betecknar nasalt *a*, och detta framkallats af den föregående nasalen i fall sådana som nom. sg. **hribna** (isl. *Hrefna*,

Bække), inf. **kristną** (Stora Jællingestenen, men därsammastädes inf. **kaurua**, isl. *gørva;* jfr dock Frösöstenens **kristną: kirua**, isl. *gerva*), och dessa tvifvelsmål vinna i styrka genom följande omständighet.

Redan Glavendrup- och Tryggevælde-stenarna, hvilkas inskrifter (enligt Wimmer, anf. st.) förskrifva sig från tiden omkring 900, och som sålunda äro knappast ett århundrade yngre än de nyss behandlade 4 älsta, bruka promiscue **a** och **ą** för att återgifva kort *a*-ljud före nasal. Så har man å Glavendrupstenen **þansi, aiþuiarþan** jämte **þąnsi, hąns, ąną**, å Tryggevældestenen **man, hiþan** jämte **þansi, kląmulan** (obs. **ą** i första, men **a** i sista stafvelsen), **þąi[m]**; jfr å något yngre stenar: **tuþan** (isl. *dauðan*, Virring), **kauruan** (isl. *gǫrvan*, Sæddinge), **tanmaurk** (isl. *Danmǫrk*, Jællinge) med **a** för äldre **ą** och omvändt **ąft** (Vedelspang), **sąʀ** (Jællinge) med **ą** för **a**. Detta kan icke gärna vara att på annat sätt förklara, än att (åtminstone) kort vokal före nasal på denna tid och i dessa trakter mistat sin nasalitet[1], i följd hvaraf typerna för de två ursprungligen skilda ljuden sammanblandats. Altså är utan tvifvel Danmark i denna punkt liksom i så många — för att icke säga de flesta — andra, den näjd i norden, som tidigast uppgifvit det för fornspråket karakteristiska.

Det torde vara obestridligt, att hvad här redan framlagts rörande de faktiska förhållandena i fråga om nasalvokalers uppträdande dels i nu lefvande nordiska dialekter, dels i fornsvenska, -norska och -danska runinskrifter — en undersökning som, särskildt hvad beträffar runinskrifterna, kan än vidare utföras, därest så skulle anses behöfligt för att stadfästa resultatet — förebringar så slående öfverensstämmelser, i alt väsentligt, med hvad ortografen i Snorra Edda anför om nasalvokalers förekomst

[1] Att dalmålet ännu i dag har denna kvar i just samma ställning, är icke mera märkvärdigt, än att detta mål till våra dagar bevarat de gamla kvantitetsförhållandena, t. ex. i *drupi* (kort *u* och kort *p*) droppe *sili* (kort *i* och kort *l*) sele, m. fl. ålderdomligheter.

uti isländskan, att endast en, som mig synes, altför långt drifven skepsis skulle kunna afhålla oss från att med nämda auktoritet nu påstå, att

VII. Isländskt-norska literaturspråket ägde omkring år 1150 nasalerade vokaler regelbundet i följande ställningar:

1. Omedelbart före nasal, dock icke när denna först genom specielt nordisk synkope kommit att sammanträffa med vokalen. T. ex. *ra·mr* stark, *rá·mr* hes; *mi·nna·*[1] påminna, *mi·nna·*[1] mina (gen. pl.); *mo·na*[1] skall icke, *mó·na·*[1] moder; *ru·na·r* galtar, *rú·na·r* runor; *bry·nna·* vattna, *brý·nna·* skarpare (ack. sg. m. komp.); *vǫ·n* van (f.), *vǫ́·n* förväntan; *vę·ni·z* vänje sig, *vę́·ni·z* skryter; *mø·ndi*[1] skulle, *mǿ·ndi*[1] taktäkte (alla dessa exempel anförda i Sn. E.), o. s. v. Däremot är regelbundet vokalen ej nasalerad i fall sådana som *sýna·*, gen. pl. af *sýja* rad af bord i ett fartygs beklädnad (men väl i verbet *sý·na·* visa).

2. Omedelbart efter nasal, t. ex. *fra·me·r* oförskämda (nom. pl. m.), *frá·*[2] *mé·r* från mig; *mi·nna·*[3] påminna, *mi·nna·*[3] mina (gen. pl.); *mo·na·*[3] skall icke, *mó·na·*[3] moder; *ru·na·r* galtar, *rú·na·r* runor; *bry·nna·* vattna, *brý·nna·* skarpare; *vę·ni·z* vänje sig, *vę́·ni·z* skryter; *mø·ndi*[3] skulle, *mǿ·ndi*[3] taktäkte; *sýna·* rad af skeppsbord (gen. pl.), *sý·na·* visa (alla dessa exempel anförda i Sn. E.), o. s. v.

3. Där en urnordisk nasal bortfallit näst efter en vokal. Härpå anföras i Sn. E. endast trenne exempel: *í·* (t. *in*) i, *ó·rar* (t. *unsre*) våra (nom. pl. f.), *frá* från, och då dessa innehålla lång vokal, kunna vi icke veta, huruvida nasalering i föreliggande

[1] Här kan nasaliteten hos första stafvelsens vokal äfven bero på den föregående nasalen.

[2] I *frá·* beror nasaliteten icke på det följande *m* (jfr ofvan om gen. pl. *sýna·*), utan på den slutljudande nasal, som i urnordisk tid bortfallit i denna preposition.

[3] Här kan nasaliteten hos första stafvelsens vokal äfven bero på den följande nasalen.

fall förekom annat än hos **långa** vokaler. Emellertid uppträdde sålunda nasolvokal bland annat i följande ord:

á· (t. *an*) å, *þá·* (got. *þan*) då, *frá·* (got. *fram*) från; *twá·* (got. *twans*) två (ack. pl. m.), *þá·* (got. *þans*) dem (ack. pl. m.); *gǫ́·s*, *gá·s* (t. *gans*) gås, *bá·ss* (t. *banse*) bås, *ǫ́·st*, *á·st* (got. *ansts*) kärlek, *á·ss* (got. *ans*[1]) bjälke, *ǫ́·ss*, *á·ss* (ags. *ôs*, got. *Ansi-ulf* o. d.) gud, *rǫ́·s*, *rá·s* (got. *runs*[2]) lopp, *lá·ss* (jfr ofvan s. 13) lås; *Á·le* (fht. *Analo*, *Anulo*), *Á·leifr* (ags. *Anlâf*), *Á·lǫf* (jfr nedan om formerna *Ó·le*, *Ó·láfr*).

lé·rept (**lín-ript*) linne.

sí·- (fht. *sin-*) beständigt, *í·* (t. *in*) i, *fí·fl* (jfr *fimbol-*) jätte.

ó·- (t. *un-*; jfr nedan *ú·-*) o-; *ó·sk* (t. *wunsch*) önskan, *fjö·s* (se ofvan s. 10 ff.) fähus; *þó·rr* (t. *donner*), *ó·rer, -om* o. s. v. (t. *unsre*) våra; *Ó·le* (fht. *Unilas*, *Unil*, Förstemann I, 1213; jfr ofvan *Á·le* = fht. *Analo*[3]), *Ó·láfr* (jfr fht. *Une-bert*, *Uni-ardis*,

[1] Det nordiska ordet är icke **fullt** identiskt med det gotiska, ty, såsom af dat. sg. *anza* synes, förutsätter det gotiska ordet en stam *anzo-*, under det att det nordiska utgår från *anso-*, en differens lydande under Vernerska lagen.

[2] Det gotiska ordet är — trots sitt maskulina kön — väl ursprungligen identiskt med det nordiska, till hvilket det står i samma afljudsförhållande som fht. *unst*: got. *ansts*, got. *tunþus*: isl. *tǫnn*, lt. *schunke*: sv. *skånk*, fht. *fruma*: isl. *frame*, mht. *vrum*: isl. *framr*, fht. *stum*: got. *stamms*, fht. *gi-won*: isl. *vanr* och kanske got. *hund*: isl. *hǫnd*.

[3] *Ó·le*, hvars *ó* icke gärna kan vara äldre *ǫ́* af ännu äldre *á* (se nästa not), är altså icke **fullt** identiskt med *Á·le*, till hvilket det fastmera står i samma afljudsförhållande som *g-unst*: *ansts* o. d. (se förra noten). *Ó·le* (**Un-le*) är utan tvifvel nära befryndadt med det tyska namnet *Uno*, hvilket mycket väl kan vara en afljudsform till fht. *ano* farfar, *ana* mormor (jfr lat. *anus*), äfven användt såsom nomen proprium (se Förstemann I, 82); till detta senare ord för också Förstemann (jfr ock Munch, Saml. Afh. IV, 148 f.) fht. *Analo*, d. v. s. isl. *Á·le* (**An-le*), under det att han sätter *Uno*, *Unilas* o. d. i sammanhang med isl. *unna* m. m., en sammanställning som dock förefaller mindre tilltalande, enär man naturligtvis icke vill eller ens får skilja isl. *Ó·le* (*Unilas*) och *Á·le* (*Analo*) från hvarandra, och som är rent

Uno-wani m. m., Förstemann I, 1213 ff.; jfr ofvan *Á·leifr* = ags. *Anlâf*[1]); i händelse den äldre form *tó·ft* (nyisl. *tótt*), som man

af omöjlig, i händelse Kluge (Beitr. IX, 155) har rätt uti sitt antagande, att isl. *unna* är **unzan* af rot *ans* (jfr fht. pret. *uns-ta* och got. *ans-ts*.

[1] *Ó·láfr* (**Un-laif-*) är sålunda icke fullt identiskt med *Á·leifr* (**An-laif-*); jfr. förra noten om *Ó·le*, *Á·le*, med hvilket ord detta naturligtvis till sin första stafvelse etymologiskt sammanhänger. Isl. *ó* kan här icke representera äldre *ǫ́* (*u*-omljud af *á*), utan måste återgå på äldre *un-*, 1) emedan (såsom ofvan s. 15 f. påpekats) såväl dalmålets form *Ulåv* som fårömålets *Eula* förutsätta fsv. **Ulaver*, som förhåller sig till *Olaver* (*Olever*) liksom prefixformen *u-* (t. *un*): *o-*, namnformen *þurir* Ture: *þorir* Tore o. d., och 2) emedan, efter hvad jag numera (i motsättning mot Altisl.-anorw. gramm. § 74, 2 och § 79) anser, öfverhufvud icke något isl. *ó* är att återföra till äldre *ǫ́*, utan har väl *ǫ́* ljudlagsenligt och i alla ställningar sammanfallit med *á* (så är ock i hufvudsak Bugges mening, Arkiv II, 246), och i de fall, där former med *á* (*ǫ́*) och med *ó* förekomma jämte hvarandra, har man att antaga afljud. *Óln* stämmer med gr. ὠλένη, *ǫln* med lat. *ulna*. Att *nótt* har gammalt *ó*, framgår af den redan omkr. 1051 — altså på en tid, då sannolikt *u*-omljudet af *á* till *ǫ́* ännu icke var genomfördt (se Gislason, Om helrim s. 41 f.) — förekommande aðalhendingen *nótt*: *óttu* (Gislason, Njála II, 612 ff.); också har Brenner (Literaturblatt für germ. u. rom. phil. 1885, sp. 53), som jag tror med rätta, i fråga om vokal samanstält *nótt* med fht. *nuohturn*. Att pret. pl. *ófo* icke gärna kan hafva uppstått af *vǫ́fo* (*váfu*), har redan Sievers (Beitr. VIII, 87) framhållit; att *kómo* har gammalt *ó* framgår af det hittills oförklarade mht. *kômen* jämte *kâmen*, *quâmen* (isl. *kvámu*; Sievers anf. st.). *Ófo* (och sg. *óf*), *kómo* (jfr gr. βωμός trappsteg jämte βαίνω = *koma*) samt de likartade *sófo* (jfr lat. *sōpio*), *kóðo* (jfr gr. ἐπι-βώ-σομαι, βω-στρεῖν ropa), *óro* (Gislason, Njála, II, 606 ff.; jfr gr. ὑπερ-Fώ[σ]-ϊον loftsrum, Curtius, Et.[5], s. 207), fsv. *fornomo* (jfr gr. νωμάω : νέμω), *vroko* (gr. ἔρρωγα), *govo*, *vogho*, äldre sv. *boro* (jfr gr. φώρ : φέρω), *stolo* (se min inledning till Columbi ordeskötsel, s. XXIV), pret. sg. fsv. *troþ*, Dalbymålets *ot* åt (jfr gr. ἐδ-ωδ-ή mat), *drop* drap, *sogg* såg (jfr? gr. ὤψ ansikte), *logg* låg (se Sv. Landsm. I, 178), pret. konj. i äldre sv. (Prytz, Gustaf I) *sotte* (jfr subst. *sot* „hvad som afsätter sig") stå till resp. isl. *váfu* (*vǫ́fo*), *kvámu* (lat. *vēni*), *sváfu*, *kváðu*, *váru*, *námu*, *ráku* (jfr gr. ῥήγνυμι), *gásu*, *vágu*, *báru*, *stálu*, *tráðu*, *átu* (lat. *ēdi*), *drápu*, fsv.

måste förutsätta såsom förstadium till det vanliga *topt* (om hvilket se Gislason, Årbøger 1866, s. 258 f.), där vokalen på vanligt sätt förkortas före konsonantgrupp, verkligen i literaturen förekommer, så hör den naturligtvis också hit på grund af sin identitet med t. *zunft*[1].

ú- (t. *un*-; jfr ofvan *ó*-) o-; *húsl* (got. *hunsl*) sakrament, *fúss* (fht. *funs*) begärlig, kanske *stúfr* (jfr? fsv. *stumbli*) stump.

sāgho, isl. *lágu*, *sátu* (lat. *sēdi*) i samma afljudsförhållande som isl. pret. pl. *sóro*: fsv. *svāro* (jämte *soro*), isl. pret. sg. *hóf*: lat. *cēpi* (jfr isl. *athǽve*), isl. subst. *brók*: got. pret. pl. *brêkum* (lat. *frēgi*), isl. pret. sg. *ók*: lat. *ēgi* (jfr det fsv. **āka*, som måste förutsättas för sv. *åka*), isl. *tók*: got. *têkan*, isl. *krókr*:*krákr*, *snókr*:*snákr*, *gróta* (**grôtian*): *gráta*, fsv. pret. sg. *lōt*:*lāta*, got. *rairôþ*:*rêdan*, *saisô*: isl. *sá* m. m. (hithörande exempel också hos Mahlow, Die langen vocale, s. 118 f.), d. v. s. de rötter, till hvilka dessa ord höra, hafva afljudet $\breve{\bar{o}}:\breve{\bar{e}}$ (:ǽ). För *spónn*:*spánn*, *ól*:*ál* antar Brenner (anf. st.) — jag vet icke, på hvilka grunder — afljud. Att *ambótt*:*ambátt* icke alls hör hit, har Brate, Beitr. X, 80 gjort troligt. Återstå det sällsynta *ón* jämte *ván* (Gislason, Njála II, 606 ff), där man väl ock kan misstänka afljud vara förhanden, samt *þóþóro*, som ju plägar fattas = *þo-at-hvǫ́ro*; men då fsv. har *horo* växlande med *huru*, så tyckes detta tala emot att anse isl. *ó* här stå för äldre *ǫ́*, *á*.

[1] Jfr Altisl. gramm. § 219. Äfven Gering (Zeitschr. f. d. Phil. XVI, 379 f.) sammanställer *topt* och *zunft* men synes mig missuppfatta formernas förhållande, i det att han antar en utveckling: got. **tumts* (nord. *tomt*) > nord. (ock fht.) **tumpt*- (fht. *zumft*) > isl. **tópt* (*topt*); hvilket icke kan vara rätt, enär de nord. språken icke förlora *m* före *p*. Jag anser ordet vara en bildning medelst *ti*-suffixet af roten *dem* med bet. „sammanfoga", „bygga" i skr. *dama*-, gr. *δέμω*, *δόμος*, lat. *domus*, got. *timrjan*, isl. *timbr*, fht. *zimbar*, med bet. „foga sig" i skr. *dâmjati*, gr. *δαμάω*, lat. *domo*, isl. *tamr*, got. *gatiman*, fht. *zeman*. Verbalabstraktum ieur. **dmti*- hade liksom många andra dylika (se Osthoff, Morph. Unters. IV, 100 f.) växlande betoning, hvadan vi erhålla urgerm. **tumþi*- och **tumði*-, hvaraf **tundi*- med urgermansk öfvergång af *m* till *n* före *ð* (men icke före *þ*, se Brugman, Morph. Unters. II, 249 f.), såsom i isl. *sund* till *svimma*; got. *hund*: lit. *szimtas*; isl. *sandr*: gr. *ἄμαθος*; isl. *hind*: gr. *κεμάς* „hjort"; isl. *skunda*: *skammr*; isl. *sundr*: lat. *semel*;

ǽ·s (jfr lat. *ansa*; se Bugge, KZ. XIX, 401) kanthål.

ǿ·skja, ý·skja[1] önska; pl. *hrøy·sar* (jfr ofvan s. 13 f.) stenrös.

4. Där en urgermansk nasal bortfallit näst efter en vokal, hvilket så vidt hittills bekant endast ägt rum i förbindelsen *nh*, som redan i urgerm. tid undantagslöst mistat sitt *n*. Hithörande

got. *skanda:* isl. *skǫmm*; fht. partic. *scant:* got. *sik skaman* o. d. Det urgerm. *mþ* åter har endast i got. bibehållits, i alla andra germ. språk utvecklats till *mft* (genom *mfþ*). På så sätt förklaras sådana dubbelformer som got. *ga-qumþs*, fht. *kumft:* isl. *sam-kund* (jfr *koma*, got. *qiman* m. m.); fht. *ramft* „kant“: isl. *rǫnd* (jfr ags. *rima* „kant“); mht. *brunft*: isl. *brundr* (jfr fht. *breman*, isl. *brim*). Så hänvisar ock fht. *firnunft* på **-numþi-* af *neman*, fht. *samfto* på **samþo-* af got. *samjan* o. s. v. Altså erhålla vi af vårt urgerm. **tumþi-* dels fht. *zumft*, dels ett nordiskt **tumft*, som utvecklat sig på tvåfaldigt sätt: liksom **fimfl-* blef *fífl* i *fífl-megir* (jfr *fimbol-vetr*), så öfvergick **tumft* till **tóft* (om ändringen af vokalens kvalitet vid nasalens bortfall se Altisl. gramm. § 76, anm. 5), yngre *toft, topt;* och liksom af **fimfte* (got. *fimfta*) blifvit *fimte* (se Altisl. gramm. § 224, 4), så kunde **tumft* blifva **tumt*, hvaraf *tomt* med vokalen lånad från växelformen *topt*. Hvarpå den olika utvecklingen af *mf* i *fífl, topt* och *fimte, tomt* beror, vet jag ej. *Fimm* (got. *fimf*) anger nog icke något tredje behandlingssätt af *mf*, utan beror på anslutning till ordinaltalet *fimte* (jfr fsv. *siax* för *sæx* efter ordinaltalet *siatte*) och står i stället för ett ljudlagsenligt **fíf* (utveckladt såsom *fífl*), eller ännu snarare **féf* med ändring af vokalkvaliteten vid nasalens förlust, såsom i *lérept* af **línript* (*fífl-* kan hafva fått sin vokalkvalitet från biformen *fimbol-*). Detta **féf* borde i fsv. heta **fæf* (jfr *kné: knæ* o. d.) och torde kanske delvis föreligga i det genom sin vokal så påfallande fsv. *fæm*, som i så fall associerat sig med ordinaltalet endast i fråga om slutkonsonanten, under det att isl. därifrån lånat äfven vokalen. Fsv. ordinaltalet *fæmti* har då lånat sitt *æ* från kardinaltalet.

[1] Månne icke *ýskja* förhåller sig till *ǿskja* liksom *ýgjask: ǿgja, ýgis-: ǿgis-, ýgr: ǿgr, ýki*: got. *wôk* af *wakan* m. m. (hvarom se Bugge, Arkiv II, 350 f.), d. v. s. *ý* beror på det följande *kj*. I fsv. är som bekant denna företeelse mycket vanlig; jfr min hithörande exempelsamling i inl. till Columbi ordeskötsel, s. XVIII, som kan tillökas med ntr. *tykt* (Alex.) af *töker* (*fatiker* står väl närmast för **fatyker*) och *dyggja* (P. Måns) = isl. *døggva*.

fall anföras i Sn. E. till et antal af sex, nämligen *há·r* (jfr ofvan s. 20) haj, *þé·l* (jfr ofvan s. 20) fil, *rǫ́·* (jfr ofvan s. 20 f.[1]) vrå, pres. *fǽ·r* (**fanhizi;* jfr part. *fengenn*[2]) får, ack. sg. ntr. kompar *ó·ra* (got. *jûhiza* för **junh-*; jfr *ungr*[2]) yngre och troligen det gåtfulla *þú·at*[3], af Bugge (Arkiv II, 233 f.) fördt tillsammans med fht. *dûhan* trycka, som i så fall står för **þunhan* (jfr isl. *þungr*?). Till dessa exempel kunna emellertid lätteligen läggas åtskilliga andra såsom: pret. *þá·tta* (got. *þâhta* för **þanhta* af *þagkjan*) märkte, *gá·tt* (got. *gâhts* till *gaggan*) dörrpost, *há·* (jfr ofvan s. 30) plåga, *þá·ttr* (fht. *dâht;* jfr *þang* tångväxt?) tåt, *gá·* (jfr. ofvan s. 17) observera, *ká·tr*? (jfr. ofvan s. 17 f.) uppsluppen, *gá·t* (jfr ofvan s. 16) uppmärksamhet; *gǽ·ta* (jfr ofvan s. 16) vakta, *hǽ·ll* (jfr. ofvan s. 20) häl; pret. *þó·tta* (got. *þûhta* för **þunhta* af *þugkjan*) syntes, *ó·tta* (got. *ûhtwô;* jfr lit. *anksztùs* tidig och troligen lat. *nox, nocturnus,* t. *nüchtern*) otta. Såsom mycket tvifvelaktig betraktar jag, på grund af betydelsedifferensen, Kluges (Et. Wtb.) sammanställning af isl. *þá* med got. *þâhô* „lera“, fht. *dâha* „thon“ af **þanhô*, efter hvad ags. *ðôhe* utvisar. På grund af dalmålets icke nasalerade form *tit* tät är jag obenägen att — såsom vanligen sker — hänföra isl. *þéttr*, mht. *dîhte,* me. *thîht* till samma nasalerade rot som got. *þeihan*, lit. *tenkù.*

Bibehölls urgermansk nasalitet äfven hos i senare tid förkortad vokal, så hafva vi nasalvokal t. ex. i *hestr* (**hinhistoz;* jfr fht. *hengist* af **hangistoz*).

[1] Pl. *rǫ́·ar*, hvars *ǫ́* icke kan vara äldre *ǫ́*, *á* (se ofvan s. 38 not.), kan bero på en stam **wrunh-*, stående i samma afljudsförhållande till **wranh-* (hvaraf *rǫ́·*), som de ofvan s. 37 not. 2 anförda exemplen ange.

[2] Dessa fall äro väsentligen på samma sätt förklarade redan af Lyngby (T. f. Phil. og Pæd. II, 317 f.).

[3] *þú·at* i stället för det (på grund af det en gång befintliga *h*) ljudlagsenliga **þǫ́at* har sin motsvarighet i *fúa*, sällsynt (väl dialektisk?) biform till *fóa* (got. *faúhô*) räfhona.

Upsala i mars 1885. ADOLF NOREEN.

Tillägg vid korrekturläsningen: Samma förklaring som jag ofvan s. 30 not gifvit af pret. *brá* till *bregða,* framställes nu också af Holthausen i det nyss utkomna häftet af Kuhns Zeitschr. XXVII.

Historiska anmärkningar om dansk akcentuering.

Under studier öfver svensk akcentuering har jag haft anledning att ofta taga hänsyn äfven till den danska. Jag meddelar här en undersökning om ett par hithörande frågor, som jag i Svensk akcent II förutsatt såsom utredda, emedan deras diskuterande i denna skrift skulle hafva fordrat en allt för vidlyftig utflykt från det egentliga ämnet. Min undersökning grundar sig dels på Høysgaards akcentuerade texter samt äldre danska gramaticis och metricis uppgifter, dels på jämförelser med den svenska och norska akcentueringen.

Som bekant har Jens Høysgaard (född i Aarhus 1698, död som klockare vid Trinitatis kyrka i Köpenhamn 1773) utsatt akcenttecken så väl i sin ganska omfångsrika (204 sidor stora) skrift „Accentuered og Raisonnered Grammatica“ (Kph. 1747) som i de två kortare uppsatserna „Anden Prøve af Dansk Orthographie“ (Kph. 1743) och „Første Anhang til den Accentuerede Grammatika“ (Kph. 1769). Genom dessa texter äfven som af hans i grammatiken meddelade akcentregler kan en ganska noggrann kännedom om hans akcentuering erhållas. Vid genomgåendet af hans akcentuerade texter är det möjligt, att något ord som borde hafva observerats, undgått min uppmärksamhet, men jag är öfvertygad om, att intet blifvit förbisedt, som skulle kunna hafva något väsentligt inflytande på undersökningarnas resultat. Uppgifterna om nydansk akcentuering äro uteslutande hämtade ur skrifter af inhemska grammatici. Då deras meningar varit stridande mot hvarandra, har källan anförts.

I öfverensstämmelse med terminologien i Svensk akcent II använder jag *fortis* som liktydigt med ordets exspiratoriska hufvudakcent (på t. ex. antepenultima af d. *udtale*, sv. *uttala*), *semifortis* som namn för den näst starkaste exsp. akcenten i komposita (på t. ex. penultima af d. *udtale*, sv. *uttala*). Med *enstafvighets-akcentuering* (= *akc. 1*) i danskan, svenskan och norskan menas de exspiratoriska och kromatiska akcenterna på ord med samma akcentuering som *haanden*, *handen*, *bedrager*; fortis plats i dylika ord utmärkes med ´ (*hánden*, *bedráger*). Med *två-* eller *flerstafvighetsakcentuering* (= *akc. 2*) i danskan, svenskan och norskan förstås de exspiratoriska och kromatiska akcenterna på ord med samma akcentuering som *tale*, *tala*, och fortis plats i dylika ord utmärkes med ` (*tàla*). Høysgaard använder i sin grammatik dessa samma tecken för att på ord med kort vokal utmärka resp. stötton och frånvaro af stötton (t. ex. *lánds* och *skìlt*), och vid citat från honom utsättas stundom dessa hans akcenttecken. Uttrycket „stötton" användes om *the glottal catch*, så väl när denna åstadkommes på en konsonant, som när den frambringas på en vokal. Uttrycket „danskt riksspråk" användes om den bildade klassens samtalsspråk i Danmark. Med ett „tonlöst" ljud förstår jag ett ljud utan stämton, med ett „betonadt" ett ljud med stämton. Tonlöshet hos vanligen betonade konsonanter utmärkes med ett *h* efter konsonanttecknet (*lh* = tonlöst *l* etc.). Då vid citat från Høysgaard ingen särskild skrift anföres, menas hans grammatik, och vid citat från honom utmärker siffran paragraf, då ej motsatsen nämnes. Høysgaards stafning bibehålles. *F. A.* är = Høysgaards „Förste Anhang —"; *A. P.* = hans „Anden Prøve —". Uppgifter om svenskans akcentuering vid början af detta århundrade grunda sig på undersökning af Westes svensk-franska ordbok (tryckt 1807), som har akcenttecken öfver de svenska orden.

I.

I Anzeiger für deutsches alterthum und deutsche litteratur VII, 9 yttrar Karl Verner i en anmälan af Svensk akcent (I):

„es lässt sich das successive aufkommen des glottisverschlusses im dän. leicht verfolgen. 1747 galt als regel in dieser sprache, dass der glottisverschluss nicht auf einem sangbaren consonanten [d. v. s. betonad frikativa] unmittelbar vor tonlosen consonanten eintrat: höjst, folk, hjælp, helst, hylster, halt, amt, skrømt, exempler, stempel, længst, yngst, fængsel, enkelt, høns, imens, mindst, iblandt, accenter, consonanter, student ist nur eine kleine diese regel bestätigende auswahl aus dem accentuierten texte der Höysgaardschen grammatik; in allen diesen wörtern trat zu Höysgaards zeit kein glottisverschluss auf dem durch den druck hervorgehobenen consonanten ein, und der jetzt stattfindende glottisverschluss hat sich also in diesem falle erst in dem letzten jahrhundert entwickelt." Grundtvig har, såsom äfven Verner anmärker, uttalat samma mening i Det første nord. filologmøde s. 131. Verners (och Grundtvigs) åsigt är således den, att i nyss anförda fall stötton saknades i danska riksspråket på 1740-talet, och de nämna icke, att några undantag finnas från regeln. En granskning af Høysgaards akcentuerade text och yttranden torde emellertid visa, dels att i hans språk den nyssnämnda regeln icke tillämpas i vissa stora bestämda ordgrupper, där tvärtom stötton finnes på grund af analogi-inverkan eller systemtvång, dels att hans akcentuering af de anförda orden (*højst, folk* etc.) utan stötton icke återgifver det dåtida Köpenhamns-uttalet, utan att dylika ord troligen då liksom nu hade stötton i hufvudstadsspråket. Det är därför oberättigadt att, med Grundtvig och Verner, af Høysgaards akcentuering i detta fall draga någon slutsats beträffande stöttonens ålder i det på Köpenhamns-dialekten grundade danska riksspråket.

För Høysgaards språk gäller denna hufvudregel: ord i hvilka man väntar stötton, sakna denna, då de efter kort vokal hafva någon af ljudförbindelserna *l, m, n, ng* eller *j* + tonlös konsonant. Till de af Verner anförda exemplen må ännu några fogas: *mælk, filt, skilt, tælt, salt, ældst,*

hvalp, et krymp, („et knug"), *en krymp,* („krampen", 77 e), *pant, sø-kant, bunt, compliment, mønt, blink, gængs, gejst.*

Undantag göra:

1) alla enstafviga genitiver: *mands* (121 etc.), *mænds* (121), *lands* (223), *vands* (223), *sinds* (20 etc.), *dens* (140, F. A. 1956; af *dén* 140), *tings* (92 etc.), *udsprings-ordene* (281 med stötton på andra stafvelsen).

Landvejs (223) och *hans* (110 etc.) båda utan stötton på ultima strida ej häremot, eftersom H. också har *vej* (312 etc., i strid mot det nuvarande uttalet) och *han* (140 etc.) utan stötton.

2) alla enstafviga adjektiv i neutrum, äfven då de brukas som adverb: *vildt* (311), *galt* (125 etc. af *gál* 125), *alt* (31 etc.), *fuldt-forbi-gangne*[1] (168), *sandt* (61 etc.), *skjønt* (228), *langt* (16 etc.), *fromt* (186 etc.), *beqvæmt* (273), *somt* (310), *højt* (19 etc.). Detta bekräftas af Høysgaards ord i § 311.

Liksom neutrum *alt* få äfven *overalt* (7 etc.), *alt* (alla redan, 30 etc.), *altsaa* (185 etc.) stötton, och liksom adv. *skjønt* kan *endskjønt* (52, 262, 142) få detta uttal, ehuru det (23 etc.) äfven som det enkla *skjønt* (fastän, 248) vanligen saknar stötton. *Saa fremt* (250, 282, 446) har stötton liksom *frem* (223, 261). Såsom Høysgaard själf påpekar (311), saknar subst. *vildt* stötton, under det att neutr. *vildt* af adj. *vild* har den, och i öfverensstämmelse härmed saknas stötton på det substantivt använda *ondt* (186, 187, 188, F. A. 1991; „gjort ham saa meget ondt"). Uttalet af de substantiva *vildt, ondt* är således i full öfverensstämmelse med den vanliga regeln.

3) alla enstafviga participier, såsom *befaldt, begyndt, brændt, dølt* och *dult* (af *dølge*), *dømt, fult* (af *følge*), *hængt, holdt, kjendt,*

[1] Däremot *den Mere-end-fuldt-forbigangne-Tid* (170) utan stötton på *fuldt.* Detta olika uttal kan förklaras däraf, att man i denna komposition, som icke brukades i det vanliga talspråket, kunde uttala *fuldt* antingen som ett fristående ord (med stötton) eller såsom ingående i sammansättningen och då på vanligt sätt utan stötton. Kanske beror dock antingen *fúldt* eller *fùldt* på tryckfel.

klemt, mindt, qvalt, rændt, solt, skilt, spildt, spilt, talt, trængt, valt, vant — alla i § 221, *antændt* (F. A. 2021), *anvendt* (F. A. 2021) m. fl.

4) alla enstafviga imperfekter: *bandt, faldt, befaldt, fandt* och *befandt* (161 bis), *galt, hjalp, holdt, randt, spandt, svalt, svandt, sank, tvandt, vandt* — alla i § 221.

5) alla enstafviga imperativer: *elsk* (159, 178), *hjelp* (219), *velt* (314), *rejs* (312); äfven *stemp(e)l* (183 bis).

Undantagen 3—5 bekräftas af Høysgaards § 314, där det heter: „stød-tonede ere ogsaa de paa *lt, mt, nt, ndt, ldt, lk, nk, lp, mp, lsk, lst*, naar de ere enten Participia eller Verba, og det enten Imperfecti Temporis eller Imperativi Modi, saas.: *vélt* af *at velte, tjént* af *tjene, fáldt* af *falde* etc.“

6) Följande enskilda ord. a) både med och utan stötton: *ibländt* (144, 148, men vanligen *ibländt* 10, 12 etc.), *fálsk* (273, 276, men *fàlsk* 77 c, 284), *Bǽlt* (41, men *Bæ̀lt* 80); b) blott med stötton: *Dansk* (16 etc. etc.; *Dànsk* 150 är väl tryckfel; men *Frànsk* tre ggr 7), *audientz* (348), *sands* (107 b, 263), — *ank* („Verdruss,“ F. A. 2021), *slump* (82), *skabilken* (87), *vadske-bænk* (288).[1]

Verner synes (se ofvan s. 3) antaga, att *ibländt* är tryckfel, och detta är väl äfven sannolikast, då ordet ofta skrifves *iblàndt*. Äfven *fálsk* och *Bǽlt* kunna vara tryckfel. Bland de anförda orden med blott stötton kunna också de fyra sista hafva erhållit oriktigt akcenttecken, efter som hvart och ett antecknats från blott ett ställe. Att Høysgaard däremot uttalade *dansk, audientz, sands* med stötton, framgår af det sammanhang, hvari de två sista orden förekomma, samt af den ofta mötande skrifningen *Dánsk*. Dessa tre (eller, om *ank, slump, skabilken, vadske-bænk* medräknas, sju) undantag omstöta emellertid icke ofvan uppställda regler, till stöd för hvilka ännu flera exempel än de ofvan nämnda skulle hafva kunnat anföras. Se för öfrigt nedan ett

[1] *Fólk* (77 d) är utan tvifvel tryckfel, eftersom *fòlk* (76, 77 d etc.) är vanligt.

försök att förklara stöttonen äfven i de flesta under 6 upptagna orden.

Innan jag söker angifva orsakerna till den här afhandlade Høysgaardska akcentueringen, bör den frågan i någon mån belysas: huru stor geografisk utbredning hade den i dåtidens danska?

I § 309, där Høysgaard afhandlar „Hvad for et Aandelav hvert Ord og stavelse bør udsiges med", säger ham: „i dette, saa vel som i andet, rætter jeg mig efter den beste Dialect, uden, naar analogie og deslige tilsiger andet", och § 260 meddelas, att „den beste Dialect er — — — først den i Roeskilde og dernæst den Kjøbenhavnske"; i Anden Prøve s. 11, att det är seländskan. Således har Høysgaard *i allmänhet* rättat sig efter uttalet i hufvudstaden och dess närhet, men, väl att märka, icke då „analogie eller deslige tilsiger andet", hvarmed hans ord § 275 böra jämföras: „endskjønt det foran § 260 er vedtaget at rætte sin skrift efter udtalen i den beste Dialect, saa dog, fordi endogsaa den har sine fejel i mange ords udsigelse, og hvori den ene er urigtig, der kan ofte den sletteste, saasom den Jydske, have noget, som er rættere." En fråga, hvari han icke följer hufvudstadsuttalet, är just den här afhandlade. Ty sedan han (§ 314) yttrat, att ord på *lt, mt, nt, ndt, ldt, lk, nk, lp, mp, lsk, lst,* då de äro participier, imperfekter eller imperativer, hafva stötton (jmf. ofvan s. 46), tillägger han: „Men andre ord, som endes paa samme bogstave udsiges skarptonede [= utan stötton] af de fleste og Stödtonede af nogle. Jeg holder med de første, og siger hellere *Tèlt* end *Télt, Kàlk* end *Kálk* etc.; *thi vi have flere end nok af Stød-tonede ord desforuden.*"[1] Ehuru Høysgaard icke i denna regel särskildt nämner äfven ord med *j* före tonlös konsonant — utan tvifvel emedan de, såsom jämförelsevis sällsynta, undgått hans uppmärksamhet — har man enligt min mening rättighet att antaga, att också ord med *j* + stum konsonant (*højst* etc.) lika väl som *mindst, længst* etc. på hans tid jämte uttalet utan stötton, äfven kunde erhålla stötton. Ty då hans regel gäller

[1] Kursiveradt af mig.

för ord med de andra här afhandlade betonade frikativorna, vore det i högsta grad förvånande, om den icke skulle haft tillämplighet äfven på dem med *j*: *højst* etc. På andra ställen upplyser H. om, hvilka han förstår med de „nogle", som uttala ifrågavarande ord med stötton. I § 107 heter det nämligen: „de (substantiv) som endes paa *lk* eller *lt*, udsiges i den beste Dialekt (d. v. s. den seländska och särskildt den i Roeskilde och Köpenhamn, se nyss ofvan) med Støde-tone, men i de andre med Jævntone — — saas. *skálk* eller *skàlk* — —. Ligeledes *háls* eller *hàls*." Vidare säger han § 375, där uttrycken *nogen mælk* och *noget mælk* etc. afhandlas: „de Kjøbenhavnske siger: *jeg vil kjøbe nogen hvede, nogen mǽlk* (sic) etc., hvilket ikke har saa aldeles god raison alle tider. Lad derfor *nogen hvede, mæ̀lk* (sic) etc. være det samme, som *noget slagsh vede* etc. — — men *noget hvede* — — være lidet eller meget af samme ting." Här skrifver således H. vid återgifvande af köpenhamnskan *mǽlk* med stötton, ehuru han omedelbart efteråt (liksom § 29) har *mæ̀lk* utan stötton för att angifva sitt eget uttal. Häraf framgår således, a) att frånvaron af stötton i ord sådana som *folk* icke var allmän öfver hela Danmark, om också, såsom det synes, detta uttal brukades i de flesta trakter, b) att Høysgaard föredragit i sin text uttalet *fòlk* etc. framför *fólk* etc., emedan det förra behagade honom mera, c) att det var just i köpenhamnskan, som man (i strid mot H:s eget språk) uttalade ord med kort vokal + *l* + tonlös konsonant (*mælk, folk* etc.) med stötton. Under dessa förhållanden synes det mig, som om all sannolikhet talade för, att det äfven var i Köpenhamn, som orden med kort vokal + *m, n, ng* eller *j* + tonlös konsonant erhöllo stötton (*skrømt* etc.). Detta bekräftas dels af F. A. s. 5, där det i allmänhet heter, att stötton (det „standsende" och det „dobbelte Aandelav") brukas „i sær paa Kjøbenhavnsk", dels af förhållandet i den nuvarande danskan. Ty under det att köpenhamnskan nu har stötton i här afhandlade ord, sakna t. ex. *stank, pjalt, vildt* den alltjämt i jutländskan (enligt Jessen i Tidskr. f. Phil. II 120 noten), och som nämndt var Høysgaard jutlänning.

Men då det således icke är visadt, att köpenhamnskan (och seländskan öfver hufvud) på Høysgaards tid saknade stötton i *folk*, *skrømt* etc., utan då fastmer allt talar för, att dylika ord då liksom nu i hufvudstaden erhöllo stötton, så är det oberättigadt att med Verner beträffande danska riksspråket mena, att i dylika ord stöttonen skulle hafva utvecklat sig efter år 1747. Ty att i Danmark riksspråket grundar sig på och numera väsentligen sammanfaller med hufvudstadsspråket, torde vara allnämt erhändt. Icke desto mindre är det möjligt (ty jag vet intet därom), att under senare tid stöttonen i här afhandlade ord antagits af den bildade klassen i vissa landsorter, där den på Høysgaards tid saknades. Men detta behöfver i så fall icke visa något annat, än att genom yttre omständigheter riksspråkets (d. v. s. den seländskt-köpenhamnska dialektens) karakteristiska drag under de sista 140 åren nera genomförts inom den bildade klassen, tal, ett förhållande som ingalunda väcker förvåning i ett litet land, där hufvudstaden i förhållande till landsorten i alla afseenden utöfvar ett öfverväldigande tryck.

Men hvarför uttalades i Høysgaards språk *folk*, *skrømt* etc. utan stötton? Vid besvarandet af detta spörsmål torde akcentueringen i det nuvarande danska riksspråket vara vägledande. För detta gäller den regeln, att i ord, där man väntar stötton, denna uteblifver, om ordet har kort vokal, efterföljd af tonlös konsonant, vare sig att denna är ett momentant eller ett kontinuerligt ljud, t. ex. i *makt*, *kat*, *rap*; *hest*, *kraft*; *skarp* (se Grundtvig i Det første nord. filologmøde 109 f. och Verner anf. skrift s. 7). Det sista exemplet (*skarp*) visar, att äfven *r* i viss ställning är hit hänförligt. I ord med kort vokal + *r* + tonlös konsonant uteblifver nämligen alltid stöttonen, t. ex. i *mørk*, *kort*, *skarp*, *skærf*, *værs* (Grundtvig 110), och detta är lätt begripligt: danskt *r* är nämligen i dylik ställning tonlöst lika väl som *s*, *f* etc. (se Hoffory i KZ. XXIII 536). Orsaken åter, hvarför stöttonen öfver hufvud uteblifver i ord med kort vokal + tonlös konsonant, är den, att det är fysiologiskt omöjligt eller åtmin-

stone ytterst svårt att på en sådan konsonant (och på konsonanten skulle stöttonen här falla) frambringa stötton (jmf. Svensk akcent I, 72 noten och Verner anf. ställe. Høysgaards språk öfverensstämmer i dessa fall med det nuvarande riksspråket (jmf. t. ex. hans § 317), och han har således utan stötton t. ex. *krop*, *sex*, *slot*, *kast*, *kløft* äfven som *stork*, *stærk*, *mark*, *kort*, *sort*, *størst*, *torsk*, *verst*, *først*, *vers*, *skærf* etc. Ingen torde betvifla, att orsaken, hvarför stöttonen uteblef på dessa och dylika ord i hans språk, är den samma, som vållar dels frånvaro i det nuvarande riksspråket i likartade ord, d. v. s. att äfven i Høysgaards språk *r*, föregånget af kort vokal och efterföljdt af tonlös konsonant, själft saknade stämton. Men medgifver man detta, så ligger den slutsatsen ytterst nära, att orsaken till hans uttal af *folk*, *skrømt*, *høns*, *længst*, *højst* etc. utan stötton varit den samma, eller med andra ord, att i hans språk, ej blott såsom nu *r*, utan äfven öfriga, vanligen betonade, frikativor (*l*, *m*, *n*, *ng*, *j*), föregångna af kort vokal och efterföljda af tonlös konsonant, voro tonlösa. I så fall har en bakåtgående partiell assimilation försiggått: dessa ljud hafva erhållit tonlösheten från den omedelbart efterföljande tonlösa konsonanten. Detta antagande bestyrkes kraftigt däraf, att i nuvarande danska riksspråket *l*, *n*, *j* invid tonlös konsonant själfva förlora stämtonen genom framåt verkande partiell assimilation. I sin uppsats On danish pronunciation (i Transactions of the phil. Society 1873—4) s. 106 säger nämligen Sweet: „if a voiced consonant follows the aspirated stop, the aspiration passes into the following consonant, which loses its vocality: *klokke*, *knæ*, *tjene*, *præst*"; i exemplen utmärkas *l*, *n*, *j*, *r* såsom tonlösa (jmf. äfven samme förf. A handbook of phonetics s. 162 f.). Jessen (Tidskr. f. Phil. II 61 f.) och Hoffory (KZ. XXIII, 536, 542) hafva iakttagit tonlöst *r* och *l* efter tonlösa begynnande konsonanter öfver hufvud, t. ex. så väl i *frygt*, *flette*, *slet* som i *kraft*, *pragt*, *plet*, *klat*. Svenska bygdemål äro äfven mycket upplysande för frågan. I vissa dylika brukas nämligen tonlöst *l*, *m*, *n*, *ng* i likartade lägen, som det här antagits vara fallet i

Høysgaards språk. I södra Ångermanland (Multrå) brukas nämligen tonlöst *l* framför *p, t, k*, t. ex. i *jälhpanes* (interj.), *halht* (adj. halt), *spelhke* (sönderspjälka). Äfven i Österbotten, Jämtland, Härjedalen och Helsingland finnes i förbindelsen *lt* tonlöst *l*. Lillsällsmålet i Härjedalen har tonlöst *m, n, ng* mellan tonlös vokal och tonlös explosiva, t. ex. i *jaxmhten*[1] (jämten), *ixnht* (inte), *vaxnghke* (vankar), *saxnghke* (sankar), Se Lundell: Sv. landsm. I, 30 f., 71 med noten samt Blomberg: Ångermanländska bidrag s. 30 ff. Också i norska mål finnes tonlöst *l* framför tonlösa konsonanter: „i Nordenfjeldsk og det nordl. og nordvestl. Søndenfjeldske foran *t*, i Nordre Bergens stift ogsaa foran andre stemmeløse konsonanter“ (J. Storm i Norvegia I, 91). Liksom således det nuvarande danska riksspråket och Høysgaards språk sakna stötton i *stærhk*, emedan dess *r* liksom i det nuvarande rspr:s *frhykt* är tonlöst, så saknar Høysgaard stötton i *folhk*, emedan *l* var tonlöst liksom i det nuvarande rspr:s *flhette* och i svenska och norska landsmåls *spelhke, salht*.

Men ehuru i Høysgaards språk de vanligen betonade *l, m, n, ng, j* ljudlagsenligt blefvo tonlösa framför tonlöst ljud, och samtidigt förlorade stöttonen[2] i de fall, där en dylik väntas, uttalades de i ofvan nämnda fem fall med stötton och därför utan tvifvel äfven med stämton, efter som i ord med kort vokal den efterföljande konsonanten i danskan måste vara betonad, för att stötton skall kunna frambringas (jmf. nyss ofvan). Såsom jag tror, är stöt- och stämton i dessa fall att förklara genom analogi-inverkan eller systemtvång. Utan tvifvel har man att antaga, det den äldre danskan en gång hade betonade *l, m* etc. framför tonlösa konsonanter, och då fanns intet hinder för stöttonens frambringande. Då nu t. ex. så väl *mand* och *al* som

[1] Den tonlösa vokalen betecknad med *x*.

[2] Här förutsättes således, att stöttonen är äldre än den tid, då *l, m* etc. blefvo tonlösa, mot hvilket, så vidt jag vet, intet strider, men man behöfver naturligen därför icke antaga, att stöttonen är nogot i danskan och de nordiska språken öfver hufvud ursprungligt.

mands och *alt* hade stöt- och stämton, och intet skäl fanns till att detta uttal skulle förändras i *mand*, *al*, så påverkade dessa ord så resp. *mands*, *alt*, att äfven de bibehöllo sin stöt- och stämton på *n*, *l*, ehuru den ljudlagsenligt skulle hafva försvunnit liksom t. ex. i *høns*, *halt*. Nu förstår man äfven, hvarför H. uttalade adj. neutr. *vildt* med, men subst. *vildt* utan stötton: i det förra ordet uppehölls den, äfven som stämtonen på *l* af analogien med adj. i mask. *vild*, under det att substantivet *vildt* (villebråd) följde den vanliga regeln. Ehuru *endskjønt* oftast saknar stötton, kan det dock stundom erhålla den (se s. 45), påverkadt af adj. *skjøn*, *skjønt*. Med här afhandlade förhållande kan i viss mån jämföras, att man i nysv. ofta uttalar *en dāgs hvila* etc. med *g*-ljud och långt *a* i *dags* (emedan det anslutar sig til *dāg*), fastän *dags* i *huru dags?* alltid har *k*-ljud och kort *a* (*huru dăks?*): känslan af sammanhörigheten med *dag* har här försvunnit.

I verbal-former sådana som part. *dømt* och imperf. *galt* förklaras stäm- och stötton genom påverkan dels af andra former af samma verb med betonadt *m*, *l*: *dømme*, *dømmer*, *døm*; *gjelde*, *gjelder*, *gjeldet*, dels af andra likartade participier och imperfekter med stötton. *Dømt* har påverkats af *ført*, *kjørt*, *fnyst*, *gjort* etc. etc. med lång vokal och därför mottagliga för stötton. *Galt* (af *gjelde*) har påverkats af *smald* (af *smælde*), *hang* (af *hænge*), *fornam* (af *fornæme*), *qvad* (af *qvæde*), *klang*, *gav* etc. etc., alla med stötton. Då *hjelpe*, *synke* i alla former hafva tonlöst ljud efter *l*, *ng*, hafva imperf. *hjalp*, *sank* bibehållit stöt- och stämton ensamt genom analogi-inverkan från andra imperfekter *smald*, *hang* etc. Stöttonen uppfattades såsom en integrerande del i dessa böjningsformer och bibehölls därför, så ofta det var möjligt.[1] Af liknanda orsak har stöttonen bevarats i

[1] Häremot strider det naturligtvis icke, att stötton saknas hos Høysgaard i imperfekter sådana som *brast*. Ty i dylika ord har den aldrig funnits, och den kunde icke åstadkommas, med mindre att man skulle göra *s* betonadt, d. v. s. frambringa ett i språket för öfrigt icke användt ljud.

sådana imperativformer af likartade verb som: *hjelp, elsk* etc.: stöttonen kändes såsom med nödvändighet tillhörande formen, efter som den fanns i en så stor mängd likartade imperativer: *smæld, hæng, læg, red* etc. (jmf. t. ex. § 219).

Ofvan framställda åsigter bekräftas i viss mån af följande förhållande. Ehuru Høysgaards språk saknar stötton i ord sådana som *drift, skrift* etc., efter som de hafva kort vokal + tonlös konsonant, så har han stötton i de neutrala adjektivformerna *lávt* (19), *stívt*[1] (282), *brávt* (283) och *døvt* (283) af *láv* etc. äfven som i genitiven *lívs* (428 etc.). Detta öfverensstämmer i hufvudsak med hans uttal af *pant*[2] etc. utan, men af *sandt* etc. och *mands* etc. med stötton: *lavt* och *livs* hafva bibehållit stöttonen samt sitt betonade *v* (och ej låtit det öfvergå till *f*), påverkade af *lav, liv*, liksom jag antagit, att af liknande orsak stöttonen och betonadt *n* bibehållits i *sandt, mands*. Skillnaden är blott den, att skriften eger olika tecken för den betonade och tonlösa labiala frikativa (*v* och *f*) men icke för den betonade och tonlösa nasala dentalen (*n*). Høysgaard har för öfrigt äfven själf insett, att i ord sådana som *bravt* stöttonen stod i ett visst samband med uttalet af frikativan med stämton. I § 283 (genom tryckfel står § 268), där han försvarar skrifningen och uttalet *hàft*[3] (af *have*), säger han nämligen: „*f* og *v* ere saa nær beslægtede bogstave, at, naar man skriver *hàvt*, saa læses dog

[1] Men F. A. 1983 *stivt* utan stötton.

[2] En olikhet finnes däri, att *pant* etc. i det äldre språket haft, men *skrift* etc. äfven där saknat stötton, beroende därpå att den näst efter vokalen i *pant* följande konsonanten fordom varit betonad, under det att *f* i *skrift* var tonlöst.

[3] Man skulde kanske hafva väntat, att i öfverensstämmelse med part. *spilt* etc. och *lávt* (af *láv*) *v*-ljud och stötton funnits i *haft*, emedan det borde hafva påverkats af *have*, och part. sådana som *lært* med stötton. Uttalet med *f*-ljud och frånvaron af stötton äro dock ej synnerligen påfallande i en form af detta sedan gammalt oregelbundna verb. *Haft* hade kanske *f*-ljud länge före tillämpandet af här diskuterade ljudlag och analogi-påverkningar.

Austma·ðr?? GuðfastaR sun lét ræi[sa stæin?] þenna· auk (g)erwa brú þessa (a)uk h[a·nn lé?]t kristna· Ja·(m)tala·nd. Á·sbiorn gerðe brú. Triónn? ræist auk Stæinn rúna·r þessaR.

Häraf framgår, att denna inskrift så till vida står på en ålderdomligare ståndpunkt än Rökstenen, att här nasalering förekommer undantagslöst äfven efter nasal, såsom synes af exemplen **þiną, kristną, runąR** och det problematiska **mąþi**. Före nasal däremot är kort vokal nasalerad, endast i händelse nasalen i historisk tid kvarstår, t. ex. **iątalant** (där egendomligt nog nasalen *n* mot vanligheten utskrifvits före *t*, under det att däremot *m* i samma ställning lämnats obetecknadt); men har nasalen i urnordisk tid bortfallit, saknas nasalering, såsom framgår af inf. **kirua**; äfvenså förtjänar det påpekas, att förra komponenten i en diftong icke af en följande nasal nasalerades, att döma af **tsain.** På lång vokal åter saknas sådana exempel, i hvilka man kunde hafva skäl att vänta nasalvokal.

VI. Angående de forndanska runinskrifterna kan jag fatta mig kort, enär för förekomsten af **ą** å dessa minnesmärken utförligt redogjorts af Wimmer i Runeskriftens oprindelse, s. 172 och s. 216 ff. Sammanfatta vi de hos Wimmer kringspridda notiserna rörande detta ämne, så finna vi, att de älsta danska inskrifterna, hvilka förskrifva sig snarast från tiden något efter 800 (se Wimmer hos F. Burg, Die älteren nordischen runeninschriften, s. 155), nämligen Kallerup-, Snoldelev-, Helnæs- och Flemløse-stenarnas inskrifter, hafva nasalvokal i alldeles samma ställninger som den ofvan behandlade, ungefär 100 år yngre Rökstenen, altså:

1. Före bevarad nasal är vokalen nasalerad, dock icke såsom första komponent i en diftong. Ex. **stątR** (isl. *stendr*, Flemløse), men **stain** (Kallerup, Snoldelev, Helnæs, Flemløse). Jfr å något yngre stenar: **þąnsi** (Glavendrup, Tryggevælde, Asferg), **hąns** (Glavendrup), **ąnąn** (isl. *annan*, Glavendrup), **kląmulan** (Tryggevælde), **ląki** (isl. *lenge*, Års), **mąnr** (stora Skærnstenen), **ian** (isl. *en*, Danevirke); **þąi[m]** (Tryggevælde) och **stąin** (Lavrbjærg) torde

icke bevisa något för nasalt uttal af *a* såsom första komponent i diftong, då dels **stain** förekommer på Kallerup-, Snoldelev-, Helnæs-, Flemløsestenarna, alla äldre än Tryggevældestenen, och äfven å den därmed samtidiga Glavendrupstenen, dels **ą** på Tryggevældestenens tid troligen till ljudvärde sammanfallit med **a** (se nedan).

2. Då en följande nasal i urnordisk tid bortfallit, är lång, men icke kort, vokal nasalerad. Ex. **ą** (isl. *á*, Snoldelev), **ąuaiʀ** (se ofvan s. 29 not, Helnæs); jfr. å något yngre stenar: **þą** (isl. *þá*, Stora Århusstenen, Hedebystenen), **ą** (isl. *á*, ena Hällestadstenen), **ąs-** (isl. *ǫss*, got. *ans*) i sms. **ąsbiurn** (Sjørup, ena Hällestadstenen), **ąsfriþr** (ena Vedelspangstenen), **ąsulb** (mindre Gunderupstenen), **ąsgautr** (ena Hällestadstenen). Däremot gen. sg. **hurnburą** (urnord. **-an**, Kallerup); jfr å den något yngre Glavendrupstenen: gen. och ack. sg. **ala** (isl. *Ála*), ack. sg. **kuþa** (isl. *goða*), gen. pl. **saulua** (isl. *Sǫlva*), **uia** (isl. *véa*), nom. sg. **kuna**. Under sådana omständigheter kan man hafva skäl att betvifla den fonetiska karaktären af sådana i ännu yngre inskrifter uppträdande skrifningar som inf. **standą** (ena Hällestadstenen), adv. **harþą** (Asferg, men å samma sten gen. sg. **tuka**, ack. sg. **mula**), nom. sg. **hribną** (isl. *Hrefna*, Bække), inf. **kristną** (stora Jællingestenen, men i samma inskrift inf. **kaurua**; jfr nedan om dessa sist anförda exempel); ehuruväl man icke kan förneka möjligheten, ja till och med sannolikheten af, att i vissa näjder nasalvokalerna, åtminstone i vissa ställningar, fortlefvat längre än på andra håll (jfr de högst olika ståndpunkter, som i detta afseende i våra dagar intagas af dalmålets olika varieteter).

3. Efter nasal sakna åtminstone korta vokaler nasalitet, såsom synes af gen. sg. **sunaʀ** (Snoldelev), **truknaþu** (isl. *drukknoðo*, Helnæs). Jfr å något yngre stenar: **kuna, runaʀ** (Glavendrup), konj. **nafni** (isl. *nęfne*, Års), **sina, tanmaurk** (isl. *Danmǫrk*, Jællinge), **nuruna** (isl. *norróna*, Egå), **matr** (fsv. *mander*, Hedeby). I betraktande häraf måste det anses såsom osäkert, huruvida **ą** verkligen betecknar nasalt *a*, och detta framkallats af den föregående nasalen i fall sådana som nom. sg. **hribna** (isl. *Hrefna*,

Bække), inf. **kristną** (Stora Jællingestenen, men därsammastädes inf. **kaurua**, isl. *gørva;* jfr dock Frösöstenens **kristną: kirua**, isl. *gerva*), och dessa tvifvelsmål vinna i styrka genom följande omständighet.

Redan Glavendrup- och Tryggevælde-stenarna, hvilkas inskrifter (enligt Wimmer, anf. st.) förskrifva sig från tiden omkring 900, och som sålunda äro knappast ett århundrade yngre än de nyss behandlade 4 älsta, bruka promiscue **a** och **ą** för att återgifva kort *a*-ljud före nasal. Så har man å Glavendrupstenen **þansi, aiþuiarþan** jämte **þąnsi, hąns, ąną**, å Tryggeværldestenen **man, hiþan** jämte **þansi, kląmulan** (obs. **ą** i första, men **a** i sista stafvelsen), **þąi[m]**; jfr å något yngre stenar: **tuþan** (isl. *dauðan*, Virring), **kauruan** (isl. *gǫrvan*, Sæddinge), **tanmaurk** (isl. *Danmǫrk*, Jællinge) med **a** för äldre **ą** och omvändt **ąft** (Vedelspang), **sąʀ** (Jællinge) med **ą** för **a**. Detta kan icke gärna vara att på annat sätt förklara, än att (åtminstone) kort vokal före nasal på denna tid och i dessa trakter mistat sin nasalitet[1], i följd hvaraf typerna för de två ursprungligen skilda ljuden sammanblandats. Altså är utan tvifvel Danmark i denna punkt liksom i så många — för att icke säga de flesta — andra, den näjd i norden, som tidigast uppgifvit det för fornspråket karakteristiska.

Det torde vara obestridligt, att hvad här redan framlagts rörande de faktiska förhållandena i fråga om nasalvokalers uppträdande dels i nu lefvande nordiska dialekter, dels i fornsvenska, -norska och -danska runinskrifter — en undersökning som, särskildt hvad beträffar runinskrifterna, kan än vidare utföras, därest så skulle anses behöfligt för att stadfästa resultatet — förebringar så slående öfverensstämmelser, i alt väsentligt, med hvad ortografen i Snorra Edda anför om nasalvokalers förekomst

[1] Att dalmålet ännu i dag har denna kvar i just samma ställning, är icke mera märkvärdigt, än att detta mål till våra dagar bevarat de gamla kvantitetsförhållandena, t. ex. i *drupi* (kort *u* och kort *p*) droppe *sili* (kort *i* och kort *l*) sele, m. fl. ålderdomligheter.

uti isländskan, att endast en, som mig synes, altför långt drifven skepsis skulle kunna afhålla oss från att med nämda auktoritet nu påstå, att

VII. Isländskt-norska literaturspråket ägde omkring år 1150 nasalerade vokaler regelbundet i följande ställningar:

1. Omedelbart före nasal, dock icke när denna först genom specielt nordisk synkope kommit att sammanträffa med vokalen. T. ex. *ra·mr* stark, *rá·mr* hes; *mi·nna·*[1] påminna, *mí·nna·*[1] mina (gen. pl.); *mo·na*[1] skall icke, *mó·na·*[1] moder; *ru·na·r* galtar, *rú·na·r* runor; *bry·nna·* vattna, *brý·nna·* skarpare (ack. sg. m. komp.); *vǫ·n* van (f.), *vǿ·n* förväntan; *vę·ni·z* vänje sig, *vę́·ni·z* skryter; *mø·ndi*[1] skulle, *mǿ·ndi*[1] taktäkte (alla dessa exempel anförda i Sn. E.), o. s. v. Däremot är regelbundet vokalen ej nasalerad i fall sådana som *sýna·*, gen. pl. af *sýja* rad af bord i ett fartygs beklädnad (men väl i verbet *sý·na·* visa).

2. Omedelbart efter nasal, t. ex. *fra·me·r* oförskämda (nom. pl. m.), *frá·*[2] *mé·r* från mig; *mi·nna·*[3] påminna, *mí·nna·*[3] mina (gen. pl.); *mo·na·*[3] skall icke, *mó·na·*[3] moder; *ru·na·r* galtar, *rú·na·r* runor; *bry·nna·* vattna, *brý·nna·* skarpare; *vę·ni·z* vänje sig, *vę́·ni·z* skryter; *mø·ndi*[3] skulle, *mǿ·ndi*[3] taktäkte; *sýna·* rad af skeppsbord (gen. pl.), *sý·na·* visa (alla dessa exempel anförda i Sn. E.), o. s. v.

3. Där en urnordisk nasal bortfallit näst efter en vokal. Härpå anföras i Sn. E. endast trenne exempel: *í·* (t. *in*) i, *ó·rar* (t. *unsre*) våra (nom. pl. f.), *frá* från, och då dessa innehålla lång vokal, kunna vi icke veta, huruvida nasalering i föreliggande

[1] Här kan nasaliteten hos första stafvelsens vokal äfven bero på den föregående nasalen.

[2] I *frá·* beror nasaliteten icke på det följande *m* (jfr ofvan om gen. pl. *sýna·*), utan på den slutljudande nasal, som i urnordisk tid bortfallit i denna preposition.

[3] Här kan nasaliteten hos första stafvelsens vokal äfven bero på den följande nasalen.

fall förekom annat än hos långa vokaler. Emellertid uppträdde sålunda nasolvokal bland annat i följande ord:

á· (t. *an*) å, *þá·* (got. *þan*) då, *frá·* (got. *fram*) från; *twá·* (got. *twans*) två (ack. pl. m.), *þá·* (got. *þans*) dem (ack. pl. m.); *gǫ́·s*, *gá·s* (t. *gans*) gås, *bá·ss* (t. *banse*) bås, *ǫ́·st*, *á·st* (got. *ansts*) kärlek, *á·ss* (got. *ans* [1]) bjälke, *ǫ́·ss*, *á·ss* (ags. *ôs*, got. *Ansi-ulf* o. d.) gud, *rǫ́·s*, *rá·s* (got. *runs* [2]) lopp, *lá·ss* (jfr ofvan s. 13) lås; *Á·le* (fht. *Analo*, *Anulo*), *Á·leifr* (ags. *Anlâf*), *Á·lǫf* (jfr nedan om formerna *Ó·le*, *Ó·láfr*).

lé·rept (**lín-ript*) linne.

sí·- (fht. *sin-*) beständigt, *í·* (t. *in*) i, *fí·fl* (jfr *fimbol-*) jätte.

ó·- (t. *un-*; jfr nedan *ú·-*) o-; *ó·sk* (t. *wunsch*) önskan, *fjó·s* (se ofvan s. 10 ff.) fähus; *þó·rr* (t. *donner*), *ó·rer*, *-om* o. s. v. (t. *unsre*) våra; *Ó·le* (fht. *Unilas*, *Unil*, Förstemann I, 1213; jfr ofvan *Á·le* = fht. *Analo* [3]), *Ó·láfr* (jfr fht. *Une-bert*, *Uni-ardis*,

[1] Det nordiska ordet är icke fullt identiskt med det gotiska, ty, såsom af dat. sg. *anza* synes, förutsätter det gotiska ordet en stam *anzo-*, under det att det nordiska utgår från *anso-*, en differens lydande under Vernerska lagen.

[2] Det gotiska ordet är — trots sitt maskulina kön — väl ursprungligen identiskt med det nordiska, till hvilket det står i samma afljudsförhållande som fht. *unst*: got. *ansts*, got. *tunþus*: isl. *tǫnn*, lt. *schunke*: sv. *skånk*, fht. *fruma*: isl. *frame*, mht. *vrum*: isl. *framr*, fht. *stum*: got. *stamms*, fht. *gi-won*: isl. *vanr* och kanske got. *hund*: isl. *hǫnd*.

[3] *Ó·le*, hvars *ó* icke gärna kan vara äldre *ǫ́* af ännu äldre *á* (se nästa not), är altså icke fullt identiskt med *Á·le*, till hvilket det fastmera står i samma afljudsförhållande som *g-unst*: *ansts* o. d. (se förra noten). *Ó·le* (**Un-le*) är utan tvifvel nära befryndadt med det tyska namnet *Uno*, hvilket mycket väl kan vara en afljudsform till fht. *ano* farfar, *ana* mormor (jfr lat. *anus*), äfven användt såsom nomen proprium (se Förstemann I, 82); till detta senare ord för också Förstemann (jfr ock Munch, Saml. Afh. IV, 148 f.) fht. *Analo*, d. v. s. isl. *Á·le* (**An-le*), under det att han sätter *Uno*, *Unilas* o. d. i sammanhang med isl. *unna* m. m., en sammanställning som dock förefaller mindre tilltalande, enär man naturligtvis icke vill eller ens får skilja isl. *Ó·le* (*Unilas*) och *Á·le* (*Analo*) från hvarandra, och som är rent

Uno-wani m. m., Förstemann I, 1213 ff.; jfr ofvan *Á·leifr* = ags. *Anlâf*[1]); i händelse den äldre form *tó·ft* (nyisl. *tótt*), som man

af omöjlig, i händelse Kluge (Beitr. IX, 155) har rätt uti sitt antagande, att isl. *unna* är **unzan* af rot *ans* (jfr fht. pret. *uns-ta* och got. *ans-ts*.

[1] *Ó·láfr* (**Un-laif-*) är sålunda icke fullt identiskt med *Á·leifr* (**Anlaif-*); jfr. förra noten om *Ó·le, Á·le,* med hvilket ord detta naturligtvis till sin första stafvelse etymologiskt sammanhänger. Isl. *ó* kan här icke representera äldre *ǫ́* (*u*-omljud af *á*), utan måste återgå på äldre *un-*, 1) emedan (såsom ofvan s. 15 f. påpekats) såväl dalmålets form *Ulåv* som fårömålets *Eula* förutsätta fsv. **Ulaver*, som förhåller sig till *Olaver* (*Olever*) liksom prefixformen *u-* (t. *un*): *o-*, namnformen *þurir* Ture: *þorir* Tore o. d., och 2) emedan, efter hvad jag numera (i motsättning mot Altisl.-anorw. gramm. § 74, 2 och § 79) anser, öfverhufvud icke något isl. *ó* är att återföra till äldre *ǫ́*, utan har väl *ǫ́* ljudlagsenligt och i alla ställningar sammanfallit med *á* (så är ock i hufvudsak Bugges mening, Arkiv II, 246), och i de fall, där former med *á* (*ǫ́*) och med *ó* förekomma jämte hvarandra, har man att antaga afljud. *Óln* stämmer med gr. ὠλένη, *ǫln* med lat. *ulna*. Att *nótt* har gammalt *ó*, framgår af den redan omkr. 1051 — altså på en tid, då sannolikt *u*-omljudet af *á* till *ǫ́* ännu icke var genomfördt (se Gislason, Om helrim s. 41 f.) — förekommande aðalhendingen *nótt*: *óttu* (Gislason, Njála II, 612 ff.); också har Brenner (Literaturblatt für germ. u. rom. phil. 1885, sp. 53), som jag tror med rätta, i fråga om vokal samanstält *nótt* med fht. *nuohturn*. Att pret. pl. *ófo* icke gärna kan hafva uppstått af *vǫ́fo* (*váfu*), har redan Sievers (Beitr. VIII, 87) framhållit; att *kómo* har gammalt *ó* framgår af det hittills oförklarade mht. *kômen* jämte *kâmen*, *quâmen* (isl. *kvámu;* Sievers anf. st.). *Ófo* (och sg. *óf*), *kómo* (jfr gr. βωμός trappsteg jämte βαίνω = *koma*) samt de likartade *sófo* (jfr lat. *sōpio*), *kóðo* (jfr gr. ἐπι-βώ-σομαι, βω-στρεῖν ropa), *óro* (Gislason, Njála, II, 606 ff.; jfr gr. ὑπερ-Fώ[σ]-ϊον loftsrum, Curtius, Et.[5], s. 207), fsv. *fornomo* (jfr gr. νωμάω : νέμω), *vroko* (gr. ἔρρωγα), *govo, vogho*, äldre sv. *boro* (jfr gr. φώρ : φέρω), *stolo* (se min inledning till Columbi ordeskötsel, s. XXIV), pret. sg. fsv. *troþ*, Dalbymålets *ot* åt (jfr gr. ἐδ-ωδ-ή mat), *drop* drap, *sogg* såg (jfr? gr. ὤψ ansikte), *logg* låg (se Sv. Landsm. I, 178), pret. konj. i äldre sv. (Prytz, Gustaf I) *sotte* (jfr subst. *sot* „hvad som afsätter sig") stå till resp. isl. *váfu* (*vǫ́fo*), *kvámu* (lat. *vēni*), *sváfu*, *kváðu*, *váru*, *námu*, *ráku* (jfr gr. ῥήγνυμι), *gásu*, *vágu*, *báru*, *stálu*, *tráðu*, *átu* (lat. *ēdi*), *drápu*, fsv.

måste förutsätta såsom förstadium till det vanliga *topt* (om hvilket se Gislason, Årbøger 1866, s. 258 f.), där vokalen på vanligt sätt förkortas före konsonantgrupp, verkligen i literaturen förekommer, så hör den naturligtvis också hit på grund af sin identitet med t. *zunft*[1].

ú- (t. *un*-; jfr ofvan *ó*-) o-; *húsl* (got. *hunsl*) sakrament, *fúss* (fht. *funs*) begärlig, kanske *stúfr* (jfr? fsv. *stumbli*) stump.

sāgho, isl. *lágu*, *sátu* (lat. *sēdi*) i samma afljudsförhållande som isl. pret. pl. *sóro*: fsv. *svāro* (jämte *soro*), isl. pret. sg. *hóf*: lat. *cēpi* (jfr isl. *athæve*), isl. subst. *brók*: got. pret. pl. *brêkum* (lat. *frēgi*). isl. pret. sg. *ók*: lat. *ēgi* (jfr det fsv. **āka*, som måste förutsättas för sv. *åka*), isl. *tók*: got. *têkan*, isl. *krókr:krákr*, *snókr:snákr*, *grøta* (**grôtian*): *gráta*, fsv. pret. sg. *lōt:lāta*, got. *rairôþ:rêdan*, *saisô*: isl. *sá* m. m. (hithörande exempel också hos Mahlow, Die langen vocale, s. 118 f.), d. v. s. de rötter, till hvilka dessa ord höra, hafva afljudet *ŏ*: *ĕ* (:*ă*). För *spónn:spánn*, *ól:ál* antar Brenner (anf. st.) — jag vet icke, på hvilka grunder — afljud. Att *ambótt:ambátt* icke alls hör hit, har Brate, Beitr. X, 80 gjort troligt. Återstå det sällsynta *ón* jämte *ván* (Gislason, Njála II, 606 ff), där man väl ock kan misstänka afljud vara förhanden, samt *þóþóro*, som ju plägar fattas = *þo-at-hvǫro*; men då fsv. har *horo* växlande med *huru*, så tyckes detta tala emot att anse isl. *ó* här stå för äldre *ǫ*, *á*.

[1] Jfr Altisl. gramm. § 219. Äfven Gering (Zeitschr. f. d. Phil. XVI, 379 f.) sammanställer *topt* och *zunft* men synes mig missuppfatta formernas förhållande, i det att han antar en utveckling: got. **tumts* (nord. *tomt*) > nord. (ock fht.) **tumpt*- (fht. *zumft*) > isl. **tópt* (*topt*); hvilket icke kan vara rätt, enär de nord. språken icke förlora *m* före *p*. Jag anser ordet vara en bildning medelst *ti*-suffixet af roten *dem* med bet. „sammanfoga“, „bygga“ i skr. *dama*-, gr. *δέμω*, *δόμος*, lat. *domus*, got. *timrjan*, isl. *timbr*, fht. *zimbar*, med bet. „foga sig“ i skr. *dâmjati*, gr. *δαμάω*, lat. *domo*, isl. *tamr*, got. *gatiman*, fht. *zeman*. Verbalabstraktum ieur. **dmti*- hade liksom många andra dylika (se Osthoff, Morph. Unters. IV, 100 f.) växlande betoning, hvadan vi erhålla urgerm. **tumþi*- och **tumði*-, hvaraf **tundi*- med urgermansk öfvergång af *m* till *n* före *ð* (men icke före *þ*, se Brugman, Morph. Unters. II, 249 f.), såsom i isl. *sund* till *svimma*; got. *hund*: lit. *szimtas*; isl. *sandr*: gr. *ἄμαθος*; isl. *hind*: gr. *κεμάς* „hjort“; isl. *skunda*: *skammr*; isl. *sundr*: lat. *semel*;

ǽ·s (jfr lat. *ansa*; se Bugge, KZ. XIX, 401) kanthål.

ǿ·skja, ý·skja[1] önska; pl. *hrøy·sar* (jfr ofvan s. 13 f.) stenrös.

4. Där en urgermansk nasal bortfallit näst efter en vokal, hvilket så vidt hittills bekant endast ägt rum i förbindelsen *nh*, som redan i urgerm. tid undantagslöst mistat sitt *n*. Hithörande

got. *skanda:* isl. *skǫmm*; fht. partic. *scant:* got. *sik skaman* o. d. Det urgerm. *mþ* åter har endast i got. bibehållits, i alla andra germ. språk utvecklats till *mft* (genom *mfþ*). På så sätt förklaras sådana dubbelformer som got. *ga-qumþs*, fht. *kumft:* isl. *sam-kund* (jfr *koma*, got. *qiman* m. m.); fht. *ramft* „kant": isl. *rǫnd* (jfr ags. *rima* „kant"); mht. *brunft*: isl. *brundr* (jfr fht. *breman*, isl. *brim*). Så hänvisar ock fht. *firnunft* på **-numþi-* af *neman*, fht. *samfto* på **samþo-* af got. *samjan* o. s. v. Altså erhålla vi af vårt urgerm. **tumþi-* dels fht. *zumft*, dels ett nordiskt **tumft*, som utvecklat sig på tvåfaldigt sätt: liksom **fimfl-* blef *fifl* i *fifl-megir* (jfr *fimbol-vetr*), så öfvergick **tumft* till **tǫ́ft* (om ändringen af vokalens kvalitet vid nasalens bortfall se Altisl. gramm. § 76, anm. 5), yngre *toft, topt;* och liksom af **fimfte* (got. *fimfta*) blifvit *fimte* (se Altisl. gramm. § 224, 4), så kunde **tumft* blifva **tumt*, hvaraf *tomt* med vokalen lånad från växelformen *topt*. Hvarpå den olika utvecklingen af *mf* i *fifl, topt* och *fimte, tomt* beror, vet jag ej. *Fimm* (got. *fimf*) anger nog icke något tredje behandlingssätt af *mf*, utan beror på anslutning till ordinaltalet *fimte* (jfr fsv. *siax* för *sæx* efter ordinaltalet *siatte*) och står i stället för ett ljudlagsenligt **fif* (utveckladt såsom *fifl*), eller ännu snarare **féf* med ändring af vokalkvaliteten vid nasalens förlust, såsom i *lérept* af **linript* (*fifl-* kan hafva fått sin vokalkvalitet från biformen *fimbol-*). Detta **féf* borde i fsv. heta **fæf* (jfr *kné: knæ* o. d.) och torde kanske delvis föreligga i det genom sin vokal så påfallande fsv. *fæm*, som i så fall associerat sig med ordinaltalet endast i fråga om slutkonsonanten, under det att isl. därifrån lånat äfven vokalen. Fsv. ordinaltalet *fæmti* har då lånat sitt *æ* från kardinaltalet.

[1] Månne icke *ýskja* förhåller sig till *ǿskja* liksom *ýgjask: ǿgja, ýgis-: ǿgis-, ýgr: ǿgr, ýki*: got. *wôk* af *wakan* m. m. (hvarom se Bugge, Arkiv II, 350 f.), d. v. s. *ý* beror på det följande *kj*. I fsv. är som bekant denna företeelse mycket vanlig; jfr min hithörande exempelsamling i inl. till Columbi ordeskötsel, s. XVIII, som kan tillökas med ntr. *tykt* (Alex.) af *töker* (*fatiker* står väl närmast för **fatyker*) och *dyggja* (P. Måns) = isl. *døggva*.

fall anföras i Sn. E. till et antal af sex, nämligen *há·r* (jfr ofvan s. 20) haj, *þé·l* (jfr ofvan s. 20) fil, *rǫ́·* (jfr ofvan s. 20 f.[1]) vrå, pres. *fǽ·r* (**fanhizi;* jfr part. *fengenn*[2]) får, ack. sg. ntr. kompar *ó·ra* (got. *jûhiza* för **junh-*; jfr *ungr*[2]) yngre och troligen det gåtfulla *þú·at*[3], af Bugge (Arkiv II, 233 f.) fördt tillsammans med fht. *dûhan* trycka, som i så fall står för **þunhan* (jfr isl. *þungr*?). Till dessa exempel kunna emellertid lätteligen läggas åtskilliga andra såsom: pret. *þá·tta* (got. *þâhta* för **þanhta* af *þagkjan*) märkte, *gá·tt* (got. *gâhts* till *gaggan*) dörrpost, *há·* (jfr ofvan s. 30) plåga, *þá·ttr* (fht. *dâht;* jfr *þang* tångväxt?) tåt, *gá·* (jfr. ofvan s. 17) observera, *ká·tr*? (jfr. ofvan s. 17 f.) uppsluppen, *gá·t* (jfr ofvan s. 16) uppmärksamhet; *gǽ·ta* (jfr ofvan s. 16) vakta, *hǽ·ll* (jfr. ofvan s. 20) häl; pret. *þó·tta* (got. *þûhta* för **þunhta* af *þugkjan*) syntes, *ó·tta* (got. *ûhtwô;* jfr lit. *anksztùs* tidig och troligen lat. *nox, nocturnus,* t. *nüchtern*) otta. Såsom mycket tvifvelaktig betraktar jag, på grund af betydelsedifferensen, Kluges (Et. Wtb.) sammanställning af isl. *þá* med got. *þâhô* „lera", fht. *dâha* „thon" af **þanhô*, efter hvad ags. *ðôhe* utvisar. På grund af dalmålets icke nasalerade form *tit* tät är jag obenägen att — såsom vanligen sker — hänföra isl. *þéttr*, mht. *dîhte,* me. *thîht* till samma nasalerade rot som got. *þeihan*, lit. *tenkù.*

Bibehölls urgermansk nasalitet äfven hos i senare tid förkortad vokal, så hafva vi nasalvokal t. ex. i *hestr* (**hinhistoz;* jfr fht. *hengist* af **hangistoz*).

[1] Pl. *ró·ar*, hvars *ó* icke kan vara äldre *ǫ́*, *á* (se ofvan s. 38 not.), kan bero på en stam **wrunh-*, stående i samma afljudsförhållande till **wranh-* (hvaraf *rǫ́·*), som de ofvan s. 37 not. 2 anförda exemplen ange.

[2] Dessa fall äro väsentligen på samma sätt förklarade redan af Lyngby (T. f. Phil. og Pæd. II, 317 f.).

[3] *þú·at* i stället för det (på grund af det en gång befintliga *h*) ljudlagsenliga **þǫ́at* har sin motsvarighet i *fúa*, sällsynt (väl dialektisk?) biform till *fóa* (got. *faúhô*) räfhona.

Upsala i mars 1885. ADOLF NOREEN.

Tillägg vid korrekturläsningen: Samma förklaring som jag ofvan s. 30 not gifvit af pret. *brá* till *bregða,* framställes nu också af Holthausen i det nyss utkomna häftet af Kuhns Zeitschr. XXVII.

Historiska anmärkningar om dansk akcentuering.

Under studier öfver svensk akcentuering har jag haft anledning att ofta taga hänsyn äfven till den danska. Jag meddelar här en undersökning om ett par hithörande frågor, som jag i Svensk akcent II förutsatt såsom utredda, emedan deras diskuterande i denna skrift skulle hafva fordrat en allt för vidlyftig utflykt från det egentliga ämnet. Min undersökning grundar sig dels på Høysgaards akcentuerade texter samt äldre danska gramaticis och metricis uppgifter, dels på jämförelser med den svenska och norska akcentueringen.

Som bekant har Jens Høysgaard (född i Aarhus 1698, död som klockare vid Trinitatis kyrka i Köpenhamn 1773) utsatt akcenttecken så väl i sin ganska omfångsrika (204 sidor stora) skrift „Accentuered og Raisonnered Grammatica“ (Kph. 1747) som i de två kortare uppsatserna „Anden Prøve af Dansk Orthographie“ (Kph. 1743) och „Første Anhang til den Accentuerede Grammatika“ (Kph. 1769). Genom dessa texter äfven som af hans i grammatiken meddelade akcentregler kan en ganska noggrann kännedom om hans akcentuering erhållas. Vid genomgåendet af hans akcentuerade texter är det möjligt, att något ord som borde hafva observerats, undgått min uppmärksamhet, men jag är öfvertygad om, att intet blifvit förbisedt, som skulle kunna hafva något väsentligt inflytande på undersökningarnas resultat. Uppgifterna om nydansk akcentuering äro uteslutande hämtade ur skrifter af inhemska grammatici. Då deras meningar varit stridande mot hvarandra, har källan anförts.

I öfverensstämmelse med terminologien i Svensk akcent II använder jag *fortis* som liktydigt med ordets exspiratoriska hufvudakcent (på t. ex. antepenultima af d. *udtale*, sv. *uttala*), *semifortis* som namn för den näst starkaste exsp. akcenten i komposita (på t. ex. penultima af d. *udtale*, sv. *uttala*). Med *enstafvighets-akcentuering* (= *akc. 1*) i danskan, svenskan och norskan menas de exspiratoriska och kromatiska akcenterna på ord med samma akcentuering som *haanden*, *handen*, *bedrager;* fortis plats i dylika ord utmärkes med ´ (*hánden*, *bedráger*). Med *två-* eller *flerstafvighetsakcentuering* (= *akc. 2*) i danskan, svenskan och norskan förstås de exspiratoriska och kromatiska akcenterna på ord med samma akcentuering som *tale*, *tala*, och fortis plats i dylika ord utmärkes med ` (*tàla*). Høysgaard använder i sin grammatik dessa samma tecken för att på ord med kort vokal utmärka resp. stötton och frånvaro af stötton (t. ex. *lánds* och *skìlt*), och vid citat från honom utsättas stundom dessa hans akcenttecken. Uttrycket „stötton" användes om *the glottal catch*, så väl när denna åstadkommes på en konsonant, som när den frambringas på en vokal. Uttrycket „danskt riksspråk" användes om den bildade klassens samtalsspråk i Danmark. Med ett „tonlöst" ljud förstår jag ett ljud utan stämton, med ett „betonadt" ett ljud med stämton. Tonlöshet hos vanligen betonade konsonanter utmärkes med ett *h* efter konsonanttecknet (*lh* = tonlöst *l* etc.). Då vid citat från Høysgaard ingen särskild skrift anföres, menas hans grammatik, och vid citat från honom utmärker siffran paragraf, då ej motsatsen nämnes. Høysgaards stafning bibehålles. *F. A.* är = Høysgaards „Förste Anhang —"; *A. P.* = hans „Anden Prøve —". Uppgifter om svenskans akcentuering vid början af detta århundrade grunda sig på undersökning af Westes svensk-franska ordbok (tryckt 1807), som har akcenttecken öfver de svenska orden.

I.

I Anzeiger für deutsches alterthum und deutsche litteratur VII, 9 yttrar Karl Verner i en anmälan af Svensk akcent (I):

„es lässt sich das successive aufkommen des glottisverschlusses im dän. leicht verfolgen. 1747 galt als regel in dieser sprache, dass der glottisverschluss nicht auf einem sangbaren consonanten [d. v. s. betonad frikativa] unmittelbar vor tonlosen consonanten eintrat: hö*j*st, fo*l*k, hjæ*l*p, he*l*st, hy*l*ster, ha*l*t, a*m*t, skrø*m*t, exe*m*pler, ste*m*pel, læ*n*gst, y*n*gst, fæ*n*gsel, e*n*kelt, hø*n*s, ime*n*s, mi*n*dst, ibla*n*dt, acce*n*ter, consona*n*ter, stude*n*t ist nur eine kleine diese regel bestätigende auswahl aus dem accentuierten texte der Höysgaardschen grammatik; in allen diesen wörtern trat zu Höysgaards zeit kein glottisverschluss auf dem durch den druck hervorgehobenen consonanten ein, und der jetzt stattfindende glottisverschluss hat sich also in diesem falle erst in dem letzten jahrhundert entwickelt.“ Grundtvig har, såsom äfven Verner anmärker, uttalat samma mening i Det første nord. filologmøde s. 131. Verners (och Grundtvigs) åsigt är således den, att i nyss anförda fall stötton saknades i danska riksspråket på 1740-talet, och de nämna icke, att några undantag finnas från regeln. En granskning af Høysgaards akcentuerade text och yttranden torde emellertid visa, dels att i hans språk den nyssnämnda regeln icke tillämpas i vissa stora bestämda ordgrupper, där tvärtom stötton finnes på grund af analogi-inverkan eller systemtvång, dels att hans akcentuering af de anförda orden (*højst, folk* etc.) utan stötton icke återgifver det dåtida Köpenhamns-uttalet, utan att dylika ord troligen då liksom nu hade stötton i hufvudstadsspråket. Det är därför oberättigadt att, med Grundtvig och Verner, af Høysgaards akcentuering i detta fall draga någon slutsats beträffande stöttonens ålder i det på Köpenhamns-dialekten grundade danska riksspråket.

För Høysgaards språk gäller denna hufvudregel: ord i hvilka man väntar stötton, sakna denna, då de efter kort vokal hafva någon af ljudförbindelserna *l, m, n, ng* eller *j* + tonlös konsonant. Till de af Verner anförda exemplen må ännu några fogas: *mælk, filt, skilt, tælt, salt, ældst,*

hvalp, et krymp, („et knug"), *en krymp,* („krampen", 77 e), *pant, sø-kant, bunt, compliment, mønt, blink, gængs, gejst.*

Undantag göra:

1) alla enstafviga genitiver: *mands* (121 etc.), *mænds* (121), *lands* (223), *vands* (223), *sinds* (20 etc.), *dens* (140, F. A. 1956; af *dén* 140), *tings* (92 etc.), *udsprings-ordene* (281 med stötton på andra stafvelsen).

Landvejs (223) och *hans* (110 etc.) båda utan stötton på ultima strida ej häremot, eftersom H. också har *vej* (312 etc., i strid mot det nuvarande uttalet) och *han* (140 etc.) utan stötton.

2) alla enstafviga adjektiv i neutrum, äfven då de brukas som adverb: *vildt* (311), *galt* (125 etc. af *gál* 125), *alt* (31 etc.), *fuldt-forbi-gangne*[1] (168), *sandt* (61 etc.), *skjønt* (228), *langt* (16 etc.), *fromt* (186 etc.), *beqvæmt* (273), *somt* (310), *højt* (19 etc.). Detta bekräftas af Høysgaards ord i § 311.

Liksom neutrum *alt* få äfven *overalt* (7 etc.), *alt* (alla redan, 30 etc.), *altsaa* (185 etc.) stötton, och liksom adv. *skjønt* kan *endskjønt* (52, 262, 142) få detta uttal, ehuru det (23 etc.) äfven som det enkla *skjønt* (fastän, 248) vanligen saknar stötton. *Saa fremt* (250, 282, 446) har stötton liksom *frem* (223, 261). Såsom Høysgaard själf påpekar (311), saknar subst. *vildt* stötton, under det att neutr. *vildt* af adj. *vild* har den, och i öfverensstämmelse härmed saknas stötton på det substantivt använda *ondt* (186, 187, 188, F. A. 1991; „gjort ham saa meget ondt"). Uttalet af de substantiva *vildt, ondt* är således i full öfverensstämmelse med den vanliga regeln.

3) alla enstafviga participier, såsom *befaldt, begyndt, brændt, dølt* och *dult* (af *dølge*), *dømt, fult* (af *følge*), *hængt, holdt, kjendt,*

[1] Däremot *den Mere-end-fuldt-forbigangne-Tid* (170) utan stötton på *fuldt.* Detta olika uttal kan förklaras däraf, att man i denna komposition, som icke brukades i det vanliga talspråket, kunde uttala *fuldt* antingen som ett fristående ord (med stötton) eller såsom ingående i sammansättningen och då på vanligt sätt utan stötton. Kanske beror dock antingen *fúldt* eller *fùldt* på tryckfel.

klemt, mindt, qvalt, rændt, solt, skilt, spildt, spilt, talt, trængt, valt, vant — alla i § 221, *antændt* (F. A. 2021), *anvendt* (F. A. 2021) m. fl.

4) alla enstafviga imperfekter: *bandt, faldt, befaldt, fandt* och *befandt* (161 bis), *galt, hjalp, holdt, randt, spandt, svalt, svandt, sank, tvandt, vandt* — alla i § 221.

5) alla enstafviga imperativer: *elsk* (159, 178), *hjelp* (219), *velt* (314), *rejs* (312); äfven *stemp(e)l* (183 bis).

Undantagen 3—5 bekräftas af Høysgaards § 314, där det heter: „stød-tonede ere ogsaa de paa *lt, mt, nt, ndt, ldt, lk, nk, lp, mp, lsk, lst*, naar de ere enten Participia eller Verba, og det enten Imperfecti Temporis eller Imperativi Modi, saas.: *vélt* af *at velte, tjént* af *tjene, fáldt* af *falde* etc.“

6) Följande enskilda ord. a) både med och utan stötton: *ibländt* (144, 148, men vanligen *ibländt* 10, 12 etc.), *fálsk* (273, 276, men *fàlsk* 77 c, 284), *Bǽlt* (41, men *Bǽlt* 80); b) blott med stötton: *Dansk* (16 etc. etc.; *Dànsk* 150 är väl tryckfel; men *Frànsk* tre ggr 7), *audientz* (348), *sands* (107 b, 263), — *ank* („Verdruss,“ F. A. 2021), *slump* (82), *skabilken* (87), *vadske-bænk* (288).[1]

Verner synes (se ofvan s. 3) antaga, att *ibländt* är tryckfel, och detta är väl äfven sannolikast, då ordet ofta skrifves *ibländt*. Äfven *fálsk* och *Bǽlt* kunna vara tryckfel. Bland de anförda orden med blott stötton kunna också de fyra sista hafva erhållit oriktigt akcenttecken, efter som hvart och ett antecknats från blott ett ställe. Att Høysgaard däremot uttalade *dansk, audientz, sands* med stötton, framgår af det sammanhang, hvari de två sista orden förekomma, samt af den ofta mötande skrifningen *Dánsk*. Dessa tre (eller, om *ank, slump, skabilken, vadske-bænk* medräknas, sju) undantag omstöta emellertid icke ofvan uppställda regler, till stöd för hvilka ännu flera exempel än de ofvan nämnda skulle hafva kunnat anföras. Se för öfrigt nedan ett

[1] *Fólk* (77 d) är utan tvifvel tryckfel, eftersom *fòlk* (76, 77 d etc.) är vanligt.

försök att förklara stöttonen äfven i de flesta under 6 upptagna orden.

Innan jag söker angifva orsakerna till den här afhandlade Høysgaardska akcentueringen, bör den frågan i någon mån belysas: huru stor geografisk utbredning hade den i dåtidens danska?

I § 309, där Høysgaard afhandlar „Hvad for et Aandelav hvert Ord og stavelse bør udsiges med", säger han: „i dette, saa vel som i andet, rætter jeg mig efter den beste Dialect, uden, naar analogie og deslige tilsiger andet", och § 260 meddelas, att „den beste Dialect er — — — først den i Roeskilde og dernæst den Kjøbenhavnske"; i Anden Prøve s. 11, att det är seländskan. Således har Høysgaard *i allmänhet* rättat sig efter uttalet i hufvudstaden och dess närhet, men, väl att märka, icke då „analogie eller deslige tilsiger andet", hvarmed hans ord § 275 böra jämföras: „endskjønt det foran § 260 er vedtaget at rætte sin skrift efter udtalen i den beste Dialect, saa dog, fordi endogsaa den har sine fejel i mange ords udsigelse, og hvori den ene er urigtig, der kan ofte den sletteste, saasom den Jydske, have noget, som er rættere." En fråga, hvari han icke följer hufvudstadsuttalet, är just den här afhandlade. Ty sedan han (§ 314) yttrat, att ord på *lt*, *mt*, *nt*, *ndt*, *ldt*, *lk*, *nk*, *lp*, *mp*, *lsk*, *lst*, då de äro participier, imperfekter eller imperativer, hafva stötton (jmf. ofvan s. 46), tillägger han: „Men andre ord, som endes paa samme bogstave udsiges skarptonede [= utan stötton] af de fleste og Stödtonede af nogle. Jeg holder med de første, og siger hellere *Tèlt* end *Télt*, *Kàlk* end *Kálk* etc.; *thi vi have flere end nok af Stød-tonede ord desforuden.*"[1] Ehuru Høysgaard icke i denna regel särskildt nämner äfven ord med *j* före tonlös konsonant — utan tvifvel emedan de, såsom jämförelsevis sällsynta, undgått hans uppmärksamhet — har man enligt min mening rättighet att antaga, att också ord med *j* + stum konsonant (*højst* etc.) lika väl som *mindst*, *længst* etc. på hans tid jämte uttalet utan stötton, äfven kunde erhålla stötton. Ty då hans regel gäller

[1] Kursiveradt af mig.

för ord med de andra här afhandlade betonade frikativorna, vore det i högsta grad förvånande, om den icke skulle haft tillämplighet äfven på dem med *j*: *højst* etc. På andra ställen upplyser H. om, hvilka han förstår med de „nogle“, som uttala ifrågavarande ord med stötton. I § 107 heter det nämligen: „de (substantiv) som endes paa *lk* eller *lt*, udsiges i den beste Dialekt (d. v. s. den seländska och särskildt den i Roeskilde och Köpenhamn, se nyss ofvan) med Støde-tone, men i de andre med Jævntone — — saas. *skálk* eller *skàlk* — —. Ligeledes *háls* eller *hàls.*“ Vidare säger han § 375, där uttrycken *nogen mælk* och *noget mælk* etc. afhandlas: „de Kjøbenhavnske siger: *jeg vil kjøbe nogen hvede, nogen mǽlk* (sic) etc., hvilket ikke har saa aldeles god raison alle tider. Lad derfor *nogen hvede, mæ̀lk* (sic) etc. være det samme, som *noget slagsh vede* etc. — — men *noget hvede* — — være lidet eller meget af samme ting.“ Här skrifver således H. vid återgifvande af köpenhamnskan *mǽlk* med stötton, ehuru han omedelbart efteråt (liksom § 29) har *mæ̀lk* utan stötton för att angifva sitt eget uttal. Häraf framgår således, a) att frånvaron af stötton i ord sådana som *folk* icke var allmän öfver hela Danmark, om också, såsom det synes, detta uttal brukades i de flesta trakter, b) att Høysgaard föredragit i sin text uttalet *fòlk* etc. framför *fólk* etc., emedan det förra behagade honom mera, c) att det var just i köpenhamnskan, som man (i strid mot H:s eget språk) uttalade ord med kort vokal + *l* + tonlös konsonant (*mælk, folk* etc.) med stötton. Under dessa förhållanden synes det mig, som om all sannolikhet talade för, att det äfven var i Köpenhamn, som orden med kort vokal + *m, n, ng* eller *j* + tonlös konsonant erhöllo stötton (*skrømt* etc.). Detta bekräftas dels af F. A. s. 5, där det i allmänhet heter, att stötton (det „standsende“ och det „dobbelte Aandelav“) brukas „i sær paa Kjøbenhavnsk“, dels af förhållandet i den nuvarande danskan. Ty under det att köpenhamnskan nu har stötton i här afhandlade ord, sakna t. ex. *stank, pjalt, vildt* den alltjämt i jutländskan (enligt Jessen i Tidskr. f. Phil. II 120 noten), och som nämndt var Høysgaard jutlänning.

Men då det således icke är visadt, att köpenhamnskan (och seländskan öfver hufvud) på Høysgaards tid saknade stötton i *folk*, *skrømt* etc., utan då fastmer allt talar för, att dylika ord då liksom nu i hufvudstaden erhöllo stötton, så är det oberättigadt att med Verner beträffande danska riksspråket mena, att i dylika ord stöttonen skulle hafva utvecklat sig efter år 1747. Ty att i Danmark riksspråket grundar sig på och numera väsentligen sammanfaller med hufvudstadsspråket, torde vara allnämt erhändt. Icke desto mindre är det möjligt (ty jag vet intet därom), att under senare tid stöttonen i här afhandlade ord antagits af den bildade klassen i vissa landsorter, där den på Høysgaards tid saknades. Men detta behöfver i så fall icke visa något annat, än att genom yttre omständigheter riksspråkets (d. v. s. den seländskt-köpenhamnska dialektens) karakteristiska drag under de sista 140 åren nera genomförts inom den bildade klassen, tal, ett förhållande som ingalunda väcker förvåning i ett litet land, där hufvudstaden i förhållande till landsorten i alla afseenden utöfvar ett öfverväldigande tryck.

Men hvarför uttalades i Høysgaards språk *folk*, *skrømt* etc. utan stötton? Vid besvarandet af detta spörsmål torde akcentueringen i det nuvarande danska riksspråket vara vägledande. För detta gäller den regeln, att i ord, där man väntar stötton, denna uteblifver, om ordet har kort vokal, efterföljd af tonlös konsonant, vare sig att denna är ett momentant eller ett kontinuerligt ljud, t. ex. i *makt*, *kat*, *rap*; *hest*, *kraft*; *skarp* (se Grundtvig i Det første nord. filologmøde 109 f. och Verner anf. skrift s. 7). Det sista exemplet (*skarp*) visar, att äfven *r* i viss ställning är hit hänförligt. I ord med kort vokal + *r* + tonlös konsonant uteblifver nämligen alltid stöttonen, t. ex. i *mørk*, *kort*, *skarp*, *skærf*, *værs* (Grundtvig 110), och detta är lätt begripligt: danskt *r* är nämligen i dylik ställning tonlöst lika väl som *s*, *f* etc. (se Hoffory i KZ. XXIII 536). Orsaken åter, hvarför stöttonen öfver hufvud uteblifver i ord med kort vokal + tonlös konsonant, är den, att det är fysiologiskt omöjligt eller åtmin-

stone ytterst svårt att på en sådan konsonant (och på konsonanten skulle stöttonen här falla) frambringa stötton (jmf. Svensk akcent I, 72 noten och Verner anf. ställe. Høysgaards språk öfverensstämmer i dessa fall med det nuvarande riksspråket (jmf. t. ex. hans § 317), och han har således utan stötton t. ex. *krop*, *sex*, *slot*, *kast*, *kløft* äfven som *stork*, *stærk*, *mark*, *kort*, *sort*, *størst*, *torsk*, *verst*, *først*, *vers*, *skærf* etc. Ingen torde betvifla, att orsaken, hvarför stöttonen uteblef på dessa och dylika ord i hans språk, är den samma, som vållar dels frånvaro i det nuvarande riksspråket i likartade ord, d. v. s. att äfven i Høysgaards språk *r*, föregånget af kort vokal och efterföljdt af tonlös konsonant, självt saknade stämton. Men medgifver man detta, så ligger den slutsatsen ytterst nära, att orsaken till hans uttal af *folk*, *skrømt*, *høns*, *længst*, *højst* etc. utan stötton varit den samma, eller med andra ord, att i hans språk, ej blott såsom nu *r*, utan äfven öfriga, vanligen betonade, frikativor (*l*, *m*, *n*, *ng*, *j*), föregångna af kort vokal och efterföljda af tonlös konsonant, voro tonlösa. I så fall har en bakåtgående partiell assimilation försiggått: dessa ljud hafva erhållit tonlösheten från den omedelbart efterföljande tonlösa konsonanten. Detta antagande bestyrkes kraftigt däraf, att i nuvarande danska riksspråket *l*, *n*, *j* invid tonlös konsonant självfa förlora stämtonen genom framåt verkande partiell assimilation. I sin uppsats On danish pronunciation (i Transactions of the phil. Society 1873—4) s. 106 säger nämligen Sweet: „if a voiced consonant follows the aspirated stop, the aspiration passes into the following consonant, which loses its vocality: *klokke*, *knæ*, *tjene*, *præst*"; i exemplen utmärkas *l*, *n*, *j*, *r* såsom tonlösa (jmf. äfven samme förf. A handbook of phonetics s. 162 f.). Jessen (Tidskr. f. Phil. II 61 f.) och Hoffory (KZ. XXIII, 536, 542) hafva iakttagit tonlöst *r* och *l* efter tonlösa begynnande konsonanter öfver hufvud, t. ex. så väl i *frykt*, *flette*, *slet* som i *kraft*, *pragt*, *plet*, *klat*. Svenska bygdemål äro äfven mycket upplysande för frågan. I vissa dylika brukas nämligen tonlöst *l*, *m*, *n*, *ng* i likartade lägen, som det här antagits vara fallet i

Høysgaards språk. I södra Ångermanland (Multrå) brukas nämligen tonlöst *l* framför *p*, *t*, *k*, t. ex. i *jälhpanes* (interj.), *halht* (adj. halt), *spelhke* (sönderspjälka). Äfven i Österbotten, Jämtland, Härjedalen och Helsingland finnes i förbindelsen *lt* tonlöst *l*. Lillsällsmålet i Härjedalen har tonlöst *m*, *n*, *ng* mellan tonlös vokal och tonlös explosiva, t. ex. i *jaxmhten*[1] (jämten), *ixnht* (inte), *vaxnghke* (vankar), *saxnghke* (sankar), Se Lundell: Sv. landsm. I, 30 f., 71 med noten samt Blomberg: Ångermanländska bidrag s. 30 ff. Också i norska mål finnes tonlöst *l* framför tonlösa konsonanter: „i Nordenfjeldsk og det nordl. og nordvestl. Søndenfjeldske foran *t*, i Nordre Bergens stift ogsaa foran andre stemmeløse konsonanter“ (J. Storm i Norvegia I, 91). Liksom således det nuvarande danska riksspråket och Høysgaards språk sakna stötton i *stærhk*, emedan dess *r* liksom i det nuvarande rspr:s *frhykt* är tonlöst, så saknar Høysgaard stötton i *folhk*, emedan *l* var tonlöst liksom i det nuvarande rspr:s *flhette* och i svenska och norska landsmåls *spelhke*, *salht*.

Men ehuru i Høysgaards språk de vanligen betonade *l*, *m*, *n*, *ng*, *j* ljudlagsenligt blefvo tonlösa framför tonlöst ljud, och samtidigt förlorade stöttonen[2] i de fall, där en dylik väntas, uttalades de i ofvan nämnda fem fall med stötton och därför utan tvifvel äfven med stämton, efter som i ord med kort vokal den efterföljande konsonanten i danskan måste vara betonad, för att stötton skall kunna frambringas (jmf. nyss ofvan). Såsom jag tror, är stöt- och stämton i dessa fall att förklara genom analogi-inverkan eller systemtvång. Utan tvifvel har man att antaga, det den äldre danskan en gång hade betonade *l*, *m* etc. framför tonlösa konsonanter, och då fanns intet hinder för stöttonens frambringande. Då nu t. ex. så väl *mand* och *al* som

[1] Den tonlösa vokalen betecknad med *x*.

[2] Här förutsättes således, att stöttonen är äldre än den tid, då *l*, *m* etc. blefvo tonlösa, mot hvilket, så vidt jag vet, intet strider, men man behöfver naturligen därför icke antaga, att stöttonen är något i danskan och de nordiska språken öfver hufvud ursprungligt.

mands och *alt* hade stöt- och stämton, och intet skäl fanns till att detta uttal skulle förändras i *mand*, *al*, så påverkade dessa ord så resp. *mands*, *alt*, att äfven de bibehöllo sin stöt- och stämton på *n*, *l*, ehuru den ljudlagsenligt skulle hafva försvunnit liksom t. ex. i *høns*, *halt*. Nu förstår man äfven, hvarför H. uttalade adj. neutr. *vildt* med, men subst. *vildt* utan stötton: i det förra ordet uppehölls den, äfven som stämtonen på *l* af analogien med adj. i mask. *vild*, under det att substantivet *vildt* (villebråd) följde den vanliga regeln. Ehuru *endskjønt* oftast saknar stötton, kan det dock stundom erhålla den (se s. 45), påverkadt af adj. *skjøn*, *skjønt*. Med här afhandlade förhållande kan i viss mån jämföras, att man i nysv. ofta uttalar *en dāgs hvila* etc. med *g*-ljud och långt *a* i *dags* (emedan det anslutar sig til *dāg*), fastän *dags* i *huru dags?* alltid har *k*-ljud och kort *a* (*huru dăks?*): känslan af sammanhörigheten med *dag* har här försvunnit.

I verbal-former sådana som part. *dømt* och imperf. *galt* förklaras stäm- och stötton genom påverkan dels af andra former af samma verb med betonadt *m*, *l*: *dømme*, *dømmer*, *døm*; *gjelde*, *gjelder*, *gjeldet*, dels af andra likartade participier och imperfekter med stötton. *Dømt* har påverkats af *ført*, *kjørt*, *fnyst*, *gjort* etc. etc. med lång vokal och därför mottagliga för stötton. *Galt* (af *gjelde*) har påverkats af *smald* (af *smælde*), *hang* (af *hænge*), *fornam* (af *fornæme*), *qvad* (af *qvæde*), *klang*, *gav* etc. etc., alla med stötton. Då *hjelpe*, *synke* i alla former hafva tonlöst ljud efter *l*, *ng*, hafva imperf. *hjalp*, *sank* bibehållit stöt- och stämton ensamt genom analogi-inverkan från andra imperfekter *smald*, *hang* etc. Stöttonen uppfattades såsom en integrerande del i dessa böjningsformer och bibehölls därför, så ofta det var möjligt.[1] Af liknanda orsak har stöttonen bevarats i

[1] Häremot strider det naturligtvis icke, att stötton saknas hos Høysgaard i imperfekter sådana som *brast*. Ty i dylika ord har den aldrig funnits, och den kunde icke åstadkommas, med mindre att man skulle göra *s* betonadt, d. v. s. frambringa ett i språket för öfrigt icke användt ljud.

sådana imperativformer af likartade verb som: *hjelp, elsk* etc.: stöttonen kändes såsom med nödvändighet tillhörande formen, efter som den fanns i en så stor mängd likartade imperativer: *smæld, hæng, læg, red* etc. (jmf. t. ex. § 219).

Ofvan framställda åsigter bekräftas i viss mån af följande förhållande. Ehuru Høysgaards språk saknar stötton i ord sådana som *drift, skrift* etc., efter som de hafva kort vokal + tonlös konsonant, så har han stötton i de neutrala adjektivformerna *lávt* (19), *stívt*[1] (282), *brávt* (283) och *dóvt* (283) af *láv* etc. äfven som i genitiven *lívs* (428 etc.). Detta öfverensstämmer i hufvudsak med hans uttal af *pant*[2] etc. utan, men af *sandt* etc. och *mands* etc. med stötton: *lavt* och *livs* hafva bibehållit stöttonen samt sitt betonade *v* (och ej låtit det öfvergå till *f*), påverkade af *lav, liv*, liksom jag antagit, att af liknande orsak stöttonen och betonadt *n* bibehållits i *sandt, mands*. Skillnaden är blott den, att skriften eger olika tecken för den betonade och tonlösa labiala frikativa (*v* och *f*) men icke för den betonade och tonlösa nasala dentalen (*n*). Høysgaard har för öfrigt äfven själf insett, att i ord sådana som *bravt* stöttonen stod i ett visst samband med uttalet af frikativan med stämton. I § 283 (genom tryckfel står § 268), där han försvarar skrifningen och uttalet *hàft*[3] (af *have*), säger han nämligen: „*f* og *v* ere saa nær beslægtede bogstave, at, naar man skriver *hàvt*, saa læses dog

[1] Men F. A. 1983 *stivt* utan stötton.

[2] En olikhet finnes däri, att *pant* etc. i det äldre språket haft, men *skrift* etc. äfven där saknat stötton, beroende därpå att den näst efter vokalen i *pant* följande konsonanten fordom varit betonad, under det att *f* i *skrift* var tonlöst.

[3] Man skulde kanske hafva väntat, att i öfverensstämmelse med part. *spilt* etc. och *lávt* (af *láv*) *v*-ljud och stötton funnits i *haft*, emedan det borde hafva påverkats af *have*, och part. sådana som *lært* med stötton. Uttalet med *f*-ljud och frånvaron af stötton äro dock ej synnerligen påfallande i en form af detta sedan gammalt oregelbundna verb. *Haft* hade kanske *f*-ljud länge före tillämpandet af här diskuterade ljudlag och analogi-påverkningar.

hàft, fordi *v* forved *t* i en skarp-toned stavelse[1] [= stafvelse med fortis och utan stötton] kan næppe uden med forsæt og tvang udsiges anderledes end *f* — — —. Men i *brávt* af *bráv*, *dóvt* af *dóv* etc. kan *v* læses som *v* forved *t* formedelst Acutus eller Stød e-tonen."[1]

Något bör nämnas om de s. 46 under mom. 6) upptagna få enskilda orden med stötton. Då Høysgaard s. 204 under Errata säger „nogle ord har man accentueret paa adskillige maader efter ulige Dialecter", kan, för så vidt som icke tryckfel är att antaga, detta väl tillämpas på *iblandt*,[2] *falsk*, *Bælt* (möjligen äfven på *Dansk*), hvilka han upptager dels med, dels utan stötton. I F. A. s. 34 har han *àmt* men tillägger: „nogle sige *ámt*." Uttalet med stötton är väl snarast Köpenhamnsspråk. Möjligen är stöttonen äfven på orden med uteslutande detta uttal: *sands* etc. att uppfatta på samma sätt.

Ännu en liten anmärkning om Høysgaards akcentuering af ord med kort vokal + *r* + tonlös konsonant. Som nämndt, saknas i dylika ord stötton, och det icke blott i sådana som *hjort*, *mark*, utan äfven i t. ex. imper. *mærk* (103), *uformærkt* (267), *vort* (= vårt, 15 etc., men äfven *vort* 145 med lång vokal och stötton, liksom *vor* 145), *haardt* (16 etc. af *haard* med lång vokal och stötton 311). Høysgaards uttal öfverensstämmer häri med det nuvarande riksspråkets; åtminstone uppställer Grundtvig (anf. arb. s. 110) regeln, utan att undantaga ord sådana som *mærk* (imper.) etc. Måhända kan det synas öfverraskande, att Høysgaard akcentuerar t. ex. imper. *mærk* utan, men imper. *elsk* med stötton. Detta kan dock förklaras på två sätt.

Det är tänkbart, att i H:s dialekt orden med kort vokal + *r* + stum konsonant voro underkastade samma regler som de med kort vokal + *l*, *m* etc. + stum konsonant, så att man uttalade *mark* liksom *folk* utan, men t. ex. imper. *mærk* liksom

[1] Spärradt af mig.

[2] Vid *iblandt* med stötton kan påminnas därom, att detta uttal var regelrätt i den äldre formen *ibland*.

elsk med stötton. Men då i hufvudstadsspråket på H:s tid ord sådana som *mark*, *mærk* troligen uttalades liksom nu, d. v. s. att de samtliga saknade stötton, så valde H. vid sin beteckning detta uttal, trogen sin hufvudregel att rätta sig efter den vackraste dialekten, efter som denna i detta fall också saknade den för honom obehagliga stöttonen (jmf. ofvan s. 47).

Men det är äfven möjligt, att H:s beteckning återgaf uttalet i hans dialekt, och att denna således i detta afseende öfverensstämde med det nuvarande riksspråket. I så fall synes det mig vara sannolikt, att i här afhandlade ställning *r* å ena sidan och *l*, *m*, *n*, *ng*, *j* å den andra förlorat sin stämton vid olika tid. Detta kan först hafva försiggått med *r*. Vid denna tid utöfvade analogi-inverkan och systemtvång icke ett sådant inflytande, att i t. ex. imper. *mærk r* bibehöll stäm- och stötton, och danska riksspråket (seländskan) och Høysgårds språk undergingo i detta afseende en gemensam utveckling. Sedan *r* i alla dylika lägen i Høysgaards språk förlorat sin stämton, inträffade under en senare period, att i hans dialekt (men ej i riksspråket) *folk*, *skrømt* etc. miste stämtonen, men vid denna tid vållade analogi-inflytande och systemtvång, att ord sådana som *elsk* etc. undandrogo sig ljudlagens verkan.[1]

[1] Uttalet af *haardt*, *vort* utan stämton kunde måhända äfven förklaras däraf, att efter som deras vokal var kort, under det att den var lång i *haard*, *vor* (jmf. ofvan s. 54), maskulinformerna ej kunde påverka de neutrala formerna. Ännu i den äldre nyd. finnes växlingen *haard* (mask.) *härt* (neutr., Såby: Blandinger s. 19).

Jag har här framställt förhållandet så, att i H:s språk *l*, *m* etc. i *folk*, *skrømt* etc. voro tonlösa. Den möjligheten finnes dock tydligen, att, fastän orden en gång förlorat stöttonen till följe af tonlösheten hos *l*, *m* etc., dessa ljud på H:s tid återfått stämtonen, ehuru stöttonen alltjämt saknades på grund af deras forna tonlöshet. Men detta är naturligtvis utan all vigt för undersökningen.

II.

Innan jag öfvergår till bruket af stötton på senare sammansättningsleden af komposita, skola först med ledning af författare i metrik och grammatik från 1600-talet några uppgifter lämnas om fortis plats på komposita i den äldre danskan. Jag har trott det vara så mycket mera skäl att här framdraga dessa äldre författares yttranden, som, så vidt jag vet, de icke af vår tid blifvit påaktade.[1] I Synopsis prosodiæ danicæ af Severin Pauelsen Gotlender[2] (Köpenhamn 1650) heter det s. 68 ff: „Der findis hos os adskillige Ord, huilcke af somme *pronuncieris* med en tone, aff somme med en anden, 1. *Bisyllaba* eller to-staffvelsis Ord, huilcke somme bruger dem med *accent* i dend første staffvelse, somme i den sidste, nemlig: Wmag, Missbrug, Miskund, aldrig, forsvar, Jomfru, Brudgom, Mandom. Oc mange fleere, som er at see i dend store Prosodiâ. Aff dem kand brugis i trang, helst til Riimslutninger, den sidste Staffv: baade lang oc stacked — —; thi ellers skulle de brugis med dend *accent*, som de fleste dem udsiger.“ Samma regel anföres i författarens år 1671 tryckta Prosodia danica (den 1650 utlofvade „store Prosodia“) s. 384 med några flera exempel: Tilfluct, Modgang, Arbeid, Aar-

[1] K. Knudsen gifver i Haandbog i dansk-norsk Sproglære (1856) § 640 det rådet, att, då man är tveksam, huruvida fortis i ett kompositum bör ligga på första eller på andra sammansättningsleden, akcentuera den senare, „for saa vidt man helst vil holde sig til, hvad der *før* har været Brug og endnu er det hos Almuen og Svenskerne.“ Såsom stöd härför anföras dels några exempel från „ældre dansk-norske Digte“, i hvilka fortis faller på senare sammansättningsleden (nästan alla dessa exempel hafva dock första kompositionsleden en- och den andra tvåstafvig och äro därför icke bevisande; jmf. Svensk akcent II 254 ff.) — dels några exempel på, huru ännu i norskan fortis har denna plats. Jmf. samme förf. Den landsgyldige norske uttale (1876) s. 308.

[2] Född 1599 på Gotland, där fadren var präst. Student 1621, „Hører“ vid Köpenhamns skola 1624, prost på klostret 1626, rektor i Vordingborg 1627, präst i Slangerup 1637, död 1668 — allt enligt Nyerups och Krafts Almindeligt Litteraturlexicon.

sag, Højtid, Aldtid, Uræt, Trofast, Umild, Uven, Forbund, Forskiæl, Surdei, Budord, Uro, Rætviis, Viintræ. Såsom upplysande tillägg till den ur det äldre arbetet nyss citerade regeln, att dylika ord hälst skola brukas (i värs) med den akcentuering, som de vanligen erhålla, meddelas här (s. 385): „nemlig med dend første (stafvelsen) lang, oc sidste stacked." På anförda ställe af Synopsis fortsätter förf. sin redogörelse för ord, som „pronuncieris med en tone aff somme, af somme med en anden" med flerstafviga ord: „2. *Polysyllaba,* huilcke somme bruger lange i *penultimâ,* somme stackede, nemlig: Wrætviished, Vandstrømme, Jomfruer, Trofasthed, Alvorlig, Wtroskab, Wvenner, Toldboden, Wkyskhed, Brendoffer, Handpænge, Fractpenge. Oc andre saadanne. Aff dem kand ocsaa brugis i trang dend næst sidste Staffvelse tilfellis; Dog med dend *condition,* som om *bisyllabis* nu ærindret bleff."

Då Pauelsen särskildt nämner, att här anförda ord *pronuncieris* olika af olika personer, kan det ej vara tvifvelaktigt, att de af honom gifna akcentueringsreglerna grunda sig på uttalet och ej äro konstruerade för metriska behof. Såsom ytterligare stöd härför kan nämnas, att Pauelsen vid uppgörandet af sina metriska regler i en annan fråga tagit mera hänsyn till det verkliga uttalet, än många dåtidens metrici gjorde: i Synopsis s. 68 föreskrifver han nämligen, att „alle *monosyllaba* som *emphasin* i sig haffve, skulle sættis lange" (jmf. Prosodia 375 ff.), under det att man i andra metriker från 1600-talet (för tyskan, danskan, svenskan) ofta finner den regeln, att öfver hufvud enstafviga ord kunna få begagnas så väl korta som långa.[1]

[1] Orsaken till denna ganska egendomliga frihet är troligen, åtminstone delvis, att söka däri, att sedan man gjort den visserligen riktiga iakttagelsen, att en mängd enstafviga ord ofta voro akcentlösa (partiklar, pronomen o. s. v.) och därför i värs lämpligen kunde användas än i arsis, än i tesis (beroende på de omgifvande stafvelserna), man utan skäl utsträckte detta till alla enstafviga ord. Den anförda regeln om enstafviga ord återfinnes äfven i D. G. Morhofs Unterricht Von Der Teutschen Sprache und Poesie (1682) s. 545, där bruket dock uttryckligen

Mycket upplysande för akcentueringen af komposita, bestående af ett enstafvigt + ett tvåstafvigt ord, är äfven Prosodia danica 381 f. Man får där veta, att när ord sådana som *føre*, *sige*, *byde*, *lære*, *skriffve*, *løbe* o. s. v. komponeras med ett enstafvigt ord, det sammansatta ordets andra stafvelse „retteligen“ blir kort: paafø̆re, modsĭge, tilby̆de, oplæ̆se, udskrĭffve, omlø̆be o. s. v. Men förf. tillägger: „jeg siger retteligen, fordi somme dem ocsaa andeledis udsige.“ Detta andra uttal har otvifvelaktigt varit *modsíge*, *tilbýde* o. s. v. Af s. 361 framgår, att man kunde akcentuera *paagníe*, *Formúe*.

De af Pauelsen gifna reglerna bekräftas och fullständiggöras delvis af Joh. Mich. Corvini[1] Ex Rhythmologia danica msc. Epitome brevissima (Sorö 1649). S. 2 regeln 3 lyder: „A Græcis deducta, item cum Be, Er, For, Ge, I, Ind, Sam, Til, u, van, und etc. composita primam corripiunt, ut — — Mătthj̄s, Zăchrj̄s, Bĕlāgt. Ĕrlāngĕ, Fŏrhādt, Gĕvīnst, Ĭdrēfvĕn, Ĭndtāgĕn, Sămdrēctĭg, Tĭllāgt, ŭtvūngĕn, Vănārtĭg, Ŭndgiēldĕ.“ Regeln 6 samma sida meddelar: „Compositorum ex Monosyllabis, Nominibus, Verbis vel Adverbiis, partes utræque corripi et produci possunt, ut Lăglēp, Hŭsgūd, Lāglĕp, Hūsgŭd.“

Erik Pontoppidans[2] uppgifter om akcentueringen i Grammatica danica (Köpenhamn 1658) s. 70 ff. äro äfven af intresse. Efter att hafva nämnt, att tvåstafviga ord erhålla fortis på för-

betecknas såsom en poetisk frihet. Invändingar mot regelns befogenhet finner man dock stundom, äfven som försök att angifva, hvilka enstafviga ord som lämpligen böra få brukas som långa, och hvilka som korta (se utom Pauelsen t. ex. Poetischer Trichter Die Teutsche Dicht- und Reimkunst — — in VI Stunden einzugiessen (Nurnberg 1650, s. 19).

[1] Född i Fævejle på Jutland, magister 1640, var först „Hörer“ i Herlufsholm, sedan rektor i Slagelse, blef därefter präst i Ørslev och Bjerre på Seland — enligt Nyerups och Krafts anf. arb.

[2] Född 1616 på Fyen, student från Odense, 1649 slottspräst vid Antvorskovs kapell, 1665 präst i Kjøge, 1673 biskop i Trondhjem — enligt Nyerups och Krafts anf. arb.

sta stafvelsen, och att på detta sätt äfven sammansättningar med *for-* akcentueras, då *for-* betyder *præ*, tillägger han: „excipiuntur vero — — incipientia a *be*, *er*, *for* (qvando *for* non præ sed aliud significat et vocabuli sensum vel auget vel minuit), *ge*, *u*, ut *betænkt*, — — *erlagt*, *foract* — — *geheng*, — — *ufri*, *ulærd*, *uheld* etc.“ Från regeln att trestafviga ord få fortis på första stafvelsen, uppställes följande undantag: „excipiuntur composita cum *af*, *be*, *for*, *i*, *ind*, *sam*, *til*, *u*, *und*, *ud*, et aliis, ut: *Afdrager*, *afgrøde*, *aftorsken*, *begynder*, — — *forsvarer*, *ifester*, *ifylder*, ivelter, indbyder, indbryder, inddrager, indrømmer, samtykker, samtydig, samdrectig, tilbringer, tilfører, tildømmer, uhjemlet, uheldig, undsiger, unddrager, undfanger, undgjelder, udsuer, udstryger, udspiler, velvillig, ildsindet, sandskyldig, Stoermoedig, stoeractig, suurfittig etc. quæ accentum habent in penultima.“ Regeln 3 upplyser: „qvod in polysyllabis, compositis et aliunde derivatis accentum præsertim habeat ea syllaba quæ ante compositionem et accrementum longa fuit, ut Viitløftighed, velsmagendis —.“

Äfven i H. T. Gerners Epitome philologiæ danicæ (Köpenhamn 1690) s. 72 nämnes bland korta prefix *u-*, t. ex. *unyttig*.

Af det ofvan anförda kunna för 1600-talets danska följande akcentregler utdragas:

I. *Enkelt sammansatta ord.*

1. Första sammansättningsleden enstafvig preposition (eller oskiljaktigt prefix).

Be- och *er-* sakna fortis liksom i det nuvarande språket. *For-* saknade och hade åtminstone i tvåstafviga ord fortis öfver hufvud i samma komposita som i det nuvarande språket (Pontoppidan). Dock kunde *Forsvar*, *Forbund*, *Forskjel*, som nu hafva fortis på penultima, utom denna akcentuering äfven, ehuru mindre gärna, få fortis på ultima (Pauelsen). Ännu hos Høysgaard (3, 19 etc. etc.) har *forskjel* fortis på ultima. Jmf. svenskans *förbúnd*, *försvár*, Sörbygdmålets (i Bohuslän) *fårskjél* och Angelsmålets *forskjél* (Hagerup: Det danske sprog i Angel s. 132). Jmf. om detta och dylika ord Svensk akcent II, 288 ff. Enligt

Pontoppidan s. 71 var *for-* i trestafviga ord oakcentueradt, men de ord, hvilka af honom såsom exempel anföras, få äfven i nuvarande danskan fortis på penultima, och man kan därför ej med visshet sluta, att dylika ord akcentuerades på annat sätt i det äldre språket.

Senare kompositionsleden kan hafva fortis, äfven då första sammansättningsleden är *af-:* trestafvigt verb: *afdrager* etc., trestafvigt particip: *aftorsken.* — *i-:* trestafvigt verb: *ifylder* etc., trestafvigt particip: *idreffven* — *ind-:* trestafvigt verb: *indbyder* etc., trestafvigt particip: *indtagen* — *miss-:* tvåstafvigt subst: *Missbrug* etc. — *mod-:* trestafvigt verb: *modsige*, tvåstafvigt subst: *Modgang* — *om-:* trestafvigt verb: *omløbe* — *op-:* trestafvigt verb: *oplæse* — *paa-:* trestafvigt verb: *paaføre* etc. — *sam-:* trestafvigt verb: *samtycker* etc., trestafvigt adjektiv på *-ig: samdrectig* etc. — *til-:* trestafvigt verb: *tilbyde* etc., tvåstafvigt particip: *tillagt*, tvåstafvigt substantiv: *Tilfluct* — *u-:* trestafvigt substantiv: *Uvenner*, tvåstafvigt substantiv: *Umag* etc., trestafvigt adjektiv: *uheldig* etc., tvåstafvigt adjektiv: *umild* etc., trestafvigt particip: *utvungen* — *ud-:* trestafvigt verb: *udskriffve* etc. — *und-:* trestafvigt verb: *undgielde* etc. — *van-:* trestafvigt adjektiv: *vanartig* — *vel-:* trestafvigt adjektiv: *velvillig*, fyrstafvigt part. presens *velsmagendis.*

Det är all sannolikhet för, att ej blott sist anförda och dylika hos de citerade förff. uppräknade ord kunnat hafva fortis på andra sammansättningsleden, utan att denna akcentuering kunnat användas af flertalet med dem hufvudsakligen likdanade ord — att man således har kunnat akcentuera t. ex. *Medfárt* liksom *Modgáng*, ehuru ej något exempel på tvåstafvigt substantiv börjande på *med-* blifvit nämndt, och t. ex. *tilstáar*, och troligen äfven *opstáar* liksom *tillágt*, fastän intet exempel på tvåstafvigt finit verb på *til-*, eller öfver hufvud på tvåstafvigt verb på *op-* anförts.

2. Första sammansättningsleden enstafvig men icke partikel (eller oskiljaktigt prefix).

Senare sammansättningsleden kan få fortis, då det sammansatta ordet är a) ett *substantiv:* tvåstafvigt: *Husgud, Brudgom* etc., trestafvigt: *Vandstrømme, Brendoffer* etc. Äfven ursprungligen utländska ord kunna erhålla denna akcentuering: *Jomfru, Jomfruer, Aarsag* etc., och den kunde användas också af tvåstafviga ord på *-dom: Mandom.* b) ett *adjektiv:* tvåstafvigt: *trofast, rætviis* etc., trestafvigt: *stoermoedig, ildsindet* etc. *Alvorlig* kunde på denna tid få fortis så väl på första som på andra stafvelsen; nu har det enligt Grundtvigs Haandordbog fortis på penultima.

Det är troligt att (åtminstone en mängd) andra sammansatta substantiv och adjektiv, hvilka äro bildade som de hos de citerade förff. anförda, kunde hafva fortis på senare kompositionsleden.

Af de citerade ställena framgår, att fortis mycket ofta i samma ord fakultativt kunde hvila på första eller på andra sammansättningsleden. Enligt Pauelsen hade de af honom anförda tvåstafviga orden hällre akcentueringen $\acute{-} + -$ än $- \acute{-}$, och härmed stämmer Pontoppidans uppgifter i viss mån öfverens, enär enligt honom bland tvåstafviga ord blott de med *u-* börjande (utom de på *be-, er-, for-, ge-*) få akcentueringen $- + \acute{-}$, under det att han låter många trestafviga få (uteslutande) denna akcentuering $(- + \acute{-} \smile)$. Detta harmonierar väl med den tendensen i nysvenskan, att ju längre ordet är, desto hällre får senare kompositionsleden fortis. Sannolikt är dock, att äfven trestafviga ord med första kompositionsleden enstafvig (oftast) äfven kunde få fortis på första sammansättningsleden, då detta är Pauelsens mening om de af honom i Synopsis 69 anförda orden, och enligt honom denna akcentuering skall vara den „riktiga" i *modsige, tilbyde* etc. (Prosodia 381).

Det är troligt, att äfven när första sammansättningsleden var mer än enstafvig, fortis i äldre danskan kunde hvila på senare kompositionsleden, åtminstone i vissa ord, där detta icke längre är möjligt enligt det nuvarande språkbruket, men jag

saknar bevis därför. Jmf. om denna fråga, hvad den äldre svenskan vidkommer, i Svensk akcent II, 302 ff., 367 ff. och 236 f.

II. Af *dubbelt sammansatta ord* kunde *Trofasthed, Utroskab, Ukyskhed* hafva fortis fakultativt på penultima eller på antepenultima.[1]

Genom en undersökning af sammansatta ords användning i samtidig dansk poesi skulle säkerligen de här meddelade reglerna kunna delvis fullständiggöras.

Den här framställda meningen om fortis plats på senare kompositionsleden i den äldre danskan bekräftas så väl däraf, att i den äldre svenskan och äfven i andra germ. språk på ett äldre stadium fortis kunde hafva denna plats, som ock af den nu brukliga akcentueringen i målet i (det fordom danska) Skåne. För Skyttsmålet (i sydvästra Skåne) gäller nämligen såsom hufvudregel, att komposita med första sammansättningsleden enstafvig, hvilka i svenska riksspråket motsvaras af ord med akc. 2, hafva fortis på senare kompositionsleden, t. ex. *manfä'llk* (mansperson), *storóri* (storordig), *åmgå's* (umgås), *lärdå'mm* (lärdom). Se om dessa frågor Tidskr. f. Fil. N. R. III, 247 noten, Tydning af gamla svenska ord 1 ff. samt utförligt i Svensk akcent II, 238 ff. Äfven i målen på Fyen och Ærø skall, enligt Dyrlund: Udsigt over de danske sprogarter s. 36, fortis ofta hvila på senare kompositionsleden.

Ännu Høysgaard kunde (åtminstone fakultativt) låta fortis hvila på senare kompositionsleden af många ord, som nu få denna akcent uteslutande på förra sammansättningsleden. Så heter det § 62: „De Fraskillelige [i komposition ingående ord] kan være alle slags ord, og deriblandt *àd, àn* — — — eller i Sammensættelsen — — — undertiden *ăd, ăn* — — saasom: *àdspòrger* eller *ădspòrger, ànsøgning* eller *ănsøgning.*“ H. kunde således låta fortis ligga på penultima af dessa ord. Såsom dessa exempel visa, utsatte han ofta akcenttecken på både fortis- och semifortisstafvelsen

[1] Liksom man enligt Pauelsen kunde akcentuera *aldrig*, förekommer samma uttal i den äldre svenskan (se Svensk akcent II, 323).

(de olika akcenttecknen utmärka, såsom delvis redan nämnts, d e s s u t o m frånvaron eller närvaron af stötton samt vokalens längd eller korthet), och i de först stående *adspørger* och *ansøgning* utmärker akcenttecknet på antepenultima fortis. Detta i öfverensstämmelse med hans ord i F. A. § 2013: „hvor to Accenter staa over et Ord, der betegner den første det Sterke Tonehold (= fortis) og den anden det Svage (= semifortis), t. ex. *Rèdskábet.*“ Ehuru således helt visst H:s första akcenttecken enligt regeln utmärker fortis' och hans andra semifortis' läge, drager jag ändå i det följande endast med en viss reservation slutsatser beträffande fortis läge, när två akcenttecken utsättas. Ty den möjligheten är kanske icke fullkomligt utesluten, att H. kunde i sin grammatika (trots sina egna ord i F. A.) någon gång låta omvändt det första akcenttecknet utmärka semifortis och det andra fortis.

Då däremot blott ett akcenttecken utsättes (såsom t. ex. i *ânsøgning*), har man tydligen rätt att sluta, att detta betecknar fortis plats. En granskning af H:s akcentuerade text visar, att han kunde låta fortis hvila på senare kompositionsleden af många andra verb än det anförda *adspørger*, t. ex. i *udsiges* (7), *tilkomer* (80), *udviser* (23), *tiltaler* (181), *ansees* (47), *omgaaes* (156), *tilstaaer* (160), *paamindt* (198) etc. etc. Att emellertid fortis läge åtminstone i flera dylika ord var vacklande, göres troligt däraf, att han i motsats till det nyss anförda har akcenttecken på både första och andra stafvelsen t. ex. af *udsiges* (27), *ansee* (156). I § 497 heter det: „vi siger tiere *ùlíg* end *ùlig.*“ Om *forskjel* se straxt ofvan s. 59. En undersökning af den akcentuerade texten med hänsyn till denna fråga skulle säkerligen kunna lämna flera andra upplysningar. Jmf. äfven nedan.

Att emellertid fortis läge i komposita mot slutet af 1700-talet hufvudsakligen öfverensstämde med det nuvarande språkbruket, synes framgå af Badens Forelæsninger over det danske Sprog (Köpenhamn 1785) s. 263 f. Om tvåstafviga sammansatta ord säger han: „de Tostavelsesord, der ere fortil forøgede eller

sammensatte med fraskillelige Partikler eller andre Ord, som lade forklare sig for sig selv, beholde gierne Toneholdet paa den første Stavelse. F. Ex. Forstad, Indgang, Udgang, Forhuus, Bogstoel, Bagdeel etc.“ Baden yrkar s. 263, att *paaføre* etc. i värs skola användas som en amfibrakys, men att detta bruk stred mot dåtidens vanliga uttal, framgår af hans efterföljande anmärkning: „i nyere Tider har en falsk Udtale giort saadanne Ord som paaføre, modsige, uvisse, Uvished etc. til Dactyler, hvilket nogle magelige Digtere have fundet deres Regning ved at beholde i Vers. Jeg mener, vi bør søge at føre begge tilbage til den gamle Brug — —.“ Jmf. äfven Høysgaard § 497.

Se Svensk akcent II, 359 ff. om den frågan, huru fortis läge på senare kompositionsleden språkhistoriskt är att uppfatta.

III.

C. F. Bruun,[1] S. Broberg,[2] S. Grundtvig[3] (och L. L. Hommel)[4] hafva meddelat regler för bruket af stötton på *senare* kompositionsleden i nuvarande danskan. Dessa kunna hufvudsakligen sålunda sammenfattas.[5]

I. Saknar första kompositionsleden fortis, erhåller ordets fortisstafvelse stötton, t. ex. andra stafvelsen af *forlade, bekvemmere, uskadelig, mistænksom.*

II. Har första kompositionsleden fortis, gälla följande regler:

[1] Om Bogstavlydenes Længde i danske Ord (Horsens 1883) s. 23 ff.

[2] Manuel de la langue danoise (Kph. 1882) s. 70 ff.

[3] Anf. skrift s. 113, 117 f.

[4] Tidskr. f. Phil. og Pæd. VIII, 30 f.

[5] Jag vill särskildt framhålla, att jag vid meddelandet af dessa regler uteslutande följt de anförda grammatici. Vid uppställandet af reglerna äfven som vid den följande undersökningen tages naturligtvis icke hänsyn till sådana ord, som af ljudfysiologiska skäl alltid måste hafva stötton, d. v. s. ord, i hvilkas fortis- eller semifortis-stafvelse kort vokal efterföljes af tonlös konsonant.

Hufvudregel: senare kompositionsleden får eller saknar stötton, allt efter som ordet såsom enkelt skulle uttalas med eller utan stötton, t. ex. *mørkeblaa* med stötton på ultima liksom *blaa*, *Østergade* utan stötton paa penultima liksom *gade*.

Stötton brukas dock oberoende af hufvudregeln:

1) fakultativt äfven i sådana former af sammansatta verb, som skulle sakna stötton, om senare kompositionsleden vore ett enkelt ord, t. ex. *indhegne*, *overveje*. Däremot erhålla former sådana som *tilstaae*, *udebliver* etc. alltid stötton liksom de enkla *staae*, *bliver* etc. Så uppställes regeln af Bruun. Enligt Broberg och Grundtvig däremot erhålla alla former af komponerade verb (också *indhegne* etc.) alltid stötton på senare kompositionsleden.

Bruun anför såsom undantag från sin regeln, att „dobbelt sammensatte Verber, der paa Grund af den ny Sammensætning tabe Tonen paa den oprindelige Sammensætnings første Led“, få alltid stötton på sista kompositionsleden, t. ex. *gjen-indføre*, *over-anstrænge* med stötton på penultima.

2) i följande af sammansatta verb afledda[1] ord: a) adjektiv och substantiv på *-ende*, t. ex. *eftergivende*, *vedkommende*. Så enligt Bruun. Broberg och Grundtvig omtala ej dessa ord. b) substantiv på *-ing*, *-ning*, t. ex. *overhøring*, *opdæmning*. c) substantiv på *-else*, t. ex. *sammensværgelse*. d) substantiv på *-er*, t. ex. *opfinder*. Enligt Bruun (men ej enligt Broberg och Grundtvig) kunna de på *-er*, ehuru mindre gärna, dock fakultativt äfven sakna stöttonen. e) substantiv på *-en*, t. ex. *afsyngen*. Så enligt Broberg och Grundtvig. Bruun nämner däremot icke, att ord på *-en* göra undantag.

I motsats till här senast anförda ord uttalas däremot t. ex. *stendæmning*, *medfølelse*, *overlærer*, *kagebagen* utan stötton, emedan de ej äro afledda af komponerade verb.

Dessutom upplyser Broberg, att massor af ord, på hvilkas senare kompositionsled man enligt reglerna icke väntar stötton,

[1] Enligt Grundtvig „verbalsubstantiver med fastholdt handlingsbetydning“ på *-er*, *-en*, *-ing*, *-ning*, *-else*.

dock fakultativt kunna erhålla denna, t. ex. *bagtanke, fritænker, eneraadig, skjævbenet* etc., etc. Särskildt nämnas flera adjektiv på *-ig* (*hovmodig, indvendig* etc.), hvilka oftast uttalas med stötton. Enligt Grundtvig brukas detta uttal öfver hufvud i „bagleddet i tillægs- og biord med afledningsendelse," t. ex. *lovgyldig, medskyldig, velvillig, giftefærdig, firskaaren, hjulbenet* etc. Äfven *skomager* får helst stötton på senare kompositionsleden, och enligt Bruun brukas detta uttal alltid i *gjæstgiver, skovrider*.

Jag har trott det vara lämpligt att påminna om dessa regler, enär icke alla läsare af denna uppsats torde hafva dem fullt tydligt i minnet.

Høysgaards bruk af stöttonen på senare kompositionsleden öfverensstämmer delvis, men också blott delvis, med dessa regler. Hans regler för kompositas akcentuering äro helt knapphändiga men i § 344 meddelas dock, att „det andet ord i Sammensættelsen bliver gemenlig i Aandelavet (= beträffande bruket af och frånvaron af stötton) uforandred, ligesom i de nyelig anførte exempler" (*bundløs* med stötton på ultima liksom *løs, egetimmer* med, *lovgiver* utan stötton på penultima liksom resp. *timmer, giver* etc.). Följande undantag anföras: „naar Forøgningen i Navnord af tre eller flere stavelser er nogen af disse Partikler, *bĕ, fŏr, mis, mod, ŏm, ŏp, pắa, tĭl*, og i sær, dersom ordet i samme tid gaaer ud enten paa *lse, ing* eller *ig;* da bliver, fordi brugen saaledes vil have det, ofte Rodstavelsen circumflectered [= får stötton], om den er saadan, naar den nævnes for sig selv som et Stamord; men ellers gemenlig Stödtoned". — — — Såsom exempel anföras *bestandig, forvarlig, taalmodig, fortrædelig*.

Høysgaards regler bekräftas genom hans akcentuerade text.

I öfverensstämmelse med sin hufvudregel men (delvis) i motsats till det nuvarande bruket låter han senare kompositionsleden af verb sakna stötton i sådana former, där den icke skulle användas af verbet såsom enkelt, och detta, vare sig att första eller andra kompositionsleden har fortis (jmf. Grundtvig anf. arb. 131). Så saknas stötton t. ex. i *udaandet, udtale, vejlede, beholdes*,

forandre, *erindres*, men finnes t. ex. i *undgaae*, *udført*, *tilkomer*, *forholder*, *begriber*.

H:s regel om orden på *-else* bekräftas i hufvudsak af texten. De få i allmänhet stötton på senare kompositionsleden: *bevegelse*, *begyndelse*, *beskrivelser*, *fortællelse*, *anseelse* (A. P. s. 5), *opregnelse* (43), *oprindelse* (56 etc.), *omgængelse* (86), *tilstaaelse* (186 etc.), *fraværelse* (220), *adskillelse* (241), *fuldkomelse* (176, 220), *hukomelse* (116 etc.), *amindelse* (F. A. 2021), *modsigelse* (283). Alla dessa hafva eller kunna hafva första kompositionsleden utan akcenttecken, d. v. s. utan fortis hos H., med undantag af *fraværelse* och *modsigelse*. *Udsigelse(n)* har dels (i § 10 tre gånger) fortis och stötton på senare kompositionsleden, dels akcenttecken på förra och ingen stötton på senare kompositionsleden (273, 275). *Udeladelse* (32) och *fuldbyrdelse* (191) med akcenttecken på förra sakna stötton på senare sammansättningsleden. Af dubbelt sammansatta hafva *forberedelse* (65), *igjentagelse* (220) stötton på antepenultima, men *igjentagelse* (226), *iagttagelse* (293) ingen stötton på denna stafvelse; det första har akcenttecken på första, de tre öfriga på andra stafvelsen. Flertalet af dessa ord äro afledda från sammansatta verb. Häraf torde framgå, att H. låter ord på *-else* hällre få stötton på senare kompositionsleden, när denna tillika har fortis, än när denna akcent hvilar på förra kompositionsleden, hvilket står i samklang med hufvudregeln för stöttonens bruk i komposita i nuvarande rspr. (*betále* etc. med stötton). Af det ofvan nämnda inses äfven, att H:s språk vida oftare än nuvarande rspr. lät fortis falla på andra kompositionsleden. Af enkelt sammansatta ord på *-else* få nämligen, enligt Grundtvigs Haandordbog[2], numera alla de bland nyss anförda ord som af honom upptagas, fortis på första stafvelsen utom de på *be-*, *for-* samt *hukomelse*. Akcentueringen af andra kompositionsleden med fortis i *amindelse* förklarar, hvarför det begynnande *ā-* ej blifvit *å* (liksom i *paa*) utan förkortats. Svenskan har däremot *åminnelse* liksom prepositionen *å*, *på*. I svenska rspr. har en likartad akcentflyttning försiggått i ord på *-else* under

detta århundrade: fordom *vederqvíckelse* etc. nu *vèderkvickelse* etc. (se Svensk akcent II, 210), och i norskan faller ännu fortis på senare kompositionsleden af många dylika ord: *misúndelse* etc. (Brekke: Bidrag til dansk-norskens lydlære 49).

I ord på *-ing, -ning* göra sig samma tendenser beträffande fortis plats och bruket af stötton gällande som i komposita på *-else*, ehuru mindre utprägladt. Flertalet hafva stötton på senare kompositionsleden: *forandring(en)* (66 etc.), *forsegling* (80), *forsamling* (87), *forundring* (467), *forklaring* (290 etc.), *beskyldingen* (47), *befaling* (157 etc.), *begjering* (402), *befaling* (383, jmf. Errata), *betydning* (82 etc.), *erindring* (73), *indvendinger* (273 etc.), *afbilding* (F. A. 2021), *husholding* (454), *afløøsning* (F. A. 2021), *oplysning* (150), *anledning* (258 etc.), *ansøgning* (62), *undervisning* (17 etc.)[1]. *Undersøgning* har dels (61, 82) fortis och stötton på senare kompositionsleden, dels (273) akcenttecken på förra och ingen stötton på senare sammansättningsleden. Följande sakna stötton på senare kompositionsleden: *bekymring* (505), *forbædringer* (292), *fordeling* (241), *inddeling* (267 tre ggr.), *afdeling* (F. A. 2021 etc.), *afmaling* (F. A. 2021), *afrejgning* (F. A. 2021, jmf. äfven § 2010), *afvigning* (523), *forøgning* (= prefix, 21 etc.), *bagøgning* (273 etc.), dessutom *afhandlingen* (162; så enligt Errata, men i texten med stötton). Flertalet (14 af 19) bland dem som uteslutande hafva stötton på senare kompositionsleden, få eller kunna få fortis på denna; flertalet (7 af 11) bland dem som sakna stötton på senare kompositionsleden hafva på de af mig antecknade ställena[2] akcenttecken på förra sammansättningsleden. H. knnde låta fortis hvila på andra kompositionsleden af *undervisning, undersøgning, ansøgning, oplysning, afvigning*, under det att de bland dessa ord, som upptagas i Grundtvigs Haandordbog[3], där hafva fortis på första stafvelsen. En flyttning af fortis till ordets början har här egt rum, och en likartad akcentflyttning

[1] I *indbilding* (284) är akcenttecknet på senare kompositionsleden otydligt.

[2] De ofta mötande orden *forøgning* och *bagøgning* har jag icke antecknat alla gånger som de förekomna.

har försiggått i svenskan under detta århundrade: för *anlédning* etc. nu *ànledning* etc. (se Svensk akcent II, 210). Ännu i norskan *anlédning* m. fl. dylika ord (Brekke anf. arb. 49).

Af komposita på *-ig*, hvilkas senare sammansättningsled icke brukas i språket såsom enkelt ord, hafva hos H. följande stötton: *mangfoldige* (59 etc.), *enfoldige* (274 etc.), *overflødige* (150), *læmfældig* (282), *nødvendig* (69 etc., äfven *unødvendige* 267 etc.), *utalligt* (273 etc.), *bestandige* (283 etc.), *taalmodig* (207), *selvstændige* (39 etc.), äfven *omstændigheder* (354 etc.; de enkla *modig*, *stændig* hafva helt annan betydelse än *-modig*, *-stændig* i dessa komposita). *Tvetydig* (107 etc.) saknar däremot stötton på senare kompositionsleden, men har åtminstone på alla af mig antecknade ställen akcenttecken på första stafvelsen. Af komposita på *-ig*, hvilkas senare sammansättningsled användes som enkelt ord, sakna *mærkværdige*, *mærkværdigste* (294, 245), *livsalig* (515), *ustadige* (271) och äfven *uenighed* (292) stötton på senare kompositionsleden. *Behændig* (17) har däremot stötton, men det kan väl ifrågasättas, om dess samhörighet med *hændig* står klart för språkkänslan. Alltjämt hafva många komposita på *-ig* fortis på senare sammansättningsleden *anstændig*, *letsindig* etc. (jmf. t. ex. Broberg s. 79) och flera af de från H. anförda hafva (åtminstone fakultativt) hos honom denna akcentuering: *taalmodig*, *overflødige*, *ustadige* etc. Förhållandet är det samma i nysvenskan (i synnerhet den äldre) och i norskan (se Svensk akcent II, 59, 207).

Bland komposita på *-(e)lig* hafva de, hvilkas senare sammansättningsled icke användes såsom enkelt ord, stötton: *bedragelig*, *beqvæmelig*, *behagelig*, *begjerlig*, *berømelig*, *betydelig* (*tydelig* har helt annan betydelse), *fornemelig*, *foranderlig*, *formodentlig*, *gemenlig*, *utalligt* (273 etc.), *omstændelig*, *omhyggeligste* (*hyggelig* har helt annan betydelse), *adskillig*, *fraskillelig*, *udførlig*, *ansvarlig*, *almindelig*, *fuldkomelig*, *vilkaarlig*, *miskundelig*, de på *-somelig*, *-domelig* (489): *sparsomelig*, *møjsomelig*, *guddomelig* etc. Äfven på andra stafvelsen af *evindelig*, *ædruelig* brukas stötton. I öfverensstämmelse härmed har tredje stafvelsen stötton i de dub-

belt sammansatta *ubehagelig, uforstaaelig, uforanderlig, ufornødentlig, uophørlig, ufraskillelig*. Däremot sakna *ubindelige* (285), *usporlige* (454) stötton på andra stafvelsen, säkerligen emedan de påverkats af öfriga ord på *u-* med detta uttal: *ubrugelig* etc. (jmf. straxt nedan). — Bland komposita, hvilkas senare sammansättningsled brukas såsom självständigt ord, hafva *umuelig(t)* (21 etc.), *besønderlig* (36 etc.), *uordentlig* (461) stötton i öfverensstämmelse med de enkla *muelig(t)* (10 etc.), *sønderlig* (61, 219), *ordentlig* (464); så äfven *høj-adelig* (448) med stötton både på första och andra stafvelsen (jag vet icke, om *adelig* kan hafva stötton). *Paafølgelig* dels har (252) dels saknar (158) stötton. Öfriga sammansättningar, hvilkas senare kompositionsled brukas självständigt, sakna stötton: *ubrugeligt* (63 etc.), *urimeligt* (10 etc.), *ulæselige* (281 etc.), *uegentlig* (62), *ubilligt* (290) äfven *utydelighed* (153). I öfverensstämmelse med *ubrugeligt* saknar *brugelige* (320) stötton. Troligen har H. uttalat äfven *rimelig, læselig, billig, tydelig* utan stötton (jag har försummat att anteckna orden, i fall de annars finnas hos honom), däremot har *egentlig* stötton § 86. — I nuvarande språket hafva enligt Broberg s. 79 sammansatta adjektiv på *-elig* fortis på stafvelsen näst före denna ändelse: *misúndelig* etc., och åtminstone åtskilliga dylika adj. på *-lig* erhålla fortis på senare kompositionsleden: *udførlig* etc. Af Høysgaards text framgår, att han (åtminstone fakultativt) brukade samma akcentuering af flertalet här afhandlade ord (jmf. äfven hans § 340). Vid detta århundrades början var förhållandet ett liknande i svenskan (se Svensk akcent II, 206), och äfven i norskan har man *alvórlig, eiendómmelig* etc. (Brekke 49).

Af H:s text inser man, att han kunde hafva stötton äfven på senare kompositionsleden af vissa participier på *-ende: nærværende* (163, 173, 175, 187 etc.), *tilkomende* (186, 187, 191),[1] *umælende* (282). I Errata meddelas, att *tilkomende* i § 191 bör sakna stötton; däremot förblir det orättadt på de två andra

[1] Men t. ex. *kortlydende* (273), *højlydende* (302) utan stötton.

ställena. Säkerligen har ordet kunnat fakultativt antingen få eller sakna stötton. På de anförda ställena erhålla *nærværende*, *tilkomende* fortis på andra kompositionsleden. Äfven i svenska komposita på *-ande* hade fortis omkring år 1800 mycket ofta denna plats (Svensk akcent II, 208). — H. har stötton äfven i *forestaaende* (217, 304), *foregaaende* (45, 106, 251 etc.),[1] *angaaende* (295), *henseende* (20 etc.), men detta öfverensstämmer med det nuvarande uttalet af *seende* (Broberg s. 60) och H:s uttal af *staaende* (337),[2] och är därför icke anmärkningsvärdt.

Det är alltså hufvudsakligen sådana ord som *betale* etc. samt *udtale* etc., hvilkas akcentuering är olika i H:s språk och i det nuvarande rspr. Däraf att de hos honom sakna stötton på senare kompositionsleden i alla sådana former, där enkla verb sakna stötton, sluter Grundtvig anf. arb. s. 131, att stöttonen i dessa former af dylika ord utvecklats i danskan efter H:s tid.

Jag kan icke ansluta mig till denna mening. Hvad *udtale* etc. beträffar, som nu hafva fortis på förra kompositionsleden, så torde de (åtminstone dialektiskt) ännu uttalas fakultativt antingen med eller utan stötton, efter som Bruun uppgifver båda akcentueringssätten. Af H:s text framgår icke, att förhållandet var ett annat på hans tid. Vid fakultativt uttal med eller utan stötton, har han nämligen, såsom vi ofvan s. 47 sett, valt att beteckna orden utan stötton, „thi vi have flere end nok af Stødtonede ord desforuden". Han k a n därför mycket väl hafva förfarit på samma sätt med dessa komposita, ehuru de redan på hans tid fakultativt brukade båda akcentueringssätten.

Det är således blott verb med fortis på senare kompositionsleden i det nuvarande språket (*betale* etc.), som komma med i räkningen. Vid första ögonkastet kan det väl förefalla sannolikt, att stöttonen i dem utvecklats efter H:s tid och således är helt

[1] Blott om det i § 251 förekommande *foregaaende* med stötton meddelas i Errata, att det bör sakna stötton.

[2] H. har subst. *forraader* (64), *gjensigere* (292) och äfven *lovgiver* (343) utan, men *forræder* (64) med stötton; *efternynen* (29) utan stötton.

ung, men vid närmare granskning blir, såsom jag tror, en dylik uppfattning icke hållbar. Fastmer måste man antaga, att det nuvarande danska riksspråket i detta afseende intar en äldre ståndpunkt än Høysgaards språk, och att det senare i denna punkt, liksom när fråga var om akcentueringen af ord sådana som *mælk* etc., utgör en med riksspråket sidoordnad dialekt.

Åtminstone de allra flesta verb med fortis på andra kompositionsleden i nuvarande riksspråket äro utländska lån (*betale* etc. etc.). Nu gäller det såsom regel både för det nuvarande rspr. och för Høysgaards språk, att låneord med första stafvelsen utan fortis erhålla stötton på fortisstafvelsen (hos H. t. ex. *materie, disputere, prononceres* etc.). Det vore därför mycket förvånande, om icke stöttonen i *betale* etc. skulle vara det äldre.

En jämförelse med svenskan och norskan talar ännu kraftigare härför. I danska rspr. erhålla som nämndt icke blott verb på *be-*, *for-* etc. akc. 1 (= stötton) utan så äfven öfriga ord med första kompositionsleden utan fortis: *kjedsómmelig*, *mistǽnksom*, *urólig* etc. Förhållandet är det samma i svenskan[1] och norskan: äfven här få dylika ord akc. 1, t. ex. sv. *betála*, *hörsámligen*, *omö'jlig*; no. *betále, fremkómmelig*, *meddélsom*, och allt talar i dessa språk för, att detta varit det ursprungliga (se Svensk akcent II, 80 ff.). Det danska rspr:s akcentuering måste därför också i detta afseende hafva bibehållit ett ursprungligt drag. Men då man nu vet, att i äldre danskan fortis mycket oftare än i det nuvarande språket kunde ligga på senare kompositionsleden, så hade språket vid införandet af låneorden *betale* etc. en mängd inhemska verb (*indbyde* etc.) med fortis (fakultativt) på senare kompositionsleden och med akc. 1. Det hade därför varit underligt, om de utländska *betale* etc., som också hade fortis på senare sammansättningsleden, icke skulle hafva anslutit sig till dessa och äfven antagit akc. 1.

Ett ytterligare stöd för denna mening ligger i viss mån också

[1] I en trakt af Sverge kunna dylika ord fakultativt äfven få akc. 2; jmf. nedan s. 73.

däri, att äfven hos H. alla sådana former, som få stötton i enkla verb, äfven erhålla detta uttal (*beholder* etc.); det är således blott i vissa — om också i flertalet — former, som orden sakna stötton.

Om man under dessa förhållande kan på ett tillfredsställande sätt förklara, huru *betale* etc. hos H. kunnat förlora den förut använda akc. 1, synes man mig vara berättigad till det antagandet, att akc. 1[1] i dessa ord varit det ursprungliga i danskan lika väl som i svenskan och norskan.

Såsom jag tror, ligger förklaringen nära. Ehuru i svenskan akc. 1 i *betala* etc. är det äldre och fortfarande uteslutande brukas i de flesta trakter samt i alla hittills undersökta bygdemål, har hufvudstadsspråket jämte det äldre *betála* etc. äfven antagit uttalet *betàla* etc. med akc. 2. Men icke så i alla ord. Båda uttalen brukas nämligen blott i sådana komposita, som skulle få akc. 2, om, sedan man borttagit den oakcentuerade första stafvelsen, återstoden tänkes såsom ett själfständigt ord. Så t. ex. *betàla* (jämte *betála*) liksom *tàla*, *försvàrade* (jämte *försvárade*), *förbàrmade* (jämte *förbármade*), liksom *svàrade* etc.; däremot blott *försö'ker, beskrifver* (ej fakultativt *förs`öker*, *beskrìfver*), emedan *sö'ker*, *skrifver* etc. få uteslutande akc. 1. *Betála, försvárade* etc. hafva jämte detta uttal antagit akc. 2 genom påverkan af *tàla, svàrade; förbàrmade* etc. hafva åter erhållit akc. 2 från *försvàrade* etc. *Forsö'ker*, *beskrífver* hafva uteslutande bibehållit den äldre akc. 1, emedan inga enkla ord funnos, från hvilka de kunde antaga akc. 2. (Se om dessa frågor Svensk akcent II, 85 f.). I H:s språk har en alldeles likartad utveckling försiggått. *Betale, forsvarede* etc. med äldre akc. 1 hafva erhållit akc. 2, påverkade af *tale, svarede* etc. *Forandrede* etc. hafva fått denna senare akcentuering från *forsvarede* etc. *Beholder, befandt, befol, forbliver* etc. hafva däremot bibehållit akc. 1, emedan inga ord med akc. 2 funnos, af hvilka de kunde påverkas (*holder, fandt, for,*

[1] Huruvida stöttonen urspr. varit ett karakteristiskt kännetecken för den danska akc. 1 eller icke, är för denna fråga alldeles likgiltigt

bliver etc. hade akc. 1). Nedan visas, att äfven åtskilliga andra komposita förändrat sin akcentuering af senare sammansättningsleden genom påverkan af motsvarande enkla ord. Riktigheten af den här gifna förklaringen bestyrkes ock i viss mån däraf, att H. har *fordærved* (264), *forvirred* (283) med stötton: inga enkla *dærved*, *virred* funnos, genom hvilkas påverkan de kunde utbyta akc. 1 mot akc. 2, och de synas i denna form hafva undandragit sig påverkan äfven af sådana komposita som *forsvare*. Om H. uttalat *betale* etc. uteslutande med akc. 2, eller huruvida han till äfventyrs fakultativt brukat båda akcentueringssätten, fastän han betecknat orden blott med akc. 2, låter sig icke afgöra. I det senare fallet skulle hans språk i detta afseende utgöra en fullständig parallel till svenska hufvudstadsspråket.

Något försök att historiskt förklara stöttonen på senare kompositionsleden af andra ord i danskan har, mig veterligen, icke blifvit gjordt.

Från nydansk synpunkt sedt, är stöttonen på senare kompositionsleden af t. ex. *mørkeblaa* regelrätt, men af t. ex. *vedkommende*, *opdæmning* oregelbunden (jmf. s. 65). Det frågas: hvarför hafva de ofvan s. 65 anförda orden (*vedkommende*, *opdæmning*, *sammensværgelse*, *opfinder*; *indhegne* etc.) stötton på senare sammansättningsleden, ehuru den saknar fortis? Vi veta, att, när senare kompositionsleden har fortis, den också får stötton (= akc. 1), och att intet talar emot, att förhållandet varit det samma i det äldre språket. Alla de tre nordiska literaturspråken öfverensstämma i detta afseende. Svaret på nyss framställda fråga lyder enligt min mening: emedan dylika komposita fordom hade (fakultativt eller uteslutande) fortis på senare kompositionsleden, hvilket uttal de längre bibehöllo än flertalet öfriga komsita. När man således nu låter icke blott *hukommelse*, med fortis på senare sammansättningsleden, på denna få stötton, utan detta senare uttal brukas ock af t. ex. *omgængelse* med fortis på första stafvelsen, så beror det därpå, att Høysgaard ännu akcentuerade ordet med fortis på andra stafvelsen (se s. 67). Med

denna plats för fortis är stöttonen regelrätt; man har emellertid bibehållit stöttonen äfven efter fortis öfverflyttning till första kompositionsleden.

Det har redan blifvit visadt, att ej blott komposita på *-else* utan äfven sammansättningar på *-ing*, *-ning* samt åtminstone i någon utsträckning de på *-ende* oftare i H:s språk än i nuvarande rspr. hade eller kunde hafva fortis på andra kompositionsleden, och att fortis flyttning till ordets början i dessa ord fullkomligt öfverensstämmer med en dylik akcentflyttning i likartade svenska ord under innevarande århundrade. H. har sålunda *omgængelse* etc., *undervisning* etc., *tilkommende* etc. med fortis på andra kompositionsleden, liksom svenskan vid detta århundrades början har *omgä'ngelse* etc., *upplýsning* etc., *omfámnande* etc. De från H. antecknade med akcenttecken utmärkta komposita på *-er* af samma bildning som *forraader* (jmf. s. 71) äro för få, för att något resultat skulle kunna dragas beträffande fortis plats i dylika ord på hans tid. Men då svenska rspr. vid början af århundradet lät fortis hvila på senare kompositionsleden lika väl i en mängd komposita på *-are: anklagare föreståndare, invånare, uppfostrare, undersåtare, borgmästare* etc. (Svensk akcent II, 209 f.) som i komposita på *-else*, *-(n)ing* och *-ande*, då norskan fortfarande har åtminstone *indbýggere*, *indvä'nere*, *skomáger*, och då man i danskan ännu akcentuerar åtminstone *borgmḗster*, så kan man med visshet antaga, att äfven (många) andra dylika ord på *-er* i äldre danskan kunnat hafva fortis på senare kompositionsleden.

Af den äldre akcentueringen med fortis på senare kompositionsleden förklaras således stöttonen på senare sammansättningsleden af *opdæmning* etc., *vedkommende* etc. och *opfinder* etc., och då det uppgifves, att det i danska rspr. är från sammansatta verb afledda ord på *-else*, *-ing*, *-ning*, *-ende*, *-er*, som få stötton på senare kompositionsleden, så öfverensstämmer detta synnerligen väl därmed, att det i svenskan vid århundradets början i synnerhet var från sammansatta verb afledda ord på *-else*,

-ing, -ning, -ande, -are, som hade fortis på senare kompositionsleden (Svensk akcent II, 208 ff. samt 237 f.).

När åter komposita (ej afledda från sammansatta verb) med dessa ändelser sakna stötton på senare sammansättningsleden (*stendæmning, medfølelse, overlærer* etc.), så beror det därpå, att dessa och dylika ord hade eller kunde i äldre nydanskan hafva fortis på första kompositionsleden. Härmed är naturligtvis icke sagdt, att hvarje enskildt kompositum, som nu saknar stötton på senare sammansättningsleden, fordom skulle hafva uteslutande akcentuerat förra kompositionsleden med fortis; eller omvändt, att hvarje ord, som nu har stötton på andra sammansättningsleden, i det äldre språket uteslutande skulle haft fortis på denna plats. Tvärtom har utan tvifvel fortis läge i här afhandlade ord varit mycket vacklande i äldre nydanskan liksom i (den äldre) nysvenskan (se Svensk akcent II, 220), och man kan därför blott påstå, att t. ex. det uttal, hvarför *stendæmning* utan stötton på penultima är en r e p r e s e n t a n t, utgått från akcentueringen af ord på *-ning* med fortis på förra kompositionsleden, och att det uttal, som r e p r e s e n t e r a s af *opdæmning* med stötton på penultima, utgått från akcentueringen af ord på *-ning* med fortis på senare kompositionsleden.

Riktigheten af den här uttalade åsikten bekräftas emellertid af den ofvan gjorda framställningen af H:s uttal af ord på *-else, -ing, -ning,* enligt hvilken man hos honom spårar en tydlig tendens att låta senare kompositionsleden af dessa ord få stötton, när den har fortis, men sakna stötton, när första kompositionsleden har akcenttecken (d. v. s. säkerligen säga: har fortis). I enskilda fall har däremot analogi-inverkan kunnat göra sig gällande på flera sätt, hvarigenom det ursprungliga förhållandet blifvit rubbadt. Så kan man, för att anföra ett exempel, misstänka, att H:s akcentuering *fordeling* utan stötton beror af påverkan från det enkla *deling*.

I vissa komposita med här afhandlade ändelser växlar uttalet med och utan stötton (t. ex. *frimurer,* enligt Broberg). Man

har då i samma ord båda de i det äldre språket möjliga lägena för fortis reflekterade (jmf. i svenska dialekter *frimúrare* och rspr:s *frìmurare*). När *skomager* (enligt Broberg) hälst och *gjæstgiver* (enligt Bruun) uteslutande få stötton, öfverensstämmer detta förträffligt med det ännu i svenska rspr. och i norskan brukliga uttalet *skomákare, skomáger* samt med den i vissa trakter af Sverge använda akc. *gästgífvare,* Westes *gästgifvarordning.*

Som nämndt uttalar H. med stötton senare kompositionsleden af ord på *-ig* (oftast) och *-lig*, när denna icke brukas som enkelt ord, hvilket åtminstone delvis öfverensstämmer med det nuvarande språkbruket. Det synes vara obestridligt, att detta står i kausalsammanhang därmed, att dylika ord mycket ofta haft eller ännu hafva fortis på andra kompositionsleden (se ofvan s. 69 f.). Frånvaron af stötton hos H. i *mærkværdig* etc., hvilkas senare sammansättningsled brukas som enkelt ord, förklaras af påverkan från motsvarande simplicia (*værdig* etc.; till någon del kanske äfven af fortis — fakultativa — läge på första kompositionsleden). Troligen äro hans *ubrugelig*, *urimelig* etc. utan stötton att förklara på enahanda sätt (jmf. s. 70). Äfven i andra adjektiv har likartadt analogi-inflytande gjort sig gällande. Ehuru H. hade fortis hällre på andra än på första stafvelsen af *ulig* (se s. 63) och utan tvifvel ock på pl. *ulige* (dock förekommer *ulige* äfven med akcenttecken på antepenultima 25 etc.), så saknar senare kompositionsleden af *ulige* stötton (21, 25 etc.), säkerligen påverkad af det enkla *lige*.

Efter denna undersökniug torde det ej vara tvifvelaktigt, huru uttalet af *indhgene* etc. bör bedömmas. Uttalet *ìndhegne* med stötton på penultima beror på äldre *indhégne; ìndhegne* utan stötton på penultima åter på äldre *ìndhegne*. Af utredningen s. 60 och 63 veta vi nämligen, att sammansatta verb, som nu hafva fortis på första stafvelsen, under 1600-talet och ännu under 1700-talet ofta fingo denna akcent på senare kompositionsleden. Och när man i det nuvarande rspr. gärna har stötton på dylika verb men däremot icke på senare kompositionsleden af t. ex. sam-

mansatta substantiv (*vandkande* etc.), står detta i god harmoni med akcent-förhållandena i 1600-talets svenska: denna lät nämligen fortis vida oftare falla på senare kompositionsleden af (åtminstone tvåstafviga) sammansatta verb än af (åtminstone tvåstafviga) sammansatta substantiv (se Svensk akcent II, 261 ff. och 278), och för öfrigt har som bekant förhållandet varit ett liknande i germaniska språk på ett äldre stadium. Nu förstår man äfven, hvarför enligt Bruun ord sådana som *gjen-indføre* med semifortis på penultima uteslutande hafva stötton på denna stafvelse, ehuru enligt honom *indføre* etc. endast fakultativt erhåller stötton på penultima: *gjen-indføre* med *ind* oakcentueradt och med semifortis på penultima liknar mera uttalet *indfǿre* än *ìndføre* med fortis på första stafvelsen. Jmf. härmed sådana komposita som *forbeholde* etc., hvilka alltid hafva stötton på penultima. — Huruvida Høysgaard uteslutande eller blott fakultativt uttalade *udtale* etc. utan stötton, är ovisst (jmf. s. 71). I förra fallet är hans uttal fullständigt, i det senare — liksom nydanskans — delvis en reflex af uttalet i äldre danskan med fortis på första stafvelsen. Till frånvaron af stötton i *udtale* etc. hos H. och i nuvarande riksspråket har dock säkerligen äfven påverkan från motsvarande enkla ord bidragit: *tale* etc. utan stötton har influerat på *udtale* etc., liksom vi sett, att hos H. *forsvare* etc. påverkats af *svare* etc., och detta bekräftas däraf, att så väl hos H. som i det nuvarande rspr. sådana former som *ansees*, *forekommer* etc. alltid få stötton i öfverensstämmelse med uttalet af *sees*, *kommer* etc.

Att komposita på *-en* (*afsyngen* etc.) få samma akcentuering som motsvarande infinitiver *afsynge* etc. behöfver ingen förklaring.

Såsom ett ytterligare stöd för den här framställda åsikten, att när H. låter komposita med första stafvelsen oakcentuerad sakna stötton, detta beror på analogi-inflytande, må ännu anföras: *gemene* (16 etc.), *forneme* (261), *fornemeste* (215, 389, 486), *Forældre* (93), *fornødne* (267) (och *fornøden* 267, 307). Dessa

ord med fortis på andra stafvelsen hos H.[1] hafva nämligen på samma stafvelse stötton, ehuru t. ex. *ulige*, *betale* etc. sakna stötton på penultima. Orsaken är den, att inga enkla ord funnos, genom hvilkas påverkan *gemene* etc. kunde förlora sin stötton, och tydligt är, att blott sådana ord, som icke kunnat påverkas af andra, äro vittnesgilla, när fråga är att afgöra det ursprungliga uttalet. Äfven *erfarenhed* (73) med fortis och stötton på andra stafvelsen, är i samma afseende upplysande: också det har undgått analogi-inverkan och bibehållit stöttonen. *Fuldkommen* (10, 27 etc.), som får stötton på penultima och kan hafva fortis på samma stafvelse, men äfven skrifves med akcenttecken på antepenultima, är härmed delvis likställigt.

Såsom nämndt, uppgifves det (af Broberg), att många komposita, som enligt de vanligen uppställda reglerna skulle sakna stötton på senare kompositionsleden (*bagtanke* etc.), stundom fakultativt erhålla detta uttal. Detta kan förklaras af en äldre akcentuering *bagtánke* etc., hvilken bestyrkes af de ofvan meddelade notiserna om fortis läge under 1600-talet. Det mindre allmänna bruket af stöttonen i *bagtanke* etc. står då i god öfverensstämmelse därmed, att flertalet här åsyftade komposita i Westes språk fingo fortis uteslutande på första kompositionsleden, under det att han gärna lät denna akcent hvila på andra sammansättningsleden af komposita på *-else*, *-ing*, *-ning*, *-ande*, *-are*, och förhållandet synes hufvudsakligen hafva varit det samma med motsvarande ord hos Høysgaard. *Bagtanke* etc. få således mindre gärna än t. ex. *amindelse* stötton på andra kompositionsleden, emedan akcentueringen *bagtánke* etc. tidigare kom ur bruk än *amíndelse* etc.

Emellertid tror sig Broberg hafva gjort den iakttagelsen, att bruket af stötton på senare kompositionsleden af vissa ord med fortis på första sammansättningsleden (han synes särskildt afse

[1] Denna H:s akcentuering af *fornem* står i strid med den nu i danska rspr. brukliga, men öfverensstämmer med det sv. *förnä'm*. Om fortis växlande läge i detta ord se för öfrigt Svensk akcent II, 289 f.

adjektiv på *-ig*, *-lig*, *-en*, *-et*, *velvillig*, *brødskuldret* etc.) för närvarande vinner terräng i språket. *Om*[1] denna uppgift är riktig, kan förhållandet förklaras på så sätt, att orden från gammal tid fakultativt kunde använda stöttonen på grund af fortis läge på senare kompositionsleden under en äldre tid (i ord på *-lig*, *-ig* torde, såsom vi sett, redan af gammalt stöttonen hafva varit mycket använd), men att under sista tiden bruket af stötton blifvit allmännare genom påverkan från sådana ord, som uteslutande använde detta uttal (ord med senare kompositionsleden enstafvig: *mørkeblaa* etc.[2], gruppen *betale, urolig* etc. med fortis på andra kompositionsleden, verbalafledningar på *-else*, *-(n)ing* etc.). För øfrigt är det naturligtvis möjligt, att stöttonen u t e s l u t a n d e genom analogi-inverkan kunnat intränga i någon ordgrupp, som urspr. hade fortis blott på första kompositionsleden, men detta torde vara svårt att ådagalägga.

Jag har i ett par ofvan afhandlade frågor icke kunnat ansluta mig till de åsikter, som blifvit uttalade af två danska forskare. Om, såsom jag tror, jag sett dessa danska akcentfrågor på ett riktigare sätt än de, beror det delvis därpå, att jag genom mina undersökningar om svensk akcent haft tillfälle att anställa jämförelser mellan svensk(-norsk) och dansk akcentuering, att således min synpunkt i viss mån varit vidsträcktare. Å andra sidan är det möjligt, att något fel kunnat insmyga sig i en eller annan d e t a l j af mina här framställda undersökningar, sär-

[1] Det torde nämligen i allmänhet vara ganska vanskligt att med visshet konstatera dylika till- och aftagande bruk i det bestående språket. Därtill fordras nämligen, utom ett utomordentligt minne, noggrant iakttagande af språket under åtminstone ett par årtionden.

[2] Då Høysgaard har stötton på ultima af dylika ord, är den i dem utan tvifvel tillräckligt gammal, för att den skulle kunnat bidraga att meddela stötton åt penultima af *bagtanke* etc. En annan fråga är, huruvida stöttonen på ultima af ord sådana som *mørkeblaa* är jämförelsevis ursprunglig, eller huruvida den icke dit öfverförts genom påverkan af *blaa* etc. Jag vill icke yttra någon bestämd mening härom.

skildt emedan intet danskt lexikon finnes, som angifver det nuvarande riksspråkets användning af stöttonen. Det är vidare troligt, att, när en uttömmande utredning af akcentueringen i danska rspr. och i de danska bygdemålen en gång föreligger, någon af de ofvan framställda meningarna kan tarfva modifiering. Dock vågar jag tro, att de i allt väsentligt skola äfven då visa sig vara riktiga, och såsom resultat af denna uppsats torde kunna antecknas:

I. 1. I Høysgaards språk tillämpas följande regel: ord, i hvilka man väntar stötton, sakna denna, när de efter kort vokal hafva någon af ljudförbindelserna *l*, *m*, *n*, *ng* eller *j* (d. v. s. en under vanliga förhållanden betonad frikativa + tonlös konsonant: *mælk*, *pant* etc. (jmf. Grundtvigs anf. arb. 131 och Karl Verner anf. ställe).

Orsaken härtill var den, att dessa fri kativor i den nämnda ställningen blifvit tonlösa genom partiell assimilering med den omedelbart följande tonlösa konsonanten, liksom i danska rspr. ord med kort vokal + *r* + tonlös konsonant hafva *r* tonlöst och sakna stötton (*skarp* etc.).

2. Från ofvan uppställda regel göra följande ord undantag: a) enstafviga genitiver (*mands* etc.) b) enstafviga adjektiver i neutrum, äfven när de brukas som adverb (*sandt* etc.) c) enstafviga participier (*solt* etc.) d) enstafviga imperfekter (*hjalp* etc.) e) enstafviga imperativer (*rejs* etc.).

Dessa ord fingo stötton och hade den näst efter vokalen följande frikativan betonad. Analogi-inverkan och systemtvång hafva vållat, att de icke varit underkastade den under 1. anförda lagen.

3. Under det att de under 1. och 2. uppställda reglerna gällde för Høysgaards språk (han var född på Jutland), hade den samtidiga köpenhamnskan, liksom nu, stötton i ord med kort vokal + *l* + tonlös konsonant, och efter all sannolikhet äfven i ord med kort vokal + *m*, *n*, *ng* eller *j* + tonlös konsonant. Man kan därför icke draga den slutsatsen, att stöttonen skulle

efter Høysgaards tid hafva i danska riksspråket utvecklats i dylika ord (*mælk*, *pant* etc.).

II. Under 1600-talet föll (åtminstone fakultativt) fortis i komposita mycket oftare på senare sammansättningsleden, än fallet är i det nuvarande språket. Se utförligare härom i resymén s. 59 ff. Denna akcentuering fortfor delvis i Høysgaards språk och tillämpades af honom fakultativt åtminstone i vissa ord på *-else*, *-ing*, *-ning*, *-ende* samt i vissa sammansatta verb.

III. När det nuvarande rspr. (liksom delvis Høysgaard) använder stötton på senare kompositionsleden af ord på *-else*, *-ing*, *-ning*, *-ende*, *-ig*, *-lig* samt af sammansatta verb, så förklaras detta däraf, att dylika komposita fordom, åtminstone fakultativt, hade [eller delvis ännu hafva] fortis på senare sammansättningsleden.

Verkningarna af denna regel hafva till en del utplånats därigenom, att senare kompositionsleden förlorat stöttonen under påverkan af motsvarande enkla ord.

Särskildt kan nämnas, att ord sådana som *betale* etc. i Høysgaards språk förlorat den äldre stöttonen (= akc. 1, som ännu brukas i danska rspr.), emedan de påverkats af enkla verb (*tale* etc.).

Lund 5 jan. 1885.

AXEL KOCK.

Om Tidsforholdet mellem Kongespeilet og Stjórn samt Barlaams og Josafats Saga.

Om Forfattelsestiden for de 3 i Overskriften nævnte Værker har der hersket meget afvigende Meninger: Kongespeilet har man antaget forfattet enten i Tiden kort efter 1150 eller paa Kong Sverres Tid eller Haakon Haakonssøns Tid; Barlaams og Josafats Saga antages at være oversat enten af Haakon Sverressøn († 1204) eller af Haakon Haakonssøn den yngre († 1257), og Stjórn antages at være oversat enten af den islandske Biskop Brand Jonsson mellem 1257 og 1263 eller i Norge i 1ste Halvdel af det 13de Aarhundrede. Jeg skal i det følgende forsøge ialfald at sætte snævrere Grænser for Hypotheserne om disse tre Værker, idet jeg betragter dem fra et Standpunkt, som endnu ikke er udnyttet, deres gjensidige Slægtskab.

1. I den Del af Kongespeilet, som handler om Kongens Dommermagt, udvikler Forfatteren af Kongespeilet en ikke ubetydelig bibelsk Lærdom, idet han fornemmelig benytter Exempler af det gamle Testamente. Flere af disse, navnlig i Begyndelsen, gjengiver temmelig frit, ofte kortfattet, de bibelske Beretninger; men i Cap. 62—66 — Exemplerne fra Sauls, Davids og Salomos Historie — blive Beretningerne fuldstændigere og laane ofte ligetil fra det gamle Testamente (Vulgata). Men alle disse Beretninger stemme oftest Ord til andet med den oldnorske Bibeloversættelse eller vise sig at være Uddrag af denne. Man sammenligne f. Ex.

Kongespeilet C. 66 (Brenner).

þa þagnaðe Dauid noccora rid oc klocc mioc. þvi næst svaraðe hann sæm mæð harmi hugar oc mælti sva. Eigi vilia synir miner draga mina natturu til sin þviat ec þionaðe Sauli konongi marga daga. við þat at hann la um lif mitt oc hafði þo guð kosit mec til konongs þvi at hann var

Stjórn S. 550.

þa þagnaði hann nǫkkura rið. þvi næst tok hann sva til orða með miklum harmi hugar. Eigi vilia synir minir segir hann draga mina natturu til sin. þui at ek þionaða Sauli konungi marga daga uið þat at hann laa um lif mitt ok hafði þo guð kosit mik til konungs. þi at hann var reiðr

Sauli konongi reiðr. þo beið ec þæss doms át. at Guð dœmði hann af riki. en æigi villda ec dœma hann. þo at hann væri anndskoti minn. Oc hævir son minn nu þat gort við mic er ec villdi æigi gera við uvin minn.

Sauli konungi. enn þo beið ek þers doms at er Guð dœmdi hann af riki. enn æigi villda ek dœma hann af riki þo at hann vęri minn uuin. Nu hefer sun minn gort þat uið mik er ek uillda æigi giǫra uið uuin minn.

Exemplerne kunde forfleres, men det her fremhævede tør være tilstrækkeligt. En omhyggelig Sammenligning viser strax, at Stjórns Text staar den latinske Original nærmest, medens Kongespeilet gjør vilkaarligt Valg og endog omsætter Bibeltexten (saaledes svarer f. Ex. Kongespeilet til Stjórn i følgende Orden 550^{7}—551^{15}, 552^{27}—553^{22}, 551^{23}—552^{22}, 553—556 o. s. v.). Det bliver derved sikkert, at Forfatteren af *Kongespeilet har laant fra Stjórn og altsaa er yngre end denne.*

2. I Barlaams og Josafats Saga findes flere Indskud, hyppigst Fortællinger om Helgener f. ex. Cap. 58 om den hellige Antonius, Cap. 65—67 om Gregorius Thaumaturgen, Cap. 89 om Pelagia, Cap. 91 om Thais, alt efter de sædvanlige Legender [ved 17de Januar, 6te November og 8de Oktober]; men Cap. 168 er en Gjengivelse af den gammeltestamentlige Fortælling om, hvorledes Dagons Billede faldt ned foran Arken (1 Samuels Bog 5, 1—5). Hvis man sammenstiller denne med Beretningen i den latinske Kilde, Vulgata, vil man blive var flere Vilkaarligheder, men disse forklares let, naar man i Sammenstillingen ogsaa tager Stjórns Cap. 218 med.

Liber regum I Cap. 5.

Philistiim autem tulerum arcam Dei et asportaverunt eam a lapide adjutorii in Azotum. TuleruntquePhilistiim arcam Dei et intulerunt eam in templum Dagon, et statuerunt eam iuxta Dagon. Cumque surrexissent diluculo Azotii altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini: et tulerunt Dagon et restituerunt eum in locum suum. Rursumque mane die altera consurgentes invenerunt Da-

Stjórn Cap 218.

Æftir þat hið mikla mannfall sem Philistæi giǫrðv Gyðingvm við fulltings stæin hertoko hæiðingiar ǫrk drottins oc flvttv hana þaðan i *þa borg er heitir Arotus* oc þottvz sætia hana *sǫmiliga* i musteri gvds sins er þeir kǫlloðv Dagon oc rætt sem næst sialfvm Dagon. *gengo brot sidan.* lvkv aftr *ok læsto mvsterit.* En vm morgvninn eftir sem dagaði foro *prestar Dagons* oc aðrir bor-

Barl. ok Jos. Saga Cap. 168.

Nu sem Philistei hafðu fengit þessa orkh með sigri af Gyðingum. þa settv þeir hana *sǫmelega* i blothus sitt *i borg þeirri er Azotus heitir* hia Dagone hafuðguði sinum. oc *gengo siðan i brott oc læsto* blothusinu. Vm morgonenn er *prestar Dagons* komo til. *þa stoð orken som hon var skipað.* en Dagon guð *sinn* fvnnv þeir *liggia framme a golue a*

gon iacentem super faciem suam in terra coram arca Domini: Caput autem Dagon et duæ palmæ manuum ejus abscissæ erant super limen: porro Dagon solus remanserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, et omnes qui ingrediuntur templum ejus, super limen Dagon in Azoto usque in hodiernum diem.

garmenn til hofs honvm at þiona eftir vanda. Ok sem þeir hǒfðv vpp lokit mvsteri Dagons. sia þeir þar standa ǒrk drottins sem þeir hofðv hana sętt vm kvelldit. en Dagon gvð þeira grvfði a golfi frammi fyrir ǒrkinne. þeir gengv til oc ræisto vpp Dagon oc sęttv hann i stað sinn. Nv annan dag er þeir komo til hofsins la Dagon a grvfv sem fyrr fyrir ǒrk drottins oc var þa af honum hofuð oc hendr sva at hvartvæggia la vtan gatta. enn bolrinn la frammi fyrir ǒrkinni hælgv. Ok fyrir þessa savk gæyma æ sidan allir blotmenn oc hæidingiar i Azoto at stiga alldregi a þręskavlldo þa er þeir ganga i blothus Dagons.

grufu firir guðs ork. Prestar Dagons vndraðo þetta miok ok settv Dagon vpp annat sinni i sama stað. oc læsto enn aptr blothus sit eptir veniv. Annan morgon er þeir komo enn til. þa la sa Dagon framme a golue oc var nu sundr halsbein hans oc hafud brotto fra bukinum oc sundr brotner armleggi-nir oc sua fotleggir. þui at Dagon hafðe fallet niðr at þreskelldi oc la bukr hans enn a grufu sem fyrr.

Det vil her være tydeligt, at Oversættelsen i Barlaams og Josafats Saga ikke stammer direkte fra den latinske Text, men kun er en friere Gjengivelse af den oldnorske i Stjórn; navnlig er at mærke Tilsætninger som „sǒmelega“, „gengu þeir brott siðan ok læsto musterit (blothusit)“ eller vilkaarlige Oversættelser som „prestar Dagons“ (= Azotii); de Udvidelser, som Texten i Sagaen har udover Stjórn, er jo rent vilkaarlige, f. Ex. at ogsaa Dagons „fotleggir“ var itubrudte. Det maa altsaa ansees for sikkert, at ogsaa Oversætteren af Barlaams og Josafats Saga har laant fra Stjórn og er yngre end denne.

3. Barlaams og Josafats Saga er ifølge Udgiverne (Keyser og Unger) oversat af Kong Haakon Sverressøn, altsaa senest Aar 1203, da han døde 1ste Januar 1204. Hvis dette er rigtigt, maatte efter det foregaaende Stjórn være endnu ældre, altsaa et Værk fra det 12te Aarhundrede, medens alle hidindtil har været enige om ialfald at henføre det til det 13de Aarhundrede. Men Keysers og Ungers

eneste Støtte for, at Sagaen var oversat af Haakon Sverressøn, er Abbed Arngrims Beretning om Biskop Gudmund d. helliges Ophold i Norge, og denne Autoritet er, som ogsaa Maurer har paavist, usikker. Hans Ord er (Bp. sögur II 54): „þat var i upphafi rikis herra Hakonar konungs Sverrissonar. enn ei kunnu ver greina hvar Guðmundr biskup kom til hans. en þat er skrifat at herra konungrinn tok hann kiærliga. er þat ok liklig saugn firir þa sauk at Hakon konungr unngi hefir verit hinn mesti hőfðingi ok hofsemdar maðr. ok allt aa Island lifir hans verka þat er hann hefir snarat með einkanligum stil saugu Barlaam ok Josaphaat er voru aa daugum Damasi pafa ok sæls Jeronimi.“ Det synes mig her værd at lægge Mærke til, at medens Abbed Arngrim under Omtalen af de histoririske Begivenheder ved Aar 1202 kalder den daværende norske Konge Haakon Sverressøn, bruger den samme Arngrim, naar han taler om Oversætteren af Barlaams Saga — og kun her — Navnet „Haakon konungr ungi“; dette forekommer mig nemlig at vise, at Arngrim har enten selv seet paa Island et Exemplar af Sagaen, som har havt en Paaskrift om, at „Hákon konungr ungi hefir suarat“ eller ialfald hørt et saadant islandsk Exemplar omtale; naar han nu antog, at denne „Hákon unge“ var den samme som „Haakon Sverressøn“, var det naturligt, at han under Omtalen af den sidste ogsaa lagde sin Lærdom for Dagen ved at citere Haakon Unges Oversættelse af Sagaen. Men først naar det kan bevises, at Haakon Sverressøn ogsaa af andre dengang benævntes Haakon d. unge, kan Abbedens Formodning faa nogen Betydning for Spørgsmaalet om Oversætteren. Men Sagen er jo, at ved Kongenavne bruges altid „den unge“ i i Modsætning til en enten nys afdød eller endnu levende ældre Konge af samme Navn; ligesom Valdemar d. unge stadig faar dette Tilnavn for at skilles fra sin Fader Valdemar den gamle eller som Sigurd Mund († 1155) i en norsk Kongerække fra ca. 1280 (N. g. L. I 339) kaldes „Sigurðr konongr vngi“ i Modsætning til sin Farbroder Sigurd Jorsalfare († 1130), saaledes kan kun den Konge kaldes Haakon den unge, som er senere end en lidt ældre Haakon. Jeg tvivler saaledes ikke om, at Birkebeinerne ved Aar 1217 adskilte Haakon Sverressøn og hans Søn Haakon ved at kalde den første Haakon den gamle og den sidste Haakon den unge, og senere, da Kong Haakon Haakonssøn selv blev Fader til en yngre Kong Haakon, maatte man skille mellem dem ved at kalde Faderen „Hákon konungr gamli“ og Sønnen „Hákon konungr ungi“, hvad der ogsaa stadig

gjøres i Sagaen. Endnu senere, da Haakon den unge forlængst var glemt og der kom en ny Kong Haakon (V), kunde man adskille denne fra hans Farfader ved at beholde Navnet „Hákon konongr gamli" for Haakon Haakonssøn (se N. g. L. III 153), medens Sønnesønnen kaldes „Hákon konongr ungi" (se N. g. L. III 72 Note 1). Ja, endnu en Gang kunde disse Navne flyttes, thi da Magnus Erikssøns Søn Haakon (VI) blev Konge i 1355, maatte jo ogsaa denne kunne kaldes Haakon den unge, og saaledes blev enhver af de ældre Konger Haakon den gamle; ialfald benævnes ganske rigtigt Haakon VI „unge kong Haakon" af en af sine Samtidige.[1] Derimod er der ingensomhelst Grund til at kalde Sverres Efterfølger Haakon den unge, thi der fandtes jo først, naar man gik mere end en Generation tilbage, en Haakon at sammenligne ham med. Sikkert er det, at Samtiden ikke har givet ham dette Navn; naar i det følgende Aarhundrede Arngrim bruger Navnet om ham, maa han saaledes utvivlsomt have forvexlet ham med en af de senere Haakoner. At gjætte paa den Haakon, som ellers altid benævnes Haakon den gamle, er lidet rimeligt, da han aldrig vides at være benævnt „den unge", og at gaa til nogen af Haakonerne fra 14de Aarhundrede er umuligt, da vi har Haandskrifter af Barlaams og Josafats Saga fra 2den Halvdel af 13de Aarhundrede; det siger sig altsaa selv, at Haakon den unge maa være Haakon Haakonssøns Søn († 1257), der ogsaa er den eneste, som i Historien bærer Tilnavnet den unge som fast. Jeg kan ikke andet end mene, at Forholdet mellem Sagaen og Stjórn tjener til yderligere at styrke Maurers Formodning, at det er Haakon den yngre (f. 1234 † 1257), som har oversat Barlaams Saga, ikke Haakon Sverressøn.

Men hvis dette er rigtigt, vinde vi et yderligere Datum for Stjórn. Barlaams og Josafats Saga maa være oversat mellem 1250 og 1257; altsaa maa ogsaa Stjórn være oversat ialfald før det sidste Aar og rimeligvis være ældre end ca. 1250.

4. Om Kongespeilets Tilblivelsestid er kun det ene sikkert, at Skriftet forudsætter den Retsorden i Norge, som bestod til 1260 og altsaa maa være forfattet før dette Aar (Fortalen til Christiania-udg. p. VI). Man har tidligere ogsaa villet udlede et chronologisk Moment af hvad der siges om Bogen om Indiens Undere, som blev sendt til Keiser Emanuel [ɔ: epistola Johannis presbyteri], men da dette Skrift vistnok dukker op i Vesteuropa i Midten af 12te Aarhundrede, men man ingen Sikkerhed har for, naar det naaede til Norge, kan intet

[1] Se norsk historisk Tidsskrift 1ste Række I, S. 9.

heraf udledes. Rigtigere er det efter min Mening at søge en Forbindelse mellem Kongespeilet og det politiske Stridsskrift fra Kong Sverres Tid, som jeg nylig har udgivet under Navnet „en Tale mod Biskoperne"; men medens Keyser, Munch og Unger i Fortalen til Christianiaudgaven p. VIII har anseet begge Forfattere for samtidige og antaget, at Forf. af Kongespeilet ikke er gaaet nærmere ind paa den kirkelige Strid, fordi han „enten har fundet Materien om Geistlighedens Stilling udtømt i Stridsskriftet og derfor anseet det overflødigt at indlade sig paa den, eller at han, efter at være ved hiint Skrift eller paa anden Maade kommen til Erfaring om, hvor voldsom Striden mellem Konge og Geistlighed var bleven, og med hvilke farlige Vaaben den førtes, har fundet det betænkeligt at behandle et Emne som det ham foreliggende og derfor har ladet sit Værk ufuldendt", maa jeg anse det for givet, at der er gaaet en ikke kort Tid hen mellem Forfattelsen af Stridsskriftet og Kongespeilet, thi i dette forudsættes jo det kirkelig-politiske Standpunkt indvundet, som Stridsskriftet endnu kjæmper for; vi henvises saaledes aabenbart til et Tidspunkt meget senere end Sverre, altsaa i Virkeligheden til den Tid, da den kirkelig-politiske Strid mellem Birkebeiner og Bagler var endt og Birkebeinernes Standpunkt var blevet det seirende med Haakon Haakonssøn. Dette stemmer ogsaa ganske med det Resultat, hvortil Hr. Kaptein O. Blom kom ved at betragte de Vaabenstykker for Heste og Mennesker, der forudsættes i Kongespeilet (Aarb. f. nord. Oldk. 1867); selv om ikke alle Detaljer her er uomtvistelige, synes det dog sikkert, at Hesterustning og Knæskinner ikke kom i almindelig Brug før henimod Midten af 13de Aarhundrede. Ældre kan altsaa ikke Kongespeilet være.

5. Vi vinde saaledes en Forfattelsestid af ca. 1250—60 for Kongespeilet, c. 1250—57 for Barlaams og Josafats Saga samt Tiden forud for ca. 1250 for Stjórn. Jeg har i det foregaaende for Kortheds Skyld brugt Navnet „Stjórn", men skal dog gjøre opmærksom paa — hvad den kyndige Læser allerede vil have opdaget —, at vort Resultat egentlig kun gjælder de Dele af Stjórn, som behandle Samuels, Sauls, Davids og Salomos Historie. Spørgsmaalet om Stjórns Enhed samt om Biskop Brand Jonssons Forfatterskab til den eller Dele af samme griber her ind, men jeg foretrækker at behandle disse Spørgsmaal for sig selv i en senere Artikel.

1ste Juni 1885.

GUSTAV STORM.

Oldnorsk hannyrð.

Bugge Tidsskr. f. Phil. og Pæd. VI s. 90 afleder oldn. *hannyrð* af adj. *hannr*. At opfatte ordet som derivatum af *hannarr*, saaledes som Vigfusson gjør i sin ordbog, er utilstedeligt, da man isaafald maatte vente *u*-omlyd i første stavelse (cf. *fjǫrgyn*). Nogen tredie etymologi er, saavidt mig bekjendt, ikke opstillet.

Den efter ordets betydning, „kvindeligt haandarbeide", nærmest liggende derivation er aabenbart af *hǫnd*, haand. Denne forkastes af Bugge paa anførte sted paa grundlag af den konstante skrivemaade med dobbelt *n*: — en indvending, der for et derivatum vilde være afgjørende, men under antagelse af komposition kun har liden vægt. Mange vidnesbyrd i den oldn. litteratur tyder nemlig paa, at i det ældre sprog første sammensætningsleds udlydende *nd* foran konsonantisk anlydende sidste led som fast regel er gaaet over til *nn*; saaledes findes *annlit* = *and-lit*, *annboð* = *and-boð*, *vannfenginn* = *vand-fenginn*, *vannstyggr* = *vand-styggr*, *Rannveig* = *Rand-veig*, *Rannverr* = *Rand-verr*, *blunnstafir* = *blund-stafir*, *hunnmargr* = *hund-margr*, *sunnbál* = *sund-bál* o. fl. I de nævnte ord er vistnok i mss. gjennemgaaende indført en etymologisk Skrivemaade med *nd*; men der er selvfølgelig intet rimeligere end at antage, at denne etymologiseren er udebleven ved et kompositum, der ved sammensmeltning er blevet ukjendeligt.

Efter saaledes at have bragt paa det rene, at der under visse forudsætninger er vel muligt at antage *hǫnd* som første stavelse, gjælder det for os at udfinde, hvilket ord i tilfælde kunde være indgaaet som andet led. Opgaven stiller sig nu saaledes: der søges et substantiv af femininum af formen kons. + *yrð*, *orð* eller *ørð*, der sammen med ordet for haand giver en betydning, stemmende med den, hvori *hannyrð*, *hannorð*, *hannørð* — hvilke er ordets trende former i det oldn. skriftsprog[1] — optræder. De konsonanter, der

[1] *hannorð* Clem. 24 (Vigf.); *hannørðir* Clem. 25 (Vigf.).

kan bortfalde i andre led af sammenvoxede komposita, er *h*, *v*, *f*, *g* og *þ*. Af disse giver *g* et træffende resultat: subst. *gørð*. f., der som bekjendt ogsaa har konkret betydning, „hvad der er arbeidet, et stykke arbeide“. Efter dette bliver som oprindelig form for vort compositum at ansætte **hand-gørð*, f. haandvirket arbeide, specielt fruentimmerarbeide. Samme betydning viser vort folkesprogs *hand-gerd*, f., der enten henviser til en dialektisk, usvækket form, eller — og det sidste er rimeligst — blot er en rekonstruktion af *hannyrð* eller en ren nydannelse.

Som saa mange sammendragne ord (cf. *nǫkkur*, *engi*, *forað*, *Ôlafr* etc.) opviser ogsaa vort kompositum flere sideformer. Af disse er *hannørð* ligefrem opstaaet af **hand-gørð* (som *unningi* af **und-gengi*). *hannorð*[1] henviser til skrivemaaden *gorð* (*gora*). Den i oldn. hyppigste form er imidlertid *hannyrð*, der overrasker ved sin vokal; hvorledes er denne at forklare? Man kunde tænke paa en progressiv assimilation (omlyd) bevirket af *g*, der, som skrivemaaden *gjørð* udviser, har været udtalt palatalt, — et sidestykke til den af Bugge Arkiv II 4 s. 350 ff. behandlede lov. Men denne forklaring synes utilstrækkelig: hvorfor da aldrig *gyrð* eller *gyra*? I vort tilfælde har vistnok stavelsens ubetonethed spillet hovedrollen: *ø* er blevet *y* i det som afledningsendelse følte sidste led, som *e* bliver *i* i endestavelser; desuden er *ø* i denne stilling ualmindeligt, medens *y* er hyppigt. Som en afledning af *hannyrð* kan betragtes *hannyrði* n., der forekommer Vǫls. s. kap. XXIII (*hanvrde* Cd.); som saa ofte i kompositionen er her en neutral afledning med suffixet *-ja-* indtraadt istedetfor den oprindelige form, uden at samme behøver at forefindes alene.

[1] Denne form leder mig paa den tanke, at muligens ogsaa andre substantiver med endelsen *-orð* oprindelig er sammensatte med *gørð*. Saaledes synes *legorð* leiermaal, *metorð (metyrði)* vurdering, *skilorð (skilyrði)* afgjørelse o. a. bedre at forliges med *gørð* end med *orð*. Ved siden af *loforð* tilladelse findes *lofgiǫrð* i betydningen lovprisning; ved siden af *bônorð* frieri forekommnr i mod. isl. *bôenargǫrð* bøn (Vigf. s. 226). Det neutrale kjøn bliver i tilfælde at forklare af indflydelse af oprindelige og ægte composita med *-orð*.

Kristiania 3die Juni 1885.

HJ. FALK.

Relativsatsen i den äldre Fornsvenskan med särskild hänsyn til de båda Vestgötalagarne. Afhandling i syntax af Oskar Klockhoff. (*Aftryck ur Redogörelse för de allm. läroverken i Karlstads stift läsåret 1883—1884*).

Studiet af de germanske sprog har i den senere tid for en overveiende del været rettet paa disse sprogs lyd- og formlære, medens syntaksen forholdsvis sjælden er bleven gjort til genstand for behandling. Saameget mere maa man være forfatteren taknemlig, fordi han her har underkastet et syntaktisk spørgsmaal videnskabelig undersøgelse.

Foruden at give en fremstilling af, hvorledes det forholder sig med relativsætningen i begge redaktioner af Vestgötalagen, vil forfatteren tillige vise saavel denne slags sætningers oprindelse som deres historiske udvikling. Han gennemgaar derfor først betegnelsen af det relative sætningsforhold i de øvrige indoeuropæiske sprog, uden dog at finde noget, som kunde bevise en fællesarisk oprindelse for denne slags sætninger, berører kortelig forholdene i de øvrige germanske sprog og gaar saa over til behandlingen af relativsætningerne i gammelsvensk. Forfatteren skelner her mellem de saakaldte epexegetiske og de nødvendige relativsætninger, idet han først behandler de førstnævnte.

I en historisk behandling af relativsætningen vilde det kanske have ligget ligesaa nær først at behandle den art sætninger, der maa antages at have givet forbilledet for den anden.

Forfatteren indskrænker sig ikke til at behandle de epexegetiske sætninger i Vgl., men han omtaler ogsaa dem, der forekommer paa de svenske runestene. Det viser sig ved denne gennemgaaelse, at denne art sætninger overalt maa betragtes som hovedsætninger. De eneste sætninger, som man skulde kunne anse for undtagelser, er de, der indledes med det paa en del runestene forekommende *sar*, der af Munch forklares som *sa es, sa er*. Denne forklaring kan forf. i tilslutning til Rydquist ikke bifalde. I sin imødegaaelse af Munchs mening siger forf. (pag. 8), at det i nordiske sprog *altid* er regel, at det demonstrative pronomen slutter sig til hovedsætningen; det samme gentages pag. 37 med den bemærkning, at Kölbing for old-

norskens vedkommende anfører et par undtagelser. Da anm. ikke har havt anledning til at se Kölbings bog, kan han ikke afgøre, om de af Kölbing anførte exempler er de samme, som Fritzner har i sit lexikon[2] pag. 344. Denne sprogbrug forekommer vistnok ikke saa ganske sjælden paa oldnorsk. De af Fritzner anførte explr. er: Hom. 9[7]: illgjörnum ok ósiðsömum, þeir er; Hom. 95[4]: sá mikla stjörnu ok bjarta, sú er; Fris. 333[22]: engi gékk undan, þann er þeir máttu ná.[1]

Idet forf. gaar over til de egentlige eller nødvendige relativsætninger, giver han først en statistik over de sætninger af denne art, der forekommer i Vgl. ordnede efter korrelatets og relativpronominets beskaffenhed. I sin forklaring af relativsætningens oprindelse slutter forfatteren sig til Erdmann, der antager, at demonstrativet (pronomen eller adverbium) er overflyttet fra hovedsætningen til bisætningen af den grund, at det stod i hovedsætningens slutning, umiddelbart foran bisætningen. Dette lader sig paa svensk i sin fulde udstrækning kun anvende paa tidsadverbier, som forf. mener paa den maade er blevne konjunktioner.

Istedenfor en sætningsforbindelse som: „han talede, da taug alle", mener forf., at man kunde sige: „alle taug da. Han talede", og at dette igjen kunde blive til: „alle taug, da han talede." Forf. anfører dernæst en hel del tilfælde, hvor adverbier bruges i hovedsætninger med samme betydning som konjunktioner i bisætningerne (f. ex. nu kan þæn man siþæn koma. þighiandæ mæssæ byriæþ ær). I alle de exempler, som forfatteren anfører, staar der mindst et ord mellem adverbiet og den anden sætning. I saadanne tilfælde, mener forf., følte man trang til en nøiere forbindelse og indsatte *ær*, der ogsaa kan trænge ind, hvor adverbiet stod sidst i hovedsætningen, medens man paa den anden side i det tilfælde ogsaa beholdt den ældre udtryksmaade, kun med den forandring, at adverbiet blev overført til begyndelsen af den anden sætning, altsaa gik over til kon-

[1] Naar forfatteren (pag. 37) mener, at disse udtryk er at anse som feil, der enten skriver sig fra afskriveren eller fra en „mindre omhyggelig stil", saa maa dertil bemærkes, at en assimilation af den art er overmaade naturlig og vistnok ikke kan betragtes som en feil; afskriverens sprog har for en sprogforsker den samme interesse som forfatterens, og den mindre omhyggelige stil, der maa antages at ligge det daglige sprog nærmest, er interessant, fordi den viser, i hvilken retning udviklingen vil gaa.

junktion. Ved denne udvikling er der dog det at mærke, at forf. ikke har anført noget exempel paa, at adverbiet staar sidst i hovedsætningen, uden at *ær* er tilføiet.

Med de egentlige relativsætninger mener nu forfatteren, at det forholder sig saaledes, at man fra først af intet forbindelsord har brugt, men saa siden, i tilfælde, hvor ordstillingen gjorde sætningsforbindelsen utydelig, har indsat et *ær*, aldeles ligesom med tidssætningerne. Disse gik imidlertid et skridt videre end hine, da det demonstrative pronomen paa svensk aldrig er blevet til relativ. Naar saaledes *er* anvendes saavel i relative som i temporale sætninger, mener forf., at det skriver sig fra en tid, da der ikke var draget nogen skarp grænse mellem disse to arter af sætninger. Han antager, at *er* fra først af har tilhørt bisætningen og tjent til kraftigere at fremholde, at et bestemt moment i hovedsætningen blev nærmere specialiseret.

Foruden *ær* bruges senere *sum* og *þær* som relativpartikler. Ofte er det ogsaa tilfældet, at der ingen partikler findes. I de tilfælde antager forf., at man har at se levninger af en gammel sprogbrug. Om relativets korrelat siger han, at det oprindelig er et nomen + demonstrativt pronomen. Hvor der forekommer andre former mener han, at de er yngre. Saaledes antager han, at i udtryk, hvor korrelatet kun er et demonstrativt pronomen eller adverbium, et nomen, oftest maþer, er udeladt (f. ex. skal *þæn* takæ, *ær* ætledde). Det er vistnok urigtigt at betegne en saadan udtryksmaade som yngre eller at tale om en underforstaaelse. Vedkommende forfatter tænkte ikke paa noget maþer og vi behøver heller ikke at gøre det.

Forfatteren gaar dernæst (pag. 47) over til at behandle relativsætningens ordstilling. For ordstillingen i hovedsætninger opstiller han den regel, at prædikatet skal følge lige efter det betonede ord, altsaa indtage anden plads i sætningen, medens det i bisætningen skal være regel, at prædikatet ikke attraheres af det betonede ord, men at et eller flere ord gaar imellem. Han inddeler dernæst relativsætningerne i dem, der har hovedsætningens ordstilling og dem, der har bisætningens. Eksempler paa den første slags ordstilling er temmelig sjældne og findes næsten kun — men ogsaa som regel — der, hvor relativet tillige er subjekt. Dette er vistnok grunden og ikke, som forf. antager (pag. 61), at disse sætninger er almindelige (generelle) relativsætninger. Er derimod subjektet et andet ord end relativet, saa bliver det næsten bestandig trukket foran prædikatet.

Sjeldnere er det tilfældet, at objektet sættes mellem det som subjekt fungerende relativ og prædikatet. Naar objektet har denne stilling, har det vistnok overalt sin grund i, at det i de tilfælde netop er om objektet der handles. Den uregelmæssighed, som indtræder i relativsætningernes ordstilling, bestaar altsaa ikke deri, at prædikatet skilles fra det betonede ord, men deri, at relativpronomenet efter sit væsen maa staa først i sætningen, medens det ikke altid behøver at være betonet; i det tilfælde følger da efter relativet det sætningsled, som har den logiske betoning, og saa prædikatet. Naar forfatteren pag. 63 opstiller den udvikling for relativsætningens ordstilling paa svensk, at den 1) fra først af, saalænge som den var og opfattedes som hovedsætning, havde dennes ordstilling, 2) siden, da den havde udviklet sig til bisætning, antog en egen ordstilling, hvis eiendommelighed var, at verbet ved en eller anden sætningsdel skulde blive adskilt fra relativet, og 3) endelig igen nærmede sig til sit oprindelige udseende, idet verbet flyttedes frem lige efter relativet, saa synes efter det ovenfor udviklede det andet trin ikke at være ganske rigtig opfattet.

Skønt saaledes anmelderen i enkelte punkter har en anden opfatning end forfatteren, saa kan han dog ikke andet end udtale sin glæde over denne afhandling. Den er et betydeligt bidrag til kendskabet til de nordiske sprogs syntaks.

17de juni 1885.

P. GROTH.

Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nordischen Gelehrten. Herausgegeben von Ernst Schmidt. Berlin 1885 (Dümmler). 312 S. 8°.

Den i Overskriften nævnte, nys udgivne Samling, viet til Jac. Grimms nylig feirede Hundredeaarsfest, er foranlediget af Wilh. Grimms Søn Prof. Herman Grimm (Berlin) og udgivet med Bistand af flere i Fortalen nævnte nordiske Lærde. Udgiveren har søgt at redde hvad der er levnet af Grimm'ernes Brevvexling med nordiske Lærde, har med stor Flid og Kyndighed sat sig ind i nordiske

Litteraturforhold for at belyse Brevenes reale Indhold, giver indholdsrige og letoverskuelige personale og litterære Oplysninger om Brevskriverne samt ledsager Udgaven med en interessant Indledning. Som Udg. rigtig bemærker, giver Brevene for det første et klart og noksaa fuldstændigt Overblik over den nordiske Filologis Udvikling fra Begyndelsen af Aarhuudredet indtil Jacob Grimms Død (1863), idet Brevene let udskiller sig i Grupper efter de Perioder, da den nordiske Filologi havde sine Hovedrepræsentanter blandt hvert enkelt af de nordiske Folk; dernæst give de karakteristiske Billeder af hver enkelt af de mere fremragende Forfattere, som stod i Forbindelse med Grimm'erne, eller ogsaa litterære og historiske Oplysninger om mange af disse. Endelig belyse Brevene de dansk-tydske Stridigheder i Aarene i 1848—50, idet flere af de nordiske Lærde fortsatte sin Correspondance med Jakob Grimm under Krigsaarene, og disse Breve naturligvis hyppigt er fyldte ligesaameget eller mere med politiske Betragtninger end med filologiske. De enkelte Brevskrivere ere repræsenterede i meget forskjellig Maalestok. Medens Correspondancen mellem R. Nyerup og Wilh. Grimm, mellem R. Rask og Brødrene Grimm, mellem Rafn og Jac. Grimm synes at foreligge noksaa fuldstændig (resp. 44, 18 og 28 Breve), findes 3 Breve fra Börge Thorlacius til W. Grimm, 5 fra P. E. Müller til samme, 7 fra Chr. Molbech til J. Grimm, 3 fra Finn Magnussen til W. og J. Grimm, 10 fra P. A. Munch til J. Grimm, 3 fra Hyltén-Cavallius til samme, 5 fra J. E. Rydqvist til samme, 5 fra P. C. Asbjørnsen til samme, 12 fra Uppström til J. Grimm med 5 af dennes Svarbreve, samt 1 Brev fra hver af følgende: Jørgen Moe, A. Faye, G. Schlytter, K. Gíslason og E. Rietz.

Udgivelsen synes, saavidt vi har seet ved Gjennemlæsningen, at være gjort med stor Dygtighed og Omhyggelighed; selv om der hist og her findes Læsefeil (f. Ex. naar Forlæggeren af P. A. Munchs Historie kaldes Tømberg, istedenfor Tønsberg), vil disse neppe virke forstyrrende for Forstaaelsen. Vi hilse saaledes Samlingen velkommen og anbefale den paa det varmeste til de nordiske Filologer.

G. S.

Bemærkninger til norröne Digte.

IV.

Sendibitr.

Digterinden Jorunn har i sit Digt Sendibítr (Vigfussons Corpus II, 322) berettet om Harald Haarfagres og hans Søn Halvdan Svartes Uenighed og om, at Skalden Guthorm Sindre fik dem forligte. Det første Blad, som er levnet af Olav den Helliges Saga i Cod. AM. 75 c fol., begynder med nogle Stropher af dette Digt, hvilke ikke andensteds fra er kjendte. Professor Unger har gjort mig opmærksom paa, at Ordet *gauti* i Gjengivelsen af disse Stropher i Fornm. s. IV, 12 f. er en Feil. Begyndelsen af sidste Strophe har i Haandskriftet følgende Form:

Hroðr vaɴ hringa ſtriðiſ. har̄ framkuediɴ râman. Goðormr laut af ge | ti goð laun kueðinſ oðar.

Denne Form synes mig at indeholde saadanne Anstød baade mod rigtig Mening og mod rigtig Form, at den maa være forvansket. Jeg formoder, at Digterinden har sagt:

Hróðr vann hringa stríðis
harm f r ó n s b e ð i n n a r m a n,
Goððormr hlaut, af g æ t i,
góð laun kveðins óðar.

D. e. Hróðr vann beðinn harm arman hringa stríðis af fróns gæti.

Hróðr, Digt. *hringa stríðis*, snarere Halvdans, styret af *harm*, end Guthorms, styret af *hróðr*. *biðja* her brugt som i Udtrykket *biðja reiði af manni*, bede En befriet fra den Vrede, som han har paadraget sig. *fróns* (neppe i samme Betydning *fráns*) *gæti*, Kong Haralds.

2den Juli 1885.

SOPHUS BUGGE.

Om brugen af konjunktiv i oldnorsk.[1]

§ 62. *Sammenligningssætninger* indledes med *sem* el. *en*.

sem bruges efter adjektiver og adverbier (adverbiale udtryk), som betegner maade, grad eller lighed (svá, á þann veg, því — ved komp. „saameget, desto“ — slíkr, samr, jafn, líkr o. l.).

svá sem líkamr fœðisk af líkamlegum fœzlum, svá fœðisk öndin af guðlegum málum (Hom. 8, 2). Sveinn görir nú svá, sem fóstri hans lagði til (Jomsv. 61, 11). þann veg sem farit hafði (Jomsv. 69, 33). mun ek forða fjörvi mínu fyr slíkum, sem þú ert (Harb. 12). jafndigr, sem hann er langr (Kgs. 31, 25). skínn því gnóglegar ljós guðs miskunnar yfir þeim, sem þeir vaka trúlegar yfir hjörð guðs (Hom. 69, 12). hverjum sýnisk því síðr guðs gata þröng, sem hann elskar guð framar (Hom. 134, 10).

Anm. Efter maades- og lighedsudtryk kan ogsaa sættes *ok* istedetfor *sem*; se Oxforderordbogen og Fritzner.

§ 63. Som de anførte exempler viser, bruges *indikativ* i en sammenligningssætning med *sem*, naar handlingen betegnes som virkelig, eller der uden hensyn til noget foreliggende tilfælde alene angives, at en handlings maade eller grad afhænger af en anden handlings maade eller grad (sml. vort: som herren er, saa følge ham hans svende; saameget herligere — som).

Derimod bruges *konjunktiv*, naar udsagnet betegnes som noget, der ikke er virkeligt, men alene sættes og antages til

[1] Fortsættelse fra 2det Bind S. 375.

sammenligning. Efter en hovedsætning i *nutid* sættes *præs.* (perf.) konj., efter *fortid* imperf. (plusquamp.).

í gögnum þat má sjá, svá sem ekki sé fyrir (Hom. 171, 20). svá drúpir Danmörk, sem dauðr sé Knútr son minn (Jomsv. 58, 19). eigi mun þér at því verða sem engi hafi verit (Jomsv. 70, 26). er gert undir honum, sem hjallr sé (O. S. 108, 15). veit ek eigi, hví þú lætr svá, sem þú skylir bjóða sætt fyrir hann (O. S. 119, 25). heyrisk mönnum, sem dynr komi (Kgs. 22, 34). þá er, sem hvalr viti þat (Kgs. 30, 6). hví ertu þannveg yfirlits, sem þú sér at bana kominn (Jomsv. 75, 11). lát eigi hræða þik um búning veraldligrar atferðar, svá sem þú megir eigi inn ganga með þeim búningi í dýrð himnesks lífs (Hom. 59, 3 fg.). lát, sem þú munir (agter, har isinde) hafa øxi í höfði honum (Nj. 135, 31).[1] svá er friðr kvenna þeira er flátt hyggja, sem aki jó úbryddum á ísi hálum (Hav. 90). þeygi er, sem þú þrjú bú góð eigir (Harb. 6).

heyrðu þeir brest ok dett, sem nakkvat felli (O. S. 72, 3). svá var í hverju fylki, sem lendir menn réði fyr búandamúgnum (O. S. 38, 8). Dalaguðbrandr hefir maðr heitit, er svá var, sem konungr væri yfir Dölum (O. S. 106, 7). mýss svá stórar, sem kettir væri (O. S. 109, 26). skreið Arnljótr þá svá hart, sem hann fœri lauss (O. S. 153, 22). var þá kistan Ólafs konungs spánósa, svá sem nýskafin væri (O. S. 229, 10). hann mælti til þriðjungs alls fjár, sem hann væri arfgengr (Jomsv. 59, 7). var sá staðr forðum svá, sem hann væri höfuðsæti ok konungsborg (Kgs. 26, 7). kom þar sígandi ór lopti ofan eitt akkeri svá, sem þat væri ór skipi kastat (Kgs. 27, 36). fór hann svá hart, sem fugl flygi (Nj. 92, 110). þat lét hann eigi, sem hann vissi, hverr því hefði sært (Nj. 112, 37). gekk svá milli úvina sína náliga, sem hann œði vind (Mork.

[1] Men: þannig er þitt lyndi, sem þú *munir* vera eigi smára manna nökkurra (Jomsv. 61, 29) er en blanding af to forskjellige udtryk: þú munt vera o. s. v. (du er nok) og þannig er þitt lyndi, sem þú sér eigi o. s. v.

118, 23). feykir inn í húsit, sem kolfi skyti (Mork. 213, 17). svá mjúkr ok léttr var honum þegar fótrinn bæði at ríða ok renna, sem honum hefði enskis vætta verit at grandi eða at meini ordit (Hom. 168, 6). svá var minn Sigurðr hjá sonum Gjúka, sem væri geirlaukr ór grasi vaxinn (Guð. 1, 18). þá hraut við inn reginkunngi baldr í brynju, sem björn hryti (Hamd. 26).[1]

Anm. 1. Undertiden indeholder sammenligningssætningen et fuldstændigt *hypothetisk* udsagn:

svá roði í kinnunum, sem þá myndi, ef hann væri nýsofnaðr (O. S. 229, 13). síðan hafði vaxit hár hans ok negl því næst, sem þá myndi, ef hann hefði lífs verit hér í heimi alla þá stund, síðan er hann fell (O. S. 229, 16).

En paavirkning fra den hypothetiske udtryksmaade er det ogsaa, naar der enkeltvis i sammenligningssætningen efter nutid i hovedsætningen findes *plusquamperf.* (imperf.) konj.

gørðu nú svá mikinn hernað, sem hitt hefði náliga skuggi einn verit (Mork. 55, 29). grœr þar við annat land svá, sem hann hefði jafnan þar verit (Kgs. 22, 33).

Anm. 2. Stundom findes et blandet udtryk af tids- og sammenligningssætning:

skar hár hans ok negl, þvíat hvárttveggja óx, svá sem þá er at hann væri lifandi maðr í þessum heimi (O. S. 230, 10). fóru með alvæpni, sem þá at þeir skyldi til bardaga búast (O. S. 157, 1). sagði hann svá síðan, at andlit konungsins var svá fagrt ok roði í kinnum, sem þá at hann svæfi (O. S. 219, 36).

§ 64. Efter verber, som betyder „synes", bruges ofte en sammenligningssætning med *sem* og konj. i samme betydning som en substantivsætning med *at*.

svá sýnist mér, sem minna sé karp þitt (O. S. 109, 10). veit ek, at svá man þykkja, ef utanlands kømr sjá frásögn, sem ek hafa mjök sagt frá íslenzkum mönnum (O. S. 3, 12).

[1] I Eddasyntaxen I pag. 66* anføres Guð. 1, 19: nú em ek svá lítil sem lauf sé opt jölstrum som exempel paa *potential* konj. i saadanne sætninger. Men som ovenfor vist, bruges idethele ikke *præs.* konj. potentialt. Maaske bør *sé* her opfattes som præs. ind. af *sjá* („som jeg ofte ser løvet at være").

svá lízt mér Erlingr! sem eigi sé þér verra at taka af mér jafnmiklar veizlur (O. S. 47, 2). eigi þikki mér þá, sem vér berimst við menn eina (Jomsv. 74, 7). lízt honum nú svá, sem minna hafi þorrit (Sn. E. I 156, 22). sýnisk mér nú svá, sem ek þurfa þessa rœðu eigi lengr at forvitnask (Kgs. 18, 4). honum þikkir, sem ek eiga eina höndina (Mork. 70, 12). svá lízt mér um ráðagerð þessa, sem vér munim (futurum) þurfa ramliga at gera samband várt (O. S. 61, 23). sýnist oss, sem þat myni einhlítt til sætta, ef mægðir þær mætti takast (O. S. 66, 14). nú lízt mér svá, sem vér mynim vinna ekki til sœmðar með eigi meira her, en nú höfu vér (O. S. 165, 37).

honum þótti, sem þeir hefði þá engi föng at berjast við Ólaf (O. S. 41, 21). svá sýndist, sem dust ryki ór hreinbjálfanum (O. S. 218, 21). var þá fyrst á þannig virt, sem Ólafr konungr hefði svá miklar læknishendr (O. S. 197, 4). þótti honum sjálfum, sem draumr hefði verit (Hom. 158, 7). svá þótti honum vesöld ok pínslir þær, er fyrr hafði hann þolat, sem þat væri skuggi nökkurr (Hom. 159, 22). sýndist nú öllum, sem Loki hefði látit leikinn (Sn. E. I 152, 21). mér þótti, sem herrinn héti Jómsvíkingar (Joms. 71, 25). þótti, sem hann úvirði frásögnina (Mork. 60, 1). sýndist nær, sem hon væri dauð (Mork. 71, 33).[1]

Anm. Ligesom tilfældet er i *at*-sætninger, der er afhængige af meningsverber, kan i en saadan sammenligningssætning efter verber „at synes" bruges en omskrivning med *munu*, der udtrykker det formodede. Hjælpeverbet sættes da i almindelighed i konjunktiv, men stundom findes ogsaa *indikativ:*

man svá þykkja þeim, er löndum ræðr, sem úfriðar myni af þér ván vera (O. S. 97, 30). svá lízt mér á, sem ér mynit nú þykkjast hafa vald á um mál Ásbjarnar (O. S. 119, 23). svá lízt mér, sem þessi för myni vera heiman gør, at þér munut nú þykkjast hafa hálf ráð við mik eða meir (O. S. 146, 13 det synes mig, som denne færd nok er saaledes foranstaltet, at etc.). skipit sýndist þeim grátt ok bráðlaust, ok

[1] mér þótti, sem vit Sveinn konungr *fyndimk* ok *heldim* á einni hönk ok *togaðim*, ok *dró* hann af mér hönkina (Mork. 77, 18).

sem skipit myndi skinit af sólu (O. S. 170, 33). konungr segir, at honum leizt svá, sem i slíkum mönnum myndi vera góð fylgð (O. S. 201, 35). þá er honum þótti, sem skamt mundi at bíða (Jomsv. 76, 1). sjá enn virðiligi maðr, er mér virðist, sem vera muni foringi yðarr (Mork. 41, 30). svá lízt mér, ef þetta stórræði skal fram fara, sem vér Uppsvíar munum vera skulu fyrir (O. S. 89, 3). svá lízt mér, sem þessi mun mestr ætlaðr (Sn. E. I 158, 1). lízt honum svá, sem alllitill munr mun vera (Sn. E. I 156, 13). svá lízt mér, sem þess hlutar mun (var. *muna*) ek yðr spurt hafa (Sn. E. I 140, 19).

§ 65. Ogsaa efter verber og udtryk, som betyder „erfare", kan sættes en sætning med *sem* og konj. i samme betydning som en konjunktivisk at-sætning.

spurðist honum svá til, sem ekki væri kristnihaldit, þegar er norðr sótti á Hálogaland (O. S. 100, 33). spurðist honum svá til, sem víðast myndi mikit á skorta, at vel væri (O. S. 44, 27). svá spyrsk mér til, sem i øngan stað mynim vér þann hafa komit, at jafnmikil nauðsyn myni til at halda (Mork. 161, 23).

§ 66. Efter komparativ samt *annarr* indledes sammenligningssætningen med *en*, og indikativ sættes, hvor sætningens indhold udsiges som faktisk eller virkeligt.

þat varð annan veg, en jarl hafði ætlat (O. S. 97, 12). lét hann øngu öðru við koma, en létu líf eða limar (O. S. 190, 6). sá stjörnu eina ljósari, en hann hafði fyrr séna (Hom. 60, 13). stóð eigi til minna geigs, en borgin öll myndi upp ganga (var nær ved Hom. 163, 1). bar eigi betr at, en um konu þá flaut ok fór ferligt úorðan (Hom. 155, 5). þóat hann sé yngri, en í lögum várum er mælt (Jomsv. 68, 4). er annan veg, en ek hygg (Sn. E. I 152, 5). meiri muntu vera, en mér lízt þú (Sn. E. I 152, 7). munat mætri maðr á mold koma und sólar sjöt, en þú, Sigurðr! þykkir (Sig. 1, 53).

§ 67. Derimod staar efter komparativ en sætning med *en* i *konjuuktiv* (præs. (perf.) om nutid, imperf. om fortid), naar der angives, at en gjenstand er i besiddelse af en egenskab,

eller noget idetheletaget finder sted i saa høi en grad, at en vis handling eller tilstand derved *udelukkes* (større end = *for stor* til, at noget *kan* finde sted).

eru menn þessir verri viðfangs, en vér fáim við þeim sét (Jomsv. 76, 23). myklu mun ykkar þó meiri mun, en ek mega orðum svá til skipa, sem vert er (Mork. 1, 23). þetta mál, er þú vekr, er myklu meira, en þat megi skjótt ráðast (Fl. III 260, 24). ertu ok myklu vitrari maðr, en þú munir vilja at úreyndum sökum eflast móti konungi (Mork. 140, 6). fastara hefir Gunnarr staðit, en hann hafi fallit fyrir orðum einum (Nj. 59, 64). var alt líf hennar helgara, en menn megi eptir líkja eða frá segja (Hom. 168, 31). meiri þörf eigum vér til þess, en vér kunnim ætla (Hom. 65, 3). hann veitir oss opt framar, en vér kunnim biðja (Hom. 100, 26). ormar fleiri liggja und aski Yggdrasils, en þat of hyggi hverr úsviðra apa (Grimn. 34). askr Yggdrasils drýgir erfiði meira, en menn of viti (Grimn. 35).

Anm. 1. Stundom indsættes her efter komp. overflødigt *heldr:*
miklu er Olafr Svíakonungr maðr skapstœrri, heldr en fyrir honum sjálfum megi þær rœður hafa, er honum sé ímóti skapi (O. S. 53, 35). þeir svöruðu ok sögðu miklu fleiri kirkjur vera þar, heldr en þeir vissi, hverjum manni hver þeira væri helguð (O. S. 244, 11). kostir 'ru betri, heldr en at kløkkva sé (Sk. 13(.

Anm. 2. I enkelte af de nævnte exempler kunde ogsaa sættes indikativ med noget forandret betydning; saaledes Hom. 65, 3; 100, 26; Grimn. 34, 35. Det sidste sted maa oversættos: „Y.'s ask lider altfor stor nød til, at folk kan vide det“, men hvis der stod indikativ (meira en menn vitu), vilde meningen være: større nød end folk ved. (Cfr. Sn. E. I 156, 26: muntu nú eigi sparast til eins drykkjar meira en þér *mun* hagr á vera, „mere end du vil være tjent med“, forskjelligt fra: en þér *munir* etc., „formeget til at du vil kunne være tjent dermed“).

Dette, at ind. og konj. saaledes kan vexle, har tilfølge, at der stundom unøiagtigt sættes konj., hvor tankeforholdet kræver indikativ, eller det dog synes naturligere at bruge denne modus:

hafði nú Ólafr konungr kyrrsetu ok hóglífi ok allir hans menn meira, en fyrr hefði verit í Noregi (Mork. 125, 21; cfr. Mork. 125, 26): hófust mjök drykkjur ok skytningar í kaupstöðum myklu meir, en fyrr *hafði* verit). hon tóksk meira á hendr guði at þjóna, en boðorð *væri* til (Hom. 168, 32). þat er góðr vili at gera lystandi alla góða hluti þá, er maðr má, ok vilja fleira gott gera, en hann *megi* (Hom. 70, 25). vætti ek mér þaðan af meiri miskunnar af guði sjálfum, en ek *sjá* verðr (Agr. 17, 19).
hann býðr sér fyribúa dýrlegri fœzlur, en beiði nauðsyn líkams eða tignar hans, eða hann tekr meira í áti eða í drykk fyri girnd ástillingar sinnar en stoði heilsu hans (Hom. 49, 7). önd hennar var sárari við dauða dróttins, en engi maðr megi kenna á sínum líkam (Hom. 170, 1). ef þú á sjó kemr meira, en menn viti (Grog. 11). segðu gerr, en ek spyrja (Sig. 1, 8). sátt munuð it Guðrún snemr, en þú hyggir (Sig. 3, 54).[1]

§ 68. Konj. sættes videre efter *heldr en* og *fyrr en* for at betegne, hvad der *søges afværget eller undgaaet*, især hvor hovedsætningen er futurisk i form eller betydning. (Præs. konj. efter præs. (fut.); imperf. efter fortid).

Englismenn skulu eiga hinnar snörpustu hríðar ván, heldr en vér berim hinn lægra hlut (Heimsk. 617, 34). heldr en eigi vilir þú til hans hneigjast, þá vill hann gefa þér þriðjung ríkis sins alls með sér (Heimskr. 619, 8). viljum vér heldr yðr til styrkja, en alt beri undan (Mork. 110, 17). vil ek miklu heldr þola dauða af þeim, en ek gera þeim nakkvat mein (Nj. 109, 43). í veltanda vatni (skulu) lýsask valbaugar, heldr en á höndum gull skíni Húna börnum (Akv. 29). þótt þar liggi við reiði Svíakonungs, þá vil ek miklu heldr til þess hætta, en hitt spyrist, at þú leggist undir höfuð orðsending Ólafs konungs fyr hræzlu sakir (O. S. 54, 12). þeir skyldu

[1] I udtryk som: svelgjandi eldr sjau hlutum heitari, en á veröldu megi hinn heitasta gera (Hom. 62, 24), er to udtryksmaader sammenblandede: „altfor hed til, at man kan gjøre en lignende i verden", og „syv gange hedere end den hedeste, som man kan etc." Ligesaa: þú ert maðr miklu yngri, en vér hafim í lög tekna (Jomsv. 67, 19), blanding af: „for ung til, at vi kan optage dig", og „yngre end de, som vi har optaget".

alls hugar guði þakka fyrir þat, er hann sendir þeim stundlegt meinlæti, heldr en hann láti þá hafa eilífar kvalar annars heims (Hom. 103, 8).[1]

skal Rín nú ráða gullinu, fyrr en Hýnir beri þat á höndum sér (Völs. 177, 20). fyrr man hann því efla, en ek fœra honum höfuð mitt (O. S. 131, 23). fyrr skulu Englismenn eiga ván harðrar orrostu af oss, en vér flýim (Mork. 115, 37).

þektisk mér at leita hans ráðagerða, heldr en ek tœka þat ráð með skjótu áliti, er honum sýndisk eigi (Kgs. 1, 20).

§ 69. Konj. sættes endelig ved *en, heldr en* efter en nægtelse i betydningen: „ikke mere end om", hvor sætningens indhold udsiges som noget, der ikke er virkeligt, men antages til sammenligning (præs. efter hovedsætn. i nutid, imperf. efter fortid).

þeir menn eru sumir, er enskis þykkir um vert, þóat klokkur heyri, heldr en kráka skrækti, eða hundr gauli (Hom. 104, 11). þá beit eigi heldr, en þeir hrøkkti tálknskiði (Jomsv. 73, 14). svá segir hann, at Sigurðr brásk eigi heldr við, en þeir dræpi á stokk eða stein (Mork. 221, 27). svá hefir Hallr sagt, at aldrigi brá hann máli sínu, heldr en hann sæti á ölbekk milli vini sinna (Mork. 221, 32). Flosi fór at engu óðara, en hann væri heima (Nj. 136, 41).

Anm. 1. I saadanne sammenligningsudtryk, hvor andet sammenligningsled er subjekt for verbet *vera* (der isaafald i det almindelige sprog udelades), sættes dette i det ældre digtersprog i konj., navnlig i almindelige udsagn, der ikke gjælder noget enkelt foreliggende tilfælde:

byrði betri berrat maðr brautu at, en sé mannvit mikit (Hav. 10). blindr er betri en brendr sé (Hav. 71). alt er betra, en sé brigðum at vera (Hav. 124). betra er úbeðit en sé ofblótit (Hav. 144). væri ykkr, Sinfjötli, sœmra myklu gunni at heyja ok glaða örnu, en sé únýtum orðum at bregðask (H. H. 1, 47; men *sé* udeladt H. H. 2, 22). hugr er betri, en sé hjörs megin (Fafn. 30). hvötum er betra, en sé úhvötum í hildileik hafask, glöðum er betra, en se glúp-

[1] Cfr. hvílík er skírn grœðara várs, er í þeiri hreinsask vötn, heldr en þau *hreinsi* (Hom. 90, 19).

nanda, hvat sem at hendi kemr (Fafn. 31). ganga er betra, en gista sé (Sigrd. 31). berjask er betra, en brenna sé inni auðstöfum (Sigrd. 36). einn er minn betri, en sé allra Húna (? Akv. 7).

Anm. 2. Efter *en* udelades gjerne *at*; konj. i en sætning med *en* er derfor oftere at forklare overensstemmende med reglerne for substantiviske at-sætninger eller følgesætninger:

vil ek ekki annat Karli! en þú *farir* til mín til vetrvistar (O. S. 156, 14). hitt segi ek yðr, sem eptir man ganga, at þeir samir, er nú vilja ekki annat heyra, en konungdómr í Svíþjóð *gangi* í langfeðga ætt, þá munu þeir sjálfir lifa ok játa, er konungdómrinn man í aðrar ættir koma (O. S. 89, 24). hljóp upp allr múgr ok vildi ekki heyra annat, en Olafr *skyldi* vera konungr yfir landi öllu (O. S. 130, 14). vildu þá ok Svíar ekki heyra annat, en undir Svíakonung *hyrfi* alt land þat, er lá fyrir austan Kjölu (O. S. 140, 30). þvíat heldr vilda ek vera úgildr, en margir *hlyti* illt af mér (Nj. 100, 81). eigi býð ek honum þetta með minna kappi, en Sigvaldi *berist* við oss, ef hann er úragr karlmaðr (Jomsv. 68, 4).

annat skal satt vera at segja með Norðmönnum, en Tosti jarl *færi* frá Haraldi konungi ok í fjánda flokk hans (Mork. 117, 17).[1] kölluðu ekki annat ráð, en hann *færi* suðr aptr til Danmerkr (Fl. III 263, 35).

gáða eigi aunars, en þeir *berðist* á sléttum velli (Heimskr. 213, 10).

er þat ok myklu makligra, en við Þórðr *ættim* saman (Mork. 172, 30, „end at", d. e. end det vilde være at).

enda veit ek enga þá hefnd, er maðr fremi minnr sjálfan sik á, en hann *deili* illum orðum við annan, þóat hann eigi úsætt at skipta við hann (Kgs. 7, 10). þat skaltu ok víst vita, at engi er einn œðri kraptr eða sterkri, en maðr *fái* vel heft tungu sína frá munneiðum eða illyrðum (Kgs. 7, 12). verk þykkja þín verri myklu, en þú kyrr *sitir* (Hym. 19). hvat sé heldr þá, en ek *gøra* konungi eigi skapraun (Mork. 141, 24).

setit eigi hærra oddana, en *gegni* miðjum manni (Mork. 116, 7). vissi þat, at annan veg hafði gefizt Olafi Tryggvasyni, þá er hann var fáliðr, er hann lagði til orrostu, þar er herr mikill var fyrir, en Danir *þørði* þá eigi at berjast (O. S. 169, 36).

[1] Cfr. Heimskr. 619, 20: annat skal satt at segja með Norðmönnum *en þat, at* Tosti jarl fari frá Haraldi konungi Sigurðarsyni.

Anm. 3. Ogsaa udenfor de § 67, anm. 2 omtalte tilfælde findes af og til unøiagtig konj. i sammenligningssætninger efter *en*.

svá sem sjá sveinn — hyggr eigi annat, en hann *mæli*, svá megu þér etc. (Hom. 83, 34). sýndi hann guðdóm í því, er hann sneri skepnu sinni í annat, en áðr *væri* (Hom. 97, 12).

VI. Bisætninger, der er udsagte som en andens tale eller tanke, eller er føiede bestemmende til en infinitiv, akk. med inf. eller sætning i konjunktiv.

§ 70. Udenfor de i det frgd. angivne tilfælde sættes *konjunktiv* i alleslags bisætninger, naar den talende (forfatteren) vil have deres indhold betegnet som *sagt eller tænkt af en anden* (i alm. den, der er subjekt for hovedsætningens handling).

hét mála öllum her hans, meðan þeir væri í ferðinni (Sn. E. I 394, 11). hann hét þeim sinni vináttu fullkominni, ef hann yrði einvaldskonungr (O. S. 35, 4). hét hann þar fyri Ólafi enum mestum afarkostum, þá er hann mætti við komast (O. S. 43, 16). hét Hákon jarlinum miklu ríki, ef hann yrði konungr (O. S. 8, 5). Kálfr hafði ok heitit at fara í móti Magnúsi konungssyni, þegar hann spyrði til ferða hans, er hann væri austan á leið (Fl. III 261, 15). þat fylgði því, at hann hét mönnum vináttu sinni, ef þessu vildi játa, en elligar afarkostum, þá sem hann mætti við komast (O. S. 141, 28). hann treystist illa Þrœndum um trúleik, ef jarlinn kœmi aptr í land (O. S. 42, 29). hann hirðir þá lítt, hvat yfir hann gekk, ef hann fœri sjálfráði (O. S. 151, 7). kallaði til hjálpar sér, ef nakkvat væri þess í loptinu, at honum myndi duga (O. S. 154, 5). hafði Þórir einn forráð liðs þess ok svá öflun þá alla, er fengist í ferðinni (O. S. 134, 3; saaledes var nemlig aftalen). sendi orð þeim mönnum, er þat

vildi hafa til féfangs sér at afla hlutskiptis ok hafa upptektir þær, er úvinir konungs sæti yfir (O. S. 201, 9). var hans þá ván norðr (d. e. *man* ventede ham), þegar er byr gæfi (O. S. 26, 29). sumir hræddusk háð ok spott, ef þeir gengi sér einir at vegum (Kgs. 1, 12). Sigurðr Hranason þakkaði konungi, er hann náði sættum, hvergi raun er á yrði, hversu mikit gull hann ætti (Mork. 184, 32). Hrútr fekk Höskuldi í hendr fjárvarðveizlu sína vestr þar, meðan hann væri utan (Nj. 2, 90). ráða atför við Gunnar, þá er hann riði ofan i eyjar (Nj. 71, 20). lögðu við sekt, ef nakkvarr gengi ór (Nj. 75, 74). en hvar sem þeir kvæmi við, þá heimlaði jarl þeim slíkt, er þeir þyrfti at hafa (Nj. 82, 49). jarl bauð öllum grið, þeim er eigi vildi verja hann (Nj. 89, 19). handsalaði Njáll fyrir alla sonu sína ok Kára mág sinn þat, sem þessir tólf menn dœmdi (Nj. 122, 49). tók Eyjólfr þá varnargögn öll af Flosa ok svá, ef sakar nakkvarar gerðist af vörninni (Nj. 138, 135). ætlaði þá til fundar við konung, er hann gengi til kirkju um kveldit (Mork. 63, 12). var þó búinn við þessu öllu áðr, ef til þyrfti at taka (Mork. 141, 26). er seinkaðist, at strandhöggin kœmi, þá sendi hann eptir menn sína (Mork. 154, 4). lætr hann kalla at sér þá menn, er heitizt höfðu til föruneytis við hann, ef Haraldr konungr fengi bana (Mork. 206, 36).[1]

§ 71. Paa denne maade sættes konjunktiv i bisætninger, som føies til en *infinitiv* (akk. med inf.), der er afhængig af verber med betydning af a) *mening* eller *formodning*, b) *udsagn*, c) *vilje* og *bestræbelse*, samt d) til infinitiv, der angiver *hensigt*, naar bisætningen udsiges som en bestanddel af den i infinitiven udtrykte forestilling.

[1] Konj. kan ogsaa sættes om det, som den talende vil have betegnet som tænkt eller sagt af *ham selv* paa en anden tid: ek treystumk eigi til hirðar leita, fyrr en ek *hefða* sét annarra manna siðu áðr (Kgs. 5, 8). ek hefi keypt at þér liðveizlu, meðan vit *værim* (var. *erum*) uppi báðir (Nj. 67, 9).

a) þá hugsaði Þórr þat, ef hann kvæmi svá í fœri, at slá hann it þriðja högg (Sn. E. I 148, 19). Þorfinni þótti þat réttast (sc. vera), at hálfar eyjar hefði hvárr þeira (O. S. 96, 1). þótti Birni gerast nökkur ván til uppreistar af ríki Ólafs konungs, ef hann kœmi til Noregs, at þá væri þar höfðingjalaust fyrir (O. S. 194, 18). lét þat fylgja, at honum þótti Einarr bezt til fallinn at bera tignarnafn í Noregi, ef eigi væri jarls við kostr (O. S. 179, 33). Þrándr svarar, at honum þótti þá bazt til fengit, er Leifr sæi fyrir hans hönd (O. S. 157, 38). man móður þinni þat þykkja sœmilegt, at ek hafa engar kvaðningar við þik, þar er þér þykki í móti skapi (O. S. 15, 25). ráðligra ætla ek vera, at ek leysa til mín (Mork. 44, 2).

b) kallaði þat (sc. vera) ráð, at þeir Önundr byndi saman ráð sín ok risi móti (O. S. 132, 36). kóðust þetta segja myndu Þórarni síðar um ferðir sínar, þá er þeir hefði ráðit fyrir sér ok við vini sína (O. S. 127, 18). buðu at veita honum slíkt traust, sem þeir hefði föng á (O. S. 156, 10). Eiríkr jarl lét sér ekki líta, at Erlingr Skjálgsson hefði ríki svá mikit (O. S. 27, 14). telja þat hégóma, at þar hafi menn farizt (O. S. 18, 6). kóðu þat vera et mesta happaráð, ef framgengt mætti verða (O. S. 59, 18). kvað þat maklegt, at Ragnvaldr væri rekinn ór ríkinu (O. S. 68, 10). hét þeim at vera þar til þess, er þeir Ólafr Svíakonungr lyki einn hvern veg sínum vendræðum (O. S. 48, 39). hét til þess helga manns húss at gefa tíund af öllu því herfangi, er þeir hlyti, ef þeir fengi sigr (O. S. 242, 8). hétu því til hans, ef hann hylpi þeim, at láta gera kirkju (Hom. 152, 12). lézt mega œxla sér fé af bauginum, ef hann heldi (Sn. E. I 354, 7). kölluðut fróðleik í (sc. vera), ef numit yrði (Kgs. 10, 1). taldi eigi lengr hafa settan verit, en meðan þeir lifði báðir (Mork. 124, 3). lézk miðla myndu honum allar eyjar fyrir Skotlandi, þær er hann mætti fara í milli ok meginlands stjórnföstu skipi (Mork. 146, 9). sagði þá vera svá fjölkunnga,

at jörðin spryngi í sundr undir hesti hans ok tœki hestinn (Nj. 104, 5).

c) biðr þá sœkja eptir þeim mönnum, er þeir sæi fyrir sik (Mork. 92, 7). segja bað hann sér, ef þeir fyndi Krist (Hom. 95, 16). bað þá eigi við skiljast, fyrr en þeir vissi, hvat af yrði barninu (Jomsv. 54, 35). báðu þeir menn vera þá vakra ok skjóta at ganga í fylking, er lúðrar kvæði við ok herblástr kœmi upp (O. S. 215, 14). bað hann láta þat upp koma, er hann sæi, at bazt gegndi (O. S. 195, 27). bað hann fœra sér drápu um daginn eptir, þá er konungr sæti yfir borðum (O. S. 180, 6). gera vil ek fésætt svá mikla, at engi maðr hafi dýrri verit hér á landi en Höskuldr (Nj. 123, 9). vilja skal ek til hafa at gjalda skuld þessa, svá at konungr þykki eigi vangoldit (O. S. 149, 13). vildi hann berjast, ef mönnum þœtti þeir nökkur föng á hafa (O. S. 240, 33). þeir vildu gera þat, er henni þœtti verst (Sn. E. I 368, 25).

d) suma sendi hann til vatsins at taka róðrarskip þau, er þeir fengi (O. S. 62, 24). þá setti Guðbrandr til Ásvarð verkstjóra sinn at ganga með henni, hvert er hon fœri (Nj. 87, 72).

§ 72. Konjunktiv sættes ligeledes i bisætninger, der udsiges som bestanddel af en *konjunktivisk at-sætning*, der er afhængig af verber, som udtrykker a) *mening* eller *formodning*, b) *udsagn*, c) *vilje* eller *bestræbelse*, fremdeles d) af en *sammenligningssætning* efter *meningsverber*, e) af en *spørgende bisætning* i *konj.* samt f) af *hensigtssætninger*.

a) byrðingr sá, er ek hefi átt, ætla ek, at nú gørist svá forn, at hann fúni undir bráðinu (O. S. 139, 11). get ek, at verði þat eitthvert sinn, er mér þikki þessu eigi misráðit (Mork. 45, 7). Dagr kveðst hyggja, at Þórir myndi vel skapfarinn, ef hónum væri þat svá gefit sem hitt, er alþýða mætti sjá (O. S. 175, 33). er þat mitt hugboð um þenna mann Ólaf, at auðna hans ok hamingja myni ráða, hvárt

hann skyli ríki fá eða eigi (O. S. 34, 31). lét þat fylgja, at hann hugði, ef Knútr legði Noreg undir sik, at Önundr myndi litla hríð þaðan frá í friði hafa Sviaveldi (O. S. 132, 34). ætlaðir þú, ef þú gæfir þeim ölmusu, attu værir rænt fé þínu (Hom. 63, 4). hugði þat hverr maðr, at hvert bein myndi í sundr bresta, þegar er niðr kœmi (Hom. 158, 2). alt fólkit trúði því, at sá konungr, er þar sæti á þeim stað, skyldi jafnan dœma rétta dóma (Kgs. 26, 10). þat hafða ek ætlat, at hon mundi þeim manni vera gipt, er tignari væri (Jomsv. 68, 21).

b) svá er sagt, at Einarr hafi verit allra manna sterkastr ok beztr bogmaðr, er verit hafi í Noregi (O. S. 24, 12). Knútr konungr svarar, at Ólafr konungr væri svá vitr maðr, at hann hefði eigi farit einskipa í gögnum her Knúts konungs (O. S. 170, 38). segir svá, at Hörðaknútr son þeira vildi bœta öllu því, er konungr vildi, ef hann hefði þat gørt, er konungi þœtti móti skapi (O. S. 162, 28). hét því, at Einarr skyldi vera mestr ok göfgastr útiginna manna í Noregi, meðan hans vald stœði yfir (O. S. 179, 31). sagði, at þat skyldi haldast mega fyrir því, sá formáli, at hann skyldi flytja þeim til eyrna, er þá tœki við (Sn. E. I 354, 11). segja svá, ef hann heldist í vinfengi við konung, at honum mundi þá alt auðvelt (O. S. 112, 18). Gormr konungr hafði þess heit strengt, at hann skyldi deyja, ef hann spyrði fall Knúts sonar sins, ok svá sá, er honum segði (Jomsv. 58, 11). Fjölnir sagði svá Haraldi konungi, at hann mundi eigi þykkja einn konungr yfir Danmörk, meðan Áki Tokason væri uppi (Jomsv. 59, 11). hvers strengðir þú heit? þess at ek skylda koma í rekkju Ingibjargar dóttur Þorkels leiru, ef ek kœma í Noreg (Jomsv. 76, 33). lét, at þeir mundi semja þetta mál með sér, þá er þeir Haldórr fyndist (Mork. 47, 2). sór konungr þess, at hann myndi veita henni þá bœn, er hon bæði fyrsta (Hom. 145, 5). þat var mælt um

þann mann, at engi maðr mundi sá vera, er hann sæi, at hann mundi eigi hlæja gera (Kgs. 28, 19).

c) ek vil, at þér leggit á allan hug at stoða orðsending Ólafs konungs, svá at þetta ørendi komist fram við Sviakonung (O. S. 54, 9). þat vil ek, at þú biðir, meðan ek bjarga brókum mínum (Jomsv. 76, 11). lézk þat vilja myndu, at eigi liði langt, áðr fundr þeira Sveins yrði, ok þetta mætti hefnast (Mork. 58, 33). hinn er annarr kostr, at hann komi Sveini konungi hingat, svá at þú eigir hans vald (Jomsv. 68, 27). þat skaltu ok víst hugleiða, at aldri gangi sá dagr yfir þik, at eigi nemir þú nökkurn hlut þann, er þér sé gagn í, ef þú vilt allvitr heita (Kgs. 8, 14). báðu hann þess, at hann hétisk hinum helga Ólafi konungi ok gæfisk til embættismanns í hans dýrðarhúsi, ef hann kœmi honum með guðs fulltingi ór þeiri prisund (Hom. 159, 29). austrvegs konungum var vitrat, at þeir fynni eigi Herodem, er þeir aptr fœri (Hom. 96, 1).

Anm. Konjunktiv sættes ogsaa i den underordnede bisætning, naar der i at-sætningen efter disse verber er brugt hjælpeverbet *skulu*, uanseet om dette staar i *indikativ* eller i konj.

mælti hann þat, at þér skyldut þessa ferð eigi undir höfuð leggjast, ef yðr þœtti nökkuru varða um hans vináttu (O. S. 127, 16). hon lagði ráð fyrir þá, at þá er þeir kvæmi til Jörmunreks konungs, at þeir skyldu ganga at honum sofanda (Sn. E. I 368, 16). Leifr mælti við förunauta sína, at þeir skyldi fara varliga, er þeir kœmi í búðina (O. S. 156, 38). Gelasius páfi bauð, at hverr maðr, sá er tœki corpus domini í brauðs ásjó, skyldi ok taka blóð dróttins í drykk ór kalek (Hom. 205, 10). hon sendi orð ok jartegnir með honum til Ingigerðar dóttur Olafs konungs, at hon skyldi leggja allan hug á um hans mál, hvers sem hann kynni hana at krefja at nauðsynjum (O. S. 55, 4). lýstu þeir yfir því, at liðsamnaðr sá skyldi fara móti Ólafi konungi ok verja honum land, ef hann kvæmi austan (O. S. 198, 26). hann sagði, at Rögnvaldr skyldi fara í griðum í brott ór Svíaveldi ok koma eigi í augsýn konungs ok eigi til Svíþjóðar, meðan hann væri konungr (O. S. 84, 20).

d) þeim enum færeyskum virðust svá orð konungs, sem grunr myndi á vera, hvernig þeira mál myndi snúast, ef þeir vildi eigi undir þat alt ganga, sem konungr beiddi (O. S. 128, 11).

e) spurði at, ef nakkvarir væri þeir menn á þinginu, er sakir þær ættist við, er þat vildi, at hann sætti í milli þeira (O. S. 121, 23). var þat mál fyrst at rifja á þinginu, hvárt Magnús konungr mætti nakkvat mál setja með svá mikilli freku, at þau mál ætti lengr at haldast, en hans líf væri (Mork. 182, 11). spurðu þeir Erp, hver liðsemd þeim mundi at honum, ef þeir hitti Jörmunrek konung (Sn. E. I 368, 21). hugða ek með mér, hvern stíg er ek skylda ganga þann, er ek yrða eigi einn saman á staddr á þeim veg, er ek tœka ganga (Kgs. 1, 15). þeir Sigvaldi spyrja föður sinn, hversu ráðligt honum þikki, at þeir leiti til Jómsborgar (Jomsv. 65, 3). ek mun senda orð ok vita, ef hann vili gjalda fé fyrir sonu sína, svá at þú sér haldinn af (Jomsv. 65, 17). spyrr, hversu henni væri at skapi sá ráðahagr, at hon sé gipt Sigvalda (Jomsv. 68, 23). vér höfum átt opt um at rœða, hvárt maðr vissi nökkvat, ef hann væri allskjótt höggvinn, þá er höfuðit væri af (Jomsv. 75, 35). hugleiða þegar um mennina, hverir vinir væri Sveins konungs eða hinir, er minna fyndist um til hans (Mork. 5, 24). spyrr hann, hví þat sæti, er hon mæli ekki við hann (Mork. 71, 38).

f) er eigi nauðsyn at forvitnask þess nafn, eða hvat manna sá var, er saman setti ok ritaði þessa bók, at eigi berisk svá til, at nökkurr hafni því, sem til nytsemdar má þar í finnask (Kgs. 3, 13).

§ 73. Er bisætningens indhold at opfatte som en til forklaring indskudt faktisk oplysning eller idethele som en bemærkning, der er væsentlig uafhængig af den i infinitiven eller den konjunktiviske sætning udtrykte forestilling, sættes indikativ.

nú munt þú vilja, at ek efna við þik Hrútr! þat, sem ek hét þér (Nj. 3, 104). þá mælti Þóroddr, at hann skyldi kasta reipinu yfir bita þann, er *var* í húsinu, en gera lykkju á endanum, bera þar í viðu ok grjót, svá at þat væri meir en jafnvægi hans (O. S. 152, 23). vita þóttist hon þegar, at hann myndi henni sárliga hefna, ef hon léti eigi at því, sem hann bauð henni (Hom. 153, 17). nú eigum vér þess at biðja, at hans ríki sé yfir oss ok haldi oss svá, at vér megim koma til þess ríkis, er Kristr *hét* öllum þeim mönnum, er hans boðorð *geyma* vel (Hom. 196, 21). ek heyri þat alþýðu vitni, at varla fái vitrara mann í þessu landi, en þér erut (Kgs. 4, 4).

§ 74. Da det stundom kun gjør liden forskjel i meningen, om bisætningen udsiges som en af den talende indskudt forklarende bemærkning eller som en integrerende del af hovedtanken — og da der paa den anden side er en tilbøielighed i sproget til at anvende den direkte tales betegnelsesmaade istedetfor den indirektes, vil det oftere hænde, at man i de §§ 70—72 omtalte bisætninger finder indikativ, hvor der ogsaa kunde sættes konjunktiv, ja hvor det nøiagtige udtryk egentlig kræver denne modus.

a) hétu þeir öllum mönnum lögum þeim, er Hákon konungr *hafði* sett í landi (O. S. 10, 3). hét hann afarkostum hinum, er þetta fé *tók* í sína skuld (O. S. 86, 19). leggr við sektir, ef þeir *ganga* yfir hit sanna (Hom. 148, 7). þakkaði honum, hversu höfðingliga hann *hafði* alla hluti til hans gørt (Nj. 6, 35). segir nú á reiði sína, ef hann *ferr* nú eigi (Jomsv. 62, 35).

b) þar þóttist hann eiga öll landsráð, sem hon *var* (Jomsv. 55, 15). konungi þótti kynlegt, er jarl *kom* eigi (Jomsv. 56, 35). Magnús konungr þykkist vita, at þessi maðr *hefir* verit Sveinn konungr (Mork. 46, 4). þess strengi ek heit at verða þess manns bani, er þinn banamaðr *verðr* (Sn. E. I 394, 2). sagði sik vera Óláf þann, er hann *hafði*

svá hörmulega ok ákaflega á kallat (Hom. 155, 33). hann lét sér líka sem bezt í alla staði, hversu hann *hafði* fylgt (Mork. 183, 37). kvaðsk spurt hafa, at konungr *átti* starfsamt ríkit (Mork. 147, 23). kvað þat þá til bótar, at þeir *sóttu* eptir sínu (Mork. 75, 18). kváðu marga þess eiga at gjalda Norðmenn, er Haraldr *hafði* gørt (Mork. 59, 18). lét ok hitt vera mega, at þetta *mundu* vera frændr hans nökkurir (Heimsk. 617, 17). Björn lézk eigi vilja við hann skiljast í slíku vandkvæði, sem hann *var* (Mork. 5, 20). þar í mót bauð hann þeim at gefa þeim óðul sín, er þá *bjoggu* á (O. S. 8, 13). bauð hann öllum lýð at halda helgan hvert vár þann dag, er krossinn *var* fundinn (Hom. 140, 4). Ingigerðr bað þá föður sinn halda trú sína, er hann *hafði* selt henni (O. S. 84, 19). báðu hann eigi fara á vald fjándmanna sinna með svá lítinn liðskost, sem hann *hafði* þar (O. S. 197, 25). beiddust þeir at flytja Hrólfi kraka kostgripi þá, er þeir *kuru* til handa honum (Sn. E. I 394, 22). ef hann *vill* eigi gefa honum konuna, þá ætlar hann at herja á hann (Jomsv. 55, 17).

c) munu þeir þat ætla, at þat sé þeira bani, ef oss *dregr* undan (Nj. 128, 35). þó vætti ek, at hitt megi hlýða, ef við *höfum* báðir drengskap við (Mork. 5, 22). þvíat þá er ván, at maðr fái haldit sik sjálfr helzt til mannvits ok íðrótta, þegar hann *tekr* sjálfræði, ef hann *vérðr* ávita í œsku (Kgs. 7, 16). kallar þess meiri ván, at hann sé (var. *er*) vel at sér búinn of skjótleikinn, ef hann *skal* þessa íþrótt inna (Sn. E. I 154, 1). svá er sagt, at Ólafs kirkja standi nú þar, sem þá stóð eyðiskemma, er lík Ólafs konungs *var* náttsett í (O. S. 230, 6). er þat sögn fróðra manna, at þat hafi mannfall mest orðit á Norðrlöndum, síðan er kristni *kom* (O. S. 241, 17). ef hann gørði eigi svá, þá sagði konungr, at Þórarinn myndi uppi hanga fyrir dirfð þá, er hann *hafði* ort dræpling of Knút konung (O. S. 180, 7). Hárekr svarar, at þeir menn væri til þess bezt fallnir, er þá *váru* á léttasta

aldri (O. S. 213, 23). sögðu þat, at hann skyldi hafa í þeira ríki þat veldi, er honum *þótti* sér sœmilegt (O. S. 197, 24). buðu, at fyrir kvæmi alt þat, er þau *áttu* (Sn. E. I 144, 5). þat segja þeir menn, er verit hafa í Miklagarði, at paðreimr sé á þá leið gørr, at veggr hár *er* settr um einn völl (Mork. 164, 20). þat er mælt, er hverr sé vaskr maðr, er sik *verr*, við hvern sem hann *á* um (Nj. 89, 14). seg honum, at hann hafi ort vísu, áðr en þú *kemr* fyrir hann (Mork. 95, 29). þess viljum vér gjarna beiða, at þeir góðir menn, er bókina *heyra* vandliga með athygli, þá rannsaki með réttu áliti (Kgs. 3, 18). biðr, at hann taki vitishorn þat, er hirðmenn *eru* vanir at drekka af (Sn. E. I 156, 2). mælti, at sá baugr skyldi vera hverjum höfuðsbani, er *átti* (var. ætti Sn. E. I 354, 10). hann beiddi þess Íslendinga, at þeir skyldu við þeim lögum taka, sem hann *hafði* sett í Noregi (O. S. 141, 24). kom svá, at þat varð at sætt, at Hákon skyldi hafa alt þat ríki í Þrándheim, er *hafði* Sigurðr, faðir hans (O. S. 10, 19).

d) lét spyrja eptir, ef hann vissi, hvat til *bar*, er Svíakonungr *kom* eigi til stefnu, svá sem mælt *var* (O. S. 77, 3). þá spyrr Frigg, ef sú kona vissi, hvat æsir *höfðust* (var. hefðist) at á þinginu (Sn. E. I 172, 19). börðu hann myklum ávitum, hví hann skyldi svá djarfr gerask at hlaupa frá þeim helga konungi, er honum *hafði* svá mykla miskunn veitt (Hom. 161, 17). svá kom málinu, at þá var ráða leitat, hvárt hann hefði haft féit án leyfi þeira, er *áttu* (Mork. 182, 36).

e) þá báðu þeir þess, at ek skylda alla okra rœðu skrifa ok bóksetja, at eigi yrði sú rœða svá skjótt með tjónum, sem vér *þögnuðum*, heldr væri hon þá mörgum nytsamlegt gaman, er eigi *máttu* halda skemtan af oss, er nær várum þeiri rœðu (Kgs. 2, 15).

§ 75. Som følge af, at sprogbrugen i de ovenfor nævnte bisætninger tilsteder at sætte indikativ, hvor konjunktiv

kunde bruges eller egentlig var at vente, vil der ikke sjelden forekomme *blandede udtryk*: a) dels saaledes, at begge modi vexler i de underordnede sætninger, b) dels saaledes, at konjunktiv bruges, uagtet der i den at-sætning (spørgende bisætning), som den underordnede sætning bestemmer, er sat indikativ. Endelig kan c) udtrykket tildels gaa fuldstændig over i den direkte tales form.

a) hét því at gera mér alla siðu kunna, til hverrar íðróttar er ek *spurða*, þá sem makligstir *væri* hverri íðrótt at fylgja (Kgs. 1, 27). skyldi Eyvindr gefa þeim mark, ef Haraldr konungr *kœmi* ok *þóttist* hann liðs þurfa (Mork. 42, 17). kvað sér vel sóma, at þá *gyldist* þat, sem eptir *var* skipverðsins (Mork. 50, 4). sagði, at honum þótti allúsannligt at dœma Sigurð sekjan þess málsins, er Magnús konungr *hafði* veitt honum fyri sína hönd ok øngir *hefði* rofit þar til (Mork. 183, 5). bað hann eigi þat fyrir ætlast, er honum *var* í hug, at skiljast svá at sinni við Ólaf konung, at þeir *væri* eigi sáttir, svá sem hann *var* þá kominn í hendr konungi (O. S. 98, 1). vænti ek, at vér hafim svá um búit í sumar, at þorparinn *viti*, hvat hann *skal* vinna bæði á Skáni ok á Sjólandi (O. S. 166, 26). mælti, at hon vildi eigi bera í höfuð sér þat vatn, er *rynni* ór hári Guðrúnu, þvíat hon *átti* búanda hugaðan betr (Sn. E. I 362, 14). spurði, hverr sá væri með ásum, er eignast vildi allar ástir hennar ok hylli, ok *vili hann* (NB.) ríða á Helveg ok freista, ef hann *fái* fundit Baldr, ok bjóða Helju útlausn, ef hon *vill* láta fara Baldr heim í Ásgarð (Sn. E. I 174, 20). gaf guð honum lög þau, er hann bauð Gyðingum at halda alt til þess, er sá *kœmi* sjálfr at skipta lögunum, er þau *hafði* gefit (Hom. 106, 16).

b) allir sögðu, at til *vildu* ráða, ef fjörván *væri* (O. S. 134, 29). sögðu, at þeir *vildu* þat alt hafa, sem Kálfr *sæi* ráð fyrir þeim (O. S. 214, 29). menn svöruðu, at þess *váru* fúsir, ef féföng *lægi* brýn fyrir (O. S. 134, 27). hann mælti

ok sagði svá, at hann *mun* eigi eptir, ef Ragnhildr *færi* á braut (O. S. 144, 34). þar sem þér rœðit um, at svá mikil gnótt *verðr* eldsins i grundvöllum landsins, at landskjálftar *verði* af umbroti eldsins (Kgs. 35, 20). Helgi svarar, at þeir *mundu* berjast, meðan þeir *mætti* (Nj. 89, 18). þeir segja, at þat *var* alls ekki, at fótr *styddist* við hönd (Sn. E. I 368, 23).

c) þá sagði Sigvaldi konungi, at hann *hefði* beðit til handa honum dóttur Burizleifs konungs, er Gunnhildr *hét*, sú er vænst *er*, en *mér er* föstnuð systir hennar, er Ástríðr *heitir* (Jomsv. 69, 13). spurði konungr nú, hverju gegndi, er hann *kom* øngu sinni, ok *svívirðir* svá mik ok mín boð (Jomsv. 57, 13).

§ 76. Det er ovenfor ved flere leiligheder paapeget, at i *at*-sætninger efter menings-, udsagns- og viljesverber, *at* stundom udelades; dette sker navnlig i den anden og følgende af flere sideordnede sætninger af denne art, og i dette tilfælde antager sætningerne gjerne en mere selvstændig form derved, at verbet som almindelig i hovedsætninger sættes foran subjektet, medens i bisætninger den omvendte ordstilling er den gjængse.

Heraf udvikler sig den sprogbrug, at stundom *indholdet af et udsagn, en mening eller forestilling* udtrykkes i (tilsyneladende) hovedsætninger i *konjunktiv* (alm. imperf. og plusquamperf., sjelden præsens og perfektum; er sætningen futurisk mundi (ell. myndi) — og at paa samme maade *indholdet af en befaling, forskrift, opfordring* angives indirekte i (tilsyneladende) hovedsætninger i *imperf.* (sjelden præs.) *konjunktiv* eller *med imperf. konjunktiv eller indikativ* (sjelden præs. konj.) af hjælpeverbet *skulu*.

Det er dog i regelen kun en enkelt eller et par sætninger, som udtrykkes saaledes; hvor det gjælder en længere sammenhæng, gaar man enten over i den direkte taleform, eller et styrende hovedverbum indskydes med visse mellemrum. Bisætningerne til saadanne udsagn sættes overensstem-

mende med de ovenfor angivne regler regelmæssigst i *konj.*, men ogsaa ofte i *indikativ.*

a) segir, at hann þóttist þat spurt hafa, at með Guðmundi var rausn mest á Íslandi, ok *væri* hann honum til handa sendr (O. S. 76, 6). sagði, at þá var miðnótt, ok enn *væri* mál at sofa (Sn. E. I 148, 18). bað þat hylja, en at öðrum kosti *væri* lokit sætt þeira (Sn. E. I 354, 21). bað Regin fara braut, en at öðrum kosti *mundi* hann fara sem Hreiðmarr (Sn. E. I 356, 11). kvað konung hafa njósn af um menn þá, er land vildu svíkja undan honum; ok *væri* þá í bœinn komnir ok *hefði* haft herbergi í húsum Gríms ens grá (Mork. 6, 1). kvað ekki nú myndu fara á konungs fund héðan ífrá, ok *mundi* nú hafa hverr, sem fengit hefði (Mork. 50, 39). lézt konungr ætla, at nú myndi betr fara en á Jótlandshafi, ok þeir Danir *hefði* sjaldan því átt at hrósa, at þeir elti hann ok Norðmenn (Mork. 75, 15). sagði, hversu ríkr konungr var, ok hversu hann hafði náliga alt undir sik lagt, ok hversu víða hann hafði farit; ok þeim *væri* slíks ván, ef þeir skipaðist eigi við ok leysti af hendi fé ok sendingar með sœmð (Mork. 175, 24).

grunaði hann, at þeir váru sumir, er annat myndu um mæla, en sýnast mundi ráðligast; ok *myndi* þá eigi ráðit, hvárt allir myndi honum rétta skuld gjalda um trygðina (O. S. 169, 30). hvat er þat drauma? er ek hugðumk fyr dag lítlu Valhöll rýðja fyr vegnu fólki; *vektak* einherja, *bæðak* upp rísa (Eiriksm. 1). hugðak mér, Gunnarr! grimt í svefni, svalt alt í sal, *ættak* sæing kalda, en þú, gramr! *riðir* glaums andvani (Br. 16). hugðak mér af hendi hvelpa losna, glaums andvana *gylli* báðir (Guð. 2, 42). blæju hugðak þína brenna í eldi, *hryti* hár logi hús mín í gögnum (Atlm. 15). gørvan hugðak þér gálga, *gengir* þú at hanga, *æti* þik ormar, *yrðak* þik kvikvan, gørðisk rök ragna (Atlm. 22). á hugðak hér inn renna at endlöngu húsi, *þyti* af þjósti, *þeystisk* af bekki, *bryti* fœtr ykkra brœðra hér tveggja, *gerðit* vatn

vægja (Atlm. 26). konur hugðak dauðar koma í nótt hingat, *værit* vart búnar, *vildi* þik kjósa, *byði* þér bráðliga til bekkja sinna (Atlm. 28).[1]

b) þá bauð konungr Halla með sér at vera, ok *nemi* menn kvæðit (Mork. 100, 27). bað þá segja hertoganum, at hann vildi frið öllum hans mönnum, en hertoginn *léti* þeim heimilt þar at sitja um vetrinn í hans ríki ok hafa þat, er þeir þurftu þar at nanðsynjum til viðrvistar, en þeir *mundu* (NB.) gørast sem hœgstir landfólkinu, ok hertoganum *væri* þat góðræði, alls þeir váru sóttir svá langt frá sínu landi (Mork. 158, 7). mér hefir stillir stefnt til eyrar: þriggja nátta skylak þar koma (H. Hj. 35). fastnaði Mörðr Hrúti dóttur sína Unni ok *skyldi* boð vera hálfum mánaði eptir mitt sumar (Nj. 2, 50). eptir þat var gørt um málit ok á kveðit um fégjöld, ok *skyldi* alt greitt þegar þar á þingi; en Gunnarr *skyldi* fara utan ok Kolskeggr ok vera í brautu þrjá vetr, en ef Gunnarr fœri eigi utan ok mætti hann komast, þá *skyldi* hann dræpr fyri frændum hins vegna (Nj. 74, 14 fgg.). Flosi var ok gørr utan ok allir brennumenn, ok *skyldu* eigi fara samsumars, nema þeir vildi, en ef þeir fœri eigi utan um þat, er þrír vetr væri liðnir, þá skyldi hann ok allir brennumenn vera sekir skógarmenn (Nj. 145, 274). gørðu sætt sína: *skyldi* Ólafr vera konungr yfir landi, meðan hann lifði; hann *skyldi* halda sætt ok frið við Noregs konung, ok svá við þá menn alla, er í þessi ráðagerð höfðu vavizt. Önundr *skyldi* ok vera konungr ok hafa þat af landi, er semdist með þeim feðgum (O. S. 89, 35). Ragnhildr hét

[1] Men: geir hugðak standa í gögnum þik miðjan, *emjuðu* úlfar á endum báðum (Atlm. 24). björn hugðak hér inn kominn, *bryti* upp stokka, *hristi* svá hramma, at vér hrædd yrðim, munn oss mörg *hefði*, svá at vér mættim ekki, þar *var* ok þrömmun þeygi svá lítil (Atlm. 17). þar þóttumst ek sjá varga mjök marga, ok *sóttu* þeir allir at mér — þá þótti mér þeir sœkja at öllum megin, en ek vörðumst; ek *skaut* alla þá, er fremstir váru — *tók* ek þá sverðit ok *rá* ek með annarri hendi, en *lagða* með atgeirinum annarri hendi o. s. v. (Nj. 62, 25 fgg.).

Steini vináttu sinni, ok hann *skyldi* þangat koma á hennar fund, ef hann þœttist hennar liðsemdar þurfa (O. S. 144, 15). var Svanhildr seld honum í hendr; *skyldi* hann fœra hana Jörmunreki (Sn. E. I 366, 24). hét mála öllum her hans, meðan þeir væri í ferðinni; en konungr sjálfr *skyldi* eignast III kostgripi, þá er hann kaus (var. *køri*) ór Svíþjóð (Sn. E. I 394, 12). Cfr. ogsaa Jomsv. 64, 9 fgg. og O. S. 227, 1 fgg.

Anm. Sjelden forekommer *spørgsmaal* paa denne maade i indirekte form.

konungr varð við styggr ok mælti um nökkurum orðum, sagði, at þeir mundu vera menn stórlátir, eða *hvat þeir mundu fyrir ætlast* (Eg. cap. 5).

§ 77. Ogsaa naar bisætninger føies bestemmende til andre slags konjunktiviske sætninger end de ovenfor nævnte, kan de sættes i konjunktiv, hvis de udsiges som et led af den i den konjunktiviske sætning udtrykte forestilling.[1]

kann vera, áðr dagr sé, at Hrœrekr hafi fengit sér þat fylgsni, at hann *verði* síðan ekki auðfundinn (O. S. 72, 33). þat má enn vera, ef guð vill, at vér fáim svá mikinn metnað, at vér *þerrim* oss á miðjum dúk (Mork. 81, 29).

þat lét hann eigi, sem hann vissi, hverr því *hefði* sært (Nj. 112, 37). vil ek miklu heldr til þess hætta, en hitt spyrist, at þú *leggist* undir höfuð orðsending Ólafs konungs fyr hræzlu sakir við Svíakonung (O. S. 54, 13).

þótt svá hafi verit, at nökkurr hlutr *hafi* svá verit ramr eða sterkr, at Þórr *hafi* eigi sigr fengit á unnit, þá er eigi skylt at segja frá (Sn. E. I 140, 14). þóat svá verði optar, at ek eiga vald á lífi þínu, þá skal ek þik aldri drepa (Nj. 151, 68). þat skal aldri verða, þóat ek vita, at líf mitt liggi við (Nj. 77, 45). nú þótt svá sé, at þú *hafir* þetta mál þér í fang tekit, þá skal þat eigi fyri því at heldr niðr falla (Mork. 180, 39).

[1] Om bisætninger til sætninger i *potential* og *hypothetisk* konjunktiv, se §§ 13 og 23.

M. NYGAARD.

Om Betydningen af „Eyktarstaðr" i Flatøbogens Beretning om Vinlandsreiserne.[1]

Den første, som i den nyere Tid forsøgte at bestemme Vinlands geografiske Beliggenhed, var Arngrim Jonsson i „Gronlandia"; han saavelsom alle senere Forskere har hertil benyttet det Sted i Flatøbogens Grönlendingaþáttr, hvori der tales om den korteste Dags Varighed i Vinland („meiri var þar jafndægri enn a Grænlandi eda Islandi, sol hafdi þar eyktarstad ok dagmalastad a skamdegi"); men om Betydningen af dette Sted har der været gjort meget forskjellige Meninger gjældende, og saavidt jeg ser, kan der gjøres stærke Indvendinger mod dem alle. Arngrim Jonsson oversatte „sol in ipso solstitio hyberno horas circiter 6 plus minus supra horizontem commorat"; han lægger forsigtigt til „plus minus" (omtrent), idet han tilføier „sciotericiis enim destituebantur". Denne Forklaring har vel kun været bekjendt for de faa danske Lærde i 17de Aarh., der havde Adgang til Arngrims Gronlandia; mere udbredt blev den først i den islandske Oversættelse, der udkom i Skálholt 1688. Arngrims Forklaring godkjendtes ogsaa af Torfæus i hans „Vinlandia" (1705): „Brumales dies ibi qvam vel in Islandia vel Gronlandia longiores, ad horam nonam circa solstitia sol oriebatur, tertiam occidit"; dog gjør hertil Torfæus den Bemærkning, at denne Observation maa af Hensyn til Jordbundens Frugtbarhed ansees for unøiagtig, da den viser hen til en geografisk Bredde af 58° 26′. Under Trykningen er imidlertid Torfæus bleven

[1] Foredraget i Christiania Videnskabsselskab 2den Nov. 1883.

opmærksom paa Peringskiölds — eller rettere Islændingen Gudmund Olafssons — Oversættelse i den trykte Udgave af Heimskringla[1], som med Rette forkastes, men som dog har bragt ham til selv at overtænke Sagen paa nyt. Naar han lagde til Grund Udtrykket i Graagaasen „þá er eykt, er utsuðrsætt er deilld i þriðiunga, ok hefir sólin genga tvá hluti, enn einn ugenginn“, troede han nu at kunne forklare dette saaledes: „spatium qvod sol a meridie in occidentem percurrit, sex horas reqvirit, ex quibus singuli trientes duas constituunt, bes desinit in horam qvartam pomeridianam“. Hvis nu „eykt“ er Klokken 4 Eftm. — altsaa den korteste Dag er 8 Timer —, falder Vinlands Bredde paa 49 ⁰ ɔ: Newfoundland eller den tilsvarende Kyst af Canada. Den nye Fortolkning blev ved den Anseelse, som Torfæus's Skrifter fik i dnn lærde Verden, den mest udbredte i forrige Aarhundrede; vi finde den saaledes hos den tyske Forsker J. R. Forster, der antager Vinland for at være enten Gander Bay eller Bay of Exploits paa Newfoundland eller en Kyst ved den nordlige Kyst af Laurentz-Bugten (ved 49 ⁰)[2]; den samme Opfatning findes endnu hos Malte Brun.[3] Imidlertid havde allerede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede hos islandske Lærde en ny Anskuelse gjort sig gjældende, som efterhaanden har kjæmpet sig igjennem til almindelig Anerkjendelse. Denne Anskuelse blev først fremsat af Vicelagmand Páll Vidalin i hans utrykte Skýringar, senere optaget af Biskop Finn Jónsson (1772) i Hist.

[1] „Thär war längre dag än på Grönland eller Island, ty Solen hade här sina tilöknings- eller uppewarelses stunder, och dagmåls stad eller upgångs ställe wid Frukåsts dags (pas klåckan sex eller siu) när korteste dag war“. Heimskringla, Peringskiölds Udg. I 331. Suhm heldede i Kjøbh. Selsk. Skrifter (VIII, 80) til denne Mening og troede derfor at Vinland har været „Pensylvanien, Maryland og maaske Carolina“.

[2] Joh. Reinh. Forster, Gesch. der Enddeckungen und Schiffahrten im Norden (Frank. 1784) S. 112.

[3] Precis de la Geographie universelle (Paris 1812) I 394.

eccl. Isl. I 153 ff., blev derpaa godkjendt af Schöning i en Note til Heimskringla[1] (1777) og i hans Norges Historie[2] og i dette Aarhundrede nærmere udviklet af Rafn og Finn Magnussön. Det nye Udgangspunkt er her Snorres Ord i Edda om Aarstiderne „Fra jafndœgri er haust til þess er sól setzk í eyktarstað" ɔ: Høsten varer fra Jævndøgn indtil Solen gaar ned i „Eyktarstaðr"; idet man antog Vinterens Begyndelse hos Snorre for selvfølgelig at falde sammen med Vinterens Begyndelse efter den islandske Kalender (Ugen 11te—17de Oktober), fandt man, at Solen ved Reykholt gik ned 17de Oktober Kl. $4^1/_2$; i Overensstemmelse hermed blev da eyktarstaðr at forklare som Sluten af Eykt, og Eykt blev Tidsrummet fra $3^1/_2$ til $4^1/_2$. Naar nu Solen i Vinland paa Aarets korteste Dag var oppe fra Dagmál til Eyktarstaðr, fik man en Dagslængde af 9 Timer, hvilket af Prof. Thomas Bugge beregnedes til Bredden 41^0 22′ eller efter Rafn og Finn Magnussön nøiagtigere til 41^0 24′ 10″. Rafn troede, at deraf fulgte med Sikkerhed, at Vinland var identisk med den sydlige Kyst af Rhode Island og Connecticut strax vestenfor Cape Cod. Men ogsaa herimod reiser sig vægtige Indvendinger. Da Leiv Erikssön — efter Flatøbogen — nærmede sig Vinland, saa han først en Ø nordenfor Landet; derpaa seilede han mod Vest i Sundet mellem Øen og Landets nordligste Næs og endnu længere Vest kom de til en Aa og et Vand, ved hvilket de slog sig ned; Sagaens Forfatter har altsaa tænkt sig et mod Nord vendende Land, og paa hvis nordlige Kyster Leiv og hans Folk slog sig ned i „Leifsbuðir." Ikke destomindre gjengiver Rafn dette saaledes[3]: „De kom til en Ø, som laae østen for Landet, og seilede ind i et Sund imellem denne Ø og et Næs, som strakte sig øster (og nord) ud af Landet. De seilede vesterpaa

[1] Heimskringla, Kjøbenhavner-udgaven I.
[2] Schönings Norges Riges Historie III 419.
[3] Annaler f. nord. Oldkyndighed 1840—41 S. 6.

o. s. v". Naar det saa bliver Spørgsmaal om den geografiske Stedfæstelse, gjenfinder Rafn Leifsbuðir ved Mount Hope og Tounton River paa den sydlige Kyst af Rhode Island, hvortil man kun kan komme ved at passere søndenfor Barnstable-Halvøen og mellem denne og Nantucket-Øen, der igjen er søndenfor Halvøen. Altsaa under Oversættelsen har Rafn forandret Nord til Øst, og ved Applicationen gjør han endvidere Øst til Syd! Og endda finder Rafn, at der er skjøn Overensstemmelse mellem Sagaen og Ny-Englands Geografi! Hvad der ledede Rafn til saaledes ligefrem at forvanske Kilderne for at opnaa et givet Resultat, var først og fremst den astronomiske Beregning til 41° 24′ 10″, men dernæst ogsaa de to paastaaede Levninger fra Nordboerne, en Indskrift i latinske Skrifttegn fra Dighton Rock ved Taunton River og en hvælvet Stenbygning fra Newport paa Rhode Island. Alle disse Støttepunkter falder imidlertid til Jorden: Indskriften har vist sig at være en af de blandt Indianerne saa hyppige Billed-Indskrifter[1] og Stenbygningen i Newport en i 17de Aarhundrede (ca. 1670) af Gouvernør Arnold bygget Vind-Mølle.[2] Endvidere belærer Observator Geelmuyden mig om, at den astronomiske Beregning er foretaget uden at tage Hensyn til Forandringen i Ekliptikskraaheden siden 11te Aarhundrede og til Refraktionen. Hvis dette gjøres, giver 9 Timers korteste Dag Bredden 42° 21′.[3] Dette svarer temmelig nøiagtigt til Bostons Beliggenhed; men her passer de geografiske Forhold aldeles ikke til Sagaens Skildring, thi Boston ligger

[1] Se Schoolcraft, Historical and statistical information respecting the history, condition and prospects of the Indian tribes of the United States Vol. I p. 108—17. Det viser sig her, at Navnet ÞORFINS aldrig har været synligt, medens de eneste mulige Bogstaver er OR...X.

[2] Palfrey, History of New-England (1859) I 55 Note 2.

[3] Det samme gjælder ogsaa ovenfor S. 135, saa at til 6 Timers Sol svarer ikke 58° 26′, men 59° 6′.

dybt inde i den Havbugt, der dannes af *Cape Ann* (42° 40′) og *Cape Cod* (42° 5′) og kunde umuligt skildres saaledes som Flatøbogen skildrer Vinlands Beliggenhed.

Man maa altsaa paa Forhaand nære store Tvivl om Forklaringen af de Dagstider, hvorpaa Beregningen støtter sig, er den rigtige, og nyere Lexicografer har da ogsaa søgt at gjøre andre Opfatninger gjældende. Dr. Gudbr. Vigfusson tager sit Udgangspunkt fra Stedet i den gamle Kristenret og giver Oversættelsen: „da er det *Eykt*, naar Solen har passeret $^2/_3$ af Sydvest og har $^1/_3$ tilbage“ (ɔ: Kl. $3^1/_2$), hvilket efter hans Mening ogsaa ligeledes stemmer med den norske Betydning af Økt. Ogsaa Dr. Vilhjálmr Finsen, som i sin Udgave af Graagaas' Codex Regius havde forudsat Betydningen af Tidsrummet $3^1/_2$—$4^1/_2$ [1], er nu i sit Register til Graagaas (1883) gaaet over til samme Mening og forklarer nu (Grágas III. 602) Eykt om et Tidspunkt om Eftermiddag, som ifølge det ovenomtalte Sted i Kristenretten var Kl. $3^1/_2$. At Eykt fra et Tidsrum (af 1 Time) reduceres til et Tidspunkt, har den væsentlige Fordel, at da Udtrykket *eykt* vil falde sammen i Tid med Udtrykket *eyktarstaðr*. Men den nye Tidsbestemmelse har den Vanskelighed at kjæmpe mod, at Vigfusson har maattet sætte sig ud over Snorres Brug i Edda af Ordet eyktarstaðr; naar nemlig efter Edda „Høsten varer indtil Solen gaar ned i Eyktarstaðr“, kunde efter Vigfussons Mening dette Udtryk ikke passe paa Vinterens Begyndelse i Snorres Hjem Reykjaholt (da gik Solen ned omtrent $4^1/_2$), og Udtrykket maatte derfor være laant fra sydligere Kilder. Dette kan imidlertid ikke være Tilfældet; læser man nemlig Stedet i Sammenhæng, bliver man let var, at Snorre taler om den virkelige islandske Vinter; men man maa blot ikke forvexle denne med det kalenda-

[1] Det sees deraf, at han som Sveinbjörnssön, Finn Magnusen o. fl. oversatte „þa er eykt“ med „Da ansees Økten begyndt“ (Graagaas I, S. 25).

riske Vinterhalvaar (Midten af Oktober til Midten af April). Der staar nemlig: Høsten varer fra Jævndøgn (omtr. 15de September) indtil Solen gaar ned i eyktarstaðr; Vinteren varer til Vaarjævndøgn (omtr. 13de Marts), Vaaren til Faredag (21de—27de Mai) og Sommer til Høstjævndøgn; selv om man sammenstiller dette med det følgende, at Høstmaaned (begynder 11te—17de September) er den næste før Vinter, og første Vintermaaned heder Gormaaned (begynder 11te—17de Oktober), vil man heraf kun faa ud, at Høstens og Høstmaaneds Begyndelse omtrent falde sammen, og at Høstens Slutning vilde falde inden Gormaaned ($^{11}/_{17}$ Oktober til $^{11}/_{17}$ November).

Dette er ogsaa ganske rigtigt Tilfælde, thi ifølge Almanakken for Throndhjems Polhøide (63^0 26′) gaar Solen allerede der ned Kl. $3^1/_2$ den 5te November, en Grad nordligere altsaa nogle Dage tidligere.

Saaledes vilde Stedet i Edda, i den gamle Kristenret og i Flatøbogen godt kunne forstaaes om Kl. $3^1/_2$. Men til den korteste Dag paa 7 Timer svarer, efter hvad jeg har bragt i Erfaring, en Polhøide af 55^0 13′; isaafald vilde Vinland være at søge midt paa Labradors golde Kyster omtrent ved Missionsstationen Hopedale, hvis aarlige Middeltemperatur er under ÷ 1. Jeg behøver her kun at gjøre opmærksom paa, at den vilde Vin i Nordamerika kun voxer til 47—48 N. B. (Canada, Ny Brunsvig, Nova Scotia) for at vise, at hvis Observationen om eyktarstaðr er historisk, maa Udtrykket forstaaes anderledes. Jeg har da forelagt de 3 Citater for Hr. Observator Geelmuyden, som derom har meddelt mig følgende:

„Efter hvad Finn Magnusen oplyser har man paa Island næsten lige ned til vor Tid anvendt den samme Fremgangsmaade med Hensyn til Dagens Inddeling, som formodentlig har været brugt næsten overalt i Europa før Udbredelsen af Uhre eller andre kunstige Tidsmaalere, nemlig at lægge Mærke til Solens Stilling over

visse, naturlige eller ved Kunst opførte, Mærker i Horizonten (Dagsmærker). I Forbigaaende kan bemærkes, at dette vistnok er en temmelig ufuldkommen Methode, da den horizontale Projection af Solens Gang ikke giver et rigtigt Maal for Tiden, eller, som det ogsaa kan udtrykkes, det Klokkeslet, da Solen staar i en vis horizontal Retning (Azimut), varierer med Aarstiden undtagen for Retningen Syd og Nord. (Her bortsees naturligvis fra den Smule Ujevnhed ved Bevægelsen selv, som i den nyere Tid er rettet ved den saakaldte Tidsjevning). Naar f. Ex. Solen paa 64^{0} Bredde (det sydlige Island) staar i SV, saa er Klokken ved Midsommer $2^{t}\,15^{m}$, ved Jevndøgn $2^{t}\,48^{m}$ og ved Midvinter $3^{t}\,20^{m}$ (da er imidlertid Solen allerede under Horizonten). Ligeledes naar ved Jevndøgnstid Solen staar i Vest, saa er Klokken 6, men udover Sommeren sker det tidligere og tidligere, saa at den ved Solhverv staar i Vest allerede Kl. $5^{t}\,11^{m}$. At saaledes Tiden mellem to Dagsmærker, nemlig at Solen staar i Øst og i Vest, undertiden er 12 Timer, men til andre Tider kun lidt over 10 Timer, vilde efter vore Begreber være en følelig Ulempe; men for den, som ikke er i Besiddelse af andre Midler til Dagens Inddeling, vil det maaske ikke engang blive mærkbart, da Overgangen sker ganske successive i Aarets Løb. Det kan ogsaa bemærkes, at jo længer man kommer mod Nord, desto mindre bliver denne Ujevnhed i Dagens Inddeling efter Mærker i Horizonten.

For den rette Forstaaelse af de Steder i de gamle Sagaer, hvor disse Dagsmærker omtales, er det af den største Vigtighed at fastholde, at man virkelig gik frem paa denne Maade; det maa ikke glemmes, at Solens Stilling over et vist Dagsmærke kun giver en vis horizontal Retning, og navnlig gaar det ikke an at overføre det dertil hørende Klokkeslet — hvad enten man benytter det, der svarer til en vis Aarstid, eller man tager et Middeltal for hele Aaret — til det samme Dagsmærke paa andre Steder af Jorden.

Ligesom i vore Dage erfarne Søfolk faar en betydelig Øvelse i at bedømme horizontale Retninger (Kompassets 32 Streger er jo ogsaa fremkommet ved Halvering og nok en Halvering af de gamle Ætter, og Sømændene benytter hyppig Brøkdele af Streger), saaledes var det dengang nødvendigt ikke alene for Søfolk, men ogsaa for en hel Del Folk paa Landjorden (som Arbeidsherrer og andre) at kunne ved Øiemaal bedømme Størrelsen af horizontale Vinkler,

baade fordi Dagens Inddeling var baseret derpaa, og for Søfolkenes Vedkommende ogsaa af andre Grunde.

Naar nu ifølge den gamle Beretning i Flatøbogen Grønlænderne i Vinland fandt, at Solen paa den korteste Dag „havde Dagmaalastad og Eyktarstad“, saa betyder dette ikke, at Solen var synlig til visse Klokkeslet, thi de savnede Midler til at bestemme Klokkeslettet efter vor Opfatning af Ordet, men det betyder, at den var synlig i visse horizontale Retninger, som de havde Øvelse i at bedømme. Hvilke disse Retninger var, maa da findes paa anden Maade. Da Ordene „sól hafði eyktarstað“ etc. vel ikke kan betyde andet end, at Solen var synlig, altsaa befandt sig i eller over Horizonten i disse Retninger, saa kan Stedets geografiske Bredde ikke bestemmes anderledes end, at man kan finde en Grændse, nordenfor hvilken Observationen ikke kan være taget.

Af de mig forelagte Steder i de gamle Skrifter er der kun eet, som giver en utvetydig Forklaring af, hvad Eyktarstaðr er; jeg gaar derved ud fra, at Eyktarstaðr er Solens Retning paa det efter Aarstiden lidt variable Tidspunkt, som kaldtes Eykt, noget hvorom der vel heller ikke kan tvivles. Ordene, som findes i den gamle islandske Kristenret, lyder saa: þá er eykt er út suðrs ætt er deílld i þriðiunga. oc hefir sólin gengna II hluti enn ein ógenginn. Da Utsudrs-ætt er den Octant af Horizonten, som har SV i Midten, altsaa mellem 22.5 ⁰ og 67.5 ⁰ Azimut, saa bliver Eyktarstaðr i Retningen $22.5^0 + \frac{2}{3}.\ 45^0 = 52.5^0$ fra Syd mod Vest. Beregnes den Bredde, hvor Solen gaar ned i denne Retning paa den korteste Dag (i det 11te Aarhundrede), saa finder man

$$49^0\ 55'.$$

Her eller sydligere maa altsaa Iagttagelsen være gjort.

Stedet i Edda, hvor der siges, at Vinteren begynder naar Solen gaar ned i Eyktarstaðr, vilde kunne tjene til Bestemmelse af Retningen, ifald man vidste, at der menes den kalendariske Vinter; dog vilde Bestemmelsen kun blive omtrentlig, da første Vinterdag havde et Spatium af 7 Dage at løbe paa; men da der kort efter siges, at Sommeren begynder med Faredagene, som indtraf i Slutningen af Mai, medens den kalendariske Sommer begyndte i April, saa er det aabenbart, at Sommer og Vinter her kun nævnes i klimatisk Henseende. Med den tidligere fundne Værdi af

Retningen Eyktarstaðr viser det sig, at Solen paa 64° Bredde gaar ned i denne Retning den 6te November efter vor Kalender. Dette vil antagelig stemme godt med Begyndelsen af den kolde Aarstid paa Island.

Finn Magnusen, som mener, at den Bestemmelse af Eyktarstaðr, der indeholdes i de citerede Ord af Kristenretten, ikke giver den oprindelige Retning, men er at betragte som en senere Opfindelse af Geistligheden, sætter Dagmálastaðr til OSO og Eyktarstaðr til VSV; men hvis dette var rigtigt, blev Grønlændernes Observation i Vinland en Umulighed; thi der gives intet Sted paa Kloden, hvor Solen kan sees i OSO eller VSV paa den korteste Dag.

Da man ikke tør forudsætte, at de gamle Grønlænderes Bedømmelse af horizontale Retninger var aldeles feilfri, saa bemærkes sluttelig, at en Grads Feil i Bedømmelsen af Eyktarstaðr vilde frembringe vel en Grads Feil i den beregnede Bredde 49° 55′.

Til denne Forklaring, som jeg maa anse for den eneste rigtige, skal jeg kun føie Følgende. Ogsaa i Norge findes Ordet *Øykt* — foruden i den sædvanlige Betydning af Arbeidstid (1/4 Dagsarbeide) — i Betydningen af et bestemt Tidspunkt om Eftermiddagen, som forresten i de forskjellige Landsdele varierer. Efter Ivar Aasen betyder *Øykt* ved Mandal og i Nedenæs „Tiden ved Kl. 3 eller 4 Eftermiddag, en Hvile- og Spisetid midt imellem Middag og Aften" og *Øyktardag* (Øyktedag) i Hardanger og Sætersdalen „Midaftens Tid, omtrent ved Kl. 5 Eftermiddag".[1] Ivar Aasen giver ingen Forklaring over, hvorledes man bestemmer Tiden; men Prof. Sexe, selv født Haring, har fortalt mig, at det altid i hans Fødeegn i hans Ungdom skede efter Solens Stilling — ikke efter Klokke, som dengang var lidet kjendt — og *Øykt* eller *Øyktardag* var da det Tidspunkt om Eftermiddagen, „naar, som man sagde, Solen

[1] Blandt de topografiske Optegnelser fra c. 1740, som findes i Afskrift i Rigsarkivet, finder jeg fra Sogn, at Iver Iversen Leganger har ansat „Øgtebeel" til Kl. 5 om Eftermiddagen, medens C. Heiberg i Sogndal forklarer, at „Nonsbeel" er Kl. 3 om Eftermiddagen og „Øgtebeel" er „naar Dagen helder."

staar i Øjktarstad".[1] Dette Udtryks Forekomst synes mig at være en smuk Bestyrkelse paa det Resultat, Hr. Geelmuyden er kommet til.

Forsaavidt man skulde gjøre den Bemærkning, at Solens Stilling i eyktarstaðr ikke kunne sigte til stort sydligere Bredde end den angivne 49° 55′, skal jeg oplyse, at den næste Angivelse af Solens Stilling i Horizonten er „miðmundastaðr utsuðrs ok vestrs" (VSV)[2] — den Stilling, som efter Finn Magnusens Mening faldt sammen med eyktarstaðr —; men da efter det af Hr. Geelmuyden oplyste Solen aldrig naar saa langt mod Vest ved Vintersolhver, kan man ikke af det givne Udtryk finde nogen Grænse mod Syd for Vinlands Beliggenhed. Paa den anden Side viser Udtrykkets Nøiagtighed, at denne Situation virkelig er observeret af Grønlændingerne og at disse virkelig maa være kommen langs Amerikas Østkyst ialfald til Newfoundlands Bredde og muligt søndenfor. Derimod savner Forsøget paa at stedfæste Vinland i det nuværende Rhode-Island og Connecticut ethvert Holdepunkt.

1ste Nov. 1883.

GUSTAV STORM.

Tillæg. Den samme Forklaring af Eyktarstaðr giver nu ogsaa Dr. Fritzner (Ordbog over det gl. norske Sprog, ny Udgave S. 358), af hvis Ord jeg tillader mig at citere: „For at kunne vide hvor langt Dagen var leden eller hvilken Tid af Dagen man for Øjeblikket havde, tog man sig nemlig visse fremragende Punkter inden sin Synskreds til Mærker, saa at man, naar Solen stod over et saadant Mærkepunkt, vidste at

[1] Han brugte dette Udtryk uden at kjende til dets Forekomst i de gamle Skrifter.

[2] Udtrykket forekommer i Rimbegla S. 94 og gjenfindes i det gl. Haandskrift 1812 qv. i Khv. kgl. Bibl. fra Slutningen af 12te Aarhundrede.

nu var den eller den Tid paa Dagen forhaanden. Disse Mærker fik da Navn efter den Tid af Dagen, da Solen stod i Retning deraf. Saaledes har man efter Finn Jonssons Historie eccl. I 155 paa Island i Mule Syssel en eyktargnipa og ifølge Bjørn Magnusson Ólsen i AnO. 1881 S. 38 fl. et undornfell, som har givet en derved liggende Gaard, som tidligere kaldtes Nautabú, sit Navn, se Vatsd. 27 (44^{6}), og fra det Sted, hvor det gamle Nautabú laa og som kaldes Nautabúsmóar, ligger Fjeldets høieste Top i nónstað (= eyktarstað) ɔ: der hvor man ser Solen naar man har non (= eykt, undorn). Ogsaa i Norge har man mange saadanne Mærkefjeld, der hjælpe Almuen til efter Solens Stilling at vise Dagstiden og som deraf har faaet til Navn f. Ex. de i Beskrivelse af Tromsø Amt, udg. af den geografiske Opmaaling, nævnte Durmaalstind S. 60^{6}, 71^{34}, Rismaalsfjeld S. 59^{31}, Nonsfjeld S. 48^{13}, 88^{26}, Natmaalstinden S. 64^{24}, Middagsfjeld S. 48^{18}, 75^{28}; jfr. de i Th. Bangs „Landmaalerliv i Finmarken“ nævnte Durmaalstind S. 39^{28}, Middagsfjeld S. 95^{27}, Natmaalstinden S. 38^{30}“.

August 1885.

GUSTAV STORM.

Han ock hon.

De nordiska språkens personalpronomen för 3dje personen har alltifrån den jämförande germanska språkforskningens första dagar utgjort en gåta, som mer än mången annan fråga af större omfattning lockat forskaren, men som ännu står för honom lika olöst, som på Rasks ock Grimms tider. Trots åtskilliga tolkningsförsök hafva nämligen ännu icke säkrare resultat vunnits, än att framstående språkmän ända in på sista tiden ansett sig kunna bjuda skäl för uppfattningar, som ifrån hvarandra äro vidt skilda.

I Sv. Spr. L. II, s. 480, 481 uttalar Rydqvist, som mig synes, fullt berättigade tvifvel om riktigheten dels af en försökt förklaring af ifrågavarande pronomen ur subst. *hani* ock pron. *hin*, dels af Rasks sammanställning med finskans *hän* ock Grimms med ags. *he*, *heo*, *hit*. Senare har Grimm i Gesch. d. d. Spr., dritte aufl., s. 525, antagit, att *han*, *hon* uppstått af pronominalstammen *hi*, som antagit samma ändelser som pron. *hin*, att således, med andra ord, *han*, *hon* motsvara got. **his jains*, **hi jaina*. På detta sätt blifva emellertid rotvokalerna i det nordiska ordet oförklarade, ock detta är kanske anledningen, hvarför Scherer, Zur Gesch. d. d. Spr., zweite ausg., s. 499 med anslutning till Lottner i Kuhns Z. V, s. 396 f., VII, s. 38, ock Smith i Kuhns und Schleichers Beitr. III, s. 110 f., förutsätter en germansk pronominalstam **ha*, biform till *hi*, hvilken i förening med det enklitiskt vidfogade pronomen *inn* antas ha gifvit *hann*. Utom att man för öfrigt ingenstädes inom de germanska språken märker något spår af detta **ha*, stöter Scherer vid deduceringen af de särskilda kasus på sådana svårigheter (t. eks. gen. fem. *hennar* af **herar innar*, dat. fem. *henni* af **heri inni*), att hans förutsättningar näppeligen kunna anses riktiga. I ljudligt afseende oantastlig är

däremot Schmidts sammanställning i Vocalismus II, s. 422 (se äfven Ph. Bersu, Die gutt. u. ihre Verbind. mit *v* im lat., s. 180) af *hann* med grek. *κῆνος*, hvilken likväl icke förklarar saknaden af neutr. ock plur. på nordisk botten.

Under de sista 10 åren ha därjämte tre svenske språkmän yttrat sig i frågan. Med berättigadt förkastande af äldre teorier har A. Kock i Nord. Tidskr. f. Fil. N. R. III, s. 252 f., sökt bevisa, att *han*, *hon* ej äro arf från en samgermansk eller förgermansk språkperiod, utan en specielt nordisk nybildning, utgången ur ackus. *þann*, *þá*, som skulle ha öfvertagit nominativens funktion ock sedan suksessivt genom en serie analogibildningar efter mönstret af adjektivböjningen redan i förhistorisk tid ha utvecklat de i literaturen mötande kasusformerna. Samma uppfattning synes Kock ännu fasthålla i sin skrift *Om några atona*, s. 11 f., i *Bidrag till svensk etymologi*, s. 63, samt i *Studier öfver fornsvensk ljudlära* I, s. 206. Att en sådan bildningsprocess är omöjlig, vill jag visst icke påstå, men kan ej hålla den för sannolik, hufvudsakligen af följande skäl:

1) Den af Kock antagna öfvergången från *þ* till *h* i aksentlösa ord, en ljudlag, med hvars sanning hans förklaring står eller faller, är långt ifrån bevisad för de nordiska språken i allmänhet, om den också tyckes gälla för färöiskan; jfr härom Schagerström, Vätömålet, s. 64, 65, 85.

2) Det är vanskligt att antaga en förhistorisk serie af delvis tämligen komplicerade analogibildningar (t. eks. med afseende på *hón* ock *hánum*) hos ett ord, som redan i de älsta handskrifterna framträder fullbildadt med alla former jämsides i full användning ock som just i sin egenskap af ett flitigt användt personalpronomen bör ha haft ett skydd mot analogiens nedbrytande makt.

3) Man borde kunna vänta, att ackus. *þann*, *þá*, likaväl som de ur dem härledda *hann*, *hón* ock samtidigt med dessa, skulle uppträda med nominativ funktion, men däraf ser man

i den klassiska isländskan intet, likasom också intet bevis lär kunna framdragas för att *hann* ursprungligen fungerade endast såsom ackusativ, hvilket däremot bevisligen är förhållandet med fornsvenskans nom. sing. *þan*.

4) Man förstår ej, hvarför öfvergången från *a* till *e* på grund af vokalförsvagning i aksentlös ställning alltid visar sig i isl. *hennar*, *henni*, aldrig i isl. *hann*, *hana*; i det närmaste enahanda är förhållandet i fsv., som med ytterst sällsynta undantag (jfr Kock, Bidrag t. sv. etym., s. 63) har *æ* i *hænnar*, *hænni*, men *a* i *han*, *hana*.

5) För att förklara isl. *hánum* nödgas Kock antaga ett vid sidan af *hǫnum* kvarlefvande *hanum* med kort, icke *u*-omljudt *a*, hvilket strider mot de isländska omljudslagarna.

Delvis af samma art som Kocks är det förklaringsförsök, som L. F. Leffler framlagt i no. 7 af sina *Satser i nordisk språkhistoria* i Nord. Tidskr. f. Fil. N. R. IV, s. 287. Enligt honom skulle *han* ock *hon* med dess böjningsformer vara ombildningar af den samgermanska pronominalstammen *hi*, dels efter former af *sá*, *sú*, dels efter *enn*, *en*, *et*. Denna uppfattning synes mig ha ännu mera emot sig än Kocks. Utom hvad jag rörande denna redan anfört, skulle jag vilja påpeka:

1) Såsom vilkor för den af Leffler antagna analogiutjämningen mellan *hi*, *sá* ock *enn* måste förutsättas, att språket i ungefär samma utsträckning ock jämsides med hvarandra skulle ha användt dessa 3 skilda ord såsom 3dje personens pronomen, hvilket är osannolikt.

2) Leffler nödgas antaga analogibildningar af vida mera invecklad art än Kock ock sådana, till hvilka ingen antaglig anledning torde kunna uppgifvas. Hvarför skulle t. eks. nom. af *hi* ombildas efter ackus. *þann* ock icke snarare efter nom. *sá*, då ju nom. fem. *hú(n)* antas vara ombildadt efter nom. fem. *sú?* Hvarför ombildades gen. dat. fem. *hennar*, *henni* efter pron. *enn*, medan nom. ackus. fem. *hú(n)*,

há(na) bildades efter pron. *sá?* Är det troligt, att dat. mask. *hánum*, *honum* skulle ha ackus. fem. *hána*, *hona* att tacka för sin uppkomst?

3) Man har svårt att tro, att icke något samband skulle förefinnas mellan isl. *hón*, *honom* ock fsv. *hon*, *honum*, hvilka senare antagas icke vara påvärkade af *u*-omljudet.

Slutligen har I. Flodström egnat några ord åt frågan i Nord. Tidskr. f. Fil. N. R. VI, s. 58 f. Under förutsättning af att *ai* i got. *jains* vore tecken för diftong, hade F. först trott, att isl. *hann* uppkommit ur *jains*, att det sålunda var en biform till *enn* (analog med *nakkvarr* jämte *nekkvarr*) samt att dess begynnande *h* upptagits från pronominalstammen *hi*, hvars betydelse det nybildade pronominet öfvertagit. Numera öfvertygad om, att *ai* i *jains* betecknar kort *e*-ljud, säger F. sig ej längre hålla på denna förklaring af *hann*, men likväl fortfarande tro på sambandet mellan detta ord ock *jains*, därvid anslutande sig till Bugges tolkning af adverben *handan* ock *handar* i Nord. Tidskr. f. Fil. N. R. III, s. 262 f. Där uppfattas dessa ord såsom rotbesläktade med got. *jains*, ock en grundform **jendana* antages genom mellanleden **endan*, **eandan*, **jandan* ha utvecklat sig till det isl. *handan*. Så länge man likväl ej kan anföra någon analogi till stöd för den egendomliga öfvergången af uddljudande *j* till *h*, torde denna förklaring få anses obevisad[1]), ock därmed sambandet mellan *hann* ock *jains* tvifvelaktigt.

Då detta pronomen så länge ock så envist trotsat alla

[1]) De ifrågavarande adverben synas mig utan svårighet kunna förklaras på ett annat sätt. Sievers har i Beitr. IX, s. 567 f., med hjälp af mht. *jener* ock några ags. former uppvisat tillvaron af en forngermansk stam *jana*, *jani*; af denna bildades inom de nordiska språken adverben **andan*, **andar*, hvilka sedermera fingo ett förslag af *h* genom analogi med andra adverb, t. eks. isl. *héðan* (obs. sammanställningen *fyrir handan* — *fyrir héðan*), *hingat*, *higat*, *hegat*, *hinnig*, *hinsig*, *hindar*, got. *hindana*, samt genom en folketymologisk anslutning till subst. *hǫnd* (jfr sådana uttryck som till beggja *handa* sér, á tvær, báðar

tolkningsförsök, kan det synas lönlöst att, innan runforskningen lyckats framdraga i ljuset några förhistoriska former af detta ord, bråka sin hjärna med blotta hypoteser om dess ursprung, men det är nu en gång så, att det gåtfulla lockar mest, ock det är ju ej någon skam att bjuda till, ehuru man med skäl om detta „crux philologorum" kan erinra om de gamles „vestigia terrent". Jag vill därför till raden af de föregående foga ännu ett lösningsförsök.

För att en hypotes om ordets ursprung må kunna anses antaglig, bör den i min tanke uppfylla följande vilkor:

1) Den bör medgifva en förklaring af de historiskt kända formerna hufvudsakligen med hjälp af bevisade ljudlagar ock utan antagandet af analogibildning efter andra ord, emedan personliga pronomina i allmänhet genom sitt sega fasthållande vid urgamla former visa sig föga mottagliga för dylik invärkan. De viktigaste spörsmålen i detta afseende äro det uddljudande *h*, vokallängden i vissa former ock skiftningen i vokalernas kvalitet.

2) Den bör på ett tillfredsställande sätt förklara ordets betydelse.

3) Den bör göra begripligt, hvarför detta pronomen saknar neutr. sing. samt hela pluralis.

Ett sådant etymon vill jag finna i ett urgermanskt **haiwnoz*, som under den äldre runperioden borde uppträda under formen **haiwnaR*, en adjektivbildning med vokallöst *n*-suffix (om rotens ock suffiksets vokalisation jfr Möller i Beitr. VII, s. 496 f.), analog med got. *analaug-ns*, *unairk-ns*, isl. *jaf-n*, *gjar-n*, *for-n*, af en rot *haiw*, som, efter hvad jag nedan skall söka visa, ingår i ett urnordiskt neutralt substantiv *haiwa* l. *haiwi* ock som med annan afljudsvokal föreligger i det got. *heiva* (i sammansättningen *heivafrauja)*, hus, familj, ett ord, hvartill

---

hendr, annarri *hendi*), en folketymologi, som tydligen förelåg, då Gotlandslagens *handar mair* af den tyske öfversättaren återgafs med „eyner *hand* breit vörder".

släktingar rikligt förekomma inom andra germanska språk (jfr Kluge, Etymol. wörterb., s. 130, samt Schades Wörterb.)

Att söka ursprunget till ett pronomen inom det nominala området bör ej anses vara för djärft. H. Paul har i *Principien der Sprachgeschichte*, s. 157 f., uppträdt mot den gängse uppfattningen, att en ursprunglig motsats skulle ega rum mellan „pronominale oder formwurzeln und stoffwurzeln", samt med en mängd eksempel från språkens historiskt kända utvecklingsskeden uppvisat, att pronomina kunna uppstå ur nomina. Ur hans rikhaltiga eksempelsamling vill jag här blott anföra de yngre germanska språkens *man* (jfr franskans *on* af lat. *homo)*, tyskans *niemand* af **ni aiw man*, *jeglicher* af fht. *eo-gilîchêr* immer gleicher, samt lit. *pats* själf, egentligen samma ord som got. *-faþs* herre. Att äfven personalpronomina kunna uppstå på samma sätt visar oss (oberäknadt de orientaliska språken, där sådant ofta förekommer) sanskrit, där *ātmā* ande användes såsom refleksivpronomen ock partic. *bhávān* vid vördnadsfullt tilltal tjänstgör såsom 2dra personens pronomen. Sådana originella nybildningar föreligga äfven i de yngre nordiska språkens *ingen* ock *någon*, hvars allmänt antagna grundform **ne veit ek hverr* intet mänskligt öga ännu sett, men på hvars tillvaro i förhistorisk tid ingen tviflar. Visserligen sakna andra germanska språk hvarje spår af detta samnordiska **haiwnaR*, men därför må man ej förneka möjligheten af dess tillvaro inom den nordiska grenen, sålänge man icke vill blunda för det faktum, att de nordiska språken ega massor af ord, som dels i andra germanska språk ej återfinnas, dels, om de där finnas, tillhöra annan ordklass än på nordiskt område. Utom de nyss anmärkta *ingen* ock *någon* må här eksempelvis (efter Grimms Geschichte, dritte aufl., s. 524 f.) påpekas sådana allmänna ord som isl. *hali*, *skegg*, *litr*, *lær*, *fors*, *sæng*, *síld*, *magi*, *refr*, *þungr*, *kasta*, *elska*, præp. *til* (möjl. = ty. *ziel)* *hjá*, eg. subst. (se min, af Noreen i Beitr. VII, s. 442, åberopade etymologi af detta ord), *hós* (se Noreen, Nord.

Arkiv III, s. 12) samt den suffigerade artikeln ock mediopassivet. Om således det förutsatta **haiwnaR* i öfrigt uppfyller fordringarna på en antaglig hypotes, får det icke förkastas endast därför, att det icke hittats inom något annat germanskt språk, allraminst då man, huru *hann* ock *hon* än må förklaras, måste erkänna, att de nordiska språken gått sin egen väg vid skapandet af detta ord, som icke utan antagandet af komposition eller analogibildning kan härledas från något af de pronomina, som eljest på det germanska språkområdet fungera i 3dje personen.

**HaiwnaR* utgår från ett urnordiskt substantivum **haiwa*, likasom got. *aiweins* utgår från subst. *aiws*, *triveins* från *triu*. Detta **haiwa*, analogt med Bøstenens *hlaiwa*, förhåller sig i vokaliskt afseende till got. *heiwa-*, nord. *hīva* (hvarom se Noreen, Beitr. VII, s. 443) som got. *hnaivs* till *hneivan*, got. *saivs*, *snaivs* till germ. *sivó*, *snivó*, germ. *slaiwo*, *fraiwo*, *maiwo* till *slivó*, *frivó*, *mivó* (Noreen, Beitr. VII, s. 438 f.).

Stamformen *haiwa* (vid sidan af *haiwi*, hvilka bägge former möjligen framgått ur en äldre böjning **haiwiR*, **haiwaR*; jfr Noreen i Arkiv III, s. 14, 15) hus, hem, familj, utdöd i det isländska literaturspråket, kvarlefver ännu i fornsvenskan under formen *ha* i *haskaper* (jfr Noreens Grammatik § 88, 3 isl. *vá*, *sál*, *ská*, Bugge Arkiv II, s. 207 f., *árǫvar*[1]) samt fsv.

---

[1]) Såsom singularis till detta ord uppfattar jag det isl. *ái*. Jag tror nämligen ej, att detta ord bör sammanställas med got. *awo*, lat. *avus* (se Noreens Grammatik § 223, anm. 1), hvarigenom vokalens längd i det isländska ordet blir svårförklarlig, utan vill häldre identificera det med grek. *αἰϜών*. Diftongen *ai* öfvergick på nordiskt område till *á* före *w*, ock ändelsens *ō* tänker jag mig ha bibehållit sin längd ock ekspiratoriska aksent tämligen länge, så att det ännu under den tid, då andra *ō* i ändelser öfvergingo till *a*, bevarade sin *o*-kvalitet ock därigenom förorsakade utstötning af det föregående *w*. Jfr. härmed isl. *pái*, hvars sammanhang med det lat. ändelsebetonade *pāvōnis* på sådant sätt blir lätt begripligt. Lat. *avus*, got. *awo* motsvara däremot isl. *afi*, farfar (medan isl. *afi* man är det got. *aba*).

a alltid), hvaremot formen *haiwi* uppträder såsom *hæ* i *hæskaper*[1]) (jfr Noreens Grammatik § 88, 3 isl. *ǽ*, *langǽr*, *ǽvin*, *ǽvi*, *sǽr*, *snǽr*, *slǽr*, *frǽr*, *mǽr*, *frǽ*, *hrǽ* samt Sievers, ags. Grammatik § 90, anm., *hlâw* — *hlǣw*, *hrâw* — *hrǣw*).

**haiwnaR* bör enligt lagarna om öfvergång af *ai* till *á* före *w*, utstötning af *w* före *n* (analogt med *dawnir* > *dánir*, *þrawnir* > *þránir*, hvarom se Arkiv I, s. 156[2]) ock assimilering af *nR* till *nn* utveckla sig till *hánn* (jfr Wimmer, Oldn. Læseb., 3 udg., s. XII). Utom det begynnande *h* blir på detta sätt vacklandet i vokalens kvantitet hos ordets historiskt kända former fullt begriplig. För att förklara vokalens längd i *hón*, *hún*, *hǫ́nom*, *hána*[3]) behöfver man ej, såsom förut stundom skett, antaga en öfvergång från ursprungligen kort vokal till lång, något som med afseende på ett oftast *obetonadt* ord är osannolikt, ock grunden till vokalens korthet i andra former ligger i de kända ljudlagarne om lång vokals förkortning före 2 konsonanter (Noreens Grammatik § 110; så i *hann*, *hans*, *hennar*, *henne*) ock hos obetonade ord (Noreens Grammatik § 127; så i *hon*, *hǫnom*, *hana*). Med afseende på de särskilda formernas vokalkvalitet må följande anmärkas.

---

[1]) Söderberg, Forng. ljudl., s. 8, ock Flodström, Tidskr. f. Fil. N. R. IV, s. 67, antaga såsom grundform till fsv. *hæskaper* ett äldre **hēskapr*, hvars första stafvelse Söderberg identificerar med stammen *hīva*; den af honom såsom stöd anförda öfvergången af *ī* till *ē* före *hv* i fsv. *lea* af äldre **līhva* bevisar likväl intet för en dylik öfvergång framför *v*, hvarpå jag icke känner något eksempel. Fgutn. *hiskepr* innehåller stammen *hīva* utan *v*-omljud.

[2]) På samma sätt tänker jag mig ock, att *Áni*, namnet på den årtyngde sveadrotten, uppstått. Jag fattar det som den bestämda formen af ett adj. **ánn* gammal, urnordiskt **aiwnaR*, som endast i afledningens vokalisation skiljer sig från got. *aiweins*, isl. *æfin* i sammansättningar. Ordet är således nära släkt med *áróvar*, *ái* (se noten s. 127) ock förhåller sig till adj. *langær* af **aiwaR*, på samma sätt som *gráni*, den gråe hästen, best. form af adj. *gránn*, till adj. *grár* af **gráwaR*.

[3]) Se Wimmer, Oldn. Læseb., 3 udg., s. XIII.

Mask. nom. fsv. *hæn*, *æn* i VGL. I fattar jag med Flodström (N. T. f. Fil. N. R. IV, s. 62), Karlsson (Arkiv I, s. 389) ock Otman (Äldre Västgötalagen, s. 53) häldre såsom en fornsvensk motsvarighet till isl. *enn* (jfr Schagerström, Vätömålet, s. 85), än med Kock såsom beroende på försvagning af *a* till *æ* i obetonad ställning, i hvilket fall man ju borde vänta att såväl i isl. som i fsv. möta denna form oftare än på ett par enstaka ställen i VGL.

Mask. gen. *hansa* på svenska runor (Rydqvist, Sv. Spr. L. II, s. 479), bestyrkt af Göta dialekter, kan vara analogibildning efter gen. *-a* hos svaga mask. samt *-ar* hos starka subst. ock pron. *hennar*, hvilken ändelse särskildt i Götaland tidigt förlorade slut *-r* (jfr gen. sing. *andirsa*, *lafrintza*, *Jönissa* i Vätömålet s. 54). De af Rydqvist på samma ställe anförda *honis*, *hianis* förstår jag ej; kanske bero de på felristning eller felläsning.

Mask. dat. isl. *hǫ́num* är *u*-omljudsform af äldre **hánum*; *hǫnom* har antingen genom förkortning uppstått ur *hǫ́nom* eller ock genom *u*-omljud direkte ur ett betonadt, men redan före *u*-omljudsperioden förkortadt **hanom* (jfr *hana* af äldre *hána*); *honom* beror antingen på förkortning af *hónum* (se Wimmer Oldn. Læseb., 3 udg., s. XII), en form som framgått ur *hǫ́nom*[1])

---

[1]) Se Noreens Grammatik §§ 74, 2, 79. Noreen har emellertid senare i Arkiv III, s. 38 f., yttrat starka tvifvel om öfvergången *ǫ́* > *ó* ock är numera benägen att förklara *ó* i sådan ställning såsom afljud af kort *a*. Medgifvet att ett sådant antagande är möjligt ock sannolikt i vissa fall, såsom pluralformerna *ófom*, *kóðom* o. d., *óln*, *spónn*, prep. *ón* (jfr grek. *ἄνευ* samt Schmidt i Kuhns Z. XXVI, s. 24), är det icke därför sagdt, att *ǫ́* måste på samma sätt förklaras i alla dylika fall, eksempelvis sådana ord, där det endast träffas i former, hvilka i ändelsen förr haft eller ännu hafva ett *o*, *u*, såsom *þóþóro*, *hón*, *hónom*. Synnerligen med afseende på detta pronomen synes det mig betänkligt att antaga afljud såsom faktor till vokalväkslingen, såvida man ej samtidigt kan gifva skäl för hvarför de olika vokalerna träffas i just de former, där de nu faktiskt förekomma, ock ej i andra, t. eks. hvar-

(anal. med nom. fem. *hón* af *hǫ́n*; se Noreens Grammatik § 79), eller ock på *u*-omljud af ett suffigeradt obetonadt *hanom* (se därom nedanför i noten s. 130, 31); *hánum* är en yngre formation af *hǫ́nom*, framkallad af analogien efter andra former med *a* (Noreens Gramm. § 74,2). Af de fornsvenska formerna motsvarar *hanum* antingen det äldre **hānom* utan *u*-omljud eller ock det yngre isl. *hánum*; fsv. *honom* sluter sig till isl. *hǫ́nom*, *hónom* ock *honom*.

Mask. ack. *hann* förhåller sig till en grundform **haiwnana* såsom ack. *einn* till got. *ainana*, *minn* till got. *meinana*, *enn* till got. *jainana* (jfr Bugge i Aarbøger 1884, s. 90 f.).

Fem. nom. isl. *hón* har uppstått ur äldre **hǫ́n* af **hánu*. Att *u*-omljud varit med i spelet vid formens bildning (se noten s. 129), synes mig otvetydigt bevisas af fsv. *höön* (se straks nedanför). Isl. *hon* är antingen förkortning af *hón* (såsom *honom* af *hónom*) eller ock medelst *u*-omljud uppkommet af ett suffigeradt obetonadt *hănu*[1]). Isl. *hun* förhåller sig till

---

för *ó* just finnes i *hón*, *hónom*, *a* i *hann*, *hans*, *á* i *hána*, *e* i *hennar*, *henne*. Ock en öfvergång *ǫ́* > *ó* är ju icke otänkbar. Kan ändelsens *o*, *u* vara nog kraftigt att bryta ett rot-*e* till *jo*, *ju*, kan det väl ock så småningom ha mäktat omskapa ett *á* till *ó*; att ej analogt därmed *a* blef *o* (jfr dock nästa not samt fsv. *bolker*, *borker*, nsv. *boll*, ndan. *dugg*, *spurv* m. fl.), utan blott *ǫ*, kan möjligen bero därpå, att *a* ock *á* skilde sig ej blott till kvantiteten, utan äfven till kvaliteten (jfr nsv. *ă* ock *ā*), hvadan omljudsresultatet måste bli något olika.

[1]) Jag känner mig icke öfvertygad om riktigheten af den af Paul i Beitr. VI, s. 179 f., framstälda ock, som det synes, nu allmänt hyllade teorien om ändelsens *o* i sådana ord som *gǫmol*, *ǫnnor* o. d. (Noreen, Gramm. § 113, Brate, Beitr. X, s. 80). Att här på grund af nästföljande stafvelses *o* ett idg. [*ō* eller] *o*, som eljest ständigt redan i urnordisk tid öfvergår till *a*, skulle vara bevaradt, synes mig vara en obevisad, svårbevislig ock obehöflig hypotes. Utan att anföra något skäl mot den gamla uppfattningen af ifrågavarande *o* såsom verkadt af *u*-omljud (Wimmer, Fornnord. forml. § 11 b), lemnar Paul denna åt sitt värde endast därför, att man med den nya teorien slipper antaga kretsgången *o*(*ō*) > *a* > *o*. Dylika växlingar äro emel-

hon som *gǫmul* till *gǫmol*. Hvad fornsvenskan vidkommer, ser jag intet skäl för att med Leffler antaga *hun* såsom den absolut älsta formen (af L. åberopad såsom stöd för hans härledning af *hun* ur *sú*) endast därför, att VGL I uteslutande eger denna form, hvilket i min tanke enklast kan förklaras genom denna lags förkärlek för *u* i obetonad stafvelse.

---

lertid inom språkets värd alltför vanliga för att kunna utgöra ett bevis mot den gamla uppfattningen, som, innan man lyckas upptäcka ett runristadt ord med dylikt ändelse *-o*, *-u* före *u*-omljudsperioden, är minst lika berättigad som den nya, allrahälst då ett ock annat kan invändas mot Pauls åsikt. Sålunda träffas dels ord utan spår af *o*, *u* i ändelser, där idg. *o* ligger till grund, såsom dat. plur. *-ǫndom* af ord på *-ande* (= idg. *-ont-*), dels andra med ändelse *-o*, *u*, som icke kan ledas från ett idg. *o*. Sådana äro fem. *nǫkk(v)or*, *gǫmol* af *nakkvarr*, *gamall; nakkvarr* är en nordisk nybildning af den art, att dess sista sammansättningsled vid tiden för dess tillkomst måste antagas ha haft stark betoning ock följaktligen vokalen *a*; i *gamall* är *a* likasom i *vesall* en specielt nordisk alstring, utan grund i något idg. *o*. Att med afseende på *nǫkk(v)or*, *gǫmol* antaga, att *ǫ* är den ursprungliga ändelsevokalen ock att denna senare fått vika för *o*, *u* genom anal. med *ǫnnor*, *yðor*, *okkor*, *ykkor* ock andra adjektiv på *-all*, går visserligen för sig, men i så ytterst vanliga ord kunde man likväl vänta att någon enda gång se den äldre vokalen bevarad, allrahälst som *vesall* har både formerna *vesǫl* ock *vesul* i fullt bruk jämte hvarandra. Af enahanda art äro ock orden på *-ari*, hvilka i urnordisk tid i dat. plur. böra ha ändats på *-ariom* (Noreen, Gramm. §§ 58, 65, 120), där således i den på *a* följande stafvelsen stod ett stafvelsebildande *i*, icke ett *o*, ock där altså isl. *-urom* blir oförklaradt af den nya teorien. Till sist må anmärkas, att dubbelformerna med *ǫ* ock *o* lika lätt förklaras med hjälp af den gamla teorien, som af den nya. Ändelsevokalernas kvarstående i 3-stafviga former såsom *heilagir*, *vesalir*, *óðali*, *heraði*, *foraði* o. d. gör troligt, att afledningsändelsen tämligen länge kunde uttalas med stark biton, kanske rent af med hufvudton, ock i sådant fall måste vid *u*-omljudstiden i ändelsen uppstå ett *ǫ* (så i *heilǫg*, *vesǫl*, *óðǫl*, *herǫd*, *forǫð*); om däremot ändelsen var jämförelsevis obetonad, ett uttal, som bevisas af de kontraherade *helgir*, *véslir*, *óðli*, labialiserades ändelsens *a* ända till *o*, *u*.

Gottlandslagens *haan*, *han* saknar *u*-omljud ock förhåller sig till isl. **hǫ́n*, som GL. *hagg* till isl. *hǫgg*, fsv. *hog*, *hug* (jfr Söderberg, Forngutn. ljudl. s. 27). Smålandslagens *höön* motsvarar isl. **hǫ́n* i betonad ställning. Att *u*-omljudet af det korta *a* hade en viss frändskap med *ö*-ljud, framgår dels af den tidiga öfvergången från isl. *ǫ* till *ø* (enligt Noreens Gramm. § 81 redan under 1200-talet), dels af öfvergången från äldre *ǫu* till fsv. *ö* samt sådana fsv. former som *öl* (jfr dock Noreen i Arkiv I, s. 166 f.), *örn*, jämförda med isl. *ǫl*, *ǫrn*. Det kan därför ej vara för djärft att antaga, att äfven *ǫ́*, åtminstone dialektiskt, haft ett därmed analogt ljud, bevaradt i Smålandslagens *höön*, lika väl som i Uplandslagens (Manh. B. XII, 6 i cod. A, C) dat. pl. *ölum* (= isl. *ǫ́lom*) af *al*, f. rem. Detta synes mig nämligen vara den enda möjliga utvägen att förklara *ö*-ljudet i denna form, hvilken ej gärna kan bero på *i*-omljud af gammalt *ó*, då isl. *ól* (enligt Fritzner ock Vigfusson) är *ô*-stam med plur. -*ar*. Ännu osannolikare är en sådan uppfattning af *ö* i *höön*, där en antaglig anledning till *i*-omljud torde vara så godt som omöjlig att finna.

Fem. gen. dat. *hennar*, *henne* ha uppstått ur **hę̄nRaR*, **hę̄nRe*, utvecklade ur ännu äldre **hāniRaR*, **hāniRe*, analogt med komparat. *dýpre* ur äldre **diúpiRe*. Formerna *hennar*, *henne*, skyddade genom flitigt bruk, äro sålunda dyrbara lämningar från den tid, då adjektiv med långstafvig stam ljudlagsenligt i gen. dat. sing. fem. uppvisade *i*-omljudd rotvokal på grund af ändelsens efter omljudstiden bortfallna *i*, hvars förhistoriska tillvaro i dessa former, redan antagen af Sievers i Beitr. II, s. 111 f. ock senare af Mahlow i Arkiv II, s. 148, genom *hennar*, *henne* således torde få anses bevisad. Att andra adjektiv genom analogibildning åter aflägsnat ett ljudenligt *i*-omljud i dessa former, är ej ett vanskligare antagande, än att samma anledning utplånat hvarje spår af *i*-omljud i sådana fall som *valiðr*, 2 pl. *farið* (Noreen, Arkiv I, s. 151). De ytterst sällsynta fornsvenska *hannar*, *hanne* förklaras, så-

vida de ej bero på felskrifning, af dylik analogibildning efter ack. *hana*. Likaså kan jag ej i det af Rydqvist II, s. 479, anförda fsv. dat. *hænnir* se annat än en felskrifning eller ock en ung, specielt svensk nybildning efter dativerna *mær*, *þær*, *sær*, *oker*, **iker*, *idher*, underlättad genom den osäkra ställning, hvarje af R uppkommet *r* eger i Sveriges äldre medeltidsliteratur (jfr Rydqvist II, s. 615).

Fem. ack. *hána* är den äldre, ljudenliga formen, *hana* den yngre, beroende på tonlöshet. Fsv. *hona* är en lätt begriplig analogibildning efter nom. *hon*, Smålandslagens *höna* efter dess nom. *höön*.

**haiwnaR* betyder egentligen den, som med hemmet, familjen har något att göra, sedan hemmets man, hemmets kvinna par préférence, husfadern ock husmodern (jfr det svenska *husbonde*, latinets *dominus*, *domina*, såvida de äro rotbesläktade med *domus*, snarare än med *domare*, samt eng. *the queen*). Att sådana aktningsfulla titlar sedermera kunna sjunka i värde ock användas om hvem som hälst, påpekar Paul i Principien s. 158 med åberopande af franskan, engelskan ock holländskan, vid hvilkas sida lämpligen kan ställas svenskan med dess *herrn* ock *frun*, hvilka såsom tilltalsord mången gång klinga föga angenämare än ett såsom 2dra personens pronomen användt *han*, *hon*.

Med en sådan grundbetydelse hos *han* ock *hon* blir det alldeles naturligt, att de nordiska språken i motsats mot sina germanska fränder sakna neutr. sing.[1]) ock hela plur. Möjligen finnes dock ett spår af pluralis bevaradt i det isl. ock fsv. neutrala substantivet *hjún*, *hjón*, hvilket då ursprungligen betydde sammanfattningen af husets manliga ock kvinliga medlemmar, man ock hustru, manliga ock kvinliga tjänare ock barn (jfr med afseende på betydelsen de neutrala *goð*,

---

[1]) Såsom en stelnad neutralform af *hann* uppfattas konj. *at* af Flodström i N. T. f. Fil. N. R. VI, s. 59.

fsv. *hælghun* i Schagerströms Svenska bär- ock fruktnamn på *-on*, s. 6); i formelt afseende vore detta *hjún*, *hjón* att förklara ur en med *haiwn-* växlande stamform *hīwn-* eller *hīwan-*, hvaraf respektive utvecklade sig *hjun* (jfr *sjón* af se(g)wnis, *þjónn* af **þeunaR* af *þewaR*, Arkiv II, s. 219) ock (medelst *u*-omljud på obetonadt *a*) *hīvon*, *hīvun* > *hjón*, *hjún*. I detta fall undginge man den svårighet, som förklaringen af det slutande *n* möter, såvida man med Noreen i Beitr. VII, s. 442 håller ordet för en neutral *n*-stam. Vore ofvanstående uppfattning riktig, skulle således de nordiska språken ursprungligen egt en neutral *o*-stam med betydelsen hus, hem, familj, en neutral *n*-stam samt en med dessa korresponderande adjektivafledning på *n*-suffiks, bägge med betydelsen „den eller de till huset hörande", hvarefter den substantiva *n*-stammen ock det ursprungligen adjektiva *hjún*, *hjón* sammanblandats till betydelse ock användning.

Upsala i September 1885.

AUGUST SCHAGERSTRÖM.

Förklaring af några nordiska ord.

---

p a t (t) a.

Klemming har i Vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademiens handlingar, Ny följd V 261 ff. meddelat „Upplysningar och Anmärkningar om den förlorade Söderköpingsrätten". En handskrift af lagen fanns i behåll ännu på 1600-talet och begagnades af Johan Bure för tre af honom utarbetade handskrifna ordböcker, hvilka nu förvaras på kgl. biblioteket i Stockholm. De små utdrag och citat, som Bure i dessa ordböcker meddelar från Söderköpings-rätten, äro nu det enda som man däraf har kvar. Dessa citat, hvilka af Bure vanligen anföras med angifvande af handskriftens sida och rad, utgöras dels af lösryckta ord, dels af fraser, dels af sammanhängande små stycken, och de hafva alla blifvit meddelade i Klemmings nyss nämnda uppsats.

Från sidan 47 af hskr. anför Bure: — — *niþer i anä älläs a pattomen älläs ok a vikenne* och tillägger för egen del efter *vikenne* „i Söderköping". Klemming meddelar om *pattomen*, att „det anföres af Bure under nomin. pat, och utmärker någon lokalitet vid Söderköping i likhet med ån och viken, hvilka omnämnas i samma rad." Med citerande af ifrågavarande ställe upptar Rydqvist VI „*patter* (pöl?)? jmf. putt." Rydqvist har således själf ansett sitt tolkningsförslag vara högst tvifvelaktigt, och „på pölarna" gifver tydligen ingen tillfredsställande mening. Att *a pattomen* utmärker en lokalitet liksom ån och viken, är däremot uppenbart, men frågan är: hvilken? Då *a pattomen* står mellan *i anä* och *a vikenne*,

så är det sannolikt, att *a pattomen* betecknar något ställe (eller någon inrättning), som låg i eller vid ån eller viken. Härmed stämmer det väl öfverens, att man enligt Rietz i bygdemål har *pata* f. „fördämning, vall,“ t. ex. *ispatan va flera alna hög* (Småland), och äfven *pate* m. „stängsel af störar i sjö eller elf för att fånga lax, lake, sik; fiskdam,“ *laka-pate* m. (Norrbotten), *laks-pate* (Ångermanland) etc. Jag ser i *pattomen* ett af dessa ord och snarast *pata* f. Den omständigheten att ordet i Bures citat ur Söderköpingsrätten skrifves med *tt*, under det att de anförda bygdemålsorden hafva *t*, vållar ingen väsentlig svårighet. Ordet kan hafva förekommit under båda formerna: *pata* och *patta;* jmf. nysv. *doter* och *dotter, schate* och *schatte* ‘stackare’ etc. Men då dels Bures skrifning af de fsv. orden ej alltid är fullt noggrann (jmf. Klemming), dels man i hans citat ur Söderköpingsrätten finner (s. 18 i hskr.) just *bettre* med *tt* i st. f. det normala fsv. *bætre* med *t*, så är det också möjligt att *pattomen* står för *patomen*. Betydelsen af så väl *pata* f. som *pate* m. gifver tillfredsställande mening, men snarast det förra ordet: „fördämning“, och man har att öfversätta orden i Söderköpingsrätten „ner i ån eller på fördämningarna eller också på viken“. Huruvida dessa fördämningar funnits i viken eller i den under medeltiden segelbara ån, framgår icke af sammanhanget.

bryggissa.

På s. 34 i Söderköpingsrätten heter det: *þa frälsä garþen bryggyzzonä firi byjä giäldet ok bakara huset bakarän.* Klemming anför till förklaring af *bryggyzzonä:* „en accusativ-form af ett *bryggyzza*, utan tvifvel brygghus, bryggeri. Meningen torde vara: Då (under sådana förhållanden) fritage gården bryggeriet från stadsutskylden och bagarehuset (fritage) bagaren.“ Men något *bryggyssa* ‘brygghus’ har annars icke blifvit uppvisadt, och icke häller något fem. *(h)ysa* ‘hus’. Klemmings förklaring af ordet är därför otillfredsställande. Däremot har

han utan tvifvel rätt däri, att *bryggyzzonä* är en ack. i best. form. Tydligen står det i motsatsförhållande till *bakarän:* liksom bagaren fritogs från skatt af *bakara huset*, så fritog gården *bryggyzzonä*. Men detta ord måste då beteckna en näringsidkare liksom *bakarän*, eller, då artikeln angifver det såsom fem., rättare sagdt, en kvinlig utöfvare af en näring. På normal fsv. har nom. sg. af *bryggyzzonä* hetat *bryggissa* och betydt 'bryggerska'. Skrifningen med *y* för *i* i andra stafvelsen af *bryggyzzonä* beror på assimilation mellan ändelsens och rotens vokal, liksom Söderköpingsrätten på samma sätt (s. 44) har *mykyt* i st. f. *mykit*, och liksom äfven i andra hskr. rätt ofta öfvergång från *i* till *y* möter i ändelsen, när näst föregående vokal er *y;* så t. ex. i Själens Tröst *ohyllyst*, *thykkyr*, *syny*, *mykyt* etc. I *bryggyzzonä* representerar *zz ss*, liksom t. ex. ofta i äldre Vestgötalagen *z* har valör af *ss*[1], t. ex. *konongrikiz* (G. 1), *landæmærkiz* (þ. 12, 1). Skrifningen med *zz* förvånar icke, då man ofta nog t. ex. i äldre Vestgötalagen finner sådan stafning som *vægzs* eller *þingsz*, *olouandisz* etc.

I svenska bygdemål hafva vi ännu fem. på *-(e)sa*, motsvarade af mask. på *-are*, hvilken feminin-ändelse således är identisk (eller ytterst nära beslägtad) med det fsv. *-issa* i *bryggissa*, som äfven motsvaras af mask på *-are: bryggare*. Sålunda finnes enligt Rietz i Skåne-målet just *bryggsa* 'brygghuspiga', och i samma mål *tvättesa* 'tvätterska', jmf. *tvättare*. I andra trakter brukas *kungsa* 'drottning', motsvaradt af *kung*, och *jättesa* 'jättekvinna', motsvaradt af *jätte* (dessutom upptager Dalins ordbok ur rspr. ett *fulissa* 'ful kvinna'). Riktigheten af den här gifna förklaringen af *bryggyzzonä* bestyrkes däraf, att enligt Hildebrand, Sveriges medeltid 1, 490 det yrkesmässiga bryggandet så väl i Sverge som i Tyskland mycket ofta under medeltiden utöfvades af kvinnor, och på hand-

[1] Jag hoppas få tillfälle att i annat sammanhang ådagalägga denna valör af *z* i vissa fsv. skrifter.

skriftens följande sida finnas på raden 2 orden *timbromän* — — *väfkunu* — — *byägjälde*, hvaraf framgår, att Söderköpings. rätten straxt efter det här diskuterade stadgandet (hvilket stod nederst på föregående sida) haft ännu en bestämmelse om, huruvida en annan kvinlig yrkesidkare (väfverskan) skulle erlägga stadsutskylden.

biærghskruver.

I den fsv. öfversättningen af Susos Horologium æternæ sapientiæ („Gudeliga snilles väckare“) heter det s. 386: *the som byggia sik hws a höghom bärghskrufwom ok sätia ofhöght sin redhra. the glädhias opta af hafwandzlösonne ok frygdha sik i fafängo hopi* och s. 405: *Thy o miin siäl. gak ater til thik siälfwa — — ok leta äpte vidho ödhemarkenne hwar thu mat innerlika quidha. ok ligh i höghom biärghskrufwm ok minz a thina ysäld.* På grund af dessa två ställen har man antagit ett fsv. fem. *biärghskruva*, som har blifvit till betydelsen likställdt med fsv. *biärghskriva*. Jag anser däremot, att man i fsv. haft ett mask. *biärghskruver* med betydelsen 'bärgstopp', hvilket återfinnes på det förra och troligen äfven på det senare af de anförda ställena. I norskan har man nämligen ett neutr. *skruv*, som betyder „Top, øverste Punkt“, och hvilket återfinnes i det i Vestergötland brukade mask. *skruv* 'takås, der sparrarna sammanstöta' (eg. 'husets topp').[1] Det fsv. *biærghskruver* har således betydt 'bärgstopp', och att detta varit ordets mening i det först anförda exemplet, framgår dels af motsvarande ord i den latinska texten („qui in excelsis *rupibus* domicilium sibi collocant“), dels af det omedelbart föregående adj. *höghom* (ej *diupom*) och dels af prep. *a* (ej *i*). I det senare exemplets *ligh i höghom biärgskrufwm* synes prep. *i* tala för att *biärghskrufwm* skulle betyda 'bärgsskrefva', men

[1] Det af Fritzner från Speculam regale såsom ett ἀπ. λεγ. anförda *skrúfr*, hvilket af honom med tvekan också öfversättes med 'topp', är icke upplysande, efter som ordets egen betydelse på detta ställe är dunkelt.

denna betydelse omöjliggöres dels däraf, att ordet i den latinska texten motsvaras af *montes* („excelsos montes rememoratarum miseriarum pete“), dels däraf att något *skruva* eller *skruv* med betydelsen 'bärgsskrefva' annars icke är kändt, vidare af det föregående attributet *höghom* (ej *diupom*) samt af betydelsen 'bärgstopp' af *biärgskruver* på det andra stället. Jag tror därför, att ordet äfven här betyder 'bärgstopp', såsom den latinska texten gifver vid handen. Man hade snarast väntat prep. *a* i st. f. *i*. Möjligen har man i dylikt sammanhang kunnat i fsv. använda prep. *i*; jmf. sådana nysv. uttryck som *att vandra i de norska bärgen*, och med föregående *uppe: att ligga uppe i bärgen* samt det fsv. *han skal þæn vægh hanum af læggiæ. sum han uill. eig - - i fiall vp* (Vgl. I J. 12 pr.). Men sannolikare är väl, att *ligh i* är skriffel för *ligh a*, hvilket icke förvånar i en handskrift, som innehåller en stor massa misskrifningar, och om hvilken Bure kunnat yttra, att den innehåller „den wärste Svenska som finnas skall“ (jmf. s. VI och s. 463 ff.). Det fsv. ordet *skruver* 'topp' var snarast mask., efter som *skruv* har detta genus i Vestergötland (ehuru det är neutrum i norskan).

skyriæ.

Runhandskriften af Skånelagen 11, 12 (Thorsens uppl. s. 62) har följande ord: *Fællær man træ innæn almænnings skoghe, skyri af baþum ændum, þa a han at hafa træ en dagh ok iamlanga* — —. På motsvarande ställe i Hadorphska hskr. läses *skeri af at baþum ændum* i st. f. *skyri af baþum ændum*. Lund anför i sin ordbok *skyri* såsom en form af *skæræ*, en uppfattning, som tydligen är ohållbar. Schlyter meddelar *skyri* blott såsom variant och har icke upptagit den i sitt glossar eller i sin ordbok. Formen *skyri* kan emellertid icke vara felskrifven, då, såsom Schlyter upplyser, en hel massa handskrifter hafva *skyri* eller *skyriæ*. — Detta er pres. konj. af ett verb *skyriæ* 'göra ett skår', 'skära', hvilket förhåller sig

till isl. *skor*, sv. *skår* (jmf. isl. part. *skorenn*) som t. ex. isl. *lykia* 'tillukke' förhåller sig till *lok* (jmf. isl. part. *lokenn*). Nära beslägtadt med detta fd. *skyriæ* är det i många svenska bygdemål brukliga *skyra*, som Rietz öfversätter med „afhugga, hugga tvärt af; grofhugga, afhugga trän på tvären“. Den nyss nämnda betydelsen af *skyriæ* 'göra ett skår' passar väl till sammanhanget. Schlyter påpekar nämligen i sin ordbok till belysning af det i hans text förekommande *skeri af*, att den latinska öfversättningen har *abscissione utrinsque tomini consignata*, och S. öfversätter „skäre sitt märke på båda ändarna, där träet är afhugget, d. v. s. både på det fällde träet och på stubben.“ Jmf. ordboken om hans motivering. Med läsningen *skyri* (eller *skyriæ*) *af baþum ændum* har man således att öfversätta: „göre ett skår (till märke) ur båda ändarna“ eller, i fall man möjligen har att läsa *at* för *af:* - - 'i båda ändarna'.“

tidelag.

Fsv. *þyþelagh* (*þyþulagh*, *þyþalagh*) 'coitus' är beslägtadt med det isl. adj. *þýþr* 'blid' och verbet *þýþa* 'stemme til Venlighed', och detta senare återfinnes i det fsv. *thydhas* 'hålla sig till, hafva umgänge med' (Rydqvist VI), i hvilken betydelse ordet ännu lefver kvar i flera svenska bygdemål under formen *ty(a) sig* (till någon). *I*-ljudet i nysv. *tidelag* behöfver förklaras, då så väl detta dialektiska *ty(a) sig* som det fsv. *þyþelagh* och dess isl. slägtingar hafva *y*. Åtminstone vid början af 1500-talet möter *tidholagh* med *i* (så t. ex. i Kristoffers landslag H. 14 hskr. S.). Emellertid förekommer (att dömma af alla de ställen, där ordet möter i de fsv. lagarna med de af Schlyter upptagna varianterna) ordet aldrig skrifvet med *i*, förr än dess *þ*- eller *th*- utbytts mot *t*-. Detta förhållande vägleder vid förklaringen af utbytet af *y* mot *i*. Sedan *þ*- öfvergått till *t*-, och man fått uttalet *tydelag* (så t. ex. i textkodex af Kristoffers landslag, anförda

st.), sammanställde man ordet med det fsv. *tidhas* „para sig" och förändrade det därför till *tidelagh*. Detta *tidhas* med urspr. *t-* (isl. har *e-n tíþer* „en har Lyst til" och fornnorskan *tídd* „drägtig" [om kor]) lefver ännu kvar i svenska bygdemål: *tidäs* „vara brunstig", och desutom brukas *tidig* „lysten, brunstig", *tideko* „drägtig ko". När betydelsen af det nysv. *tidelag* specialiserats till „coitus mellan människa och djur", beror detta därpå att ordet, som numera uteslutande användes i lagspråket, i de fsv. lagarna blott förekommer i uttrycket *hava þyþelagh meþ fæ*: man lät *tidelag* ensamt få samma betydelse, som om *meþ fæ* hade tillagts.

ef — *nema*, *um* — *num*.

I Bidrag till svensk etymologi[1] 16 ff. har jag sökt visa identiteten af den isl. konjunktionen *ef* och den fsv. och fd. likbetydande konjunktionen *um*, i det att jag antog en ombildning af *ef* till *em* genom påverkan af det negativa *nem(a)*. De skäl som jag där anfört för denna åsigt, voro dock icke odispatabla, och jag återvänder nu till frågans behandling med en, enligt min mening, mera bindande bevisföring, om det också villigt medgifves, att man i denna fråga, åtminstone tills vidare, får stanna vid ett blott sannolikt resultat.

Emellertid har, sedan jag skref om detta ämne, Bengt Bergqvist därom yttrat sig i „Studier öfver den konditionala satsfogningen i fornsvenskan" (Lund 1884) s. 32 ff. och 51 f. Han framställer till förklaring af den fsv., fd. konj. *um* en modifiering af en af Leffler förut uttalad mening. Enligt Leffler (Antiqvarisk Tidskrift 5, 216 ff.) skall konj. *um* genom en ellips hafva utvecklats ur det i ett par fsv. landskapslagar såsom flocköfverskrift förekommande uttrycket *um æn* „beträffande ifall", där *um* således är preposition, *æn* konjunktion: genom utelämnande af *æn* skulle prep. *um* (= de) hafva antagit den betydelse, som *æn* hade, d. v. s. *si*. Att

[1] Denna skrift är nedan förkortad med „Bidrag".

denna förklaring är ohållbar, har, såsom jag hoppas, blifvit påvisadt i Bidrag 17 noten. Bergqvist medgifver också, att det icke är möjligt, att *um* på detta sätt kunnat genom flocköfverskrifternas inflytande på språket öfvergå från preposition („*de*“) till konjunktion („*si*“), men han håller dock före, att en dylik förändring, som Leffler antager, kunnat försiggå med ordet i det vanliga talspråket. Och därtill kommer, menar B., att en likartad förändring kunnat ske med prep. *um*, när den efterföljdes af en indirekt frågesats, inledd med *æn*. Men äfven med denna modifiering är förklaringen af konj. *um* såsom uppkommen genom en ellips, oantaglig, och af följande skäl. 1) Det är något högst abnormt, att på dylikt sätt en preposition skulle genom utelämnande af en följande konjunktion eller ett följande frågeord antaga deras betydelse. 2) Bergqvist (jmf. dennes skrift s. 36 f.) menar liksom Leffler, att betydelseförändringen hos *um* försiggått efter affattandet af våra älsta fsv. handskrifter, och därför kan äfven mot honom invändas, att denna högst påfallande betydelseförändring skulle hafva försiggått i fd. oberoende af fsv. 3) För att prep. *um* skulle kunnat antaga betydelsen af *æn*, måste förbindelsen af prep. *um* med *æn* hafva varit *ytterst* vanlig. Men nu har med undantag af några flocköfverskrifter (i tre lagar), hvilka B. medgifver icke kunnat utöfva något nämnvärdt inflytande på språket, förbindelsen af prep. *um* med konj. *æn* icke uppvisats från något enda ställe i fsv., och ingen säker förening af prep. *um* med frågeordet *æn* har öfver hufvud blifvit påvisad från någon fsv. skrift.[1] Den bevarade literaturen talar således

[1] I de två (2) exempel, hvilka B. anför på dylik förbindelse, behöfver man alldeles icke se prep. *um*, efterföljd af frågeordet *æn*, utan man kan mycket väl och med större skäl antaga dubbelt frågeord. Dessa exempel äro: *wildo wita aff honum hwat han them swaradhe til thera spörninga som the han spordhu om än hon matte fa barn* (Klosterläsning 8) och *spöriande hona hemelika om än gudh seer*

afgjordt emot, att konj. *um* uppkommit af *um æn*, och vi kunna vara öfvertygade om, att äfven i det egentliga fsv. talspråket sammanställningen af prep. *um* med konj. eller frågeordet *æn* var lika sällsynt som i nysvenskan föreningar sådana som *om* (d. v. s. beträffande) *huruvida* och *om* (d. v. s. beträffande) *ifall*. 4) Det positiva *um* och det negativa *num* (om icke) skulle hafva olika ursprung.[1]

Att om möjligt fsv., fd. *um* måste identifieras med isl. *ef*, är tydligt, när man besinnar förhållandet mellan följande positiva och negativa ord: fsv., fd. *um*: *num*; isl. *nema* och (en gång i stockholmskahomilieboken) *nefa*[2]: *ef*; fsax. *neba*: *ef;*

nokra synd (Själens Tröst 375). Såsom B. själf anmärker, brukas sammanställningen *um æn* i senare medeltidsskrifter till att inleda konditionala bisatser i sådana förbindelser, att det är omöjligt att uppfatta *um* såsom preposition, och där således dubbel konjunktion användes, t. ex. just i Klosterläsning 339 *änkte ilt skal idher hända, vm än ij idhra tröst til gudz sätin*, och flera ggr. i Själens Tröst. Det är därför sannolikt, att de ofvan anförda, från samma skrifter hämtade, två exemplen med *um æn* såsom inledningsord till indirekta frågesatser äro att uppfatta på liknande sätt: dubbelt frågeord har blifvit användt. Ett af B. ur Upplandslagen (þ. 9:4) anfördt exempel på „prep. *um*, använd såsom kond. konjunktion": *swa sum ær vm bræþæ witni. vm drap. sar. ran. þiuffnæþ. ællr man takær annæn i skoghi sinum* är i ingen mån bevisande, bland annat därför, att förbindelsen *um æn* icke här förekommer. För öfrigt är det högst otroligt, att skrifvaren verkligen skulle hafva tänkt sig *um* utelämnadt framför vilkorssatsen.

[1] Bergqvist identifierar konj. *æn* (växelform *an*) 'om' med got. *þan* 'då' och tänker sig, att detta *æn*, som saknade hufvudakcent, utvecklats ur *þan*, liksom i „Om några atona" 1 ff. identiteten af fsax. *than*, ags. *þanne* etc. med *æn* (qvam) och af got. *þan* (jämte *aþþan*) med *æn* (men) påvisats. Betydelseutvecklingen *när* — *om* i *æn* jämför B. med den i nht. *wenn*. Jag finner denna hans förklaring mera tilltalande än den af mig i Bidrag 26 gjorda, enligt hvilken *æn* skulle hafva utvecklats ur *æn* genom d i a l e k t i s k ljudöfvergång *m* — *n*.

[2] Kan naturligtvis vara skriffel (och på detta en gång mötande *nefa* bör således ingen vigt läggas), men i så fall är man berättigad att konstruera denna form.

got. *niba* (*nibai*): *ibai* (frågeord; *jabai* är konjunktion; jmf. Bidrag 18).

Nyligen har Noreen i Arkiv III 1 ff. vid sin undersökning af nasalvokalerna i de fornnordiska språken kommit till det resultat, att både i isl. och i fsv. (och fd.) en vokal blef nasalerad, när omedelbart antingen före eller efter följde en nasal konsonant (jmf. ock Lyngby i Tidskr. for Phil. og Pædag. II 318 och Bugge i Arkiv II 230 ff.); så är t. ex. icke blott första utan äfven andra vokalen nasalerad i nom. pl. *runar* 'galtar', och icke blott *a* i *ramr* utan ock *é* i *mér*. I öfverensstämmelse härmed har man att antaga nasaleradt *e* i isl. *nefa*. Från den omedelbart föregående nasalvokalen öfverfördes nasaleringen äfven till följande konsonant, d. v. s. att den bilabiala betonade frikativan (*f*) öfvergick till motsvarande nasal *m* (= bilabial betonad nasal). Orsaken hvarför *f* icke också i andra ord (t. ex. i *nef* 'näsa') fick samma utveckling, är den, att ordet *nefa-nema* ofta användes utan hufvudakcent (fortis), under det att detta icke var fallet med något annat ord, där *f* föregicks af en nasalerad vokal. Jag har nämligen vid genomseende af Oxfordordboken funnit, att *nefa* (*nema*) är det enda ofta akcentlösa ord, som börjar med ljudförbindelserna nasal konsonant + vokal + *f* eller med konsonant + nasal konsonant + vokal + *f*. Det är således fullkomligt ljudlagsenligt, att man icke i andra ord finner ljudutvecklingen *f* — *m* efter nasalerad vokal. Men med öfvergången *nefa* — *nema* efter nasalvokal kan utvecklingen *ofan* — *oman* (så i Didriks saga), i *n*-stammarna *Þialfe* — *Þialme*, *-skelfe* — *Þambarskelme* samt i *helfingr* — *helmingr*, *Skilfingar* — *Skilmingar* före nasalvokal (Noreen, Isl. grammatik s. 71; jmf. ock Bidrag s. 21 noten) jämföras, och i viss mån äfven den isl. och fsv. öfvergången *fn* — *mn* i *hǫmn*, *hamn* etc. Nasaleringens öfverförande från *e* till *f* i det akcentlösa *nefa* — *nema* i motsats till förhållandet i *nef* 'näsa' etc. belyses däraf, att också andra fall gifvas, där fullständig eller partiell assimile-

ring försiggått i stafvelse utan fortis, under det att den uteblifvit i stafvelser med denna akcent. Så har t. ex. efter vokalutstötning *nt* assimilerats till *t(t)* i de ofte oakcenterade *mitt, sitt, þitt, eitt* liksom i ultima af *taket*, ehuru *nt* bibehållits i *vant* (af *vanr*) etc. På liknande sätt har labialiseringen öfverförts från den följande konsonanten till föregående vokal i fsv. och fd. ortnamn på *-(h)em*: *Istreem, Istrum* etc., men blott i stafvelser utan fortis.

I fsv. och fd. öfvergick **nef* till **nem* af samma orsak som i isl. *nefa* till *nema*. Men i det östnordiska språkområdet (på en tid, då fsv. och fd. väsentligen utgjorde en språkenhet) påverkade det negativa **nef* med nasaleradt *e* det positiva *ef* så, att äfven detta senares vokal blef nasalerad. Dylikt öfverförande af nasalering från ett ord till ett annat har försiggått i Elfdalsmålet i Dalarna, då, såsom Noreen anf. uppsats s. 21 antager, det personliga pron. *wið* (isl. *vit*) 'vi' och dess biform *wir* (isl. *vér*) 'vi', båda med nasaleradt *i*, antagit nasaleringen genom påverkan af det motsvarande possessiva pron. *uer* (*wer*, isl. *órr*) 'vår', där nasalvokalen är ursprunglig. Inverkan från ett ord på sin motsats såsom i **nef* — *ef* förekommer äfven annars. Så har t. ex. ags. *mycel* tidigt fått *y* genom påverkan af *lytel* (Sievers, Beitr. 9, 198), nyisl. *fjær* (komparativuns af *fjarri*) har bildats (äldre språket har *firr*) efter komp. *nær(r)*; *iarþneskr* har danats åtminstone delvis efter *himneskr* (Sievers, Beitr. 5, 68 noten) etc. Om de portugisiska *não* (nej, af lat. *non*) och *sim* (ja, af lat. *sic*) se Bidrag s. 23. En påverkan af **nef* på *ef* omöjliggöres icke däraf, om till äfventyrs det förra ordet mindre ofta användes än det senare. Ty ehuru de oftast förekommande orden och formerna lättast utöfva inflytande på andra, har man tillräckligt många exempel på motsatsen. Jag påminner blott t. ex. om dat. *hvem*, som i nysv. utträngt öfriga kasus af detta pronomen.

Sedan på detta sätt *ef* fått nasalvokal, öfvergick dess *f* till *m* efter samma lag som i *nef(a)* — *nem(a)*, och man fick

således *em* eller *æm*, en form som på två (eller tre) ställen möter i de fd. lagarna.[1] De fsv. fd. *æm*, **næm* öfvergingo emellertid til *um*, *num*, liksom annars i stafvelser utan fortis ljudförbindelsen *-æm-* (och *-em-*) utvecklades till *-um-* i dessa språk: *Regemodetorp* — *Regumatorp*, *gersemi* — *görsuma*, *sem* — *sum* etc. samt i ortnamn på *-(h)em* — *-um*. Se härom utförligt i Studier öfver fsv. ljudlära 208 ff. och Svensk akcent II 337 ff., och jmf. Såby: Blandinger 186 ff. Emot den här gjorda förklaringen af fsv., fd. *um* talar naturligtvis icke det förhållandet, att isl. bibehållit *ef*, och att samma form dialektiskt bevarats i fsv. (på Forsaringen, där skrifvet *if*) och i fd. (i en hskr. af skånska kyrkorätten). Dessa *ef* visa blott, att i isl. och dialektiskt i fsv. och fd. *nef(a)* icke så påverkade *ef*, att dettas vokal nasalerades. Hvad isl. angår, kan man se ett skäl härtill i den mindre likheten mellan *ef* och *nefa* än mellan fsv., fd. *ef* och **nef*. Men det isl. och det dialektiska fsv. och fd. *ef* kan äfven förklaras däraf, att sedan ordet erhållit nasaleradt *e*, formen med fortis (*ef*) segrade öfver den utan fortis (*em*).

Någon säker tydning af *-a* i isl. *nema*, jämfördt med fsv., fd. *num* kan jag icke gifva, men att orden väsentligen äro identiska, kan icke betviflas, lika litet som man dragit i tvifvelsmål, att fsv. *opta* (jämte *opt*) hufvudsakligen är samma ord som isl. *opt*. Möjligen har Bergqvist rätt i sin förmodan, att isl. *nema* med, och fsv. *num* utan *-a* visa tillbaka på urspr. något olika bildning. Man skulle också kunna tänka sig, att *-a* genom analogi-inverkan senare blifvit tillagdt (möjligen genom påverkan af *enda* 'om också', 'om dock' på *nem(a)* i

[1] Detta *æm* kan naturligtvis bero på felskrifning, men jag ser intet hinder för att antaga, att det är en ålderdomlig form, som antingen dialektiskt lefvat kvar och därför af skrifvare någon gång användts, eller undantagsvis öfverförts från ett äldre manuskript, ehuru det äldre *æm* af skrifvare oftast utbyttes mot det för dem naturliga *um*.

betydelsen 'om icke' och 'men'??). — Som bekant förekomma dialektiskt i fd. äfven *of* och *af* i betydelsen 'om'. Jag skall dock ej inlåta mig på dessa ord, då den tydning som jag tänkt mig, icke är odisputabel, och då utredningen af dem ej är ett nödvändigt vilkor för förklaringen af *ef* — *um*.

Lund 9 sept. 1885.

AXEL KOCK.

Droplaugarsona-saga
i den ved brudstykket AM. 162, fol. repræsenterede bearbejdelse.

I forordet til den af det nordiske Literatur-Samfund 1847 udgivne „saga af Helga ok Grími Droplaugarsonum“ bemærker udgiveren (K. Gislason), at vedkommende saga — hvis håndskrifter „alle, med Undtagelse af et eneste, næsten ganske ulæseligt, Brudstykke (AM. 162, B Fol.), ved nærmere Undersøgelse befandtes, deels umiddelbart, deels middelbart, at nedstamme fra en Pergamentscodex (AM. 132 Fol.)“ — „synes, naar man sammenligner dens Fortællemaade med andre Sagaers, at være et i det Hele taget med Skjønsomhed affattet Udtog af den oprindelige Fortælling, der nu maa være tabt (hvis ikke det ovennævnte Membranbrudstykke skulde være en Levning deraf), da den saakaldte udførlige *Droplaugarsona saga* bærer tydelige Spor af en sildigere Oprindelse, undtagen for saavidt en stor Deel ligefrem er tagen af vor Saga“.

Siden den tid er „den udførlige Droplaugarsona saga“ ved nærværende forfatter bleven udgiven under navnet *Fljótsdæla hin meiri* (Kbh. 1883), og ved dennes læsning vil enhver have lejlighed til at overbevise sig om det berettigede i den ovenfor anførte opfattelse, at der ikke kan være tale om at søge spor af Droplaugarsona saga i dennes oprindelige skikkelse dér.[1]

[1] Skønt denne sag uvedkommende benytter jeg lejligheden til at tilbagetage en ufornøden konjektur i *Fljótsdæla*. S. 65[20] er der ingen grund til i *ey* at se en fejllæsning for *og*, da *ey* lige så godt kan have betydningen „altid“ (sål. her) som „ikke“. Håndskriftet, hvorefter sagaen er udgivet (AM. 551, c. 4to), kaldes af Arne Magnusson (i en AM. 254, 8vo opbevaret notits) „Mánaskálar-bók“, formodenlig efter gården „Mánaskál“ i Hunavatns syssel; selve sagaen benævnes „Hrafnkels Sögu Appendix“.

Tilbage står da membranbrudstykket AM. 162, fol., som det utvivlsomt med ovenstående formodning for øje vilde være af megen interesse at få undersøgt, men som bortset fra kortere bemærkninger af Gudbr. Vigfusson ikke vides senere at være benyttet.[1]

Som G. V. har oplyst hører det her omhandlede brudstykke af Drpl. til lævningerne af en anselig skindbog, der må have omfattet en hel sagasamling, og som af ham benævnes „Ljosvetninga vellum", fordi den eneste fuldstændige tekst af Ljósvetninga saga stammer herfra. De bevarede rester af denne codex er:

3 blade af *Ljósvetninga saga*,
1 blad af *Finnboga saga*,
1 blad af fortællingen om *Þorsteinn stangarhögg*,
1 blad af *Vápnfirðinga saga* }
1 blad af *Droplaugarsona saga* } Disse to sammenhængende,
4 blade af *Saulus' ok Nikanors saga* (disse sidste — udgørende 2 bladpar — hidtil opbevarede i AM. 667, 4to).

I alt er således 11 blade af håndskriftet bevarede. At også de 4 blade af *Saulus' ok Nikanors saga* hører herhen, har ikke tidligere været bemærket, men er aldeles utvivlsomt for enhver, der vil sammenligne disse blade med de 7 andre. De give et bidrag til håndskriftets karakteristik ved at vise, at dette har optaget en blanding af historiske og romantiske sagaer. Endvidere er det interessant, at man gennem en disse vedlagt, egenhændig seddelnotits af *Arne Magnusson* får et glimt af i alt fald dette håndskrift-brudstykkes

[1] I K. G.s udgave af Drpl. rettes et enkelt personnavn i henhold til dette håndskrift. G. V. anfører i sine tekstrettelser og ved håndskriftlæsning fremdragne tillæg til „nokkrar Íslendingasögur" (Ný Félagsrit XXI, s. 119 ffg. 1861) læsemåden „Krakalækjar" fra dette håndskrift, og bemærker så vel her som senere i Prolegg. til Sturl., at recensionen i 162 er ordrigere og udvidet i forhold til den ellers kendte.

historie. A. M. meddeler, at han 1725 har fået de pågældende 4 blade af lovmand Odd Sigurdsson. De var udenom nogle stumper af en „dómabók“ i folio, skrevet af Jon Erlendsson i Villingaholt, og tidligere efter A. M.s formodning i biskop Brynjolv Sveinssons besiddelse, hvorimod A. M. erklærer sig ude af stand til at sige noget om, når disse pergamentsblade er blevne satte som omslag om bogen. — Ikke alene disse 4 blade har været anvendte som indbinding, men også de 7 andre (måske med undtagelse af ét) har måttet gøre samme tjeneste, så vi har her sandsynligvis atter et eksempel på en hel codex, som er bleven sønderskåren til bogbinder-brug. Fælles for alle 11 blade er derfor, at de er dels sværtede, dels slidte og hullede, hist og her hensmulrende, nogle tillige stærkt beskårne. Codex har ellers været et anseligt håndskrift, i lille folio eller stor, bred kvart, beskrevet tværs over hele siden, skriften er en ejendommelig plump, stor, stift-snirklet hånd, der næppe kan sættes ældre end 15de århundrede. Initialer og kapiteloverskrifter har som regel været røde, dog ses også spor af mørkere farver, og i Saulus' og Nikanors saga forekommer på et enkelt sted grønt at være anvendt; nogen særlig pragt eller kunst synes dog ikke at være anvendt på udstyrelsen. De to sammenhængende (næppe beskårne) blade af Vápnf. og Drpl. er c. 10″ høje, 7½″ brede. Codex har gennemgående haft 39 linjer på siden, og middeltallet af bogstavpladser pr. linje kan vel anslås til ca. 55 — måske for Drpl.s vedkommende lidt mindre. På de nysnævnte to sammenhængende blade ses endnu tydelig de ved disses anvendelse til bogbind frembragte folder, Vápnf.-bladet er næsten sort, med et par huller foroven, Drpl.-bladet er stærkt slidt, navnlig på 1ste side, foroven hensmulrende, samt desuden flere steder hullet.

Det her beskrevne blad af Droplaugarsona-saga har jeg i løbet af et års tid til mange forskellige tider og på forskellig måde søgt at læse. Afsluttet er arbejdet egenlig

ikke, bestandig bliver der tvivlsomme eller ufuldstændig læste steder, som under heldige omstændigheder synes at måtte kunne læses. Men for at opgaven ikke skal blive uendelig, vælger jeg herved at meddele hvad jeg i øjeblikket kan yde. I det efterfølgende aftryk gives teksten med opløste kursiverede forkortelser; ulæselige bogstaver betegnes ved et o for hver bogstavplads, huller i pergamentet ved VVVVV, med V for hver af det formentlige antal bogstavpladser; ved parentes betegnes det usikre, ved skarpe klammer hvad kun er gætning; dog er grænsen mellem sikkert, usikkert og gætning ikke altid let at drage. I den modstående kolonne vil man finde det tilsvarende afsnit efter AM. 132, fol.[1] Teksten er opløst i sine enkelte perioder eller mindre afsnit, overfor hvilke de tilsvarende stykker på pågældende sted i AM. 162, fol. er stillede; hvor en af de to tekster ikke har noget tilsvarende i den anden, lades åben plads i dennes kolonne. Ved en lodret streg betegnes begyndelsen af en ny linje, ved to lodrette streger henholdsvis ny spalte eller ny side.

[1] Da dette håndskrift så ofte er benyttet og udtørlig beskrevet, (f. eks. ved Gerings udg. af Finnboga saga), skal jeg ikke her nærmere opholde mig ved det. Da også her de opløste forkortelser er kursiverede, vil den meddelte prøve kunne give en forestilling om håndskriftets ejendommeligheder. Det her aftrykte parti begynder bl. 142v, sp. 2, l. 8 og ender bl. 143v, sp. 1, l. 14. Hver spalte har 41 linjer, hver linje gennemsnitlig c. 30—35 bogstavpladser. — Med hensyn til alderen af AM. 132, fol. har der hersket usikkerhed. Efter min mening må dette håndskrift utvivlsomt henføres til midten af 14de årh. En ganske interessant bekræftelse får denne antagelse ved den omstændighed, at det lille håndskrift AM. 173, C. 4to er skrevet med samme hånd. (Dette er ikke før bemærket og fremgår heller ikke tydelig af den Grágás III, Kbh. 1882 meddelte skriftprøve, men vil næppe bestrides af nogen, der har haft lejlighed til at sammenligne disse to håndskrifter). Dette håndskrift, der indeholder et brudstykke af Kristenretten, er nemlig af Gudb. Vigfusson — ifg. en angivelse i K. Maurers Graagaas s. 7 — sat til 14 årh., af V. Finsen, Grg. III, s. XLIII til c. 1340.

Tegnet V angiver som anført en af hul i pergamentet optagen bogstavplads, o betegner ulæseligt bogstav; dog kan antallet af manglende eller ulæselige bogstaver på denne måde kun omtrentlig angives. Almindelig parentes betegner usikre ord eller bogstaver, kantet parentes bogstaver, som med sikkerhed ved gætning lader sig indsætte. Hvor et ord ved linjens slutning deles, findes i ingen af de to membraner bindestreg.

AM. 132, fol.	AM. 162, fol.
þeim . at droplaug a arnei[1]| dar stoðum . væri firi flestum konum . þa svarar þorgrimr sva | mundi þa ef hon hefði bonda sinn einhlitan | gert . þeir svoruðu alldri hofum ver tuimæli heyrt a þvi.	[1]þV dro(p)VVVVVVVVVV VVVVVVVVVVVVVVVVVV VVVVVef hon hefdi | [2]gVV VVV (bo)VVVVVVVVVVVV VV d(v)ztVVV heyrt VVVV tvi mæli |
ok | i þessu kemr at þeim þorir bondi *ok* bað þa þegia | þegar i stað.	[3]o þVVVV ko(m)VVVVVVV þa hætta þessv tali.
liðr af nottin . ok ferr þorfinnr brott | ok kom a arneidar stade *ok* sagði droplaugu a|llt tal þeira huskarla þoris . hon gaf ser ecki fyst | at . vtan hon var hlioð.	favm nottvm sidar VVV ooV dr (d) | [4]ooooooooo VVV svo at droplavg heyrdi a . *ok* . hafdi hon VVV (or)d vm.
Einn morgin spurði | helgi moður sina huat henni væri.	vm | [5]V(or)gvninn epVVVV sVo oVVVd . þa geck helgi at henni *ok* spurdi þvi henni væri svo ska|[6][p]þvngt.

[1] þat kom saman með þeim at droplaug a arnei lyder hele linjen i AM. 132, fol., men først med det til ordene þeim . at droplaug svarende kan 1ste side af AM. 162 antages at have begyndt.

hon *segir* þeim | bræðr*um* illmælit. þ*at* *er* þorgr*im*r tordyfill hafði | við hana talat	hon kv*ad* seV (ecki) v*m* illmæli þorgr*im*s
ok munu þið huarki þ*essar* ska*m*|mar hefna ne a*nn*arr*ar*. þott við mik se gior |	*ok* sag*dizt* ætla at hv*or*ki (m) o o þVV hef|[7]n o o o o o o o o o o o o
þ*ei*r letu se*m* þ*ei*r heyrði e*igi*. þ*at* *er* ho*n* talaðe. þa v*ar* | helgi. XIII. vetra. en Gri*m*r. XII. vet*ra*. litlu | siðarr biugguz þ*ei*r heiman. *ok* sogðuz fara | skylldu a kyn*n*is leit t*il* eyvindar ár t*il* gró | þ*ei*r gi*n*gu at isi *ok* *voro* þar eina nott. En v*m* morgin|in stoðu þ*ei*r sne*m*ma vpp. g*ro*a *spyr* huat þ*ei*r skylldi | þa. þ*ei*r *svoruðu* riupur s*k*ulu v*er* veiða.	o o o o o o helgi o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o þ*eir* | [8]VV o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o lidv | [9]o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o olf vet*ra* o o o o o o o o o o o o o o o o vp sn[e]m | [10]*ma* *gr*oa sp*ur*di o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o
þ*ei*r foru i myne*s* | *ok* fundu þ*ar* konu eina. ok spurðu at bonda. |	o o kv | [11]omv j mynes ok f(undu) þ*ar* konv eina *ok* sp*ur*du at hv(*ar*) (þorir) (bondi) o o
en ho*n* quað þa farit hafa. ѵ́t a sanda. VIII. | saman.	o o o vera far VVV | [12]epte*r* vidu*m*.
huat ge*ra* hu*s*karlar q*vað* helgi.	helgi sp*ur*(di) hv*ar* þ(*orgrimr*) tor(d)ifill (v*æri*)
ho*n* *svarar* þor|gri*m*r tordyfill *ok* asm*un*dr *foro* at heyi vt i ey	ho*n* kv*ad* ha*nn* (ge*r*a) hlavss vid (a)n*na*V oo | [13]*er* asm*und*r (he*t*)
Sið|an gengu þ*ei*r ѵ́t ór garði. *ok* vnder as þan*n* | *er* iarnsið-ulækr fellr með *ok* *foro* vtan i eyna at | þei*m*.	þ*ei*r *foro* brott þang*at* (sem) o o o o o o ge*r*dv hlavss o o v*id* læk þa*nn* *er* he|[14]ite*r* j(arn)sid(v)læVV
asm*un*dr v*ar* a hlassinu. *ok* sa f*er*ð þ*ei*ra br*æðra* ok | kendi þa.	(asm*und*r) v*ar* (a) hlassi(n)v (*ok*) (ser) favr þ*ei*ra br*ædra* *ok* kendi þa

þeir toku hestin*n* *fra* sledan*um* . *ok* ætlaði | þ*orgrimr* at riða hei*m*.

ok i þ*vi* e*r* ha*nn* villdi a bak hla*r*|pa . skaut helgi spioti a h*onu*m miðiu*m* . *ok* fell | þ*or*g*ri*mr þeg*ar* dauðr niðr.

asm*un*dr fór hei*m* með | eykin*n* *ok* var hræddr.

þ*ei*r *foro* *ok* komu aptr til | eyuindar ár.

groa spyr*r* huat þ*ei*r veiddi.

h*elgi* | *svarar* v*ið* hofu*m* veidt tordyfil ein*n*.

þott ykr *segir* h*on* || þiki litils ve*r*t vig þ*et*ta . þa e*r* þori*r* mikils ve*r*ðr . *ok* | s*ku*lu þið nu fara hei*m* a arneiðar staði.

ok sua | ge*r*d*ra*[1] þ*ei*r *ok* hofðu þar fiolme*nn*i mikit a f þ *e i m*[2]|

ha*nn* b|[15]eitir hest o o *fra* VVV ssinv *ok* ætladi þ*orgrimr* he*i*m at rida

(*ok*) *er* ha*nn* ætladV aa | [16]bak skav(t) he(l)g(i) spi(oti) *ok* ko*m* a ha*nn* midia*nn* feck ha*nn* þeg*ar* bana

asm*und*(r) | [17]*for* heiml(eidis) þ o o o (hræd)dr.

þ*ei*r b*rædr* *foro* *til* gro favdr systr sin*nar*.

hon (sp*ur*di) hv*at* v | [18] o o o o o o o o o

g*rimr* *svarar* faat*t* hafa af ord*it* en*n* kv*ad* veidda*nn* to*r*difil ein*n*.

g|[19]roa m(*æ*lti) . þo at y o o o þicki litit v*m* ve*r*t v*m* vig þ*orgrim*s to*r*d(*i*fil)s þa e*r*u þ*ei*r þo | [20]m(*i*kil)s hatt*ar* e*r* se*r* m o o o þickia misbod*it* *ok* ke*m*r at þvi sem m(æ)llt e*r* at s|[21]liof eru nef vor e(n*n*) b*r*eid*ar* fiadr*ir* skvlv þit nv hei*m* fara.

snva þ*ei*r he|[22]im (*ok*) let d*r*oplavg v(e)l ooo þessv VVo havfdv þa o o o o gt (þ) o o o

[1] Fejl for gera.

[2] Disse to med rødt blæk skrevne ord hører til det nu følgende kapitels overskrift.

Þorir kom heim vm aptaninn ok fretti bræðrum[1] | tiðendi þessi. ok qvað ecki til sin taka þenna | atburð. þviat þorgrimr var lausingi helga | lausingia[2] sonar.

Siðan for þorir til helga asbiarnar sonar ok sag|ði honum vigit kalla ek at þu eigir eptir at tala.

helgi segir | þat satt vera. eptir þat fór þorir heim.

einn tima talaði | droplaug við sonu sína. ek vil senda ykr til vap|nafiarðar i krossauik til geitiss.

þeir foru hei|man. ok vestr a heiði. ok er þeir hofðu af fiorðun|g. laust a firi þeim hrið mikilli. ok vissu eigi huar þeir | foro fyrr en þeir komu vnder hus vegg. einn. ok gengu | vm salarsinniss.[3]

þa fundu þeir dyrr ok kendi hel|gi at þat var blot hus spakbessa. sneru þeir brott þaðan | ok komu heim er þriðiungr var eptir nætr. a arneiðar |

[1] Dette med rødt skrevne ord danner sidste del af overskriften til det med Þ begyndende kapitel.

[2] Fejl for asbiarnar.

[3] Fejl for solarsinniss.

(e)nn[a] er þo|[23](rir) kom (heim) ero honum savgd þessi tidendi o o o o o o o af o o o kalladi til | [24]helga koma ok kvad þorgrim hans lausingia ver(a)

o o o o o o o o o o o o o o gre(i)niliga fra | [25]drapi þorgrims.

helgi [tok] ecki af o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o at.

h|[26]elgi o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o VVV o o krossavik |

[27]o o o o þeir kvomv (vestur) a heidi lavst a hrid o o o o foro þeir o o VVV o o o (komo) þeir at | [28]husvegg ok gengv solarsinnis v(m) h(verfis) husit

o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o (k)omnir | [29]at hofi (spak) bessa þeir o o o o o o o o o o o o o o o o o

[a] AM. 162, fol. har ikke her antydning af noget nyt kapitel.

staði . en hriðin hellzt halfan manuð ok | þotti m*onnum* *þat* langt miog.

en spakbessi sag|ði *þat* vallda sua lang*ri* hrið . er þ*eir* drop-laug*ar* | *synir* hofðu ge*n*git sol-arsi*n*niss v*m* goðah*us* h*ans* *ok* *þat* a*n*|nat at þ*eir* hofðu e*igi* lyst vigi torðyfils at lo|gu*m* *ok* hefði goðín þ*essu* reizt.

Siðan for b*er*si | *til* fundar við þa br*æðr* *ok* lystu þeir þa viginu | *ok* *foro* siðan norðr i krossauik *til* geitis.

v*m* va|rit ept*ir* *foro* þ*eir* þ*or*-kell geitis s*on* ok g*ri*mr ok helgi *til* | forsdals[1] *til* korka-lækiar[2] varþings . þar hitt|vz þ*eir* helgi asb*iarnar* s*on* *ok* sættuz a vig þ*orgrims* ok | lauk þ*or*kell fe *firi*.

en helga droplaug*ar* *syni* lika|ði illa . e*r* fe ko*m* *firi* vig torðyfils *ok* þotti oh|efnt illmæl-issins.

þ*eir* br*æðr* v*oro* i krossavik ok | na*m* helgi laug af þorkatli . helgi fór miok | m*e*ð saksokn*ir* *ok* tok miok sak*ir* a þi*n*gme*n*n h*elga* *asbiarnar* | *sonar* . Iafnan v*oro* þeir br*æðr* með moður sin*ni*.

[1] Fejl for Fljótsdals.
[2] Fejl for Krakalækjar.

o o o di bessi | [30]at (svein*ar*-nir) havfdv (g*e*ngit) o o s(æ)lis v*m* ho(fit) (en*n*) lyst o o o o o o o o o o o o o o kavllv|[31]dv þ*eir* þ(a) mo*r*d (me*d*an*n*) e*igi* v*ar* lyst

f*or* ha*n*n þa *til* fun*n*dar [v*id* þa br*ædr* ok] ly(stv) [þ*eir*] þ*e*g*ar* VVV | [32]ept*ir* þ*et*ta f*or*(v) þ*eir* (j) kr*o*ssa(vik) o o o o

bio helgi maalit (t*il*) kr*ak*-(a)l(æ)k(iar) þings (þ*or*)kell gei|[33]tiss o o o o o o o o o o o o o o o o o o sættvst þ*eir* helgi asbi*arn*(*ar*)s o o ga(lt) þ*or*kell (þ|[34]eg*ar*)

o o d*r*oplaug*ar* s o o o lik(adi) (ecki) [ath fe kom] o o o o o o o o o o o o o o o o o o | [35]o o o o o o

o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o helg(i) m | [36]o o m*ed* o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o fræn*n*d o o o o kels VV k | [37]etils j ni*ar*dvik . en optazt bio (ha*n*n) (mal) (a) (hendr)

einarr | hallstei*ns* s*on* hafði farit vtan *ok* v*ar* leiddr vpp | airl*a*ndi . *ok* hafðr[1] þar i hoptu*m* . þ*at* spurðu br*æðr* h*ans* | þo*r*kell *ok* þoroddr . ok f*oro* vtan *ok* leystu h*ann* v́t . *ok* | foru siðan t*il* isl*a*ndz.

kona hallstei*ns* v*ar* þa | aundut . *ok* bað h*ann* droplaug*ar* *ok* feck he*n*nar . | en helgi kalladi þ*at* ecki sitt rað. Siðan | fór h*on* a viðivollu . t*il* buss me*ð* hallsteini ||

þeir br*æðr* helgi *ok* g*ri*mr f*oro* vt i tungu v*i*ð xii^{ta} man*n* . til | bonda . þ*ess* er Ingialldr heit*ir* . *ok* v*ar* nið gestz s*on* h*ann* at|ti dottur e*r* helga he*t* . he*nnar* bað Grim*r* . *ok* h*on* v*ar* ho*num* | gefin.

Siðan seldi Ingialldr l*an*d sitt . en keypti | halfa arneiðar staði . *ok* biuggu þe*ir* Gri*m*r mag*ar* | baðer saman en helgi droplaugar s*on* v*ar* ym|izt i kr*o*ssauik eða me*ð* þei*m* g*ri*mi.

[1] h tilføjet over linjen af skriveren.

þing(m*onnum*) (helga) (asb*iarnarsonar*) (t)ok þa | [38]miog at yfazt m*ed* þeim navfnvm.

þav tiden*n*di kvo*m*v wt o o VV o o hallst|[39]eins(so*n*) v*ar* leiddr vpp a jrland *ok* sat þ*ar* j havptv*m* . en*n* VV (f*oro*) VVV oo hall o || [1](þ*ei*r) þ*o*rkell o V VVVVVVVVVVVVVVVVVV VVVVVVVVVVVVVVVVVV VVVVVVVVVVVVVVVVVVV|

[2]o o o o o o VVVVV o o o o VV o V o VVVVVV oo VVVVVVVV VVV o VVVVVVVVVVVVVV VVVVVV |

[3]o o o VV o o VVVV o o f*or* o þa a (v)i(d)ivavllv t*il* b*us* (m)*ed* h[allsteini]

VVVVVVVV o dr (h) o V VVV oo | [4]o o o o VVVV o o o at(*t*)i dott*ur* e*r* helga he*t* væn kon[a] VVVV oo VVV o o o o o o o o o o | [5](f*oro*) þ*ei*r br*ædr* dr*o*plaug*ar* s*ynir* *ok* badv helgv t*il* h*a*nda G*ri* VVVV o o VVVV V o o o o

o o o o | [6](in)g[ia]ll[dr] ar(n*eidar*)sta*d*i halfa at helga *ok* bivg*g*v þ*ei*r (m) V o o o o o o o o o o o o o o | [7]o o o o o o o o o o eda m(ed) þ*o*rkatli j kr*o*ssavik o o o o o o o o o o o o o o o o o o VVV o o o |

hrafnkell k|allaði *til* goðorz v*ið* helga asb*iarnar* *son* frænda sin*n*|*ok* naði e*igi*. þa fór hrafnkell *til* hallstei*ns*[1] a vi|divollu. *ok* bað h*ann* lids.

hallstei*nn*[2] s*egir* e*igi* mun ek i[3] helga asb*iarnar* *syni* þ*viat* h*ann* hef*ir* atta systur mina. en | þ*at* ræð ek þ*er* at þu bið h*elga* d*roplaugar* *son* duga þ*er*. en ek | mun fa *til* þingmen*n* mina at veita þ*er*.

Siða*n* | fór hrafnkell at fi*nn*a h*elga* d*roplaugar* *son* *ok* bað h*ann* liðs

h*elgi* *svarar* mer þik*ir* hallstei*nn*[4] eiga at virða þat mei|ra v*ið* þik at h*ann* a systur þina en þ*at* er lidit er |

hrafnkell biðr nu helga hialpa sér.

h*elgi* *mælti* | þa. þ*at* ræð ek þ*er* at þu far a viku fresti ẏt | a gu*nn*laug*ar* staði *ok* hitt áán truð. *ok* lofa | h*ann* miog. en vinatta þ*eira* h*elga* *asbiarnar* *sonar* var goð.

[1] Fejl for holmsteins.
[2] Fejl for holmsteiⁿn.
[3] Her må noget være glemt: vera i moti vilde være et passende udtryk.
[4] Fejl for holmsteinn.

[a][8]ooooooooo kalladi h*ra*fnkell *til* godord(z) vid helga oooosoooooo VVVo | [9]VV ooo *for* h*ann* þa (*til*) fvnd(*ar*) vid holmstein maag sin*n* a vidivavllv *ok* b*ad* h*ann* lids |

[10](h)ol(m)ste(in*n*) [kve*z*] e*igi* (j) mo(t) helga v*er*a f*iri* sak*ir* teingda þ*ei*ra e(r) oohoooooo ooooooo | [11]VV(kve)o (villdu) legg*ia* *til* v*id* h*ra*fnkel. þingmen*n* si*na* *ok* b*ad* h*ann* s(n)Vo *til* *helga* d*roplaugar* *sonar* (kv) oo | [12]VVV v*er*a vit*ra*n *ok* har*d*fein*n*gan*n*

hrafnkell fan*n*. helga d*rop*-*laugar son ok bad* h*ann* lids s(v)o ooo | [13]VVV di godord(i) s*ino*

h*elgi svarar med* þ*vi* at þ*er* *er* *til* min visat. þa sk*al* *til* legg*ia* navckvtoo | [14](fin*n*) an (*trv*)d (*ok*) spyr hv*er*sv vinfeingi þ*ei*ra helga se.

[a] I marginen ud for l. 8—13 ses svage spor af en rød initial; det herved betegnede nye kapitel kan måske snarest antages at have begyndt med l. 8.

þ*vi*at | áán gaf h*onum* marga goða g*r*ipi . þess s*k*altu spy|ria áán . huersu miklar virðingar h*ann* þik|iz hafa af helga . *ok* lofa h*ann* i hueriu orði |

en ef h*ann* lætr vel if*ir* þa spyr þu h*ann* ef h*ann* ha|fi nockuru si*n*ni idom v*er*it nefndr . f*iri* goðo|rð h*elga* a*sbiarnar* *sonar*

en ef h*ann* segiz þ*vi* ei*gi* náð hafa . þa segðv | h*onum* at h*onum* v*æ*ri betra at gefa h*elga* a*sbiarnar* *syni* stoðhest | sin*n* t*il* þ*ess* at h*ann* næði þ*ei*ri virðing at v*er*a i domi|nu*m*.

ept*ir* þ*at* skilia þ*eir* . *ok* stundu siðar*r* fin*n*r | hrafnkell án . *ok* talar v*i*ð h*ann* þ*at* e*r* helgi haf|ði h*onum* f*iri* sagt . en áán sagðiz freista skyll|du.

Síðan reið hrafnkell hei*m*.

en*n* ek t*rui* V V h*ann* kall(*a*) hid be|[15]st[a] þa o o o spyria hv*ort* h*ann* hafi navck(vrv) s*inni* set*id* j do*mi* f[*iri*] V V V ord (h*elga*) asb*iarnar* (so*nar*) |

[16]V V V V (e)f (h*ann*) s(egir) þat hafi alld*ri* v*er*it þa seg at h*onum* se þath V V o sman at h(*ann*) (se) | [17](e*igi*) þ*ess* v*er*(dr) s(*em*) adr*ir* fræn(dr) h(*ans*) *ok* vin*ir* bid h*ann* hv*or*ki t*il* sp(*ar*)a o o o o o o o o o o o o | [18](g)odg*r*ipi ok kalla þat hina mestv sæ*m*d at h*ann* nai þessv . laat ecki þath aa f o o o | [19]o at þ*er* þicki nauckut un*n*d(er) v*m*.

Ept*ir* þat fvn*n*dvzt þ*eir* h*r*afnkell *ok* aan*n* *ok* for *med* þ*ei*m | [20]ept*ir* þ*vi* s*em* helgi haf*di* r*ad* t*il* sett *ok* skildizt aan þetta vel.

f*er* . aan a fvn*n*d h*elga* asb*iarnar* so*nar* [21](*ok*) b*ad* h*ann* g*er*a þa v*ir*ding (t*il*) (sin) at nefna h*ann* i dom f*iri* godord sit*t*. kve*z* h*ann* hv(*or*) V V V (e*iga*) a(t) | [22]lavna (bet*ra*) þ(*or*)katli j þ(v)f(v)felli (ne) arnori j oo(k)is.

vm varit *foro* | me*nn* *til* várþi*n*gs . þa nefndi h*elgi* a*sbiarnar* s*on* áán truð | i do*m* . *ok* skylldi þ*vi* þo leyna . þ*viat* áán hafði ge|fit h*elga* a*sbiarnar* s*yni* stodhross . VII . saman.

en er áán | var i do*m* settr . let h*elgi* a*sbiarnar* s*on* koma þofa hatt a h|ofut h*onum* *til* dular . *ok* bað h*elgi* h*ann* fátt tala.

þ*vi* | næst geck hrafnkell at domu*m* . ok þ*eir* d*roplaugar* s*ynir* | *ok* mart m*anna* með þei*m*.

hollti . helgi f*or* vnd*an* at veita | [23]h*onum* þetta o kalladi meira vand(a) en v*ir*ding *ok* sp*ur*di ef nock(*vr*)r hef(*di*) þetta f*iri* (h)o | [24](l)ag(t)ooooooooooooo feck h*ann* þo eingi heit af helga *ok* *for* i br*v*tt

oo | [25]h(af)[*di*] (an) se(*r*) [*til*] [a]— þings oo h*r*oss sin siav sam*an* *ok* gaf helga *til* þess at h(*ann*) (næ)|[26]di (at) oooo [a]— oooo (sa) hestr kalladr beztr a h(*er*)ad[i] oooooooooo | [27]ooo oooooooooooooooooooo sinv . er jafn(*an*) haf(*di*) (j) do*m*i set*id* oo | [28]ooooooooooo

ooooooooooo *til* do*m*s e(r) oooooooooooooo | [29]ooooooo oo h(afdi) aan*n* a havfdi . h*elgi* b*ad* h*ann* v*er*a famalvgan(*n*) .

(h)elgi a*sbiarnar* s*on* ge(ck) | [30]þeg*ar* boo(t)

(e*n*) (h*ra*)fnkell geck (at) domv*m* *ok* (me*d*) h*onum* helgi d*roplaugar* s*on* *ok* þingme*nn* holmsteoo |

a På de to [25-26] ved en streg udmærkede pladser findes et ovalt hul i pergamentet, efter sin størrelse svarende til 3—4 bogtavpladser; det har dog ganske udseende af at være oprindeligt, og i så fald kan der ikke herved være tilføiet skriften nogen beskadigelse.

þa geck h*elgi* d*roplaugar son* at do|minu*m* . *ok* þar at se*m* áán truðr sat . h*elgi* slo su*erz*|-hiolltvnu*m* vnder þofa hattin*n* *ok* laust b*r*ott | af h*onum* . *ok* spurði hu*err* þ*ar* sæte . áán s*egir til* sín . *helgi mælti* hu*err* | refndi[1] þik i dóm *firi* goðorð sitt . h*ann svarar* helgi asbi*arn*-*ar son* ger*ð*i | þ*at.*

[31]V V V (d)*roplau*(g)*ar son* geck at þ*ar* se*m* aan*n* sat *ok* sp*ur*di hv*er* þ*ar* væri . aan*n* d*r*ap nidr h(a)vfdi o o | [32](sv*ar*)adi (lagt) *ok* kvezt þ(*ingmadr*) helga as-b*iarnar* (*sonar*) helgi lavst sv*er*d-inv vn*ndir* hattin*n* o o o o o | [33]sp*ur* hv o o þ(eir) ken*n*dv aan t*r*v*d*.

þa bað h*elgi* d*roplaugar son* hrafnkel nefnkel[2] nefna ser | vátta . *ok* stefna h*elga* a*sbiarnar* s*yni* af goðorðinu . sagði ony|tt oll mal *firi* h*onum* . hafði nefnt áán t*r*v*ð* ido*m*.

h*elgi* b*ad* h*r*afnkel nef*na* v(atta) (*ok*) (ste)f o o o o o o | [34](a)f g(od)ordi sinv (e*r*) h*ann* hef*ir* nefndan*n* aan t*r*u*d* j do*m* *ok* e*ro* avll maal o(nyt) (j do)| [35](mvnv*m*) . ept*ir* (þ*at*) (m*ælte*) (h*elgi*) stefnv *ok* geck h*ann* at do*mi*.

þa ger|ðiz þraung mikil . *ok* buit v*ið* bardaga . aðr hall|-stei*nn*[3] geck i milli *ok* leitaðe v*m* sætt*ir*

va*r*d þ*r*aungd m*ic*(il) helgi o o o | [36]o o o o o o o (god)ord o o

varð su sætt | þ*ei*ra at h*r*afn*n*[4] skylldi hafa ia*m*lengi goðorð se*m* | helgi hafði[5] áðr haft . en ept*ir* þ*at* skylldu þ*ei*r hafa bað-*ir* | saman goðorð . ok skylldi helgi þo veita hra|fnk*atli* at ollu*m* malu*m* a þingu*m* . *ok* ma*nn*fundu*m* *ok* | þ*ar* e*r* liðs þyrfti v*ið*

o o o h*r*afnkell hafa god o o o o o o o o o o o o | [37]o o o o o o o o o o o o o o o o o o skylldi helge ve o o o | [38]o o o o V V V V o o (a) þingv*m* *ok* j h*er*adi (a) (f*u*ndv*m*)

[1] Fejlskrift for nefndi.
[2] Fejlskrift, udgår!
[3] Fejl for holmsteinn.
[4] Fejlskrift for hrafnkell.
[5] hafði tilføjet i marginen.

h*elgi* d*roplaugar* s*on* m*ælti* v*ið* hrafnk*el* nu þ|ikiu*mz* ek þer lið veitt hafa. h*ann* q*vað* sua v*er*a. nu | f*ar*a m*enn* hei*m* af þínginu.[1]	m*enn* ridv af þ*in*ginv geck ooooo | [39]ooooo VVVVVV (f*n*kel) (s)egia m*onnum* mal-vauxt þ*ann* se*m* her hefir o o o o o o ||[a]
[1] Herefter begynder i 132 et nyt kapitel „af þorgeiri bonda".	[a] Her slutter brudstykket i 162 nederst på anden side.

Som det vil ses begynder brudstykket i AM. 162 b, fol. omtrent med fortællingen om Torgrim tordyvels bagvaskelse af Droplaug, hvorefter der i samme orden som i den fra AM. 132, fol. kendte tekst berettes om Droplaugssønnernes hævn over den moderen tilføjede fornærmelse, de deraf følgende vanskeligheder for de to brødre, indtil et forlig på deres vegne bliver indgået med Helge Asbjørnssøn, den begyndende spænding mellem de to Helger, Droplaugs andet giftermål, Grims giftermål, Helge Droplaugssøns triumf over Helge Asbjørnssøn med benyttelse af An truds enfoldighed, indtil brudstykket, omtrent ved slutningen af dette optrin (Helge Asbjørnssøns nødtvungne forlig med opgivelse af en del af sin gode-magt), standser.

En sammenligning af de to tekster i det enkelte vil vise, at man trods 162's meget fragmentariske tilstand dog så godt som overalt kan få et bestemt indtryk af denne recensions forhold til 132. Når, som ovenfor, periode stilles lige over for periode, med åben plads hvor intet tilsvarende findes, ses det let, at de to håndskrifter i begyndelsen så godt som helt dække hinanden, uden andre afvigelser end sådanne der lader sig vænte i enhver friere, muligvis til genfortælling eller den nedskrivendes hukommelse støttet islandsk saga-afskrift. På et stykke (s. 116, l. 7 ff.), hvor de to drenge gør sig rede til hævnen, haves vel så godt som intet tilsvarende læseligt i 162's tekst, men det pågældende partis linjetal

lader formode, at også her har været et til 132 svarende indhold. — Den første større afvigelse findes s. 117 l. 12 ff., hvor de to drenge til deres faster Groa beretter om Torgrim tordyvels drab; i 162 er det Grim, som fører ordet på brødrenes vegne, og Groas svar, der her er udførligere, indeholder det interessante ordsprog „sljóf eru nef vár, en breiðar fjaðrir". Dette, der hidtil kun kendtes fra *Rafns saga Sveinbjarnar sonar* (kap. 7: lítið er nef „var", en breiðar fjaðrar), har man haft vanskelighed ved at forklare (se Oxforderordbogen), og virkelig er anvendelsen i Rafns saga også temlig dunkel. Langt naturligere synes det at være på sin plads i 162, hvor en sætning som „Vore næb er sløve, men vore fjedre brede sig vidt" næppe kan betyde andet end „Vor forsvarskraft er ringe, hvorimod vi på mange punkter er udsatte for angreb".[1] — Derefter følges igen de to recensioner ad, så vidt det kan ses; dog har fremstillingen af brødrenes skyld i anledning af det utillyste drab på Torgrim tordyvel muligvis været noget forskellig. Ligeledes viser der sig — så vidt det kan ses — forskelligheder i beretningen om brødrenes færden i den nærmeste tid efter forliget med Helge Asbjørnssøn. Stedsnavnet „Njarðvík", som med temlig sikkerhed synes at kunne hævdes for 162 (vel sagtens som opholdssted for en eller bægge Droplaugssønner hos deres derværende slægtninge), har intet tilsvarende i 132. — Fremstillingen af Droplaugs så vel som af sønnen Grims giftermål frembyder, så vidt det kan ses, ingen forskelligheder i de to recensioner. Derimod har beretteren af 162 med stor forkærlighed udvidet episoden om An og udstyret den med forskellige komiske småtræk. Den mest påfaldende af disse udvidelser forekommer i Ans samtale

[1] Anvendt i Rafns saga som en almindelig-moraliserende sentents synes ordsproget at være brugt i betydningen af „Den menneskelige skrøbelighed er stor, vor modstandskraft ringe".

med Helge Asbjørnssøn, hvor An forestiller denne, at han har fuldt så store krav på erkendtlighed som „þ(or)kell i þ(ú)f(u)fell eller Arnórr i o o (k)isholt", to mænd som aldeles ikke kendes fra 132. Hvad begivenhederne på det følgende tingmøde angår, er de to recensioners fremstilling igen væsenlig overensstemmende, indtil brudstykket 162 standser — som det synes med en for det ejendommelig replik.

Spørges der nu om de to recensioners indbyrdes forhold, fremgår det allerførst klart, at 162 ikke kan nedstamme fra 132. Dette bevises ved de flere fejl i 132, som 162 har undgået. Således har — bortset fra forskellige utvivlsomme skrivfejl — 132 „Korkalækjar", 162 derimod vistnok det rigtige „Krakalækjar", 132 helt igennem „Hallsteinn", 162 „Hólmsteinn". Derimod har de sikkert bægge fælles original, hvad den næsten ordrette overensstemmelse af forskellige partier viser. Det står da tilbage at afgøre, hvilken af de to recensioner der med størst troskab har bevaret den oprindelige fortælling, med andre ord: at besvare spørgsmålet, om der i 162 foreligger en udvidelse af den oprindelige tekst, eller i 132 en sammendragning af 162's udførligere fremstilling. Det må da vistnok indrømmes, at de for 162 ejendommelige episoder i det hele ikke har noget om oprindelighed vidnende præg, men snarere viser sig beslægtede med de af yngre fremstillere yndede udmalinger. En tilsyneladende undtagelse herfra danner dog forekomsten i 162 af ikke andenstedsfra kendte mænd med tilhørende gårdsnavne; men her må det på den anden side vække en høj grad af mistanke, at gårde af disse eller lignende navne, så vidt vides, ikke kendes i den pågældende egn af Island.

Uagtet således vistnok 162 er en udvidelse af den fra 132 kendte tekst, var det dog muligt, at denne atter kunde være et udtog af en ældre, udførligere saga. Jeg må dog tilstå, at dette ikke forekommer mig meget rimeligt; snarere

er jeg tilbøjelig til at tro, at det ubehjælpsomme i sagaens fremstilling skyldes forfatterens ringe øvelse, og mangel på en endnu uddannet sagastil.

At så lidet af recensionen i 162 er i behold, må beklages, da den, omend sandsynligvis mindre oprindelig end 132's, synes at have givet sagaen vel fortalt og i en ved sin større udførlighed mere underholdende form.

København, december 1884.

KR. KÅLUND.

Fornsögur Suðrlanda, utgifna af Gustaf Cederschiöld. Lund 1884. 4to.

Under ovenstaaende fællestitel har den bekendte udgiver af *Erex saga, Jómsvíkinga saga* o. fl. udgivet en samling af romantiske sagaer, *Magus saga Jarls, Konrads saga, Bærings saga, Flovents saga, Bevers saga.* Foruden en udgave af selve de gamle tekster, har udgiveren leveret en indledning, der saavel i omfang som i værdi kan maale sig med selve udgaven. At det har lykkedes hr. Cederschiöld at faa udgivet dette storartede værk — 273 kvartsider tekst, CCXLIX sider indledning — skyldes den omstændighed, at det er bleven offentliggjort gennem flere aargange af Lunds universitets aarsskrift, en omstændighed, som forøvrigt ikke har været ganske uden indflydelse paa værkets form.

Nærværende anmelder skal i det følgende tillade sig at referere de vigtigste af de resultater, hvortil udgiveren i sin indledning er kommen. Indledningen falder i 8 afsnit.

Det første af disse handler om romantiske sagaer i almindelighed. Udgiveren paaviser her, hvorledes den islændingerne eiendommelige samlerflid, der bl. a. har sat sig et udtryk i Snorres edda og Flatöbogen, paa den romantiske literaturs omraade gir stødet til de to store samlingsarbeider, Karlamagnussaga og Didrikssaga, og hvorledes begge disse sagaer igjen viser sin indflydelse paa andre sagaers behandling. De islændinger og normænd, der befattede sig med at oversætte udenlandske digterværker paa sit modersmaal, lod sig ingenlunde af pietet mod sin original afholde fra at sammenføie og sammenarbeide fortællinger, som i originalen var adskilte; tvertimod viste de under dette sit arbeide ofte stor selvstændighed ligeoverfor sine kilder. Ofte blandes hjemligt og fremmed stof om hinanden, et forhold, som udgiveren under sin omtale af de enkelte sagaer nærmere udvikler.

Med hensyn til de romantiske sagaers stil viser det sig, at de langt oftere end de indenlandske benytter sig af poetiske udtryk, og det ikke alene, hvor dette skyldes en nøiagtig gengivelse af den poetiske original; thi oversætterne har ofte indsat udtryk, laante fra det hjemlige skaldesprog. Dette forhold har (pag. IV) for en væsentlig del sin grund i den omstændighed, at oversætterne har villet give en slags erstatning for originalens versificerede form. Af og til har oversætterne endogsaa beholdt rimet, tildels methodisk, som i Parcival (pag. V).

En tilnærmelse til den nordiske poesis former maa man se i de af og til forekommende vendinger og alliterationer; der forekomme 2, 3, 4 eller flere par i en sammenhæng. Isærdeleshed er anvendelsen af to par hyppig (VII, f.). Særdeles hyppig forekommer ogsaa et enkelt bogstavrim. Ved enkelte af disse viser mangelen af h foran l og r hen til en norsk oprindelse (pag. IX, ff.). Ofte forekommer disse allitererende sætninger ogsaa ellers i nordisk literatur, og de tjener saaledes til at give oversættelsen en national karakter. Det er navnlig tilfældet med de hyppig i teksten indstrødde ordsprog (XIV, ff.).

Her har altsaa, som udgiveren pag. XVI bemærker, det nordiske begreb erstattet et fremmed; det samme sker ogsaa i andre tilfælde, f. ex. naar oversætteren har nordisk natur eller rent hjemlige kulturforhold for øie.

Det lader sig ofte ikke afgøre, om denne selvstændighed ligeoverfor de udenlandske kilder skyldes oversætteren eller hans senere bearbeidere. Det viser sig ved en undersøgelse af de sagaer, der er bevarede i flere haandskrifter, at hvert haandskrift i regelen repræsenterer en forkortet redaktion, desto mere kortfattet jo yngre den er (XVII, f.).

En eiendommelighed ved de romantiske sagaer er, at de har en mængde staaende udtryk tilfælles. Denne eiendommelighed er i særlig grad fremtrædende ved de sagaer, der tilhører Karl den stores sagnkreds. Undertiden viser det sig, at et en anden saga tilhørende sted af samme haandskrift er blevet ordret afskrevet. Pag. XX—XXXIII opregner forfatteren saadanne overensstemmelser mellem forskellige sagaer, overensstemmelser, der dels kan have hensyn til indholdet, dels vise sig i en benyttelse af det samme eller et lignende udtryk. Ved en pag. XXXIV—XXXVIII foretagen statistisk undersøgelse kommer udgiveren til det resultat, at disse

stereotyper tildels har, men som oftest savner tilsvarende i originalerne. Om de har tilsvarende originaler, saa er disse dog i regelen temmelig frit oversatte. Udgiveren paaviser pag. XXXIX ff., at stereotyperne i regelen skyldes yngre afskrivere. For det meste kan de tilskrives den vidstrakte belæsthed, som man har havt i denne slags sagaer. Naar de forskjellige sagaer ofte viser en mærkelig overensstemmelse i nomina propria saa maa det vistnok skyldes gensidig paavirkning af de norske oversættelser indbyrdes.

Det andet afsnit handler om tekst og haandskrifter.

Udg. meddeler her, at grunden til, at han netop har valgt de her udgivne sagaer, er den, at af de utrykte romantiske sagaer disse forekommer i de ældste haandskrifter. De haandskrifter, der væsentlig er lagt til grund for udgaven er to, som udgiveren betegner som A og B. Skindbogen A foreligger i 3 hefter: AM 580, 4to, A og B samt Holm. (mbr.) 7, 4to. Endnu i 17de aarh. fandtes den som en helhed, der havde flere nu tabte blade. Dette kan sees af bladenes numerering, som maa antages foregaaet paa denne tid. Bogen har, da numereringen skede, indeholdt: 1) En tabt saga (blad 1—18), 2) Elis saga (19—29), 3) Bærings saga (30—39), 4) Flovents saga (39—50), 5) Konrads saga (50—59), 6) Magus saga jarls (60—73), 7) Hrolfs saga Gautrekssonar (74—92), 8) Jómsvíkinga saga (92—104), 9) Ásmundar saga Kappabana (104—108), 10) Örvar-Odds saga (108—121), 11) Begyndelsen af Egils saga Skalla-Grimssonar (121—122).

Et for alle disse sagaer fælles træk, saavel for dem af nordisk oprindelse som for de fremmede, er deres rigdom paa æventyrlige hændelser og den omstændighed, at de foregaar paa en meget skiftende skueplads. Haandskriftet er skrevet med 3 forskellige hænder; af disse indtager den 3die den vigtigste plads, da de seks sidste sagaer og sandsynligvis ogsaa Elis saga skyldes denne haand. Denne mand maa sandsynligvis ogsaa betragtes som redaktør for hele arbeidet (XLIX). De to andre hænder er altsaa blevne benyttede til optegnelsen af Bærings, Flovents og Konrads saga. Disse to har skrevet omtrent lige meget hver efter tur.

Den første haand er den mærkeligste. Skriveren viser et saa stort ubekendtskab med forkortningstegnenes brug og usikkerhed i lydbetegnelsen, og han gør sig skyldig i saa mange skrivfeil, at man endogsaa fristes til tvile paa, at han virkelig har havt islandsk til modersmaal (pag. L). Pag. L—LVI giver udgiveren en oversigt

over eiendommeligheder ved denne haands orthografi samt dens skrivfeil.

Den anden haand viser ingen saadan fremtrædende eiendommelighed i sin orthografi, der i almindelighed er nøiagtig og rigtig. Mærkes kan det, at denne haand ligesom tredje ofte sætter aksenter paa lange vokaler og diftonger.

Den tredje haands eiendommeligheder har udgiveren tidligere behandlet i indledningen til Jómsvíkinga saga, af hvilken grund han ikke her gaar ind paa den.

Det andet haandskrift. B, Holm. mbr. 6, 4to, har leveret teksten til Flovents saga II og Bevers saga. Dette haandskrifts tid pleier at sættes til omkr. aar 1400. Af orthografiske eiendommeligheder ved dette haandskrift kan mærkes, at aksent kun sættes paa a og i, paa det sidste kun som diakritisk mærke, paa a baade paa etymologisk kort og lang a. ð savnes og erstattes dels af d, dels af th og tth, t (LX. LXI).

Andre ved udgaven benyttede haandskrifter behandles nærmere under de enkelte sagaer.

Udgiveren gaar dernæst over til at gøre rede for de principer, som han har fulgt ved udgivelsen. Han vil give e n redaktion saa fuldstændig som muligt, medens han har henlagt sammenligningen mellem de forskjellige redaktioner og undersøgelser over originalen til indledningen. Lakuner i hovedhaandskriftet er blevne udfyldte efter de andre, men ved sin tryk tydelig betegnede som hørende til et andet haandskrift.

Af de principer, som har været fulgt ved tekstens gengivelse paa tryk, maa man billige, at udgiveren har beholdt haandskriftets ordadskillelse eller mangel paa saadan ved sammensætninger og præpositioner. Man maa beklage, at udgiveren har seet sig nødsaget til uden videre at opløse forkortningerne uden at gøre dem kendelige i tryk. Det kan jo ikke nægtes, at udgaven paa den maade taber betydelig i værd ved grammatiske undersøgelser. Udgiveren har dog søgt at bøde herpaa ved saavel i noter under teksten som i indledningen at omtale de forkortninger, hvis opløsning syntes at kunne være tvilsom.

I indledningens tredje afsnit gaar udgiveren over til M a g u s s a g a j a r l s. Efter at have givet en oversigt over den nyere literatur, der har behandlet Magus saga, sammenstiller udgiveren de punkter, som sagaen har tilfælles med de franske kilder.

Der fremkommer da det sikre resultat, „at den ikke kan være oversættelse af et fremmed skrift, men at den maa være optegnet efter hukommelsen, og det snarest ikke af den mand, som selv havde hørt eller læst originalen", men af en som havde faaet en mundtlig fremstilling af sagaens indhold og saa har udfyldt de i og for sig noget knappe data.

Om det er det franske digt selv eller en bearbeidelse paa et andet sprog, der har været sagaens kilde, kan ikke med sikkerhed afgøres. Dog er der intet, som bestemt taler imod, at sagaen kan skrive sig fra en fransk kilde.

Ved bestemmelsen af tiden for sagaens overførelse til Norden har man de holdepunkter, at haandskriftet er fra begyndelsen af 14de aarh., og at sagaen benytter sig af Didriks saga, som forfattedes omkr. midten af det 13de aarh. Til Island mener udgiveren, at sagaen sandsynligvis er kommen over Norge (LXXXVI).

Forud for beretningen om Amundes sønner og Magus jarl gaar der en liden fortælling om keiser Jatmund og hans dronning. Heller ikke her kan man antage en ligefrem oversættelse, men sandsynligvis er det flere udenlandske fortællinger, som er smeltede sammen.

Ogsaa meget af det nordiske stof er laant. Blandt de nordiske kilder kan efter udgiverens mening (pag. XC, ff.) regnes Didriks saga, medens derimod ikke Karlamagnus saga synes at have havt nogen indflydelse paa sagaens ældre redaktion. I det hele synes sagaens forfatter, hvor han kommer ind paa det overnaturliges omraade, at have fulgt nordiske forbilleder (XCV). Naar udgiveren mener, at sagaens forfatter har æren af den opfindelse at kaste „ellibelginum", saa kan det maaske ansees for tvilsomt. Den samme tanke findes ialfald ogsaa andensteds i den nordiske literatur om end i anden forbindelse; saaledes har Stj. 98[22]: *svá er skrifat, at eitrormarnir lifa stórliga lengi svá, at þeir leggi níðr ellihaminn ok þar með falli af þeim ellin ok hverfa svá aptr til œskunnar.*[1]

[1] Stjórns original, Vincentius Bellovacensis Speculum naturale (I, 20, 6, spalte 1664) har her et i det væsentlige tilsvarende udtryk: *serpentes autem diu vivunt, quia deposita veteri tunica senectutem deponunt et in iuventutem redeunt.* Naar imidlertid oversætteren for at gengive et udtryk som *vetus tunica* vælger det noget

Ogsaa i fremstillingsmaaden bærer sagaen et rent nordisk præg. Dette forhold udvikles nærmere XCVIII—CII.

Magus saga er bevaret i 32 haandskrifter eller fragmenter af saadanne.

Disse haandskrifter er af udgiveren blevne inddelte efter 2 forskellige principer, udvidelse ved „þættir" og selve tekstens større eller mindre kortfattethed.

Alle membraner, med undtagelse af det af udgiveren som A betegnede (AM 580 B, 4to), har sagaen udvidet med þættir, som tildels staar i et meget løst forhold til selve fortællingen; særlig er det som F betegnede haandskrift (AM 152 fol., udg. af Þórðarson, Købhvn. 1858) rigt paa þættir. En nærmere gennemgaaelse af disse leverer udgiveren pag. CV—CXIV. Det viser sig ved denne gennemgaaelse, at de ikke oprindelig har hørt til sagaen, men sandsynligvis til forskjellige tider er blevne forenede med den. Redaktionen A er altsaa den ældste; herfor taler ogsaa den omstændighed, at den findes i en membran, som er skrevet omtrent et aarhundrede tidligere end nogen af de andre codices.

Dog har heller ikke A holdt sig ganske fri for þættir. Som en saadan maa nemlig regnes den ovenfor omtalte indledning, der staar i et meget løst forhold til den egentlige saga. Et positivt bevis for, at indledningen oprindelig har været adskilt fra sagaen, ser udgiveren (CXV, f.) i den omstændighed, at to haandskrifter giver den første en egen afslutning, der efter hr. Cederschiölds mening er den oprindelige þáttafslutning, der er beholdt. Det synes imidlertid, som om dette bevis ikke er bindende. Det er ligesaa rimeligt, at vedkommende bearbeidere, der har følt indledningens selvstændige stilling, har tilføiet denne afslutning.

Med hensyn til selve tekstens behandling har man to redaktioner, en kortere, der repræsenteres af A, en længere, hvis repræsentant er F. Til den første slutter sig de fleste af de bevarede membraner. Pag. CXVIII—CXXIV anstiller udgiveren en sammenligning mellem de to redaktioner; det viser sig ogsaa her, at A er den oprindelige, medens F er udvidet. Denne udvidelse

anderledes farvede *ellihamr*, og naar man saa sammenholder dette udtryk med det i Magus saga forekommende *ellibelgr*, saa synes netop valget af de forskellige udtryk med samme betydning at vise, at vi her har at gøre med en hos vore forfædre gængs forestilling.

sees (CXXI) at have havt sin grund dels i ønsket om at give sagaen en fastere sammenhæng, dels deri, at bearbeideren har villet give fortællingen en mere drastisk form, dels endelig i en fremtrædende forkærlighed for det overnaturlige. Forøvrigt synes det resultat, hvortil udgiveren her er kommen, at staa i strid med det, hvortil han tidligere under den almindelige oversigt (pag. XVII) over de romantiske sagaer kom, nemlig at jo mere kortfattet en redaktion var, desto yngre var den ogsaa.

Ved en sammenstilling af de haandskrifter, der har den kortere tekst, kommer udgiveren til det resultat, at A er det bedste haandskrift, der maa lægges til grund for udgaven, medens det dog paa enkelte punkter maa suppleres eller rettes efter et par andre, B (AM 533, 4to), C (AM 556, 4to), samt D (et papirhaandskrift AM 536, 4to).

Endelig giver udgiveren en oversigt over en del nævneværdige varianter inden de kortere haandskrifter, en oversigt, som altid vil beholde stort værd ved tekstkritiske undersøgelser over Magus saga.

Indledningens fjerde afsnit handler om Konrads saga. For ogsaa at give udenlandske lærde, der ikke forstaar oldnorsk, anledning til at lære sagaens indhold at kende, har udgiveren i spidsen for sin behandling af sagaen sat et referat af den, forfattet af professor Gering i Halle, der ogsaa har forfattet referater af indholdet af flere af de følgende sagaer.

Der har (pag. CXLVII) ikke kunnet paavises nogen udenlandsk kilde for sagaen i dens helhed, og udgiveren mener, at det udenlandske stof, som findes i sagaen, kan forfatteren have faaet gennem værker, der allerede forelaa i den nordiske literatur.

Navneombytningen, der spiller den vigtigste rolle i sagaen, viser megen lighed med den tyske ridderroman Loher und Maller, der vistnok er yngre end sagaen, men dog kan grunde sig paa ældre fortællinger. Lighedspunkter frembyder ogsaa Göngu-Hrólfs saga.

Fortællingen om ormelandet viser (pag. CXLVIII) store ligheder med russiske fortællinger, offentliggjorte af A. Wesselofsky i Archiv f. Slav. Philol. herausg. v. V. Jagic', Bd. II, Berlin 1877 (Die sage vom babylonischen reich). Lignende forestillinger findes ogsaa i nordiske fortællinger (se pag. CXLIX). Ogsaa flere andre af sagaens motiver er af udenlandsk oprindelse, men behøver dog ikke at være tagne direkte fra en udenlandsk kilde.

Paa den anden side frembyder sagaen positive tegn paa nordisk oprindelse, saavel hvad indholdet som stilen angaar (pag. CLII).

Udgiveren gaar derpaa over til en redegørelse for sagaens haandskrifter og deres indbyrdes forhold. Resultatet af denne er, at fire af sagaens haandskrifter (Holm. 7, 4to, 7 fol., AM 529, 4to; 180 B, fol.) viser et nærmere slægtskab, medens et femte Holm. 6, 4to, der indeholder sagaen fuldstændig, indtager en isoleret stilling. Det ældste af haandskrifterne er Holm. 7, 4to, der er lagt til grund for udgaven (CLIV ff.).

Bærings saga har udgiveren ligesom Konrads saga forsynet med et tysk referat. Han anser det for utvilsomt, at sagaen er oversat, om der end i enkelte punkter viser sig nordisk indflydelse. Oversættelsen er sandsynligvis foretagen i Norge, men de bevarede haandskrifter er alle islandske (CLXXXVII).

Flovents saga er i modsætning til de øvrige trykt i to redaktioner (AM. 580 A, 4to og Holm. 6, 4to). Denne sagas indhold har allerede længe været bekendt i udlandet gennem en latinsk oversættelse af islændingen Jón Ólafsson fra aaret 1732. Sagaen er en oversættelse af et gammelfransk heltedigt. Forholdet mellem dette skrift og andre dermed beslægtede digtninger i andre lande har før været behandlet, og udgiveren gaar derfor ikke nøiere ind paa det.

Oversættelsen maa være skeet tidlig, efter udgiverens mening temmelig langt tilbage i 13de aarhundrede. Visse ligheder i nomina propria med Karlamagnus saga synes at vise paavirkning fra denne sidste saga.

Bevers saga synes (pag. CCXVII) at være en oversættelse af et fransk digt, der igen sandsynligvis er oversat fra engelsk. Ogsaa her har udgiveren vedføiet et tysk referat af sagaen.

Sproget i Bevers saga viser, at den er temmelig sent oversat. Sagaen viser betydelige ligheder med fortællingen om Olif og Landres, der er oversat kort efter 1286. Stilen i Bevers saga er rig paa stereotypiske udtryk, og udgiveren ser ogsaa heri et bevis for, at sagaen er sent oversat. Det kan være af interesse at se, hvad udgiveren fortæller efter meddelelse fra professor G. Storm, at et exemplar af Bevers saga omtales i et brev fra Ryfylke fra aaret 1366.

Sagaen er trykt efter Holm. 6, 4to. Forøvrigt findes der en membran, Holm. 7, fol. samt 2 membranfragmenter og flere pa-

pirhaandskrifter, hvoraf de fleste er afskrifter af en af de ovenfor nævnte membraner.

Sluttelig omtaler udgiveren i indledningen de islandske og færøiske *rimur*, der har hentet sit stof fra de i denne samling optagne sagaer.

Om selve udgaven af teksterne er der i sammenligning med indledningen ikke saa meget at sige. I det enkelte at gaa ind paa de i ethvert tilfælde valgte læsemaader vilde føre os for vidt og ligge udenfor denne anmeldelses plan.

Anmelderen har før omtalt det som en uheldig omstændighed, at udgiveren ikke har havt anledning til i trykken at betegne de opløste former. Udgiveren har jo ogsaa selv bemærket, hvorledes udgaven derved taber i værdi ved grammatiske undersøgelser. I tekstkritisk henseende derimod vil udgaven være særdeles nyttig ved sine nøiagtige oplysninger om haandskrifterne og deres varianter. For dem endelig, der beskjæftiger sig med middelalderens literaturhistorie, vil baade selve udgaven og den grundige indledning være af den allerstørste nyttte.

5/6 1885.

P. GROTH.

Die älteren nordischen runeninschriften. Eine sprachwissenschaftliche untersuchung von F r i t z B u r g. *Berlin 1885.* 176 sider. 4 mark.

Hensigten med dette arbeide er, efter forfatterens egne ord (s. 6), at give et overblik over det forhaandenværende materiale til tydning af de i Danmark (incl. Slesvig), Sverige og Norge fundne indskrifter med ældre runer. Som sin specielle opgave betegner forfatteren (s. 4) faststillen af, hvilke ord i de nævnte indskrifter endnu staar paa det urgermanske standpunkt, og hvilke opviser en specifik nordisk sprogkarakter. I dette øiemed gjennemgaaes i geografisk orden alle hidtil i norden fundne ældre runeoptegnelser, af brakteaterne dog kun de af Bugge (Aarbøger 1871) behandlede. Som et anhang til afhandlingen er føiet et brev til forfatteren fra Wimmer om runernes oprindelse og historie, en ved de nyere opdagelser i det fællesgermanske konsonantsystem fuldstændiggjort og

korrigeret bearbeidelse af sammes afhandling om „runeskriftens opr. og udv. i norden (1874)", hvortil slutter sig en paa sprog og runeformer hvilende kronologisk bestemmelse af de enkelte runestene. Endelig følger som andet anhang en fortegnelse over den herhen hørende videnskabelige litteratur samt en index.

Den forfatter, der med dette arbeide gjør sin début paa den videnskabelige bane, viser sig, hvad kundskaber og sprogvidenskabelig metode angaar, fuldt ud at staa paa tidens høide. Man finder her gjennemgaaende skjønsomhed i bedømmelsen af og valget mellem de forskjellige runologers meninger, stor forsigtighed og takt i slutningerne og en næsten for stor ængstelse for at opstille nye hypoteser. Som nye og gode bemerkninger kan exempelvis nævnes: S. 19: muligheden af at identificere *hlewa-* med gr. *κλεϜο-*. S. 51: umuligheden af Noreens alternative udledning af oldsv. *jak* af idg. *eghōm* (der vilde give oldsv. *eka*); som den idg. grundform er her med forfatteren at ansætte *ĕg(h)ŏm*; nøiagtigere er — efter anmelderens mening — som fællesgerm. grundform for den brudte form *jak* at ansætte *ékà*, med bitone paa sidste stavelse (cfr. oht. *ihha*), for det ubrudte *ek* derimod *éka* uden bitone, idet alt tyder paa, at kun det med idg. bitone forsynede nordiske udlydende *a* har oplevet indtrædelsen af den under navn af brydning bekjendte epentese; paa lignende maade tør vel ogsaa forholdet *val* (f. **vjal*, cf. oht. *wëla*): *vel* finde sin forklaring. S. 136: her er oldn. *fâ* — *fâða* først stillet i sit rette lys.

Som de nævnte exempler er ogsaa det øvrige nye og gode i dette arbeide omtrent udelukkende af almindelig art, uden indflydelse paa indskrifternes forstaaelse. Noget egentligt nyt materiale eller nye synspunkter til forstaaelsen af utydede eller usikre steder har forfatteren ikke leveret. Dette være dog ikke sagt som nogen anke: forfatteren har jo ikke lovet os noget i den retning, det laa udenfor hans plan.

Værre er det, at ikke saa ganske faa af forfatterens sproglige bemærkninger maa ansees som mer eller mindre mislykkede. Enkelte af denne art skal her paatales: S. 25 fremføres den paastand, at de oldn. navne paa *-marr* forbyder antagelsen af en ældre *ja*-stamme: *-mâriʀ;* men hvad mener saa forf. om oldn. navne paa *-arr?* S. 46 f. paastaaes, at runeindskriftens *hariso* lydret vilde give oldn. *Harsa;* oldn. *hersir* skulde skylde sin omlyd til det bevarede *i*: men hvad siger saa forf. om oldn. *hers-* i komposi-

tion?[1] rimeligvis staar *hariso* for *harjiso*, altsaa rent grafisk form, en antagelse, der ikke kan forekomme dristig, naar hensyn tages til, at lydforbindelsen *ji* ellers aldrig forekommer udtrykt i disse indskrifter, og til det overmaade nærliggende i den supponerede betegnelse; *harjiso* vilde give Bugges form *Hersa*, som **maujilōn* giver *meyla;* det eruliske navn *hariso* forholder sig da til oldn. *hers-* som got. *mavilō* til oldn. *meyla;* paa samme maade er da runeindskrifternes *hari-*, *kuni-* grafiske betegnelser for *harji-*, *kunji:* kun de sidste former forklarer oldn. *her-*, *kyn-*. S. 51[1]: formen *âna* er ikke saa ganske hypotetisk som forf. tror, men uddragen af det sammensatte ord *âna-sótt* languor ex senio contractus Yngl. 29. 1. (Egilsson Lex. poët.). S. 126 slutter forf. sig uden bemerkning til Piehls forsøg paa at forklare første led i oldn. *rāðu-nautr* etc. som formelle (ɔ: ved analogi opstaaede) gen. sing. af feminine *n*-stammer; det kan dog ikke nægtes, synes os, at der er noget overordentlig besynderligt i dette, at en analogidannelse, hvorpaa der i det ældre oldn. sprog kun kan anføres faa og usikre exempler[2], netop i sammensætninger med *-nautr* omtrent ganske skulde have fortrængt ældre former (cf. *bekkju-*, *búðu-*, *kaupu-*, *lǫgu-*, *mâlu-*, *mǫtu-*, *rāðu-*, *sessu-*, *skuldu-*, *sǫku-*, *þingu-nautr* o. fl.); skulde det ikke her ligge adskilligt nærmere at forklare *u*'et af oprindeligt *ga-*? det er en bekjendt sag, at *g* hyppig udstødes i anlyden af sidste kompositionsled; dette bortfald synes med former som *Awair* (*ǫuaiʀ*) og *Roþuisl*, — hvorom se Bugge, Arkiv II, 224 og Noreen, Arkiv III, 29, — som rettesnor rettelig at burde forklares som formidlet

[1] At forklare denne form af subst. *hersir* lader sig nemlig ikke begrunde ved anførelse af *klæ̂ð-fâr*, *erind-reki*, *mŷr-lendr (hirð-ligr* Stat. 281 for *hirði-ligr):* *klæ̂ð-* hører udentvivl til et svagt **klæ̂ða*, hvoraf forekommer gen. pl. *klæ̂ðna* (3 gange; se Vigf.); *erind-* tør muligens sammen med ags. *ǣrend-*, got. *aglait-*, o. fl. tyde paa et fællesgerm. bortfald af udlydende *i* i trestavelsesord i komposition; *mŷr-* (ved siden af *mŷri-*) er vistnok en nydannelse efter nom. *mŷrr;* det samme er tilfældet med *eyr-skâr* Atlakv. 32, ifald Bugges forklaring af ordet er den rette; andre undtagelser fra den lov, der til et subst. *hersir* kræver en form *hersi-* i komp., kjender jeg ikke.

[2] *sǫku-dolgr (=saka-dolgr)* t. ex. kan jo være dannet efter det synonyme *sǫku-nautr;* ligesaa *fǫru-maðr*, *-kona* efter *fǫru-nautr*, eller maaske snarere for *fǫrul-* (med 'anlehnung' til *fǫru-nautr*), hvortil den foragtelige betydning, ordene sædvanlig har (mods. *far-maðr*, *kona*), nærmest henviser (cf. oht. *falti(l)-tura*, ags. *Æðe(l)-rêd*, oldn. *knŷti(l)-skauti)*.

ved overgang af *g* > *w* (gjennem spirantisk *g*), hvorefter *w* forsvandt mellem konsonant og vokal (som i *Arnaldr*, *Nor(v)egr* etc.); mellem konsonanter derimod maatte *w*'et vokaliseres, og vi faar saaledes en udvikling: *mat-g-nautr* > *mat-w-nautr* > *mǫtu-nautr*.

Tiltrods for disse og lignende uoverensstemmelser i det enkelte er dog anmelderen afgjort af den mening, at forf. har løst sin egentlige opgave ret heldigt. Bogen tilfredsstiller fuldt ud sit øiemed; den vil ved sin udførlighed være af stor nytte for begynderen, ved at samle alt herhen hørende vil den utvivlsomt være til betydelig lettelse for enhver runeforsker ved eftersyn og citeren, og endelig tør det muligens haabes, at den vil bidrage til ogsaa at give tyske germanister interesse for runologien.

Kristiania, 15de oktober 1885.

HJ. FALK.

Ána-sótt.

I Ynglinga-tal heter det:

Knátti endr
At Uppsǫlum
Ána-sótt
Aun of-standa.

Om det sammansatta ordet i tredje versraden yttrar Säve[1], efter att hafva anfört „F. H. Tysk *anu*, farfader" följande „*Ána-sótt* kunde således eg. betyda: farfars-sot, gubb-sjukdom, d. ä. döden; jf. Isl. *ánn* l. *áni*, m. möda". Jag tror, att denna Säves skarpsinniga förmodan om ordets betydelse är riktig, blott den modifikation göres, att man fasthåller vid ordets ursprungligare betydelse gubbsjukdom (jämför vårt barnsjukdom, fruntimmersjukdom) ock ej därifrån leder sig till den allmännare betydelsen döden. I fråga om ordets härledning afviker jag från Säve. Jag förmodar nämligen, att *ána* är gammal genetiv plural till fno. *ái* eller just den form, hvartill äldre runspråkets **auna** (= *awna*) — som jag funnit i slutet af inskriften å Sjællandsbrakteaten n:r 57 (Stephens)[2]

[1] Snorre Sturlesons Ynglinga-saga tolkad och upplyst af Carl Säve s. 31, n. 5.

[2] Antiqvarisk tidskr. för Sverige VI, h. 2 s. 14.

ock tolkat med förfädernas — regelrätt bort öfvergå i fno. Denna form måste antagas hafva varit alldeles föråldrad på Snorre Sturlesons tid, hvarför denne ej förstått rätta betydelsen af ordet, utan fattat det som ett nomen proprium synonymt med *Aunn*. I följd af denna misslyckade etymologisering har konungens namn i prosastycket fått dubbelformen „*Aunn eða Áni*."

Det förtjänar till sist att påpekas, att denna gamla genetivform *ána* är en nödvändig förutsättning för förklaringen af nominativformen *ái*, hvilken senare form[1] har uppstått genom analogi ur den förra (*ái: ána = gumi: gumna*)[2] vid sidan af den gamla nominativformen *awi*, som äfven fortlefver i fno. *afi*. Enligt min mening äro altså *afi* ock *ái* samma ord, som till form ock betydelse[3] differentierats till tvänne.

[1] Noreen i sin förträffliga Altnordische Grammatik I (§ 223 anm. 1) lemnar denna form oförklarad.

[2] På samma sätt har väl *pái* uppstått ur genetiven **pána* (lat. *pavonum*) [ock *lé* m. **léna*?].

[3] Enligt Rígsmál betydet ju *afi* stamfader i andra led, *ái* i tredje.

London juli 1885.

L. FR. LEFFLER.

Om overgangen é — je i islandsk.

Når man sammenligner det islandske sprog, således som det nu tales på Island, med oldsproget, falder det straks i øjnene, at medens konsonanterne i de fleste tilfælde har holdt sig særdeles godt, er hele vokalsystemet blevet forandret. En ny kvantitetslov er brudt igennem, og de vokallyd, som i oldsproget væsenlig kun adskilte sig ved deres kvantitet, er nu blevne kvalitativt forskellige. Betragter man udviklingens to yderpunkter, ser det ud som om hele vokalsystemet havde gjort et umådeligt spring, som om der lå en bred afgrund mellem det gamle og det ny.

Det vil i fremtiden være videnskabens opgave at forklare dette spring, at fylde denne afgrund, eller med andre ord at vise, hvorledes og til hvilken tid overgangen er gået for sig, og det vil ingenlunde være nogen let opgave. Vel har man islandske sproglige mindesmærker fra alle tider, fra oldtiden helt ned til nutiden. Men vanskeligheden ligger i, at den traditionelle skrivemåde som oftest dækker over de forskellige overgange, som vokalerne har

gennemgået til forskellige tider. Den lyd, som i nyislandsk etymologisk svarer til oldsprogets lange *a*-lyd (*á*), betegnes således endnu bestandig på samme måde som i de gamle islandske håndskrifter, uagtet lyden nu er en helt anden, og væsenlig den samme betegnelse genfindes i alle håndskrifter, fra oldtiden helt ned til nutiden. Enhver oplysning om den sande udtale, som møder os i kildeskrifterne, må derfor modtages med dobbelt taknemlighed.

Som bekendt er oldsprogets lange *e*-lyd (*é*) i det nyere sprog gået over til *je* (*jä*). Spor til denne overgang findes allerede i gamle håndskrifter, som betegner lyden ved *ie*,[1] enkelte også hyppig ved *ei*.[2] Senere bliver betegnelsen *ie* stadig hyppigere, og i det 16. århundredes trykte bøger er den så godt som eneherskende. Også i det 17. århundrede er skrivemåden *ie* overvejende. Kun i enkelte bøger, navnlig i de sagaudgaver, som i årene 1688—1689 udkom i Skålholt, efter at trykkeriet var flyttet dertil fra Nordlandet, stræbte man at vende tilbage til den ældre skrivemåde, idet man betegnede lyden ved *e* (ikke ved *é* eller *ee*). I fortalen til Landnáma-udgaven af 1688 hedder det: „Einfalldt *e* a ad pronuncerast so sem *ie* epter þeirre pronunciatione, sem vær nu brukum. E(xempli) G(ratia) eg (ieg), mer (mier), Herad (Hierad) etc“. Her har vi altså et vidnesbyrd om, at overgangen *é* — „*ie*“ til denne tid var fuldbyrdet, og middelbart en antydning af, at forfatteren til disse ord — enten biskop Þórður Þorláksson eller sysselmand Einar Eyjólfsson, som havde gjort forarbejderne til udgaven — har været af den anskuelse, at den daværende udtale ikke var synderlig gammel.

Den reaktion mod skrivemåden *ie*, som således fremtræder i de skålholtske udgaver fra den sidste halvdel af 17. århundrede, kan imidlertid førfølges lidt længere tilbage i tiden. Den er sikkert først udgået fra mag. Brynjólfur Sveinsson, biskop i Skålholt, som uden tvivl middelbart eller umiddelbart har påvirket Þórður Þorláksson eller Einar Eyjólfsson. I et brev fra Brynjólfur til Ole Worm af 28. juli 1651, som indeholder anmærkninger til Worms da lige udkomne anden udgave af Danica Literatura, findes et par udtalelser af den lærde biskop, som er af stor vigtighed med hensyn til lydovergangen *é* — *ie*. Det hedder nemlig:

[1] Konr. Gíslason: Frumpartar, s. 39—40.

[2] Således navnlig AM. 291, 4°; se Jómsv., utg. af C. af Petersens, Khavn 1882, s. X.

a) I anledning af Danica Literatura, 19. kap., 2. udg. s. 97_{21}:

„ᛅ[1] non *fie* sed *fe* semper scriptum, semper scribendum et pronunciandum est. *Je* inculcavit vitiosa recentiorum consuetudo, qua laborant inter nostrates inprimis Septentrionalis quadrantis incolæ, adeo ut *e* Vocalem etiam *je* pronuncient; ab illis autem ad alios longe lateque serpsit“.[2]

b) I anledning af anførte værk, 24. kap., s. 125_1:

„*mer, ser* legi vult Clariss. Vir Mier sier. Fateor nunc vitiose passim ita pronuntiari, sed pessime. Omnes antiquæ membranæ constanter absque spurio hoc i Boreali tales voces omnes scriptas referunt; nihil est aliud *mier sier* quam prava consuetudo“.[3]

Her har vi altså fra midten af 17. århundrede et vidnesbyrd om:

1. At overgangen *é* — *ie* først er begyndt på Nordlandet og derfra har udbredt sig til de andre egne af landet.

2. At udtalen *ie* (*je*) på biskoppens tid var bleven almindelig. Dog ligger der i udtrykkene „*longe lateque*“ og „*passim*“ en antydning af, at man endnu i enkelte egne holdt fast ved den ældre udtale, som biskoppen selv også synes at have brugt — ellers vilde han næppe have sagt: „ᚠ non *fie* sed *fe* semper . . pronunciandum est“.

3. Synes biskoppen at skelne mellem to udtaler, nemlig *ie* og *je*. Når han nemlig siger: „*Je* inculcavit vitiosa recentiorum consuetudo“, mener han sikkert udtalen *ie*, eftersom disse ord har deres tilknytningspunkt i det foregående *fie*, som skrives ikke med *je* men med *ie*; bogstavformen *J* er her kun initial for *i* efter punktum. At denne forståelse er den rigtige, bliver aldeles indlysende, når man læser videre: „qua laborant inter nostrates inprimis Septentrionalis quadrantis incolæ, a d e o u t *e* v o c a l e m e t i a m *je* p r o n u n c i e n t“. At der i den ved a d e o u t . . e t i a m indledede bisætning ligger en stigning, er klart; *je* i denne bisætning kan da umulig have ganske den samme betydning som *Je* i hovedsætningens begyndelse. Meningen kan kun være den, at Nordlændingerne i denne henseende er gåede et skridt videre end folk i de andre egne af landet, idet de udtaler *je*, hvor andre udtaler *ie*, med andre ord, at *i* på Nordlandet i denne forbindelse udtales mere konsonantisk end i andre egne. Hermed er dog den

[1] Trykfejl for ᚠ.
[2] Ol. Wormii Epp. II, s. 1064_3.
[3] Ol. Worm. Epp. II, s. 1067_1.

eksakte lydværdi af de to udtaler, *ie* og *je*, på biskoppens tid endnu ikke bestemt, og den lader sig heller ikke bestemme ud fra dette sted alene. Alt kommer her an på, hvilke mellemstadier oldsprogets lange *e*-lyd (*é*) har gennemgået, inden den fik sin nuværende lyd *je* (ɔ: spirantisk *j* + *ä*). Muligvis vilde biskoppen i nutidens fonetiske sprog have udtrykt sig omtrent således: „Medens man i andre egne af landet udtaler *ie* som en diftong, er Nordlændingerne gåede endnu videre, idet *i* hos dem er blevet medlydende“. Sandsynligere forekommer det mig dog, at tanken er, at *i* på Nordlandet den gang (som nu over hele landet) udtaltes spirantisk, i andre egne derimod medlydende.

Det er klart, at biskoppens ytringer, for så vidt de angår udtalen på hans tid, må være af stor betydning for os. Men heller ikke synes man at være berettiget til uden prøvelse at forkaste hans udtalelse om, at overgangen *é*—*ie* først er begyndt på Nordlandet. Man vil derfor gøre vel i for fremtiden at have sin opmærksomhed henvendt på, om betegnelsen *ie* for *é* fremtræder tidligere i de håndskrifter, som med sikkerhed vides at være skrevne på Nordlandet, end i håndskrifter fra andre egne af landet. Den ovenfor fremhævede kendsgerning, at *ie* næsten er eneherskende i de trykte islandske bøger indtil c. 1688, beviser ikke noget for Sydlandets vedkommende, da disse bøger — med undtagelse af dem, der udkom udenfor Island — alle er trykte på Nordlandet, hvorimod Sydlandet først fik et trykkeri, da bogtrykkerpressen i året 1685 blev flyttet til Skålholt fra Nordlandet.

Reykjavik. BJÖRN MAGNÚSSON ÓLSEN.

En anmärkning till I, 270.

Flœja är säkerligen nybildning till preteritum ***fló***, sedan detta erhållit denna sammandragna form, liksom ***tœja*** till ****tó***. En grundform ****flauhjan*** bör därför icke ansättas till ***flœja***, och detta verb kan icke anföras såsom direkt bevis på öfvergången ***auh*** > ***óh***. (Dubbelformerna med ***ý*** af dessa verb: ***flýja týja*** utgå från de gamle starka presensformerna med ***ý***.)

London oktober 1884.

L. FR. LEFFLER.

Málaháttr.

Ett bidrag till norröna metriken.

(Ur ett universitetsprogram i Lund 1886.)

Den sista eller fjerde afdelingen af Snorre Sturlusons berömda Háttatal upptager, såsom bekant, åtta strofer (str. 95—102), utgörande exempel på lika många versmått, hvilka alla kunna sammanfattas under den gemensamma benämningen fornyrðeslag i motsats till de föregående tre afdelningarna, som innehålla drottqvädna versarter, de s. k. 'smærri hættir' och runhendor. Från dessa tre sistnämnda afdelningar skiljer sig fornyrðeslagsflocken derigenom att han saknar stafvelserim. De till nämnda flock hörande versmått kunna åter indelas efter det olika antalet versrader i hvarje strof. Uti den härigenom uppkomna underafdelningen, som utgöres af åttaradiga strofer, är i Snorres dikt första rummet lemnadt åt en versart, som benämnes málaháttr och som till skilnad från de samordnade arterna innehåller ett större antal stafvelser i hvarje versrad. På detta versmått anför Háttatal ett exempel (str. 95), men den åtföljande commentaren förbigår emellertid med tystnad de kännetecken, som för den meddelade strofen äro särskildt utmärkande. Till och med det i Codex Regius förekommande namnet på strofens versmått är af en senare hand ditskrifvet; i den andra handskriften, Codex Worm. chart., saknas det alldeles.[1] Uti Ragnvald Jarls Háttalykill förekommer hvarken något exempel eller namn på ifrågavarande versart. Från äldre tider

[1] Jfr. Snorra Edda, ed. Arna-Magn. I 711 (Köpenhamn 1848).

finnes således ingen beskrifning på detta versmått eller utredning af dess egendomliga förhållanden.

Uti John Olafsens bekanta och för sin tid högst förtjenstfulla arbete 'Om Nordens gamle Digtekonst' (Köpenhamn 1786) förekommer det första försöket att bestämma denna versarts utmärkande kännetecken. Han anser de särskilda slagen af fornyrðeslag kunna ordnas efter versradernas olika längd; det finnes sålunda, säger han, dit hänförliga versmått, hvarest versraden innehåller tre och fyra stafvelser, och andra, der den utgör fem eller sex, på hvilket sistnämnda fall ofvan omtalade málaháttstrof upptages såsom exempel.[1] Man finner häraf, att Olafsen inskränkt sin undersökning till en enkel beräkning af stafvelseantalet i profstrofens versrader. — Rask nämner ingenting om málaháttr i den verslära, som han vidfogat sin 'Anvisning till Isländskan' (Stockholm 1818). — De förste, som efter Olafsen något utförligare omnämnt málaháttr såsom en särskild versart, torde vara Munch och Unger i deras 'Norrønasprogets Grammatik' (Christiania 1847). Det vanligaste slag af fornyrðeslag, hvilket desse författare efter andras föredöme benämna Starkaðarlag, uppgifves med afseende på sitt normalschema vara fyrstafvigt och tvåtaktigt. Om dessa takter fyllas af trochéer eller spondéer, kan vara likgiltigt; i musikaliskt (d. v. s. rhythmiskt) hänseende anses detta versmått närmast vara att jemföra med tvåfjerdedelstakt. „Der er imidlertid — säges det[2] — ogsaa en anden Art, kaldet Málaháttr, som man nærmere kunde henføre til $^6/_8$, fordi det foretrækker noget længere, oftest tredelte Fødder.“ Som exempel härpå anföres den bekanta strofen ur Haraldskvæði, som börjar med orden: *Hlýði hringberendr* o. s. v. Uti 'Forn-Svenskans och Forn-Norskans Språkbyggnad' (Stockholm 1849) framställer Munch samma strof såsom prof på málaháttr, „der takterna äro

[1] Jfr. Olafsens skrift, sid. 55.

[2] Jfr. Munchs och Ungers gramm., sid. 112.

tredelade." Munch åskådliggör närmare sin mening genom att angifva rhythmen i de särskilda versraderna af nyssnämnda strof medels bifogande af nottecken eller sifferbråk af olika valörer. Uti den versrad, som utgöres af orden *hlýði hringberendr*, bildar sålunda hvartdera ordet en takt med ictus på första stafvelsen; takternas olika rhythm uttryckes genom bråkserien $^1/_4$, $^1/_8$ | $^1/_8$, $^1/_8$, $^1/_8$. Hos Munch finner man således den riktiga åsigten uttalad, att málaháttversen innehåller två takter och att takterna ofta äro trestafviga, men jemförelsen med förhållandet i musiken bragte honom till den oriktiga föreställningen, att dessa „takter" (eller „versfötter", som de ock benämnas) nödvändigt skulle upptaga samma tidsmått. Enligt Munchska theorien skulle t. ex. i nyss anförda vers första stafvelsen af ordet *hlýði* vid uttalet kräfva dubbelt så lång tid som första stafvelsen af ordet *hringberendr*. Det behöfver dock knappt nämnas, att en tillämpning af denna theori vid reciterandet af en strof skulle i hög grad framkalla ordens onaturliga uttal. Dermed är ock — oafsedt andra invändningar, som kunna göras — domen fäld öfver åsigtens hållbarhet.

En i flere hänseenden afvikande uppfattning af detta versmåtts natur finner man hos Rosenberg[1]. Han anmärker först och främst, att man icke gjort sig riktig reda för forndikternas rhythmiska byggnad. Efter Snorres föredöme hade nämligen John Olafsen, Rask m. fl. indelat metra efter det olika antalet stafvelser i versraden samt öfver hufvud talat om långa och korta stafvelser, likasom om qvantiteten vore den norröna versbyggnadens princip på samma sätt som förhållandet är i den antika verskonsten. Äfven Petersen, Munch och Unger, som dock erkänna, att den nordiska versbyggnaden beror på accentuationen, framställa enligt Rosen-

[1] Uti uppsatsen 'Fornyrðalag-Versemaalenes rythmiske Beskaffenhed', intagen i Nordisk Universitets-Tidskrift VIII, 3, sidd. 1—70 (Christiania 1862).

bergs mening de metriska frågorna på ett vilseledande sätt, då de tala om långa och korta stafvelser, om spondéer och trochéer o. s. v. Man måste — menar han — frigöra sig från en sådan uppfattning af qvantitetens betydelse i den gamla diktkonsten. Qvantiteten saknade visserligen icke der all betydelse för versbyggnaden, men accenten var hufvudprincipen; „det regelmæssig tilbagevendende Maal af de samme Lydindtryk, hvilket vi kalde Rhythmus, har været frembragt ved Betoningerne, disses Antal og indbyrdes Forhold“[1]. Skilnaden mellan málaháttr och närslägtade versarter säges ock väsentligen bero på betoningarnas olika antal. Ur den fyrstafviga och tvåtaktiga versraden har sålunda málahátt-versen utvecklat sig genom utvidgning antingen af upptakten eller af mellanrummet mellan ictusstafvelserna eller ock af slutstafvelserna i versraden[2]. Denna utvidgning framkallar här och der förnimmelsen af tre taktslag; det rhythmiskt egendomliga för málaháttr är sålunda, att medan i en dikt verspar, halfstrofer, till och med helstrofer kunna förekomma, hvarest verserna äro tvåtaktiga likasom i „Starkaðarlag“, så äro dock „treleddede Vers saa fremherskende, at de give hele Versemaalet dets Præg og navnlig lede Øret til, allevegne hvor det er muligt, at høre tre Betoninger, altsaa tidt i Vers, der brugte i Starkaðarlag vilde opfattes som toleddede“[3]. De tre betoningarna kunna enligt Rosenberg vara antingen lika fullvigtiga, eller ock — hvilket är den vanligaste formen — finnes utom två hufvudbetoningar en tredje svagare betoning. Denna sistnämnda anmärkning är framkallad af en tvifvels utan riktig iakttagelse och har äfven bekräftats af senaste tiders forskning. Men Rosenberg har ej dragit ut det följdriktiga resultatet af sin undersök-

[1] Anf. arb. sid. 7.
[2] Jfr anf. arb. sid. 46.
[3] Anf. st. sid. 47. Väsentligen samma uppfattning vidhåller Rosenberg i sitt senare arbete 'Nordboernes Aandsliv' I 393 (Köpenhamn 1878).

ning: två hufvudbetoningar och en svagare biton kunna helt naturligt aldrig framkalla en tretaktig rhythm, enär den svagare betoningen aldrig ensam kan fylla en takt, och just det förhållandet, att en stafvelse vid versens naturliga och okonstlade uppläsning visar sig hafva en svagare betoning, nödgar att inrymma denna stafvelse i samma takt, hvarest en starkare hufvudbetoning har sin plats. Lika litet har det lyckats Rosenberg att uppvisa några målahâttverser med tre „lige vægtfulde" betoningar[1], och dermed faller alt stöd för theorien om ett tretaktsystem. Då han vidare måste medgifva tillvaron af tvåtaktiga versrader i målahâttstrofen, så kan från hans ståndpunkt denna blandning af „tre- og toleddede Vers", som utan all ordning kunna omvexla, icke nöjaktigt förklaras eller åt minstone icke uppställas som ett särskildt metrum, hvarest ett visst system blifvit genomfördt. Slutligen medför ock det fullkomliga förbiseendet af qvantitetens och stafvelseantalets betydelse en oriktig uppfattning af åtskilliga andra hit hörande förhållanden, hvilket är öfverflödigt att här närmare angifva.

Efter utgifvandet af Rosenbergs afhandling finner man under loppet af flere år litet eller intet af intresse på den norröna metrikens område. På det första Nordiska Filologmötet, som hölls i Köpenhamn 1876, meddelade emellertid S. Bugge några iakttagelser angående versslutet i målahâttr[2]. Han ansåg sig vid en undersökning af Atlamál hafva funnit fyra bestämda regler: att versraden aldrig slutar på stafvelse med hufvudton, att antingen penultima eller antepenultima

[1] De exempel på sådana versrader, som anföras i Nord. Univ. Tidskr. VIII, 3, 47—48 och i Nordb. Aandsl. I 393, äro tvåtaktiga lika så väl som alla andre målahâttverser.

[2] Uti en samma år i Zeitschr. f. Deutsche Philologie VII tryckt uppsats om Hamðismál säger Bugge, sid. 386, att denna dikts ombildning visar sig äfven i den metriska formen derigenom, att versraderna ofta erhålla tre höjningar.

i versraden skall hafva hufvudton, att den sista hufvudtonen i versen uppbärande stafvelsen är lång, och slutligen att, om tredje stafvelsen från slutet har sista hufvudtonen, kan penultima vara antingen lång eller kort[1]. De ställen i Atlamál, som förete med dessa regler oförenliga versslut, måste således anses hafva oriktiga läsarter, och åtskilliga textändringar hafva också i följd af ofvannämnda regler blifvit införda eller föreslagna. Nyligen har dock Sievers till fullo visat[2], att den första regeln ingalunda kan sägas vara obetingadt gällande, ehuru visserligen versrader med hufvudton på slutstafvelsen äro mera sällan förekommande. Häraf följer ock, att den andra regeln måste modifieras derhän, att en af de tre sista stafvelserna i versraden skall hafva hufvudton. Äfven den tredje regeln visar sig icke hållbar, hvaremot den fjerde regelns giltighet säkerligen bör lemnas obestridd. Genom Bugges meddelanden har likväl uppmärksamheten å nyo blifvit fäst på qvantitetens betydelse i den nordiska versläran.

Med offentliggörandet af Sievers' undersökningar i skaldemetriken[3] kan ett nytt skede i norröna verslärans historia sägas hafva inträdt. Hans första undersökning af den drottqvädna strofen gaf till hufvudresultat, att ett öfver det normala gående stafvelseantal i versraden endast var tillåtet för så vidt som två korta stafvelser ersatte en lång. Versens byggnad hvilade således hufvudsakligen på alldeles fasta och bestämda qvantitetsgrunder, hvaremot accentuationen fick endast en secundär betydelse för rhythmiken. Det blef för öfrigt genom dessa undersökningar äfven klart, att begge dessa factorer måste tänkas stå i ett nära inbördes samband, hvilket särskildt visar sig deraf, att uti den fornskandiska versen kan en stafvelse i taktens sänkning vara anceps, eller

[1] Jfr. Beretn. om Det første Nord. Filologmøde sid. 142 (Köpenhamn 1879).
[2] Jfr. Paul-Braunes Beitr. zur Gesch. der Deutschen Spr. und Lit. X 535 (Halle 1885). Denna tidskrift betecknas i det följande 'Beitr.'
[3] Uti Beitr. Bd. V, VI (Halle 1878—79).

med andra ord, att en genom naturen eller position lång stafvelse kan i följd af sin relativa tonlöshet liksom förlora en del af sin qvantitet. Uti ett metriskt schema kan således en lång stafvelse ersättas icke blott af två korta stafvelser, utan äfven af en kort och en lång. Å andra sidan kan en kort stafvelse i vissa fall genom ictus få en tillökning i sin qvantitet och sålunda ersätta en lång. Det var naturligt, att detta af Sievers med afseende på den drottqvädna versen vunna resultat skulle mana till en närmare undersökning både af de öfriga i den egentliga skaldepoesien förekommande versmåtten och af Eddans samt andra dermed likartade dikters metra, hvilka man sedan gammalt betraktat såsom i rhythmiskt hänseende mindre lagbundna än de förra. Den fyrstafviga skaldeversen, som i freqvens står närmast dróttkvætt, befans då i metrisk synpunkt vara identisk med de två första takterna af dróttkvættversen och betecknades med schemat ⏔́ ⏔̆ | ⏔̆́ ⏓, hvilket Sievers tillämpade äfven på Eddadikterna. Ur detta versmått utvecklades sedan enligt Sievers[1] ett nytt femstafvigt metrum, málaháttr, genom att mellan det fyrstafviga schemats båda takter inskjuta en tredje takt, som kunde bestå antingen (och vanligtvis) af en lång stafvelse, hvilken åter kunde upplösas i en kort och en anceps, eller ock af endast en kort stafvelse. Det metriska schemat för málaháttr blef följaktligen –́ ⏔̆ | ⏔̆́ | ⏓́ ⏓, enligt Háttatal, och Snorres profstrof erhöll följande uppdelning:

mundak | mild-|ingi,
þás mœr-|a | hilmi
fluttak | fjǫgur | kvæði,
fimtán | stór-|gjafar;

hvar viti | áðr | orta
með œðr-|a | hætti
mærð of | men-|glǫtuð
maðr und | himins | skautum.

Samma schema uppvisades vara gällande i de äldre skaldernes málaháttdikter, med det oväsentliga tillägget, att hos

[1] Jfr. Beitr. VI 275, 295.

dem någon gång påträffades en upptakt[1]; och äfven Eddans málaháttr befans vid närmare granskning förete samma rhythmiska byggnad[2]. Samma uppfattning af málaháttversen finna vi hos Edzardi[3] och hos Möbius[4], och i allmänhet torde väl efter dessa undersökningar den åsigten bland forskarne hafva gjort sig gällande, att fem stafvelser och tre ictus, alla af lika vigt, nödvändigt skulle finnas i versrader af detta metrum. Rosenbergs åsigt, att den tredje ictus kunde utgöras af en svagare betoning, var sålunda tills vidare öfvergifven.

Äfven den flyktigaste jemförelse t. ex. mellan Snorres málaháttstrof och det antagna metriska schemat hade emellertid bort visa, att man ännu icke vunnit den rätta insigten i versmåttets beskaffenhet.. Uti andra och sjette versraden af ofvannämnda strof skulle sålunda enligt schemat den ictusbärande mellantakten utgöras af tonlösa ändelser, men detta är ju uppenbarligen orimligt; lika falskt var det ock att i sjette versradens första takt lägga thesis (höjningen) på första och arsis (sänkningen) på den andra stafvelsen, oaktadt förhållandet naturligen måste vara alldeles omvändt. Med ett ord — upptäckten af qvantitetslagarnes betydelse skulle hafva ledt till en motsatt ytterlighet, om man utan

[1] Jfr. Beitr. VI 296.

[2] Sievers angifver visserligen, Beitr. VI 348, att i Eddans málaháttr ett stafvelsepar af det metriska värdet ◡́ ⏓ uti första takten endast facultativt behöfver anses såsom upplösning i stället för en lång stafvelse, hvaremot samma företeelse hos skalderne nödvändigt så skulle anses. En dylik skilnad mellan Eddans och skaldernes málaháttr eger dock icke rum, såsom man redan finner af sådana skaldeverser, som *hvat es yðr hrafnar — syni Hálfdanar* m. fl., hvilka Sievers sjelf meddelat Beitr. VI 295.

[3] Uti uppsatsen 'Die Skaldischen Versmasse' (Beitr. VI 572), hvarest han yttrar: „Málaháttr, bei dem die füntsilbigkeit (genauer wol der einschub eines meist langen jedenfalls aber tonfähigen wortes zwischen den ersten und zweiten takt) wesentlich zu zein scheint".

[4] Jfr. Möbii upplaga af Háttatal Snorra Sturlusonar, I 70 (Halle 1879).

all hänsyn till den naturliga accentuationens fordringar velat inpressa alla variationer af en versart i ett på qvantiteten bygdt schema, som ej medgaf andra skiftningar än dem, hvilka åstadkommos genom en lång stafvelses utbyte mot två korta.

Missförhållandet mellan den naturliga ordaccenten och de på grund af qvantiteten uppgjorda metra var således en olägenhet, som måste undanrödjas, innan den norröna versläran kunde sägas vara fast grundad. Sievers framhöll sjelf [1]) nödvändigheten att närmare undersöka, huru det förhöll sig med ordaccent och ictus i den fornnordiska versen. Edzardi erinrade [2] särskildt om de betänkligheter man kunde hysa vid att bringa fornyrðeslagsstrofen, hvars metriska byggnad hittills ansetts vara temligen fri, in under den stafvelseräknande metrikens stränga schema, med fullt åsidosättande af den germanska ordbetoningsprincipen. För den drottqvädna versen och dermed beslägtade arter ville Edzardi erkänna giltigheten af de Sieversska upptäckterna, för Eddadikten deremot icke. Den förre antogs hafva utbildat sig under keltiskt inflytande, den senare deremot hvilade på gammal germansk grund [3]. Med anledning af Edzardis anmärkningar företog Sievers en ny granskning af fornyrðeslagsversen. Han fann då, att fyrstafvigheten och lagen för stafvelsernas upplösning fortfarande måste anses giltiga, men att en friare och mera omvexlande betoning här borde antagas än i dróttkvætt, för hvilket taktformen ´ ⏑ alt fortfarande ansågs

[1] Jfr Beitr. VI 375.

[2] Jfr Liter.-Blatt f. Germ. u. Rom. Phil. 1880, s. 166 ff.

[3] Antagandet af en dylik tvefaldig metrik, som samtidigt tillämpades inom en och samma literatur, är i sig sjelft en underlig sak, men underlättades af ett annat antagande, att nämligen ett stort svalg var befäst mellan Eddadikten och skaldepoësien. Huru olika dessa diktarter än må vara, hafva de dock mycket gemensamt, och många förmedlande åfvergångar dem emellan förefinnas.

vara den enda möjliga. Utom den fyrstafviga versens grundform –́ ⏑̲ | ⏑̲́ ⏑̲ antog han äfven vexelformen –́ ⏑̲ | ⏑̲ –́ eller ⏑̲ –́ | ⏑̲́ ⏑̲ eller ock ⏑̲ –́ | ⏑̲ –́ kunna användas, hvilken vexlingsförmåga förmodades vara en rest från den tid, då den nordiska alliterationsversen ännu var i besittniug af samma frihet som den vestgermanska [1].

Med dessa modificationer i det fyrstafviga versschemat voro visserligen i en stor mängd fall motsägelserna mellan versaccent och satsaccent lyckligen häfda, men likväl icke i alla. Ett stort steg framåt till frågans rätta lösning var emellertid taget, dä det nu blifvit visadt att qvantitetslagarne och betoningslagarne ej behöfde upphäfva hvarandra, utan kunde samtidigt göra sig gällande [2]. Äfven efter de nämnda

[1] Jfr Beitr. VIII 79 (Halle 1880).

[2] Det behöfver knappt sägas, att man bland tackmän med allmänt bifall helsade Sievers' undersökningar, och att man åt minstone för skaldeversen fann hans regler om stafvelsernas antal och upplösning vara säkra och grundade. Efter de modifierade åsigter, som han framstält i Beitr. VIII 54 ff. var det att vänta, att äfven Eddaversen skulle komma att inrymmas i ett qvantitetsschema och grupperas efter versradernas stafvelsemängd, äfven om man trodde, att sista ordet i denna fråga ännu icke var uttaladt. Sjelf har jag vid redaction af norröna verstexter sökt att tillämpa Sievers' theori och funnit henne med afseende på ofvannämda moment bestå profvet, och jag är viss, att ingen utgifvare af norrön poesi kan hädanefter underlåta att vid constituerandet af texten taga hänsyn till qvantitetslagarnes fordringar. — Uti detta allmänna erkännande af Sievers' förtjenster deltog dock icke Vigfusson, som i sitt samlingsverk 'Corpus Poëticum Boreale' I 432 (Oxford 1883) säger: „A still fataller error, for it is one that strikes at the very life and soul of the old poetry, is the idea that the older metres depend on a strict number of syllables. Tbe way in which this baseless fancy has been accepted by men who ought to have at once seen its worthlessness, is very shocking to us. — — — It implies a total neglect of historical and chronological method, and a singular lack of that as yet unnamed sense to which our pleasure in hearing poetry is due". — Dessa arroganta ord svara illa mot den vetenskapliga halten i Vigfussons

modificationerna qvarstodo dock, såsom nyss antyddes, både i Eddans och skaldernes verser flere fall, hvarvid i synnerhet trestafviga ord enligt versschemat ej kunde behålla sin naturliga accent, och en ytterligare granskning och complettering af fyrstafvelseversens schemata var sålunda önsklig och nödvändig.

Det är, såsom bekant, genom en noggrann undersökning af de rhythmiska förhållandena i Beowulf och öfriga anglosaxiska dikter, som Sievers slutligen blifvit ledd till en sådan formulering af lagarne för den fyrstafviga versen, att både metrikens och den naturliga ordbetoningens fordringar blifva tillfredsstälda. Genom denna undersökning visade det sig, att den norröna fyrstafvelseversen och den episka halfversen i den anglosaxiska poesien voro principielt identiska och endast företedde oväsentliga skiljaktigheter, till hvilka äfven den hörde, att den i anglosaxiskan vanliga blandningen af fyr- och femstafviga verser på det nordiska området slutligen ledt till bildandet af två särskilda versmått, ett fyrstafvigt och ett femstafvigt, hvilket senare benämnes málaháttr [1]. Den vigtigaste modification i fornyrðeslagets schema, som jemförelsen med den anglosaxiska metriken framkallade, var emellertid den, att den tvåtaktiga versradens fyra stafvelser ej nödvändigt behöfde vara fördelade med två i hvar takt, utan att den ena takten eller versfoten kunde fyllas af en enda ictusbärande stafvelse, i hvilket fall den andra takten komme att inrymma tre stafvelser, hvaraf den första hade

arbete. Att referera och granska hans i en excurs framstälda åsigter on the Old Northern and Teutonic metre' vore på vetenskapens nuvarande ståndpunkt en gagnlös möda. Såsom ett prof på denne forskares 'historiska och chronologiska method' må anföras, att han finner verslinien i Atlesångerne, Hamðismál och Haraldskvæði, d. v. s. málaháttversen, vara „the parent of every other native Teutonic metre" (jfr arb. I 435).

[1] Jfr Sievers' program 'Proben einer metrischen Herstellung der Eddalieder (Tübingen 1885), sid. 4.

ictus och endera af de i sänkningen stående stafvelser vore försedd med biton [1]. Takterna kunde följaktligen vara antingen af samma eller af olika tidslängd samt inrymma en eller två eller tre stafvelser (oafsedt upplösningar); tids- och stafvelsemåttet i de särskilda versradernas taktcomplexer blir sammanräknadt naturligtvis alltid lika [2]. Sievers uppställer sålunda följande syzygier af den fyrstafviga versen, hvilka fullständigt motsvara metrikens och ordaccentens olika kraft [3].

a. _́ × | ◡̲̀ ×
b. × _́ | × _́
c. × _́ | ◡̲̀ ×

d. { _́ | _́ ◡̲̀ ×
    { _́ | _́ × ◡̲̀

e. { _́ ◡̲̀ × | _́
    { _́ × ◡̲̀ | _́

Dessa variationer angifva alla i verkligheten förekommande fall, enär af de äfvenledes tänkbara formerna _́ × | × _́ och × × _́ | _́ den förra factiskt sammanfaller med e-typen och den senare icke användes.

Med denna förändrade uppfattning af den fyrstafviga versens natur måste äfven det antagna schemat för málaháttr blifva ett annat, för så vidt som den senare versarten antäges hafva utvecklat sig ur den förra [4]. Föreställningen, att den för málaháttr erforderliga femte stafvelsen alltid vore i i det metriska schemat inskjuten mellan den fyrstafviga

[1] Något liknande har redan Rosenberg uttalat i anf. afh. sidd. 15, 17 m. fl. st.

[2] Den fyrstafviga versen kan således förete både likformig och blandad rhythm. Jfr. progr. sidd. 2 ff. och Beitr. X 211 ff.

[3] Anf. progr. sid. 8 ff. — Med × betecknas syllaba anceps. — Det kan vara af intresse att härmed jemföra Rosenbergs taktindelningar sidd. 11—12 af anf. afhandl. Man finner, att de nära sammanfalla med Sievers's schemata.

[4] Uti Beitr. X 526 ff. är visadt, att ofvan anförda vexelformer äfven äro tillämpliga på de två första takterna af dróttkvættversen, som sålunda kan anses vara bildad af en fyrstafvelsevers, till hvilken en tredje takt af formen _́ × blifvit fogad.

versens båda takter, måste alldeles öfvergifvas, om man äfven för málaháttr ville häfda det berättigade anspråket på naturlig ordbetoning. Det visar sig då vid granskning af de verkliga förhållandena, att málaháttversen bildas genom att till den fyrstafviga verslinien foga en obetonad (d. v. s. icke ictusbärande) stafvelse, men att denna efter omständigheterna lägges till i början eller slutet af fornyrðeslagsversen eller ock inskjutes mellan hans ictusbärande stafvelser[1]. Vid vexeltyperna **a**, **b**, **c** ställes sålunda tillägsstafvelsen i versens början, vid typen **d** inskjutes hon mellan ictusstafvelserna, och vid formen **e** tillfogas hon i slutet[2]. Man får på detta sätt äfven af málaháttr fem alloiometriska hufvudtyper, nämligen:

A 1. × –́ × | ⏔́ ×
B 2. × × –́ | × –́
C 1. × × –́ | ⏔́ ×

D. –́ × | –́ × ×
E. –́ × × | –́ ×

Med stöd af hvad ofvan blifvit anfördt, kunna följaktligen såsom utmärkande kännetecken för málaháttr angifvas, att hvarje strof utgöres af fyra alliterationssystem; att den första raden i hvarje verspar innehåller en eller två bistafvar[3]; att hufvudstafven ej behöfver stå främst (såsom i dróttkvætt) i versparets andra rad; att assonanser endast tillfälligtvis förekomma[4]; att hvarje versrad normalt utgöres

[1] Samma anmärkning hade redan Rosenberg gjort; jfr. ofvan sid. 6, not. 2.

[2] Jfr. Sievers' progr. sid. 45 och Beitr. X 534 ff.

[3] Brate uppgifver oriktigt i Fornnordisk Metrik (Upsala 1884), sid. 32, att bistafvarne alltid äro två.

[4] Ganska talrika exempel på assonanser i Atlamál anföras af Grundtvig i Histor. Tidsskr. IV 78—79 (Köpenhamn 1869), och af Edzardi i Paul-Braunes Beitr. V 573. Assonanserna i Haraldskvæði uppräknas af Fr. Sueti i afhandlingen 'Ueber die auf Haraldr Hárfagri bezüglichen Gedicht-fragmente' (Leipzig 1884), sid. 20. — Med rätta anmärker Grundtvig (anf. st.) om denna benägenhet för assonans, att „det, der på senere udviklingstrin fremtræder som bevidst kunst-

af fem stafvelser, fördelade enligt ofvanstående vexeltyper i två, olika tidsmått upptagande, takter, af hvilka den ena innehåller två och den andra tre stafvelser. Vi meddela för tydlighetens skull ett ur Atlamál[1] hemtadt exempel för hvardera typen:

A . . . . *þás endr um gørðu* (Atlm. 1^{2}),
B . . . . *þars þú blæju sátt* (ibm 15^{8}),
C . . . . *feldi stoð stóra* (ibm 2^{5}),
D . . . . *seggir samkundu* (ibm 1^{3}),
E . . . . *ǫlværir urðu* (ibm 5^{1}).

Uti de trestafviga takter, som hafva ictus på första stafvelsen, faller en biton eller svagare ictus (ꜝ×) på någon af de följande stafvelserna. Af D och E finnas följaktligen dessa vexelformer:

D 1. ´ × | ´ ˈ × t. ex. . . *seggir samkundu* (Atlm. 1^{3}),
D 2. ´ × | ´ ꜝ × . . . . . . *hugði ‿ at mannviti* (Atlm. 3^{2}),
D 3. ´ × | ´ × ꜝ . . . . . . *kvikvan kumblasmið* (Atlkv. 24^{3});
E 1. ´ ꜝ × | ´ × . . . . . . *ǫlværir urðu* . . . . (Atlm. 5^{1}),
E 2. ´ × ꜝ | ´ × . . . . . . *sendimenn Atla* . . (Atlm. 4^{6}).

Någon gång, ehuru sällan, ställes i typen D den tilllagda stafvelsen icke efter, utan före den första taktens ictus, så att följande variation uppkommer:

D 4. × ´ | ´ × × t. ex.
þeir rógbirtingar (Haraldskvæði 16^{2}),[2]
vel fagrrenduðum (ibm 19^{5}),
segik odda ‿ íþróttir (ibm 1^{3}),[3]
en séð hergaupur (ibm 13^{5}), o. s. v.

mæssig fordring, ingenlunde fra først af beror på vilkårligt indfald, men har sin rod i en folkelig formsans, der mere ubunden kommer tilsyne i en ældre tids mere kunstløse frembringelser."

[1] Eddans sånger citeras efter Karl Hildebrands upplaga (Paderborn 1876).

[2] Haraldskvæði synes vara ett lämpligare namn än Haraldsmál, såsom sången benämnes i Möbii Edda (Leipzig 1860), sidd. 228—31.

[3] Jfr. sid. 208, not. 2.

Uti alla dessa vexelformer kunna tillfälligtvis åtskilliga modificationer inträda derigenom att enligt den allmänna upplösningslagen en lång stafvelse kan ersättas med en kort och en obestämd (⏑ ×). Undantag härifrån bilda den andra ictus uti typerna B och C, samt slutsänkningarna uti typerna A, C, D och E, hvilka alltid äro enstafviga[1]. — Vanligen tillhöra de begge upplösningsstafvelserna ett och samma ord, men upplösningen kan äfven fördelas på två omedelbart efter hvarandra följande ord; t. ex.

skǫp œxtu Skjǫldunga = D 1 (Atlm. 2[1]),
heyðir i Hafrsfirði = D 1 (Haraldskv. 7[1]),
uti vill jól drekka = E 2 (ibm 6[1]),
ǫrvir at upp hlaupa = E 2 (ibm 17[3]), o. s. v.

[1] Äfven af metriska skäl måste således den efter typen E affattade målahåttversen *valkyrjur vín bera* uti Eiríksmál (jfr. Möbii Edda, sid. 231), str. 1[9], ändras. Sammanhanget tyckes ock afse den förplägning, som erbjöds enhärjarne, d. v. s. öl eller mjöd; ej vin, som var förbehållet åt Oden ensam. Jag har derför i min upplaga af 'Carmina Norrœna' ändrat den anförda versen till *valkyrjur byrla.* — Atlm. 57[4] *reynt hefk fyrr brattara* har Sievers, om än med tvekan, hänfört till typen E med upplösning af slutsänkningen, men på samma gång föreslagit att läsa *brattar* för att få versen normal. Man kan likväl ej vänta en så ung språkform i Atlamál, och tvifvels utan bör emendationen ske genom att stryka det öfverflödiga och medels interpolation tilkomna ordet *fyrr;* samma fras, men utan tillsats af *fyrr*, möter äfven på andra ställen i literaturen, t. ex. Grettis saga (Köpenhamn 1853) sid. 133[19]: *reynt hefi ek brattara, þá er ek var í herfǫrum* o. s. v. Genom denna ändring blir versen en normal D-typ. — Sueti har i sin anförda afhandling, sid. 20, upptagit versraden *blóðgar randir bera* (Haraldskv. 21[3]) som ett enstaka exempel på upplösning af en sänkning i sluttakten, men han har dervid förbisett, att nämnda exempel utgör en utom målahåttformerna fallande långvers i en halfstrof på ljóðsháttr och således ingenting visar med afseende på friheten att använda upplösningar i målaháttr.

Här är i Atlm. 2[1] den första ictus upplöst och upplösningen fördelad på två ord; likaså den första sänkningsstafvelsen i hvart och ett af de öfriga exemplen. Något skäl att på grund af denna egendomlighet mistänka läsarternas riktighet förefinnes icke. — Deremot är det ytterst sällsynt, att två upplösningar följa omedelbart efter hvarandra, t. ex.

ok it sama sonum Gjúka (Atlm. 1[7]),

hvilket må hända borde ändras till *ok svá sonum Gjúka*.

Ictus faller i regeln på lång stafvelse, men kan äfven uppbäras af en kort sådan, i synnerhet om denna följer omedelbart efter en annan ictus (såsom fallet är i typen C) eller efter en i arsis stående lång stafvelse med biton. Så kan i stället för normaltypen A 1 (× –́ × | –́ ×) möta variationen × –́ ×̍ | ⏑́ ×, t. ex. *í kné gengr hnefi* (Atlm. 70[3]) o. s. v.[1]. Men äfven utan att följa omedelbart efter en sådan stafvelse med biton, förekommer ictus tilldelad kort stafvelse, hvilket särskildt ej sällan är fallet med D-typen, hvarföre man af denna kan med skäl upställa variationen

D 5. –́ × | ⏑́ × × t. ex.
Hǫgni svaraði (Atlm. 34[1]),
fylgðum Sigurði (ibm 95[4]),
meðan frá Haraldi (Haraldskv. 1[2]),[2]
brunnu beneldar (Hákonarmál 7[1]),
o. s. v.[3]

Med uppställandet af typen D 5 är det klart, att vi anse dylika verser, som de nyss anförda Atlm. 34[1] och 95[4],

[1] Dylika versrader skulle ock kunna inordnas under typen B 2, med hvilken de hafva nära frändskap.

[2] Sievers' uppdelning af denna versrad (Beitr. X 535) synes mig icke vara riktig.

[3] Denna variation D 5 skulle äfven kunna uppfattas såsom en vexelform af A-typen, uti hvilken den andre ictus vore upplöst. Då man emellertid finner fyrstafvelseformen –́ | –́ × × förkortad till –́ | ⏑́ × ×, kan äfven typen D 5 anses berättigad.

vara till texten fullt riktiga, och att man på sistnämnda ställe ingalunda behöfver, såsom Sievers föreslår, ändra läsarten *Sigurði* till *Sigrøði* eller *Sígurði*.

För den fullständiga schematiseringen af alla i verkligheten förekommande málaháttverser äro emellertid de ofvanför efter Sievers anförda vexeltyperna, äfven med tillägg af variationen D 5, icke tillräckliga. Beskaffenheten af sådana verser, som ***kona kapps gálig*** Atlm. 6[3], ***hryti hár logi*** ibm 15[3], ***bryti upp stokka*** ibm 16[2], ***lokit því létu*** ibm 19[7], hvilka alla Sievers sjelf anför progr. sid. 47, synes ej heller vara fullständigt utredd med hans yttrande: „im dem vordern Teil des Verses können . . . auch kurze Silben ohne weiteres in die Hebung treten." Det är nämligen, såsom nogsamt synes af flere här nedan anförda exempel, ej blott i den främre delen (takten?) af versen, som en kort stafvelse kan bära ictus, utan detta kan inträffa lika så snart i sluttakten. Det är ej heller så alldeles 'ohne weiteres', som en dylik licens användes, och säkerligen bör man, åt minstone i de allra flesta fall, anse förekomsten af en ictus på kort stafvelse stå i samband med stafvelsesolution och dermed följande umbärlighet af den eljes erforderliga obetonade tilläggsstafvelsen.

Genom upplösningen af en ictus till $\acute{\smile}\times$ uti de fyrstafviga typerna **a, b, c, d, e,** är nämligen det för málaháttr constitutiva femstafviga måttet i sjelfva verket redan uppnådt, och just derigenom, att upplösningen träffar en stafvelse med ictus, är ock femstafvigheten redan så tillräckligt framhållen i sjelfva rhythmen, att ett sådant tillskott af obetonad stafvelse, som det vid förklaringen af typerne A 1, B 1, C 1, D 1, D 2, D 3, D 4, D 5, E 1, E 2 antagna, icke är erforderligt. En dylik upplösning kan träffa den första ictus i **a,** den andra ictus i **b**, den första i **c** og **d,** den andra i **e**, och vi kunna följaktligen uppställa ytterligare dessa vexelformer:

A 2. ⏑́ × × | ⏑̲́ ×	D 6. ⏑́ × | –́ × ×
B 2. × ⏑́ | × ⏑́ ×	D 7. ⏑́ × | ⏑́ ⏑̲́ × (jfr D 5)
C 2. × ⏑́ × | ⏑̲́ ×	E 3. –́ × × | ⏑́ ×

Som exempel på A 2 kunna anföras just de nyss citerade verserna ur Atlamál:

kona kapps gálig (Atlm. 6[3]),
hryti hár logi (ibm 15[3]),
bryti upp stokka (ibm 16[2]),
lokit því létu (ibm 19[7]), o. s. v.[1]

Formen B 2 förekommer sällan i Eddadikterna, men temligen ofta i skaldepoesien; t. ex.:

með dreyrgu nefi (Haraldskv. 3[3]),
hvat þrymr þar Bragi (Eiríksm. 2[1]),
sem þúsund bifisk (ibm 2[3]),[2]
i brynju fara (Hákonarm. 2[2]),
á sverða nesi (ibm 7[6]),
með sverð of togin (ibm 9[2]), o. s. v.

Vexelformen C 2 möter i både äldre och yngre dikter, t. ex.:

ok staði Danpar (Atlakv. 5[6]),
inn hugum stóri (Hamðism. 7[2]),
es Haraldr hafi (Haraldskv. 13[6]),
i fjǫru Storðar (Hákonarm. 7[8]).

[1] Sievers hänför i sin text af Atlamál de nämnda versraderna resp. till D 1, D 2, D 1, E 2. Rhythmen medgifver dock uti intet af dessa fall någon form af D-typen, som här skulle framkalla en onaturlig ordbetoning. E-typen vore visserligen ur rhythmisk synpunkt mera möjlig, men äfven inordnade under denna typ skulle de anförda verserne och alla andra dylika förblifva sällsamma undantag.

[2] Såsom ofta är fallet, ingår här en málaháttvers uti en strof på ljóðsháttr.

Af typen D 6 anföra vi följande exempel:

dafar Darraðar (Atlkv. 4^{7}),
at) munim skammæir (Atlm. 28^{6})[1]
konungr kynstóri (Haraldskv. 14^{6}),
lutu langbarðar (Hákonarm. 7^{3}).

Variationen D 7 är mycket sällsynt och kan anses vara en combination af D 6 och D 5. Ett exempel föreligger i Hákonarmál 6^{6}, *ruðu konungar,* om läsarten är riktig. Ändrar man till *ruðu þá konungar*, erhåller man på nämnda ställe en versrad af den mindre sällsynta formen D 5 (med upplösning af första ictus).

Af den sista vexelformen E 3 kunde man uppställa två variationer, alt efter som biton faller på andra eller tredje stafvelsen af första takten (_́ _̀ × | ⏑́ × eller _́ × _̀ | ⏑́ ×). Den förra, mera sällsynta, formen förekommer t. ex. uti:

sólheiða daga (Atlakv. 17^{6}),
Hermóðr ok Bragi (Hákonarm. 14^{1}).[2]

Den senare formen _́ × _̀ | ⏑́ × anträffas oftare, t. ex.:

fóru fimm saman (Atlm. 29^{5}),[3]
dagr es upp kominn (Bjark. 1^{1}),
djúpum ræðr kjǫlum (Haraldskv. 5^{4}),
Gǫndul ok Skǫgul (Hákonarm. 1^{1}).[2]

Det är, kan man säga, just på detta sätt som allra först och genom det enklaste medel det nya femstafviga versmåttet så småningom synes hafva utbildat sig ur det fyrstafviga, till en början endast sporadiskt och afsigtslöst, här och der inblandadt i den fyrstafviga rhythmen, sedan liksom denna fullt genomfördt i åttaradiga strofer. Men sedan örat en gång fattat smak för den femstafviga versen, var det icke möjligt

[1] Enligt Sievers skulle denna versrad tillhöra C-typen, hvilket är omöjligt, enär icke **s** i *skammæir*, utan **m** i *munim* är hufvudstaf i alliterationssystemet.

[2] Äfven här ingår en málaháttvers uti en strof på ljóðsháttr.

[3] Denna vers hänföres af Sievers til D-typen; så och Atlm. 4^{7}.

att uti ett sådant språk som det norröna fylla den ena versraden efter den andra, många strofer igenom, med korta ictusstafvelser. En annan utväg måste då anlitas för att uppnå det femstafviga måttet, och denna utväg bestod uti att, såsom ofvan är antydt, till den fyrstafviga versen foga en obetonad stafvelse.

Med dessa nu framstälda vexeltyper äro alla i verkligheten förekommande målaháttformer fullständigt angifna. Till enhvar af dessa typer kan fogas ett (sällan flere) proklitiskt ord, såsom upptakt[1], hvilken i metriskt afseende är att anse såsom stående helt och hållet utom rhythmen. Vanligen utgöres upptakten af ett sådant ord, som ***at, en, es, þás, svát, nema*** o. dyl.; stundom äfven af ett auxiliärt eller annat tonlöst verb, t. ex.:

> ***skyldi) með Óðni fara*** (Hákonarm. 1^5),
> ***vas) frá rómu kominn*** (ibm 15^7),
> ***verðr) sá gramr of borinn*** (ibm 19^2),
> ***kvað) en ríkja Skǫgul*** (ibm 13^2)[2], o. s. v.

Någon gång kan det vara förenadt med svårighet att afgöra, till hvilken vexeltyp en föreliggande versrad skall rätteligen hänföras. Då en vers t. ex. slutar med ett sammansatt trestafvigt ord, kan det sättas i fråga, om betoningen _́ | ⏖̀ × eller _́ ⏖̀ × bör användas; i förra fallet hör versen till C-typen, i det senare till D-typen. **Sievers** vill (Beitr. X 536) till D-typen hänföra de verser, der det trestafviga slutordet icke eller åt minstone icke ensamt uppbär alliterationen; under det att versrader, hvarest det trestafviga ordet är det enda alliterande, vore att räkna till C-typen. Detta beror tydligen på hans antagande, att versradens första ictus nödvändigt måste uppbära en alliterationsstaf. Men ett

[1] **Sievers** begagnar någon gång *auftakt* liktydigt med *eingangssenkung*, hvilket är förvillande.

[2] De anförda versraderna tillhöra visserligen ljóðsháttstrofer, men äro icke dess mindre rena málaháttformer (af typen B 2).

sådant antagande är, såsom af det följande skall visa sig, icke med verkligheten öfverensstämmande.

Om vi betrakta de udda versraderna, så är det väl sant, att uti dessa vanligtvis antingen begge ictus alliterera, eller att, der en enda bistaf användes, denna oftast finnes uti första ictusstafvelsen; men ganska många fall kunna uppvisas, hvarest den enda bistafven är förlagd till den senare taktens ictus, t. ex.:

fóru þá síðan (Atlm. 4[5]),
tóku þeir fórnir (ibm 5[5]),
mælti [hón] við Vinga (ibm 31[3]),
blendusk við roðnar (Hákonarm. 8[1]), o. s. v.

Äfven uti de udda versraderna af A-typen, för hvilka Sievers[1] tyckes alldeles förneka alliterationens inskränkning till den andra takten, kan man, ehuru sällan, påträffa ett liknande förhållande t. ex.:

hvi namt hann sigri (Eiriksm. 6[1]),
mjǫk eru reifðir (Haraldskv. 16[1]).

En gifven följd af detta förhållande synes vara, att en enda bistaf kan vara tillräcklig äfven i verser af D-typen, och att denna bistaf här såväl som i andra vexelformer kan vara förlagd till den senare ictus. Det trestafviga slutordet i en dylik vers får då ictus på första och biton på andra stafvelsen, samt erhåller derigenom en naturligare betoning än det finge vid tillämpning af C-typen, enligt hvilken ictus borde falla på både den första och den andra stafvelsen. I motsats till Sievers hänföra vi följaktligen till D-formen sådana udda versrader som t. ex.:

[1] Jfr. Proben einer metrischen Herstellung etc., sid. 46, not 1, hvarest Atlm. 84[3], som icke kan vara annat än en A-typ, anföres såsom ett enstaka och derför misstänkt undantag.

ykvið [ér] hvelvǫgnum (Atlkv. 29[1]),
sveltar valdreyra (Haraldskv. 13[7]),
hversu es fégjǫfull (Haraldskv. 15[1]),
ganga mun [ykkr] andæris (Atlm. 14[7]) o. s. v.

Hvad åter beträffar hufvudstafvens plats i de jemna versraderna, tyckes Sievers tillförne hyllat den åsigten, att alliterationen kunde vara förlagd till den sista versfoten, men har sedan ändrat mening[1] och förnekat denna möjlighet. Det är dock redan a priori antagligt, att málaháttversen skall lika väl som den fyrstafviga[2], hvarur han utbildat sig, kunna begagna sig af friheten att ställa hufvudstafven i en sluttakt. Erfarenheten bekräftar också detta, såsom ovedersägligt framgår af sådana verspar som t. ex.:

Atli mik [hingat] sendi
ríða eyrindi (Atlkv. 3[1,2]);
hví's þér ván Eiríks
heldr en annarra (Eiríksm. 5[1,2]),[3] o. s. v.

Man måste i de här anförda exemplen antaga de jemna versraderna vara formade efter D-typen (C-typen vore här otänkbar) och hafva hufvudstafven uti sista takten. Men äfven i andra fall, der C-formen vore möjlig, bör tvifvels utan för den naturliga ordbetoningens skull D-typen fasthållas och hufvudstafven förläggas till sista versfoten. Om man betraktar t. ex. dessa verspar ur Hákonarmál, str. 3:

[1] Jfr. Beitr. X 535 f., hvarest han om hufvudstafvens förläggande till versradens senare takt säger: „das geht nicht an, da es sich um den hauptstab handelt, der stets den ersten ictus der zweiten halbzeile treffen muss“.

[2] Om förhållandet i fornyrðeslag yttrar Bugge i sin Sæmundar Edda s. 231, med rätta: „hvorvel det i disse gamle Mythekvad er Regel, at den første betonede Stavelse i den anden af to sammenhørende Verslinjer bærer Rimstaven, saa er denne Regel dog paa mangfoldige Steder brudt“.

[3] Här kan ej **h** antagas vara alliterationsbokstaf.

hét á Háleygi	*ægir Eydana*
sem á Hólmrygi;	*stóð und árhjálmi;*

så skulle enligt Sievers' theori de udda versraderna tillhöra D-typen, under det att de jemna för alliterationens skull borde hänföres till C-typen. Det torde dock vara alldeles uppenbart, att ett naturligt och okonstladt uttal af de trestafviga ord, som afsluta dessa versrader, kräfver en för dem lika och gemensam betoning, så att de alla böra hafva ictus på första och biton på andra stafvelsen. Att uttala t. ex. ***Háleygi*** enligt schemat ⏊́ ⏊̀ ⏑, men ***Hólmrygi*** enligt schemat ⏊́ | ⏑́ ⏑ vore tydligen endast en eftergift åt en förutfattad mening. Vi antaga således i motsats med Sievers, att hufvudstafven icke ovilkorligt är fäst vid versradens första ictus, utan äfven, om än mera sällan, kan tillhöra hennes senare takt; äfvensom att jemna versrader, som sluta på ett hufvudstafven innehållande trestafvigt ord, böra räknas till D-typen. Dylika i Atlamál befintliga verser, t. ex. 1^8 ***es váru sannráðnir***, 8^4 ***unz þótti fulldrukkit***, 13^6 ***reifa glóðrauðu*** m. fl., hvilka i Sievers' schematisering hänförts till C-typen, tillhöra således rätteligen D-formen [1].

Å andra sidan kräfver den naturliga ordbetoningen, att man icke till D-typen räknar andra verser än dem, som sluta på trestafviga ord. Sievers har i nyssnämda textaftryck af Atlamál på mångfaldiga ställen hänfört med tvåstafviga ord slutande versrader till D-typen, hvilka uppenbarligen, såvida den naturliga ordbetoningen skall komma till sin rätt, äro att räkna till E-formen (oftast till typen E 2). Gränsskilnaden mellan E2 och D1, som Sievers anser vara så vansklig

[1] Det är för öfrigt ingalunda en ovigtig formsak, om man hänför dylika versrader till den ena eller andra vexeltypen. Ett tydligt exempel härpå visar oss den ofvan anförda versen Atlm. 8^4, som endast får sin rätta mening, om han reciteras efter D-typen. Läses han efter C-typen, måste åhöraren ovilkorligen uppfatta orden som om der stode ***unz þótti full drukkit***, hvilket ger en helt annan mening.

att uppdraga, blir dock med iakttagande af en riktig satsbetoning i sjelfva verket mycket lätt och i de flesta fall alldeles oomtvistelig. Men Sievers har vid schematiseringen, då det gält att skilja mellan D- och E-typer, icke varit trogen sin grundsats att göra afseende på ordbetoningen, och denna afvikelse från den riktiga grundsatsen har visserligen medfört åtskilliga inconseqvenser och misstag. Att han sjelf haft en känsla af detta missförhållande, visar sig då han säger, att „es mir, namentlich mit Rücksicht auf die Setzung der Alliteration, vorkommt, als werde die natürliche Satzbetonung in Málaháttr nicht mehr so fest eingehalten wie im Viersilbler“ [1].

De anförda orden gifva emellertid vid handen, att likasom, enligt hvad ofvanför blifvit visadt, en oriktig åsigt om hufvudstafvens plats medfört en förvexling af C- och D-typer uti de jemna versraderna, så har äfven här en ohållbar mening om alliterationens ställning, närmast i de udda versraderna, förorsakat, att en mängd verser från E-typen obehörigt öfverflyttats till D-formen. När Sievers räknar till D-typen sådana verser, som t. ex.

fór þar fjǫlð horna (Atlm. 8^{3}),
munn oss mǫrg hefði (ibm 16^{5}),
heill es hugr Atla (ibm 19^{5}),
mart es mjǫk glikligt (ibm 28^{5}), o. s. v.,

så härrör denna afvikelse från den naturliga satsbetoningen tvifvels utan deraf att han ansett versradens begge stuðlar böra stå i ictusbärande stafvelser. Att detta är hans åsigt, visar sig af mångfaldiga ställen i schematiseringen af Atlamál. Vi anföra exempelvis de udda versraderna af str. 63:

hǫrpu tók Gunnarr,	*klukku þeir karlar,*
slá hann svá kunni,	*ríkri ráð sagði,*

af hvilka Sievers hänför vv. 1 och 5 till E2, men vv. 3 och 7 till D 1, och tydligen har det varit med hänsyn till allitera-

[1] Jfr. Proben einer metrischen Herstellung etc., sid. 46.

tionen, som typen D 1 blifvit tilldelad de senare versraderna, hvaremot ordbetoningen bestämt schemat för de förra. Det lärer dock ej kunna bestridas, att anförda verser i rhythmiskt afseende förete en fullkomligt lika byggnad, och att de följaktligen måste samtligen hänföras antingen till E 2 eller D 1. Att man åter vid valet mellan dessa två måste bestämma sig för E 2, bör väl ock vara klart och oomtvisteligt, så vida man vill låta satsbetoningen komma till sin rätt. På samma sätt har i nämnda schematisering t. ex. Atlm. 78^3 *hét ek þér hǫrðu* blifvit hänförd till E 2, men 78^5 *morgin mér sagðir* inordnats under D 1. Det lär dock vara omöjligt att säga, hvorför *mér* skall uppbära och *þér* sakna ictus; båda pronominalformerna äro här stälda i motsats till hvarandra samt kräfva nödvändigt samma grad af betoning, och det vore alldeles godtyckligt att hänföra dessa versrader till olika vexelformer, likasom det vore i strid med ordaccenten att räkna dessa och en mängd dylika, på tvåstafvigt ord slutande, verser till någon annan verstyp än till E 2 [1].

För att undvika ett dylikt godtyckligt förfaringssätt och all strid med naturlig statsbetoning, måste den hittills vanliga läran om bistafvarnes plats modifieras derhän, att den andra stuðillenn antages kunna uppbäras äfven af stafvelse med biton och således ej nödvändigt behöfva tillhöra ictusstafvelse. Så är också förhållandet ej blott i málaháttr, utan äfven i andra femstafviga versmått, t. ex. Haðarlag och femstafvig runhenda. Genom denna modification i åsigten om bistafvarnes plats blir det ingen svårighet att med iakttagande af naturlig accentuation ordna alla málaháttverser under deras vederbörliga schemata, slitningen mellan versictus och satsbetoning försvinner, och detta verslag visar sig i allo

[1] En hel mängd udda versrader i Atlm., hvilka Sievers räknat till D 1, höra sålunda rätteligen till E 2. Dit höra, utom de redan anförda, Atlm. 2^7, 27^3, 29^3, 30^5, 31^7, 33^5, 45^3, 50^1, 50^7, 52^1, 53^5, 58^5, 59^3, 59^5, 61^7, 65^3, 68^5, 73^7, 77^7, 83^{11}, 92^3 (E 3), 94^3, 94^5, 96^3, 97^7, 100^3.

vara lika regelbundet och följdriktigt tillämpadt, som något annat metrum i den fornskandiska poesien.

Då man i allmänhet icke (utom i typen C 1) förlade stuðlarne till två omedelbart efter hvarandra följande stafvelser, är det klart, att det nästan uteslutande är typen E 2 (och E 3), hvarest andra stuðillenn uppbäres af stafvelse med biton. Emellertid förekomma äfven uti E1, ehuru ytterst sällan, bistafvarne så stälda, att andra stuðillenn nödvändigt måste förläggas till första taktens biton, såsom synes af Atlm. 70^{5}, *tré tekr at hníga.* Detta exempel är af särskildt intresse derför, att här ingen missuppfattning af stuðlarnes förhållande till ictus och biton ens är möjlig, såvida man ej vill uppgifva anspråket att hänföra denna versrad till någon af ofvan anförda vexelformer.

Kunde emellertid försöket att till D-typen räkna åtskilliga på tvåstafviga ord slutande udda verser hemta ett skenbart stöd från alliterationen, så är sådant icke möjligt i fråga om lika beskaffade jemna versrader. Icke dess mindre har Sievers i sin ofta åberopade text äfven vid de jemna verserna låtit D 1 godtyckligt och obehörigt inkräkta på E 2. Hvarföre sådana verser, som t. ex.

blíð í hug sínum (str. 33^{2}),
hugði gott nánum (str. 34^{1}),
heyrðu þræl segja (str. 44^{4}),
allir ní kóðu (str. 46^{8}),

blifvit räknade till typen D 1, under det att andra, såsom t. ex.

brugðusk heldr reiðir (str. 36^{4}),
ypðit lítt hurðum (str. 45^{2}),
niðja fjǫr varði (str. 47^{6}),
unz) *miðjan dag liddi* (str. 50^{2}),

hafva subsumerats under vexelformen E 2, har väl närmast berott på något subjectivt tycke. Likväl har jag trott mig finna, att versraden oftast (ehuru visst icke alltid) blifvit räknad till D 1, om det tvåstafviga slutordet föregås af en enstafvig substantiv- eller adjectivform: eljes har man bestämt sig för E 2. Det är dock tydligt, att ingen särskild ordklass kan hafva anspråk på att uppbära ictus mera än andra;

meningen kan mycket väl fordra, att ett verb, en partikel, en pronominalform skall framsägas med större eftertryck än ett i satsen förekommande nomen. Den enahanda rhythmiska byggnaden kräfver för öfrigt naturligtvis äfven här, att alla hithörande verser rymmas i samma form, och af samma skäl, som anfördes i fråga om de udda verserna, måste dylika på tvåstafviga ord slutande jemna versrader äfvenledes föras till E 2 [1].

* * *

Málaháttr synes ej hafva varit någon särdeles ofta använd versform; åt minstone kan den åt oss bevarade fornliteraturen uppvisa endast ett fåtal af dit hörande dikter. En enda af den äldre Eddans sånger, nämligen Atlamál, är helt och hållet affattad på detta metrum [2]. Sporadiskt förekomma femstafviga verser inströdda i fornyrðeslagsdikterna, utan att dessa dikter derför kunna sägas hafva infört någon egentlig vexling i sin metriska byggnad. Ett annat förhållande eger rum med Atlakviða och Hamðismál, i hvilka sånger längre stycken versrad efter versrad förete en omisskännelig málaháttpregel, under det att andra delar af dikterna hafva det för Eddan vanliga episka versmåttet. Denna vexling har Bugge, som mig synes, riktigt förklarat derigenom, att dessa sånger genom den muntliga traditionen upprepade gånger blifvit förändrade, och att således de särskilda stroferna ej härstamma alla från samma tid och samma skald, ja att

[1] Vi räkna således till E 2 följande verser i Atlamál, som uti Proben einer metrischen Herstellung blifvit förda till D 1, näml. str. 6^8, 9^2, 11^4, 14^4, 17^2, 20^2, 23^2, 29^6, 33^2, 34^2, 35^4, 44^4, 45^8, 46^8, 48^6, 49^2, 49^4, 50^6, 55^2, 59^4, 61^6, 62^2, 62^4, 63^6, 63^8, 66^2, 67^2, 71^6, 72^2, 73^6, 81^2, 82^8, 83^4, 84^6, 84^8, 86^6, 87^4, 87^8, 93^6, 94^6, 99^2, 101^2, 101^8.

[2] Ett par fyrstafvingar, som förekomma i str. 86^7, ^{8}, och några andra enstaka versrader, som i sitt närvarande skick icke foga sig i något málaháttschema, utgöra intet verkligt undantag. Afvikelsen i sådana verser härrör från en förderfvad text, och de böra genom emendation återställas till en metriskt riktig form.

till och med i en och samma strof finnas äldre och yngre versrader jemte hvarandra, enär yngre skalder visserligen ofta både i språkligt och metriskt hänseende moderniserat de äldre och enklare uttrycken och versformerna, men ock behållit mycket af det gamla alldeles oförändradt[1]. Hvad Atlakviða beträffar, har Sievers uti Beitr. VI 350 ff. lemnat några korta antydningar, huru de der förekommande málaháttstroferna böra skiljas från de öfriga, och vi hänvisa läsaren dit. Af Hamðismál kunna, sedan några obetydliga textändringar (såsom uteslutning af öfverflödiga pronomina o. dyl.) blifvit vidtagna, följande verser lätteligen schematiseras enligt málaháttr, nämligen: str. 2^{9-10}, 3^{1-4}, 5^{1-8}, 6^{1-4}, 7^{1-8}, 8^{1-8}, 9^{1-2}, 10^{1-4}, 12^{1-2}, 14^{1-2}, 18^{1-8}, 20^{5-8}, 21^{1-8}, 23^{1-2}, 24^{1-10}, 26^{1-2} och 26^{5-6} förutom ännu några enstaka verser[2].

Af skaldepoësiens alster är det egentligen endast Bjarkamál, Haraldskvæði, Eiríksmál och Hákonarmál, som helt eller delvis äro affattade på málaháttr[3]. Alla i behåll varande strofer af Bjarkamál tillhöra detta metrum, som förmodligen varit användt hela dikten igenom. De tre öfriga af nyssnämnda skaldestycken förete deremot en, säkerligen ursprunglig, blanding af málaháttr och ljóðsháttr. Dessa metra äro nära beslägtade och förekomma i de nämnda dikterna flerestädes så sammanblandade, att den ena hälften af en strof är affattad på det ena och den andra hälften på det andra versmåttet. Frändskapen mellan dessa båda verslag är och tydlig deraf, att de för málaháttr egendomliga vexelformerna mycket

[1] Jfr Bugges recension af Hamðismál uti Zeitschrift für deutsche Philologie VII 386.

[2] De vigtigaste ändringar, som utom aflägsnandet af öfverflödiga ord synas behöfliga, torde vara dessa: str. 3^{4} *jóum of traddi;* str. 7^{5} *soltinn vas Sigurðr;* str. 18^{3} *ok systur stjúpson;* str. 18^{6} *sáu* (l. *vǫru*) *vestan bæjar;* str. 24^{6} *til borgar þinnar;* str. 24^{10} *i eld enn heita.*

[3] Uti Snorra Edda, ed. A. M. I 258, finnes en af skalden Vetrliði diktad halfstrof på málaháttr.

ofta förekomma båda i de korta och i de långa versraderna af ljóðsháttr, som i sådant fall endast genom alliterationssystemens olikhet men icke genom versernas byggnad skiljer sig från málaháttr[1]; dock använder ljóðsháttr, som bekant, äfven andra versformer än de för málaháttr egendomliga.

Uti Haraldskvæði förete de första sjutton stroferna endast málaháttr, hvaremot i str. 18—22 begge metra vexla sålunda, att str. 18^{1-2}, 19^{4-11}, 20^{1-2}, 21^{7-10}, 22^{1-2}, hafva málaháttr, under det att str. 18^{3-5}, 19^{1-3}, 20^{3-5}, 21^{1-6}, 22^{3-5}, äro diktade i ljoðsháttr[2]. Af de två återstående, 23:dje och 24:dje, stroferna tillhör den förre ensamt málaháttr och den senare ensamt ljóðsháttr.

Af Eiríksmál tillhöra str. 1^{1-14}, 5^{1-2}, 6^{1-2}, málaháttr; de öfriga stroferna äro diktade i ljóðsháttr, men hafva flerestädes málaháttformer i de korta versraderna. Några få ändringar och omflyttningar äro af metriska skäl nödvändiga i str. 1 för att erhålla regelbundna málaháttverser; så bör man läsa i 1^2 *fyr dag hugðumk risa:* 1^9 *valkyrjur byrla*[3]; 1^3 och 1^7 tillfogas infinitivmärket *at* och i 1^{12} bör partikeln *of* tilläggas. Äfven uti ljóðsháttstroferna kunde på några ställen genom obetydliga ändringar málaháttformer erhållas förutom dem, som redan förefinnas i den traditionella texten.

[1] Jfr. ofvan sid. 210, not. 2.

[2] Med afseende på Haraldskv. 19^{1-3} (hvarest jag läser: *á gerðum sér þeira | ok á gollbaugum | at þeir 'rú í kunnleik við konung)* yttrar Sueti, anf. st. sid. 21: „Wisén versuchte offenbar diese wahrscheinlich verderbte Stelle in das Metrum des Málaháttr zu bringen.“ Huru detta påstående kunnat framställas, är för mig ofattligt. Då sjelfva alliterationen icke här medgifver att tänka på något annat metriskt system än ljóðsháttr, borde det vara „uppenbart“, att den gjorda textändringen endast afsett att behörigen reducera stafvelsernas antal i långversen af denna till ljóðsháttr hörande halfstrof. Sueti har ock i sin normaliserade text upptagit den af mig föreslagna emendationen.

[3] Jfr sid. 207, not. 1.

Likasom Eiríksmál, så äro äfven Hákonarmál affattade dels på ljóðsháttr, dels på málaháttr; till förra versmålet höra str. 1, 2^{5-7}, 9^{5-7}, 10—21; till málaháttr alt det öfriga eller str. 2^{1-4}, 3—8, 9^{1-4}. För att få dessa versrader fullt normala enligt málaháttschemat, erfordras endast några få lätta textändringar. Man bör altså läsa i str. 1^1 *bróður sáu Bjarnar;* str. 5^1 *svá of beit þá sverð;* str. 6^1 *tǫrgur of trǫddusk;* str. 6^5 *varð róma i eyju*; str. 7^7 *ok fell flóð fleina;* str. 8^5 *umðu oddláar;* str. 8^7 *hné of margt manna*; uti str. 5^4 bör *of* utgå och likaledes *þá* uti 9^1. Häraf framgår, att likheten mellan nämnda qväden, hvilken med afseende på innehållet och compositionen redan af de gamle blifvit anmärkt[1], äfven gäller deras metriska byggnad. Det är således oriktigt att, såsom hittills vanligen skett, tala om förekomsten af kviðuháttr eller Starkaðarlag uti Hákonarmál[2].

Med afseende på de särskilda vexelformernas freqvens meddela vi följande statistiska uppgifter om de på málaháttr affattade dikterna med undantag af Atlakviða och Hamðismál, hvilkas text icke föreligger i det ordnade skick, att versformerna erbjuda ett pålitligt material för dylika beräkningar. På de omkring 760 versrader, som Atlamál innehålla, äro de olika vexeltyperna ungefärligen[3] sålunda

[1] Jfr Fagrskinna (Christiania 1847), sid. 22: „. . . *Eyvindr segir í kvæði því, er hann orti eptir fall Hákonar, ok setti hann þat eptir því sem Gunnhildr hafði látit yrkja eptir Eirik, sem Óðinn byði hánum heim til Valhallar*“ o. s. v.

[2] Så sägar Cederström i sin 'Förklaring af Hákonarmál' (Upsala 1860), sid. 6, att de åttaradiga stroferna i denna sång äro skrifna på Starkaðarlag; likaledes Nygaard uti 'Udvalg af den norröne Literatur' (Bergen 1875), sid. 319. — Möbius hänför i Háttatal II 136 till málaháttr endast str. 3, 4, 8^{1-4} och till ljóðsháttr samma strofer som här ofvan blifvit dit räknade, med tillagd anmärkning att öfriga strofer äro i kviðuháttr.

[3] Det är möjligt, att en och annan af de uppgifna siffrorna, särdeles de högre, ej är fullt riktig, men för att visa verstypernas relativa förekomst äro de tillräckligt noggranna.

fördelade: A1=85, A2=30, B1=1, B2=2, C1=129, D1=74, D2=29, D3=2, D4=1, D5=2, D6=4, E1=66, E2=332 och E3=4 gånger. Häraf visar sig, att E-typerna (synnerligen E2) förekomma i mer än halfva antalet versrader; att C-typen dernäst företer den största freqvensen, samt att A- och D-formerna äro ej synnerligen underlägsna denna i talrikhet, hvaremot B-typen endast förekommer såsom ett enstaka undantag.

Uti skaldepoesien erhålla vi följande siffror: Bjarkamál innehålla 46 versrader och förete A1=3, A2=3, C1=1, C2=1, D1=22, D2=3, D6=2, E1=3, E2=7 och E3=1 gång; Haraldskvæði innehåller 148 versrader[1] och företer A1=34, A2=3, B1=1, B2=1, C1=13, C2=3, D1=41, D2=2, D4=4, D5=1, D6=5, E1=19, E2=19 och D3=2 gånger; Eiríksmál innehålla 18 versrader[1] och förete A1=3, A2=3, C1=3, D1=2, E1=3 och E2=4 gånger; Hákonarmál innehålla 56 versrader[1] och förete A1=13, A2=1, B1=1, B2=3, C1=4, C2=1, D1=14, D2=7, D5=1, D6=2, D7=1, E1=2 och E2=6 gånger. Man finner här en tydlig benägenhet att öfvervägande använda de olika vexelformerna af D-typen, och närmast dessa i talrikhet står A-typen med sina begge variationer. B1 är äfven här mycket sällsynt, hvaremot B2 möter något oftare, i synnerhet uti Eiríksmál och Hákonarmál.

En öfvergångsled mellan málaháttr och Haðarlag föreligger i Thormod Trefilssons Hrafnsmál, af hvilka fem öfverblifna strofer meddelas i Eyrbyggja Saga, Vigfussons upplaga (Leipzig 1864), sidd. 43, 68, 83, 105, 113. Uti der upptagna 40 versrader förekommer D1=22, E2=12, E1=2, A1=2 och C1=2 gånger, hvarjemte 22 verser hafva antingen aðalhending eller skothending. Valet emellan de särskilda vexeltyperna är således betydligen inskränkt, och assonansen

[1] Versrader i ljóðsháttstrofer hafva ej blifvit medräknade, äfven om de kunnat ordnas efter málaháttschemat.

är visserligen ej fullt genomförd, men kan ej heller längre kallas sporadisk. När typvexlingen ännu mera minskats och assonansen blifvit obligatorisk på samma sätt som i dróttkvætt, uppstår ett nytt under namn af Haðarlag bekant metrum, på hvilket Sturla Thordssons Hrafnsmál äro det enda bevarade exemplet af något större omfång. Denna dikt upptager 160 versrader, i hvilka typen D förekommer 154 gånger (D1 ej mindre än 152, och D2 öfriga 2 gånger[1], men E2 endast 5 gånger och C1 endast 1 gång[2], hvarjemte alla upplösningar undvikas. Detta nya verslag företer sålunda en vida större rhythmisk regelbundenhet än málaháttr, men har ock blifvit i hög grad enformigt och tröttande.

[1] Sievers anser uti Beitr. X 537, att D-typen utan undantag är använd i Sturla Thordssons dikt.

[2] Nämligen uti str. 5^5, der det läses: *lýstisk hrein hæstum.* Med en liten omflyttning af orden till *hæstum hrein lýstisk,* kan dock denna versrad öfverföras till E2, hvilken form hon sannolikt tillhör.

Lund den 30. Januari 1886.

THEODOR WISÉN.

Smärre bidrag till svensk namnforskning.

1. Namnförkortningar.

Numera antages det tämligen allmänt, att en stor del af de icke sammansatta personnamnen uppkommit genom förkortning af sammansättningar. Från Sverges Medeltid kan jag uppvisa ett par fall, där förhållandet tydligen är sådant. SRP[1] nr. 498 nämnes en *Geme Brytor*, hvilken n. 504 kallas *Germunder Brytor*. Med afseende på bortfallet af *r* kan jämföras *Gemunder* Sv. Dipl. III, 95. *Geme* förekommer latiniseradt till *Gemo* äfven Sv. Dipl. II, 4; III, 54. — Sv. Dipl. V, 694 omtalas „domino *Lekone* officiali episcopi"; sigillet har „S. *Herleci* pbri". Mannen kallades väl således *Lek*; jfr bl. a. *Götzstaff Leeksson* Sv. Dipl. ny serie I, 72. — Äfven ursprungligen främmande namn kunde på sådant sätt förkortas. Sv. Dipl. III, 656 omtalas en *Laurencius Bænæson*, som s. 202 kallas *L. Benedictsson*; *Bruddo Bænason* SRP n. 1 976 kallas n. 1 906 *Brud Bendictzson.*

Andra namn bära i sina ljudförhållanden spår af, att de uppkommit på liknande sätt. Sådana äro:

Guze : *Guzi* Sv. Dipl. III, 269; *Guzæ* III, 101; *Gudze* Freudenthal, Nyländska mans- och kvinnon. 23. Detta namn är helt visst en förkortning af *Guzærk* (d. v. s. *Gudh-særk*) : *Guzerk* Sv. Dipl. II, 248; *Gutzserk* ny serie I, 90; *Gutsercus*

[1] Jag betecknar med denna förkortning Svenska Riks-archivets pergamentsbref från och med år 1351, Stockholm 1866—72.

SRP n. 84[1]; eller af *Guzorm* : *Gutzorm* Sv. Dipl. ny serie II, 277 (jfr *Gozormbir* SRP n. 2 675; *Gudhsormber* n. 2 665).

Vaste. Detta vanliga namn (se t. ex. reg. till SRP) utgår tydligen från sammansättningar på *-vast* (ex. *Arvastir* Sv. Dipl. III, 89; *Asvastus* III, 103; *Farvastus* III, 98) för *-fast.* Jfr bl. a. *Vaste i Årvastabygd* Sv. Dipl. ny serie I, 427. Särskildt bör framhållas, att SRP n. 1348 nämnes en *Faste,* under det sigillet har *Vaste.*

Hölma : *Hölma* (nom. fem.) Sv. Dipl. II, 164. Omljudet i detta namn, som tydligen är att sammanställa med de talrika namnen på *Holm-*, kan svårligen förklaras annorlunda än såsom beroende af ett *i* eller *j* i den ursprungliga sammansättningens senare led. Jfr *Pædar Hölbiörnason* SRP n. 2955 med *m* bortfallet liksom i *Holbo* Dipl. Dalec. I, 153; *Holvaster* Sv. Dipl. ny serie I, 501; *Holger* I, 594; *Hulgerus* Sv. Dipl. III, 258; m. m.

På samma sätt som *Hölma* har man helt visst att förklara de i ortnamn ingående:

Brætte (*Brættastadha* SRP n. 1 984 m. m.; *Brattestadha* n. 1 933); jfr *Brattir* Sv. Dipl. III, 98 samt det mytiska *Brattskeggr* i Rigsþ.

Böte: i *Bötarum,* „trol. Bötterum i Handbördshär.“, Sv. Dipl. ny serie I, 46 (*Botarum* SRP n. 1 336); jfr de talrika namnen på *Bot-*, t. ex. *Botniut, Botvidh.*

Döme. Synes ingå i *Dömastum,* nu Dömesta, Närike, SRP n. 1 555, och *Dömastad,* ur Dömestad, Östergötl., n. 1 704; jfr de fornsvenska konunganamnen *Dómarr, Dómaldr* i Ynglingasagan samt *Dome* Sv. Dipl. III, 96.

[1] *dh* synes framför följande *s* ha öfvergått till *t.* Jfr uttalet af nysv. *Guds, döds-* m. m. Möjl. bör namnformen *Oblit* Sv. Dipl. III, 87, jämte *Oblidhir* III, 99, förklaras såsom utgången ur en genitivform **Obliz.* De stundom förekommande namnen på *-vit* (*Arwit* Sv. Dipl. ny serie II, 83; *Botuit* III, 96), jämte *-vidh,* kunna förklaras ur den jämte det äldre *-vidhar* förekommande genit. *-viz* (t. ex. *Arnbernus Holmuizson* IV, 522, originalhandling från 1336).

I *Geme*, *Guze* upptog förkortningen en del äfven af den ursprungliga namnformens senare led. Bildadt på liknande sätt är *Gisme*, i ortnamnet *Gismastum* Sv. Dipl. II, 568, *Gismesta* SRP n. 126, nu Jäsmesta, Upl. Såsom biformen *Gysmunstadh* n. 69, *Gismunstadha* n. 2161 visar, utgör *Gisme* en förkortning af det ej ovanliga *Gismund* (väl för **Gisl-mund*).

På liknande sätt låta många skenbart enkla namn förklara sig. Jag skall här nöja mig med att anföra några, till hvilka en mer noggrant motsvarande grundform kan uppvisas.

Det ganska vanliga *Sibbe* (t. ex. Sv. Dipl. III, 96) sluter sig till *Sibbiorn* SRP n. 2647, hvilket helt visst står för *Sighbiorn* (jfr *Habbardh* SRP n. 3026). *Sæbbe* SRP n. 2278 kommer antagligen af *Sæbiorn* (*Sebiorn* Dipl. Dalec. I, 109; m. m.); konsonantfördubbling synes vid dylika förkortningar vara mycket vanlig. *Gulle* (t. ex. Sv. Dipl. III, 87) sluter sig till *Gullef* (t. ex. *Gullefuer* i Græna SRP n. 2642), hvilket redan därigenom, att en och samme mans namn skrifves *Gullefuer* SRP n. 2089, *Gulliffwer* n. 3100 och *Gudlevir* Sv. Dipl. ny serie I, 137, visar sig vara uppkommet af *Gudhlef*.[1] *Gumme* (*Gummi* Sv. Dipl. III, 267; *Gumme* III, 92; m. m.) utgå helt visst från *Gummund* (t. ex. Sv. Dipl. ny serie II, 111; 278); denna forms ursprung belyses åter därigenom, att SRP n. 1993 har Laurins *Gummundson*, men sigillet „S. Lavrecii *Gvdhmvnss*".

2. Ombildning af namn på grund af folketymologi.

Jämte det i Norrland tämligen vanliga *Farthiægn*, *Farthægn* (t. ex. *Farthiægnus* Sv. Dipl. III, 161; *Farthegn* II, 378) förekommer formen *Fardiækn* : *Fardiækn unga* (genit.) Sv. Dipl. V, 691 (den samme är utan tvifvel *Farthiegn Unge* SRP n. 572);

[1] Stundom inträder äfven eljest *Gul-* för *Gudh-*; samme mans namn skrifves Sv. Dipl. ny serie I, 139 *Gudhbrandir*, s. 127 *Guldbrandir*, s. 140 *Gulbrandir*. Naturligtvis kan *Gulle* äfven utgå från en dylik form.

Niclis *Fardiæknson* SRP n. 97. Ombildning har här skett med anslutning till ordet *diækn*, hvilket synnerligen ofta användes som tillnamn.

Här må ock nämnas växlingen mellan det främmande *Simon* och det nordiska *Simund*, biform till *Sighmund*. Knut *Symonson* SRP n. 2 474 (K. *Symonsson* n. 3 066) kallas n. 2 883 Knut *Simundason*. Sv. Dipl. ny serie II, 92 nämnes *Symon* i Böghelingathorp; genit. har formen *Symonda*. Sannolikt har här det främmande namnet blifvit ombildadt.

Freudenthal uttalar i Nyländska mans- och kvinnon. s. 47 den förmodan, att *Siluast* är det samma som det främmande *Sylvester*. Ehuru detta senare namn under Medeltiden användts i Sverge (se t. ex. SRP n. 2 669), behöfver man ej tillgripa denna tolkning, då namnen *Silborgh* (fem.; från Jämtland), Sv. Dipl. V, 661, *Silla*, III, 101, V, 522, och *Sille*, III, 88 m. m., förekomma. Jämte *Silvast* träffas för öfrigt formen *Silfaster* Sv. Dipl. ny serie II, 408.

3. Några enskilda personnamn.

1. *Lumbær*. I Vestgötalagen omtalas en lagman med detta namn. Genit. *Lums* IV, 14 ådagalägger, att *b* är inskjutet mellan *m* och *r* såsom i *domber*, *kombær* Rydqv. IV, 321. Samma namn torde ha förekommit i Danmark; Nielsen förklarar Oldd. Personn. s. 63 ortnamnen *Lumsås*, *Lumsthorp* ur ett antaget *Lum*. Då namnet är enkelt och ej synes kunna sammanställas med något sammansatt personnamn, är det antagligen från början ett tillnamn. Man kan vid dess förklaring tänka på det isl. *hlumr* århandtag (genit. *hlums* enligt Wimmer, formlära s. 53); i svenska munarter fins ett motsvarande *lumm*, *lomm* „handtag, skaft (på åra eller qvast)“ Rietz 414. Namn på redskap o. dyl. användes ofta som tillnamn, t. ex. Olaffwer *Brænneiern* SRP n. 2 982; Iwan *Hamar* n. 2 892; Ketillus *Clohamær* Sv. Dipl. II, 164; Jowan *Grytofot* SRP n. 1 301; Andreas *Kroker* Sv. Dipl. III, 101; Petrus

Plogh VI, 233; m. m. Redan tidigt träffar man bland nordiska personnamn sådana, som egentligen utgöra tillnamn. Svenska exempel härpå äro: *Apullægardh* Sv. Dipl. IV, 105; *Bloma* SRP n. 1 028; *Bökilöf* Sv. Dipl. II, 165; *Kroker* Sv. Dipl. ny serie II, 652; m. m.; *Skalle* (Bændi *Skallæsun* Vestgötalagen IV, 13).

Det kunde vid ifrågavarande namns förklaring äfven legat nära att tänka på fågelnamnet *lom*, isl. *lómr;* djurnamn äro ju särdeles vanliga både som tillnamn och egentliga namn. Då jag emellertid ej träffat någon form af detta ord med vokalen *u*, har ofvanstående härledning synts mig mer sannolik.

2. *Ouagus*. Denna latiniserade namnform träffas Sv. Dipl. I, 287. Strax förut i samma diplom förekommer ortnamnet *Ouaxthorp*, nuvarande Voxtorp i Småland, hvilket tydligen innehåller genit. af nämnda personnamn. Jag ser i detta en sidoform till *Ofegher*. Bugge förklarar, Forsaringen s. 25, det på flere runstenar förekommande *ufakR* såsom ett *Úfagr* eller *Ófagr*, biform til sistnämnda namn. Att *f* inuti namn kunde öfvergå till *v* visas af det jämte *-fast* särdeles ofta uppträdande *-vast*. *o* i nuvarande Voxtorp synes ådagalägga, att senare ledens vokal varit lång; jfr *Elof*, *Olof*. I ortnamnet *Ovabærgha*, nu Oberga, Småland, SRP n. 2 149, synes ingå ett *Ove*, antagligen förkortning af *Ovagh*.

3. *Vthain*. För detta underliga namn, som träffas Sv. Dipl. III, 88, föreslår jag, ehuru med tvekan, följande förklaring. *th* kunde, såsom äfven i andra fall, stå för *dh;* i handlingen i fråga skrifves visserligen i allmänhet *dh*, *d*; dock förekommer där *Gothe*, hvilket väl skall beteckna *Godhe*, samt *Gutleuus*, *Gutuastir*, *Gutrun*, där *t* utan tvifvel står för att utmärka samma ljud som *dh*. Namnet kan då vara en sammansättning af det nekande *u-* med en motsvarighet till isl. *dáenn* död. Efter vokal, ehuru denne egentligen tillhör föregående sammansättningsled, kan *d* hafva öfvergått till *dh*[1]

[1] Docenten A. Noreen fäster min uppmärksamhet på, att *dh* här kan vara bibehållet från urnordisk tid.

likaväl som i *Vidhiarff* Sv. Dipl. ny serie I, 485, *Vidhiærff* II, 277; jfr ock *gh* för *g* i *Bodgher* SRP n. 1 787; *Styrgherus* Sv. Dipl. IV, 493. Som mytiskt namn förekommer *Dáinn* i Vǫluspá och Hávamál. Till betydelsen skulle *Udain* (icke död) tämligen nära sluta sig till *Ofegher* (icke bestämd at dö).

4. Namn på *-ast*. Bugge förklarar i sin uppsats „Oldsvenske Navne i Rusland" Arkiv II, 165 *kuþastr* Lilj. 717 såsom uppkommet af *Guðfastr* genom öfvergång af *f* till *v* samt bortfall af det senare. Äfven i andra fornsvenska namn förekommer ett *-ast*, som helt visst bör förklaras på liknande sätt. Sådana äro: *Syoaster* Sv. Dipl. ny serie II, 723; *Vinaster* SRP n. 970, 2 187. Särdeles upplysande är ortnamnet *Boastabodha*, nu Bostebo, Östergötl., SRP n. 2 723, enär det äfven visar formen *Bovastabodha* n. 2 571 (jfr *Bovastus* Sv. Dipl. III, 657).

5. *Hidhin*. Mot det isl. *Heðinn* svarar i fornsv. i allmänhet *Hidhin;* t. ex. *Hidhinnus* Sv. Dipl. II, 611; *Hidinnus* V, 245; *Hidhin* III, 78; *Hydhen* ny serie II, 518. I ortn. förekommer utom denna form (t. ex. i *Hithinzö* S. Dipl. II, 187; *Hidhinskelf* VI, 34) äfven *Hedhen* (*Hedenzbo* II, 31; *Hedhinsbergha* SRP n. 1 274); huruvida *e* här står i stället för *æ* eller betecknar ett af *i* uppkommet *e*-ljud är svårt att afgöra. Flere sammansatta personnamn börja med *Hidhin-;* t. ex. *Hitinmundus* Sv. Dipl. III, 89; *Ydinmundus* III, 91; *Hidhinbiorn* SRP n. 2 592; *Hidinfrid* Sv. Dipl. IV, 539. Någon gång förekommer här *Hedhin-*, såsom i *Hedinbiorn* SRP n. 2 025. Lilj. 788 träffas *haþintis* (d. v. s. *Hædhindis*). I forndanskan träffas enligt Nielsen s. 46 såväl *Hythin*, *Hithinus* som *Hæthen*. Hvad de olika vokalerna beträffar, är *i* helt visst framkalladt genom ett af afledningens *i* verkadt omljud af det ursprungliga *e*; där det senare *i*, såsom i dativen, utstöttes, har den ursprungliga vokalen bevarats. Namnet har således böjts **Hiðinn*, *Heðne*. Såsom så ofta eljest har sedan än den ena, än den andra

vokalen kommit att genomgå hela böjningen. I sammansatta namn väntar man *i*, som ock är det vanliga. Då *æ* här träffas, beror det på inverkan af det, äldst väl genom förkortning bildade, *Hædhin* eller sammansättningar, der leden haft den ordning som i *Ulvidin* (t. ex. SRP n. 1 387), isl. *Ulfheðinn*.

6. *Slægreuir*. Detta namn, som träffas Sv. Dipl. III, 99, synes böra förklaras på följande sätt. Första leden är att sammanställa med det isl. subst. *slagr* (plur. *slagir*), forngutn. *slegr;* jfr. det mytiska *Slagfiðr* i Vǫlundarkv. I senare leden ser jag en motsvarighet till isl. adj. *reifr;* jfr. sikraif (ack.) Lilj. 42 samt, på gotländska runstenar, butraifR Lilj. 1 590 och ackusativerna botraif och sigraif Lilj. 1571 (Säve, Gutniska urk. s. 44). *Rewir* Sv. Dipl. ny serie II, 220 hör hit, såframt det ej står för *Ræver*, hvilket synes mindre sannolikt.

4. Genitiven af personnamn, använd såsom ortnamn.

Att personnamn i genit. såsom bestämning till ett „grundord“ ingå i ett mycket stort antal ortnamn är en känd sak. Åtskilliga ortnamn öfverensstämma emellertid helt och hållet med genit. af något personnamn, och det ligger nära att fatta dem såsom uppkomna af en dylik genit. med underförstådt eller uteslutet grundord[1].

I Finland måste bruket att på dylikt sät bilda ortnamn varit ganska vanligt. Freudenthal anför i Nyländska mans- och kvinnon. utom flere andra *Arvids*, *Björns*, *Gunnars*, *Göstas*, *Hannusas*, *Ivars*, *Knuts*, *Sigfrids*, *Sveins*. Samtliga tyckas dock höra till en yngre tid. I *Gullos* för tidligare *Gudelösböle* har tydligen ett en gång användt grundord utelemnats. Falkman, Ortnamnen i Skåne, anför s. 102 liknande, också yngre, ortnamn, t. ex. *Ulfs*. Äfven på Gotland äro, enligt meddelande af Docenten A. Noreen, dylika namn vanliga.

[1] Äfven eljest synes grundordet hafva kunnat uteslutas. Detta tycks vara fallet i *Apalda*, nu Apala, Vestmanl., SRP n. 2 072 (jfr *Apaldahylta*, Smål., n. 2 996).

Då man i medeltidshandlingar träffar ortnamn, som öfverensstämma med genit. af ett personnamn, kunna de helt visst fattas på liknande sätt. Dessa former äro i allmänhet längre och sluta på vokal. Fall förekomma, då ett sådant ortnamn visar kasusböjning (se t. ex. strax nedan *Almundom*). Men detta kan lätt förklaras så, att namnet, sedan dess ursprung råkat i glömska, blifvit likstäldt med andra ortnamn; bland de talrika sådana, hvilka visa plural-form, är ju växling mellan t. ex. *-a* och *-um* något synnerligen vanligt[1]. I enskilda fal döljer sig möjligen under *-um* ett *-hem*.

Namn af angifvet slag äro:

Almunda („i *Almundom*"), nu Almunda, Vestmanl., SRP n. 1 317. Jfr Lafrentz *Almunds* Sv. Dipl. ny serie I, 534 (en yngre form, ty personnamnen på *-mund* hafva i fornsv. liksom i isl. i regeln i genit. *-mundar*).

Arlogha; så Sv. Dipl. I, 180. Jfr. det skånska N. *Arlucæson* VI, 59; isl. *Arnlaug*.

Ava (SRP n. 2 168; *Awæ* n. 1 907), nu Åfva, Vestmanl. Jfr *Avo* Johannis Script. Rer. Suec. I, 78 (helt visst förkortning af *Avardh*, *Avidh* eller liknande namn).

Björnhofda, Öland. Detta hör ej fullt på samma sätt hit, då det i äldre tid varit förbundet med grundord; SRP n. 1 166 talas om *Biornhofde by*. Jfr biarnhufþi Lilj. 180.

Bruna, nu Bråna, Smål., SRP n. 2 148. Den nuvarande formen visar, att *u* varit kort; namnet kan därför sammanställas med *Brune* SRP n. 2 348, *Bruno* Sv. Dipl. I, 188 (antagligen en förkortning af namn sådana som *Brunulf* Sv. Dipl. I, 224, *Brunvidh* VI, 88; jfr ock *Brynjulf*, *Brynhild*).

[1] Exempel på en liknande ombildning lemnar ortnamnet *Karlungskirkia* (Sv. Dipl. II, 36 år 1287; *Karlunx kirkia* IV, 691; *Karlungs kyrkia* IV, 745), hvilket tydligen innehåller genit. af mansnamnet *Karlung* (*karlunkr* Lilj. 790). IV, 192 träffas uttrycket ecclecia *Karlunge*, och Styffe, Skand. under Unionst., anför s. 299 från år 1463 „Sankta *Karlung*".

Hoornbora, nu Hornborga, Vestergötl., SRP n. 1 921 m. m. Jfr det mytiska *Hornbore* i Vǫluspá samt ortnamnet *Hornborasta*, Södermanl., SRP n. 2 673.

Yærna, nu Järna, Södermanl., SRP n. 1 900; *Jærna*, nu Järna, Dalarna, n. 2 278. Jfr mansnamnet *Jærne* Sv. Dipl. ny serie II, 706.

Vigloghe, Vighloghum Sv. Dipl. VI, 50; *Vigloga* SRP n. 1 689 (Södermanl.; „byn *Vighlogha*" n. 2 228). Jfr Mathias *Vigloghoson* IV, 420; Algotus *Viglughæ* son II, 244.

Andra liknande ortnamn finnas, till hvilka jag väl ej kan uppvisa något direkt motstycke bland nordiska personnamn, men hvilka äro bildade af led, som ingå i dylika. Stundom erbjuda forntyska namn motsvarighet (de citeras efter Förstemann). Sådana ortnamn äro:

Hadhlöghe, nu Haddelöf, Östergötl., Sv. Dipl. ny serie I, 466. Jfr *Hödheluær* Sv. Dipl. III, 94 samt det forntyska *Hadalaug*.

Hiörlögha, nu Görlöf, Vestmanl., SRP n. 2 586. Jfr isl. *Hiǫrleifr*, *Hiǫrvarðr*.

Vighbardha : *Vigbardhum*, Upl., Sv. Dipl. III, 99; måhända ock, i samma diplom, *Hildbardhi* (dativ). Jfr det ofta förekommande *Haghbardh* äfvensom *Herbarth*, *Rothbarth* hos Nielsen.

Lindhofda, Linhofdha, nu Lenhofda, Smål., Styffe, Skand. under Unionst. 165. Jfr *Lindvidh* (t. ex. Sv. Dipl. V, 309; *Linvidus* V, 410) och det ganska vanliga *Lindorm*, äfvensom det nyss nämda *Biornhofdhe* m. fl. på *-hofdhe*[1].

Hit torde ock böra föras *Hæmfosa*, nu Hemfosa, Södermanl. Å ena sidan kan det jämföras med namn sådana som *Hemfast* (Sv. Dipl. III, 81; särskildt bör märkas *Hæmfastus*

[1] Ganska möjligt är, att *Högkhufdha* socken (SRP n. 3109), nu Hökhufvud, Upl., är att sammanställa med ett mansnamn *Hökhufdhe*. Tidigt måste emellertid namnet fattats på annat sätt, at döma efter „ecclesie *Höcobdi*" Sv. Dipl. IV, 201; Vlpho „de *Hökhoffde*" V, 572.

III, 79), *Hemger* (IV, 523), *Hemwid* (I, 228) samt det i *Hænchilstorp* (Sv. Dipl. ny serie 1, 590) ingående *Hemkil* (*Hemkætil*). Å den andra motsvarar isl. *Sigfúss;* jfr ock roþfos på den gotländska runstenen Lilj. 1 592 (genit. på samma sten roþfosaR, enligt Säve, Gutn. urk. s. 44, roþfoar[1]. Enligt Rietz s. 172 finnas i flere svenska munarter jämte *fus* former med *o*.

Under förutsättning däraf, att ortnamn på anses hafva uppkommit på ofvan framstälda sätt, kunna några dunkla sådana erhålla en tillfredsställande tydning. Exempelvis må följande anföras. *Bafla,* Smål., SRP 1 946, 2 230 (*Bafflum* n 146) kan sammanställas med det forntyska *Babilo;* den nuvarande formen *Bogla* synas ha uppkommit genom någon omtydning. — I *Gimkæ* Sv. Dipl. III, 86, *Gynka* SRP n. 3 093, nu Ginka, Upl., ser jag genit. af ett *Gimke, Ginke,* förkortning af *Gimkæl* (*Gymkil* af Sialandi, Vestgötal.); jfr ortnamnen *Ginkalundum* Sv. Dipl. II, 343, *Gynkelöso* Sv. Dipl. ny serie II, 715. *Gimu* SRP n. 1 218 (*Gymmu* n. 1 170), nu *Gimo*, Upl., är möjligen att sammanställa med ett kvinnonamn *Gima*, *Gimma*, förkortning af ett namn på *Gim-*. — *Giarna, Gærna* (öfra *Gyærnum,* nu Öfver-Järna, Södermanl., SRP n. 124; *Gerna* n. 363; m. m.) kan sammanställas med ett förloradt *Giarne*, *Gærne*; jfr forntyska *Frithigern, Hildigern.*

[1] Är den sista formen riktigt läst, saknas *s* tydligen blott på grund af felristning.

Stockholm i April 1886.

MAGNUS LUNDGREN

Etymologiska bidrag.

já (adv.).

Det isländska ordet *já*, fsv. *ia* ja synes stå i strid mot den allmänna regeln, att uddljudande urgermanskt *j* bortfaller i nordiskan. De försök, som blifvit gjorda, att gifva en ljudlagsenlig förklaring af denna afvikelse, äro svaga och framstälda med mycken tvekan. Burgs (Die älteren nord. runeninschriften, s. 103) med anledning af Järsbergsstenens *iah* uppstälda regel, att *j* skulle qvarstå i början af urnordiskt en-stafviga ord, är obevislig och osannolik, då hvarken ljudfysiologi eller språkliga fakta tala derför[1]. Andra gissningar, som jag hört muntligen framkastas, såsom att man enkom för detta ord (ordgrupp) skulle postulera ett annat uttal af *j* (spirantiskt) än eljes, eller att det uttalats med en särskild energi och derför motstått afnötningen, äro lika osannolika. Icke heller är det rimligt, att ett i alla nordiska dialekter så vanligt ord skulle vara ett lån. — Jag vill framställa en annan hypotes, som förefaller mig mera hållbar, att uddljudande *j* qvarstått i *já* på grund af ordets ständiga förekomst i itererad och enklitisk användning. I det nysvenska talspråket brukas *ja* ytterst ofta, kanske öfvervägande, i förbindelse med en mängd partiklar, vanligen enklitiskt, t. ex. i uttrycken: *å ja*, *nå ja*, *ack ja*, *jaha ja*, *ja visst ja*; vidare: *jag ja*, *han ja*, *vi ja*, *så ja*, *nu ja*, *gossen ja*, *om jag hör ja* o. s. v. (jfr. Rydqvist, Sv. Spr. L. V, s. 210). Iteration af *ja* är likaledes mycket vanlig i nysvenskan: *ja ja*, *ja ja män* o. s. v. Fritzner och Vigfusson citera ur isländskan exempel på *jájá*, *jæja*[2]; *jur-jór*, *jir-jór* (hvarom mera nedan) är t. o. m. regel.

[1] De enda, så vidt jag känner, urnordiska ord, som utom *iah* skulle falla under Burgs regel, nemligen pronomenen *it* och *ér* < urgerm. **jit*, **jiz*, måste under alla omständigheter förlora sitt *j*, eftersom *i* närmast följer.

[2] Förbindelsen *jæja* synes vara så gammal, att dess förra *a* kunnat erhålla i-omljud genom det följande *j*. — Citat af denna och de följande isländska partiklarna finnas hos Vigfusson, Dictionary, s. XXVIII och under de resp. orden.

— Denna hypotes har ett godt stöd i ordets form. Det yngre nordiska *ja* går tillbaka till äldre *jă* (äldre *jā* gåfve *jă). Att detta *ă* icke förlängts (eller att det, om det från början varit långt, sedermera förkortats), intygar utan tvifvel, att det moderna bruket af *ja* såsom enklitikon är af mycket gammalt datum, hvadan det ligger nära tillhands att deri söka orsaken till bevarandet af *j*-. Härmed är ej förnekadt, att äfven *jā*, uppkommet i betonad ställning, samtidigt existerade i fornspråken, liksom ännu i nysvenskan uttalen *jă* och *jā* brukas jemsides.

Den germanska grundformen för isl. *já* bör på grund af de vestgermanska och gotiska formerna : fht. och fsachs. *jâ*, ags. *ȝeâ*, got. *ja* (korrektare kanske *jă*), ansättas till **jă* (*jā* beror på förlängning af betonad slutvokal). Intet omedelbart samband torde sålunda ega rum med urnord. *jah* (spjutskaftet från Kragehul), *iah* (Järsbergsstenen), got. *jah* — en form, som icke tyckes förekomma i betydelsen 'ja'.[1] Detta urgerm. **jă* kan rimligtvis icke vara annat än neutr. (jfr. got. *hwa*) af det urgerm. pron. **jas* **jô* **ja* (skr. *yás yā yát*, ieu. **jos* **jâ* **jod*), till hvars forna tillvaro på germansk botten man har skäl att sluta af de stelnade kasusformer af det samma, hvilka såsom adverb fortlefva i de skilda germanska språken. Betydelseutvecklingen: ieu. **jod* det > germ. *ja* ja är känd från flere håll; jfr. t. ex. provenç. *oc*: lat. *hoc*.[2]

[1] Det är således origtigt, att Burg, Runeninschriften, s. 103, sedan han kommit till den slutsatsen, att på Järsbergsstenens tid ordet *iah* var isoleradt med hänsyn till sitt uddljudande *j*, tror sig finna ett visst stöd härför deruti, att isl. *já* visar samma afvikelse. — I förbigående sagdt, anser jag, att af skrifningen *iah* i stället för *jah* på nämda sten öfverhufvud inga slutsatser böra dragas angående den gamla jâra-runans funktion och i sammanhang dermed angående tillvaron eller icke-tillvaron af uddljudande *j* på inskriftens tid. Ty dels kan man knappast vänta sig, att ristaren var en så skarp fonetiker och konseqvent ortograf, att han icke kunde göra sig skyldig till förvexling af tecknen för det vokaliska och det konsonantiska *j*; dels förefaller det tilltalande att med Brate, Bzzb. Beiträge XI, s. 199 antaga, att *j* i *iah*, emedan ordet användes öfvervägande enklitiskt, blef likställdt med midljudande *j*, i fråga om hvilket äfven Burg tror, att vacklan i beteckningen är tänkbar; i detta fall vet man intet om udd-ljudande *j*.

[2] Deremot betraktar jag fht. och fsachs. *ja* och (fslav. *ja* och) samt det likbetydande fsachs. *je*, ags. *ȝe* såsom olika afljudsstadier af den rena pronominalstammen *jo*∾*je* utan något suffix; jfr. lat. **quo*- o. -*que*, båda i förening i -*quŏquĕ*. Af detta *ja* äro got. och urnord. *jah*,

Det yngre nordiska *jo* (jakande svar på nekande fråga) har icke anträffats i den gamla literaturen, men ingen anledning finnes att misstänka det för att vara lånord. Det förutsätter isl. **jŏ̄*, hvilket måste hafva haft en sidoform **jŭ̄*, enligt hvad nyisl. *jú* (*jú jú*) och dalmålets former gifva vid handen. — Hvad ofvan anförts om användningen af *ja*, gäller äfven om *jo*, och bevarandet af dess *j*- kan tillskrifvas samma orsak: iteration och enklis. — Beträffande förhållandet mellan vokalerna i **jŏ̄* och **jŭ̄* anser jag **jū* såsom kompromissform af **jō* och **jŭ*, **jŏ* och **jŭ* såsom båda uppkomna genom förkortning af **jō*, med vanlig vexling mellan *ŏ* och *ŭ* i obetonad stafvelse. Jag håller nemligen **jō* för att vara den ursprungligaste formen, och, ehuru jag inser sakens vansklighet, då ordet icke synes återfinnas i andra germanska språk, gissar jag, att det är till formen parallellt me dfsv. *so*, got. *swô* så, till betydelsen från början dermed identiskt[1]; jfr. skr. *yāt*, adverbiell ablativ, < ieu. **jôd*. Jfr. med hänsyn till betydelseutvecklingen fr. *si* jo = lat. *sic*.

Implicite återfinnes dock kanske det ponerade isl. **jŏ̄ *jŭ̄* uti *júr*, som träffas två gånger i den gamla isländska literaturen, i det yngre språket alltid dubbelt: *jur-jór*, *jir-jór* — alla med bemärkelsen 'jo'. Likbetydande är *jaur*, som råkas fyra gånger. Det i dessa ord ingående suffixet *-r* (*-ur*) fins äfven i fht. *nû-r-â* (= *nûâ*, *nû*) 'nun wolan' och *jâ-r-â* (*jârâjâ*, *jâriâ*) 'interj. des schmerzes u. der freude' och är förmodligen identiskt med grek. *ἆρα*, *ἄρ*, *ῥα* (jfr. *ἦ ῥα* sannerligen = isl. *jór* jo, förvisso)[2].

fht. *jauh*, yngre *joh* (förkortadt af **jôh* < *jauh*, jfr. fht. *dŏh*: got. *þáuh*) samt fsachs. *jak*, alla i betydelsen 'och', bildade genom suffix (ieu. **-qe* = lat. *-que*, gr. *τε*, resp. ieu. **-ge* = gr. *γε*). Om *jah* jfr. Kluge, Paul's u. Braune's Beiträge X, s. 444.

Äfven andra kasus af stammen *jo* fungera i betydelsen 'ja'. Så tycks lit. *je*, gr. *ἦ* (*ἦ ῥα*; se Bzzb. Beiträge X, s. 204) vara en gammal instr. (ieu. **jê*; vore got. **jê*, jfr. *swê*, *þê*). — Got. *jai* är en bildning af samma art som gr. *ναί*, *καί*, *αἰ* (si), osk. *svai* (si), vidare kanske isl. *nei*, ags. *nâ* nej, utan tvifvel ock got. *sai* ecce (trots Osthoff, Paul's u. Braune's Beitr. VIII, s. 311 och Holthausen, Kuhn's Zeitschrift XXVIII, s. 284); *nei* : got. *nê* = *jai* : *ἦ* = *sai* : fht. *sê*; o. s. v.

[1] (Anm. vid korrekturläsningen.) Jag har sedan funnit mht. *jô* 'fürwahr' (Walther von der Vogelweide) och anser derför den ofvan antagna urgerm. grundformen **jô* fullt säker.

[2] Samma åsigt antydes af Persson, Studia Etymol., s. 96 (Upsala 1886).

ját(t)a.

Det isländska verbet *játa, játta*, fsv. *iata, iæta, iatta, iætta* jaka är icke, så vidt jag vet, till sin bildning förklaradt. Det motsvaras i fornhögtyskan af *gi-jâzan* (pret. *gi-jâzta*), mht. *jâzen* jaka. Detta utgår, såsom synes af biformen *gi-jaezan*, från ett urgerm. **jâ-atjon*, hvilket är bildadt på **jâ* ja liksom mht. *jûchezan*, nht. *jauchzen* på mht. *jûch* och som nht. *ächzen* på *ach* o. s. v. Nordiskt skulle **jâatjon* ljudlagsenligt blifva **ǽta*, men genom association med *ja* stördes den regelbundna utvecklingen, så att slutresultatet blef isl. *játa*, fsv. *iata, iæta*. — Men härvid förblifva de isl. och fsv. biformerna med *tt* obegripliga. Detta hänvisar på äldre *ht.*[1] Om jemte eller i stället för urgerm. **jâatjon* poneras ett **jah-atjon* af ett enligt min mening tvifvelaktigt **jah* immo, blir visserligen *tt* klart, men då återstår likväl en annan omständighet, som kräfver sin tydning, nemligen det ifrågavarande verbets många betydelseskiftningar i fornspråken, — skiftningar, som icke otvunget låta härleda sig ur en grundbetydelse 'jaka'. Deremot vinner både detta förhållande och det långa *t* en tillfredsställande tydning, om min åsigt befinnes rigtig, att isl. *játta* är identiskt med fht. *jihtan* < urgerm. **jihtion*, bildadt på **jihti-z* (fht. *jiht*), verbalabstraktum till **jehon* (fht. *jëhan*, fsachs. *gëhan*). — Sammanhanget tänker jag mig sålunda: urg. inf. **jihtion* > urnord. (efter j-bortfallet, synkopen af mellanvokalen och öfvergången af *i* till *e* framför *h*) **ehta*, efter brytningen **jahta* > isl. *játta*, fsv. *iatta*; likaså pret. 1. pers. sing. urg. **ihtiðô* > urnord. **ehta* > **jahta* > isl. *játta*. De former, som ljudlagsenligt i isländskan skulle hafva vokalen *é*, t. ex. 3. pers. sing. pres. ind. **étter*, eller vok. *jó*,[2] t. ex. 1. pers. plur. pres. ind. **jóttom*, hafva utträngts af former med vokalen *já*. Jfr. den fornsvenska presensböjningen: sing. *hialper*, plur. *hialpum, hialpin, hialpa* i stället för: **hiolp*, **hilper*, **hilper*, **hiolpum*, **hilpin, hialpa*. — Här förutsättes, att förbindelsen *i+h* öfvergick till *e+h* så tidigt, att inf. **ehta* kunde brytas till **jahta, játta*, lika så väl som cas. obl. **sehta* genom brytning blef fsv. *siatta, siætta* sjette. Att detta är möjligt, bevisas deraf, att den ana-

[1] Nynorska dialekters *jakta* utgör väl en bekräftelse af detta antagande; jfr. nynor. *okta* (isl. *ótta*), *ægt* (isl. *ǽtt*), *ogte* (isl. *ótte*), *lægt* (isl. *hlátr*) m. fl. (Aasen, Norsk Ordbog).

[2] Om brytningen af *e* till *jo* (ej *jǫ*) se Bezzenberger's Beiträge XI, s. 191 noten (Noreen).

loga öfvergången af *u* till *o* före *h* är genomförd redan i Tunestenens *dohtriʀ*[1].

Att den sammanställning, hvars formella möjlighet jag nu sökt ådagalägga, är berättigad, anser jag, såsom nämdt, framgå af de sammanstälda ordens betydelse. Om fsv. *iat(t)a* säger Rydqvist (Sv. Spr. L. V, s. 18), att det är „ganska ofta användt, men mindre i den rena bem. jaka, än som lofva, bifalla, utfästa sig till, bekänna“, och (ib., sid. 206) att det är „rätt sällan råkadt i den ursprungliga bemärkelsen, för hkn i stället i lagarne brukas 'sæghia l. kvæþa ia viþer' o. i det yngre språket 'iaka'.“[2] Isl. *ját(t)a* betyder utom 'jaka, samtycka' äfven: 'tillstå, bekänna, bikta; bekänna sin tro på, erkänna, hylla; lofva, bevilja, gifva, lemna'; játta sik under förbinda sig till; játta undan sér uppgifva, afstå; o. s. v. — Fht. *jëhan* betyder: 'sagen, erklären; gestehn, einräumen, bekennen, beichten; seinen Glauben bekennen; zugestehn, zuerkennen, versprechen' o. s. v.

Jag antager således, att ända intill brytningstiden existerade tvenne skilda verb, som då böra hafva haft utseendet **jāta* (affirmo) och **ehta* (profiteor, confiteor, concedo etc.), men att dessa, sedan det senare blifvit **jahta* > *jātta*, sammanföllo på grund af sin partiella öfverensstämmelse i form och betydelse.[3] — Båda verbens böjning bör vara och är i isl. den samma: pres. *ját(t)e*, pret. *játta*, part. pret. *játtr*. Men lika tidigt uppträder derjemte böjningen: pres. *ját(t)a*, pret. *ját(t)aða*, part. pret. *ját(t)aðr* (t. ex. redan i Stockh. Homil.-bok pres. *játtar*), som snart blir den enrådande. Då ett dylikt konjugationsombyte är främmande för de med *játta* närmast likstälda verben, t. ex. *frétta*, *létta*, *stétta* m. fl., så kräfver det i fråga om *játta* en särskild förklaring. Med stor tvekan framkastar jag den gissningen, att man i stället för eller vid sidan af urgerm. **jâatjon*

[1] Jfr. Noreen, Altisl. Gramm. § 76, anm. 2. — Angående åldern af och det inbördes kronologiska förhållandet mellan brytningen och assimilationen *ht* > *tt* hänvisar jag blott till Noreen, Arkiv I, s. 174 f. och Brate, Paul's und Braune's Beiträge XI, ss. 73, 76 o. 80.

[2] Jfr. exempelsamlingen hos Landtmanson, Ordböjningen i Cod. Bur., sid. 78.

[3] Öfverensstämmelsen i form blir ännu större, om man med Noreen, Arkiv I, s. 175 noten och III, s. 16 samt Altisl. Gramm. § 197, anm. 7 antager, att stammen **jaht-*, när dess *h* försvann, ljudlagsenligt i vissa former blef *jāt-*, i andra *jätt-* (jfr. *jättyrðe* nedan).

har att antaga ett **jatôn*, sedan (genom inverkan af **jâ*) **jâtôn*, som regelbundet gåfve den isländska böjningen *játaða, játaðr;* det vore direkt bildadt på **jatô* (eller **jat*) ja (egentligen 'det'), neutr. af pronomen **jas* (skr. *yás*). Enligt sakens natur måste en sådan bildning vara sällsynt, men synes mig icke omöjlig (jfr. nht. *bejahen*, nsv. *dua* säga 'du' m. fl.).

já (verb).

Isländskan har ännu ett verb, som enligt den vanliga härledningen skulle hafva grundbetydelsen 'jaka', nemligen *já*, pres. *jáe* eller *já*, pret. *jáða*, part. pret. *jáðr*. Det förekommer i ungefär samma betydelseskiftningar som *játta*, men har kanske ännu mera sällan än detta den betydelse, som väntas hos en afledning af *já*. Sannolikt är det också att skilja från all ursprunglig gemenskap med *já* och att identifiera med fht. *jëhan* (fsachs. *gëhan*), pres. *jihit*, pret. *jah*, part. pret. *jëgan*, *jëhan*, om hvars betydelse ofvan talats. Den urgermanska flexionen bör hafva varit: inf. **jehon*, pres. **jihið*, pret. sing. **jah* (**jahw*?), plur. **jēȝume*, part. pret. **jeȝonoz*, *-inoz*, d. v. s. i närmaste öfverensstämmelse med **sehon* (**sahw* o. s. v.) se[1]. Denna böjning skulle i isl. ljudlagsenligt representeras af: inf. *já* (< **éa*); pres. ind. **é*, **ér*, **ér*, **jóm*, **éð*, *já;* pres. konj. *já*, **ér* o. s. v.; imperat. **é*, **éð;* pret. sing. **á*, plur. **ǫ́gom* (jfr. fsv. *saghom*); part. pret. **egenn* eller **énn*, allt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med *sjá* se. Men en så besynnerlig flexion måste naturligen redan under sin uppkomst qväfvas af analogibildningar, särskildt genom generalise-

[1] Hr Lic. K. F. Johansson meddelar härtill följande etymologiska sammanställning: „Till *jëhan* anser jag lämpligt att föra lat. *porricere* 'exsta darreichen', 'proprie est porrigo, do, offero, et est verbum sollemne sacrificantibus ex disciplina haruspicum et præcipue pontificum' (Forcellini). Allmänt har man hittills (se Corssen, Ausspr. I, 500; II, 208; Curtius, Gr. Et.,[5] 285; Vaniček, Gr.-Lat. Wtb., 491 o. 805, Et. Wtb. d. lat. Spr., 157 o. 237) velat föra det till en stam *ric*, som skulle återfinnas i fht. *reihhen* — hvilket ju är omöjligt; och de öfriga lat. ord, som sammanställts med ifrågavarande verb, kunna till följd af sin betydelse svårligen sammanhänga dermed. — När nu i Onom. Lat. Gr. förekommer skrifningen *poriicio*, som sålunda tyckes föras till *iacio*, kommer man lätt på den misstanken, att skrifningen *por-r-icio* tillkommit blott genom anslutning till *porrigo*. Om vi då antaga *por-icere* ss. den ursprungliga formen, sammanställes *icere* (kanske till *jăcere*) osökt såväl med afseende på betydelse som form med *jëhan*".

ring af kontraktionsvokalen *já*. Så hafva uppkommit: pres. ind. *jáe*, *jáer* l. *jár* (jfr. tjáer l. tjár), *jám* (jfr. sjám, tjám, ljám), *jáeð* (jfr. tjáeð); pres. konj. 3. pers. sing. *jáe* (jfr. sjáe, ljáe); imperat. *já* (jfr. sjá, ljá); pret. *jáða* (jfr. tjáða); part. pret. *jáðr* (jfr. tjáðr)[1].

Åtminstone ett spår af stark böjning är jag i tillfälle att påvisa, nemligen part. pret. *-jáenn* (i stället för **éenn*, **énn*) i Egell Skallagrímssons Arenbjarnardrápa, v. 23:

„*Hann aldrteig*
um eiga gat
fjǫljáenn
friðe spjǫllom."

Ordet *fjǫljáenn* tolkas af Egilsson: „(vitam) frequenter consentientem (paci violatæ), (studiis militaribus) deditam, (bellis) addictam, dicatam." Blott de sista orden komma den egentliga betydelsen nära, liksom de passa förträffligt till sammanhanget; jfr. hos Notker (Graff, Sprachschatz I, s. 586) *gagihoti* dicaret (puellam perpetuæ virginitati).

Till sist, för konstaterande af likheten i betydelse och konstruktion, några jemförelser mellan fht. *jëhan* och isl. *já*, *játta* med deras resp. slägtingar:

já, játta einn eins (eller: *einum eitt*) lofva någon något;	*einemu eines verjëhan* einem etwas versprechen;
þeir göra íðran játandi þínu nafni (Stjórn);	*ih gihu dinemo namen* (Notker);
allir jáðu honom til yfirmanns	*jëhan eines ze* einen erklären für;
játta syndir bekänna sina synder;	*sie jëhant iro suntono;*
játta sik, játtask bikta sig;	*jëhan, bijihtan* beichten;
játning trosbekännelse;	*jiht* confessio; o. s. v.

iat, iæt.

Fornsvenskan har till ofvannämda verb ett feminint i-stamssubstantiv *iat, iæt* 'löfte, försäkran', plur. *iættir*, fullständigt motsvarande fht. *jiht*, urgerm. **jihtiz* (jfr. Rydqvist, Sv. Spr. L. V, s. 17 o. VI, s. 206). I isländskan råkas det blott i sammansättningen *jätt-yrðe* (Thorkelsson, Supplement til islandske Ordbøger I) och

[1] *tjá, tjá(e)r, tjáða, tjáðr* i stället för *tjá, tér, *tá, tigenn* är det fullständigaste motstycke till den här antagna utjemningen. Man skulle kunna tänka sig två olika lager af analogibildningar, nemligen dels före kontraktionstiden: pret. **éða*, part. pret. **éðr* (till inf. **éa; jfr. téða, téðr; léða, léðr* till inf. **téa, léa*); dels efter den tiden: nyssnämda *jáða, jáðr*. Af det förra lagret tycks dock hvarje spår saknas.

ingår kanske i det indeklinabla adjektivet *játse* (Egilsson, Dictionary). Den ljudlagsenliga isl. böjningen vore: nom. dat. o. ack. sing. **étt*, nom. o. ack. plur. **étter*, men gen. sing. *játtar*, gen. plur. *játta*.[1]

jains.

Got. *jains* väntar fortfarande på en tillfredsställande förklaring. Att urgerm. *ē̆* här bevarats, har man svårt att tro. Sievers, Paul's und Braune's Beiträge IX, s. 568 säger, sedan han för det motsvarande vestgermanska pronomenet uppstält såsom urgerm. grundform **jani-* jemte **jano-*: „Sollte aber nicht doch das *ai* (i got. *jains*) durch *epenthese* entstanden sein können?" Fattar jag honom rätt, tänker han väl på en utveckling af t. ex. neutr. **janjata* till *jainata* — således ett slags dissimilatorisk metates. Denna procedur, i sig sjelf mycket rimlig, är dock, såsom isolerad, föga sannolik. — Jag uppställer såsom grundform **joi-no-*, som jag antager vara meddelst suffixet *no* bildadt på lok. **joi* ibi (jfr. gr. *ποῖ, οἷ* m. fl.); *jains* således egentligen = „den der varande". Exempel på dylika adjektivbildningar på adverb (kasusformer) anföras af Fick, Gött. Gel. Anz. 1881, s. 444 och i synnerhet af Persson, Studia Etymol., ss. 10 noten, 101 o. 104 noten, t. ex. *κῆ-νο-ς* af *κῆ* ibi (*ἐκεῖ-νο-ς* af lok. *ἐκεῖ*), lat. *meus* < **mei-o-s* af lok. **mei* (> fsl. *mi*, jfr. *πεῖ, ἐκεῖ* etc.), fsl. *moĭ* < **moi-o-s* af lok. **moi* (gr. *μοῖ*), gr. *ποῖος* af lok. *ποῖ* o. s. v. — På samma sätt äro väl också bildade got. *meins, þeins, seins* < **mei-no-s*, **tei-no-s*, **sei-no-s* af lok. **mei*, **tei*, **sei* (fsl. *mi, ti, si*; *meins* egentl. = „den hos mig varande"). — Ett noggrant motstycke till den här antagna bildningen af *jains* erbjuder nsv. dial. (*den*) *der-ninge* jener. — Den sålunda uppkomna stammen **jaino-* har i got. utträngt stamformerna **ja-no-*, **ja-ni-*, **e-no-* (den sista i fht. *ënēr* < ieu. **i-no-* med det svagaste rotstadiet).[2]

[1] Deremot är nog ordet *jám* i uttrycket „*með jám ok handsglum*" i Dipl. Norv. bildadt af adverbet *já*, substantiviskt användt (jfr. fsv. 'tælla til *nes*'), och icke — såsom formellt vore möjligt — af ett ô-stamssubstantiv nom. sing. **é*, gen. **jár*, nom. plur. **jár*. motsvarande mht. *jëhe* < urgerm. **jehô*.

[2] Vokalen i isl. *enn, inn* tillåter, såsom obetonad, åtskilliga härledningar: **jani-*, **jeno-*, **eno-* och äfven **jaino-* (jfr. nom. pl urg. **blindai* > isl. *blinde+r, blindi+r*). Att bestämdt afgöra, hvilken eller hvilka af dessa stammar man har att göra med, torde vara omöjligt. Om Schagerström, Arkiv III, s. 135 noten har rätt i sin härledning af isl. *handan* af *h+andan* < **jandan*, så är åtminstone **jani-* representeradt i nordiskan.

Öfverhufvud kan existensen af got. *ai* såsom representant för urgerm. *ĕ* utom i ställningen före *r, h* betraktas såsom högst tvifvelaktig. Af de derför anförda fallen (Braune Got. Gramm. § 20, 1) står helt visst *baitrs* i afljudsförhållande till ags. *biter* (jfr. Hübschmann, Das indogerm. Vocalsystem, s. 127), *waila* kan uppfattas såsom *wa+ila* med ett annat afljudsstadium af suffixet än isl. *va-l*, fht. *wë-la* (isl. *ve-l*)[1], Angående *ai* i *aiþþau* och i verbens reduplikationsstafvelse skall jag icke nu bestämdt yttra mig, men anser äfven i fråga om dessa fall en annan uppfattning möjlig.

ån, jahn.

I de småländska dialekterna af nysvenskan förekommer en maskulin a-stam *ån,* förutsättande ett fsv. **āner.* Ordet motsvarar på det noggrannaste så till form som betydelse nht. *jahn,* mht. *jân,* som hittills ansetts isoleradt (se Kluge, Etymol. Wörterbuch, s. 146). — Det småländska ordet betyder: 'den bredd, sträcka, remsa af en åker, hage e. d., som man tar för sig, för att, under det man fortskrider från den ena ändan af ifrågavarande yta till den andra, verkställa ett arbete derå, såsom vid skörd, röjning af ängsmark, äfvensom vid skallgång, skurning af golf' m. m. (jfr. Gadd, Allmogemålet i Östra härad, s. 94 och Linder, Allmogemålet i Södra Möre härad, s. 194). — Det tyska ordet betyder: „die Reihe, der gerade Strich od. Gang, den der Feldarbeiter beim Mähen des Getreides od. Heues einhält; eine Reihe abgehauenes u. auf ein. gelegtes Buschwerk; der Weinberg wird in *jâne* abgeteilt" o. s. v. (Schade, Altd. Wörterb.). — Schade anför med rätta såsom samma ord ett langob.-lat. *janus* jordsträcka, jordrymd.

Ordet är en abstraktbildning på *-no-* (urgerm. **jēnoz*) med grundbetydelsen 'gång' till roten *jē* gå; jfr skr. *yânam* gång, lopp (så Schade, ib. och Bremer, Paul's u. Braune's Beiträge XI, s. 277).

Härigenom erhålles ett nytt exempel på bortfall af uddljudande *j* i nordiskan.

[1] Jfr. Brate, Bezzenberger's Beiträge XI, s. 186.

Upsala i februari 1886.

EVALD LIDÉN.

De norsk-islandske Bibeloversættelser fra 13de og 14de Aarhundrede og Biskop Brandr Jónsson.

I en tidligere Artikel (III 83—88) har jeg søgt at vise, at de historiske Bøger i det gamle Testamente — ialfald „Samuels Bøger" og „Kongernes Bøger" — fandtes i den os bekjendte Oversættelse (Stjórn) paa Oldnorsk ved Aar 1250 eller lidt senere og da blev benyttede i Norge af Forfatteren af „Kongespeilet" og Oversætteren af „Barlaams og Josafats Saga". Jeg skal nu undersøge den nyere islandske Tradition om, at Biskop Brandr Jónsson († 1264) er Oversætter af hele Stjórn, hvilken i ældre Tid er hævdet af Biskop Harboe (Dänische Bibliothek VIII, 4), af Finn Jonsson (Hist. eccl. I, 71) og af Halfdan Einarsson (Sciagraphia p. 208) og i nyere Tid af Gudbr. Vigfusson (Ny felagsrit XXIII), medens Werlauff, Unger og Jon Þorkelsson har benægtet dens Rigtighed.

Ved Navnet Stjórn (Styrelse) forstaaes dels en Oversættelse af de historiske Skrifter i det gamle Testamente, dels denne Oversættelse i Forbindelse med andre oversatte Skrifter af Oldtidens Historie, og denne Modsætning gaar saa langt tilbage som Navnet selv er kjendt, idet der allerede ved 1670 fandtes paa Hlidarende to Haandskrifter, hvoraf det ene, som begyndte med Josva og sluttede med den babyloniske Landflygtighed, kaldtes „lítla Stjórn", medens det fuldstændigere, som indeholdt alle de historiske Bøger i det gamle Testamente med Romernes Sagaer, Alexanders Saga og Makkabæernes Bøger, kaldtes „Stærri Stjórn[1]. Vigfusson anser det første Navn for det oprindelige, medens det ikke er let at indse hvorfor ikke ligesaagodt det andet Navn var ligesaa gammelt; ialfald stemmer det vel saa godt med den islandske Tradition,

[1] Vigfusson i Ný fèlagsrit XXIII, 144.

som udstrækker det til hele Samlingen og derfor har anseet Brandr Jónsson for hele Samlingens Oversætter[1].

For at vinde sikrere Vidnesbyrd maa vi gaa til Haandskrifterne selv. Disse kunne efter sit Omfang deles i flere Recensioner:

1) Recensionen C, repræsenteret ved det ældste Haandskrift AM. 228 fol. fra c. 1300—1320, indeholder Jødernes Historie fra Mose Død til Bortførelsen til Babylon (Herleiðing), Oversættelse af Vulgata med talrige Tillæg fra Honorius af Autuns „Imago mundi“ og „Speculum ecclesiæ“.

2) Recensionen B, repræsenteret ved AM. 227 fol. fra Midten af 14de Aarhundrede samt talrige Brudstykker; indeholder a) den af K. Haakon Magnussøn foranstaltede Samling af Kommentarer med Text til Genesis og halve Exodus; Oversættelsen er efter Vulgata, men Kommentaren er samlet fra flere middelalderske Theologer, især Petrus Comestors Historia Scholastica og Vincentius's Speculum historiale, samt b) den ældre Oversættelse fra Mose Død til Bortførelsen.

3) Recensionen A, repræsenteret ved AM. 226 fol. fra den 2den Halvdel af 14de Aarbundrede og Afskriften AM. 225 fol. fra c. 1400; indeholder a) Kommentar med Oversættelse af Genesis og halve Exodus, b) en Bibelhistorie for Josva Tid, efter Petrus Comestor, ikke efter Vulgata, c) den ældre Bibeloversættelse fra Josva Død indtil Bortførelsen, d) Romernes Historie fra Iugurtha til Augustus, oversat efter Sallust og Lukan, e) Alexander den stores Historie, oversat efter Gualterus's Alexandreis og f) Gyðingasaga, oversat efter Makkabæernes Bøger med Fortsættelse efter Petrus Comestor og andre.

4) Efterat denne Samling var istandbragt og efterat Afskriften 225 fol. var taget, har Recensionen A i 226 fol. faaet et yderligere Tillæg paa 8 indskudte Blade mellem *a* og *b*, hvor en Haand fra 15de Aarhundredes 1ste Halvdel har optaget et Uddrag af Resten af Mosebøgerne, oversat efter Vulgata (uden Tillæg eller Commentar).

[1] Man har almindeligvis villet opfatte Stjórn som „Verdensstyrelse“ eller „Guds Styrelse“ (med Jødefolket). Jeg skulde snarere tro, at Stjórn er en ligefrem Oversættelse af „regnum“, altsaa Kongestyrelse eller Kongehistorie, cfr. liber regnorum (s. 576[24], 585[18]) istf. liber regum.

Allerede af den her foretagne Gruppering vil man se, at man her har for sig forskjellige Arbeider af beslægtet Art, som i Haandskrifterne er flydt sammen. Grundstokken finder man i C — Oversættelse af Jødernes historiske Bøger —; men til denne har i B kommet det beslægtede Arbeide over Genesis og halve Exodus, og endelig har man i A til begge disse Bibeloversættelser knyttet et Brudstykke af en Bibelhistorie og selvstændige Arbeider over den profane Historie. Det er i den sidste Samling (A), at Brandr Jónssons Navn forekommer og til hele denne Samling at den islandske Tradition har antaget ham for Oversætter.

Ved Slutningen af Samlingens hele Afsnit (Gyðinga Saga) staar nemlig: „þessa bok færdi hinn heilagi Jeronimus prestr or ebresku máli ok i latinu. Enn or latinu ok i norrænu sneri Brandr prestr Jónsson. er sidan var byskup at Holum. ok sva Alexandro magno. eptir bodi virduligs herra. herra Magnusar kongs. sonar Hakonar kongs gamla". Man har af detta Udtryk, synes mig, Ret til at slutte, at Brandr Jónsson kun er Forfatter af den sidste og næstsidste Del, ikke af det øvrige. Man har villet forstaa „þessa þok" om hele Samlingen, men da „þessa bok" sættes ved Siden af den lige forud gaaende Alexander Magnus, kan „þessa bok" aabenbart kun betegne det sidste Afsnit. Allermindst gaar det vel an med Vigfusson at udskille de bibelhistoriske Dele af Samlingen (*a*, *b*, *c*, *e*, *f*) og paastaa, at ved „þessa bok" forstaaes alle de bibelhistoriske Dele. Jeg kan forstaa, at dette kunde hævdes, naar man, som Biskop Harboe, gjorde Slutninger fra nye islandske Haandskrifter, der kun har optaget de bibelske Stykker (og ikke Alexanders Saga), og hvor saaledes Citatet om Alexander henviser til et andet Skrift, medens „þessa bok" kan betyde hele Haandskriftets Indhold. Men at „denne Bog oversatte Brandr Jónsson, og ligeledes Alexanders Saga" skal betyde „de første og den sidste Bog i denne Samling oversatte Br. J. og ligeledes den næstsidste", synes mig ugjørligt.

Gudbr. Vigfussons Beviser for at hævde denne i sig selv umulige Sætning er følgende: 1) hele Bibeloversættelsen stammer fra samme Kilde, Vulgata, 2) den har en ensartet Karakter og synes at henvise til én Oversætter, 3) det vilde være meningsløst, at den norske Konge bad Brandr Jónsson at oversætte Alexanders Saga og Makkabæernes Bøger uden tillige at opfordre ham til at oversætte alle de tidligere historiske Bøger i det gamle Testamente. Men

hertil kan svares, at omtrent alle middelalderske Bibeloversættelser naturligen stamme fra Vulgata, saa deraf kan intet sluttes; videre at Ensartetheden i Virkeligheden ikke existerer, som nedenfor skal vises, og som ogsaa indirekte indrømmes af Vigfusson derved, at han udskiller baade „Romverja sögur“ og Commentaren til Genesis og Exodus fra Samlingen; og endelig at det ikke kan kaldes urimeligt at opfordre Brandr Jónsson til at oversætte Alexanders Saga og Makkabæernes Saga, naar der forud fandtes en Oversættelse af de ældre historiske Skrifter i det gamle Testamente. Og som jeg tidligere har vist, fandtes disse allerede ved c. 1250 i Norge og var benyttede af Kong Haakon den unge i „Barlaams og Josafats Saga“, saa at visselig ogsaa Kong Magnus kjendte dem. Naar det nemlig siges, at „Præsten Brandr Jónsson som siden var Biskop i Hole oversatte denne Bog — — — efter K. Magnuss's Bud“, er jo Tiden for dette Foretagende begrændset til mellem 1257, da Magnus blev Konge, og 4de Marts 1263, da Brandr blev indviet til Biskop; og naturligt bliver det at begrændse det end yderligere til Tiden mellem Høsten 1262, da Brandr første Gang kom til Norge, og Indvielsen. Men i begge Tilfælde forelaa jo Oversættelsen af Jødernes ældre historiske Skrifter, saa det blir naturligt nok, at den unge Konge lod den litterære islandske Præst og Abbed udføre lignende Arbeider, som til Nød kunde betragtes som Fortsættelser.

For end yderligere at styrke dette Resultat skal jeg i det følgende adskille de forskjellige Bibelarbeider, som hidtil er sammenfattede under Navnet Stjórn. Jeg begynder da med

I. Den ældste Oversættelse af det gamle Testamentes historiske Skrifter.

Som ovenfor nævnt findes denne Oversættelse i Recensionen C (AM. 228 fol.), der ikke kjender de senere Tillæg. Haandskriftet begynder nu midt i Cap. 2 af Josva Bog (Ungers Udgave S. 352[24]) og stanser midt i Cap. 23 af 2den Kongernes Bog (Ungers Udgave S. 650[7]); der mangler saaledes aabenbart 1 Blad foran og bag, saa at Haandskriftet oprindeligt har begyndt med Cap. 1 af Josva Bog og sluttet ved Enden af 2den Kongernes Bog, saaledes som den kjendes fra Recensionen B, medens i Recensionen A ogsaa Josva Bog er tabt og erstattet ved en Oversættelse af den tilsvarende Bearbeidelse i Historia Scholastica. Imidlertid kan dette ikke ansees for en naturlig Begyndelse, da jo, som enhver Bibelkjender ved, Josva Bog er den direkte Fortsættelse af Mosebøgerne og ikke kan skilles fra disse. Der

findes da ogsaa Spor til, at den ældste Oversættelse tillige har indeholdt Mosebøgerne. Unger har (Fortalen S. 5—7) aftrykt 1 Blad af en Codex fra c. 1500, hvori findes en Oversættelse af Exodus c. 4—7, i Karakter ganske svarende til den ældste Oversættelse; og Gudb. Vigfusson har (Ný Félagsrít XXIII p. 142) gjort opmærksom at i AM. 238 fol. findes to Blade af Genesis (Kap. 1, 31—3, 10 og 19, 20—21, 18) af ganske samme Karakter. Dette vil bedst sees af følgende Uddrag af det første Blad, som i sin Tid Vigfussen har meddelt Prof. Unger og af ham er overladt mig[1]: „. . . . skapaðr sette gud hann i paradisar sǫlv. Gud sa alla hluti er (hann) hafdi skapat ok voro hardla goder. þa giorde Gud þann vi dag med apne ok morne. þa (tok) gud hinn vii dag til huilldar ok blezade þann dag ok helgade þui at han let þa af ollo verke sino þui er han hafde skapat ok giorde hinn vii dag med apne ok morne. Svo seger imago mundi at heimrenn se vaxinn sem egg ok svo sem skvrmsl er vm egg suo er elldr umhverves heiminn ok suo sem album. þat kollum ver skiall. er nest er skurne svo er lopt nǫst ellde. Enn suo sem et hvita eggs er nǫst album svo eru votn nǫst lopte ok svo sem rauda er j eggi svo . . . (Denne Sammenligning, der som bekjendt stammer fra Beda, fortsættes op paa næste Side, hvor med 8de Linje begynder næste Capitel):

þa er Adam var j paradisar sǫllv þa let gud hann þar sofna enn er hann var sofnadur tok gud rif eitt or sidu Adams ok skapade þar kono or ok er Adam vaknadi þa sa hann konu hia ser standa. hann matti þa : þetta bein er af beinum minvm ok þetta hold er af holde minu fyrir þvi máttu kerling kallaz at þu ert af karlmanni skoput. Adam kalladi konu sina Evu þat er móðir allra lifanda manna. þa baud gud Adam ok Efu at þan skyldu þat vinna til vistar paradisar sælu at bergia eigi af aldne trés þess er var i miðri paradisar sælu. þau Adam ok Efa voru nøkt bæði ok skommuduz hvergi bers likama sins heldr en augna (?) medan þann misgerdu eigi vid gud. enn fjandiun afundadi þann veg ok dyrd er þan hofdu bra ser i orms liki ok mælti vid Evu" o. s. v.

At denne Oversættelse har indeholdt alle Mosebøger, er mere end sandsynligt; men deraf findes nu intet tilbege, thi den Over-

[1] Vigfusson nævner, at Haandskriftet er fra 15de Aarhundrede og islandsk. Det var at ønske, at begge disse Blade blev fuldstændig offentliggjorte.

sættelse, som er bevaret af 2den — 5te Mosebog og trykt hos Unger (S. 300—349), er som nedenfor skal vises ganske forskjellig.

Det, som er karakteristisk for den ældste Oversættelse og viser dens Enhed, er især følgende:

1. Citater og Uddrag af Honorius af Autun's Imago mundi. Jeg har fundet Citater af Imago mundi til Dommernes Bog C. 3 (S. 348 og 385), til 1ste Kongers Bog C. 15 (S. 385) samt til Genesis C. 3 (se ovenfor S. 247[15]); og jeg har endvidere fundet Imago mundi benyttet (uden Citat) til Josva Bog C. 24 (S. 375 „Chaleph hafði þa lifað c. vetra tirǫdt“), til Dommernes Bog C. 1 (S. 379 „I þenna tima stuornaði Chaleph er fyrr var gǫtið Gyðingom i stað Josve. hans dottir het Axa“), til 2den Kongernes Bog C. 14 (S. 635[35] om Amasia) og til 2den Kongernes Bog C. 25 (S. 654 „þersi iiii^di heimsalldr — ok x ár“, altsaa fra de første Brudstykker af Genesis indtil sidste Capitel i hele Værket.

I denne Forbindelse kan ogsaa mærkes Citater af Honorius's Speculum ecclesiæ S. 384[17] og 386[2].

2. Uddrag af mystiske og allegoriske Fortolkninger, især af de jødiske Helte som Forbilleder paa Kristus: om Josva S. 386—78, om Chaleph S. 379—80 om Othoniel og Aoth S. 386[9], om Delbora S. 389, om Gedeon S. 397, om Abimelech S. 402—3, om Jefta S. 408, om Samson S. 419—20, om Ruth S. 427, om Christus S. 432[2], om David S. 547—48 og 553—54, om Salomo S. 577. Ogsaa disse „Skyringar“ strækker sig gjennem en væsentlig Del af Værket, om end Oversætteren synes at have gaaet træt under Arbeidet og opgivet Paralelliseringen af de senere Konger efter Salomo[1].

3. Anvendelse af Alliteration i prosaisk Fortælling, navnlig i Taler og dramatiske Skildringer. Denne Tendens fremtræder allerede i 1ste Cap. af Josva Bog og findes gjennem hele Værket lige til sidste Capitel af 2den Kongernes Bog og har foranlediget hyppige Friheder i Oversættelsen. Jeg hidsætter af Guds Tale til Josva (S. 349—50): flyt *a*llan minn lyð *y*fir *á*na Jordan. aa þa *i*orð er *e*k man *g*efa *G*yðinga lyð. Hvern *Þ*an stad sem *Þ*er komit fotum a man *e*k selia *v*ndir *y*ðart valld *s*em ek *s*agda Moysi. *F*ra eyðimork ok *f*ialli Libano *a*llt til hinnar mikla *aa*r *E*ufraten. alla

[1] Om disse „Skyringar“ maaske alle ere tagne fra det citerede „Speculum ecdesiæ“ ved jeg ikke, da jeg ikke har havt Adgang til dette Værk.

iord þeirra þioða er Ethei (ɔ: *H*ethei) *h*eita til *h*afsins mikla moti *s*olar *s*etri. þetta er *v*mmerki *y*ðars rikis. Engi *m*aðr skal yðr *m*egha i *m*oti standa saa *l*engi sem þu *l*ifir. Sva sem ek var *m*edr *M*oysi *m*eðan han lifði. slikt it sama skal ek nu meðr þer vera ok *ei*gi þik *u*pp giefa ok *ei*gi forlata o. s. v.[1] og af Gedaljas Tale til sine Landsmænd (S. 654): Ecki *ꝥ*urfit *ꝥ*er at *ꝥ*iona Calldeis. þi at ef þer veitit *l*otning ok *l*yðskylldu Babilonis konungi þa megit þer *v*tan *v*gg ok *ó*tta vera med *f*agnaði ok *f*arsælld aa ydru *f*ostrlandi" (Nolite timere servire Chaldeis: manete in terra et servite regi Babilonis, et bene erit vobis). Eller for at tage et Exempel midt inde, se Samuels Tale til Saul (S. 456): *D*rep i *d*auða *a*llan þann lyd *A*malech. oc ger sva mikla *a*leyðu *v*fagnaðarfolki þvi, at þv þyrm hvarki *ę*lli ne *æ*skv. bana sva *k*onum sem *k*arlmonnum. *b*ǫrnvm oc *b*vsmala. *v*xa oc *a*sna. *k*ið sem *k*alf. oc *æ*yð *ǫ*llv *ꝥ*vi er lifs er i *ꝥ*vi riki (nunc ergo vade et percute Amalech et demolire universa ejus : non parcas ei sed interfice a viro usque ad mulierem et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum).

Denne Anvendelse af Stavrim i Prosa er som bekjendt karakteristisk for flere oversatte romantiske Sagaer, navnlig fra 1ste Halvdel eller Midten af 13de Aarhundrede, som Tristrams Saga, Parcivals Saga, Elis Saga, Karlamagnus Saga og andre, der rimeligvis høre til samme Tid, saasom Flovents Saga og Mirmans Saga. Ogsaa her har Cederschiöld[2] paavist, at Alliterationen netop hyppigt forekommer i Taler og poetisk beaandede Udtryk. Allerede Keyser og Unger har (1848) gjort opmærksom paa denne Særegenhed ved Barlaams og Josaphats Saga, og P. A. Munch har paapegt (N. F. Historie II 425), at dennne Særegenhed forekommer allerede i Haakon Sverresøns Brev til de norske Biskoper af 1202. Den nævnte svenske Forsker har ligeledes henvist til disse Alliterationers dialektiske Side, idet det sees at disse Alliterationer hyppigt forudsætte

[1] Jfr. „Surge et transi Jordanem istum tu et omnis populus tecum in terram quam ego dabo filiis Israel. Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi. A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Eufraten, omnis terra Hethæorum usque ad mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ. Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam nec derelinquam te.

[2] Se Cederschiöld Fornsögur Sudrlanda, Fortalen p. VII.

Udeladelsen af h for l og r og saaledes vise vedkommende Bogs norske Oprindelse. Men netop det samme kan paavises for den ældste Bibeloversættelse, f. Ex. 351[6] Sva sem ver (h)*l*yddum Moysi medan hann *l*ifde (Sicut obedivimus in cunctis Moysi; mærk at medan han lifdi kun er tilsat for at faa Stavrim).

367[35] kvaðvs (h)*r*æðaz goðs *r*æiði ef þeir *r*yfi þann frið er þeir *h*ófðv svarit i *h*ans nafni (Juravimus illis in nomine Domini dei Israel et idcirco non possumus eos contingere).

411[12] einn leo grimmr oc graðogr þo at vngr veri (h)*r*æðiliga *r*ę̨miandi (catulus leonis sævus et rugiens).

Er man først bleven opmærksom paa dette Forhold, vil det være let forstaaeligt, at Oversætteren saa hyppigt i Bibeltexten indfører Udtryk fra norske sociale og politiske Forhold f. Ex. leiðangr ok lyðskylldir, ármenn (tribuni), reiðskjóte (quadrigæ), undirskemma, klefi, lopthus; S. 443 Málstofa Samuels (solarium); S. 517 lögmenn om Dommere; utlegð, utlagi, utlaga-þræl om landsforviste o. s. v.

II. Commentaren til Genesis og halve Exodus findes kun i Recensionerne B og A fra Midten og 2den Halvdel af 14de Aarhundrede. Den er komponeret „eptir fyrirsogn Hakonar konungs" (S. 1 og 54), hvilket i Prologen nærmere forklares derhen at Kong Haakon Msgnussøn — efter at have ladet oversætte „hellige Mænds Blomst" (ɔ: en Samling Helgenlegender) til Oplæsning i Hirden paa Helgenernes Festdage — havde ladet forfatte en Bearbeidelse af selve Bibelen „til Oplæsning paa de Søndage og andre Festdage, som ikke er indviede til Helgener, men til Gud selv". Bearbeidelsen er gjort dels efter Genesis og Exodus, dels „efter andre Bøger saasom Scolastica historia og Speculum historiale". Dette Udsagn maa vistnok forstaaes lige efter Ordene at de „andre Bøger" er fornemmelig (men ikke udelukkende) „Historia scholastica" og „Speculum historiale", thi ved Siden af disse Hovedkilder findes ogsaa andre Kilder benyttede saasom Isidorus af Sevillas Etymologica, Augustinus „de civitate dei" og Bibelkommentarer samt forskjellige Prædikensamlinger[1]. Samlingen er vistnok oprindelig inddelt efter de Søndage i Kirkeaaret, hvorpaa der skulde holdes Oplæsning, thi S. 48 begynder en Homilie „om 9 Ugers Fasten", Uddrag fra

[1] I dette Arkiv III, 181 har Groth paavist, at Stedet S. 98[22] er laant fra Vincentius's Speculum naturale, ikke som man kunde vente fra Speculum historiale.

„bok meistara Jons af Belach“, S. 54 begynder Bogens anden Del om Noe og Syndfloden „saaledes som det passer for 2den Søndag i 9 Ugers Faste og den Uge“, og S. 141 begynder et Capitel „om de 40 Dages Faste og om det, at Puken fristede Guds Søn (A) eller „dette Capitel begynder 1ste Søndag i Langefasten. Leoni(s) Sermonibus“. Men iøvrigt er denne Inddeling nu forsvundet i Haandskrifterne, ligesom vi heller ikke af disse kan se, om Bearbeidelsen har været fortsat ud over Cap. 18 af Exodus. Dette er dog troligt, thi her findes ingen naturlig Afslutning; det sikre er kun, at da denne Bearbeidelse paa Island blev forbundet med Oversættelsen af Josva, Samuels og Kongernes Bøger, var Bearbeidelsen ikke bevaret længere frem.

Ifølge Prologen maa denne Bearbeidelse være udført nogen Tid efter at Haakon Magnussøn blev Konge (1299), altsaa aabenbart i de første Aar af 14de Aarhundrede. Skriftet var forfattet ved hans Hof og under hans Øine, altsaa aabenbart af en Hirdprest eller ialfald en gestlig i Kongens Tjeneste (Capelgeistligheden). At Forfatteren var norsk (ikke islandsk), sees af den konstante Brug af norske Sprogudtryk som *utlagi* i Betydning af „landflygtig“, *utgjørðir* som Krigsudrustning, og af at Udtrykket „er Norðmenn kalla“ hyppigt vexler med „sem ver kallum“ o. a. d. Mærkelig er Brugen af en Række tyske Ord: slekt, mekt, skalkheiðr (Spot), lettliga (sandsynligvis), hvilket synes at antyde Læsning af tysk Literatur eller Omgang med Tyskere (i Bergen?).

III. Josva Saga

i Recensionen A (S. 349—64, trykt under Siden med Petit) er, som Unger har gjort opmærksom paa, ikke oversat direkte efter Vulgata-texten, men efter Bearbeidelsen i Historia scholastica; den er heller ikke Oversættelse, men meget forkortet Uddrag i fortællende Form. Da Recensionerne C og B har bevaret den oprindelige Oversættelse, maa Bearbeidelsen i A forklares deraf, at denne Recensions Compilator (ikke netop Skriveren af 226) skrev efter et Haandskrift, hvor Josva Bog ikke var bevaret eller ialfald fuldstændig, og derfor maatte skaffe sig en Bearbeidelse af Josva Bog fra en anden Kilde. Denne korte „Josva saga“ er ogsaa i Karakter ganske forskjellig baade fra Bibeloversættelsen og fra Bibelkommentaren og har ingen af disses Særkjender: den mangler ganske Citater fra „Imago mundi“ og de allegoriske Forklaringer eller fra Historia scholastica og Speculum historiale; der

findes ikke Spor til den norske Sprogtone eller til Alliterationen. Den tør antages at være opstaaet ved Midten af 14de Aarhundrede, aabenbart paa Island (jfr. nedenfor S. 254).

IV. De senere Mosebøger

findes ligeledes kun i Recensionen A (Unger S. 300—349) men selv her kun i ét Haandskrift og som senere Indskud fra Begyndelsen af 15de Aarhundrede. Unger mente vistnok, at dette er en Levning af en ældre Bibeloversættelse fra Midten af 13de Aarhundrede, men synes ledet til denne Hypothese derved at han antog at det bevarede Brudstykke af Exodus Capitel 4—7 (Fortalen S. V) hørte til samme Oversættelse, hvad der er urigtigt (jfr. S. 247). Denne Oversættelse eller rettere Uddrag — thi det er kun et endog meget kortfattet Uddrag af de senere Mosebøgers historiske Partier — er tydeligvis istandbragt for yderligere at fylde Hullet mellem Bibelkommentaren og Bilbeloversættelsen paa samme Maade som den omtalte Josva-saga, og mangler — ganske som denne — ethvert Karakterslægtskab med hine. At den er gjort paa Island, er bevisligt af to Steder, hvor det specifikt islandske Ord riett (Faarefold) forekommer: S. 341[23] Uer hofum nu hus ok rettir fenadi vorum [= Numeri 32[16]: Caulas ovium fabricabimus et stabula jumentorum] og S. 343[17] Blezadar se iardir nauta þinna ok sauda ok riettir þeirra [= Deut. 28[4] (Benedicti) greges armentorum tuorum et caulæ ovium tuarum]. Men er dette saa, har vi ingen Grund til at hævde en stort høiere Alder end Haandskriftet tilsiger: det islandske Sprog kunde endnu i Midten eller Slutningen af 14de Aarhundrede skrives saa rent for fremmede Tilsætninger i Ordforraad og Tankegang, at Bearbeidelsen af de senere Mosebøger kan henføres til denne Tid.

V—VI. Gyðinga Saga.

Efter Tilskriften ved Bogens Slutning (citeret ovenfor S. 246[12]) skulde denne være oversat „fra Hebraisk til Latin af Hieronymus, men fra Latin til norrønt Maal af Brandr Jónsson". Men dette er ikke korrekt. Jeg sigter her ikke til den Omstændighed, at Makkabæernes Bøger af Hieronymus er oversat ikke fra Hebraisk, men fra Græsk, thi den islandske Oversætter har naturligvis forudsat, at Makkabæernes Bøger som de øvrige gammeltestamentlige Skrifter var forfattede paa Hebraisk og for denne Forudsætning havde han et Udtryk i Hieronymus's egen Fortale at støtte sig til (Machabæorum primum librum

hebraicum reperi, secundus græcus est: quod ex ipsa quoque phrasi probari potest[1]). Men „Gyðinga Saga“ er i Virkeligheden ikke ét Værk; den bestaar af 3 meget forskjellige Dele. Ogsaa Vigfusson skiller mellem 3 forskjellige Dele, idet han lader Cap. 1—21 (til Simons Død) være Oversættelse af Makkabæernes 1ste Bog med Tillæg fra Josephus, Cap. 22—32 (til Archelaus's Afsættelse) Uddrag af Josephus samt Cap. 33—38 (om Pilatus) hentet fra en middelaldersk Pilatuslegende; og Sagaens Udgiver Hr. Gudm. Þorlaksson afviger kun lidet herfra, idet han for 1ste Afsnit søger Kilderne i Makkabæernes 1ste Bog med Tillæg fra Historia Scholastica og Josephus's Skrifter, for 2det Afsnit i de to sidste Kilder, afvexlende benyttede, samt for 3die Afsnit i den ubekjendte Pilatus-Legende. Herved vilde jo Sagaens Enhed ialfald saa nogenlunde være opretholdt; men jeg har ikke overbevist mig om, at denne Bestemmelse af Kilderne er rigtig. Ogsaa jeg søger i 1ste Afsnit (Cap. 1—21) Hovedkilden i 1ste Makkabæernes Bog, men de mange Indskud synes mig ikke laante fra Josephus eller fra Historia Scholastica; de maa være tagne direkte fra den parallele 2den Makkabæernes Bog og være indarbeidede paa sit Sted i 1ste Bog, ganske saaledes som der i den ældste Oversættelse findes Laan fra „Krønikerne“ optagne i „Kongernes Bøger“. Denne Bi-kilde ophører allerede i Judas Makkabæus's Historie, og derfor ophører med Cap. 9 (S. 34) alle Indskud, og den ordinære Text i 1ste Makkabæernes Bog følges indtil midt i Cap. 21 (Simons Død), hvormed Makkabæernes bibelske Historie stanser.

2det Afsnit er helt igjennem laant fra Historia scholastica naturligvis med Udeladelser, navnlig i den nytestamentlige Historie. Naar man her har søgt en Hovedkilde i Josephus, har man ladet sig lede af Citatet i Cap. 21 (S. 59[1]): Josephus hinn frodi segir hann verit hafa fyrirmann allra annarra i fiorum lutum. Sidar halldi kenni mannz skapar. skorungleik hertoga dæmis. vitian spaleiksanda. rikleika gullz ok sylfrs“; men dette Citat[2] er direkte laant fra Historia scholastica selv, hvor Citatet netop forekommer paa tilsvarende Sted i Begyndelsen af Afsnittet om Hyrkanus: „quem Josephus in tribus commendat. in religione sacerdotii, in strenuitate ducatus et quia vir propheta erat“, medens Udtrykket saavel i Josephus's Archæologia (XIII, 18) som i hans Bellum Ju-

[1] Tischendorfs Udgave, Fortalen p. XXVIII.
[2] med Undtagelse af den 4de Egenskab, som er tillagt i den islandske Text.

daicum (I, 3) forekommer i Slutningen af Hyrkanus's Historie. Det er ogsaa ellers af mange Misforstaaelser tydeligt, at Oversættelseu ikke stammer direkte fra Josephus (ɔ: den latinske Josephns); bevisende i den Henseende er S. 77, hvor Salomes Mand kaldes „Maritus", medens Josephus nævner hans virkelige Navn Zoemus. Om Kilden til 3die Afsnit har jeg ikke havt Anledning til at anstille nogen nærmere Undersøgelse, men det er ogsaa for mit Formaal uden Betydning, da dette Afsnit strax i sin hele Karakter viser sig at være af et senere Tillæg.

Det viser sig saaledes, at det efter Hieronymus's oversatte Værk kun er de Makkabæiske Brødres Historie (Cap. 1—21). Kun dette Afsnit kan saaledes tillægges Brandr Jónsson. Fortsættelsen efter Historia Scholastica kan jeg ikke undlade at sammenstille med „Josva Saga" efter samme Kilde; ligesom „Josva Saga" viste sig at være et Indskud i Recensionen A for at udfylde Lakunen mellem Moses og Dommerne, saaledes maa de senere Makkabæers og Idumæernes Historie ansees for en Fortsættelse i samme Recension A for at udfylde Tiden mellem Simons Død og Christus. Bearbeidelsen svarer da ogsaa ganske til Bearbeidelsen af Josva; ogsaa der findes et Citat fra Josephus (S. 362). Der er da al Grund til at antage denne Del af Gyðinga Saga samtidig med „Josva Saga" (maaske af samme Oversætter?) og som denne forfattet paa Island i Midten af 14de Aarhundrede.

De to Brudstykker af to islandske Haandskrifter fra c. 1300, som Hr. Þorlaksson har aftrykt i sin Udgave, er af stor Betydning for at vise Oversættelsens ældste Form. Det første Brudstykke indeholder et af de fra 2den Makkabæernes Bog indskudte Stykker og viser saaledes, at disse høre hjemme ogsaa i den oprindelige Oversættelse; af begge Brudstykker fremgaar, at Oversætteren holdt sig temmelig nøie til Originalen og at den senere fuldstændigere Recension har stærkt forkortet Texten. Navnlig i sproglig Henseende er disse Brudstykker af Interesse; jeg sigter her ikke egentlig til de af Udgiveren omtalte Norvagismer, thi disse lader sig jo let forklare af at Brandr Jónssons Oversættelse, der vistnok er forfattet i Norge Vinteren 1262—63, rimeligvis ogsaa ved Kong Magnus's Foranstaltning blev afskrevne her og derfor kunde bevare noget af den norske Dragt, efter at den var vandret til Island og her blev afskrevet. Men vigtigere er det, at i Brudstykkerne fremtræder tydeligere end i Overarbeidelsen den samme Benyttelse af

Alliterationen i Samtale og bevægede Skildringer, som jeg ovenfor har fremhævet som *et* karakteristisk Træk for den ældste Oversættelse. Dog er der en Forskjel, som her er af stor Betydning: Rimbogstaverne henviser til islandsk, ikke til norsk Udtale, se f. Ex. S. 107^{7} *h*amar ne *h*reyse *h*villd við at taka (jfr. 44 *h*olt ne *h*reysi); 108^{8} *h*a(rmsful)lt oc *h*rezlu; 25^{31} *h*rygd ok *h*örmung. Det tør saaledes — i Overensstemmelse med hvad ovenfor er udviklet — antages, at Ligheden i dette Punkt opstod derved, at Brandr Jonsson efterligner „Stjórn“, medens Afvigelsen finder sin naturlige Forklaring i at Stjórns Oversætter var en Nordmand, men Oversætteren af Makkabæernes Bøger en Islænding.

Jeg tror saaledes at have gjort sandsynligt, at den store Samling, som i nyere Tid har gaaet under Navnet Stjórn, er sammenstykket af følgende Bearbeidelser:

1. En norsk Oversættelse af det gamle Testamentes historiske Skrifter fra c. 1250 eller ældre.
2. Brandr Jónssons islandske Oversættelse af Makkabæernes Bøger, forfærdiget i Norge 1262—63.
3. En norsk Kommentar med Oversættelse af Genesis og halve Exodus, istandbragt ved det norske Hof c. 1310.
4. En islandsk Bearbeidelse af Josva's Historie samt de senere Hasmonæers og Idumæernes Historie efter Historia Scholastica, istandbragt i Midten af 14de Aarhundrede som Supplement til No. 2 og 3.
5. Et islandsk kortfattet Uddrag af de senere Mosebøger, istandbragt i Slutningen af 14de Aarhundrede som Supplement til No. 3.

Kristiania i Marts 1886.

GUSTAV STORM.

Bibliografi för år 1883.

Upprättad af E. H. Lind.

I. Bibliografi, literaturhistoria och biografi.

Bartsch, K. Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1882.
Germania. N. F. 16, s. 423—511.

Bibliotheca Philologica oder geordnete Übersicht aller auf dem Gebiete der classischen Alterthumswissenschaft wie der älteren und neueren Sprachwissenschaft in Deutschland und dem Ausland neu erschienenen Bücher. Herausgeg. von *E. Ehrenfeuchter*. 35. Jahrg. 1882. Berlin. 8:o. 394 s. M. 4.

Klemming, G. E. Birgitta-literatur. Bibliografi. Sthm. 4:o. 99 s.
Särtryck ur Hel. Birgittas uppenbarelser, utg. af G. E. Klemming. B. 5. Aven i Kongl. bibliotekets handlingar. 6.

Lindal, P. J. Uppländska ortbeskrifningar.
Upplands fornminnesfören:s tidskr. B. 2, s. CXXIX—CXXXV.

Mollerup, W. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur vedrørende Danmarks Historie for Aaret 1882.
Hist. Tidsskr. (dansk). 5. R. 4. B. s. 274—286.

— Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur vedrørende Danmarks Historie for Aaret 1882.
Hist. Tidsskr. (dansk). 5. R. 4. B. s. 502—518.

Müller, Sophus. Nordens forhistoriske arkæologi i 1881—1882. [Literaturöversikt].
Nordisk tidskr. utg. av Letterst. fören. 1883, s. 236—254.

Regesta diplomatica historiæ danicæ. Cura societatis regiæ scientiarum danicæ. Ser. II. Tomus prior. III. Ab anno 1419 ad annum 1447. Københ. 4:o. S. 577—697. Kr. 2,50.
Dansk titel: Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og andre Brevskaber til Oplysning af den danske Historie etc.

Silfverstolpe, K. Bibliografi 1882 [svensk historia].
Bilaga till Hist. tidskr. (svensk) 1883.

Steffenhagen, E. Die Klosterbibliothek zu Bordesholm und die Gottorfer Bibliothek. Zwei bibliografische Untersuchungen.
Zeitschr. der Ges. für Schlesw.-Holst.-Lauenb.Gesch. XIII. s. 65—142. Även i särtryck (se bibl. 1884).
Anm.: Deutsche Litteraturzeit. 1884 sp. 1594.

Stjernström, G. Förteckning öfver skrifter och uppsatser rörande de nordiska språken, hvilka utkommit 1882.
Arkiv for nord. filol. I., s. 352—370.
— Literaturhistorisk bibliografi. III. 1882. 8:o. 9 s.
Bilaga till Samlaren 1883.

Andersson, Aksel. Columbi Ordeskötsel.
Samlaren 1883 s. 65—67. — Innehåller redogörelse för en ny handskrift till detta arbete.
Bricka, C. F. Jakob Jespersen, en dansk Humanist paa Reformationstiden. En Litterærhistorisk-biografisk Notits.
Hist. Tidsskr. 5. R. B. 4., s. 302—315.
Cederschiöld, G. Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna. [Literaturhistorisk inledning].
Lunds universitets årsskrift. T. 19.
Anm.: Nordisk Revy 1884—85 sp. 431, av O. Klockhoff. — Literar. Centralbl. 1884 No. 47. — Literaturbl. für germ. u. roman. philol. 1885 sp. 97, av E. Mogk. — Anzeiger für deutsches Alterth. 1885 s. 128, av R. Heinzel. — Zeitschr. für deut. Philol. XVII., s. 465—486, av E. Mogk. — Arkiv for nord. filol. III s. 177, av P. Groth. Deutsche Litteraturzeit. 1885 No. 3, av E. Kölbing.
Christensen, H. Beiträge zur Alexandersage. Hamburg. 4:o. 39 s.
Programm der neuen Gelehrtenschule. Hamburg.
Anm.: Zeitschr. für deutsche Philol. B. 16. s. 118, av K. Kinzel. Literaturblatt für germ. u. roman. philol. 1884 sp. 174, av O. Behaghel.
Edzardi, A. Kleine Beiträge zur Geschichte und Erklärung der Eddalieder. (Zweite Folge I).
Germania N. F. 16, s. 17—24.
Hansen, P. Illustreret dansk Literaturhistorie. Med Textprøver, Forfatterportraiter samt Facsimiler af Skrifter og Tegninger m. m. H. 1, 2. Københ. 8:o. 96 s.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 137, av H. Schück.
Key, E. Försök till svenska tidningspressens historia. Första delen. 1634—1719. Sthm. 8:o. VIII + 200 s. + 2 bl. litogr. Kr. 2,50.
Kinzel, K. Zur Kenntniss der Alexandersage im Mittelalter.
Zeitschr. für deutsche philol. XV. s. 222—229.
Klemming, G. E. Guds Verk och Hvila.
Samlaren 1883 s. 5—11.
Kölbing, E. Das handschriftenverhältniss der Elis saga ok Rosamundu.
Zeitschr. für deutsches alterth. u. d. lit. N. F. B. 15 s. 97—104.
Lundell, J. A. Om de folkliga beståndsdelarne i det svenska skoldramat.
Trykt såsom bihang till En lustig comoedia om kon. Gustaf I. af A. J. Prytz. Ups. 1883.
Anm.: Nordisk revy 1883—1884 sp. 103, av H. Schück. — Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören 1884 s. 140, av A. Kock.
Melger, C. H. Kurzer Bericht über eine neu aufgefundene Handschrift von Übersetzungen dänischer Gesetze.
Zeitschr. der Ges. für Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIII. s. 274—278.

Meyer, H. Die Chanson des Saxons Johann Bodels in ihrem Verhältniss zum Rolandsliede und zur Karlamagnussage.
Ausgaben u. Abhandl. aus dem Gebiete der rom. Philol. IV.
Nutzhorn, H. Om kæmpeviserne. (Forts.)
Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysn. 1883 s. 161—196, 241—270, 331—356.
Nyrop, Kr. Nyere folklore-literatur.
Nord. tidskr. for filol. N. R. VI s. 40—54.
Rosenberg, C. Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. Tredje Bind. Den gammel-lutherske Tidsalder. (1520—1720). 1ste Hefte. Københ. 8:o. 258 s. Kr. 3,25.
S[ilfverstolp]e, [C.] Mysterium resurrectionis.
Samlaren 1883 s. 64.
Schneider, R. Zur Hervararsage.
Magazin f. die Lit. des In- u. Auslandes 1883. 46.
Smith, S. Birket. Studier paa det gamle danske Skuespils Omraade. Kjøbenh. 8:o. 294 s. Kr. 4.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 No. 9, av E. Mogk.
Storm, G. Om Forfatteren af Beskrivelserne over Lofoten (1591) og over Namdalen (1597).
Hist. Tidsskr. (norsk). R. 2, B. 4, s. 189–196. Rettelse Ib. s. 303.
— Om Redaktionerne af Jomsvikingasaga.
Arkiv for nord. filol. I, s. 235—248.
— Om tabte Haandskrifter i det Throndhjemske Videnskabers Selskabs Bibliothek.
Hist. Tidsskr. (norsk). R. 2, B. 4, s. 197—202.
— Om Kilden til den svenske Rimkrønike om St. Olaf.
Arkiv for nord. filol. I, s. 304.

Bureus, J. Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus. [Utg. af *G. E. Klemming*].
Samlaren 1883 s. 12—43.
Herman Hofberg. †.
Läsn. i hemmet 1883 s. 961—964.
Mogk, E. Prof. Dr. Anton Edzardi.
Germania 1883 s. 126—127. Även i Arkiv for nord. filol. I.
Storm, G. Svend Grundtvig. [Nekrolog].
Arkiv for nord. filol. I, s. 393—396. Även i särtryck.
Sven Hersleb Grundtvig. Et mindeskrift, samlet og udgivet af *Frederik Barfod.* Københ. 8:o. 78 s. Kr. 1.
Innehåller bidrag af L. Wimmer, C. J. Brandt och F. Barfod.

II. Tidskrifter och lärda sällskaps skrifter.

Arkiv for nordisk filologi udgivet under medvirkning af Sophus Bugge, Nic. Linder, Adolf Noreen, Ludv. Wimmer och T. Wisén ved *Gustav Storm.* B. I, h. 3, 4. Kristiania. 8:o. S. 209—396. B. II, 1. Kra. 8:o. 96 s. Årg. Kr. 6.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1883 No. 11, av K. Maurer. — Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören 1883 s. 166, av L. Fr. Leffler. — Nordisk revy 1883—84 sp. 81, av A. Schagerström. — Zeitschr. für deutsche philol. B. 15. s. 126, av E. Mogk.

Forhandlinger paa det andet nordiske filologmøde i Kristiania den 10.—13. august 1881, udgivne af *Gustav Storm*. Kristiania. 8:o. XVI + 255 s. Kr. 2.

Anm.: Antiqvitetsakad:s månadsblad 1883 s. 92. — Ny svensk tidskr. 1884 s. 319, av A. Kock.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Octbr. 1880—Octbr. 1882. (Aarg. 27, 28.) Trykt som Manuskript for Samfundets Medlemmer. Københ. 8:o. 23 s.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. B. 6. h. 1, 2. Københ. 8:o. 128 s. Kr. 8 bandet.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1883. A. B. Sthm. 1883—84. 8:o.

Anm.: Pedag. tidskr. 1883 s. 135.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1883. Københ. 8:o. 4 + XXV + 363 s. + 5 kartor.

Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, indeholdende Bidrag til dansk Historie af utrykte Kilder. Slutningshefte. (Syvende Bind). Københ. 4:o. XI + 79 s.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utgifven af kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademien genom *Hans Hildebrand*. D. 7, h. 1—3. Sthm. 8:o. 97 + 106 + 64 s. Kr. 3.

Innehåll: Heraldiska studier af Hans Hildebrand. — Samling af bemärkelsedagar, tecken, märken, ordspråk och skrock rörande väderleken af H. H. Hildebrandsson. — Leibniz' bref till Sparfvenfelt, utgifna af Harald Wieselgren.

Bidrag till kännedom om Göteborgs og Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets hushållningssällskap. Attonde häftet (andra bandets fjerde häfte). 1883. Sthm. 8:o. 132 s. + 3 pl. o. 2 kartor. Kr. 2.

Innehåll: Slottsruinen på Ragnhildsholmen. Undersökt af Wilhelm Berg.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utgifna af *H. Aminson*. IV. Strängnäs. 8:o. 4 + 116 s. + 2 bl. noter. Kr. 2.

Danske Magazin, fjerde Række. Udgivet af det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Femte Binds tredje Hefte. Københ. 4:o. S. 193—288. Kr. 1,50.

Historisk tidskrift utgifven af svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand*. Tredje årgången. 1883. Sthm. 8:o 4 + 480 + LXIII + 2 + 19 + 10 s. Kr. 5.

Historisk Tidsskrift, femte Række. Udgivet af den danske historiske Forening, ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka*. Fjerde Binds første og andet Hefte. Københ. 8:o. 528 s.

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. Anden Række. Bind 4, H. 2, 3. Kristiania. 8:o. S. 129—304.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. Tolfte årgången. Med 6 figurer. 1883. Sthm. 8:o. 4 + 210 s. Kr. 3.

Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884 s. 666, af Elof Tegnér.

Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouvelle série. 1882—83. Københ. 8:o. 132 s.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Femte bandet. 2:a häftet. Sthm. 8:o. S. 109—202. Kr. 3.

Uplands forminnesförenings tidskrift. Utgifven af *Carl Arvid Klingspor*. XI. (B. 2, h. 6). Sthm. 8:o. S. 225—272 + CXXIX—CLX. Kr. 1,50.

Innehåll: Bidrag till Upplands beskrifvning (forts). — Uppländska ortbeskrifningar, af P. J. Lindal. — Ur allmogens mål och seder i Kårsta med omnejd af H. G. Blumenberg. — Tillämnad samling af runstenar i Upsala af P. J. Lindal. — Upplands ortnamn af P. J. Lindal.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. Dr. Karl Bartsch herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Vierter Jahrg. 1883. Darmstadt. 4:o. XXIII + 496 sp. Mark 10.

Nordisk revy, tidning för vetenskaplig kritik och universitetsangelägenheter. Utgifven af *Adolf Noreen*. Upsala. 4:o. (Under 1883 1 + 7 n:r af 1:a årg.). Kr. 3,75.

Samlaren. Tidskrift utgifven af svenska literatursällskapets arbetsutskott. 4de årg. 1883. H. 1. Sthm. 8:o. VI + 70 + 9 s. + Titelbl. o. innehållsförteckn. till årg. 1882. Kr. 2.

III. Runkunskap.

Boie, Sten. Runforskningar i Södermanland sommaren 1882. Sthm. 8:o. 26 s.

Särtryck ur Sv. fornminnesföreningens tidskr. B. 5.

Lindal, P. J. Tillämnad samling af runstenar i Upsala.

Uplands fornminnesfören:s tidskr. B. 2. s. CXLII—CXLV.

Olsen, Bj. Magnússon. Runerne i den oldislandske literatur. [Akad. avhandl.]. Københ. 8:o. 4 + 140 s. Kr. 2.

Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 113, av Ad. Noreen. — Arkiv for nord. fil. II s. 172, av G. Storm. — Literar. Centralbl. 1884 sp. 665, av E. M[ogk].

Schnippel, E. Über einen merkwürdigen Runenkalender (sog. Rîmstock oder Primstab) des grossherzogl. Museums zu Oldenburg nebst einleitenden Bemerkungen über die wichtigsten Ergebnisse der neueren Runenforschung und vergleichenden Studien über die nordischen Runenkalender überhaupt. Oldenburg. 8:o. 126 s.

Särtryck ur Berichte des Oldenb. Landesvereins für Alterthumskunde. 1883 H. 5.

Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1883 sp. 1693, av E. Martin.

IV. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Flodström, I. Språkfysiologiens enklaste begrepp.
Skolan och hemmet III, s. 115—128.

— Zur lehre von den konsonanten.
Beiträge zur kunde der indogerm. sprachen VIII (1883) s. 1—35. Förut publicerad i Nordisk tidskr. for filol. N. R. 5, med titeln: Om konsonantgemination etc.

F[reudenthal], A. O. Om folketymologi.
Finsk tidskr. T. 14 s. 360—362.

Leffler, L. Fr. Undersökning om de germanska, i synnerhet nordiska formerna af adjektivet hög.
Arkiv for nord. filol. I s. 266—287. Även i särtryck.

Noreen, Adolf. Om ordet hustru.
Arkiv for nord. filol. I. s. 295—298.

Rosenberg, C. To nordiske versarter. 1. Den yngre tolinie-strofe. 2. Trokaiske former i nyere nordisk digtning.
Nordisk tidskrift utg. af Letterst. fören. 1883, s. 495—511. Även i särtryck.

Tegnér, Es. Om elliptiska ord.
Forhandl. paa det 2:det nord. filologmøde i Kristiania, s. 46—78. Även i särtryck (med tryckår 1882).

— Om poesiens språk. (Inträdestal i svenska akademien den 20 dec. 1882). Sthm. 8:o. 70 s.
Särtryck ur Sv. akad.s handl. Del 58.

2. Isländska och fornnorska.

a) Grammatik, lexikografi.

Bugge, S. Bemærkninger til norrøne Digte. I. Hyndluljóð. II Rígsþula.
Arkiv for nord. filol. I, s. 249—265 och 305—313.

Fritzner, Joh. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Hefte 1, 2. A — Bróðurhefnd. Kristiania. 8:o. 192 s.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 467, av Ad. Noreen. — Finsk tidskr. T. 17 s. 66, av A. O. F[reudenthal].

Gering, H. Islendzk æventyri. Isländische legenden, novellen und märchen. Zweiter band. Anmerkungen und glossar mit beiträgen von Reinhold Köhler. Halle. 8:o. LXXVI + 396 s. [Band 1 1882].
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 264, av H. S[chück]. — Nord. tidskr. for filol. N. R. VII s. 50—66, av P. Pålsson och Kr. Nyrop. — Germania 1884 s. 354, av F. Liebrecht. — Archiv für das Stud. der n. Spr. B. 72 s. 445. — Archivio per lo studio delle trad. pop. III s. 301, av N. Zingarelli. — Literaturbl. für germ. u. rom. Philol. 1885 sp. 2, av E. Mogk. — The Academy 1884, 1 s. 388. — Arkiv for nord. filol. II s. 180, av Moltke Moe. — Anz. f. d. Alterth. 1884 s. 395, av R. Heinzel. — Zeitschr. f. d. filol. XV s. 242, av B. Symons. — Götl. gel. Anz. 1885 s. 303, av C. af Petersens.

Hoffmann, A. Der bildliche Ausdruck in Beówulf und in der Edda.
Englische Studien VI s. 162—216.
Anm.: Jahresbericht der germ. philol. 1883 s. 216.

Hoffory, J. Oldnordiske Konsonantstudier. [Kristiania]. 8:o. VI + 96 s. [Akad. Avhandl.].
Särtryck ur Arkiv for nord. filol. B. 2.
Anm.: Literaturblatt für germ. u. roman. Philol. 1883 No. 10, av O. Brenner. — Anzeiger für deut. Alterth. 1884 s. 59 o. 185, av E. Mogk. — Zeitschr. für deutsche Philol. B. 16 s. 377, av H. Gering. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 sp. 1578, av L. Larsson.

Lundgren, M. Likheter mellan fornnordiska personnamn och norröna skaldeomskrifningar.
Forhandl. paa det 2:det nord. filologmøde i Kristiania, s. 212—215.

Müllenhoff, K. Deutsche Alterthumskunde. Fünfter Band, erste Abth. Berlin. 8:o. IV + 356 s. Mark 10.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 7, av B. Symons. — Literar. Centralbl. 1884 sp. 857, av H. G[erin]g. — Götting. gel. Anz. 1885 s. 11—52, av J. Hoffory. — Zeitschr. für deutsche Philol. XVII s. 366—382, av E. Mogk. — Historische Zeitschr. 1885, 2 s. 319, av L. Erhardt. — Jahresber. der german. Philol. 1884 s. 37. — Deutsche Litteraturzeit. 1884 sp. 356, av E. Mogk.

Möbius, Th. Über die Ausdrücke fornyrðislag, kviðuháttr, ljóðaháttr.
Arkiv for nord. filol. I, s. 288—294. Även i särtryck.

Nilsson, L. G. Fornisländsk grammatik i trenne häften. Tredje häftet. Sthm. 8:o. S. 161—186. Kr. 0,50.
Anm.: Pedagogisk tidskr. 1884 s. 317.

Nygaard, M. Oldnorsk grammatik til skolebrug. 3:e udg. Bergen. 8:o. 2 + 68 s. Kr. 1,25.

— Om brugen af konjunktiv i oldnorsk. III. Substantiviske bisætninger (substantiviske at-sætninger; spørgende bisætninger).
Arkiv for nord. filol. I, s. 314—351.

Ólsen, Bj. M. Til Graagaasen.
Arkiv for nord. filol. I, s. 298—301.

Thorkelsson, J. Supplement til islandske Ordbøger. Anden Samling (óhyggiligr—skyldingi). Reykjavík. 8:o. S. 369—464.
Skyrsla um hin lærða skóla i Reykjavík 1882—83.

- Bemærkninger til nogle Steder i Versene i Guðmundar saga ved Abbed Arngrim. (Biskupa sögur. II. Kpmh. 1878. S. 1—187).
Oversigt over det k. danske Videnskabernes Selskabs Forhandl. 1883 s. 93—104. Även i särtryck.

Wilken, Ernst. Die prosaische Edda im Auszuge nebst Vǫlsunga-saga und Nornagests-tháttr. Mit ausführlichem Glossar herausgegeben. Theil II: Glossar. Leipzig. 8:o. VI + 230 s.
Utgör band XII af samlingen Bibliothek der ältesten deutschen Litteraturdenkmäler. — Th. I 1878.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 112, av Rolf Arpi. — Literar. Centralbl. 1883 sp. 1642, av E. M[ogk?]. — Anzeiger für deut. Alterth. 1884 s. 350, av E. Mogk. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 sp. 1224, av H. Gering.

— Metrische Bemerkungen. II. Zur Skaldenpoesie.
Germania N. F. 16, s. 308—337.

Wisén, Th. Om norrøna medialformer på -umk i första personen singularis.
Arkiv for nord. filol. I, s. 370—384. Även i särtryck.

b) **Texter och öfversättningar.**

Corpus poeticum boreale. The poetry of the old northern tongue from the earliest times to the thirteenth century. Edited, classified and translated with introduction, excursus, and notes by *Gudbrand Vigfusson* and *F. York Powell*. Vol. I. Eddic poetry. Vol. II. Court poetry. Oxford. 8:o. CXXX + 575 s. och 712 s.

Anm.: Jahresbericht der germ. philol. 1883 s. 118. — The Academy 1883, 1 s. 347, 1883, 2 s. 291, av Ch. I. Elton. — The Athenæum 1884, 1 s. 115. — Tímarit 1884 s. 116—143, av B. Gröndal. — Deutsche Litteraturzeitung 1884 sp. 870, av J. Zupitza. — Anzeiger f. deutsches Alterth. 1885 s. 38, av R. Heinzel.

Das Tyrfingschwert. Eine altnordische Waffensage. Deutsch von *J. C. Poestion*. Hagen i. W. 8:o. XXXII + 143 s. Mark 3.

Anm.: Literar. Centralbl. 1883 N:o 40. av E. M[ogk].

Die Haward-Isfjordings-Saga. Aus dem altisl. Urtexte übers. von *W. Leo*. Neue Ausg. Heilbronn. M. 1,50.

Die Hervarar-Saga. Von *L. Freytag*.

Archiv für das Studium der neueren Spr. u. Lit. B. 69 s. 1—36 och 129—162.

Anm.: Jahresber. der germ. Philol. 1883 s. 121.

Die prosaische Edda im Auszuge nebst Vǫlsunga-saga und Nornagests-tháttr. Mit ausführlichem Glossar herausgegeben von *Ernst Wilken*. Theil II: Glossar. Leipzig. 8:o. VI + 230 s.

Utgör B. XII av Bibliothek der ältesten deutschen Litteraturdenkmäler.

Anm.: Nord. revy 1883—84 sp. 112, av Rolf Arpi. — Literaturbl. für german. u. roman. Philol. 1884 N:o 5, av B. Symons. — Literar. Centralbl. 1883 sp. 1642, av E. M[ogk]. — Anzeiger für deut. Alterth. 1884 s. 350, av E. Mogk. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 sp. 1224, av H. Gering.

Die Sage von Fridthjofr dem Verwegenen. Aus dem altisländischen Urtexte übersetzt von *W. Leo*. Neue Ausgabe. Heilbronn. Mark 1.

Die Sage von Hrafnkell Freysgoði. Eine isländische Geschichte aus dem 10. Jahrhundert n. Chr. Aus dem altisländischen Urtexte zum erstenmale ins Deutsche übersetzt und mit ausführlichen Erläuterungen nebst einer kurzen Einführung in die isländische Sagaliteratur versehen von *H. Lenk*. Wien. 8:o. XIII + 132 s. Mark 2,80.

Anm.: Jahresbericht der german. philol. 1883 s. 122. — Anzeiger für deut. Alterth. 1884 s. 357, av E. Mogk. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 s. 1002, av K. Lehmann.

Egil Skalle-Grimssons saga från fornisländskan af *A. U. Bååth*. Sthm. 8:o. VIII + 253 s. Kr. 3,25.

Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 225, av E. Mogk. — Ny svensk tidskr. 1884 s. 555, av G. C[ederschiöl]d.

Eyðuns rima [färöisk dikt utg. af *G. Storm*.]

Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 244—247.

Fljótsdœla hin meiri eller Den længere Droplaugarsona-saga efter håndskrifterne udgiven af *Kristian Kålund*. Køb. 8:o. XXXVII + 139 s. Kr. 4. (Utg. af Samf. til udgiv. af gammel nord. lit.).
Anm.: Nord. Revy 1883—84 sp. 311, av E. H. Lind. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 10, av O. Brenner. — Tímarit 1884 s. 225—246, av J. Jónsson. — Deutsche Litteraturzeit. 1884 sp. 1091, av J. Hoffory.

Freytag, L. Herwara. Berlin. 8:o. VIII + 128 s. Mark 2.
Anm.: Archiv f. das Stud. der neueren Sprachen u. Lit. B. 70, s. 202. — Literaturbl. für germ. u. rom. Philol. 1884 No. 2, av E. Mogk. — Pedagogisk tidskr. 1884 s. 202.

Grágás. Stykker, som findes i det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 351 fol. Skálholtsbók og en Række andre Haandskrifter. (Udgivet af *V. Finsen*). Københ. 8:o. LVI + 716 s. + 6 faksimiler. Kr. 10.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 313, av Rolf Arpi. — Literar. Centralbl. 1884 s. 26. — The Academy 1885, 1 s. 13, av F. York Powell. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 sp. 1473, av K. Lehmann.

Islendzk Aeventyri. Isländische legenden, novellen und märchen herausgegeben von *Hugo Gering*. Zweiter band. Anmerkungen und glossar mit beiträgen von *Reinhold Köhler*. Halle. 8:o. LXXVI + 396 s. [Band 1 1882]. M. 7,60.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 264, av H. S[chück]. — Germania 1884 s. 354, av F. Liebrecht. — Archiv f. d. Stud. der neu. Spr. B. 72 s. 445. — Archivio per lo studio delle trad. pop. III s. 301, av N. Zingarelli. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 2, av E. Mogk. — Nord. tidskr. for filol. N. R. VII s. 50, av P. Pálsson och Kr. Nyrop. — Arkiv for nord. filol. II s. 180, av Moltke Moe. — Anzeiger f. deut. Alterth. 1884 s. 395, av R. Heinzel. — Zeitschr. für deutsche philol. B. 15 s. 242, av B. Symons. — The Academy 1884, 1 s. 388. — Götting. gel. Anz. 1885 s. 303, av C. af Petersens.

Íslenzkar fornsögur, gefnar út af hinu íslenzka bókmentafélagi. III. Svarfdœla saga og Þorleifs þáttr jarlsskálds. Københ. 8:o. XLVIII + 167 s. Kr. 2. (Utgivare *Finnur Jónsson*.)

Króka-Refs saga og Króka-Refs rímur efter håndskrifterne udgivne af *Pálmi Pálsson*. Københ. 8:o. XXXVIII + 120 s. Kr. 4. (Utg. af Samf. til udgiv. af gammel nord. lit.).
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 311, av E. H. Lind. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 10, av O. Brenner. Deutsche Litt. zeit. 1884 N:o 30, av J. Hoffory.

Margretu kvæði [färöisk dikt utg. af *G. Storm*].
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 231—244.

Njála udgivet efter gamle håndskrifter af det kongelige nordiske oldskrift-selskab. Andet bind. Andet hefte. Københ. 8:o. S. 335—645. Kr. 3.
Innehåll: Saganavnet Njála af Konr. Gislason. — Bemærkninger til kvadene i Njála af Konr. Gislason samt Tillæg og rættelser.

Äldsta delen af Cod. 1812 4to. gml. kgl. samling på kgl. biblioteket i København i diplomatariskt aftryck utgifven af *Ludvig Larsson*. Københ. 8:o. XXVII + 75 s. Kr. 3.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 311, av E. H. Lind. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 10, av O. Brenner. — Deutsche Litteraturzeitung 1884 N:o 30, av J. Hoffory.

3. Danska.

a) Grammatik, lexikografi.

Andersen, N. Mindre dansk Sproglære. Nr. 3. 3dje Udg. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Andersen, V. Danske Retskrivningsøvelser for Skolens laveste Klasser. Københ. 8:o. 40 s. Kr. 0,50.

Blandinger til oplysning om dansk sprog i ældre og nyere tid, udgivne af universitets-jubilæets danske samfund ved samfundets sekretær. Tredje hefte. Københ. 8:o. S. 165—226. Kr. 1,50.

Bojesen, B. Dansk Sproglære til Brug ved Undervisningen i Borger- og Almueskoler. 6te Udg. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

Bondesen, N. W. T. Ledetraad ved den grammatiske Undervisning i Modersmaalet. 5te Opl. Københ. 8:o. 92 s. Kr. 0,80.

Bruun, C. F. Om Bogstavlydenes Længde i danske Ord (ogsaa kaldet Ordenes Tonehold og Tonelag). Et Bidrag til Læren om Udtalen i Dansk. Horsens. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Dahl, H. Om vore blades røgt af modersmaalet. Kolding. 8:o. 62 s. Kr. 0,75

Dorph, C. Kortfattet dansk Sproglære med Retskrivnings- og Skilletegnsregler. 6te Udg. Københ. 8:o. 52 s. Kr. 0,65.

Hansen, M. Mørk. Sønderjydernes Kamp for Modersmaalet. Med Kort, Portræter o. s. v. Ved Udvalget til Folkeoplysningens Fremme. (Folkelæsning 16). Københ. 8:o. 240 s.

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 5, 6. Københ. 8:o. S. 417—608. Kr. 2,50 häftet.
Skrifter udg. af Universitets-Jubilæets danske samfund.

Nielsen, O. Olddanske Personnavne. Udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund. Københ. 8:o. XVI + 118 s. Kr. 2,50.
Utgör Första Afdeling af Olddanske Navne samlede af O. Nielssen.
Anm.: Deutsche Litteraturzeitung 1884 sp. 1465, av E. Mogk.

— Bidrag til Fortolkning af danske Stednavne.
Blandinger udg. af Univ.-Jubilæets danske Samf. H. 3, s. 168—192.

Pedersen, K. Dansk Sproglære. 4 Opl. Køb. 8:o. 30 s. Kr. 0,10.

Rosenberg, C. Vor versbygnings grundlove.
Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1883, s. 271—308. Delvis en kritik av E. v. der Reckes arbete: Principerne for den danske verskunst. — Även i särtryck.

Rørdam, H. F. Om danske Slægtnavne.
Blandinger udg. af Univ.-Jubilæets danske Samf. H. 3. s. 219—226.

Steenstrup, C. H. R. Hafnæ — ikke Hafnælag.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 5, B. 4, s. 519—521.

Svendsen, S. Kortfattet dansk Sproglære. Trykt som Manuskript til Brug for Navigationsskolerne. Frederiksborg. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

b) Texter.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid, udgivne ved *Kr. Erslev* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Første Hæfte. Københ. 8:o. 320 s. Kr. 3.

Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V's danske Lov (1536—1683). Udg. af *H. F. Rørdam.* 2. Binds 1. Hefte. Københ. 8:o. 192 s.

Det Arnamagnæanske håndskrift nr. 187 i oktav, indeholdende en dansk lægebog. Udgivet og forsynet med en ordbog af *Viggo Såby.* Første hæfte. Københ. 8:o. 96 s. + 1 faksimile. Kr. 2,50.
Utgör n:o 12 af skrifter utgifna af Universitets-jubilæets danske samfund.

Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728. Udgivet af *O. Nielsen.* B. 6, h. 1. Københ. 8:o. 400 s. Kr. 4.

Kong Christian Vs egenhændige Dagregister for Aaret 1693 (Forts).
Aarsberetn. fra det k. Geheimearchiv. B. 7.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 7de Hefte (1641). Københ. 8:o. 160 s. Kr. 3.

Samling af Kongens Rettertings Domme 1595—1604. Udgivet af *V. A. Secher* med offentlig Understøttelse. Køb. 1881—83. 8:o. 2 + XXXXIV + 693 s. Latinsk tit.: Judicia placiti regis Daniæ justitiarii.
Anm.: Literar. Centralbl. 1884 sp. 186, av K. M[aure]r.

4. Norska.

Grammatik, lexikografi.

Hofgaard, S. W. Norsk grammatik til skolebrug. Fjerde oplag. Kristiania. 8:o. IV + 89 s. Kr. 0,90.

Knudsen, K. Norsk blandkorn. II. Kristiania. 8:o. 4 + 348 + 4 s. Kr. 1.
Del 1. 1882.

Rygh. O. Oplysninger til Throndhjemske Gaardnavne (Inderøen, Ytterøen, Rissen). Throndhjem. 8:o. 61 s.
Särtryck ur Det kgl. norske vidensk. selsk. skrifter 1882.

Röst, O. Noget om norske Folkenavne med særligt Hensyn til Navneskikken i Tønsæt og omliggende Bygder. Hamar. 8:o. 40 s. Kr. 0,35.

5. Svenska.

a) Grammatik, lexikografi.

Ahlén, K. Om verbets syntax i den äldre fornsvenskan. Örebro. 4:o. 24 s.
Särtryck ur Örebro högre allm. läroverks årsredogörelse 1882—83.
Flodström, I. Om förbättringarna i vår rättskrifning särskildt med afseende på vokalbeteckningen.
Pedagogisk tidskr. 1883 s. 230—232.
Freudenthal, A. O. Svenska rättskrifningsöfningar, till skolornas tjänst utarbetade. Helsingfors. 8:o. 38 s. Penni 25.
Anm.: Tidskr. utg. af pedagog. fören. i Finland 1883 s. 301, av E. Lagerblad.
Handledning vid första undervisningen i svenska språket. Göteborg. 8:o. 18 s.
Hernlund, H. Förslag och åtgärder till svenska skriftspråkets reglerande 1691—1739 jämte en inledande öfversigt af svenska språkets ställning under den föregående tiden. Bidrag till modersmålets historia. Sthm. 8:o. IV + 2 + 118 s. Kr. 1.
Utgiven som specimen för lektorat.
Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1883 s. 562, av G. Stjernström. — Nordisk revy 1883—84 sp. 46, av Ad. Noreen. — Historisk tidskrift (svensk) 1883, s. XLVII.
Hildebrand, H. Hvad är vingæf?
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1883 s. 124—129.
— Hvad betyder inna vingæf?
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1883 s. 73—80.
Karlsson, K. H. Växlingen mellan *a* och *æ* i stamstafvelser uti Vestgötalagen I—V.
Arkiv för nord. filol. I. s. 385—392.
Kock, Axel. Ordförklaringar. (Sokn ok ostbytta. Foræmna. „Göthes och Vendes konung“).
Arkiv för nord. filol. I s. 209—217. Även i särtryck.
— Om svenskans behandling af ljudförbindelsen *iū* och om fornsvenskans *l*-ljud. En undersökning med stöd af svenska landsmål. Sthm. 8:o. 13 s.
Svenska landsmålen II. 12.
— Om vokalisationen i fornsvenskan.
Forhandl. paa det 2det nord. filologmøde i Kristiania s. 194—197.
Lagerblad, E. Några ord i rättskrifningsfrågan.
Tidskr. utg. af pedagog. fören. i Finland 1883 s. 47—60.
Landtmanson, C. Öfningsbok för den första undervisningen i svenska språkets rättskrifning och formlära samt i satslära. Till folkskolornas och de allmänna läroverkens tjänst. Upsala. 8:o. VII + 96 s. Kr. 0,75.
Lindal, P. J. Upplands ortnamn (början).
Upplands fornminnesfören:s tidskr. B. 2, s. CXLV—CLX.
Linder, N. Några anmärkningar om slutartikeln i svenska språket. Kristiania. 8:o. 14 s.
Särtryck ur Forhandl. paa det 2det nord. filologmøde i Kristiania, s. 200—211.

Lyttkens, I. A. Läslära eller metodik för undervisningen i läsning efter ljudmetoden, under första lästerminen. Lund. 8:o. 80 s. Kr. 0,85.

Noreen, Ad. Aperçu de l'histoire de la science linguistique suédoise. Extrait du Muséon. Louwain. 8:o. 35 s. Kr. 1.
Anm.: Finsk tidskr. T. 17 s. 233, av K. L[indströ]m. — Revue critique XVIII, 1 s. 59.

Norelius, F. V. Strödda anteckningar om svenskt språkbruk under 1600- och 1700-talen.
Arkiv for nord. filol. I s. 218—234.

Ohlsson, V. Metodiska anvisningar. Försök till handledning i praktisk och åskådlig behandling af språkläran i folkskolan. Nora. 8:o. 39 s.

Om *e* och *ä* såsom ljudtecken i svenska språket. Ett inlägg i en dagens fråga. (Undert. J. U.).
Finsk tidskr. T. 14 s. 285—297.

Ordlista öfver svenska språket. Utgifven af Svenska akademien. 5 uppl. Stockholm. 8:o. 8 + 334 s. Kr. 3.

Rydqvist, J. E. Svenska språkets lagar. Kritisk afhandling. Sjette bandet. Efter författarens död utgifvet af *K. F. Söderwall.* Lund. 8:o. VI + 548 s. Kr. 10.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 310, av Fr. Tamm. — Historisk tidskr. utg. af Svenska hist. fören. 1883 s. LVIII. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 9, av Axel Kock.

Schultz, V. E. Grammatiska iakttagelser.
Skolan och hemmet III, S. 80—100. Egentl. kritik af D. A. Sundéns svenska språklära.

Sjögren, Otto. Om svenska språkets ortografi under karolinska tidehvarfvet. Sthm. 8:o. 4 s.

Sundén, D. A. Svensk språklära i sammandrag för de allmänna läroverken. Sjunde, delvis omarbetade upplagan. Sthm. 8:o. V + 218 s. Kr. 1,50.

— Svensk språklära för folkskolan. 8de uppl. Sthm. 12:o. 108 s. Kr. 0,50.

— Svensk rättskrifningslära. 7de uppl. Sthm. 12:o. 4 + 84 s. Kr. 0,50.

Törnberg, E. J. Bokstafveringslära (företrädesvis bygd på stafvelseqvantiteten) för folkskolan. Sthm. 8:o. 29 s. Kr. 0,25.

b) Texter.

Bidrag till Finlands historia. Med understöd af statsmedel i tryck utgifna af finska statsarkivet genom *Reinhold Hausen.* D. 1 h. 2. Helsingfors. 8:o. S. 225—456. Mark 3,75.
Anm.: Finsk tidskr. T. 15 s. 46, av M. G. Schybergson. — Literar. Centralbl. 1884 N:o 41. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 s. 522.

Consistorii academici vid Åbo universitet äldre protokoller. Utgifna af finska historiska samfundet. I. Förra häftet. Tryckt med anslag ur Längmanska statsfonden. Helsingfors. 8:o. 318 s. Kr. 3.

Dombok för sydvestra Tavastland 1506—1510, jämte fragment af en dombok af 1464 samt en skatteräkenskap, begge för Egentliga Finland.

R. Hausen, Bidrag till Finlands hist. I s. 125—300.

Heliga Birgittas uppenbarelser. Efter gamla handskrifter utgifna af *G. E. Klemming*. Femte bandet: bihang. (Första häftet). Sthm. 8:o. 144 s. Kr. 2,25. Utgör n:o 81 av Samlingar utg. af svenska fornskriftsällskapet.

Konung Gustaf den förstes registratur. Utgifvet af kongl. riksarchivet genom *Victor Granlund*. VIII. 1532 och 1533. Andra häftet. Sthm. 8:o. S. 241—430 + 51 s. register. Kr. 4. — IX. 1534. Första häftet. Sthm. 8:o. 240 s. Kr. 3,75.

Handlingar rörande Sveriges historia. Första serien.

Läke- och örteböcker [utg. af *G. E. Klemming*]. Första häftet. Sthm. 8:o. 152 s. Kr. 2,25.

Saml. utg. af Svenska fornskriftsällskapet H. 82.

Prytz, A. J. En lustigh comoedia om konung Gustaf then första. Tredje gången upplagd. Med ett tillägg om de folkliga beståndsdelarne i det svenska skoldramat. Upsala. 8:o. 156 s.

Bihang till tidskr. Svenska landsmålen.

Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884 s. 140, av A. Kock. — Nordisk revy 1883—84 sp. 103, av H. S[chück].

Rikshufvudboken för 1573 jämte sammandrag af rikshufvudboken för 1582, utgifna af kongl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Sthm. 8:o. 152 s. Kr. 2,50.

Historiska handlingar del. 12 n:r 1.

Svenskt diplomatarium från och med år 1401 utgifvet af riksarchivet genom *Carl Silfverstolpe*. Andra delen. Tredje häftet. Sthm. 4:o. S. 457—576. Kr. 2,50.

Anm.: Deutsche Litteraturzeitung 1884 sp. 1837, av K. Lehmann.

Sverges traktater med främmande makter jämte andra dithörande handlingar utgifna af *O. S. Rydberg*. Andra delen. II. 1361—1408. Sthm. 8:o. S. 321—760 + X + 2 pl.

Anm.: Hist. tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884 s. XXV, av E. H[ildebrand].

Äldre Västgötalagen öfversatt och förklarad. Akad. afhandling af *Ivar Otman*. Helsingfors. (Å sista sidan Borgå). 8:o. IX + 147 + 2 opag. s.

Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 17, av Ad. Noreen. — Finsk tidskr. T. 15 s. 372, av A. O. Freudenthal.

6. Dialekter.

a) Grammatik, lexikografi.

Blumenberg, H. G. Ur allmogens mål och seder i Kårsta med omnejd.
Upplands fornminnesfören:s tidskr. B. 2 s. CXXXVII—CXLII.

Ericsson, G. Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne härads folkspråk, Södermanlands fornminnesförening tillegnade. (Fortsättning).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. IV s. 27—69. — Omfattar bokst. S.

Feilberg, H. F. Plan for en ordbog over jysk folkemål.
Nord. tidskr. for filol. N. R. VI s. 1—22.

Lundell, J. A. Om dialektstudier med särskild hänsyn till de nordiska språken.
Forhandl. paa det 2:det nord. filologmøde i Kristiania, s. 7—35.

Noreen, Ad. Ordlista öfver Dalmålet i Ofvansiljans fögderi efter A. Steffenburgs, Hans Erssons och egna anteckningar. Sthm. 8:o. 240 s. + en karta.
Särtryck ur Svenska landsmålen IV.

b) Texter.

Aeventyr fra Jylland, samlede af Folkemunde ved *Evald Tang Kristensen*. Anden Samling. Udgivne med offentlig Understøttelse. Viborg. 8:o. XVI + 384 s.
Utgör Saml. 7 af Jydske Folkeminder, samlede af E. T. Kristensen.

Asbjørnsen, P. Chr. Auswahl norwegischer Volksmärchen und Waldgeistersagen übersetzt von H. Dehnhardt. Mit 106 Illustr. nach Originalzeichnungen. Leipzig. 8:o. VI + 289 s.
Anm.: Centralorgan für Gymn. wes. 12, 109 av L. Freytag.

Cavallius, G. O. H. & G. Stephens. Schwedische Volksmärchen, ausgewählt und bearbeitet von B. Turley. Leipzig. 8:o. VIII + 316 s.
Anm.: Centralorgan für Gymn. wes. 12, 110 av L. Freytag.

Danmarks gamle Folkeviser, udgivne af *Svend Grundtvig*. Fjerde Del. Københ. 1869—83. 4:o. 6 + 902 s.

Danske Folkeæventyr, ved *S. Grundtvig*. Med 66 Billeder, tegnede af danske Kunstnere. Københ. 8:o. 190 s. Kr. 3,50.

Danske Kæmpeviser og Folkesange fra Middelalderen, fornyede i gammel Stil af *Svend Grundtvig*. Med 6 Melodier. Andet Oplag. Københ. 8:o. 180 s. Kr. 1.
Folkelæsning 11.

Folkvisor. (Saml. af *Emil Öberg*).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. IV s. 3—26.

Sagn og Overtro fra Jylland, samlede af Folkemunde ved *Evald Tang Kristensen*. Udgivne med offentlig Understøttelse. Viborg. 8:o. VIII + 392 s. Kr. 4.
Utgör Saml. 6 af Jydske Folkeminder, samlede af E. T. Kristensen.

Sagor och äfventyr berättade på svenska landsmål af *G. Djurklou*. Med illustrationer af *Karl Larsson*. Sthm. 8:o. VI + 244 + XXXIV s. Kr. 4.

Anm.: Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884 s. 490, av Aug. Stenström. — The Academy 1884, 1, s. 388.

Sägner. (Fortsättn.)

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. IV s. 110—116.

Sørensen Thomeskjær, C. Nowe Smaafaatelenge aa Visse. Fræ Træskuejnen ved Silkibaarre. Kjøb. 8:o. 56 s. Kr. 0,75.

V. Mytologi.

Beauvois, E. L'autre vie dans la mythologie scandinave. Louvain. 8:o. 23 s.

Extrait du Muséon II.

Bugge, S. Om enkelte nordiske Mythers Oprindelse.

Forhandl. paa det 2:det nord. filologmøde i Kristiania, s. 218—238.

Calaminus, W. Die Liebe des Königs Helgi und der Walkyrie Sigrun. Eine altgermanische Helden- und Herzensgeschichte aus dem 8. Jahrhundert; nach den drei Helgiliedern der älteren Edda mitgeteilt.

Archiv f. das Studium der neueren Sprachen u. Lit. B. 69 s. 37—62.

Dorph, C. Omrids af den nordiske Mythologie. Til Skolebrug 9. Udg. Københ. 8:o. 40 s. Kr. 0,50.

Ett och annat ur den fornnordiska gudasagan. (Efter ett föredrag vid läraremötet i Ytterlännäs). Hernösand. 16:o. 15 s.

Gervais, E. Die Tyrfingschwertsage.

Literar. Merkur 1883—84 No. 2.

Kolmatschewski, L. Zamietki o Gylfaginning. Kasan 1881. 8:o. 2 + 52 s.

Lange, J. Et orientalsk mythologisk Motiv, der spiller en Rolle i de nyeste Undersøgelser om nordisk Mythologi.

Udsigt over det philol.-hist. Samf.s Virksomhed 1880—82 s. 13—14.

Müller, S. Grundtræk af den nordiske Mythologi. Efter N. M. Petersen. Til Skolebrug. Københ. 8:o. 30 s. Kr. 0,50.

Nordlander, J. Mytiska sägner från Norrland. Sthm. 8:o. 32 s.

Särtryck ur Sv. fornminnesfören:s tidskr. B. 5.

Qvanten, E. v. Sophus Bugge och Eddamyterna.

Finsk tidskr. T. 15 s. 401—427.

Sander, Fr, Hvem var Sigurd Fafnersbane? Ett bidrag till frågans besvarande hemtadt från runskriften å rökstenen i Östergötland. Sthm. 8:o. IV + 248 s. + 4 pl. Kr. 4.

Schrammen, J. Nordisch-germanische Götter- und Heldensagen. Hilfsbuch zur Verbreitung der alten Mythen und zur Erklärung der aus denselben geflossenen Neuschöpfungen. Cöln. 8:o. 186 s. Mark 2.

Stephens, G. Prof. S. Bugges Studier over nordisk Mythologi. Oversat efter „Mémoires des Antiquaires du Nord 1882—84" og gjennemset af Forf.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1883 s. 215—363.
— Prof. S. Bugge's studies on northern mythology shortly examined. With many illustrations. London. 8:o. 181 s. Sh. 8.
Amn.: Revue critique XIX, 1 s. 269, af E. Beauvois. — The Academy 1884, 1 s. 388.
Symons, B. Eene revolutionaire theorie op het gebied der germaansche mythologie.
De Gids 1883, juli.

VI. Fornkunskap, kulturhistoria m. m.

Baltzer, L. Hällristningar från Bohuslän (Sverige). Tecknade och utgifna af L. Baltzer. Med förord af Viktor Rydberg. H. 3, 4, 5. Göteborg. Fol. Pl. 7—16 + 4 bl. text.
Dunger, H. Der Tristanteppich von Schwarzenberg.
Germania N. F. 16 s. 1—9.
Gustafsson, G. A. & Leffler, L. Fr. Ett gotiskt alfabet, inristadt å en i Uppsala Museum förvarad sten. Sthm. 8:o. 12 s.
Särtryck ur Vitterhetsakad:s månadsblad 1882.
Hildebrand, H. Heraldiska studier. I. Det svenska riksvapnet. 8:o. 98 s.
Antiqvarisk tidskr. för Sverige. D. 7 Nr. 1.
Anm.: Historisk Tidskr. (svensk) 1883 s. LIII.
Horn, Fr. Winkel. Kort Udsigt over Nordens Oldtidsminder. Kjøb. 8:o. 68 s. Kr. 1.
Särtryck ur Nordens Historie af N. Bache B. 1.
Nordin, Fr. Fornlemningar i Tingstäde socken på Gotland, på kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens bekostnad undersökta år 1879. Sthm. 8:o. 28 s.
Särtryck ur Sv. fornminnesfören:s tidskr. B. 5.
Petersen, Henry. Danske geistlige Sigiller fra Middelalderen. Tegnede og lithograferede af T. Bergh. H. 1, 2. Københ. Folio. 20 s. + 15 pl.
Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1883 s. 570, av H. J. Huitfeldt-Kaas.
Prahl. Gallehuus und die goldenen Hörner.
Am Urdhs-Brunnen. Jahrg. 2 h. 7 s. 4—14.
Teckningar ur svenska statens historiska museum, utgifna af *Bror Emil Hildebrand* och *Hans Hildebrand.* Tredje häftet. (Serien V. — Plancherna 1—5). Sthm. Fol. 12 s. + 5 pl. Kr. 5.
Wittlock, J. A. Jordfynd från Värends förhistoriska tid. Supplement I.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1883 s. 159—184.
Zum Fundort der goldenen Hörner.
Am Urdhs-Brunnen. Jahrg. 2 h. 8 s. 12—14.
Zur Geschichte der bei Gallehuus gefundenen goldenen Hörner.
Am Urdhs-Brunnen. Jahrg. 2 h. 4, 8.

Bang, W. Præstegaardsliv i Tidsrummet fra Reformationen til det syttende Aarhundredes Slutning.
Historisk Archiv. N. R. IX s. 1—25 och X s. 69—98, 200—228 och 338—359.

Beauvois, E. La vendetta dans le nouveau monde au XIe siècle d'après les textes scandinaves. Louwain. 8:o. 28 s.
Särtryck ur „Muséon" 1882.

Benzon, C. Sammenlignende Oversigt over danske og franske Ordsprog og Mundheld. Københ. 8:o. 72 s. Kr. 1,50.

Bergman, C. J. Om Gotlands folklekar. 3 uppl. Visby. 8:o. 46 s. Kr. 0,50.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 121, av C. G. Stjernström.

Bjarnason, Þ. Um fiskiveiðar íslendinga og útlendinga vid Ísland að fornu og nýju.
Tímarit 1883 s. 166—242.

Blom, O. Danske Stykkestøbere og Stykkestøberier for Metalskyts.
Hist. Tidsskr. (dansk). 5 R. B. 4 s. 375—438.

Bohlin, K. Folktoner från Jämtland. Upptecknade år 1880. Sthm. 8:o 36 s.
Svenska landsmålen. B. 2, h. 10.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 244, av K. Valentin.

F[reudenthal], A. O. Skrock och vidskepliga bruk hos svenska allmogen i Vasabygden. Ett litet bidrag till svensk etnografi. Helsingfors. 8:o. 31 s.
Särtryck ur „Nya pressen".
Anm.: Finsk tidskr. T. 15 s. 373, av K. Lindström.

Grundtvig, F. L. Fuglene i Folkets Digtning og Tro. Fire Foredrag, holdte i Foraaret 1881. Københ. 8:o. 128 s. Kr. 1,50.

Gåtor från Åkers och Öster-Rekarne härad. (Fortsättn.)
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. IV s. 69—73.

Hansen, R. Gamle Minder eller Træk fra Folkets Liv og Tankesæt fra det 17de og 18de Aarhundrede. II. Stavnsbaandets Dage. Gjengivne efter mundtlige Fortællinger. Odense. 8:o. 248 s. Kr. 1,75.

Hildebrand, H. The industrial arts of Scandinavia in the pagan time. With numerous woodcuts. London. 8:o. VIII + 150 s.
Published for the committee of council on education.
Anm.: The Athenæum 1884 s. 309.

— Är Gotlands medeltidskonst inhemsk eller ej? En undersökning.
Svenska fornminnesfören:s tidskr. B. 5 s. 163—170.

Hildebrandsson, H. H. Samling af bemärkelsedagar, tecken, ordspråk och skrock rörande väderleken. Sthm. 8:o. 118 s.
Antiqvarisk tidskr. för Sverige. D. 7 n:o 2. Även i särtryck.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 120, av J. A. Lundell.

Holm, V. Efterretninger om Borger- og Kjøbmandslaget i Nykjøbing paa Falster. Lokalhistorisk Skizze fra det 17de og 18de Aarhundrede. Nykøbing. 8:o. 76 s.

Købke, P. De danske Kirkebygninger. Kortfattet Oversigt. Med 206 Billeder. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Københ. 8:o. 120 s. Kr. 0,90.
Folkelæsning N:o 131.
Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884 s. 319.

Köersner, V. Julen i Norden under hednatiden.
„Julqvällen, utg. af publicistklubben", 3 årg. s. 2.

Lund, Tr. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I. Indre Historie. Femte Bog. Dagligt Liv: Fødemidler. Københ. 8:o. 454 s. Kr. 6,50.

Løffler, J. B. Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder (den romanske Periode). Med Illustrationer af Forfatteren. Udgivet med Understøttelse af Carlsberg-fonden. Københ. 8:o. 316 s.
Anm.: Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884 s. 319.

Mandelgren, N. M. Atlas till Sveriges odlingshistoria. Afdelningen XI: Helgedomar. Häft. I med X plancher eller 202 ritningar, jemte tillhörande text. Sthm. Stor 4:o. 35 s. + 10 pl. Kr. 12.
Titel och text på svenska och franska.

Maurer, K. Der Elisabeth von Schönau Visionen nach einer isländischen Quelle.
Sitzungsbericht der bayer. Akademie der Wissensch. 1883. Philos.-philol. u. hist. Classe, s. 401—423.

Melger, C. H. Die Statuten des Verbandes der Flensburger Schmidegesellen aus dem 15—16 Jahrhundert. Berlin. 4:o. 28 s.

Petersen, Henry. Skjoldefrisen i Sorø Kirke.
Särtryck ur Aarbøger for nord. oldkynd. og hist. 1883 s. 1—54.
Anm.: Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1883 s. 568, av H. J. Huitfeldt-Kaas.

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Samlede og udgivne af *V. Dahlerup, H. J. Holm, O. V. Koch* og *H. Storch.* Femte Række. 2—3. Hefte. Københ. Fol. 6 bl.

Vidskepelse. Besvärjelse och läsning.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. IV s. 74—80.

Vidskepelse. Menniskors sjukdomar och deras botemedel.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. IV s. 81—102.

Vidskepliga bruk och märkelsedagar vid jordbruket. Utdrag ur Södermanlands fornminnesförenings samlingar.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. IV s. 102—109.

Worsaae, J. J. A. The industrial arts of Denmark, from the earliest times to the danish conquest of England. London. 8:o.
Published for the committee of council on education.
Anm.: The Antiquary VII s. 264. — Antiqvitetsakad:s månadsblad 1883 s. 93, av H. Hildebrand.

Øverland, O. A. Bonden og Lensherren.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 203—207.

— „Sjurdsmessedagen".
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 207—208,

Berg, W. Slottsruinen på Ragnhildsholmen. Sthm. 8:o. 132 s. + 2 kartor och 3 pl.
Bidrag till känned. om Göteb:s och Bohusl. fornm. o. hist. B. 2.

Birger Trolles skatteräkenskap för Åbo slott 1463—1464.
R. Hausen, Bidrag till Finlands hist. I s. 321—356.

Boesen, J. E. Træk af retsudviklingen i Norden i den ældre middelalder.
Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed 1880—82 s. 10—13.

Brandt, Fr. Forelæsninger over den norske Retshistorie. II. Kristiania. 8:o. VIII + 431 s. Kr. 6.
Anm.: Literar. Centralbl. 1884 sp. 1020, av K. L[ehmann?]. — Zeitschr. der Savignystift. für Rechtsgesch. V s. 229, av K. Lehmann.

Briem, E. O. Um Lopt hinn ríka Guðormsson og Halldór prest Loptsson og framætt þeirra.
Tímarit 1883 s. 97—138.

Claudii Clavi karta och beskrifning öfver Norden från år 1427. Facsimile ur en handskrift af Ptolemæi Cosmographia, tillhörig stadsbiblioteket i Nancy.
Bihang till A. E. Nordenskiölds afhandl. om bröderna Zenos resor i Studier och forskningar etc.

Delarc, O. Les Normands en Italie depuis les premières invasions jusqu'à l'avènement de S. Grégoire VII. (859—862, 1016—1073). Paris. 8:o. XI + 578 s.

En gammel Danmarkshistorie for år 826—1157, almindelig kaldet Roskilde-krønniken, oversat fra Latin af *M. Bredsdorff* [efter Script rer. dan. 1.]. Odense. 8:o. 34 s.
Särtryck ur Nordisk Maanedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning 1883.

Fontell, A. G. Om svenska och finska rätten. Akad. afh. Helsingfors. 8:o. 82 s.
Anm.: Finsk tidskr. T. 15, av M. G. Schybergson.

Forssell, H. Sverige 1571. Försök till en administrativ-statistisk beskrifning öfver det egentliga Sverige, utan Finland och Estland. Andra häftet. Sthm. 8:o. S. 113—350. Kr. 4.

Frensdorff, F. Das Stadtrecht von Ripen in seinem Verhältniss zu dem von Lübeck.
Hansische Geschichtsblätter 1883 s. 85—110.

Hasse, P. Die Quellen des Ripener Stadtrechts. Untersuchungen zur dänischen und lübischen Rechtsgeschichte. Hamburg. 8:o. V + 85 s. Mark 3.
Anm.: Deutsche Litteraturzeit. 1883 No. 29, av O. Gierke. — Literar. Centralbl. 1883 sp. 1512. — Rostocker Zeitung 1883 No. 293, av Krause. — Hist. tidsskr. (dansk). 5te R. B. 4 s. 480, av V. A. Secher. — Krit. Vierteljahrschr. N. F. VII, 4, av M. Pappenheim.

Hausen, R. Kuustö slott. Historisk-arkeologisk beskrifning. Senare häftet. Helsingfors. 4:o. s. 47—76 + 3 pl. och 1 karta. Mark 5.

Hildebrand, H. Lifvet på Island under sagotiden. Andra omarbetade upplagan. Sthm. 8:o. 8 + 318 s. Kr. 3,75.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 168, av Rolf Arpi. — Finsk tidskr. T. 16 s. 307, av A. O. F[reudenthal]. — Centralorgan. f. d. Realschulen 12 s. 361, av H. Lenk.

Höjer, Nils. Bidrag till varägerfrågan.
Historisk tidskr. utg. af svenska hist. fören. 1883 s. 323—354.

Johan Bures Utdrag ur Konung Erik XIII:s af Pommern numera förkomna skattebok för år 1413.
R. Hausen, Bidrag till Finlands hist. I. s. 301—319.

K[norring], *O. v.* Om nordmannatågen i nionde seklet, populärt utkast för Svenska familj-jouralen af O. v. K.
Svenska familj-journalen 1883 s. 129—130 och 142—143.

Kyrkoräkenskap för Kalliola (Tyrvis) socken i Satakunda 1469—1524.
R. Hausen, Bidrag till Finlands hist. I. s. 357—420.

Landtmanson, I. S. Sv.nsk rättshistoria i utlandet. Karl v. Amira, Altschwedisches Obligationenrecht. Upsala. 8:o. 71 s. Kr. 1.
Särtryck ur Upsala universitets årsskrift 1883.

Lehmann, K. & H. Schnorr v. Carolsfeld. Die Njálssage insbesondere in ihren juristischen Bestandtheilen. Ein kritischer Beitrag zur altnordischen Rechts- und Literaturgeschichte. Berlin. 8:o. VI. + 234 s. M. 6.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 4, av O. Brenner. — Nordisk revy 1883—84 sp. 295, av I. L[andtmanson]. — Literar. Centralbl. 1883 sp. 766, av K. Maurer. — Anz. f. d. Alterth. 1884 s. 68, av R. Heinzel. — The Academy 1885, 1 s. 13, av F. York Powell. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 N:o 35, af Zorn.

Leibniz' bref till Sparfvenfelt. Utgifna af *Harald Wieselgren.*
Antiqv. tidskr. för Sverige. VII. 3.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 136, av H. Hjärne. — Historisk tidskr. (svensk) 1883 s. XL, av H.

Löher, F. v. Über Alter, Herkunft und Verwandtschaft der Germanen.
Sitzungsberichte der philos.-philol. u. hist. Classe der bayer. Akad. der Wissensch. 1883 s. 593—633.
Anm.: Jahresber. der german. Philol. 1884 s. 43.

Maurer, K. Das Verdachtszeugnis des altnorwegischen Rechts.
Sitzungsber. der philos.-hist. Classe der bayer. Akad. der Wissensch. 1883 s. 548—592. Även i särtryck.
Anm.: Deutsche Litteraturzeitung 1884 sp. 946, av K. Lehmann.

— Die unächte Geburt nach altnordischem Rechte.
Sitzungsbericht der k. bair. Akad. der Wissensch. philos.- philol,- u. hist. Classe 1883 s. 3—86.
Anm.: Literar. Centralbl. 1883 sp. 977, av K. L[ehmann?]. — Krit. Vierteljahrschrrift für Gesetzgeb. 1883 No. 6.

Munck, J. Navigatio septentrionalis. (En dansk Polarexpedition i det 17de Aarhundrede.) Med Indledning, Noter og Kort. Paany udg. af *P. Lauridsen.* Københ. 8:o. 122 s. + 3 kartor.

Nordenskiöld, A. E. Om bröderna Zenos resor och de äldsta kartor öfver Norden. Tal vid presidiets nedläggande i k. vetenskapsakademien den 12te April 1882.
Studier och forskningar föranledda af mina resor i höga norden s. 1—60 + 1 karta och 10 s. bih.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 profn. s. 6, av H. Hjärne (jfr. sp. 36).

Rygh, G. Hemming Gad.
Historisk Archiv. N. R. IX s. 81—97.

Schröder, R. Gesetzsprecheramt und Priesterthum bei den Germanen.
Zeitschr. der Savigny-Stiftung IV, 3. s. 215—231.

Schybergson, M. G. Ur Finlands medeltid.
Finsk tidskr. T. 15, s. 46—51.
Steenstrup, Japetus. Zeniernes Reiser i Norden. Kritisk Fremstilling af det sidste Tiaars vigtige Bidrag til Forstaaelsen af Venetianerne Zeni's Ophold i Norden og Reiser i dette mellem Aarene 1390 og 1405. (Tvende Foredrag, holdte i det kgl. nord. Oldskrift-Selskab den 13de Dec. 1881 og 16de Mai 1882).
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1883 s. 55—214. Även i särtryck.
Steenstrup, Joh. Christian den fjerde og Vornedskabet.
Hist. Tidsskr. (dansk). 5. R. 4 B. s. 521—527.
Stephens, G. Scholia to prof. Joh. Steenstrups „Danelag".
Blandinger udg. af Univ.-Jubil. danske Samf. H. 3, s. 193—218.
Storm, G. Et byzantinsk Bidrag til Harald Haardraades Historie.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2. B. 4, s. 203.
— Audun Hestakorn og St. Margrete paa Nordnæs.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4. s. 209—252.
— Studie over de Færøiske Sagn om Bispesædet Kirkebø og Kong Sverres Ungdom.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2, B. 4. s. 253—272.
— Om Lendermandsklassens Talrighed i 12. og 13. Aarhundrede.
Historisk Tidsskr. (norsk) R. 2. B. 4. s. 129—188.
Thoroddsen, Þorvaldur. Islands beskrivelse. Efter Lýsing Íslands gefin út af hinu íslenzka þjóðvinafjelagi oversat af *Amund Helland.* Kristiania. 8:o. 8 + 120 s. Kr. 2.
Thomsen, Vilh. Bemærkninger om Varægerspörgsmålet. Genmæle til Hr. N. Höjer. Sthm. 8:o. 19 s.
Bilaga till Historisk tidskr. utg. af svenska hist. fören. 1883.
Wolff, E. Jemförande rättshistoriska studier till de tolf taflornas lag. Göteborg. 8:o. 2 + 192 + 2 s.
Wolff, G. Zwei Straferkenntnisse des Flensburger Magistrats von 1561—1566.
Zeitschr. der Ges. für Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XIII s. 278—282.
Øverland, O. A. Forviklinger paa Oplandene i Midten af det 17de Aarhundrede. Lesjeverkets Optagelse.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 273—303.

Bihang.

Anmälningar af tidigare utkomna arbeten.

Brekke, K. Bidrag til dansk-norskens lydlære. Kristiania 1881.
Anm.: Literaturblatt für germ. u. roman. Philol. 1883 No. 12, av Gust. Stjernström.
Brenner, O. Altnordisches Handbuch. Leipz. 1882.
Anm.: Götting. gel. Anz. 1883 s. 51, av E. Sievers.
Broberg, S. Manuel de la langue danoise. Københ. 1882.
Anm.: Literaturblatt für germ. und roman. Philol. 1883 No. 12, av G. Stjernström.
Elis Saga ok Rosamundu. Herausgeg. v. *E. Kölbing.* Heilbronn 1881.
Anm.: Archiv f. d. Stud. der neueren Spr. u. Lit. B. 69 s. 458.

Háttatal Snorra Sturlusonar herausgeg. v. *Th. Möbius*. II. Halle 1881.

Anm.: Anzeiger für deut. Alterth. 1883 s. 43, av J. Hoffory.

Hazelius, A. Bidrag till vår odlings häfder. 1. 2. Sthm. 1881—82.

Anm.: Anzeiger für deut. Alterth. 1883 s. 304, av R. Heinzel.

Hildebrand, H. Från äldre tider. Sthm. 1882.

Anm.: Finsk tidskr. T. 15, s. 149.

Jómsvíkinga saga efter arnamagnæanska handskriften N:o 291. 4:to, utg. af C. af Petersens. Lund 1882.

Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1883 No. 10, av E. Mogk.

Kock, A. Studier öfver fornsvensk ljudlära. 1. Lund 1882.

Anm.: Revue critique XVII, 2 s. 295.

Recke, E. v. d. Principerne for den danske Verskunst. Kjøb. 1881.

Anm.: Literaturblatt für germ. u. roman. Philol. 1883 No. 6, av E. Mogk. — Jfr Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1883 s. 271. — Literar. Centralbl. 1883 sp. 411, av E. M[ogk?]. — Deutsche Litteraturzeit. 1883 s. 191, av H. Vodskov.

Svenska folksagor, samlade och berättade af *August Bondeson*. Sthm. 1882.

Anm.: Germania N. F. 16, s. 421, av F. Liebrecht. — Svenska landsmålen II, Smärre meddel. s. CII, av Kr. Nyrop.

Nilsson, L. G. Fornisländsk grammatik. H. 2. Sthm. 1881.

Anm.: Nord. tidskr. for filol. N. R. VI s. 164, av J. Hoffory.

Smith, S. B. Om Kjøbenhavns Universitetsbibliothek før 1728. Køb. 1882.

Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 5, B. 4 s. 497, av H. F. Rørdam.

Svahn, O. Språkljud och qvantitativ betoning i högsvenskan. Sthm. 1882.

– Lärobok i välläsning. Sthm. 1882.

Anm.: Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland 1883 s. 232, av E. Lagerblad.

J. A. Lyitkens och F. A. Wulff. Svenska språkets ljudlära och beteckningslära jämte en afhandling om Aksent. Lund. C. W. K. Gleerups förlag 1885.

Den fonetiske litteratur har gjennem ovennævnte arbeide modtaget en overordentlig værdifuld berigelse, idet her et enkeltsprogs lyd og ortografi har fåt en behandling, som i udførlighed og nøiagtighed måske er uden sidestykke i nogen litteratur. At fremstillingen helt igjennem hviler på fonetisk-videnskabelig grund, er formentlig overflødigt at bemerke; forfatterne viser sig overalt som grundige kjendere af den fonetiske litteratur, men lægger samtidig for dagen en originalitet og selvstændighed i behandlingen, som gjør, at de ikke godt kan henregnes til nogen bestemt fonetisk skole, ligesom de også i sjelden grad er fri for sådanne ensidigheder og affeiende domme, som undertiden skjæmmer fonetiske arbeider, der i andre henseender fortjener megen anerkjendelse[1].

Efter en indledning om sprog og lyd i almindelighed, samt om taleredskaberne, går forff. over til *sproglydenes inddeling*. Efter sit lydindhold inddeles disse først og fremst i *selvlyd, medlyd* og *h-lyd*. Denne inddeling er ganske vist praktisk og, sålænge man går ud fra lydindholdet, tillige fonetisk berettiget; derimod kan jeg ikke godt være enig med forff. i, at inddelingen blir den samme, om man går ud fra taleredskaberne. Jeg ser ikke rettere, end at man i sidste tilfælde enten må få to eller fire hovedarter, nemlig lyd som beror 1) på stemme alene — sonanter, 2) på friktion i munden alene — stemmeløse kons., 3) både på stemme og friktion — stemte kons., 4) på ingen af delene — h-lyd. Nu er no. 2 af disse = no. 3 ÷ stemme, og på samme måde er no. 4 = no. 1 ÷ stemme, således at hvis ikke no. 2 og 3 adskilles, så er der heller ingen grund til at opføre no. 4 særskilt. Forff. siger jo selv ganske rigtig (s. 301), at h-lyden ikke har nogen særskilt artikulationsform i munden, men at denne indtager samme stilling som for

[1] Som når f. eks. Techmer ifølge sin fra tysk standpunkt fuldkommen rigtige mening om *a*-lydens „mittlere Lage" simpelthen frakjender ethvert system, som ikke gaar ud herfra, retten til at kaldes naturligt, eller når Trautmann i glæde over sin septimakkord endog eragter, at det Bell-Sweetske vokalsystem slet ikke engang kan komme i videnskabelig betragtning.

den følgende vokallyd allerede under h-lydens frembringelse, således at denne får en modifikation for hver vokallyd, hvilket med andre ord vil sige, at tegnet *h* ikke betegner en enkelt, bestemt lyd, men en tonløs vokal med samme artikulationsform som den efterfølgende tonende, altså f. eks. *ha* = tonløst *a* + tonende *a* osv. (jfr. min Englische Lautlehre § 50). Når derfor forff. samtidig siger, at den svage resonanstone, som altid høres i mundhulen, hører til vokalstillingen, ikke til h-lyden, så er dette en adskillelse af en lyd og dens artikulationsform, som er utilstedelig; enhver lyd beror jo på en vis artikulationsform, og når derfor munden ved enhver h-lyd indtager en bestemt form, så får man sige, at dette virkelig er h-lydens artikulationsform og ikke den efterfølgende vokals[1]. Nu er det vistnok så, at benævnelsen „tonløs vokal" forsåvidt er et uheldigt udtryk, som man ved „vokal" er vant til at forstå en lyd, hvis egentlige kjendemerke netop er stemme alene, og det er derfor et spørsmål, om man ikke helt burde opgive benævnelserne „vokal" og „konsonant" og f. eks. med Techmer kalde dem „Mundøffner" og „Mundschliesser", navne, som man må indrømme er ganske betegnende.

Forfatternes selvstændighed kommer måske mest tilsyne ved deres inddeling af vokalerne, idet de opstiller et fuldstændig nyt vokalskema, der adskiller sig såvel fra den tyske trekant som den engelske firkant. Vokalerne inddeles først efter tungens og læbernes bevægelser i 3 grupper, hver med en hovedserie og to biserier; hver serie har igjen forskjellige trin efter artikulationens grad (ɔ: tungens afstand fra ganen og læberundingens styrke). Til første gruppe henføres de vokaler, som har konstant læbestilling, men foranderlig tungestilling, f. eks. kort sv, *a, æ, e, i;* til anden gruppe de, som både har foranderlig læbestilling og tungestilling, f. eks. *œ, ö, ø, y;* til tredje gruppe endelig de, hvis tungestilling er „jämførelsevis" konstant, men hvis læbestilling er foranderlig, f. eks. langt sv. *a, å, o.*

Uagtet dette vokalsystem vidner om en særdeles nøiagtig analyse af de enkelte vokallyd, maa jeg dog sige, at jeg ikke er bleven

[1] Forholdet er ikke ganske det samme som f. eks. ved *sch*-lydene, der ofte labialiseres foran en følg. „rund" vokal; ti *sch* har en af den følg. vokal fuldstændig uafhængig artikulationsform, hvilket *h* ikke har; men selv ved *sch* får man sige, at labialisationen, om den end er fremkaldt af den følg. vokal, dog virkelig hører til *sch*, ikke til den følg. lyd.

overbevist om, at det som system betragtet står over det Bell-Sweetske. Dets svaghed ligger efter min mening netop i dets tilsigtede fuldstændighed. Forff. mener, at deres tabel skal kunne optage alle mulige selvlyd, idet de dog indrømmer, at det muligens kan blive nødvendigt at tilføie nye serier. Men den samme udvei har man ligeoverfor det Bell-Sweetske. Der findes visselig lyd, f. eks. norsk og svensk lukket *o*, svensk kort *u*, som ikke passer nøiagtig i nogen af Bell-Sweets 36 ruder; men gjaldt det om at skaffe en bestemt plads paa på papiret for hver enkelt lyd, så var der jo intet iveien for at tilføie en eller flere firkanter, f. eks. for lyd med „abnormal rounding" eller „partial rounding" osv. Det er efter anmelderens mening netop den store fordel ved det Bell-Sweetske system, at det som øverste inddelingsprincip holder sig til tungestillingen og betragter alle andre bevægelser eller stillinger af taleredskaberne som sekundære. Strengt taget består jo det Bell-Sweetske system i sin grund ikke af 36 ruder, men blot af 9 eller, hvis man regner forskjellen mellem *narrow* og *wide* som principiel, af 18. Til hver af disse 9 (18) stillinger træder der nu forskjellige modifikationer som mangel på runding, delvis, almindelig eller for sterk runding, ligesom der såvel i den vertikale som i den horizontale retning er plads for snart sagt en uendelighed af mellemtrin. Idethele er der vel neppe opstillet et eneste almindeligt vokalsystem, som ikke på en eller anden måde skaffer plads for alle mulige vokallyd, så hvis det blot kom an herpå, vilde der være „fuldkomne" vokalsystemer nok. Trautmann finder jo uden vanskelighed plads for 280 „durch tonhöhe und gielstellung auf das sicherste bestimmte vocallaute", og endda regner han ikke „die rachen- und kehlnebenvocale", af hvilke de sidste jo rigtignok heller ikke endnu er påviste som eksisterende[1]. Men hovedsagen ved opstillingen af et alm. vokalsystem må være at finde det rigtige inddelingsprincip, og dette mener jeg Bell har gjort ved dertil at vælge tungens forskjellige stillinger. Læbernes stilling er ikke noget så universelt som tungens; man kan godt tænke sig et sprog, som fuldstændig mangler labialiserede vokaler; men en vokallyd uden en bestemt tungestilling er en fysisk umulighed. Fremdeles kan man godt

[1] Hvad det skal tjene til at bestemme lyd, som endnu ikke er påviste som eksisterende, er ikke let at se. Vi har sandelig fuldkommen nok med at bestemme de eksisterende lyd, om vi ikke skal forøge vanskelighederne ved at opfinde nye.

tænke sig et sprog, hvor atter andre momenter end læbebevægelsen træder til og derved frembringer nye nuancer; allerede de almindelige nasalvokaler ligger jo ifølge Trautmann en ters dybere end de tilsvarende rene, således at en inddeling baade efter tungens og læbernes bevægelser strengt taget heller ikke blir tilstrækkelig[1]. Resultatet heraf blir altså, at et vokalsystem, som samtidig tager hensyn til alle de artikulationer, som er afgjørende for vokalens klang, og sådes har en bestemt plads for hver eneste tænkelig vokal, blir en umulighed, medens man ved at nøie sig med at bestemme den vigtigste artikulation, nemlig tungens, får et system, som tilnærmelsesvis optager alle vokaler. Det blir da en særskilt opgave ved behandlingen af enkeltsprogene nærmere at bestemme de momenter, som sammen med tungens stillinger er afgjørende for vokalernes klang i hvert enkelt sprog. Foruden tungestillingen er der dog ogsaa et andet „universelt“ kriterium, man kan gå ud fra, nemlig vokalernes egentoner; det heldigste forsøg på at danne et vokalsystem på grundlag heraf, som jeg kjender, er Trautmanns (i Die Sprachlaute etc.), og det merkeligste er, hvad Trautmann i sit raseri mod det Bell-Sweetske system ikke har været opmerksom på, at hans eget vokalsystem for en væsentlig del falder sammen med netop det Bell-Sweetske, som han synes at have sat sig til livsopgave at bekjæmpe (jfr. min Engl. Lautl. § 10, anm.).

Men naar alt kommer til alt, så er det dog af forholdsvis underordnet betydning, hvilken form man giver sin vokaltabel, når man blot opfatter og beskriver de enkelte vokallyd rigtig, og i denne henseende fortjener forfatterne af Svenska språkets ljudlära den største ros. Beskrivelserne af de enkelte vokallyd er i høi grad udtømmende og nøiagtige og får betydelig forhøiet værd derved, at der under hver enkelt lyd henvises til alle de steder i den fonetiske litteratur, hvor samme lyd er beskreven. Forff.s skjelnen mellem det åbne og halvåbne *e* er af særlig interesse for os nor-

[1] Harmonien i tungens og læbernes bevægelse mellem de af forff. opstillede tre hovedserier er heller ikke ganske fuldkommen. Forff. indrømmer selv ved tredje hovedserie, hvis kjendemerke jo skulde være konstant tungestilling, at denne kun „jämförelsevis“ er konstant. At tungebevægelsen ved denne serie er mindre fremtrædende, har jo naturlig sin grund deri, at afstanden mellem „high“ og „low“ her er mindre end ved „front“ vokalerne, på samme måde, som afstanden mellem en vinkels ben aftager, jo nærmere man kommer vinkelens toppunkt.

mænd, da det uden tvil er sidstnævnte lyd, som i østnorsk byudtale (særlig i Kristiania) erstatter det fuldstændig åbne *e*, og som jeg før selv feilagtig har opfattet som lukket (Eng. lydlære s. 21). Det sees fremdeles, at også i Stockholm (ligesom i Kristiania) det åbne og lukkede korte *e* er faldt sammen til denne halvåbne lyd, således at rim som f. eks. *sett* — *rosett* der ikke har noget stødende ved sig, hvilket de heller ikke har for en indfødt Kristianiamand. Stockholmerudtalen sees også at stemme overens med østnorsk udtale deri, at opr. åbent *e* foran *r* blir til *æ*.

Den samme udførlighed og nøiagtighed, som udmerker afsnittet om vokalerne, gjenfindes også i konsonanternes beskrivelse; særlig interessante er kapitlerne om medlydenes forbindelser og om sproglydenes indvirkninger på hverandre. Overtandlydene (supradentalerne) *n*, *d*, *t*, *s*, om hvis blotte eksistens mange endnu synes at være fuldstændig uvidende, gjøres til gjenstand for en indgående behandling. Merkeligt nok synes supradentalt *l* ikke at forekomme udenfor bygdemålene. Bemerkningen på s. 152, at det „tykke" *l* fremkommer ved, at tungespidsen sættes mod gummen, blir vildledende derved, at det lige efter uden indskrænkning for denne lyds vedkommende siges, at *l*-lyden er holdbar; ti det tykke *l* adskiller sig jo fra de øvrige *l*-lyd netop ved, at det ikke kan holdes, men er en momentan lyd, som fysiologisk ikke har nogen lighed med de egentlige *l*-lyd.

Det er dog ikke blot ved den ypperlige behandling af de enkelte lyd, at disse afsnit udmerker sig; de har måske end større betydning ved de tilføiede udførlige ordlister, der viser lydenes forekomst og fordeling indenfor sproget, og som vidner om en flid og udholdenhed i arbeidet, som kun den, der selv har forsøgt sig på lignende arbeider, tilfulde forstår at vurdere.

Til den egentlige lydlære slutter sig en afhandling om aksent. Den svenske ordaksent deles først i *dynamisk* (= trykaksent) og *melodisk* (= toneaksent). Af den første gives der, når vi med tallene 1, 2, 3, 4 betegner trykkets tiltagende styrke, fire hovedtyper, nemlig 1) 3—2 som i *Anna*, 2) 4—1 som i *Hjalmar*, 3) 1—4 som i *barbar*, 4) 1—3—2 som *hjältinna*. Den melodiske aksent falder i to hovedarter, nemlig 1) den *sammensatte (Anna)*, som indeholder den laveste af alle de toner, som forekommer i sætningen, og 2) den *enkle (Hjalmar)*, som indeholder den høieste. Hver af disse har igjen en „utbildad" form, resp. *hjältinna* og *barbar*. Forskjellen

mellem den sammensatte og enkle melodiske aksent sees at være den samme som i østnorsk (efter prof. J. Storms undersøgelser, se Norvegia 1ste h.), kun med den afvigelse, at i norsk intervallerne er noget større. Hele fremstillingen af aksentlæren er i høi grad interessant og lærerig og må på det kraftigste anbefales til flittigt studium, ligesom forhåbentlig bogen i det hele vil blive en uundværlig håndbog for enhver, som beskjæftiger sig med studiet af levende sprog; det er ikke ofte, man bydes så righoldige og — vel at merke — på samme tid fuldt pålidelige oplysninger som her. De punkter, hvori jeg ovenfor har udtalt en afvigende mening, er tildels endnu gjenstand for strid mellem fonetikerne; mine indvendinger står således ene og alene for min egen regning og kan ingensomhelst indflydelse have på dommen over bogen i det hele. I alle punkter, hvor det kommer an paa erkjendelsen af fonetiske fakta eller på selvstændig indtrængen i et spørsmål, kan bogen fuldstændig måle sig med det bedste af, hvad den fonetiske litteratur har at opvise; det er et verk, som gjør den svenske videnskabelighed ære.

Fredriksstad, 12te januar 1886.

AUG. WESTERN.

Endnu lidt om lakunerne i Gull-þóris saga.

For ganske nylig har jeg modtaget fra herr dr. phil. Kr. Kålund hans afhandling „om lakunerne i Gull-þóris saga" (særtryk af „Arkiv for nordisk filologi", I, s. 179—191), hvor han tilslut ønsker at få nogle oplysninger med hensyn til udfyldningen i midten af sagaen i den af mig besørgede textudgave, trykt i Reykjavik 1878. Det er sandt, som dr. Kålund siger at jeg har ikke udtrykt mig klart nok i fortalen til min udgave med hensyn til „håndskriftet fra Bredefjord", hvorfor jeg vil noget nærmere udtale mig desangående.

Da jeg i sommeren 1877 var hjemme på Bredefjorden, fik jeg til eje dette ovennævnte håndskrift af sagaen, hvori alle lakunerne ere fyldte, akkurat på den måde som der står i min udgave. Ved slutningen af sagaen står, at den er skrevet i marts måned 1858 af Gudbrand Jonsson. Denne mand boede på en hjaleje (udgård) fra Stad på Reykjanes, og er nu død for nogle år. Men han siger intet om, hvilket håndskrift han har skrevet efter. Sikkert er dog det, at dette håndskrift er skrevet 3 år førend Gudbrane Vigfussons afhandling kommer frem i „Ný félagsrit 1861", hvorfor denne udfyldning ikke kan være lavet efter Gudbrand Vigfussons læsning. Jeg kan naturligvis ikke garantere for denne udfyldnings ægthed eller originalitet; dog heldede jeg til den mening, da jeg udgav sagaen i 1878. Men nu efter dr. Kålunds undersøgelser med hensyn hertil forekommer mig ægtheden meget tvivlsom; slutningen af sagaen er også utvivlsomt uægte efter de gjorte undersøgelser med skindbogen (AM. 561,. B. 4.) at dømme. Hvorledes den ovennævnte udfyldning i midten af sagaen så er, da er jeg dog sikker på at min hjemmelsmand Gudbrand Jonsson, som jeg kjender meget godt, har selv ikke kunnet lave den, men må have skrevet den op efter et andet (ældre?) håndskrift, hvilket jeg desværre endnu ikke har kunnet opdage, uagtet jeg har forsøgt det.

Formedelst trykkerens uagtsomhed bleve ikke opfyldningerne i midten og slutningen af Gull-þóris saga 1878 trykte med kursiv, hvilket var mit ønske.

Skinastad i Thingøsyssel, oktober 1885.

THORLEIF JONSSON.

Ytterligare om *ánasótt*.

Till hvad jag, Arkiv III, 188—189, yttrat om *ánasótt* må följande tilläggas:

Såsom D:r Vigfusson benäget meddelat mig, förekommer ett namn *Áni* i den isländska litteraturen för andra personer än Ynglingasagans konung *Aunn*, nämligen i Landnáma „henved 2 *Áni*" (men „omtrent 6 *Ánn*"); dess utom förekommer ett *Ána-brekka* på Island ock en *Ána-vík*[1] på Grönland. Tillvaron av en sådan svag namnform har naturligtvis lätt kunnat bidraga till att *ána* i *ánasótt* uppfattats som nomen proprium ock som svag sidoform till *Aunn*.

Jag nyttjar tillfället att nämna, att jag först en tid efter det att min lilla uppsats om *ánasótt* blivit nedskriven ock till Red:n avsänd blivit i tillfälle få se — förut genom sjukdom därifrån hindrad —, att redan hos Fr. Burg, Die älteren nordischen runeninschriften, p. 52, angivits såsom möjligt, ehuru „betänkligt" antagandet att *ái* kunde hava uppstått ur en genitiv „**ána*", hvars tillvaro i fno. han dock icke känner (såsom ej häller kunde väntas[2]). Av de båda grundformer, som han anser möjliga för

[1] I dessa båda ortnamn kunde dock *Ána* möjligtvis vara att uppfatta på samma sätt som, enligt mig, *ána* i *ána-sótt*, nämligen som gen. plur. av *ái;* dock torde det vara sannolikare, att de äro nom. propr.

[2] Falks förmodan, Arkiv III, 187, att formen *ána* hos Noreen, Ano. Gram. I, 193 „er uddragen af *ánasótt*" kan icke vara riktig. Hos Egilsson angives ingalunda, såsom man af Falks ord möjligen skulle kunna tro, att ordet *ána* skulle höra till vare sig *ái* eller *afi*, utan lemnas ordets etymologi alldeles oförklarad, ock den — av Falk själv anförda — översättning, som Egilsson ger („languor ex senio contractus"), angives genom de därefter hos E. följande orden „vide pros. præc." vara grundad på Snorres förklaring av ordet i Ynglinga-

auna : **ăwĕnōm* eller *aunōm*, kan, då det nu av mig visats, at *ána* fortlever i fno., endast den förra ifrågakomma.

sagan („*þat er síðan kǫlluð Ána-sótt, er maðr deyr verklauss af elli*"). Att i Noreens gram. äldre runspråkets ***auna*** blivit återgivet med *ána* (ej med **ána*) beror, såsom förf., nyligen av mig därom tillfrågad, själv meddelat mig, därpå att till det i språket fortlevande *ái* genitiven av honom antogs hava hetat *ána*.

L. FR. LEFFLER.

Rättelse t. Arkiv III, 189[17]: står: [ock *lé* m.
läs: [ock *lé* ur

Om apokope og synkope og deres forhold til brydningen.

Der kan efter Sievers' undersøgelser (Paul-Braune Beiträge IV, V) ikke længer herske tvivl om, at det urgerm. accentsystem ikke har hvilet paa noget rhythmisk princip, men at dets faststillen og begrundelse kun kan naaes ad sproghistorisk vei. Det er endvidere efter disse undersøgelser klart, at man ogsaa for det germ. vokalbortfald overalt har at søge forklaringen i oprindelige accentforholde. Imidlertid er de speciellere love endnu kun lidet fastslaaede, og den efterfølgende fremstilling af sagens hovedtræk kan derfor paa mange punkter kun blive at betragte som en theori med sterkere eller svagere støttepunkter.

Hvad det enkle ord angaar, kan det ældste germ. princip neppe have været andet end det, at efter hovedtonens forlæggelse til rodstavelsen har bitonen indtaget den indo-germ. høitones plads. Herved belyses mange fænomener i de germ. sprog; saaledes har *i*- og *u*-stammerne i indogerm. uden tvil oprindelig været overveiende oxytona, *a*-stammerne derimod barytona, hvorfor de første i længere tid har bevaret bitone paa themavocalen: heraf forklares det tidligere bortfald af *a*-stammernes udlydende vocal (Sievers, Beitr. V, 116); efter denne antagelse faar ogsaa forholdet *met*(-*orð*) : *gjaf*-(*orð*) en ny og høist interessant belysning, idet man derved slipper ud med at ansætte samme grundformer (som i goth.), men forskjellig betoning, hvorom mere nedenfor. Imidlertid er der mange indicier, der tilsammen kan siges at danne et bevis,

paa, at ogsaa denne sidste levning af et uddød og med sprogets almindelige love usammenhængende princip allerede tidlig er erstattet af et nyt, af en ægte affødning af de nye sprogtilstande. Betænker man nemlig, at flere germ. dialekter (som osax. og ags.) endnu som regel har bevaret germ. udlydende ĭ og ŭ efter kort rodstavelse, men aldrig efter lang, tilligemed en hel række af tilsvarende fænomener inden compositionen, hvorfor nedenfor skal gjøres rede, synes man umulig at kunne komme til andet resultat end det, at allerede i fællesgerm. den tendens har existeret, der i enkeltsprogene fremtræder som lov: i tostavede ord hviler tonen jævnere paa begge stavelser, naar første er kort, end naar den er lang, et betoningsforhold, hvis reflexer vi endnu finder i enkelte af vore dialekter i den gjennemgaaende betoningsovervægt af sidste stavelse i korte tostavede ord som *vika*, *vita* (se herom J. Storm, Norvegia I, s. 62 f.)[1]. Hvorledes imidlertid denne lovs nærmere begrænsning og forhold til den ovenanførte om bitonens plads er, bliver en vanskelig sag at udrede.

Vi gaar over til accentforholdene i det sammensatte ord. Her synes den oprindelige indo-germ. betoning at have været den, der findes i urgamle vediske sammensætninger, hvor hvert led beholder sin accent. Denne leddenes jævne betoning synes i en vis udstrækning at have holdt sig endog langt ned i enkeltsprogenes liv; saaledes lader i noget ældre nordisk et accentsystem med facultativ betoning paa de tvende led sig ved bestemte angivelser constatere[2]. Imidlertid har uden tvil den almindelige germ. accentlov, hvorefter i composita hovedtonen hviler paa første led, allerede tidlig gjort sig

[1] Ligesaa i sv. dial., se Noreen, Arkiv I. 2, s. 159[3].

[2] Se Stjernström og Noreens udgave af Samuel Columbus En Svensk Ordeskjötsel, Indledn. XXI—XXII.; A. Kock, Ljudförsvagning i accentlösa ord, T. f. Fil. N. R. III., s. 247 note, hvor af Andreas Arvidi „Thet Svenske Poeterij“ (trykt aar 1651) anføres en betoning *hw̆sgŭdh* osv.; Arkiv III. 1. pag. 11, 56 ff.; o. fl. st.

gjældende som almindeligt princip; dette bevises ugjendrivelig ved den hyppige og tidlige svækkelse af sidste led. I det hele og store følger nu første leds udlydende vocal de samme regler som themavocalen i det enkle ord, idet ogsaa i første tilfælde saavel den ældste nedarvede som den senere ægte germ. lov for bitonens stilling har øvet sine virkninger. Afvigelserne, specielt det gjennemgaaende senere bortfald, beror paa den særstilling, denne vocal — som vi for kortheds skyld vil kalde compositionsvocal — indtog i physiologisk henseende, idet den med hensyn til accentuation stod midt mellem themavocalen i det simple ord og de ubetonede mellemvocaler i det afledede ord, idet den første i satsen sædvanlig efterfulgtes af en betonet stavelse, de sidste af en med bitone forsynet, hvilken dog var svagere end i det sammensatte ord. Dette er den almindelige forklaring til den forskjellige behandling af disse vocaler.

Efter saaledes at have bragt hovedprinciperne paa det rene, skal vi i det følgende levere en kort fremstilling af apokopen af endestavelsernes vocaler i oldnorsk under specielt hensyn til de forskjellige nominale themaers skjæbne saavel i som udenfor compositionen.

I oldn. er regelen for behandlingen af udlydende *a* den, at det i urgerm. tonløse bortfaldt ved udlydslovens første indtrædelse, medens det oprindelig ved bitone beskyttede holdt sig noget længere, nl. til efter brydningens opkomst: germ. **méta* > *met*, germ. **ékà* (oht. *ihha*) > *jak;* ligesaa i composition: germ. **méta-* > *met-*, germ. **gë́bà-* > *gjaf-*[1]: at den

[1] I mange compp. af denne klasse har omlyd trængt ind fra nom. acc. sing.; saadanne nydannelser er: *gjǫf-lati*, *-lâti*, *-lund*, *-lundr*, *-mildr*, *-rîfr*, *-vinr* (Eg.), *fjǫl-hǫgg* Bp. = *fjal-hǫgg*, *kvǫl-heimr* Sôl., *-bannaðr* S. E., *kǫr-beðr*, *-læ̂gr* = *kar-læ̂gr*, *kǫr-leg*, *-leginn* Post., *-dauða* (Eg.), *mǫn-skurðr* Gullþ., *sǫk-vǫrn* Nj. = *sak-vǫrn*, *sǫk-tal* = *sak-tal*, *sǫk-miðlendr* Yngl. 49, *-rammr* Heimskr., *þǫgn-horfinn* S. E., *þǫrf-samligr* Fms, *ǫnd-fæ̂zla* Hom.

urgerm. form af *gjǫf* i composition er *gëba-* fremgaar nemlig saavel af goth. som af den af Brugman i Curtius' stud. IX, 324 og 364 fremstillede ursproglige lov for sammensætning (som for afledning), hvorefter ord med sterk og svag stammeform her regelmæssig optræder i den sidste eller vocativs form, der i *ā*-declinationen viser vocaltrinnet *a*, = germ. *a* (cf. gr. *νύμφᾰ*), og at forklare *gjaf-* som beroende paa formoverførelse synes mig en mislig udvei, naar det gjælder en saa gjennemgribende omformning af en hel ordklasse. Ved de rene *a*-stammer sees i oldn. ingen forskjel mellem ord med lang og kort rodstavelse; den germ. lov for biaccenten har her ikke afsat noget synligt spor, saaledes som i oht., hvor i compositas første led vokalen *a* ofte findes bevaret efter kort rodstavelse, men omtrent aldrig efter lang: ***taga-stërn, wëra-gëlt, gota-webbi, gote-wuoto, hove-stat, wëge-fart, grabe-hûs, grase-gruoni, wëro-dhëota, mano-houbit, spilo-gërn*** etc., men: ***boum-garto, muot-willo, rant-bouc, stanc-wurz, bluot-renkî, lant-thiot*** etc. Anderledes ved *va*-stammerne (og *vô*-stammerne i comp.). Disse viser i compositionen altid *u*-omlyd: *bǫð-*, *dǫgg-*, *kjǫt-*, *hǫgg-*, *mjǫl-*, *mǫr-*, *smjǫr-*; *sǫng-*, *rǫsk-*, *þrǫng-*, *ǫng-*, medens denne ved *u*-stammerne kun indtræder i kortstavede ord; dette forhold viser, at ifald den af Hoffory Arkiv II, 1. s. 50 og 55 fremsatte theori om *v*'ets vocalisation overhovedet holder stik, kan samme ialfald først have fundet sted, efterat det opr. *u* var bortfaldt i langstavede ord i comp. (sml. ogsaa navne som *Bǫðvarr*, *Bǫðvildr*, *Mævei̯ð*). I ord, hvor der foran *v* gaar en vocal, viser der sig en forskjellighed i behandlingen af halvvocalen, eftersom ordet er kort eller langt, idet nemlig den thematiske vocal i sidste tilfælde sees at være bortfaldt paa en tid, da *v* i udlyden og foran consonant vocaliseredes (cf. *spjó* = goth. *spaiv*, *hjól* < **hehvla*, *hêvla*), i første tilfælde derimod paa en tid, da det i denne stilling bortfaldt med erstatningsforlængelse; i comp. viser lang- og kortstavede samme forhold, idet udlydsvokalen her holdt sig længere end

i det simple ord. Imidlertid er den herved frembragte vexel af vocaliske og diftongiske former af langstavede nomina, der i oht. fremtræder forholdsvis ren (cf. *snêo*, gen. *snêwes*), i det litterære oldn. temmelig udvisket; bevaret er den i ordet *hjû* tyende (grf. **hîwa*), i comp. *hŷ-* (cf. goth. *heiva-frauja*), hvis oprindelige bøjning i oldn. har været: nom. sing. *hjû*, nom. plur. **hŷ*; endvidere i ordene *sæ̂r*, *snæ̂r*, *fræ̂*, *fræ̂r*, *mæ̂r*, *slæ̂r*; oprindelig bøining nom. sing. *sjôr* f. **sæ̂vr*, *sæ̂or*, som *jôr* af **ehv(a)R* > *êur* (enstavet, medens *fê* af **fêu*, *fehu*, tostavet), acc. *sjó*, dat. *sæve*, plur. *sævar*, i comp. *sæ-*, nsing. *frjô* = goth. *fraiv*, som *spjô* = goth. *spaiv*, nplur. *fræ*, i comp. *fræ-*, etc.; i Sæm. E. er dette oprindelige Forhold i comp. stedse bevaret ved *sæ-* og *snæ-*, endvidere *mæ-fingr* Hamð. = *mjô-fingraðr* Rîgsþ. 39, *Mæv-eið* (cf. *mæ-ǫr* Heimskr. i et vers)[1].

[1] Efterat denne udvikling var nedskreven, har jeg læst Noreens fremstilling i Paul-Braune Beiträge VII, s. 436 ff. Det var isandhed ilde bevendt med vort paradigma, dersom Sievers' lov om nabovocalers contraction skulde hindre oldn. *spjô* fra at svare til goth. *spaiv*, men hvorledes da forklare et ord som *hjôl?* Sievers' regel gjælder kun vocaler, der oprindelig staar i forskjellige stavelser; følgelig har Noreen uret i at anvende den paa *spjô*, *hjôl*, og følgelig kan vi end mindre give ham ret, naar han herved begrunder en udvikling **sniv-ès* > *snjôs* (cf. *snivinn*), **hiw-ès* > *hjûs* (cf. *blŷs* = oht. *plîwes*); men at formen *snjôr* og end mere *hjû* og *jôr* skulde være opstaaet ved formoverførelse fra dat. pl. alene, vil vel forf. neppe faa nogen til at tro. Vi lader os ikke forvirre af den omstændighed, at formerne *sæ̂r* etc. i de ældste hskrr. er de almindeligste, medens *sjôr* etc. senere tiltager i hyppighed; dette forhold beviser for N.'s theori intet, da det vel neppe kan være forf.'s mening, at det af ham opførte primitive paradigma nogensinde i det literære oldn. skulde have forefundets rent, og intet imod vor, da der jo intet kan være iveien for at antage, at analogien til en tid kan have stillet sig gunstigere ligeoverfor disse former, til en anden tid for hine. Det allerbedste bevis for vor theoris rigtighed leverer vel oldsvensk, hvor ordet for *sö* kun opviser formen *sior* undtagen i comp., hvor man har *sæ-*, ligesaa blot *snior*, *slior*, *mior*.

Germ. *ô* virker før sit bortfald altid omlyd resp. brydning: germ. *gëbô* > oldn. *gjǫf*. I de neutrale subst. har gjennemgaaende udjevning til bedste for de ubrudte former fundet sted; enkelte levninger af det opr. forhold kan dog paavises, saaledes npl. *mjǫt* maal (gr. *mëtô*) af sing. *met*, pl. *sjǫt* bolig — sing. *set*, pl. **fjǫt* uddraget af *úfjǫt* utilbørligheder, feiltrin — sing. *fet*, pl. *spjǫr* — forudsætter sing. **sper* = oht. *spër*, n.; kun i ganske faa ord har udjevningen taget den modsatte vei, som i *hjal*, *skjal*.

En tilsyneladende undtagelse fra den almindelige lov danner *ja-*(*jô-*)stammerne, idet her udlydvokalen synes bevaret efter lang, men bortfaldt efter kort rodstavelse: *endir*, *kvæði*, (*heiðr* skyldes analogi fra *i*-stammerne), *miðr*, *kyn*, *ben*. Men ved nærmere betragtning viser de oldn. former sig ganske at kunne forklares af de gotiske, hvor svækkelsen i udlyden overalt er sterkest efter lang rodstavelse. Tydeligst er dette i de sammensatte ord, hvor den i got. gjældende regel: at themavocalen bortfalder efter lang rod, men bevares efter kort (cf. *andi-laus*, *arbi-numja*, men *vadja-bôkôs*, *lubja-leis*) ogsaa viser sig at danne forudsætningen for forklaringen af de oldn. former. De urgerm. grundformer **andia-*, **harja-* er jo allerede i got. blevne til *andī-* (cf. *andeis*, med lang vocal), *harja-*, som en følge af vor lov; den første form kunde i oldn. kun give *endi-*, den anden blev gjennem **harji-* (cf. got. *harjis*), *hari-* (saa paa runestene) til *her-*: formen **harji-* forudsættes med nødvendighed som mellemtrin, da ellers *i* vilde bortfalde uden omlyd sammen med de oprindelige *i*'er (cf. ogsaa navne som *Herjulfr*)[1].

[1] Sml. mine bemerkninger i Arkiv III, 2. s. 186 f. — Ganske som i oldn. er forholdet i oht., idet det udlydende *i* (*e*), repræsentanten for det opr. *ja*, ogsaa her tidligst bortfaldt efter kort rod: *mer(i)-gras*, men altid *erpi-nomo*. — Endel herhen hørende nydannede compp. findes omtalt i Arkiv III, 2. s. 187[1]; hertil kan af langstavede subst. føies *Heið-mǫrk*: *heiðr* (se dog Fritzners ordbog anden udgave), af kort-

For *u*-stammernes vedkommende er forholdet i oldn. ganske som i de vestgerm. sprog. Vistnok er i oldn. themavocalen overalt bortfaldt, men, som omlydsforholdene i de sammensatte ord viser, tidligere efter lang end efter kort rodstavelse: *varð-*, *vand-*, *bjarn-*, osv., men: *hǫð-*, *lǫg-*, *mjǫð-*, osv[1]. I simplicia kunde analogien fra de øvrige themata — hvor stammevocalen regelmæssig bortfaldt senere i end udenfor composition (sees tydeligst i got.) — lede til den antagelse, at omlyden i nom. acc. sing. ved lang rodstavelse skyldtes indflydelse af acc. plur. og af kortstavede ord; imidlertid synes baade en saadan hypothese at være dristig og at modsiges af andre forhold (saaledes synes urnord. **bernu* ligesaavel at maatte give *bjǫrn* som **bergu* giver *bjǫrg*).

Hvad *i*-stammerne angaar, da har deres forhold saavel i som udenfor composition voldt den største strid. Den mest udbredte mening synes nu at være den, der tillægger de oldn. *i*-stammer en organisk omlyd i nom. acc. plur. samt de langstavede ogsaa i nom. acc. sing. (Noreen Altisl. Gram. § 306, Sievers o. a.) og som første led af compp. (Bugge Forsaringen). Da denne opfatning fuldstændig vilde kuldkaste vor hele theori, der hidtil saa vel har bevist sin gyldighed, vil en noget mere indgaaende behandling her blive nødvendig. Det er unægtelig et ved første øiekast temmelig overraskende factum dette, at oldn. i de langstavede nomina viser en tendens til omlyd, der ikke findes i de kortstavede; men helt monstrøs bliver sagen, naar man heraf uddrager den slutning, at oldn. i direkte modstrid med de vestgerm. dialekter skulde have bevaret den udlydende vocal længere ved de første end

stavede *myki-* efter nom. acc. *myki* (hvorfor 1 gang *mykr*), dog ogsaa *myk-sleði* Korm., og af det enstaaende *lygi* (oht. *lugî* og *lugin*) comp. *lygi-*, men *lyg-vitni* Anecd.

[1] Naar Bugge i formen *Ósmundar* cod. R. af Grîmnismâl vil se en opr. form, er derfor dette neppe ret. — Nydannelser er: *vǫrð-sætr* Gþl. 86, *ǫrn-fljôtr* Rekst., *-frânn* (Eg.), *bǫrk-rjǫðr* (Eg.), *kjal-vegr* Fld.

ved de sidste, en antagelse, der vilde gjøre det høist forunderligt, at hovedmassen af de langstavede ord dog viser blot uomlydte former[1]. Men sagen er den, at det nævnte factum egentlig ikke er ganske nøiagtigt, idet en hel skare af opr. korte *i*-stammer ved sin overgang til *ja*-declinationen (altsaa med gjennemgaaende omlyd) tydelig viser, at tendensen til omlyd her ikke har været mindre end ved de langstavede, idet overgangen aabenbart kun kan være formidlet ved de omlydte kasus; herhen hører bl. a. en stor del verbalabstracta, som *dynr* = ags. *dyne* (*i*-st.), el. *dyn*(*n*) (*ja*-st.), *þrymr* = ags. *þrym*(*m*), *þytr* = mht. *duz*, *hrytr*, *þyss* etc. (se Noreen A. G. § 303); parallelformer forekommer oftere: *hryn-henda* = *hrun-henda*, *þrum-gjǫll* S. E. = *þrym-gjǫll* (Eg.) *þrum-skûr* Korm. f. *þrym-* (Eg.), *þutr* S. E. = *þytr* (Eg.), *dyl-dûkr* — *dul-hǫttr* (cf. *mikinn dul* þórð., ellers *dul*, f.), *hlunr* Fornm. V, 231 (Eg.) = *hlynr* (løn), *hlymr* (Eg.) = *hlumr* (aarehaandtag), osv. Det synes efter dette ikke, som om oldn. gjør nogen forskjel mellem lang- og kortstavede nomina med hensyn paa omlyden; den opr. bøining har vistnok i begge tilfælde været ens og kan neppe have været anderledes end med gjennemgaaende uomlydte former und-

[1] Ti at en saadan lov virkelig existerer for mellemvocalernes udfald, beviser dog intet, da betoningsforholdene her var ganske andre; forholdet, der forresten er meget indviklet og uoverensstemmende i de forskjellige germ. sprog, synes her i oldn. at have været det, at behandlingen overalt har været ens, hvor themavocalen er bortfaldt, medens i ord, hvor den er bevaret, har bitonen efter lang betonet stavelse været jævnere fordelt mellem de to paafølgende, efter kort rodstavelse derimod faldt mere afgjort paa sidste stavelse, et forhold hvori der intet overraskende kan være og som tør have givet anledning til den gamle regel: efter lang betonet stavelse bærer den næste stavelse bitonen, efter kort den andenfølgende (saaledes ogsaa i den oldn. metrik); herved forklares da former som *tælda* — *talda*, *bernska* — *danska*, hvorefter forholdet *bernskr* — *danskr* med Hoffory (Arkiv II, 1, s. 62) bliver at betragte som en ved de førstnævnte former bestemt uniformering af de inden samme paradigma vexlende omlydte og uomlydte casus.

tagen i nom. acc. plur., d. v. s. det udlydende korte *i* synes overhovedet ikke at have virket omlyd; skulde det nogensinde have havt denne virkning, maatte det snarest have været efter kort rodstavelse. Dette resultat kan ogsaa naaes ved et simpelt raisonnement, der synes overbevisende: det viser sig ved ord som *spurn, njósn* (af grff. **spurîni, *niuhsîni*), at *i*-omlyden først er indtraadt i sproget, efterat her contraction har fundet sted, men denne betinges, som vi senere skal se, af themavocalens bortfald; da nu ellers stedse flerstavede ord med hensyn paa endevocalernes apokope følger samme regler som de langstavede[1], følger heraf, at ogsaa i disse det udlydende *i* bortfalder uden omlyd[2]. Hvad her er sagt om det enkle ord, gjælder ogsaa om *i*-stammer som første led af compp., hvor ogsaa efter Bugges mening omlyd tilkommer de langstavede ord. Her haves nok et vigtigt criterium: hvorledes forholder sproget, og da især de ældste hskrr., sig i valget mellem de parallele omlydte og uomlydte former i compositas første led?

ât, ætt: Sæm. E. har *ât(t)-niðr* Hým., *-runnr* Hým., *-stafr* Helg. H. I; imod *æt(t)-gǫfugr* Guðrkv. II.

kvân, kvæn: af første form forekommer flg. compp.: *kvân-bœnir, -fang, -lauss, -rîki*; med *kvæn-* er overhovedet intet comp. dannet.

sâtt, sætt: i Sæm. E. kun *sât(t)-mâl* Sig. hin sk.; andre compp. er: *sât(t)-band, -fûss, -gjarn, -mâl, -mâli, -rof, -samligr, -vandr, -vænligr*; medens der ikke findes nogen sammensætning med *sætt-*.

[1] Ags. *strengðo* (grf. **strangiþô*) i forhold til *firen* (grf. **ferinô*) er vel saaledes at forklare, at former af førstnævnte art oprindelig er acc., sidstnævnte nom. Se ellers Sievers A. Gr. § 255 anm. 2.

[2] Ogsaa et enkelt ord afgiver herom et slaaende vidnesbyrd, nemlig det kun i comp. bevarede *-ûð*, ɔ: **hugð*, : *âstûð, alûð* el. *ǫlûð, harðûð, þverûð, ûlfûð* el. *ûlbûð, varûð* (senere form *var(h)ygð*), = goth. *ga-hugds*, ags. *ge-hygd*, osax. *gi-hugd*, oht. *huct*, st. *hugdi-*, hvor selvfølgelig ingen analogi kan have grebet forstyrrende ind.

bôn, *bœn*: *bôn-leiđ*, *-orđ*, *-rîki*; *bœn* bruges kun om bøn til Gud, især i senere hskrr.: *bœn-heyrđr*, *-rœkinn*, *-hûs*, men ogsaa *bôn-hûs*.

sjôn, *sŷn*: *sjôn-hagr*, *-hannr* el. *-hannarr*, *-hending*, *-henni*, *-hverfiligr*, *-hverfing*, *-lauss*, *-leysi*; ingen sammensætning med *sŷn-*.

ljôđr, *lŷđr*: som simplex er *ljôđr* en sjelden form, anderledes i comp.: Forsaringen *liuþ-riti* ɔ: *ljôđ-rêtti*; Sæm. E. *ljôđheimr* Grógaldr; desuden: *ljôđ-framađr*, *-megir*, *-biskup*; *lŷđ-* kun i senere verker: *lŷđ-biskup*, *-mađr*, *-mannligr*, *-menni*, *-skyldr*, *-skyldugr*, *-skylda*, *-skyldi*, *-skærr*.

skuld, *skyld*: *skuld-binda*, *-fastr*, *-festa*, *-festi*, *-gefa*, *-gengr*, *-lauss*, *-leikr*, *-seigr*, *-skeyta*, *-skeyting*, *-varr*; mod: *skyld-leiki* (senere form end *skuld-leikr*), *-bundinn* (en gang), *-semi* (en gang i N. G. L.).

Man finder altsaa her en fuldstændig bekræftelse paa, hvad ovenfor er deduceret, der formentlig herved tør betragtes som fastslaaet. Man tør vistnok ogsaa herfra med nogenlunde sikkerhed slutte tilbage til de oprindelige omlydsforholde i simplicia.

I den nærmeste forbindelse med accenten staar ogsaa synkopen af de ubetonede mellemvocaler. Men der har, efter min mening, ogsaa været en anden aarsag medvirkende til at frembringe dette fænomen, nemlig tendensen til at uniformere stavelsetallet i de oprindelige trestavede nomina, der ved endevocalernes bortfald i enkelte casus var blevne tostavede; herved og kun herved forklares contractionens tidligere indtrædelse ved ord, hvor endevocalen apokoperes og der altsaa opstaar en vexel mellem sammendragne og usammendragne former inden samme paradigma, end i ord uden denne vexel, en kronologisk forskjel, der tydeligst sees ved forholdet til *i*-omlyden, idet i nomina af førstnævnte art mellemlydende *i* altid (trods Sievers) udfalder uden omlyd (*spurn*, *njôsn*), medens det i de sidstnævnte altid virker samme efter lang rodstavelse (*bernska-danska*).

Ligesom de apokoperede vocaler efterlader ogsaa de synkoperede sig ofte spor i brydning af rodstavelsens vokal. Og det er min overbevisning, at der mellem de nævnte fænomener — apokope og synkope paa den ene side, brydning paa den anden — er den allernøieste forbindelse, at brydningen her har sin egentlige grund og forklaring, idet den er opstaaet just derved, at, som nævnt, de ubetonede middelvocaler ikke simpelthen bortfaldt, men udstødtes, ved contractionsprincipets kraft dreves over i den foregaaende stavelse. Idet jeg saaledes, i streng overensstemmelse med opfatningen af brydningens væsen som en epenthese af en følgende vocal, antager bortfaldet af sidstnævnte for en nødvendig betingelse for førstnævntes indtræden, ansætter jeg den oprindelige bøjning af ord som *jaðarr* el. *jǫðurr*, st. *ĕdara-* el. *ĕdora-*, i oldn. saaledes:

nom. sing.	*ĕðarr*	*ĕðorr*
gen.	*ĕðars*	*ĕðors*
dat.	*jaðre*	*jǫðre*
nom. plur.	*jaðrar*	*jǫðrar*

etc.

Senere er da i ord med vexlende brudte og ubrudte casus i de fleste, men ikke alle, tilfælde udjævning indtraadt til bedste for de første; exempler paa det modsatte giver os specielt mange svage substantiver, hvor brydning oprindelig kun hører hjemme i gen. plur., som: *efi*, *feti*, *geri*, *hnefi*, *nefi*, *sefi*, *segi*, *seli*, *þeli* (osv. *þiæli*), *bera*, *eta* (mod. isl. *jata*, osv. *iæta*), *fela* (oprindelig **felha*, men *h* bortfaldt efter cons. før brydningens indtrædelse, cf. *selr*, *melr*), *geta*, *seta*. Ogsaa i ord, hvor brydning ikke i nogen form er organisk, findes den ved analogi indført, saaledes i mange verber og svage verbaladjectiver; i de fleste er imidlertid det oprindelige forhold bevaret, saaledes foruden i de nævnte ordklasser i ord som: *eða*, *meðal*, *neðan*, *nema*, *þegar*, o. a.

Da det hele contractionsfænomen med sit forhold til brydningen hidtil, efter min mening, er blevet mangelfuldt opfattet, saa at man endog kan finde ansat oprindelige bøjninger som Hofforys af *jǫðurr* (Arkiv I, 1, s. 45) og *jarl* (Arkiv II, 1, s. 63), vil en noget nøiagtigere exemplification her være fornøden. Vi vælger at ordne efter middelvocalernes kvalitet, da udfaldstiden afhænger væsentlig af denne; der har efter al sandsynlighed været samme rækkefølge i synkopen som ved de udlydende vokalers apokope: foran er gaaet *a*, saa fulgte *i* og endelig *u*; de lange vocaler, der vistnok ved lovens indtrædelse allerede var forkortede, følger samme regler som de oprindelig korte, kun *ô* synkoperes ikke.

De vigtigste ord, hvori *a* synkoperes, er nomina paa *-all, -ann, -arr*: *hamarr*, dat. *hamri*. Man har forsøgt (saaledes Hoffory Arkiv I, 1, s. 45, til hvis mening Noreen A. G. § 87 slutter sig) at forene biformer som *jaðarr* — *jǫðurr*, *kjaptr* — *kjǫptr* i ét urnordisk paradigma; men lige vist som det forekommer mig utvivlsomt, at den klarere og den dunklere vocal her som ellers i afledningsstavelser engang i indogerm. tid har vexlet inden samme ord, ligesaa klart synes det mig at være, at de to former fra germ. standpunkt er at betragte som parallele, der som sideformer uden nærmere forbindelse bør holdes ud fra hinanden; som urnord. grundformer bliver altsaa at ansætte *ëdara-* og *ëdura-*, *këpata-* og *këputa-*. Her kan ogsaa omtales et par ord, som viser, at heller ikke position altid beskytter mod synkope: *ìsarn* — *jârn*, opr. nom. *ìsarn* — dat. *jârne* (*$\hat{i}^a$*srne*); ligesaa har *vârr* engang havt følgende bøining: nom. **ûsarr* (= goth. *unsar*) — dat. *vârum* (*$\hat{u}^a$*srum*); saaledes er ogsaa at forklare *Kjârr* af *Cæsar*: opr. **kêsarr* el. *kìsarr* — dat. *kjâre*.

Middelvocalen *i* synkoperes i alle nomina paa *-ill* og *-in*(*n*): *ketill* — dat. *katli*, *megin* — dat. *magni* (i nom. sing. *stuðill*, nom. plur. *englar* etc. er vocalen indkommet fra andre casus). Ellers er fordetmeste ved udjævning contraction gjennemført i alle ca-

sus, saaledes i ord paa *-sl* (*kennsl*), *-str* (*bakstr*), *-sn* (*hœnsn*), adj. paa *-skr* (*danskr*), partcc. paa *-ðr* (*tamðr* el. *tamiðr*), samt i de talrige feminina med opr. udlyd *-iþô*, hvor overalt de omlydte former har seiret: *dygð* = got. **dugiþa*, *dŷpð* = got. *diupiþa*, opr. bøining: nom. **dygið*, **dŷpið* — gen. **dugðar*, **djûpðar*, hvoraf ved contamination *dygð*, *dŷpð*. I første compositionsled hørte selvfølgelig de ucontraherede former hjemme, hvoraf vi som enkeltstaaende levning finder *firin-*, medens simplex heder *firn* (grf. **fërinô*). Opr. *î* synkoperes i subst. paa *-îni-*: *spurn, njôsn*, opr. nom. **spyrin, *nŷsin* (got. *niuhseins*) — gen. *spurnar, njôsnar;* former af førstnævnte art er bevarede i comp. (i ord af formen *sendi-maðr*); her har altsaa de uomlydte former trængt gjennem, modsat forholdet ved subst. paa *-iþô*; disse subst. er væsentlig misforstaaede af Bahder Die verbalabstracta in den germ. spr. s. 61 og 84.

Mellemlydende *u*(*o*) virker før sit udfald altid omlyd resp. brydning: *fǫlski, Hǫgni, fjǫldi, fjǫrð*.[1] Den opr. bøining er bedst bevaret i nomina paa *-ull, -unn, -urr*: *jǫtunn* — dat. *jǫtni, Gǫndul* — gen. *Gǫndlar*. Hvor i de contraherede casus specielle lydlove har bevirket consonantbortfald (cf. ovenf. *jârn*), er dette udvidet til det hele ord: opr. **bëforr* (bæver, = ags. *beofor*, oht. *bibar*) — dat. *bjǫfre* el. *bjôre* (cf. *yfrinn* el. *ŷrinn*), hvoraf ved almindeliggjørelse *bjôrr*; opr. **ëforr* (fyrste, opr. vildsvin, = ags. *eofor*, oht. *epar*) — dat. *jǫfre* el. *jôre*: heraf *jǫforr* og *Jôr-vîk* = *Jǫfur-vîk* samt de norske stedsnavne *Jôr-staðir, -heimr, -âss, -ulfsstaðir*[2]; opr. **nëfol* (resp. *njǫfol*, = oht.

[1] Da det vel neppe gaar an at antage, at endelsens *e* i dativ skulde kunne forhindre *u* fra at øve sin virkning paa rodvocalen, maa Hofforys bevis for den Bugge tillagte theori gjennem en til og med hypothetisk form **eðre* ansees for mislykket, og en saadan forms existens drages i tvil. Ligesaa uholdbar bliver da hans ansættelse af npl. af *jǫðurr* til *jaðrar*, en form der staar i en skrigende discordans med former som upl. *sǫðlar*, gen. sing. *Skǫglar*, o. a.

[2] Tør man forklare *jôr-bjûgr* Gkv. 2, 24 af *jǫfurr* i den opr. betydning vildsvin og sammenligne *svînbeygja?*

nëbul) — gen. *njôlar*, hvoraf *njôl*, f.; til ags. *nifol* svarer oldn. *nifl* uden brydning, der jo ei indtræder ved *i* (opr. bøining nom. **nifol* — dat. *nifle*); endelig hører hid *fimbul-* i comp. i forhold til *fífl*, m. (= ags. *fífel*), opr. nom. *fimbull* — dat. **fimble* > **fimfle* > *fífle* (cf. *stúfr* = *stubbr* af **stumbr*; *tōft* = *tomt*); samt *fjôr-* af **fedur-* (got. *fidur-*, ags. *fiðer-*). I nogle ord har brydningsvocalen *jǫ* bevirket ordets overgang i *u*-declinationen, saaledes ved *hjǫrtr* — gen. *hjartar*, der egentlig skulde være bøiet *hjǫrtr* — gen. *hjǫrtar* el. *hjǫrts*; ligesaa *kjǫptr*. Ligesom sidstnævnte ord har en oprindelig sideform med *a* som mellemvocal, saaledes vexler i andre *u* med *i*: grff. **alinô* *og *alunô*, hvoraf den første i ældste oldn. har været bøiet nom. **elin* — gen. *alnar*: heraf formen *alin* ved contamination (cf. *tamiðr*) og *âln*, den sidste nom. **ǫlun* — gen. *ǫlnar*, bevaret som *alun* og *ǫln*; i comp. opr. **elin-* (cf. oht. *elin-bogo*) og *ǫlun-*, i oldn. *ǫl(n)-bogi, al(n)-bogi, alin-bogi, âlm-bogi* (f. *âln-*), *ǫln-liðr* (ogsaa misforstaaet til *ulf-liðr*), *alin-leygr* v. l. *alm-* S. E. I, 424, *ǫlun-grjôt*; videre *ǫnd* (en and), opr. bøiet enten **enið* — gen. *anðar* eller **ǫnuð* — gen. **ǫnðar* (cf. oht. *anut* og *enit*); *elptr* og *ǫlpt*, opr. **elfitr* — gen. *alptar* (cf. oht. *albiz*, ags. *ielfetu*) eller **ǫlfut* — gen. *ǫlptar*, o. a. Ved denne vocal brydes ogsaa rodstavelsens *a*: den opr. vexel mellem omlydte (ɔ: paa vocalassimilation beroende) og brudte (el. epenthetiske) former er vistnok ogsaa her tabt, men minder er bevaret i sideformer, som *hǫfuð* og *haufuð* (sikret ved helrim hos Brage; heraf vel formen *haud* i n. dial.), cf. ags. *heáfod*, men i comp. ogsaa *hafud-*; fremdeles *haulþr* el. *haulðr* og *hǫldr*, *hǫlðr*, opr. nom. **hǫluðr* (cf. ags. *hæleð*) — dat. *haulðe*[1]; kun den sammendragne form findes i *haukr*, opr. **hǫfukr* (ags. *heafoc*, oht. *habuh*) —

[1] Saaledes vel ogsaa *rǫkn* og *raukn* (cf. *rekinn*) og muligens *taufr* (folkespr. *tauv(e)r*) og *tǫfrar* af grf. **tabur-*. Tør man forklare oldn. *hauðr*, n. jorden af ags. *heaðor* indelukke (*(ge)heaðorian cohibere*), altsaa opr. **hǫðor* — dat. *hauðre*? Ogsaa *hauk-staldr* kunde efter dette være ægte norsk form: grf. *hagu-staldaʀ* (runeindskr. fra Vals-

dat. *hauke* (af *hǫf*^{u}*ke* > *hau(f)ke*), og *haust,* opr. **hǫrfust* (ags. *hærfest*) — dat. *hauste* (af *hǫr(f)*^{u}*ste* > *hau(r)ste*).

Ligesom det lange *î* er ogsaa opr. *ê* underkastet contractionsloven: *likn* = got. *leikains*; dermod, som nævnt, ikke opr. *ô*: *lǫðon* — gen. *laðanar*.

Der staar nu kun igjen til behandling brydningen foran to medlyd, en brydning som jeg vil kalde for den consonantiske, da den efter min mening netop skyldes den følgende consonantforbindelse, i modsætning til den hidtil behandlede, som jeg benævner den vocaliske. Den, som det synes, nu almindelig antagne forklaring af vexlen mellem brudte og ubrudte former i ord som *berg* — *bjarg*, *fell* — *fjall* = fjæld, (*bôk-*, *bjarn-*) *fell* — (*ber-*) *fjall* = skind, *felm(s-)* — *fjalm(s-)* = frygt (cf. got. *usfilma*), *kerf* — *kjarf* = bundt, kjærv, *spell* — *spjall* = fordærvelse, *speld* — *spjald* = en firkantet tavle, brædt (cf. got. *spilda*), *stertr* — osv. *stiærter,* o. a. som beroende derpaa, at brydningen i disse ord er fremgaaet ved en epenthese af den thematiske vocal (cf. Bugge Zeitschrift f. d. phil. VII, 394, Hoffory Arkiv I, 1, s. 44), synes paa en tilfredsstillende maade at forklare disse sideformer som opr. forenede i et paradigma: nom. *bjarg* (af *bërga*) — dat. *berge*, et forklaringsprincip, der i intet germ. sprog udenfor got. hører mere hjemme end i oldn. (ɔ: oldisl.), hvor der paa grund af sprogets naturbetingede enhed som regel ei kan være tale om en bifurcation af en opr. grundform, saaledes som i sprog med flere dialekter. Efter denne theori skulde man nu, hvor disse ord forekommer som første compositionsled, overalt vente brudte former; det kan da ikke andet end overraske, at man selv i de ældste hskrr. ikke blot ikke finder denne regel iagttagen, men ikke engang finder nogen tendens i den

fjord og Strand) > **haug-staldr* > *haukstaldr* ved indvirkning af *s* paa *g*, cf. *Haug-stari* el. *Hǫg-*, *Hug-*; folkespr. *hogstall* og *haugstallar*; isaafald maa en tidlig sammensmeltning af leddene have fundet sted.

anførte retning (se nedenf.). Endnu større hindringer for antagelsen af den nævnte theori frembyder dog maaske det her statuerede lydfysiologiske forhold; er allerede forsættelsen af en vocal fra en følgende til den foregaaende stavelse over en mellemliggende consonant i mange tilfælde et vanskelig forklarligt fænomen, synes antagelsen af en direkte overførelse af et *a* eller *u* over to mellemliggende, i sin dannelse vidt forskjellige consonanter at være saa dristig, at den kræver de sterkeste analogiske beviser for at staa til troende. Hertil kommer nu det afgjørende moment, at udlydende ubetonet *a* ved brydningens opkomst bevisligt allerede var bortfaldt saavel i som udenfor comp., saaledes som ovenfor paavist. Der foreligger da intet andet valg end at kaste denne theori overbord og se sig om efter en anden forklaring, og der fremstiller sig da straks en, der er altfor nærliggende til at kunne afvises. I alle germ. sprog viser der sig i større eller mindre udstrækning tendens til udvikling af en snyltevocal mellem den her omhandlede consonantforbindelse; denne saakaldte svarabhakti-vocal, der i got. endnu kun optræder sporadisk og uden fast form (cf. *silubr* = o. *silfr, filigri* af *filhan* o. a.), har i oht. regelmæssig *a*-farve, og at fænomenet ingenlunde har været fremmed for det oldn. sprog i ældste tid, fremgaar tydelig af urnord. runeindskrifter, hvor sporadisk et uopr. *a* optræder mellem *r, l, n* og en følgende eller foregaaende consonant (Noreen A. G. § 123 anm.)[1]. Ved epenthese af denne svarabhakti-vocal fremgik nu, efter min mening, brydningen: *berag-* el. *ber*^{a}*g-* > *be*^{a}*rg* > *bjarg-*, som *gëbô* > *ge*^{o}*f* > *gjǫf*. Den eneste betingelse, hvorunder man efter denne

[1] Dette *a* har vel i nord. som i oht. opr. været stavelsedannende; det er egentlig kun en sterk udvikling af den glidevocal, der, frembragt af liqvidernes stemmetone, tjente til at formidle overgangen mellem de to uensartede consonanter; saaledes udtaler Hollænderne endnu ord som volk med en distinct glidevocal mellem *l* og *k*, hvilket giver ordet „something af a dissyllabic effect“ Sweet, Handb. of Phonetics § 242.

udvikling skulde kunne ansætte en opr. bøining: nom. *bjarg* — dat. *berge*, maatte være den, at man antog, at udlydsvocalen kunde øve assimilerende indflydelse paa svarabhakti-vokalens beskaffenhed eller endog i visse tilfælde hindre dens indtrængen; denne antagelse, der ikke vilde være uden analogi, viser sig ved nærmere undersøgelse at være høist usandsynlig; ti 1: sees svarabhaktien i oht. for en stor del at have hindret *i*-omlydens indtrængen saavel ved *e* som ved andre vocaler, hvad vistnok opr. var lov, cf. *-hĕrzî, gĕrnî, snĕllî, rĕhti* etc., osax. *hĕrdiôs* etc., ags. *heorde* etc., oldn. *verri* = got. *vairsiza, kerfi* = *kirfi* o. a. (cf. Leffler Om *i*-omljudet s. 266); 2: da i ags. *ie* jo er *i*-omlyd af *eo*, viser former som *hierde, wierðe, wiercan* etc., at selv om endelsens *i* har omlydt rodstavelsens *e* til *i*, har det ialfald ikke formaaet at forhindre brydningens indtrængen (cf. Sievers A. G. §§ 79, 2 og 100): 1 og 2 gjør det ogsaa for oldnorskens vedkommende høist tvilsomt, om vocalen i ord som dat. *firði* virkelig med rette er at betragte som omlydt af *e* og ikke snarere af *ja*, — og 3: taler forholdene inden oldn. selv afgjort imod en saadan antagelse, saaledes ord som *fjarre* (hvorfor en gang *ferre*), (*verða at*) *gjalte* (st. *gĕlta-*[1]; ordet forholder sig til *gǫltr* omtrent som *bjalke* til *bǫlkr*), hvor udtrykkets høie ælde i forbindelse med formens enestaaenhed gjør analogi lidet antagelig[2], dat. *árne* af *arinn* (grf. **aranaʀ*) o. a. Forklaringen til vexlen mellem de brudte og ubrudte former maa søges andetsteds, og jeg søger den der, hvor jeg idethele finder forklaringen til brydningsfænomenet: ti jeg tør ikke anse en epenthese *berag* el. *ber^{a}g* > *bjarg* — hvor forstaaelig den end kan være — for i sig selv begrundet og nødvendig: jeg tror, at denne overgang faar sin fulde forkla-

[1] eller muligens *gĕltu-*, hvorved altsaa dat. *gjalte* bliver at sammenligne med *skjalde*, en dannelse svarende til ags. dat. paa *-a*, got. paa *-au*.

[2] Anmærkning ved correcturen. Prof. Bugge gjør mig opmærksom paa en ny og meget tiltalende forklaring af udtrykket i Fritzners ordbog 2 udg.

ring og den nævnte vexel sin rette belysning, naar man ser fænomenet i forbindelse med den, saavidt jeg ser, omtrent samtidig optrædende contraction. Anvendes denne paa *bjarg*, giver det følgende opr. bøining: nom. acc. *berag*, gen. *berags*, dat. *bjarge*, nom. acc. plur. *bjǫrg* (af *bjargo*), idet brydningen jo indtræder efter bortfaldet af udlydende ubetonet *a*, men før bortfaldet af *ô*; af *berag*, *berags* udviklede sig ved forflygtigelse af den irrationale vocal[1] i tidens løb formerne *berg*, *bergs*, ganske som i tysk *berg*, *berges* af *berag*, *berages*. Anvendt paa sammensætninger giver dette følgende sats: i første compositionsled er de (ucontraherede og følgelig ogsaa de) ubrudte former de organisk udviklede; træffes her (contraherede eller) brudte, beror dette paa formoverførelse. Ser vi nu hen til de ældste hskrr., finder vi en fuldstændig bekræftelse herpaa; i Sæm. E. t. ex. findes aldrig *bjarg-* (bjerg) i denne stilling, medens vi har *berg-bûi* Hým., *-danir* Hým., *-risi* Grottas., *-skor* Helg. Hund. II, *-snǫs* (el. muligens *bergsnǫs*) Reginsmál; ordet *fjall* (fjeld) forekommer i Sæm. E. ikke i første led, derimod bestyrkes vor sats aabenbart ved det faktum, at den ubrudte form *fell*, der ellers er sjelden, stadig bruges som sidste led i stedsnavne, hvor jo formernes levende vexel saa let maatte vige for en stivnet form, der naturligen ingen anden kunde være end nom. acc. sing.; ligeledes er *spjall* (skade) en hyppigere form end *spell*, men i comp. omtrent altid *spell*, saavel i første led: *spell-reið*, *-verk*, *-virki*,

[1] Som en bevarelse af denne er at anse *arin-* (= *arn-*) i *arin-nefja*, *-arin* (= *-ǫrn*) i *Þór-arinn* (fem. *Þór-arna*), hvor svarabhaktien har hindret omlydens indtrædelse (cf. *Ǫrn*, fem. *Arna*, nom. propr.). Ved denne form af indskudsvocalen belyses ogsaa runeindskrifternes *erilaʀ* (*eirilaʀ*), hvorimod oldn. *jarl* (= osax. *erl*) selvfølgelig henviser til en opr. form *er[a]laʀ*, engang bøiet nom. *erall* — dat. *jarle*. Hofforys paradigma *irill* — dat. *erle* — pl. *jarlar* bliver dobbelt umuligt ved antagelse af *i* som ægte vocal, støder idethele an mod hvad vi ved om disse fænomeners kronologi (en form *irill* vilde i dat. give *irle*, plur. *irlar*).

-virkni, mod *spjall-virki* (1 gang), som i sidste: *mann-spell* (*mann-spjǫll* Fsk. 80 regelmæssigt), *râð-*, *veiði-*, *vin-*, *frændsemis-*, *mâla-*, *markar-*, *sakar-*, *sifja-*, *for-* (aldrig *-spjall*); ogsaa formen *felms-fullr* (hvorfor en gang *fjalms-fullr*) viser det opr. forhold. Dette gjælder selvfølgelig kun *a*-stammer; hvad de fem. *ô*-stammer angaar, da var jo her, saaledes som før paavist, themavocalen bevaret ved brydningens indtrædelse (cf. *gjaf-*); altsaa, paa den tid contractionen og brydningen begyndte sin virksomhed, fremviste fem. *bjǫrg* som første sammensætningsled formen *beraga-* (medens neutr. *berg* lød *berag-*), følgelig faar vi efter disse loves indvirkning *bjarg-*, hvilket ogsaa er den eneste forekommende form; saadan og ingen anden er altsaa grunden til den formelle overensstemmelse mellem *berg-* (af **bér[a]ga-*) i forhold til *met-* (af **méta-*) og *bjarg-* (af **bèr[a]gà-*) i forhold til *gjaf-* (af **gébà-*). Et lignende forhold frembyder *u*-stammerne i comp.: **ber[a]nu-* > **bjarnu-* > *bjarn-*, idet stammevocalen holdt sig til brydningens indtrædelse, men (ved langstavede ord) bortfaldt før *u*-omlydens optræden.

Der er ingen tvil om, at det irrationale *a* har aabnet rækken i middelvocalernes bortfald; men det er muligt og rimeligt, at det reelle *a* omtrent samtidigt er sunket ned til en glidevocals værdi og er udstødt; senere er *i* fulgt: medens udstødelsen af *a* ligger mellem apokopen af themavocalerne *a* og *ô*, overlevede det mellemlydende i dem begge og contraheredes først senere, saaledes som sees af *jǫfn* < **ëb[a]nô*, *bjarg-* < **bèr[a]gà-* sammenlignet med *talið* < **talidô*, *firin-* < **férinà-*.

Ved ord, hvor vocaludfaldet er oprindeligt i alle casus og altsaa senere (se foran under synkope), indtræder brydningen facultativt: *setna* el. *sjatna*, *gerna* el. (alm.) *gjarna*, *Heðningar* Fb. 1, 282[1], Krm. 13. v. l. for det alm. *Hjaðningar* (ags. *Heodeningas*), *Erlingr* (cf. *jarl*) o. a.; *ǫðlingr* el. *auðlingr* (grf. **aþulingaʀ*, cf. ags. *æðeling*).

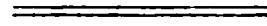
[1] Anm. ved correcturen. Dette citat, der er hentet fra Oxforder-ordbogen, er efter Bugges meddelelse ucorrect, idet her staar *hiedninga*.

Slutningsbemerkning.

Brydningens historie opfatter jeg nu saaledes: Den var i sin oprindelse en af contractionsloven frembragt *epenthese* af et mellemlydende [*a*], senere ogsaa *a* og endelig *u (o)*, og opstod som saadan før *u*-omlydens indtræden (cf. ags., Sievers A. Gr. § 78). Senere udvidedes principet til et slags omlyds-brydning, der skyldes en *anticipation* af næste stavelses vocal, uden at betinges af sammes bortfald, saaledes som f. ex tilfældet er ved den af de apokoperede endevocaler frembragte brydning [*gebu* > *gjǫf(u)* parallelt med *faru* > *fǫr(u)*]; muligens gjælder dette ogsaa for det mellemlydende *u*. Der opnaaes ved denne betragtning bedre overensstemmelse med angelsaxisk, saaledes som opfattet af Sievers A. Gr.

April 1886.

HJ. FALK.

Bemerkungen zu den Eddaliedern.

I.

Zur Völundarkviða.

Die mir bekannten Erklärungsversuche scheinen mir alle an dem Fehler zu leiden, dass sie von verwandten, oder auch nur als verwandt angenommenen Darstellungen ausgehen, ohne sich um die Fragmente selbst viel zu kümmern und den Gedankengang des Dichters zu verfolgen. Letzteres ist im folgenden versucht worden.

Die Dunkelheit des Liedes ist aber dort am grössten, wo räthselhafte Ringe erwähnt werden, deren Geschichte sich durch die ganze Erzählung hinzieht.

Völundarkv. 5 wird erzählt, dass Völundr, der einsam in Ulfdalir zürückbleibt, während seine Brüder ausziehen, um nach den entschwundenen Schwanmädchen zu suchen, Goldringe schmiedet und die verfertigten zusammenbindet.

v. 7 finden Niðuðr und seine Begleiter die Ringe im Hause Völundrs; v. 8 entwenden sie einen der Ringe.

Hier stossen wir auf eine Unbegreiflichkeit. Denn da Niðuðr ein schatzgieriger König ist, was daraus hervorgeht, dass er Völundr zwingt, für ihn Kostbarkeiten zu schmieden, da doch auch die 699 Ringe, welche einen grossen Schatz repräsentiren, für Niðuðr etwas begehrenswerthes sein müssen, da v. 13, 14 Niðuðr Völundrs Schätze für sich in Anspruch nimmt, so müssen wir wol schliessen, dass alle Schätze Völundrs nach seiner Gefangennahme in den Besitz Niðuðrs

übergehen und daher ist es nicht verständlich, warum Niðuðr zunächst nur einen Ring, die übrigen aber erst nach der Gefangennahme Völundrs nimmt. Dass Niðuðr sich für alle Fälle den Besitz des Ringes sichern will, ist nicht glaublich, denn dann thäte er etwas, was dem Gange der Erzählung nach ganz überflüssig war.

Auch wenn es sich heraus stellen sollte, dass dieser Ring sich von den übrigen durch eine ganz besondere Eigenschaft unterschied, dass er etwa die Kraft hatte, Schätze zu erzeugen (vgl. Meyer Germ. 14. 295), ist es unwahrscheinlich, dass Niðuðr die übrigen 699 Ringe verschmähte, da der Umstand, dass Niðuðr Völundr eine Schmiede errichten lässt, deutlich zeigt, dass er, obwol er den Ring, den er v. 8 genommen hat, besizt, doch noch nach Kleinoden begehrt.

Aber auch wenn man die Möglichkeit, dass Niðuðr nur diesen einen Ring nimmt, zugibt, so bleibt es immer noch seltsam, dass der Dichter Niðuðr Schwert und Ring nicht zugleich nehmen lässt. Aus dem Gesagten geht wol hervor, dass die Wegnahme des Ringes v. 8 eine List od. einen Anschlag Niðuðrs bedeutet, und da die Wegnahme des Ringes vor der der übrigen erfolgt, so muss wol die List oder der Anschlag für die Zeit vor oder nach der Gefangennahme Völundrs berechnet sein.

v. 9 kommt Völundr nach Hause. v. 10 zählt er die Ringe und als er einen vermisst, glaubt er, dass Hervör zurückgekommen sei.

Wir fragen: warum zählt Völundr die Ringe, da er doch ihre Zahl kennt, denn sonst könnte er nicht einen vermissen? Zählt er sie etwa wie ein Geizhals, um sich an seinen Schätzen zu weiden? Ich sehe keine andere Möglichkeit, als die, das Völundr die Ringe zählt, um zu erfahren, ob dieselben vollzählig seien. Dass Völundr die Ringe nicht zählt, weil er fürchtet, dass man ihm einen Ring entwendet haben könnte, folgt daraus, dass Völundr die Ringe im Saale

hangen lässt und nicht verborgen hält, was deutlich zeigt, dass er sich nicht vor Dieben fürchtet.

Aus dem Bemerkten folgt 1) dass Völundr wünscht, dass ein Ring genommen werde, denn er fürchtet nicht, dass ein Ring genommen werde, noch ist es ihm geichgiltig. 2) dass Völundr es für möglich hält, dass eine Person in den Saal gekommen sei und dass er die Ringe zählt, um zu erfahren, ob eine Person im Hause war, und einen Ring genommen habe. Da aber Völundrs ganzes Sinnen und Denken der Rückkehr Hervörs gilt, so lässt sich schon hieraus mit grosser Wahrscheinlichkeit schliessen, dass die Person, von der Völundr erwartet, dass sie kommen werde, Hervör sei, und die Richtigkeit dieser Annahme verbürgt der vers 'brúðar mínnar bauga rauða', v. 19, welcher, da die Ringe erst nachdem die Schwanmädchen Ulfdalir verlassen hatten, geschmiedet wurden[1], nur durch die Annahme verständlich wird, dass die Ringe für Hervör bestimmt sind, vor allem aber der zweite helmingr der v. 10, wonach Völundr, als er bemerkt, dass ein Ring fehle, nur an Hervör denkt.

Natürlich müssen wir annehmen, dass Völundr nicht nur dieses Mal, sondern immer, wenn er von einem Jagdausfluge zurückkommt, die Ringe zählt. Dadurch gewinnt der vers 'svá beið hann sínnar liössar kvánar, ef hánum koma gerði'

[1] Dass Völundr von Hervör zürückgelassene Ringe zu den v. 5 verfertigten hinzufügte, kann nach v. 5 nicht angenommen werden. Die Annahme, dass Hervör Völundr; wie der Schwanritter, einen Ring zurückgelassen habe (vgl. W. Müller Myth. d. d. Heldens. S. 133 Anm.), ist eine Fiction, da dass Gedicht nichts davon weiss, und da das v. 4 hätte erwähnt werden müssen. Zwischen v. 4 und 5 kann niemals eine Strophe gestanden haben. Es ist ferner nicht denkbar, dass der Dichter bemerkt, dass neue Ringe, welche im folgenden eine unbedeutende Rolle spielen, verfertigt wurden, dass er aber das Einreihen eines Ringes, der im folgenden eine sehr wichtige Rolle spielt, verschweigt, dass er also das unwichtige hervorhebt, das wichtige aber verschweigt.

v. 5 an Bedeutung, denn das ist nun wol klar, dass die Ringe lediglich nur für Hervör verfertigt wurden.

Wenn Völundr die Ringe zählt, so lehrt dies, dass es kein bestimmter Ring war, an den sich Völundrs Erwartung, dass Hervör ihn nehmen werde, knüpfte, denn sonst hätte es Völundr kaum nöthig gehabt, zu zählen. Daraus folgt weiter, dass sich die Ringe durch keine wesentlichen Merkmale unterschieden haben können, denn warum sollte Völundr einem Ringe eine Eigenschaft verliehen haben, welche ihn vor den übrigen auszeichnete, wenn er sie alle in gleicher Weise für Hervör bestimmte?[1] Dass die Ringe nicht verschieden waren, geht auch aus v. 5 mit Wahrscheinlichkeit hervor, da der Dichter das Verfertigen und Einreihen eines Ringes mit besonderen Eigenschaften entsprechend hervorgehoben hätte, wenn er überhaupt verständlich sein wollte.

Waren aber die Ringe nicht wesentlich verschieden, so folgt, dass die List Niðuðrs v. 8 lediglich nur in einer Verminderung der Zahl der Ringe von 700 auf 699 besteht, man müsste denn annehmen, dass durch die Wegnahme eines Ringes die übrigen eine ihnen inne wohnende Kraft verlieren, wobei jedoch nicht einzusehen wäre, warum Völundr diese Bestimmung traf, als er die Ringe für Hervör verfertigte.

Besteht aber die List oder der Anschlag Niðuðrs lediglich nur in einer Verminderung der Zahl der Ringe, so ist ein Erfolg der List oder des Anschlages nur möglich, wenn Völundr diese Verminderung der Zahl bewusst wird, d. h. wenn er die Ringe zählt.

[1] Nimmt man an, dass hier telja = mustern vorliege, so werden unsere Resultate dadurch kaum geändert. Denn Völundr kann die Ringe nur mustern, um zu erfahren, ob Hervör zurückgekommen sei. 'Ferner kann es kein bestimmter Ring sein, an den sich Völundrs Erwartung knüpfte, denn sonst hätte er die Ringe nicht 'gemustert', sondern er hätte sich durch einen Blick nach einer ihm wolbekannten Stelle überzeugt, ob ein Ring fehlte, oder nicht.

Diese Überlegung lehrt, was wol von vorn herein wahrscheinlich war, dass v. 8 diejenige Scene enthält, wo uns der Erfolg der List Niðuðrs vorgeführt wird, dass demnach Niðuðr von dem Treiben Völundrs weiss und den Ring nimmt, um Völundr zu täuschen und glauben zu machen, dass Hervör zürückgekommen sei. Schwieriger ist die Frage, warum Niðuðr Völundr täuschen will. Es wäre denkbar, dass Niðuðr fürchtet, Völundr könnte aus irgend welchen Anzeichen schliessen, dass jemand in seiner Abwesenheit im Hause war, und dass durch die Wegnahme des Ringes jeder Verdacht Völundrs beseitigt werden soll. Aber dann sollte man erwarten, dass uns im folgenden gezeigt würde, wie diese List gelang, und ferner hätte Völundr nicht ausschliesslich an Hervör denken können, als er bemerkte, dass ein Ring fehlte. Es wäre auch möglich, dass die Wegnahme des Ringes Völundr veranlassen soll, zu Hause zu bleiben, um seine Geliebte zu erwarten[1] und dass es dadurch Niðuðr ermöglicht werden soll, Völundr sicher in seine Gewalt zu bekommen. Aber auch dies ist nicht glaublich, denn wenn Völundr von der Jagd nach Hause kommt, so wird er auch, wenn kein Ring fehlt, einige Stunden zu Hause bleiben und ruhen. Ich glaube, es bleibt nur mehr eine Möglichkeit übrig, nämlich die, dass Niðuðr aus der Wegnahme des Ringes kein Vortheil erwächst, sondern, dass diese nur eine That teuflischer Bosheit ist: Niðuðr will Völundr glauben machen, seine lang

[1] Völundr erwartet, dass Hervör nicht im Hause bleiben werde; vielleicht glaubt er dass sie, wenn sie ihn nicht zu Hause findet, ihn suchen werde. Dass Völundr auf der Jagd ist, kann sie wol vermuthen. Völundr hofft wol, dass Hervör aus Sehnsucht nach ihm zürückkommen werde. Dass sie etwa nur kommen werde, um sich einen Ring zu holen, wird er schwerlich glauben, denn dann hätte er wol nicht die Ringe im Hause hängen lassen, damit sich Hervör einen nehmen, und sogleich wieder davon fliegen kann. Zu dem kann doch Hervör nicht wissen, dass Völundr für sie Ringe verfertigt vgl. auch 'ef hánum koma gerði' v. 5.

ersehnte Geliebte sei zürückgekommen, um dann die furchtbare Enttäuschung folgen zu lassen.[1]

Prosa nach 16, v. 17 schenkt Niðuðr einen Ring seiner Tochter Böðvildr. Die Angabe der Prosa 'gullring þann er han tók af bastinu at Völundar' beruht wol auf der falschen, auf v. 8 zurückgehenden Vorstellung, das nur ein Ring genommen wurde.[2]

v. 19 beklagt Völundr den Verlust des Schwertes. Wenn Völundr sagt, das Schwert sei für immer für ihn verloren, denn es werde ihm niemals zur Schmiede gebracht werden, wobei er offenbar die Unverwüstlichkeit des Schwertes im Auge hat,[3] wenn im folgenden das Schwert wirklich nicht zur Schmiede getragen wird, während im vollen Gegensatze zum Schwerte, die Zerbrechlichkeit des Ringes, welche Völundr jedenfalls bewusst ist, veranlasst, dass derselbe zur Schmiede getragen wird, so muss Völundr erwarten dass der Ring zur Schmiede gebracht werden werde. Daher ist wol für 'bíðka ek þess bót' v. 19 'bíð ek þess bót' zu conjiciren, und die Abweichung vom Ursprünglichen ist sehr wol verständlich, da der Umstand, dass v. 18 Völundr klagt, das Schwert sei für immer für ihn verloren, leicht zur An-

[1] Bezieht sich hierauf der vers v. 28. 4 'allra nema einna íviðgjarnra'??

[2] Dass 'Böðvildr nur einen Ring erhielt, war vielleicht auch die Vorstellung des Dichters, s. v. 17. 26; v. 19 ist 'bauga rauða' vielleicht in 'baug hinn rauða' zu ändern.

[3] Unverwüstlichkeit ist nothwendig die Eigenschaft eines Schwertes, das Völundr, der Repräsentant der Schmiedekunst, verfertigt hat. Daher kann Völundr nicht annehmen, das Schwert sei deshalb verloren, weil Niðuðr es nicht wagen werde, das Schwert, wenn es gebrochen ist, ihm zur Reparatur zu bringen, da beim Überbringen und Abholen der gefährlichen Waffe sein Leben bedroht wäre. Übrigens fiele auch dieser Grund beim Ringe weg, denn Völundr hatte ja Gold genug, um sich jederzeit, wenn er wollte, einen Ring zu schmieden. Dass der Sinn der Worte 'séka . . . borinn' nicht der sein kann: 'Niðuðr wird mir das Schwert niemals wieder zürückgeben', bedarf wol keiner Erörterung.

sicht führen konnte, dass auch v. 19 eine ähnliche Klage enthalte.

Somit bereitet v. 18. 19 die folgende Scene 26—29 vor, wo Böðvildr den gebrochenen Ring zu Völundr trägt und wir sehen die folgende Erzählung der Scene 26—29 als einem Höhepuncte zu zustreben, da Völundr auf sie wartet.

Die Wichtigkeit, welche der Scene 26—29 beigemessen wird, verbietet die Annahme, dass ihre Bedeutung lediglich nur in der Rache, welche hier Völundr an Niðuðr durch die Schändung Böðvildrs nimmt, liege und dass der Ring nur den Gang Böðvildrs zur Schmiede motiviren solle; denn die Tötung der beiden Söhne Niðuðrs ist ein mindestens ebenso grässlicher Racheact, wie die Schändung Böðvildrs und der Dichter konnte dieser Rachescene nicht weniger Bedeutung beimessen, als jener; er konnte auch nicht nur einen Theil der Rache als erwartet hinstellen. Zudem ist der Ring zur Motivirung des Ganges Böðvildrs durchaus nicht nothwendig, denn ebenso wie den Ring, konnte Böðvildr auch die 'brióstkringlur', die ihr Völundr v. 25 sandte, brechen und zur Schmiede tragen.

Liegt aber die Bedeutung der Scene 26—29 nicht in der Rache Völundrs, so kann sie nur in der Wiedergewinnung des Ringes liegen.

Nun ist es ausgeschlossen, dass der Werth des Ringes in seiner Kostbarkeit liege und dass die Wiedergewinnung des Ringes die eines Kleinodes bedeute; denn mag Völundr wieder in Besitz der übrigen 699 Ringe gelangen oder nicht, der Wiedergewinnung eines Ringes kann unmöglich so grosse Bedeutung beigemessen werden.

Liegt aber die Bedeutung des Ringes nicht in seiner Kostbarkeit, so muss ein anderer Umstand diesen Ring werthvoll machen. Da aber die Ringe für Hervör bestimmt sind, so muss dieser Umstand, der den Ring werthvoll macht, mit der Bestimmung des Ringes zusammenhängen.

Aber in der Bestimmung des Ringes selbst kann seine Bedeutung nicht liegen. Denn Hervör kommt nach der Angabe der Prosa (Fornkv. 163 [a] 'ok kvómu eigi aptr'), der zu mistrauen, wir keine Ursache haben, nicht wieder, und dies war wol auch die Ansicht des Dichters des v. 3, der kaum annahm, dass die Mädchen, welche die Liebe versmähen, um ihren daemonischen Trieb zu befriedigen, wieder ihrer Valkyrjennatur überdrüssig werden und sich nach Liebe sehnen.

Aber selbst wenn wir annehmen, dass Hervör wieder zürückkommt, ist nicht einzusehen, worin die Bedeutung der Scene 26—29 liege. Denn nach v. 10 sind die Ringe dazu bestimmt, von Hervör getragen zu werden, und ferner sollen sie dazu dienen Völundr darüber zu orientiren, ob Hervör zurückgekommen sei. Aber es ist nicht verständlich, dass der Dichter dem Umstande, dass Völundr einen Ring wieder gewinnt, welchen die zurückgekehrte Hervör tragen kann, oder dass er einen Ring wieder gewinnt, der ihn nun wieder in Stand setzt, sich darüber zu orientiren, ob Hervör zürückgekommen sei, wobei zu bedenken ist, dass Völundrs Vertrauen zu diesem Orientirungsmittel nach der Enttäuschung v. 8 gänzlich geschwunden sein muss, so grosse Bedeutung beimass.

Anders stünde die Sache, wenn an den Ring der Besitz Hervörs geknüpft wäre. Aber dies ist gänzlich ausgeschlossen, da die Ringe erst verfertigt wurden, als Hervör bereits davongeflogen war, und da man es auch der Kunstfertigkeit Völundrs nicht zutrauen kann, dass Völundr Ringe verfertigte, welche die Rückkehr Hervörs beeinflussten. Da Völundr erwartet, dass Hervör aus Sehnsucht nach ihm zürückkehren werde (s. s. 313, Anm.), so ist es auch nicht wahrscheinlich, dass die Ringe die Aufgabe hatten, den Besitz der bereits zürückgekehrten Hervör Völundr zu sichern. Zudem ist nicht einzusehen, wie dieser Ring, mit dem Hervör das Haus verlässt, Völundr den Besitz Hervörs sichern soll. Bleibt etwa

das Mädchen nicht bei Völundr, wenn sie nicht einen Schmuck besitzt? Oder erweckt der Ring in Hervör Liebe?

Auch darin wird man nicht die Bedeutung der Scene 26—39 suchen wollen, dass der für Hervör verfertigte Ring nun nicht mehr dadurch entweiht wird, dass ihn Böðvildr trägt. Bleiben doch die 699 gleichfalls für Hervör bestimmten Ringe im Besitze Niðuðrs.

Wenn nun aber der Werth des Ringes nicht in seiner Bestimmung liegt, wenn anderer Seits der Umstand, der den Ring werthvoll macht, mit seiner Bestimmung zusammenhängen muss, so bleibt nur mehr die eine Möglichkeit übrig, dass dem Ringe eine Kraft inne wohnt, die ihm mit Rücksicht darauf, dass Hervör ihn tragen soll, gegeben wurde. Bedenkt man nun, dass Völundr die Ringe nicht für sich, sondern für Hervör verfertigte, dass er also dem Ringe diese Eigenschaft nur Hervörs wegen, nicht aber, um selbst von ihr Gebrauch zu machen gegeben hat, so folgt, dass diese Eigenschaft des Ringes Völundr erst durch die letzten Vorgänge seit seiner Gefangennahme werthvoll geworden sein muss.

Somit können nun 4 Möglichkeiten in Betracht kommen: 1) Der Ring verhilft Völundr zur Freiheit; 2) Der Ring verhilft Völundr zu Schätzen, hat also die Eigenschaft Schätze zu erzeugen (s. Meyer Germ. 14. 295); 3) Der Ring ermöglicht es Völundr sich neuerdings an Niðuðr zu rächen; 4) Der Ring schützt Völundr vor weiteren Nachstellungen Niðuðrs oder anderer Gegner.

Die Möglichkeiten 2. 3. 4 sind äusserst unwahrscheinlich, da ein Zusammenhang zwischen diesen Eigenschaften und der Bestimmung für Hervör nicht ersichtlich ist. Ausserdem spricht gegen die Möglichkeit 2) die grosse Zahl der Ringe, gegen die Möglichkeit 4) der v. 37, wo ausdrücklich erklärt wird, dass Völundr vor Niðuðrs Nachstellungen durch die Fähigkeit zu fliegen gesichert ist.

Ich sehe somit keine andere Möglichkeit als, dass Völundr v. 29 die Flugkraft durch den Ring erhält und dass dieser Ring, wie auch die übrigen 699 Schwanringe sind. Vgl. Rieger Germ. 3. 176. Anm. Dazu stimmt vortrefflich, dass die Ringe für Hervör bestimmt sind, dass Völundr unmittelbar, nachdem er den Ring erhält, sich in die Luft schwingt und dass in den uns erhaltenen Fragmenten nirgends von der Verfertigung eines Mittels zum Fliegen die Rede ist.[1]

Man kann nicht dagegen einwenden, es sei nicht verständlich, dass Völundr, wenn er Schwanringe verfertigen kann, wartet, bis ihm Böðvildr den Ring bringt, denn jedenfalls hofft Völundr, sich bei dieser Gelegenheit rächen zu können.

Es sei ferner bemerkt, dass die Mädchen während ihres Aufenthaltes in Úlfdalir Schwanringe oder Schwanflügel besessen haben müssen. Hätte der Dichter angenommen, dass sie, um fortfliegen zu können, ihre von den Brüdern verborgenen gehaltenen Schwanringe oder Schwanflügel wieder gewinnen mussten, so hätte er dies wol v. 3 bemerkt. Ferner hätten die Brüder, als sie sich darüber Gewissheit zu verschaffen suchen, ob die Mädchen fortgeflogen seien, nach den verborgen gehaltenen Schwanringen oder Schwanflügeln gesehen (v. 4).

Ich glaube also, dass die Völundarkv. uns eine ältere Gestalt der Sage bewahrt hat, wie die Vilkina saga, denn jedenfalls ist der Vorgang, dass man die Verfertigung des Flugringes oder der Flügel in die Zeit der Gefangenschaft Völundrs verlegte, und als Befreiungswerk auffasste, wobei die ursprüngliche Verbindung der beiden Episoden, Völundr und die Valkyrien, Völundr und Niðuðr, gelockert wurde, verständlicher als der umgekehrte.

[1] Niðuðr kann diese Eigenschaft der Ringe nicht bekannt gewesen sein. s. s. 314 Anm. 3.

Interessant ist es zu sehen, wie in v. 37 'erat svá maðr hár, at þik af hesti taki, né svá öflugr, at þik neðan skióti, þar er þú skollir við ský uppi' ein Motiv angedeutet wird, das in der Vilkina saga zur Ausführung kam, wo Egill von Niðuðr aufgefordert wird, nach Völundr zu schiessen.

Wien im April 1886.

FERDINAND DETTER.

Om Anvendelsen af Jón i Formularer til dermed at betegne en Mandsperson, som endnu ikke har faaet noget Egennavn, eller som man ikke kan navngive.

Efterat Njál og hans Hustru Bergþóra tilligemed Sønnen Skarpheðinn vare indebrændte paa Bergþórshvál, og Helge Njálsson der var falden for Floses Haand, bleve de, som vilde have denne Misgjerning hævnet, enige om, at man til Vaaren skulde *búa mál til á hendr Flosa um víg Helga ok kveðja búa heiman ok lýsa á þingi brennumálunum ok kveðja þar ina sömu búa í dóm,* men at *Mörðr skyldi sækja* (være Sagsøger). Mörðr overtog da ogsaa Søgsmaalet, hvor gjerne han end vilde have unddraget sig derfor, og ligesom han da *tók i hönd Þorgeiri ok nefndi vátta tvá i þat vætti, at Þorgeirr Þórisson selr mér vigsök á hendr Flosa Þórðarsyni at sækja um víg Helga* o. s. v., nævner han ogsaa strax efter i Forbindelse dermed flere Gange Flose som den Person, han skulde og vilde sagsøge. Det samme er ogsaa Tilfælde, da han senere under Vidners Paakaldelse *lýsti handseldri sök Þorgeirs Þórissonar at lögbergi* (se Njalss. c. 136, 142). Under selve Sagførelsen *at Austfirðingadómi* nævnes vistnok ogsaa Flose som Sagvolder, baade i Mördr's Ord hvor han optræder som Sagsøger, og i deres Ord, som her skulde aflægge sit Vidnesbyrd om hvad der tidligere var gjort til Sagens Fremme, men saavel i det ene som i det andet Tilfælde finder man ogsaa Jón nævnt som Sagvolderen istedetfor Flose. Mörðr siger saaledes Njalss. c. 143: *nefnda ek í þat vætti, at ek lýsta lögmætu frumhlaupi á hönd Flosa Þórðarsyni — — lýsta ek nú til sóknar í sumar ok til fullrar*

sektar á hönd Flosa Þórðarsyni o. s. v., men slutter derpaa med følgende Ord: *segi ek svá skapaða skóggangssök þessa fram í Austfirðingadóm yfir höfði Jóni, sem ek kvað þá at ek lýsta.* Fremdeles heder det i det Vidnesbyrd, som Mördr's *lýsingarváttar* aflagde: *lýste hann nú til sóknar í sumar ok til sektar fullrar á hönd Flosa Þórðarsyni*, medens de derimod strax efter sige: *berum við svá skapat vætti þetta fram í Austfirðingadóm yfir höfði Jóni, sem Mörðr kvað þá at, er hann lýsti.* Endvidere fortælles der, at *sakartökuváttar Marðar géngu þá at dómi — — ok kváðu svá at orði, at þeir Mörðr Valgarðsson ok Þorgeirr Þórisson nefndu þá í vætti, at Þorgeirr Þórisson seldi vígsök í hendr Merði Valgarðssyni á hendr Flosa Þórðarsyni um víg Helga Njálssonar,* medens Fortællingen ender med disse Ord: *báru þeir svá skapat sakartökuvætti fram í Austfirðingadóm yfir höfði Jóni.* Endelig udtale de búar, som Mörd havde *kvatt um sök þá, er ek höfðaða á hönd Flosa Þórðarsyni, framburðar um kviðburðinn, at bera annattvegga af eða á,* sig tilsidst i følgende Ord: *höfum vér nú allir eiða unnit ok réttan kviðburð várn ok orðit á eitt sáttir, berum á Flosa kviðburðinn ok teljum hann sannan at sökinni, berum vér svá skapaðan níu búa kvið þenna fram í Austfirðingadóm yfir höfði Jóni.*

At disse to Navne Flose og Jón i foranstaaende Citater ere brugte ligesom i Flæng eller uden Forskjel, uagtet der ogsaa i de Tilfælde, hvor Jón nævnes, alene kan være ment Flose, maa jo være paafaldende og synes underligt. Den Forklaring ligger dog temmelig nær, at Forfatteren i sin Fremstilling af Rettergangen mod Flose har hentet de Udtryk eller Sætninger, hvori Navnet Jón forekommer, fra en Formular, som angav den Fremgangsmaade, hvilken skulde anvendes i Retssager af samme Beskaffenhed som den, hvorom her er Tale, og at der i samme Formular var anvendt Navnet Jón paa en lignende Maade som Romernes Cajus, i den Forudsætning nemlig, at den, der vilde anvende Formularen, istedetfor Jón skulde indsætte den Persons Navn, som var

Sagvolder eller den anklagede, se Grágás, (Kjøbenhavn 1852) I, 39[22] 40[7] 48[12 30]. I det Tilfælde synes det da, som man skulde kunne vænte at finde en saadan Formular i den Del af den ældste islandske Lovbog (Grágás), som handler om Tingordningen og kaldes Þingskapaþáttr, men kun er opbevaret i det Haandskrift af nævnte Lovbog, som pleier betegnes med Navnet Konungsbók og er udgivet af V. Finsen Kjøbenhavn 1852. En lignende Formular forekommer ogsaa virkeligen der, nemlig Side 54, hvor der i det Kapitel, som handler *um framsögu sakar*, findes følgende Ord: *hann skal vinna eið at því, at hann segi sök sína fram ok kveða á þat, hverjum hann stefndi, eða hvat hann lét honum varða, ok kveða á, til hvers þings hann stefndi, ok hann stefndi lögstefnu, ok hann segir svá skapaða sök sína fram i dóm yfir hófði N. N. sem hann stefndi honum.* Men her betegnes Personen ikke ved Navnet *Jón*, men med Bogstaverne N. N. ligesom S. 40 L. 19 og 26. Denne Forskjel mellem Lovbogens Formular og dens Anvendelse i den omhandlede Retssag har man da ment, skulde kunne forklares saaledes, at *Jón* var indkommet i Njálssaga ved en Afskriverfeil foranlediget ved en Feillæsning af Betegnelsen N. N. i Lovbogen eller det Afskriveren foreliggende Haandskrift af Sagaen.[1] Men dette er saa meget mindre sandsynligt, som saadan Feillæsning neppe kunde indsnige sig i en almindelig bekjendt og anvendt Formular og derhos gjentage sig den ene Gang efter den anden, ligesom ikke et eneste nu tilgjængeligt Haandskrift af Sagaen har N. N., hvor de øvrige har *Jón*. Hertil kommer endnu dette, at Forekomsten af *Jón* paa de nævnte Steder i Sagaen baade kan og maa forklares paa en ganske anden Maade.

Naar jeg nu skal søge at godtgjøre dette, maa jeg først fremhæve den Omstændighed, at det ikke er alene i Njáls-

[1] Se Njáls saga eller Fortælling om Njál og hans Sønner; efter det islandske Grundskrift ved N. M. Petersen; 2den Udgave (Kjøbenhavn 1862) Side 292 Anmærkning af G. V.

saga, at vi kan finde Navnet *Jón* anvendt paa saadan Maade som i dens Fortælling om Rettergangen mod Flose. Anvendt paa lignende Maade forekommer det nemlig ogsaa i Erkebiskop Jons Kristenret, dens første Kapitel, hvor der gives Forskrift om, hvorledes Nøddaab skulde udføres. Ti vel lyde Ordene i Texten, saadan som vi har den i Norges gamle Love 2det Bind Side 341, saaledes: *ef barn er með lítlu lífi fœtt ok nær eigi presti, þá skal skíra hverr, er hjá verðr staddr, jafnvel faðir eða móðir, ef ei ero aðrir menn til, ok gefa barni nafn ok dœypa því í vatn ok mæla þessi orð meðan: ek skírir þik N. i nafni föður ok sonar ok heilags anda*, idet N. her tjener til samme Øiemed som N. N. paa det i det foregaaende citerede Sted af Grágásens Þingskapaþáttr; men som de neden under Texten anførte Varianter udvise, have andre Haandskrifter istedetfor N: *Jón eða Guðrún, Jón eða Guðrún eðr hvossu* (ɔ: *hversu*) *þú nefnir;* og i *Kristinréttr Arna biskups* (Thorkelins Udgave Kjøbenhavn 1777, Side 6) gives Daabsformularen i det væsentlige overensstemmende med disse Varianter saaledes: *Jón eðr Gudrún! ek skíri þik í nafni föður ok sonar ok anda heilags.* Paa lignende Maade udtaler ogsaa Erkebiskop Eilif sig i sit tredje Statut af Aaret 1320 (se Norges gamle Love 3dje Bind, Side 250 fg.), idet han der siger: *þegar barn verðr fœtt svá sem dauðvænt, at eigi má til prests flytja, eðr svá sjúkt verði á leið, þá skíri sá karlmaðr, er næstr verðr, ok kona, ef karlmanni nær eigi, — i vatni einu köldu eðr vörmu, en engum öðrum lög eðr vökva; ok drepi barni i vatni 3 sinnum ok kasti á höfuð með lofa sinum eðr keraldi, ef eigi nær öðru, ok segi með réttri trú ok fullri ætlan at skira: Jón! ek skíri þik i nafni föður ok sonar ok heilags anda, ok gefi nafn barninu;* hvorved dog maa bemærkes, at et Haandskrift (se Varianten 21 under Texten) har N. istedetfor *Jón*[1].

[1] At Forekomsten af Jón for Flosi i Njálssaga c. 142 tilligemed den tilsvarende Anvendelse deraf i de Daabsformularer, som findes i Erkebiskop Jons og Biskop Arnes Kristenretter er berørt i „Die Njalssage ins besondere in ihren juristischen Bestandtheilen von

Hertil kan endnu føies, at dette *Jón* ogsaa forekommer i de Formularer, som endnu i nærliggende Tider anvendtes og maaske endnu anvendes i Norge ved Utborers Daab. Utbore, som svarer til det gamle *utburðr* (se Biskupasögur I, 687[3]) og i det lappiske Sprog er blevet til *æppar, æpparas'*, kaldtes eller kaldes nemlig et strax efter Fødselen myrdet Spædbarn, som ikke kan finde Hvile, saa længe som ikke dets Ben ere blevne døbte, men gaar igjen og paa forskjellige Maader især ved Nattetid fortrædiger de Mennesker, som paa sin Vei ere udsatte for at møde det[1]); og baade herom og om hvorledes denne Daab skal udføres læser man i Professor Schyttes Ordsamling, „Nogle faa rare norske Ord efter den Dialect, som i Lofotens Fogderi i Nordlandene er brugelig", trykt i Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter 1807, 3dje Aargangs 2det Bind Side 86 fg., denne Meddelelse: „Overtroiske Mennesker bilde sig ind, at det (nemlig Utboren) er et i Dølgsmaal født og myrdet Barn, som ikke kan have Ro i Jorden førend det faar Navn, hvorfor, naar de fornemmer dette Spøgelse ved Nattetider, sige de: „æg døpe dæg paa von, enten ska du heite Johanna heller Jon"; medens samme Døbeformular i Sagn og Eventyr fra Nordland samlede af G. Nicolaissen (Kristiania 1879) Side 81 lyder saaledes: „æg ska døp dæg paa ei von, enten Guri eller Jon, æg ska døp dæg med namn enten Ane eller Jan". Her vil „paa von" sige det samme som „eftersom du enten er Pige eller Dreng", medens vi i Navnet Guri, som svarer til det gamle *Guðríðr,* har en Forvanskning af Guro, som svarer til det gamle *Guðrún,* hvilket ogsaa opstilles som Alternativ ved Siden af

K. Lehmann und H. Schnorr von Carolsfeld" (Berlin 1883) S. 110 fg., uden at jeg dog var bleven opmærksom derpaa før Afholdelsen af det Foredrag i det 3dje nordiske Filologmøde 1868, som her meddeles, skal ikke lades ubemærket.

[1] Se min Afhandling om Lappernes Hedenskab og Trolddomskunst i (norsk) Historisk Tidsskrift N, 157 fg.

Jón i nogle Haandskrifter af Erkebiskop Jons Kristenret efter hvad derom i det foregaaende er meddelt.

Af de nu givne Oplysninger om Forekomsten af Navnet *Jón* paa forskjellige Steder og i forskjellige Forbindelser maa man vel med Sikkerhed kunne uddrage den Slutning, at dette Navn virkeligen har tjent til at betegne den Person, som endnu ikke har faaet sit Navn, og det ikke alene i forskjellige Rettergangsformularer, men ogsaa i Daabsformularer, og at det saaledes har gjort samme Tjeneste som N. eller N. N. baade i Fortid og Nutid.

Saadan Anvendelse af Navnet Jón, hvilket er en Afændring af Johannes[1], er dog ikke særegen for Norge og Island. Navnet Johannes kan man nemlig finde anvendt paa lignende Maade langt tilbage i Tiden og vidt omkring i Kristenheden, medens Oprindelsen dertil er at søge i den evangeliske Historie. I Dicta abbatis Priminii, de singulis libris canonicis scarapsus, trykt efter et det 8de Aarhundrede tilhørende Haandskrift i Dr. C. P. Caspari Kirchenhistorische Anecdota I (Christiania 1883), c. 12 S. 160 heder det nemlig: ideo frafres ad memoriam vestram reducimus, qualem pactum in ipso baptistirio cum deo fecimus, v. g. cum interrogati singuli nomen nostrum a sacerdote fuimus, quomodo diciremus, respondisti aut tu, si jam poteras respondere, aut certe, qui pro te fidem fecit, qui te de fontem (ɔ: fonte) suscepit, et dixit: „Johannis dicitur“ aut aliud nomen. Et interrogavit sacerdus: „Johannis! abrenuncias diabulo et omnibus operibus eius et omnibus pompis eius“ & c.? jvf. Martin von Bracara's Schrift de correctione rusticorum herausgegeben von Dr. C. P. Caspari (Christiania 1883) S. CXII og 25. Men sammenholdes nu de her citerede

[1]) Se *Johannes postoli* Postolasögur S. 412^{14} = *Jón postoli* l. c. S. 414^{14}. Paa flere Steder, f. Ex. Postolasögur S. 881^{19} fg. 418^{28} fg. $435^{17\ 24}$ findes saavel om Døberen som om Apostelen ved Siden af Navneformen *Johannes* tillige Formen *Jóan*, hvilken maa ansees som et Mellemled paa Overgangen fra *Johannes* til *Jón*.

Ord med Luc. 1, 60. 63, hvor der fortælles, at Elisabet og Sakarias, da der er Spørgsmaal om deres nyfødte Søns Navn i Anledning af hans foreslaaede Omskjærelse, give Svaret: „vocabitur Johannes, Johannes est nomen eius", da maa det ogsaa strax falde i Øinene, at denne Navngivelse har foranlediget den oven omhandlede Anvendelse af Navnet Johannes eller Jón (som er opstaaet af Joan udtalt med Hovedtonen paa Ordets første Stavelse) til dermed at betegne den mandlige Person, som skal døbes, men ikke førend han er døbt har faaet noget Navn. Til yderligere at belyse Anvendelsen af Johannes som Baptizandeus Navn kan endnu tilføies følgende Citat fra det femtende Aarhundrede hos Littré 11, 1786 fg. efter Opgivende hentet fra Les Serées de Guillaume Bouchet sieur de Brocourt (se Brunet Manuel de Libraire & c. I, 1165 fg.) livre 3, p. 257 saadant som det skulde findes „dans Lacurne" (ɔ: La Curne de St. Palaye Dictionnaire historique de l' ancien langage François):

Ne prends pas un nom etranger
Prends Jean, c' est un nom de baptisme,
Dit sa femme, et sans danger
Je te baptizeray moi-meme;

hvilket Citat jeg dog ikke har kunnet finde i nævnte Ordbog under Ordet Jean, ligesom jeg ikke har kunnet opsøge det i selve Kilden „Bouchets Serées", da dette Værk ikke findes paa vort Universitetsbibliotek.

Som Oprindelsen til den Sædvane at betegne en Mandsperson, hvis Navn er ubekjendt eller skal lades ubestemt, med Navnet Johannes eller en af dets Afændringer, efter hvad i det foregaaende er oplyst, ligger langt tilbage i Tiden og er at søge i den evangeliske Histories Fortælling om, hvorledes Døberen Johannes fik sit Navn: saa har denne Sædvane ogsaa vedligeholdt sig indtil den allernyeste Tid, og det ikke alene i den omtalte overtroiske Brug deraf, som forekommer i Norge ved Utborers Daab, men ogsaa i en langt videre Ud-

strækning baade med Hensyn til de Steder hvor og de Forbindelser, hvori den kan paavises.

Et Exempel derpaa har vi i det spanske Juan del pueblo (ɔ: Manden af Folket) i Juan del Pueblo eller Historia amorosa de Juan del pueblo af F. R. Maria (Sevilla 1882), Separataftryk af La Encyclopedia 1879, hvorom se Nyt svensk Tidskrift 1885 S. 415, et andet i det franske Jean bête (Jahrb. für roman. u. engl. Literatur V, 19[6]. 20[31]) eller Jean le sot (Revue des langues romanes XXVIII (1886), 143 fg.) som en Persons Navn, der spiller Hovedrollen i et fransk Æventyr, og i Jean bonhomme som en Betegnelse af den franske Bonde i St. Jules Mesle hist. p. 78 efter hvad der meddeles i La Curne de St. Palaye's oven citerede Ordbog VII, 104 a[42]; fremdeles i Jean de Farine brugt i samme Betydning som det tydske Hans Wurst og i Jean Lapin som Kaninens Navn hos Fabeldigteren Lafontaine, og i mange lignende Udtryk, med Hensyn til hvilke kan henvises til E. R. (ɔ: Eugene Rollands) Meddelelse i Almanach des traditions populaires 3me anneé (1884) p. 92—104. Navnet Jean de France, som Holberg giver Hovedpersonen i sin Komedie af dette Navn, er vel ogsaa en Efterligning af det franske Jean de Paris, som betegner en Person, der fra Landet er kommen ind til Hovedstaden og ved sit Ophold i samme har opnaaet eller paa Grund deraf vil indtage en Stilling, der hæver ham op over de Omgivelser, fra hvilke han er udgaaet. I Henhold eller Hensyn til saadan Sprogbrug er det vel derhos, at Pasquier liv. 8 p. 751 efter et Citat hos La Curne de St. Palaye l. c. VII, 104 a[34] [1] udtaler sig saaledes: nous avons deux noms, desquels nous baptisons en commun propos ceux, qu' estimons de peu d'effet, les nommons Jeans ou Guillaumes, idet nemlig baptiser her ikke har anden Betydning end nommer ligesom oftere det engelske christen, og som man ogsaa hos os bruger Ordet

[1] De citerede Ord har jeg dog ikke kunnet finde i Pasquier's Les recherches de la France (Amsterdam 1723) tom. 1 p. 751.

døbe paa lignende Maade, endogsaa hvor der er Tale om livløse Gjenstande f. Ex. et nyt Fartøi, som gaar af Stabelen eller Bankestokkene.

Samme Anvendelse, som nu er paavist med Hensyn til det franske Jean, har ogsaa været gjort af det tydske Hans eller Jan, hvilke begge er Afændringer af det samme Johannes, dannede det første ved Bortkastelsen af Forstavelsen Jo, det andet ved Bortkastelse af Endestavelsen og Sammendragning af de to sidste Stavelser. Saaledes anvendes *Hans* (ved Siden af Grete) i Luthers Traubüchlein til at betegne den Mandsperson, der skal indtræde i Ægteskab ved den forestaaende Vielse; og den, som vil gjøre sig bekjendt med, hvor udstrakt en saadan Anvendelse af Navnet Hans er bleven i Tydskland, kan derom finde al ønskelig Oplysning i Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm IV, 2, 455—462; Sanders Wörterbuch der deutschen Sprache 1, 691 c fg.; Weigand deutsches Wörterbuch I, 650; Berghaus Sprachschatz der Sassen, 1. 649 b; og ligesom Jean bête forekommer som Hovedperson i et fransk Æventyr, saaledes ogsaa „der dumme Hans“ i et tydsk, se Zeitschrift für deutsche Mythologie II, 386 $^{fg.}$ III, 93^{20} $^{fg.}$ og „der starke Hans“ i Grimm Kinder- und Hausmärchen No. 166 jvf. No. 83, 108, 136 og Zeitschrift für deutsche Mythologie III, 96^{15} $^{fg.}$. 99^{18}. Med Hensyn til saadan Anvendelse af Navnet *Jan* kan henvises til Berghaus Sprachschatz der Sassen II, 30 fg.; Ten Doornkat Koolman Wörterbuch der ostfriesischen Sprache II, 139^{18} $^{fg.}$ Det der nævnte „Jan Hagel“ har jeg ogsaa i Bergen hørt anvendes ligesom „Hans i Kjælderen“ (= det tydske „Hänschen im Keller“ se Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm V, 514^{74} $^{fg.}$), hvilket sidste Udtryk bruges til dermed at betegne Fosteret i Moderens Liv. Forekomsten af Navnet Jan i Ordene Dumrian, Grobian kan vel heller ikke miskjendes. Mindre forandret synes Navnet Johannes at forekomme i de plattydske Tilnavne *Storjohan*

eller Grootjohan og Lütjohan (Storemand, Lillemand), det franske Grandjean og det engelske Litlejohn), hvori jeg antager, at vi have oprindelige Øgenavne (gn. *auknefne*), som senere ere blevne Familjenavne. Om den her paapegede Anvendelse af Hans og Jan kan findes flere Oplysninger i Kleinere Schriften vou Wilhelm Wackernagel III, 130–143 (Pfeiffers Germania V, 318—329).

Udenfor de her nævnte faa Tilfælde, hvori tydsk Sprogbrug har fundet Indgang i norsk Kjøbstad, er det mig ikke bekjendt, at Udtryk, som svare til den her omhandlede tydske Anvendelse af Navnene Hans og Jan have været gangbare i Norge. Anderledes er det derimod i Sverige og Danmark, hvor Johannes er blevet til Jöns, Jens, da man jo i Sverige bruger Udtrykket „en dummer Jöns“ og man i Danmark taler om Pigernes Jens, de danske Jenser, vore Jenser, se V. Christiansens (V. Fausböls) Bidrag til en Ordbog over Gadesproget S. 257[9] 267[25] 144[20].

Kristiania i September 1886.

JOH. FRITZNER.

Ströftåg i Sverges medeltidsliteratur.

Efterföljande anteckningar, som tillkommit vid sidan af de samlingar af tyskt språkgods i medeltidssvenskan, med hvilka jag sedan några år tillbaka sysslat, göra icke i minsta mån anspråk på att vara fullständiga ock uttömmande, men synas mig likväl förtjäna att offentliggöras, då de i vissa punkter komplettera det material, som Rydqvist bragt i dagen, ock därför böra vara välkomna för forskare i svenska språkets historia, åtminstone tills Södervalls efterlängtade ordbok fullständigt hunnit utkomma.

I.

Svenskans 3dje konjugation.

I sin återblick på 3dje konjugationen uppger Rydqvist i Sv. Spr. Lagar I, s. 139, att i fornspråket fördubblade tempustecken icke märkas, samt antar, att Bonaventuras *strödde* är felskrifvet, om ej feltryckt. Ett noggrannt aktgifvande vid läsning af medeltidsskrifter visar dock, att denna uppgift är oriktig. Själf anför Rydqvist ett par hithörande former, utan att vid dem fästa vidare afseende, nämligen i S. S. L. I, s. 123 *skodde* ur Script. och s. 176 *göddo* ur Bonaventura. Sjätte delen af S. S. L. upptar 4 particip, s. 37 *betrodder* ur Krist. LL., yngre haandskrift, s. 113 *fladde* ur Läsn. f. Klosterfolk, s. 335 *oforsedder* ur Suso ock *oforesedder* ur Bernhard. Ur Södervalls Ordbok öfver svenska medeltids-språket har jag vidare antecknat å s. 6 preter. *thwadde* Bonav. 213, å s. 8 preter. *afdödde* BtRK 87 (1435), *fladdhe* Med. Bib. II, 299; ur Schlyters Glossarium s. 664 *undanflydder*.

Att emellertid dylika former äro vida talrikare, än man af dessa få exempel skulle kunna tro, framgår af följande citat:

**Bete:* Sture Krön. 5170 gönst — — iag honum *betedde* (men 5634 *betedhe,* dock rimmande med *skedde*).

**Betro:* Styffe, Bidrag IV, 14 (1471) idhre medbröder bliffua thes minne *betrodde* vpa en annan tiidh. — P. Månss. XIII *betroddher*.

Bo: Arwidsson, Handl. IV, 29 (1453) benct krook — — *bodde* oc bygdhe i helsinga by. — Med. Bib. II, 63 : 10, 353 : 9 *boddho,* 139 : 14 *boddo.* Sture Krön. 903 *bodde* (men Didr. 207 : 6 partic. *bodhe*).

**Dö:* Karlskrön. 8487 I stocholm ouer 9000 *dödde.*

Fly: Bonav. 90 : 17 var herra *flydde* vndan. — Bonav. 90 : 22 *flydde* (men 90 : 27 *flydhe*), 120 : 25, 155 : 11 *flyddo.* — Bildsten. 403 : 1 mange — — *flyddu* til ødhkna. — Bildsten. 591 : 11 *flydde*, 909 : 9 *flyddho.* — Ivan 735, Erikskrön. 3160, Didr. 168, 284, Med. Bib. II, 22 : 11, 102 : 12, 136 : 19, 377 : 9 *flyddo* (men Med. Bib. II, 28 : 11 vnd*flydho*). — Birg. II, 302 : 10, Ivan 749, Bernh. 58 : 32, 230 : 29, Didr. 40, 106, 110, 139, 185, 203 *flydde* (men Birg. II, 302 : 30 *flydhe*). — Didr. 216, 219 *flyddhe.* — Med. Bib. II, 79 : 29 *flyddho.* Karlskrön. 9274 *flidde.* — Bib. II, 28 : 30 konungana waro vndhan *flydde.*

Forsma: Patrik 27 : 1 han *forsmadde* fatighæ mæn. Didr. 112 hanum *forsmadde* at skattæ till konung Ermentrik. — Vadst. Klosterr. I, 4 *forsmaaddom* allom androm thingom. — Didr. 97, Skrå Ordn. 3 *forsmadde* (men 107 *forsmade*); Forts. af Gamla Krön. 161, Leg. I, 294 : 25 *försmadde*; Kg. Styr. 59, Yngre red. af Lilla Krön. 693 *försmådde.* Didr. 196, Med. Bib. II, 282 : 19, 300 : 25 olika former af partic. *forsmadder.*

Gry: Karlskrön. 9399 dagen *grydde.*

Gö: Suso 163 : 1 galne hunda mothe mik *göddo.*

**Ha,* hafva: Styffe III, 61 (en med originalet af år 1453 samtidig afskrift) sidhan her Tord Bondhe Karlsson *hadde* fanghet Axwold fran Twre Twrsson. — Arwidsson, Handl. VI, 47 (1457) *haddæ* han thet en giort tha ware thw eyg molsman ther till.

**Kri* (jfr Bib. I, 239 : 11, Sture Krön. 4939 *kria*): Sture Krön. 5088 Eth recess i calmarna monde staå ty *kridde* kong hans ther offtha oppa (jfr Sture Krön. 4320 *krydhe*).

Sa: Med. Post. I, 73 : 26 ihesus christus han är then som *sadde* godha sädh. — Med. Post. I, 73 : 23 *sadde.*

Se: Med. Bib. II, 409 : 17 sidhan wordho the aff ængom meer *sedde.* — Med. Bib. II, 397 : 13 partic. *seedde.*

Ske: Arwidsson, Handl. III, 92 (1446) oc *skedde* thet swa som gudh forbiwdhe. — Arwidsson, Handl. V, 81 *Skeddhe.* Patrik 7 : 3, Flores 1824, Namnlös 33 : 3, 51 : 25, Alex. 10035, Styffe, Bidrag III, 8, IV, 9, Didr. 186, 287, Med. Bib. II, 174 : 23, 269 : 6, 320 : 11, Erikskrön. 4151, Forts. af Gamla Krön. 301, Sture Krön. 149, 5633 *skedde* (men Erikskrön. 3341 *skede*, Erikskrön. 3419, Alex. 9834, Didr. 262, Med. Bib. II, 130 : 10 *skedhe;* — Didr. 39 the swik hanum *sked* war; jfr. Rydqvist, S. S. L. I, 122 *bod* Kg. Styr III, 56).

Sko: Med. Bib. II, 162 : 6 hon — — *skodde* sigh mz gull skom.

Spa: Karlskrön. 8485 Thz andra jomfrun *spadde* sannedis tha. — Med. Bib. II, 153 : 12 *spaadde.*

Strö: Med. Post. I, 3 : 21 skaro qwista aff trämen ok *ströddo* a väghin. — Birg. II, 245 : 30 the gatona som *strödda* äru ok stänkta mz mina hälgha manna blodhe. — Bon. 165 : 20 *ströddo.* — Bildsten. 880 : 3 *strøddos.*

Tro: Karlskrön. 4163 meer än andra *trodde* marsken honom wäl. — Karlskrön. 9042, Didr. 39, 282, Script. I, 243 *trodde.*

Dessa former, hvilkas talrikhet omöjliggör antagandet af felskrifning, bevisa, att fornspråket åtminstone vid början

af 1400-talet[1] hade fått dubbelt tempustecken i 3dje konjugationens imperf. ock particip., men visa därjämte, att de äldre formerna ännu i början af 1500 fortlefde vid sidan af de yngre.

Præs. partic. på *-nde* är sällsynt; till de af Rydqvist S. S. L. I, s. 131, 135, 139, 404, 405 anförda *forsmande, nidherslande, thwande, slaandhes* har jag att tillägga endast Med. Bib. II, 297 : 32 *forsmaandis*, 238 : 20 *slaandes*, Script. I, 2 : 214, 215 *gande, staande*. Någon form på *-ende* har jag icke antecknat.

Någon förklaring af det dubbla tempusmärket har Rydqvist egentligen icke gifvit; han yttrar blott tämligen obestämdt (I, 139), att „stammens vokaliska utgång påkallade skyddet af förstärkta tempustecken.“ Enklast förklaras företeelsen genom antagandet af analogibildning[2] efter den grupp af andra konjugationens verb, hvilkas rot utgår på *dh* ock hvilkas præter. ock partic. följaktligen måste få *dd*. Sådana äro *bedhas, bredha, ledha, redha, vedha, hædha, klædha, rædha, skrædha, spædha, trædha, bidha, nidha, qvidha, smidha, spridha, stridha, vidha, lydha, prydha, þydha, blödha, flödha, födha, gödha, lödha, mödha, nödha, ödha,* hvartill ytterligare komma några imperf. ock particip. med kort vokal, såsom *gladde, skadde, stadde, vadde, rudde, studde, lodde*. Danskan åter har, som bekant, låtit vokalstammarna uppgå i *a*-konjugationen.

Participiet på *-ende* tror Rydqvist vara en danism. Men man förstår i så fall icke, hvarför icke äfven i de andre konjugationerna *ande* undanträngdes af *-ende*. Kanske föreligger

[1] Uplandslagens partic. *sett* (Rydqvist, S. S. L. I, 119) får väl ej anses bevisa det dubbla tempustecknets tillvaro redan omkring år 1300. Antingen beror dess *tt* på konsonantförlängning efter lång vokal, såsom Noreen antagit i sina Fornsvenska föreläsningar, eller ock är det assimilation af *dht* (jfr Gottl. L. *datt*, *iemgutt* i Rydqvist IV, 295), såvida man får antaga, att det gamla starka participiet redan vid denna tid fått en medtäflare i ett svagt **sedher*.

[2] Enligt en gissning af Noreen har man möjligen att söka anknytningspunkten i neutrum af part. pass. ock i supinum.

äfven här en analogibildning. Nutida dialekter, t. ex. Vätömålet i Roslagen, göra sannolikt, att fsv. egt particip på *-nde* icke blott af verb på *-a,* utan äfven af verb med andra rotvokaler t. ex. *flynde, ronde;* troligen hade hos hela denna participgrupp första stafvelsen vid endelsevokalens bortfallande fått sammansatt aksent, ur hvars senare hälft (efter ett mellanstadium med sonantiskt *n*, hvarigenom dessa particip åter blefvo 3-stafviga i likhet med alla de öfriga) sedermera utvecklades vokalen *e*.

Enköping i Juni 1886.

AUGUST SCHAGERSTRÖM.

Bemærkninger til norröne Digte.

V.

En Þórðr Sjáreksson tillagt Halvstrophe.

I Corp. p. bor. II, 55 meddeler Vigfusson 'from AM. 738' en af 'Snæbiörn' forfattet Halvstrophe, som ikke tidligere har været udgiven. Om denne Halvstrophe, som forgjæves vil søges i 'AM. 738', har Dr. Kr. Kaalund velvillig meddelt mig følgende Oplysninger:

Den 'findes i AM. 742, 4to, men rigtignok som et Vers af Þórðr Sjáreksson.

AM. 742, 4to indeholder 28 Blade i 8vo, skrevne af Björn paa Skarðsá; den til Indholdet svarende Titel er: Annar partur Eddu um kenningar osv.

Fol. 23 r læses:

Sior heit*er* mz mǫnnum . . . . (osv.)
Brödir Elldz *ok* vinds, son forniötz.
Snæbiǫr*n* qvad — Hvatt kveda hræra grötta osv.
Hi*er* er hafid kallad Amlöda melld*ur* En Bilgiurn*ar*
Brüd*ir* e*da* vaulv*ur* ægi*rs*.
Þörd*ur* siä reks*son* qv*ad* — So ad ür fiti*ar* fiǫtri, flödz äsyniū b.ödi, Raust
byriast raum̄ en̄ syst*ra* rÿt[r] Ey milrer Snÿt[2], Hi*er* er
hafid kallad mylr' — Eyia, *ok* fiti*ar* fiǫt[2],'

Halvstrophen er, som den meddeles i Haandskriftet og hos Vigfusson, forvansket. Jeg tror, at den bør læses saaledes:

Sváð ór fitjar fjǫtre,
flóðs ásynjo blóðe
(rǫst byrjask rǫmm) systra,
rýtr, eymylver snýter.

Her har jeg foretaget følgende Forandringer uden Støtte i Haandskriftet:

L. 2: *ásynjo] äsyniū* Hskr. L. 2: *blóðe,* saa Vigfusson] *b.ödi* Hskr. L. 3: *systra] en̄ syst*ra Hskr. L. 4: *eymylver] Ey milrer* (i Forklaringen *mylrer-Eyia*) Hskr.

Jeg forbinder Ordene saaledes: *eymylver snýter flóðs ásynjo systra blóðe, sváð rýtr ór fitjar fjǫtre; byrjask rǫmm rǫst.*

Til Forklaring bemærker jeg følgende:

L. 1: Jeg har skrevet *Sváð* og ikke *Svát,* fordi *fit(jar)* danner hending med *fjǫt(re)*. Et Ord *svát* vilde da være uheldigt (skjønt ikke umuligt) i samme Linje, da dette Ord i og for sig kunde, men her ikke skulde, danne hending med *fitjar* og *fjǫtre. fitjar fjǫturr*, Engslettens Lænke d. e. Havet.

L. 2: *flóðs ásynjo*, en af Ægers Døtre, Bølgen.

L. 4: *eymylver,* Økværnen d. e. Havet. *mylver* af Verbet **mylva*, der forudsætter et fællesgermansk **milvjan* og regelret er dannet af *mjǫl; mylva* gjenfindes i høitydsk *milben,* tidligere *milwen,* gjøre til Mel eller Støv.

Udtrykket *eymylver,* der er ensartet med det af Snæbjörn brugte *skerja grotti,* henviser til den gamle Forestilling om Kværnen paa Havsens Bund.

snýter flóðs ásynjo systra blóðe, 'lader fra Havets Aasynje strømme hendes Søstres (d. e. Bølgernes) Blod'. Bølgemøernes Blod er Vandet paa den oprørte Sø, der er mørkt som Blod. I Lighed hermed heder det om den oprørte Sø: *var sjórinn sem á roðru sæi* Fornald. s. I, 156. Derfor heder ogsaa en af Ægers Døtre *Blóðughadda,* hun med de blodige Lokker, hvilket Navn visselig ikke med Wisén (Riddara-Rímur) tør forandres til *Bláðughadda.*

Jeg forstaar altsaa Digterens Skildring saaledes: Der begynder en slem Strøm. Hvor Havkværnen udenfor Øern omdreies, falde de brusende Styrtsøer mørke som Blod.

Halvstrophen tillægges i det af Björn á Skarðsá skrevne Haandskrift Þórðr Sjáreksson. Muligheden af, at dette kan være rigtigt, tør jeg vistnok ikke benegte, men intet ellers synes mig at tale derfor. En i Snorra Edda (ed. AM. I, 442) anført Strophe af Þórðr Sjáreksson skildrer vistnok en Seilas langs Norges Kyst; men med denne Strophe kan den her behandlede Halvstrophe ikke høre nær sammen, da hin har Verberne i Præteritum, denne derimod i Præsens.

Vigfusson tillægger derimod Snæbjörn de her behandlede Vers, uden at sige noget om, at Haandskriftet har et andet Forfatternavn. Og Halvstrophens hele Udtryksmaade synes mig at tale for, at den hører til samme Digt som den hele og den halve Strophe af Snæbjörn, der anføres i Snorra Edda og hvori Havets Oprør skildres. Disse har Verbalformerne i Præsens ligesom den her behandlede Halvstrophe. Ligesom i denne tales der hos Snæbjörn om Havets Kværn, til hvilken intet andet i dróttkvætt digtet Vers hentyder.

Sammensætningen *eymylver* stemmer i første Led overens med Snæbjörns *eylúðr*. Baade i den her omhandlede Halvstrophe og i Snæbjörns Vers er Tale om Havets Möer.

Digteren Snæbjörn er vistnok, som Vigfusson mener, samme Mand, som den i Landn. II, 30 (Ísl. s. I, 151—154) omtalte Snæbjörn galti, der omkring 980 seilede ud for at søge Gunnbjørnsskjær og som kom til et Land ved Nordishavet.

Þórðr Sjáreksson levede noget senere, i første Halvdel af 11te Aarhundred. Man kunde sige, at et saa antikt Udtryk som *mylver* snarere taler for, at det Digt, hvori det forekommer, er fra 10de Aarhundred. Men liden Vægt vilde et saadant Argument have. Man kunde ogsaa finde det mindre sandsynligt, at Þórðr Sjáreksson skulde have tilladt sig at bruge Formen *raut* for *hraut*.

Mulig tør man endog forbinde den her behandlede Halvstrophe med den Halvstrophe af Snæbjörn, som er anført i Skáldsk. Kap. 53 (SnE. I, 460). Hvis denne aldeles usikre Gjætning skulde være rigtig, vilde vi faa følgende Strophe.

Stjórviðjar lætr styðja
stáls dǫglinga måle
hlemmesverð við harðre
húflangan skæ dúfo.
Sváð ór fitjar fjǫtre,
flǫðs ásynjo blóðe
(rǫst byrjask rǫmm) systra,
rýtr, eymylver snýter.

September 1886.

SOPHUS BUGGE.

Oldnorske etymologier.

ǫgurstund o. fl.

Det heder i *Vǫlundarkviða* sidste vers:

Satt er þat, Níðaðr:
er sagði þér:
sâtu við Vǫlundr
saman i hôlmi
eina ǫgurstund,
æva skyldi;
ek vætr hânom
vinna kunnak,
ek vætr hânom
vinna mâttak.

Ordet *ǫgurstund* har længe ventet paa sin tydning. Vi skal forsøge en.

Ved første blik synes i første led at forekomme et substantiv *ǫgurr,* m., der kjendes fra *Hârbarðsljóð* v. 13, 3: *ok væta ǫgur minn.* Da imidlertid heller ikke dette ords betydning endnu er forklaret, er vi herved foreløbig stansede. Lad os prøve en anden mulighed.

Som bekjendt indskydes i uægte composita med svage femininer i første led oftere et *r* efter *u*'et. Af exempler af nyere datum kan nævnes: gdansk *kåber-skjød,* Telem. *åskorreie.* Fra ældre tid haves i oldn.: 1) ***hjâlmur-vǫlr*** rorpind = *hjâlm-vǫlr: *hjâlma,* f. ror, cf. ags. *helma,* m.*;* C.-V. opfører et *hjâlmar-vǫlr,* — *skîð,* derhen viser til **hjâlm,* f. 2) ***kleppur-nes*** flad fjeldspids som strækker sig ud i vandet = *kleppu-nes:*

kleppa*, f. klippe = *kleppr*, m., hvis betydning i oldn. vistnok kun angives at være *klump*, men sikkert ogsaa har været klippe, cf. formen *kleppar-nes* = *kleppu(r)-nes* og folkespr. *klepp*, m. bjergknold, fjeldpynt; formen *klǫppur-nes* synes opstaaet ved henførelse til *klǫpp*, f. *klop*. 3) **kǫpur-*yrði* pral = *karp-yrði*: **karpa*, f. = *karp*, n.; bortfaldet af rodstavelsens *r* er som i *aumr* = *armr*[1] og i mange afændringer af præfixet *ør-* (*ǫr-*), som *au-virða* (= *af-virða*), *-virði* (ogsaa skrevet *auð-virði*): *ør-verðr*, *au-kvisi* el. *auðkvisi*, *ǫ-kvisi* = *ør-kvisi*, *auð-kumall*: *ør-kuml*, *auð-þrifligr* svag, *au-fusa* el. *ǫ-fusa*: af **ør-fûsa* (cf. *au-fûss* begjærlig, i et vers af Arnor), *auð-skreiðr* = *ør-skreiðr*[2]. Ligeledes indskydes et *r* efter *u* istedetfor et bortfaldt *g*, saaledes i *iður-ligr* = *iðu-ligr*, *iðug-ligr* (cf. osax. *idug-lônôn*), *nâður-ligr* = *nâðu-ligr*, *nâðug-ligr*, *krǫptur-ligr* af *krǫptugr*, *ôgur-ligr* af **ôgugr*, etc. — Ser vi nu nærmere paa de nævnte Compp.: *hjâlmur-*, *kleppur-*, *kǫpur-*, finder vi dem deri lige, at de til grund for første led liggende feminine substantiver ellers ikke forefindes i sproget, hvor deres begreb repræsenteres af kortere former af samme stamme; de staar i denne Henseende paa linje med compp. som *syllu-stokkr*: *svill*, f., *svǫðu-sâr* (cf. *svað*, n.), *ǫtu-færr*: *at* n., *Ǫku-Þôrr* (se dog *oka* hos Aasen), og (især i det senere sprog) mange andre. Og heri ser jeg ogsaa forklaringen til det indskudte *r*; dette beror, tror jeg, paa en naturlig bestræbelse efter at give de formelt uforstaaelige eller ialfald uforstaaede compp. en rationel form, idet man ved en tilføiet consonant søgte at give sammensætningen skin af at være ægte; at denne consonant ikke netop behøver at være *r*, beviser *hjâlmun-vǫlr* (= *hjalmur-vǫlr*, *hjalm-vǫlr*), *-lâ* (en flod), *-gautr* (nom. propr.), *-dalr* (= *hjâlmar-dalr*, et Stedsnavn).

[1] Jeg tænker mig, at ordet en gang har været bøiet: nom. *armr*, dat. *aumum*, d. v. s., efter omlydt vokal er der foran *r* udviklet en *u*-lyd (cf. nyisl. *-ur* af *-r*), hvorefter *r*'et har kunnet bortfalde.

[2] Samme forklaring lader sig ogsaa anvende paa ordet *haust* f. **hǫrfust* (ags. *hærfest*), hvorpaa Bugge har gjort mig opmerksom.

Nøglen til forstaaelsen af vort compositum gives os nu især af *kǫpur-yrði*. Ligesom *kǫpur-*, om ikke factisk, saa theoretisk, henviser til et fem. **karpa*, saaledes *ǫgur-* til **arga*, f. Dette er adj. *argr*, blandt hvis betydninger findes: behersket af ustyrlig og hensynsløs vellyst, hengiven til vellystig utugt (Fr.); det er saaledes synonymt med *ergi*, f. utugtig frækhed, ustyrlig begjæring efter kjønsdriftens tilfredsstillelse (Fr.); en tredie form er *ergja*, f. (troldskab), der findes paa Björketorp- og Stentofte-stenene (*arageu* ɔ: *argju*, genitiv) og forholder sig til **arga* som *etju-* til *ǫtu-*, *ekju-* til *ǫku-*. Betydningen af *ǫgurstund* bliver herefter: *vellyst-time*, en betydning, der netop synes krævet af stedets sammenhæng.

Ogsaa det ovennævnte substantiv *ǫgurr* (el. *augurr*) i *Hârbarðsljóð* faar ved det her udviklede sin fulde belysning; det forholder sig til **arga* som *fjǫturr* til *fet* (opr. *fod*, af samme stamme som *ποδ-*, *ped-*). Dets betydning er, som ogsaa contexten synes at godtgjøre, membrum virile, penis. Sml. til stedet udtrykket (*πρὶν*) *βρέχειν τὰ αἰδοῖα* hos Xenophon Anabasis IV (om en flodovergang).

ambôtt — ǫmbun.

Vigfusson siger i sin ordbog om *ǫmbun:* this word is interesting as being undoubtedly in form and sense nearly related to ambôtt. Det er holdbarheden af denne saa tiltalende sammenstilling, vi i det følgende skal undersøge.

Vi skal forsøge at sandsynliggjøre, at det got. ord *andbahts*, m. tjener, er opstaaet af *and-* + *baúhts*, perf. partc. af *bugjan-baúhta*, der — som afledningerne *anda-*, *faur- baúhts* viser, — opr. ikke er et afledet, men et sterkt verbum efter skr. 4 klasse; ordets betydning bliver herefter: den kjøbte, d. v. s. en træl. Tonen har hvilet paa partiklen, hvad ifølge det indogerm. accentuationssystem altid har været tilfælde i verbalabstracta til componerede verber samt i de tilhørende

passivparticiper paa *-ta-* og *-na-*, hvor disse i sit begreb er løsnede fra verbet (Kluge i Kuhns Z. XXVI, 68); saaledes distingverer ags. mellem *bi-geng* tilbedelse (cf. *be-gân*) og *be-gang* (*bi-gang*) omkreds, *beôt* (= osax. *bí-hêt)* trusel, pral ved siden af *be-hât* løfte (= *ge-hât*), *frácod (fracuþ)* men *únforcûð*, o. a. Heraf forklares vokalsvækkelsen i sidste led, hvilken ogsaa findes i det tilsvarende verbalabstractum: *anda-bahts ἀντίλυτρον* 1 Tim. 2. 6 (begge codd.), hvorfor Bernhardt indsætter *anda-baúhts*[1]; den usvækkede, fra verbet ikke skilte, form gjenfindes derimod i ofries. *ambucht*, n. officium, mht. *ambocht*, n. samt i odansk — osvensk *ambut*, f., oldn. *ambôtt*, biform til *ambâtt*, f. trælkvinde, frille. Det kan nemlig nu efter Noreens udviklinger (Arkiv III. 1. s. 38[1]) betragtes som nogenlunde fastslaaet, at intet oldn. *ô* er at tilbageføre til ældre *ǫ̂*, men at man i ord, hvor *â* (*ǫ̂*) og *ô* vexler, har at antage aflyd; saaledes t. ex. i *nôtt* (cf. oht. *nuohturn)* i forhold til *nâtt*, *spônn* (ags. *spôn*): *spânn*, *(v)ôn* (cf. folkespr. *uvöne)*: *vân*, o. s. v.

Vi kommer nu til *ǫmbun (amban)*, løn, gjengjældelse. Dette kan ikke være samme ord som got. *anda-bahts*. Derimod kan det meget vel være en sammendragen form af et lignende compositum, hvis sidste led istedetfor suffixet *-ti-* indeholder *-ni-*; germ. **anda-bugni-;* germ. **-bugni-:* oldn. *-bun* = germ. **-hugdi:* oldn. *-uð*. Rigtignok findes af verbet got. *bugjan*, ags. *bycgan* i germ. kun en nominaldannelse ved suffixet *-ni-*, nemlig ags. *bycgen*, f. kjøb; men den skriver sig aabenbart fra en senere tid, da verbet allerede ganske var traadt over i de afledede analogi, og hindrer ingenlunde antagelse af en ældre form **bugni-*, til hvilken den vilde forholde sig som got. *sôkeins* til *sôkns*.

[1] Denne overgang af det secundære (af opr. *u* opstaaede) *o* til *a* i ubetonet stavelse bliver at henføre til den ældste enkeltsproglige tid, til hvilken periode Sievers (Ags. Gram. § 45. 4) ogsaa ansætter de oprindelige *o*'ers overgang til *a* i ubetonede stavelser. Dog mangler det mig her paa sikre bevismidler.

ârofi [1]

Ordet *ârofi* fremtræder for en umiddelbar og ligefrem betragtning som sammensat med *-rofi,* verbaladjectiv til vb. *rjûfa.* Man feiler vel heller ikke meget ved at antage, at dette ogsaa har været vore forfædres anskuelse. Det spørges nu, om en saadan opfatning sproghistorisk er den rette.

Sammenligner man *ârofi* med de øvrige compp. paa *-rofi; eið-, heit-, trygð-, frið-rofi,* m. person som bryder sin ed etc.; *eið-rofi (a),* adj.; *Garð-rofa,* f. hoppenavn, synes det at afvige ved beskaffenheden af begyndelsesleddet, der har ganske har udseende af en præposition, medens man i de øvrige compp. finder substantiv. Og heller ikke lader denne præp. sig vel forklare; nogen forbindelse som *rjufa â* kjendes sproget ikke. Det ser da nærmest ud til, at man maa opgive enhver tanke paa at aflede af *-rofi.* Men lad os dog forinden prøve, om der ingeu mulighed skulde være før i *â-* at se et substantiv.

Som bekjendt existerer der i germ. en stamme *aiwô-,* hvis betydning kan angives som den fra gammel tid nedarvede sædvaneret: lex, statutum, ceremoniæ, ritus, matrimonium, vel ogsaa hævd, odel, egentlig vel uendelig lang tid, evighed (cf. got. *aivs*); ordet fremtræder i følgende former: osax. *êo,* ags. *ǣ(w),* ofries. *â, ê, êwe, êwa,* oht. *êwa, êha, êa,* mht. *êwe, ê,* t. *ehe.* Dersom dette ord havde existeret i oldn., vilde dets form der have været *â;* nu er det vistnok som simplex udfaldt af de nordiske sprog (hvortil ogsaa dets ubekvemme form tør have bidraget), men dette danner jo ingen indvending mod dets bevarelse i et compositum; og er det ikke endog sandsynligt, at et ord, der i germ. er saa

[1] Cf. Bugge Arkiv II, 3, s. 207 ff. — Itølge mundtlig meddelelse af Bugge var han allerede før bleven tvivlsom om sin tidligere opfatning af ordet *ârofi,* som nu ogsaa han var tilbøielig til at forbinde med *rjûfa* og endog i gammel tid havde fundet delt *a* + *rofi* (i forskjellig linje).

udbredt og danner saa mange sammensætninger og som har spillet en saadan rolle i det fællesgerm. retsvæsen, kan være bevaret i et gammelt, netop i lovgivningen hjemmehørende compositum?

Efter denne gisning bliver da betydningen af *â-rofi* at ansætte til hævds- eller odels-bryder; naar det ogsaa findes brugt om besidderens vidner, ser jeg heri en mindre oprindelig anvendelse; i den islandske ret mangler ordet, hvad heller ikke kan forundre, da jo her odel ikke existerede. Nogen ganske identisk dannelse gjenfindes i germ. ellers ikke; derimod er ags. *æ-breca*, m. adulter temmelig parallel.

April 1886.

HJ. FALK.

Bibliografi för år 1884.

Upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, literaturhistoria och biografi.

Bartsch, K. Bibliographische Übersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1883.
Germania 17, s. 419—509.

Bibliotheca philologica oder geordnete Übersicht aller auf dem Gebiete der classischen Alterthumswissenschaft wie der älteren und neueren Sprachwissenschaft in Deutschland und dem Ausland neu erschienenen Bücher. Herausgeg. von *G. Kossinna.* 36. Jahrg. 1883. Berlin. 8:o. 393 s. M. 4.

Eneström, G. Några bidrag till en bibliografi öfver landsmålslitteraturen.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. XCV—XCIX.

Fortegnelse over Professor Dr. Svend Grundtvigs efterladte Bogsamling. Københ. 8:o. 154 s.

Geete, R. Svensk geografisk onomatologi. Et stycke bibliografi.
Tidskr. Ymer 1884 s. 117—130.

Gustafson, G. Svensk fornforskning 1882—83. [Literaturöversikt].
Nordisk revy 1883—84 sp. 425—429, 457—459 och 496—498.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgegeben von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Fünfter jahrgang 1883. Leipzig. 8:o. 4 + 325 s.
Anm.: Zeitschr. für österr. Gymnas. 1884 s. 951. — Amer. journ. of philol. V s. 399, av J. M. Garnett.

Jørgensen, A. D. Udsigt over de danske rigsarkivers historie. Udgivet af de under kirke- og undervisningsministeriet samlede arkiver. Københ. 8:o. 6 + 329 s. + 3 pl. Kr. 4.

Lenk, H. Bibliographisches Verzeichniss der wichtigsten Erscheinungen auf dem Gebiete des Altnordischen im Jahre 1883.
Centralorgan für Gymn. wesen. XII s. 294—296.

Molér, W. Förteckning på paleotyper i Vesterås allmänna läroverks bibliotek tryckta före år 1500. 4:o. 4 + 15 s.
Redogörelse läroverken o. pedag. i Vestmanland 1883—84.

Mollerup, W. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur vedrørende Danmarks Historie for Aaret 1883.
Historisk Tidsskrift (dansk) R. 5, B. 4 s. 714—727.

Mollerup, W. Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur vedrø rende Danmarks Historie for Aaret 1882.
Historisk Tidsskrift (dansk). R. 5, B. 4 s. 502—518.

Nielsen, Yngvar. Öfversigt af Norges historiska litteratur åren 1882—83.
Historisk tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884 s. XXXV—XLVIII.

Secher, V. A. Fortegnelse over den danske Rets Literatur 1876—83. Københ. 8:o. 130 s.
Särtryck ur Ugeskrift for Retsvæsen 1884.

Silfverstolpe, C. Bibliografi 1883. [Historisk].
Historisk tidskr. (svensk) 1884.

Steffenhagen, E. & A. Wetzel. Die Klosterbibliothek zu Bordesholm und die Gottorfer Bibliothek. Drei bibliographische Untersuchungen. Kiel. 8:o. 232 s. M. 6.
Anm.: Deutsche Litteraturzeit. 1884 sp. 1594.

Bureus, J. Anteckningar af Johannes Thomæ Agrivillensis Bureus. [Utg. af *G. E. Klemming*]. (Forts.)
Samlaren 1883 s. 71—126.

Daae, Ludv. Om Humanisten og Satirikeren Johan Lauremberg. Kristiania. 8:o. 92 + VI + 18 s. Kr. 1,50.
Program vid Kristiania universitets Holbergsfest 1884.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk). R. 5, B. 5 s. 640, av H. F. Rørdam.

Edgren, Hj. Indiens sagor på vandring i verlden. Sthm. 8:o. 21 s.
Särtryck ur Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884.

Gislason, K. En Bemærkning om Edda som Navn paa et Skrift.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 143—156.

Hansen, P. Illustreret dansk Litteraturhistorie. Med Textprøver, Forfatterportraiter samt Facsimiler af Skrifter og Tegninger m. m. H. 5—12. Københ. 8:o. S. 193—567. Kr. 0,90 häftet.

Hausknecht, E. Die Sage von Floris und Blanscheflur. Ein Vortrag.
Archiv für das stud. der. n. spr. 71.

Herzog, H. Die beiden Sagenkreise von Flore und Blanscheflur. Eine literarhistorische Studie. Inaug. dissert. Zürich. 8:o. 92 s.
Särtryck ur Germania 1884.
Anm.: Jahresber. der germ. philol. 1884 s. 119. — Zeitschr. f. deutsche Philol. XVII s. 498, av J. Koch.

Hildebrand. H. Olaus Magni och hans historia.
Historisk tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884 s. 307—342. Även i särtryck.

Holthausen, F. Studien zur Thidrekssaga. Inauguraldissertation. Halle. 8:o. 53 s.
Särtryck ur Beiträge zur gesch. der deutschen sprache u. lit. B. IX.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 48, av O. K[lockhoff]. — Nd. Korrespondenzblatt 1884 s. 44.

Horn, F. W. History of the literature of the scandinavian North, from the most ancient times to the present. Revised by the author and translated by Rasmus B. Anderson. Also, a bibliography to the scandinavian countries; prepared for the translator by Thorvald Solberg. Chicago. 8:o. VII + 507 s.

Jónsson, Finnur. Um Skíðarímu.
Arkiv for nord. filol. II s. 136—148.
— Om Svarfdoela saga.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 120—142.
Jónsson, J. Um „Fljótsdælu hina meiri".
Tímarit 1884 s. 225—246.
Ólsen, Bj. M. [Den islandske grammatiske literatur].
Utgör inledning till „Den tredje og fjærde grammat. afhandling i Snorres Edda, udg. af Bj. M. Ólsen. Københ. 1884."
Sueti, Fr. Über die auf den König Haraldr Hárfagri bezüglichen Gedichtsfragmente in der norwegischen Königschronik Fagrskinna. Inauguraldissert. Kiel. 8:o. 42 s.
Taube, B. Om provinsarchiv. Aftryck ur Meddelanden från svenska riksarchivet 1884. Sthm. 8:o. 16 s.
Thomsen, G. Þjóðreks þáttr Þéttmarssonar (Didriks saga af Bern).
Tímarit 1884 s. 181—192.
Vigfússon, S. Rannsókn um Vestfirði 1882 einkannlega í samanburði við Gísla Súrssonar sögu.
Árbók hins isl. fornleifafélags 1883 s. 1—70.

[Halvorsen, J. B.] Oversigt over Prof. Dr. Sophus Bugges Liv og Forfattervirksomhed. [Kristiania]. 8:o. 9 s.
Särtryck ur Norsk forfatterlexikon 1814—1880.
Hildebrand, H. Bror Emil Hildebrand. †.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 97—134.
Hoffory, J. Karl Victor Müllenhoff.
Arkiv for nord. filol. II s. 190—192.
Liebrecht, F. Svend Hersleb Grundtvig, geb. 9. September 1824 zu Kopenhagen, gest. ebend. 14. Juli 1883.
Germania 17 (1884), s. 378—384.
Mogk, E. Svend Hersleb Grundtvig. † 14 juli 1883.
Anzeiger für deutsches Alterth. 1884, s. 281—284.
M[onteliu]s, O. Bror Emil Hildebrand. †.
Ny illustr. tidn. 1884 s. 231.
W[ieselgren], H. Peter von Möller. †.
Ny illustr. tidn. 1884 s. 37—38.
— Bror Emil Hildebrand.
Kalendern Svea 1885, s. 222—225.
Pétrsson, P. Aefisaga Brynjúlfs biskups Sveinssonar.
Tímarit 1884 s. 36—67.

II. Tidskrifter och lärda sällskaps skrifter.

Arkiv for nordisk filologi. Udgivet under medvirkning af S. Bugge, N. Linder, Ad. Noreen, L. F. A. Wimmer och T. Wisén ved *Gustav Storm.* B. II, h. 2, 3. Kristiania. 8:o. S. 97—288. Kr. 6 för årg.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. B. 6, h. 3, 4. Københ. 8:o. S. 177—329. Kr. 2 häftet.

Norvegia, Tidsskrift for det norske Folks Maal og Minder, udgivet af Foreningen for norske Dialekter og Traditioner, ved *Moltke Moe* og *Joh. Storm*. Første Bind. Kristiania. 8:o. 4 + 132 s.

Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 458, av J. A. Lundell.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell*. 1884. A—E. Sthm. 1883—85. 8:o.

Nyland. Samlingar utgifna af Nyländska afdelningen. I. Samlingar af ord ur nyländska allmogemålet. Helsingfors. 8:o. 284 s. Mark 6.

Anm.: Finsk tidskr. T. 18 s. 135, av E. Lagerblad.

Skattegraveren. Et tidsskrift, udgivet af „Dansk samfund til indsamling af folkeminder" ved *Evald Tang Kristensen*. Halvårgang 1, 2 1884. Kolding. 8:o. 4 + 224 och 4 + 240 s.

Innehåll: Folksagor, visor, ordspråk, vidskepelse m. m.

Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 341, av J. A. Lundell.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1884. Københ. 8:o. 4 + 374 + XII s. Kr. 4.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utgifven af kongl. vitterhets historie och antiqvitetsakademien genom *Hans Hildebrand*. D. 8, h 1, 2. Sthm. 8:o. 64 + 87 s. Kr. 2.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1883. Reykjavik. 8:o. IV + 79 s. + 3 pl. Kr. 3.

Anm.: Literar. Centralbl. 1884 sp. 1457, av E. M[ogk]. — Nordisk revy 1884—85 sp. 139, av R. Arpi.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets hushållningssällskap. H. 9, 10 (B. 3, h. 1, 2). Sthm. 8:o. 288 s. + 11 pl. och 2 kartor. Kr. 4.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utgifna af *H. Aminson*. V. Strängnäs. 8:o. 4 + 112 s. Kr. 2.

Congrès international des américanistes. Compte-rendu de la cinquième session Copenhague 1883. Københ.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitetsakademiens handlingar. Tjugondenionde delen. Ny följd. Nionde delen. Sthm. 8:o. 6 + 111 + 122 + 236 + LVIII s. Kr. 7,50.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitetsakademiens månadsblad. Trettonde årgången. Med 24 figurer. 1884. Sthm. 1884—85. 8:o. 4 + 212 s. Kr. 3.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Femte bandet. 3:e häftet. Sthm. 8:o. S. 203—287 + 4 + XVIII s.

Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utgifven af *Carl Arvid Klingspor*. XII. (B. 2, h. 7). Sthm. 8:o. S. 273—320 + CLXI—CLXLII. Kr. 1,50.

Vestmanlands fornminnesförenings årsskrift. Utgifven af *K. A. Örström.* III. Västerås. 8:o. 103 s. + 2 pl.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 395, av E. H. Lind.

Danske Magazin. Fjerde Række. Udgivet af det Kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. B. 5, H. 4. Københ. 4:o. S. 289—397 + VII s. Kr. 1,50. B. 6, H. 1. Københ. 4:o. 100 s. Kr. 1,50.

Historisk Tidsskrift, femte Række, udgivet af den danske historiske Forening, ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka.* Femte Binds første og andet Hefte. Københ. 8:o. 488 s. Kr. 4.

Historisk Tidsskrift, udgivet af den norske historiske Forening. Anden Række. Fjerde Binds fjerde Hefte. Kristiania. 8:o. S. 305—492 + XXVI s. Kr. 4.

Historisk tidskrift, utgifven af svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand.* Fjerde årgången. 1884. Sthm. 8:o. 4 + 354 + CVI + 4 + 40 + 6 s. Kr. 5.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Unter Mitwirkung von Prof. Dr. *Karl Bartsch* herausgegeben von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* Fünfter Jahrgang. 1884. Darmstadt. 4:o. XXIII + 499 s. Kr. 10.

Nordisk revy, tidning för vetenskaplig kritik och universitetsangelägenheter, utgifven af *Adolf Noreen.* Årg. I 1883—84. Upsala. 4:o. XVI + 516 sp. Kr. 3,75. (Under 1884 n:r 8—16 av årg. 1 och 1—7 av årg. 2).
Anm.: Nordisk tidskr. utg. at Letterst. fören. 1884 s. 137, av H. H[ildebran]d.

Samlaren. Tidskrift utgifven af svenska Literatursällskapets arbetsutskott. Fjärde årg. 1883. H. 2. Sthm. 8:o. S. 71—191. Kr. 2,50.

III. Runkunskap.

Berg, W. Om runstenen från nya Elfsborg. Ytterligare bidrag. Göteb. 8:o. 28 s.
Göteborgs vetenskaps och vitterhets samhälles handl. N. F. H. 19.

Boie, Sten. Bohusläns runinskrifter. Sthm. 8:o. 31 s.
Särtryck ur Bidrag till Göteborgs och Bohusläns fornminnen och hist. B. 3.

— Äro särskilda åtgärder önskvärda för bevarandet af runinskrifterna? Föredrag vid Svenska fornminnesföreningens sjunde allmänna möte i Skara den 19de Juni 1883. Sthm. 8:o. 7 s.
Särtryck ur Sv. fornminnesföreningens tidskr. B. 5.

Bugge, S. Runestenen fra Strand i Ryfylke. Københ. 8:o. 16 s. + 1 pl.
Särtryck ur Aarbøger for nord. oldkynd. og hist. 1884.

— Indskriften paa en nyopdaget norsk Runesten.
Forhandl. i Videnskabsselsk. i Kristiania 1883. Oversigt. s. 20.

Handelmann, H. Antiquarische Miscellen. 2. P. G. Thorsen, Rune-

mindesmærkerne i Slesvig (Køpenh. 1864). Nachträge und Berichtigungen.

Zeitschr. der Ges. f. Schleswig-Holst.-Lauenb. Gesch. XIV s. 354—358.

Hildebrand, H. Det nya svenska runverket.

Antiqvitetsakademiens månadsblad 1884 s. 31—38.

Om några runstenar.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 1—4.

Rundgren, G. Några anmärkningar om Rökstensinskriften.

Arkiv för nord. filol. II s. 177—180. Även i särtryck.

Stephens, G. The old-northern runic monuments of Scandinavia and England, now first collected and deciphered. With many hundreds of facsimiles and illustrations, partly in gold, silver, bronze and colours; runic alphabets, introductions; appendices; word lists, etc. Vol. III. Københ. Folio. VIII + 508 s. Sh. 50.

Anm.: The Academy 1884 No. 636, av H. Bradley. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 313, av O. Brenner.

— Handbook of old northern runic monuments of Scandinavia and England. Abridgred from the greater work. London. 4:o. XXIV + 282 s. Sh. 40.

Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 313, av O. Brenner. — The Athenæum 1884, 2 s. 271. — The Academy 1884, 2 s. 30, av H. Bradley.

Undset, I. Runlejonet i Venedig.

Antiqvitetsakademiens månadsblad 1884 s. 19—23.

IV. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Brate, Erik. Nordische Lehnwörter im Orrmulum. Akad. Abhandl. Halle. 8:o. 80 s.

Särtryck ur Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. B. X.

Braune, W. Gotisch *ddj* und altnordisch *ggj*.

Beiträge zur gesch. der d. sprache u. lit. B. IX s. 545—548.

Brenner, O. Über altnordische *ll* und *nn*.

Beiträge zur gesch. der d. sprache u. lit. X s. 426—438.

Bugge, S. Blandede sproghistoriske bidrag.

Arkiv for nord. filol. II s. 207—253 och 287—288 (Tillägg).

Flodström, I. Om språklig enhet.

Finsk tidskr. T. 16 s. 278—285.

Hoffory, J. Altnordische Konsonantstudien.

Beitr. zur Kunde der indogerm. Sprachen IX. — Förut publicerad i Arkiv for nord. filol. 2, (se bibliogr. 1883).

Kluge, F. Zur geschichte des reimes im altgermanischen.

Beiträge zur gesch. der d. sprache u. lit. B. IX s. 422—450.

Kögel, R. Über *w* und *j* im westgermanichen.

Beiträge zur gesch. der d. sprache u. lit. B. IX s. 523—544.

Selmer, F. Om Endelsen -løse i nordiske Stednavne.

Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 48—79.

Småstykker 1—3 udgivne af Samfund til udgivelse af gammelnordisk litteratur. København. 8:o. 99 s. Kr. 3.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 436, av E. H. Lind. — Deutsche Litteraturzeit. 1885 n:o 16, av E. Mogk.

Såby, V. Endnu engang „hustru".
Arkiv for nord. filol. II s. 158—160.

Tegnér, Es. Norrmän eller danskar i Normandie? Några anmärkningar om normandiska ortnamn. Sthm. 8:o. 32 s.
Särtryck ur Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 12, av J. Vising.

— Ytterligare om de nordiska ortnamnen i Normandie. Sthm. 8:o. 15 s.
Särtryck ur Nordisk tidskrift utg. af Letterst. fören. 1884.

Vibe, J. Normanniske og andre skandinaviske stedsnavne. Sthm. 8:o. 20 s.
Särtryck ur Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884.

2. Isländska och fornnorska.

a) Grammatik, lexikografi.

Brate, E. Fornnordisk metrik. Ups. 8:o. 4 + 55 s. Kr. 1.
Anm. Englische Studien IX s. 311, av F. Kluge.

Bugge, S. Bemærkninger til norrøne Digte. III. Rettelser til „Sæmundar Edda" efter Haandskrift.
Arkiv for nord. filol. II s. 116—123.

Finsen, V. Om Texten paa et Par Steder i Grágás.
Arkiv for nord. filol. II s. 152—158.

Fritzner, J. Kvett tönnum (Hálfs saga c. 7).
Arkiv for nord. filol. II s. 161—163 och 283—286.

— Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Hefte 3, 4. Bróðurhluti — fara. Kristiania. 8:o. S. 193—384.
Anm.: Nordisk revy 1883—84 sp. 467, av Ad. Noreen. — Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 54, av E. Mogk.

Gislason, K. En Anmærkning [om *fornyrðalag* och *fornyrðislag*].
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 157.

— Kvett.
Arkiv for nord. filol. II s. 275—283.

— Den ved u eller v bevirkede Omlyd af á i den stockholmske Homiliebog.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 158—160.

Jónsson, Finnur. Kritiske Studier over en Del af de ældste norske og islandske Skjaldekvad. [Akad. Avh.] København. 8:o. 8 + 189 s. Kr. 2,50.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 238, af T. Wisén.

Lyngby, K. J. De oldnordiske former på -mk. Meddelt af *F. Dyrlund.*
Nordisk tidskr. for filol. N. R. VI, s. 257—263.

Mahlow, G. H. Der umlaut in altn. *fætr.*
Arkiv for nord. filol. s. 148—152.

Mogk, E. Noch einmal þ und ð im altisländischen.
Beiträge zur gesch. der d. sprache u. lit. B. X s. 446—448.

Nicolaysen, N. Om betydningen af Ordet *brúnáss*.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2 B. 4 s. 486—491.

Noreen, Ad. Altnordische grammatik. I. Altisländische und altnorwegische grammatik unter berücksichtigung des urnordischen. Halle. 8:o. XII + 212 s. M. 3,80.
Utgör N:o IV av Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte. Herausgegeben von Wilhelm Braune.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 52, av O. Brenner. — Deutsche Literaturzeit. 1885 N:o 29, av J. Hoffory. — Literar. Centralbl. 1886 sp. 393. — Englische Studien IX s. 311, av F. Kluge.

Nygaard, M. Om brugen af konjunktiv i oldnorsk. III (forts.).
Arkiv för nord. filol. II s. 193—206.

Poestion, J. C. L'assonance dans la poésie norraine. 2. éd. Wien. 12:o. 26 s. Mark 2.

Sievers, E. Das verhältniss der angelsächsischen metrik zur altnordischen und deutschen.
Beiträge zur gesch. der d. sprache und lit. B. X s. 520—545.

Thorkelsson, J. Supplement til islandske Ordbøger. Anden Samling (skyldsemi —val). Reykjavík. 8:o. S. 465—560.
Skýrsla um hin lærða skóla i Reykjavík 1883—84.
Anm.: Literar. Centralbl. 1885 sp. 611.

— Bemærkninger til nogle Steder i Versene i Heimskringla. København. 8:o. 42 s.
Särtryck ur Oversigt over det k. danske Vidensk. Selskabs Forhandl. 1884.

Þorláksson, G. Islandsk-latinske gloser i et kalendarium i A M. 249, folio.
Småstykker, udg. af Samf. til udg. af gammel nord. lit. s. 78—99.

b) **Texter och översättningar.**

Af Bibelen paa norsk-islandsk (norröna) i Middelalderen. Udgivet af *J. Belsheim*. Kristiania. 8:o. 192 s. Kr. 3,80.
Särtryck ur Theol. Tidsskr. for den evang.-luth. Kirke i Norge.
Anm.: Zeitschr. f. deutsche philol. B. 17 s. 222, av Th. Möbius. — The Academy 1886, 1 s. 81.

Ásgrímsson, E. Die Lilie. Isländische Mariendichtung aus dem 14. Jahrhundert Übersetzt von *A. Baumgartner*. Freiburg i. B. 8:o. XI + 72 s. Mark 1.

Den tredje og fjærde grammatiske afhandling i Snorres Edda tilligemed de grammatiske afhandlingers prolog og to andre tillæg udgivne for Samfundet til udgivelse af gammel nordisk literatur af *Björn Magnússon Olsen*. Københ. 8:o. LXXXII + 342 s. Kr. 8.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 436, av E. H. Lind. — Deutsche Litteraturzeit. 1885 n:o 16, av E. Mogk.

Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rættergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Un-*

ger og *H. J. Huitfeldt-Kaas*. Saml. 11, anden Halvdel. Kristiania. 8:o. S. 417—912. Kr. 6.

Fornsögur Suðrlanda. Magus saga jarls, Konraðs saga, Bærings saga, Flovents saga, Bevers saga. Med inledning utgifna af *Gustaf Cederschiöld*. Lund. 4:o. 8 + CCLII + 273 s. Kr. 17,50.

Särtryck ur Lunds universitets årsskrift.

Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 431, av O. Klockhoff. — Literar. Centralbl. 1884 N:o 47. — Literaturbl. für germ. u. roman. filol. 1885 sp. 97, av E. Mogk. — Zeitschr. für deutsche Philol. XVII s. 465—486, av E. Mogk. — Arkiv for nord. filol. III s. 177, av P. Groth. — Deutsche Litteraturzeit. 1885 n:o 3, av E. Kölbing. — Anzeiger für deutsches Alterth. 1885 s. 128, av R. Heinzel.

Isländische Märchen. Aus den Originalquellen übertragen von *J. C. Poestion*. Wien. 8:o. XXVII + 303 s. Mark 6,80.

Anm.: Literar. Centralbl. 1885 sp. 513.

Kålund, Kr. Et gammel-norsk rune-rim og nogle islandske runeremser.

Småstykker, udg. af Samf. til udg. af gammel nord. lit. s. 1—21. Även i särtryck.

Miller, J. B. Sagas from Norse Antiquity. Retold from the old norse. — Völsunga Saga.

Scandinavia 1884 s. 308—316.

Sagan af Mirmann riddara. Utgefandi: *Einar Þórðarson*. Reykjavík. 8:o. 66 s. Kr. 0,55.

Sagan af Klarusi keisarasyni. Utgefandi *Bjarni Bjarnason*. Reykjavík. 8:o. 28 s. Kr. 0,25.

Sagan af Sigurði þögula, utgefandi *Einar Þorðarson*. Reykjavik. 8:o. 127 s.

The Eddic Poems.

The scottish review 1884 n:o 6.

3. Danska.

a) Grammatik, lexikografi.

Andersen, N. Kortfattet dansk Grammatik, nærmest for dem, som læse fremmede Sprog. (Efter „Dansk Sproglære" Nr. 3, 3dje Udgave). Københ. 12:o. 24 s. Kr. 0,30.

— Dansk Grammatik, nærmest for dem, som lære fremmede Sprog. (Efter „Dansk Sproglære" Nr. 2, 3dje Udgave). Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Betz, C. Kortfattet Sproglære for Almueskoler. Nykjøbing. 8:o. 12 s. Kr. 0,10.

Bruun, C. F. Om Bogstavernes Lyd i danske Ord (eller om den egentlige Udtale af Ordene). Andet Bidrag til Læren om Udtalen i Dansk. Horsens. 8:o. 60 s. Kr. 0,50.

Claudi, J. Kortfattet dansk Sproglære. 4de Udg. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

Dahl, B. T. Bidrag til dansk Sætningslære. Københ. 8:o. 184 s. Kr. 3.

Dahl, H. Frederik Christian Sibbern og modersmaalet. Et stykke dansk ordbogsarbejde. Københ. 8:o. 156 s. Kr. 2,50.
Dansk Sproglære ved E. V. Københ. 8:o. 18 s. Kr. 0,25.
Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 7, 8. Københ. 8:o. S. 609—832.
Skrifter udg. af Univ.-Jubilæets danske Samf.
Lorenzen, M. Gammeldanske glosser i cod. Arn. Magn. 202 8:o. Smaastykker, udg. af Samf. til udgiv. af gammelnord. lit. s. 22—77.

b) Texter.

Danmarks christelige Prædikanters Gjensvar paa Prælaternes Klagemaal, førte over dem paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530. Paa ny udgivet af *Holger Fr. Rørdam.* Københ. 8:o. VIII + 40 s.
Utgör n:o. 24 av skrifter utgifna av Universitets-Jubilæets danske Samfund.
En kristelig Undervisning om Skriftemål og Sakrament trykt i Malmø 1531. På ny udgivet ved *C. J. Brandt.* For Universitets-Jubilæets danske Samfund. Københ. 8:o. 8 + 8 s.
Holm, L. Peltzner og Handskemagernes Laugsartikler 1460—1684, samt Uddrag af Laugsprotokollen fra 1745, ledsaget af en kort Fremstilling af Haandværkets Tilstand indtil vore Dage og Laugets Formuestilstand tidligere og nu. Et Festskrift til Minde om 200 Aarsdagen den 29 April 1884. Udgivet af Handskemagerforeningen i Kjøbenhavn. Københ. 8:o. 64 s.
Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728. Udgivet af *O. Nielsen.* B. 6, h. 2. Københ. 8:o. S. 401—800. Kr. 4.
Norske Rigsregistranter tildels i Uddrag. Udgivet efter offentlig Foranstaltning ved *Otto Gr. Lundh.* B. 8, H. 2. 1644—1648. Kristiania. 8:o. S. 321—663. Kr. 3.
Thomas a Kempis. Fire bøger om Kristi efterfølgelse i dansk oversættelse fra 15. århundrede. Udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund ved *F. Rønning.* Med en indledning af prof. dr. Fredrik Nielsen. H. 1, 2. Københ. 8:o. S. 1—160. Kr. 4.

4. Norska.

Grammatik, lexikografi.

Hofgaard, S. W. En liden norsk grammatik. 2det opl. Kristiania. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.
Kjøde, A. Grammatik i grafisk Fremstilling. Bergen. 4:o. 5 bl. Kr. 0,60.
Løkke, J. Kort omrids af modersmaalets grammatik. 18de opl. Kristiania. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.
Nilsen, E. Norsk Grammatik for Begyndere. 5te opl. Horten. 8:o. 32 s. Kr. 0,25.

Raabe, H. Ledetraad for en methodisk undervisning i modersmaalet. Nærmest bestemt for folkeskolens lærere. Udarbejdet efter forskjellige Kilder. Kristiania. 8:o. 62 s. Kr. 0,70.

5. Svenska.

a) Grammatik, lexikografi.

Andersson, Aksel. Om Johan Salbergs Grammatica svetica. Ett bidrag till kännedomen om 1600-talets svenska. I. Akad. Avhandl. Upsala. 8:o. III + 100 s.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 180, av Ad. Noreen.

Aurivillius, Erik. Grammaticæ svecanæ specimen. Utgifvet af *Gustaf Stjernström.* Ups. 1883—85. 8:o. 4 + 153 s.
Särtryck ur Upsala universitets årsskrift 1884.

Bergqvist, B. J. Studier öfver den konditionala satsfogningen i fornsvenskan. Akad. afh. Lund. 8:o. 103 s. Kr. 1,50.

Bugge, S. Oldsvenske Navne i Rusland.
Arkiv for nord. filol. II s. 164—171.

Eriksson, F, Svensk språklära för folkskolan. Andra omarbetade upplagan. Sthm. 12:o. 32 s. Kr. 0,30.

Förslag till förenklingar i kommatering (af —f —g).
Pedag. tidskr. 1884 s. 321.

Klockhoff, O. Relativsatsen i den äldre fornsvenskan med särskild hänsyn till de båda Vestgötalagarna. Afhandling i syntax. Karlstad. 4:o. IV + 64 s. Kr. 1,50.
Särtryck ur Redogörelse för de allm. läroverken i Karlstads stift 1883—84.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 110, av Th. W[isén]. — Arkiv for nord. filol. B. 3 s. 91, av P. Groth.

Kock, Axel. Emendationer och ordförklaringar till „Gamla ordspråk" och andra fornsvenska skrifter.
Arkiv for nord. filol. II s. 97—115. Även i särtryck.

— Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent. Andra delen. I. Lund. 8:o. 328 s. Kr. 4,75.

Larsen, A. Svensk—dansk—norsk Haandordbog. Københ. 8:o. 408 s. Kr. 3,75.

Lindal, P. J. Upplands ortnamn (forts.).
Upplands fornminnesfören:s tidskr. B. 2 s. CLXI—CLXLII.

Linder, N. Våra tilltalsord.
I „Julqvällen, utg. af publicistklubben", 4 årg. s. 12.

— Om tilltalsord i svenska språket. Föreläsning, hållen i vetenskapsakademiens hörsal den 20 februari 1884. Sthm. 8:o. 45 s. Kr. 0,50.

Nordlander, J. Om fingrarnes namn i svenskan. Sthm. 8:o. 16 s.
Särtryck ur Svenska fornminnesföreningens tidskrift, B. 5.

Norelius, F. W. Några grammatiska och lexikaliska anmärkningar till Gunno (Eurelii) Dahlstjernas Kungaskald.
Arkiv for nord. filol. II s. 254—274.

Några anvisningar med afseende på undervisningen i modersmålet i småskolan af *A. R.* 2 uppl. Vexiö. 8:o. 8 s. Kr. 0,05.

Om bruket af skiljetecken, stor begynnelsebokstaf och förkortningstecken. Visby. 16:o. 2 s.

Otté, E. C. A simplified Grammar of the Swedish Language. London. 8:o. XII + 69 s. Pr. 2 sh. 6 d.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 309, av G. Stjernström. — Academy 1884, 2 s. 169, av H. Bradley.

Paban, A. Th. Grammaire suédoise, refondue et augmentée d'une syntaxe, d'exercices, de morceaux de lecture et d'un vocabulaire suédois-français par *Axel Klint.* Sthm. 8:o. 8 + 408 s. Kr. 4.

Schagerström, Aug. Om svenska bär- och fruktnamn på *-on.* Ups. 4:o. 14 s.
Särtryck ur Redogörelse för de allm. läroverken i Upsala m. fl. 1883—84.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 460, av Ad. Noreen.

Schmidt, C. G. Svensk språklära, tillämpad genom skriföfningar, för folkskolor, fortsättnings- och aftonskolor samt sjelfstudium. Nora. 12:o. 106 s.

Sundén, D. A. Svensk språklära för folkskolan. 9 uppl. Sthm. 12:o. 108 s. Kr. 0,50.

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. Första häftet. Lund. 4:o. 48 s.
Samlingar utgifna af svenska fornskrift-sällskapet.

Till Stockholms läraresällskap. [Utlåtande i rättstavningsfrågan av en för ändamålet tillsatt komité]. Sthm. 8:o. 19 s.

Åbergh, O. Bidrag till svensk språklära för folkskolor. Kalmar. 8:o. 14 s.

b) Texter.

Ericij, Jac. Ett christeligit A. B. C. wthi huilket monge skiöne och nyttighe lärdommer, såå wäll vtur then hellige skrifft, såsom wthur gamble philosophiske, böker, författadhe ähro, etc. Anno 1588. (Utg. af E. Lewenhaupt).
Samlaren 1883 s. 175—180.

Heliga Birgittas uppenbarelser. Efter gamla handskrifter utgifna af *G. E. Klemming.* Femta bandet: Bihang. Andra häftet. Sthm. 8:o. S. 145—275. Kr. 2,25.
Samlingar utgifna af svenska fornskriftsällskapet.

Konung Erik XIV's nämnds dombok. Af kongl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia utgifven genom *Carl Silfverstolpe.* Sthm. 8:o. 4 + 332 s. Kr. 5.
Historiska handlingar del. 13 n:r 1.

Permbref från Vestmanland. Utg. af *K. H. Karlsson.*
Vestmanlands fornminnesfören:s årsskrift III s. 87—94.

Läke- och örteböcker [utgifna af *G. E. Klemming*]. 2 häftet. Sthm. 8:o. S. 153—344. Kr. 3.
Saml. utg. af sv. fornskriftsällskapet.

Svenskt diplomatarium från och med år 1401 utgifvet af riksarchivet genom *Carl Silfverstolpe.* Första delen. Fjerde häftet. Sthm.

4:o. S. 701—806. [Register]. Kr. 3,75. — 2:a delen 4de häftet. Sthm. 4:o. S. 577—748. Kr. 3,50.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 178, af K. H. K[arlsson].

Then swenska Psalmeboken förbätrad och medh flere Songer formerat och Kalendarium. Tryckt i Stockolm aff Anund Laurentzon 1567. Liten 8:o. 36 + CVII + 6 s. [Fotolitogr. avtryck i 50 ex.] Sthm. Kr. 50.

Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1553—1634 utgifna af *R. Hausen*. Helsingfors. 8:o. 210 s. + 4 pl. + III s.
Bidrag till Åbo stads historia. Utg. på föranstalt. af bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. I.

6. Dialekter.

a) Grammatik, lexikografi.

Aspelin, E. Le folklore en Finlande.
Mélusine II, 3.

Eneström, G. Anteckningar om tvänne dalvisor. Sthm. 8:o. 16 s.
Svenska landsmålen II, 11.

Ericsson, G. Ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne härads folkspråk, Södermanlands Fornminnesförening tillegnad. (Slutet).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 32—62.

Klintberg, M. Laumålets kvantitet ock akcent. Akad. afhandl. Sthm. 8:o. 62 s.

Ljudbeteckning för västgötamålen efter allmänna svenska landsmålsalfabetet utgifven af västgöta landsmålsförening i Uppsala genom föreningens ordförande [K. V. Vadman]. Sthm. 12:o. 12 s.

Lundell, J. A. Sur l'étude des patois.
Zeitschrift für allgem. Sprachwissenschaft B. 1 s. 308—328. Även i särtryck. Övers. av uppsatsen Om dialektstudier (se bibliogr. 1883).

Nordlander, J. Anmärkningar och rättelser till Allmogemålet i norra Ångermanland. Akad. afhandling af dr. Karl Sidenbladh. Uppsala. 1867.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. XC.—XCIV.

N[orelius], F. V. Strödda bidrag. Folketymologi. Metatesis. Dissimilation.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. LXXXVI—LXXXIX.

Något om folketymologi. (Undert. *M—e*).
Ny illustr. tidn. 1884 s. 245 och 253.

Samlingar af ord ur nyländska allmogemålet ordnade af *Herman Vendell*. Helsingfors. 8:o. 284 s. Mark 6.
Nyland. Samlingar utgifna af nyländska afdelningen. H. 1.
Anm.: Finsk tidskr. T. 18 s. 135, av E. Lagerblad.

Schagerström, Aug. Uplysningar om Vätömålet i Roslagen. Sthm. 8:o. 87 s.
Svenska landsmålen. II. 4.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 11, av Ad. Noreen.

Storm, J. Norsk Lydskrift med Omrids af Fonetiken.
Novegia. 1 s. 19—132.
— Kortere Ordliste med Forklaring af Lydskriften. Bilag til Norvegia 1ste Hefte. [Kristiania]. 8:o. 16 s.
— Norsk Ordliste til Lydlæren. [Kristiania]. 8:o. 16 s.
Bilaga till Norvegia B. 1.
Vendell, H. Runömålet. Ljud- och formlära samt ordbok. Sthm. 1882—84. 8:o. 64 s.
Svenska landsmålen. II. 3.
Vidsteen, Chr. Oplysninger om Vossemaalet. Bergen. 8:o. 55 s.

b) **Texter.**

Danske Folkeæventyr, ogtegnede af Folkemindesamfundets Medlemmer og udarbeidede af *E. T. Kristensen.* H. 1. Viborg. 8:o. 128 s. Kr. 1.
1500- och 1600-talens visböcker, utgifna af *Adolf Noreen* och *Henrik Schück.* I. Harald Oluffsons Visbok. Sthm. 8:o. 98 s.
Svenska landsmålen. Bih. II, 1. Även i Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1886 sp. 132, av E. Mogk.
Folkvisor upptecknade af *G. Ericsson.* (Forts.).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 12—31.
Folkvisor från Värmland, upptecknade åren 1874—76 af *Adolf Noreen.*
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. LV—LXIII.
Från södra Sverge. Stycken på folkmål, föredragna vid Lunds landsmålsföreningars fester den 5 nov. 1880 och den 19 nov. 1881 samt vid föreningens för Smålands minnen tjugoårsfest den 28 nov. 1881. Sthm. 8:o. 121 s.
Svenska landsmålen II, 9.
Grundtvig, Sv. Danska folksagor. Öfversättning af *Gustaf af Geijerstam.* Med ett förord af G. Djurklou och sextiosex illustrationer. Sthm. 8:o. 2 + IV + 188 + 2 s. + ett portr. Kr. 3,50.
Anm.: Finsk tidskr. T. 18 s. 462.
Grønborg, O. L. Optegnelser på Vendelbomål. Udgivne af Universitets-jubilæets danske samfund ved *O. Nielsen.* H. 3. Københ. 8:o. S. 225—293 + VIII s. Kr. 2.
Hallender, N. L. Folksägner från Levenetrakten i Västergötland.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. LXXV—LXXX.
— Larsa Anders i Storegården berättar sin lefnadshistoria. Teckning af folklifvet i Barnehärad i Västergötland från förra hälften af detta århundrade.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. LXV—LXXIV.
Ola Bonnasen på lanbruksmöde. Skånskt bygdemål. Berättadt au honom säl.
Kasperkalender 1885 s. 57—61.
Undert.: „Anders Skåning“.

Ramm, A. Due saghe svedesi.
Archivio per lo studio delle tradiz. popol. II, 4.

Sagobok för barn. Folksagor af *P. Chr. Asbjørnsen* och *J. Moe.* Med teckningar af E. Werenskiold och Th. Kittelsen. Bemyndigad öfversättning från norskan. Sthm. 8:o. 113 s. Kr. 2,25.

Sagor och äfventyr upptecknade i Skåne af *Eva Wigström* (Ave). Sthm. 8:o. 144 s.
Svenska landsmålen V, 1. Även i särtryck.
Anm.: Germania XVIII (1885) s. 125, af F. Liebrecht.

Svenska folksagor och äfventyr, återgifna af *Albrekt Segerstedt.* Med illustrationer af *Jenny Nyström.* Sthm. 8:o. 211 s. + 8 pl. Kr. 2,50.

Svenskt skämtlynne. Folklifsbilder, sägner och anekdoter m. m. samlade af *Oscar Svahn.* Med teckningar af *Ernst Ljung* och *A. Jansson.* Urval ur Svensk folktidning. H. 1—11. Sthm. 16:o. Häftet à 96 s. Kr. 0,50.

Sägner. (Forts.).
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. V. s. 110—112.

Wranér, H. Stuesnack och stätteslams. Drag ur skånska slättbons lif under de senaste 25 åren, på Simrishamnstraktens allmogemål tecknade. Sthm. 16:o. 95 s. Kr. 0,75.

V. Mytologi.

Der nordische Mythus vom Dichtertrank.
Am Urds-Brunnen 1884 s. 61—68.

Rabe, A. Die Weltsage der Edda (Völuspá).
Am Urds-Brunnen 1884 s. 149—157.

Rydberg, V. Segersvärdet. Äfventyr ur germanfolkens mytologiska epos.
Ny svensk tidskrift 1884 s. 3—29, 89—101, 169—187 och 241—277.

Scherer, W. Mars Thingsus.
Sitzungsber. der preuss. Akad. der Wiss. zu Berlin. 1884. s. 571—582.

Stephens, G. Prof. S. Bugge's Studier over nordisk Mythologi. Oversat efter „Mémoires des Antiquaires du Nord 1884“ og gjennemseet af Forf. Supplement.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 1—47.

Storm, G. Om Thorgerd Hölgebrud.
Arkiv for nord. filol. II s. 124—135.

Sundén, D. A. Öfversigt af nordiska mytologien. 3 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 88 s. Kr. 1.

Vodskov, H. S. Guder og Gloser.
Spredte Studier af H. S. Vodskov. Københ. 1884 s. 96—136. — Kritik af S. Bugges Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse.

VI. Fornkunskap, kulturhistoria m. m.

Baltzer, L. Hällristningar från Bohuslän (Sverige). Tecknade och utgifna af L. Baltzer. Med förord af Viktor Rydberg. H. 6, 7. Göteborg. Fol. Pl. 17—26 + 4 bl. text.

Bäckman, G. Fornlemningar i Badelunda socken.
Vestmanl:s fornminnesfören:s årsskr. III s. 95—98.

Ekhoff, Emil. Bohusläns fasta fornlemningar från hednatiden. 3. Orusts östra och vestra härad. Sthm. 8:o. 62 s. + 2 kartor.
Särtryck ur Bidrag till känned. om Göteborgs o. Bohusläns fornm. o. hist. B. 3.

Hauberg, P. Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241—1377.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 217—374.

Hildebrand, B. E. Två fynd af danska mynt från 11:e århundradet.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 135—162.

Hildebrand, H. Myntfyndet från Mölndal. Sthm. 8:o. 25 s.
Särtryck ur Bidrag till känned. om Göteb:s och Bohusl:s fornminnen och hist. B. 3.

— Vendelfyndet. Några anmärkningar. (S. 35—64).
Antiqv. tidskr. för Sverige D. 8 n:r 1.

Hofberg, H. Vestmanlands fornlemningar och minnesmärken upptecknade och beskrifna. IV. Norrbo härad.
Vestmanl:s fornminnesfören:s årsskrift III s. 1—46.

Langlet, E. V. Berättelse om de under innevarande år [1884] vid Visby kyrkoruiner utförda underhålls- och förbättringsåtgärder.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 191—202.

Montelius, O. En stuga bygd med flintverktyg för fem år sedan.
I „Pressade blad, utg. till förmån för Gutenbergska stiftelsen". Sthm. 8:o. S. 124—128.

— Den förhistoriska fornforskarens metod och material. Sthm. 8:o. 28 s.
Särtryck ur Antiqvarisk tidskr. för Sverige VIII, 3.

— Om det nordiska bronsåldersspännets härkomst.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 12—13.

M[onteliu]s, O. Ett guldfynd från bronsåldern.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 1—2.

Montelius, O. Två bronsåldersfynd från Skåne.
Antiqvitetsakad:s månadsbl. 1884 s. 180—191.

— *& E. Ekhoff.* Bohuslänska fornsaker från hednatiden. Femte häftet. Sthm. 8:o. S. 299—349.
Särtryck ur Bidrag till känned. om Bohusläns fornminnen och hist. B. 3.

Müller, S. Mindre Bidrag til den forhistoriske Archæologis Methode.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 161—216.

Petersen, H. Danske geistlige Sigiller fra Middelalderen. Tegnede og lithograferede af *T. Bergh.* H. 3, 4. Københ. Fol. 32 s. + 20 pl.

Schürer von Waldheim, W. Fornlemningar utmed Länna—Norrteljebanan.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 2—12.

Sehested, N. F. B. Archæologiske Undersøgelser 1878—1881. Udgivne efter hans Død. Med V lithograf. Kort og XXXVI Kobbertavler. Københ. 4:o. 192 s. Kr. 40.

Steenstrup, Jap. Kjøkkenmødding.
Allgem. Encykl. (Ersch & Gruber). Ser. 11, D. 36 s. 336—344.

Stolpe, Hj. Vendelfyndet. En förberedande öfversigt. 8:o. 34 s.
Antiqv. tidskr. för Sverige D. 8 n:r 1.

Söderberg. Sv. En kristen grafplats funnen i Helsingborg.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 14—18.
— Hällkista från bronsåldern.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 163—169.
Tegnér, E & H. Hildebrand. Silfverfynd från Grausne i Stenkyrka socken, Gotland.
Antiqvitetsakad:s månadsblad 1884 s. 53—74.
Worsaae, J. J. A. Om ordningen af arkæologisk-historiske museer i og udenfor Norden. Sthm. 8:o. 22 s.
Särtryck ur Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884.

(Aminson, H.) Södermanlands fornminnesförenings kyrkomuseum. (Forts.).
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. V s. 5—11.
Bang, A. C. Gjengangere fra Hedenskabet og Katholicismen blandt vort Folk efter Reformationen. Kristiania. 8:o. 32 bl.
Särtryck ur Theol. Tidsskr. for den evang.-luth. Kirke i Norge.
Cederschiöld, G. Om uppfostran hos nordboarne under hednatiden. Göteborg. 8:o. 19 s.
Redogörelse för Nya elem. lärov. för flickor i Göteb. 1883—84.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 276, av E. Mogk.
Ett bondbröllop i gamla tider. (Södra Södermanland. Omkring 1820). Ur en åttioårings minnen. (Undert. M. L. I.).
Tidskr. för hemmet 1884 s. 143—157.
Falkman, L. Om mått och vigt i Sverige; historisk framställning. Första delen: Den äldsta tiden till och med år 1605. H. 1, 2. Sthm. 8:o. XXI + 466 s. Kr. 8.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1885 sp. 226, av K. Maurer.
Fontell, A. G. Anteckningar rörande hexväsendet i Österbotten på 1670-talet.
Historiall. Arkista VIII s. 105–114.
Forssell, H. Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring i sextonde seklet.
Vitterh:s hist. och antiqvitets akad:s handl. N. F. 9.
Från julgille och lekstuga. Svenska folkdansar samlade och utgifna af *Aug. Bondeson.* H. 1. Sthm. 4:o. 24 s. Kr. 1.
Granberg, O. Jan van Scorel och Gustaf Wasa.
Svenska fornminnesfören:s tidskr. B. 5 s. 268—271.
Gåtor från Akers och Österrekarne härad. (Forts.).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 63—72.
Hildebrand, H. Medeltidens vägar och resor i Sverige.
I „Pressade blad, utg. till förmån för Gutenbergska stift." Sthm. 8:o. S. 161—173.
— Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. Första delen, h. 4,5. Andra delen, h. 1. Sthm. 8:o. S. 401—704 och s. 1—160. Kr. 3,50 häftet.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 355, av K.
— Några ord om Vestergötlands äldre medeltidskonst.
Svenska fornminnesföreningens tidskr. B. 5 s. 249—267.

Hyltén-Cavallius, G. O. Om draken eller lindormen. Mémoire till kongl. vetenskapsakademien. Vexiö. 8:o. 42 s.

K[norring?], F. v. Fördomar hos Ålands befolkning.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. XLVII—LV.

Kornerup, J. To Foredrag om gamle Kalkmalerier.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1884 s. 97—119.

Kunst og haandverk fra Norges fortid. Udgivet af foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring ved *N. Nicolaysen*. H. 4. Medfølger foreningens aarsberetning for 1883. Kristiania. Fol. S. 11—12 + pl. 18—23.

Lund, Tr. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I. Indre Historie. Sjette Bog. Dagligt Liv: Hverdag og Fest. Københ. 8:o. 8 + 280 s. Kr. 4,25.

Lund, Tr. Om Hexeri i Norden i det 16de Aarhundrede.
Illustreret Tidende 1884—85 No. 6, 7, 8.

Løffler, J. B. Udsigt over Gravstenene i Danmark indtil Suverænetеten. Foredrag. Københ. 8:o. 23 s.
Særtryck ur Dagbladet.

Mandelgren, N. M. Atlas till Sveriges odlingshistoria. Afdelningen XI: Helgedomar. Häft. II. Med X plancher eller 295 ritningar, jemte tillhörande text. Sthm. Stor 4:o. S. 37—55 + 10 pl. Kr. 12.

Minnen från nordiska museet — förut: skandinavisk-etnografiska samlingen. Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text. Under medverkan af flere konstnärer och författare utgifna af *Artur Hazelius*. H. 5, 7, 8. Sthm. Tvär folio. 9 pl. + 15 bl. text. H. 1, 2. 2 uppl. Sthm. Tvär folio. 6 pl. + 10 bl. text. Kr. 2 för häfte.
Anm.: Deutsche Literaturzeit. 1885 n:o 7.

Nicolaysen, N. Om skaalebygningens konstruktion og hovedform. Kristiania. 8:o. 14 s.
Särtryck ur Historisk tidskr. (norsk) R. 2, B. 4.

Nordlander, J. Trollformler och signerier ur häradsprotokoll från 1700-talet.
Svenska landsmålen II. Smärre meddel. s. XXXIX—XLVII.

Ordspråk från Åkers och Österrekarne härad. (Forts.).
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 73—83.

Pappenheim, M. Die Entstehung der altdänischen Schutzgilden. Habilitationsschrift. Breslau 8:o. 67 s.

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Samlede og udgivne af *V. Dahlerup, H. J. Holm, O. V. Koch* og *H. Storch*. 5. Række 5—6. Hefte. Københ. Fol. 4 s. + 5 pl.

Varnhems klosterkyrka. Fem etsningar af *Robert Haglund*, med text af *H. Hildebrand*. Sthm. 4:o. 5 pl. + VIII s. text. Kr. 10.
Omslagstitel: Varnhems cisterciensernkyrka. Etsningar af Robert Haglund. Text af Hans Hildebrand.

Weibull, M. Lunds och Lundagårds minnen. Historiskt festtåg utfördt af Lunds studenter vid invigningen af Lunds nya universitetshus 1882. Sthm. Tvär folio. X + 2 + 30 s. + 7 planscher.
Anm.: Ny svensk tidskr. 1885 s. 472 av L.

Vidskepelse om ladugården och dess skötsel.
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. V s. 84—109.

Bahnson, E. Sur trois des plus anciens cartes du Nord.
Congrès internat. des américanistes 5. sess. Copènh. 1883 s. 120—122.

Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af *C. G. Styffe.* Femte delen. Sverige under de yngre Sturarne, särdeles under Svante Nilsson, 1504—1520. Sthm. 8:o. 4 + CLXVIII + 668 s. Kr. 11.
Anm.: Historisk tidskr. (svensk) 1885 s. 4, av E. H[ildebran]d.

Brynjulfsson, G. Jusqu'ou les anciens scandinaves ont-ils pénétré vers le pôle arctique dans leurs expéditions à la mer glaciale.
Congrès internat. des américanistes 5. sess. Copenh. 1883 s. 140—149.

Dahl, W. S. Biskop Nikolas Arnessøn. En kritisk historisk Fremstilling. Kristiania. 8:o. VIII + 280 s. Kr. 3.

— Einar Thambarskelver. Et Stykke norsk Historie. Kristiania. 8:o. 236 s. Kr. 2,50.

Fahlbeck, P. Forskningar rörande Sveriges äldsta historia. I. Beovulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria.
Antiqvarisk tidskr. för Sverige VIII. 2.
Anm: Ny svensk tidskr. 1885 s. 291, av C. Sprinchorn. — The Academy 1886, 1 s. 12.

— Den s. k. striden mellan Svear och Götar, dess verkliga karaktär och orsaker. Sthm. 8:o. 50 s.
Särtryck ur Historisk tidskrift (svensk) 1884.
Anm.: Ny svensk tidskr. 1885 s. 291, av C. Sprinchorn.

Grundtvig, S. Kong Knud den Hellige, efter Knytlinga saga. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. (Folkelæsning 27). Københ. 8:o. 70 s.

Historik öfver Sigtuna stad, från äldsta till nutid. Bearbetad för S[igtuna] T[idning]. Sigtuna. 8:o. 70 s.

Hjelmerus, J. Bidrag till svenska jordeganderättens historia. I. Akad. afh. Lund. 4:o. 94 s.
Särtryck ur Lunds universitets årsskrift T. 20.

Hjärne, H. Om förhållandet mellan landslagens båda redaktioner. Några kritiska anmärkningar. Upsala. 8:o. 13 s. Kr. 0,50.
Särtryck ur Upsala universitets årsskrift 1884.
Jfr K. H. Karlsson, Förhållandet mellan landslagens båda redaktioner (Hist. tidskr. 1884).

Hollander, A. G. Svenska undervisningsväsendets historia i sitt sammanhang med odlingens allmänna utveckling. I. Tiden före 1724.
Anm.: Nordisk revy 1884—85 sp. 501, av Ho. H[ernlun]d.

Höjer, Nils. Genmäle till dr. W. Thomsen.
Bilaga till Historisk tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884. — Utgör svar på *W. Thomsens* „Bemærkninger om Varægerspörgsmålet“ i samma tidskrift 1883.

Irminger, C. Nautical remarks about the Zeni-voyages.
Congrès internat. des américanistes 5. sess. Copenh. 1883 s. 182—183.

Karlsson, K. H. Förhållandet mellan landslagens båda redaktioner.
Hist. tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884 s. 273—278. — Jfr H. Hjärnes uppsats i samma ämne.

Lehmann, K. Die altnordische (altnorwegisch-isländische) Auflassung.
Zeitschr. der Savigny-Stiftung für Rechtsgesch. V s. 84—115.

Løffler, E. The Vine-land excursions of the ancient scandinavians.
Congrès internat. des américanistes, 5 sess. Copenh. 1883 s. 64—73.

Montelius, O. Om våra förfäders invandring till Norden. Sthm. 8:o. 16 s.
Särtryck ur Nordisk tidskr. utg. af Letterst. fören. 1884.

— Hvad vi veta om Vestergötland under hednatiden. Föredrag hållet vid Svenska Fornminnesföreningens möte i Skara d. 18 juni 1883. Sthm. 8:o. 18 s.
Särtryck ur Sv. fornminnesföreningens tidskr. B. 5.

Munro, R. Danish kjøkkenmøddings, their facts and inferences.
Proceedings of the soc. of antiquaries of Scotland. Session 1883—84 s. 216—225.

Nordström, M. Jemtlands kyrkliga ställning före föreningen med Sverige 1645. Hernösand. 8:o. 83 s.
Anm.: Hist. tidskr. utg. af sv. hist. fören. 1884 s. LXXI, av L. Bygdén. — Nordisk revy 1884—85, sp. 197, av J. Fr. N[yströ]m.

Sallmann, K. Die Gründung des russischen States durch Germanen.
Nordische Rundschau I, 2.

Schmidt, V. Les voyages des danois au Groenland.
Congrès internat. des américanistes 5. sess. Copenh. 1883 s. 195—235.

Serlachius, J. Om klander å jord enligt de svenska landskapslagarne. Akad. afhandl. Helsingfors. 8:o. 4 + 173 + XV s.

Skattelängd för östra Vestmanland af år 1371. Utg. af *K. H. Karlsson.*
Vestmanlands fornminnesförenings årsskrift III s. 47—86.

Steenstrup, J. Les voyages des frères Zeni dans le Nord.
Congrès internat. des américanistes 5. sess. Copenh. 1883 s. 150—179.

Steenstrup, K. The old scandinavian ruins in the district of Julianehaab, south Greenland.
Congrès internat. des americanistes 5. sess. Copenh. 1883 s. 108—119.

Stephensen, M. Um hið nýja timatal Dr. Guðbrands Vigfússonar.
Tímarit 1884 s. 145—180.

Storm, G. Anlægget af Vardøhus.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2, B. 4 s. 492.

— Harald Haardraade og Væringerne i de græske Keiseres Tjeneste.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. 2, B. 4 s. 354—386.

Uppström, W. Öfversigt af den svenska processens historia. Efter uppdrag af nya lagberedningen utarbetad. Sthm. 8:o. 2 + 177 s.
Anm.: Deutsche Litteraturzeit. 1885 n:o 20, av K. Lehmann. — Gōtting. gel. Anz. 1885 s. 158—171, av K. v. Amira.

Ödberg, F. Om Axevalla slott. Föredrag hållet i Axevalla slotts ruiner vid Svenska Fornminnesföreningens besök der den 19de juni 1883.
Sv. fornminnesföreningens tidskr. B. 5 s. 226—230.

Bihang.

Anmälningar af tidigare utkomna arbeten.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhist. utgifna af H. Aminson. I—III. Sthm. 1877—82.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXLVII, av Wilh. W.

Bondeson, Aug. Svenska folksagor. Sthm. 1882.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CII, av K. Nyrop.

Die Frithjofsaga aus dem Altnordischen übers. von A. Jäcklein. Straubing 1882.
Anm.: Literaturblatt für germ. u. roman. Philol. 1884 No. 2, av E. Mogk.

Fries, El. Kritisk ordbok öfver svenska växtnamn. Sthm. 1880.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CX, av J. Nordlander.

Hofberg, H. Svenska folksägner. Sthm. 1882.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXVIII, av Axel Ramm.

Lehmann, K. Verlobung und Hochzeit nach den nordgerman. Rechten des früheren Mittelalters. München 1882.
Anm.: Literaturbl. für germ. u. roman. Philol. 1884 N:o 4, av O. Brenner.

Linder, N. Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift. Sthm. 1882.
Anm.: Finsk tidskr. T. 16 s. 392, av A. O. F[reudenthal].

Strindberg, Aug. Svenska folket i helg og söken. Sthm. 1881—82.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXXX, av O. H.

Speculum Regale. Herausgeg. von O. Brenner. München 1881.
Anm.: Götting. gel. Anz. 1884 N:o 12, av J. Hoffory.

Sundblad, J. Gammaldags bruk. Göteb. 1881.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXXXIII, av Vilh. V.

Svenske minder fra Tjust. Anders Eklunds fortællinger, gjengivne af *F. L. Grundtvig*. Københ. 1882.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXVII, av Emil Svensén.

Ur de nordiska folkens lif. Skildringar utg. af Artur Hazelius. H. 1, 2. Sthm. 1882.
Anm.: Svenska landsmålen. II. Smärre meddel. s. CXLIV, av G. J:son Karlin.

Íslenzk Kappakvæði.

Í fyrsta ári þessa tímarits hefur Dr. Gustaf Cederschiöld gefið út hið svo nefnda *Allrakappakvæði* med fræðandi athugasemdum, og hefur þar með fyrst eiginlega bent á hvað merkileg að mörgu leyti hin íslenzku kappakvæði eru.[1] Hið fyrsta íslenzkt (norskt) kappakvæði er Eyvindar skáldaspillis frá 10. öld, en sem nú er glatað. Íslendingadrápa Hauks er talin frá 13. öld, og gaf Theódór Möbius út það, sem til er af því kvæði í Kiel 1874. Í ýmsum hinum íslenzku rímum bregdur og fyrir kappatölum, og er það í mansöngunum, svo sem í rímum Hjálmtérs og Ölvis (Sbr. E. Kölbing Beiträge p. 152—53). *Allrakappakvæði* setur Cederschiöld, að sé frá öndverðri 16. öld eða næsta mannsaldri fyrir siðaskiptin. Í háttalykli, sem eignaður er Lopti Guttormssyni ríka (d. 1434) vottar fyrir kappatali. Kappakvæði þau, sem hér koma á eptir eru öll frá 16. öld; hið fyrsta er frá byrjun 16. aldar, en hin frá síðara miðbiki hennar. Síðan þá tíð eru til mörg kappakvæði, svo sem eptir Björn Jónsson á Skarðsá (d. 1655), Jón Guðmundsson lærða (d. 1658), að því, er sumir telja, Guðmund Bergþórsson (d. 1705), Steinunni Finnsdóttur í Höfn í Borgarfirdi (um 1710), Jón Þorsteinsson í Fjörðum á öndverðri 18. öld, Brynjólf Erlingsson á Einarslóni undir Jökli (um 1700), sem var einn þeirra, er kvað móti Skautaljóðum Guðmundar Bergþórssonar, og auk þess mörg,

[1] Eg vil leyfa mér að geta þess, að þar sem útg. getur þess til að *kienv* (2[5]) megi ef til vill takast sem *kænum*, getur víst varla verið. Ennfremur má geta þess um *Vilmund*, sem nefndur er í 7. erindi, að saga hans er prentud: Sagan af Vilmundi viðutan. Utgefandi Gudmundur Hjartarson. Reykjavík 1878 8vo. *Ögmundur* og *Randver* (12), sem útgefandum segist, ekki þekkja, eru án alls efa þeir, sem koma fyrir í sögunni af *Ulfari sterka* og eru þar miklar hetjur. Sagan hefur aldrei verið prentuð, en er til her og hvar í afskriptum, svo sem AMagn. Nr. 585 B 4to chart., Ny kgl. saml. i kgl. Bibl. Kh. Nr. 1695 4to chart., Mss Kall. Nr. 614 4to, British Museum Collect. Banks Nr. 7 chart., Collect. Barr. Goulds Nr. 5 chart. og Ísl. bókmfél. Nr. 131 8vo (skr. 1833). Af sögunni hafa margir ort rímur, svo sem Jón Jónsson i Vattarnesi (sbr. Kvæði Stefáns Ólafssonar I. 413), Bjarni Bjarnason, Þorlákur Guðbrandsson og Árni Böðvarsson. Rímur Þorláks og Árna eru fyrst prentaðar i Hrappsey 1775. 8vo og aptur í Kaupmannahöfn 1834. 8vo, og hafa þær verið í mesta afhaldi á Íslandi.

sem höfundar ekki þekkjast að. Frà 19. öld. eru og til kappakvæði eptir ýmsa, en þau hafa, eins og auðvitað er, litla sem enga þýðingu.

I.

Vísnaflokkur Bergsteins Þorvaldssonar.

Þetta kvæði finst nú að eins meðal íslenzkra handríta í ríkisbókasafninu í Stokkhólmi Nr. 64 Fol. chart. bls. 13—18. með hendi Jóns Eggertssonar (d. 1689). Höfundur þess Bergsteinn Þorvaldsson er eflaust hinn sami og ***Bergsteinn blindi.*** Jón Borgfirðingur telur Bergstein blinda Þorvaldsson, en það er því miður ekki hægt að sjá hvað hann hefur þar við að styðjast, þvi að hann færir engar ástæður fyrir því, eins það og væri alkunnugt að hann væri Þorvaldsson. En það er það einmitt ekki, og mér vitanlega finst föðurnafns hans ekki getið nema í þessu handriti, og þad væri því gaman að sjá hvaðan Jón hefur sitt annarstaðar frá, en héðan. En hins vegar tel eg það eingan efa að þessi Bergsteinn Þorvaldsson og Bergsteinn blindi sé einn og sami maður. Því að alt frá 1400 og niður til vorra tíma er ekkert skáld kunnugt med því nafni annað. Það er talið að Bergsteinn blindi hafi verið uppi á dögum Jóns biskups Arasonar, hér um bil samtíða Sigurði blinda og Rögnvaldi blinda; þó telur Jón Borgfirðingur hann eldri en þá og setur, að hann hafi verið uppi fyrir og um 1500. En hvað til þess ber, er heldur ekki hægt að sjá; þvert á móti benda kvæði Bergsteins til þess, að þau sé í við yngri en Sigurðar blinda. Eg tel svo, að hann hafi verið uppi fyrir og um miðbik 16 aldar. Seinast er sagt að Bergsteinn hafi verið á Höll[1] í Þverárhlíð. Hann á að hafa haldið sér uppi hjá heldri mönnum á því að vera að yrkja. Einkum á hann að hafa hafst við í Rangárvalla og Árness sýslum og á Sudurnesjum. Hann á að hafa þótst vera blindur en ekki verið það. Sagt er honum hafi þótt gott i staupinu, og að hann hafi verið glettinn við búðarlokur, og eigna sumir honum þessa vísu um kaupmann í Keflavik eða Eyrarbakka, þegar hann neitaði Bergsteini um brennivín:

Eg krefst þess af þér, sem kaupmaðurinn gaf þér
þinn kölski og fjandi
í ámuna farðu óstöðvandi
og af henni sviptu hverju bandi.[2]

Bergsteini er eignað þetta:

[1] prentvilla *Hóli* i Bps II. 570.

[2] Sögn Þorsteins stud. jur. Erlingssonar 5/8 85 úr Fljótshlíð eptir Helgu Erlingsdóttur ömmu hans. Annars eigna sumir vísuna Þórði á Strjúgi; vestra er hún eignuð Þormóði Eiríkssyni í Gvendareyjum (d. 1747); enn aðrir eigna hana sèra Páli Jónssyni skálda (d. 1846).

1. *Jómsvíkinga rímur* (Hálfd. Einarss. Sciagr. p. 77). Sbr. Skálda rollu frá 1834 (118 er.):
   Bergstein slyngan *blinda* nefni,
   braga glingur sló,
   Jómsvíkinga orti af efni
   orðakringur þó.
2. *Öndrur* eða *Andra rimur fornu* (Hallgr. Jónss. Rht; Bisk. II. 570—71). Sbr. Andarímur Gísla Konráðssonar og séra Hannesar Bjarnasonar Videyjarklaustri 1834. 12mo. r. 247:
   Undir valdar einfalt lag
   eingra skilnings vafi,
   nokkrir meina að *Bergsteinn* brag
   blindi kveðið hafi.

   Öndrur eigna þó sumir Sigurði blinda.
3. *Mábels rímur sterku* eru og af sumum eignaðar Bergsteini; annars Sigurði blinda.
4. *Rímur af Reinald og Rósu* eru ýmist eignaðar Bergsteini blinda eða Sigurði blinda.
5. Kvæði eignað Bergsteini blinda
   Viðlagsupphaf: Hjálminn ber þú höfði á. 11 erindi
   J Sig. Nr. 256 4to bls 175—76 (Kvæðabók Gunnlaugs Jónssonar á Skuggabjörgum III.)
6. Kvæði með viðlagsupphaf:
   Að stöðva með stilli. 16 erindi
   ib. p. 84—87.
7. Kvæði með viðlagsupphaf:
   Guð þér veiti góða. 5 erindi
   ib. p. 89—90.
8. Kvæði með viðlagsupphaf:
   Brúðurin geymir börnin sín. 12 erindi
   ib. p. 90—92.
9. Kvæði, sem svo byrjar:
   Blessað hnossið borið það hið rjóða. 10 erindi
   ib. p. 93—94.
10. Vísa eignuð Bergsteini blinda:
    Hrest næst hraust víst,
    hreysti treystir leyst reist
    lést[1] ást ljóst stæst,
    lastakastið brast hvast,
    glæstra kosta gest raust
    gisti lystar vist[2] fyrst,
    festi á Kristó fast traust,
    flest mest bezt sést.
    Safn Páls Pálssonar Nr. 1 4to XIX. bls. 73.

[1] leist al.
[2] gisti vistar lyst al.

Annað hef eg ekki séð eignað Bergsteini, fyrir utan eptir farandi vísnaflokk. Vísnaflokkuriun er eptir því, sem ráða er frá fyrra helmingi 16. aldar. Í bókaskrá Arwidssons stendur, að þetta kvæði sé „uti mychet konstigt rim“; en að þvi eru ekki mikil brögð; 1. erindið er helzt frábrugðið hinum að hætti. Kvæðið sjálft er hins vegar ekki alstaðar vel skiljanlegt, og er ekki ólíklegt, að það kunni að vera afbakað. En eg hef ekki viljað hrugga við því, heldur læt textan standa eins og hann kom mér fyrir sjónir, þegar eg skrifaði kvæðið upp á ágústmánuði 1885. Kvæði þetta er ort á Suðurlandi, og er því gaman að bera saman það og kappakvæði Þórðar á Strjúgi, sem ort er fyrir norðan á að giska hálfri öld seinna. Hefur þórður kunnað að nefna miklu fleiri kappa, og af því mætti álykta, að menn hafi fyrir norðan þekt miklu fleiri sögur og rímur á 16. öld en fyrir sunnan. Þó að Þórður yrki hér um bil 50 árum seinna en Bergsteinn, gerir hvorki til né frá, þvì að á hans dögum var jafnlítið farið að lifna yfir sagna þekkinga á Íslandi sem á dögum Bergsteins.

1. Græðir stríð [og] greiðir
góð ræða, fróð-kvæði
nauð eyðir, náð boðar,
njóða blíð, óður sníður
stöðug leiði ljóð styður
stað næði siðgæðum
fræða smiðir þýða þjóðum
það lýða stað prýðir.

2. Vilji glöggur vel þiggja
veikefnað kveikstefni
brátt mundi eg blítt vanda
brag fróðan laggóðum;
minnis nægð og manndygðir
mest hljóti, bezt njóti,
lukkan magnist, þekk þegni,
það blífi að eilífu.

3. Frásögn margra fregna
fagna kvendi og bragnar,
tign er að góðir gegni,
gagn er að heimskir þagni,
hagnar mér þeim hugnast
hyggnir vel að skyggna
lognar máls af magni
megnað ljóða regni.

1 [8] vísan er auðsjáanlega afbökuð og því að mestu óskiljanleg.
2 [1] Þessi vísa virðist benda á að kvæðið sé ort fyrir einhvern mann eða til einhvers manns.
3 [8] Seinni partur vísunnar er lítt skiljanlegr.

4. Ástir bundu í brjósti
bezt við kve[n]din flestir,
ljóst við gefur glæsta
geyst með elsku neista
fastar trygðir festu
fyrst lægis báls nistir,
mest af hugar hreysti
hraustir börðust traustir.

5. *Filippus* upp var alinn,
ól hjá ræsis stoli,
bil varð sízt á böli,
úr bali dró sverð útvalinn,
kvalin seims var selja
sálug færð að báli,
þolugur þraut við skilur
þar til hjálpar lilja.

6. *Konráður keisara niðji*
kvíðulaus nam bíða,
reiður *Roðbert* náðar,
ræðu sveik fordæðis
Danreyðar friggjan fríða
fræður, ad grísku næði
leið að drakons láði
lið fékk af Hrings niðja.

7. Mýrloga bar óbjúgur
Bevus plagaður til slaga,
hugaður hlaut því sigur
hagur jarlsson lífsdaga,
vegreisur þrátt vogar,
vigur hjó bóka digra,
frægur sótti mey fagra,
fljúga örlög síð drjúgum.

8. *Bæring* þrautin þröngvar,
þungur hlaut af ungri
leingi lindi hringa
langa reiði stranga;
í slangorma fasz sleingja
af slungar lygitungu,
angurlaust upp úr klungri,
eingils lið hefur feingið.

4 [3] gefur, svo hdr., gáfu?
5 [2] svo hdr.
6 [6] fræður?
8 [3] leingi af, hdr.
8 [5] svo hdr.
8 [6] svo hdr.

9. Högg bauð *Hringur Tryggva,*
hregg gríðar sókn eggjar,
snöggur að litlu leggur
lauks dyggur baugs friggju,
linna röggvar léns flaggi
ljóma hygginn um skyggist,
glögg misti Brimveig beggja
byggir sorg, hel nam þiggja.

10. Rann sá *Rósu* unni
Reinald ei má kenna,
brunnu í gleðinnar banni,
brann svo hvort fyrir annað,
hennar bidla hrönnum
hels spennu lét renna,
menn opt minnast kunna
mannlegar dygðir svanna.

11. Miðmung bar stáls meiðir
maðurinn *Virga* hvaður,
svíða lét sóknar nöðru,
sóti gríðar nam skrýðast,
Þiðrik bnrt úr baði
bráðhugaður reið þadan,
við eybúann með æði
óður barðist af móði.

12. Mistiltein bar blæstan,
braust fram orkutraustur
listar *Hrómund* hraustur
hreysti afli treysti,
hastur her nam kvista,
hugbezt kempan lestist
í dusti, en dörinn hvestur
dristugur brynju risti.

13. *Viktor* og *Bláus* báru
byrjaði stáls egg hyrjar
glærur eld og geirum
gljár þegar hlífar skáru,
or[r]ustu háðu herrar,
hærri feingu þó æru,
særa hrausta tvo sárum
svik-dýrasta hlýra.

9[6] svo hdr.
9[7] ɔ: Brynveig?
10[2] Reinald ætti hér eiginlega að skrifast Rennald eða Rennall.
11[7] á hendingin hér að vera hug*að*ur og þ*að*an?
13[8] vísan er svo í hdr., en fyrri hlutinn er einkum eitthvað veill.

14. Hart bræður *Ormar* hirti,
hertist benja kerti,
snart með linna snortinn
snirtilegur umgirtist,
skýrt svo ekki skorti
skart vífs kært á hjarta,
burtreið fyrir mey björtu
birting sigurinn styrkti.

15. Sæll fékk *Sigurður* hylli
svellur drakons velli,
féll til farar heillar
en föll bárust á tröllin,
þellu vann álma ullur
illa bræði að stilla,
hollþings bar þar hellinnz
höllur mätrix fjöllum.

16. Snotur *Hrólfur* að heiti
hljóta nam giptu fljóta,
naut grímarz er gætir
gauta hrepti úr þrautum,
leituðu brynju brjótar
á braut úr heljar lautum;
hvítbúin með stáls hreytir
hringsfit grams nam vitja.

17. *Hálfdán Hringsson* væna
hreina lín fann eina,
dungargong ei dvínar,
dynjandi að hrynur,
Brönunautur klauf brynjur,
bein og hold nam skeina,
sjónhög seimshlíð kæna
sína dýrð lét skína.

18. *Sturlaugur* kom *starfsami*
í stím opt margan tíma,
frómar sig við framar
fimur, sem hafið brimar,
blóm hrepti fens brími
beims af lindi seima
nemur af grimmri gámu
gamms egg, tafl, horn farmar.

15 [7-8] svo í hdr., en er mér óskiljanlegt.
16 [3-4] svo í hdr.
17 [3] sýnist svo í hdr.!

19. Greindur við göngu kendur
grand má *Hrólfur* af standa
frænda af Vilhjálms vonda
í vanda strengdur bandi.
Möndull meiðslin endar,
mynduga lækning bindur,
í hönd kom Hreggviðs mundu
hind með sæmd og yndi.

20. *Án Ingjalds* óvinur
einatt böl varð reyna,
brýnir örfar til bana,
broddflein, úlfa meinið,
ganar í heljar ginið,
gína lét til pínu,
fékk lén gott á fróni
og frúna vel til búna.

21. Á stað fer *Hálegg* stóri,
styrjöld kveikti yrjar,
speirast hinir við spýrur,
spyrja hver ofdirfð byrjar.
Þórir þar kvaðst vera
þyrjur vöku yrju,
rýr lét *Ingjald* aura,
æru og líf við bál snæru.

22. .*Ørvar-Oddur* fram æddi,
eyddi og risa deyddi,
bræddur bugnir prýddist,
blædda hann aldrei hræddist,
glæddi stál, gild högg reiddi,
gladdi varg og saddi,
greiddur giptu studdur,
gæddur hamingja klæddur.

23. Kendur er *Kári* fundinn
kundur frægur *Sölmundar,*
frá önduðum komst undan,
eld tendra hérlendir,
fyrir brenda beztu frændur
bændur í helju sendi;

20 [3] bryn [1] = brýndi?

bundinn *Þorgeir* vaðböndum
brandinn sjö lét granda.

24. *Skarphéðinn* þorpi þjóða
þótti óblíður stríðu,
sneið Höskuld af hauðri,
háði víg á láði,
hugmóð lét til leiðast
lýð á stundum bíða;
greiður hjó Gunnars bróður
græðu má ei þó blæði.

25. Rönd skar *Rollant* herra,
réði Dýrumdal stýra
stór í fjúki styrjar,
stáls freyr öllum meiri,
deyr með hefð svo hárri,
heyra vegsemd fleiri
í haugs bör snáka sneru
snæran föst trú eg væri.

26. Enn hafa fleiri unnið,
innilega vér minnumst,
runnar stáls í rennu
rann hver móts við annan,
hann veit hver sá unni
hrannar báls viðju fannar
sanna seimhrings runnur
svinnar slíkt nær finna.

27. Luðes fram léð flisja
fús af ljóða húsi,
laus rann lögur 'Asa
ljós á glæstar rósir,
bæsings birtar vísur
blys med nógu glysi,

23 7 Hér meinar höf. eflaust bardagann í Vestmannaeyjum, og er því eins og hann hafi þekt Holtaþóris-sögu. Þó getur hann hafa haft þetta eptir Njálu (Khútg. 1875 k. 146 19—21), en Holtaþóris saga hefur aflaust sagt greinilega frá þessum atburði. Hvað mikið er að reiða sig á Holtaþóris sögu, sem prentuð var í Reykjavík 1876, læt eg lönd og leið. En handritið, sem hún er eptir, er austan úr Mýrdal frá Einari Jóhannssyni gamla í þórisholti (d. 1879), og þótti ekki ólíklegt, að hann hefði diktað söguna. Orðatiltæki eins og „ef ske mætti" (bls 12) eru víst heldur ekki ýkja gömul.

24 7 = Kolskeggur; bróður = bróðir.

25 7 svo hdr.

27 1 svo hdr.

27 5 svo hdr.

jós upp óma ysju
af ós er fyrst kann frjósa.

28. Snakkaði eg ljóðs af snekkju
snikka rétt til skikkað,
hækkan hlotnist lukku
hlakkandi vel þakkar,
gekk til gamans nokkuð,
gefst oss þökk nær rökkvar,
þekkist þýðum sprakka
þokki á litlum flokki.

Af þeim köppum, sem nefndir eru í þessu kvæði er mér ekki alveg ljóst um alla, en þeir eru þessir:

5. erindi. ***Filippus*** er óefað Filippus eða Filpo fagri. Saga hans þekkist nú ekki, en rímur af honum eru til, og hefur Dr. Theodór Wisén gefið þær út í „Riddararímum“ 1881, og kalast þær äðru nafni „Krítarþáttur.“

6. erindi. ***Konráð Keisarson*** og Roðbert. Saga af Konráði Keisarasyni er alkunnug, og er gefin út af Gunnlaugi Þórðarsyni Kaupmannahöfn 1859 og í Fornsögum Suðrlanda af Cederschiöld. Konrádsrímur hinar fornu eru útgefnar af Wisén í „Riddararímum“ 1881. Seint á 16. öld. orti Magnús Jónsson prúði (d. 1591) rímur af Konráði Keisarasyni, og á 18. öld. Guðbrandur Einarsson á Fljótsbakka í þingeyjarsýslu, sem kallaður var Galdra-Brandur.

7. erindi. ***Bevus.*** Saga hans er enn til (Bevus saga, Bevers saga) og er útgefin af Cederschiöld í Fornsögum Suðrlanda. Á öndverðri 18. öld. orti Þorsteinn Magnússon á Hæli í Gnúpverjahrepp rímur af Bévusi. Þorsteinn var enn á lífi 1732, en var þá við aldur.

8. erindi. ***Bæringur*** er óefað Bæringur fagri. Bærings saga er prentuð í Fornsögum Suðrlanda, og hefur sagan verid í miklum metum á Íslandi. Bærings rímur hinar fornu eru frá tímum Bergsteins blinda, því að þær finnast í Staðarhólsbók A Magn. Nr. 604. 4to C., sem er á skinni. Þær eru þar þó ekki heilar heldur að eins 7—12. Meðal íslenzkra handrita í Stokkhólmi í Svíþjóð Nr. 22 4to membr. eru 6 fyrstu rímurnar, svo þær æru allar (14 að tölu) til á skinni frá hér um bil 1500, og brot af þeim finst í A M. Nr. 146. 8vo á pappír með hendi Jóns Finnssonar. Þær byrja:

Fyrri kunni eg fræða veg &c.

Að niðurlagi stendur:

. . . hér mun bragurinn batna viðr,
Bærings rímur falli niðr.

Á 17. öld orti Jón Guðmundsson Rauðseyjaskáld, sem var á lífi enn 1640 (Jón í Rauðseyjum) rímur af Bæringi fagra, sem einnig voru 14 að tölu. Þær byrja svo:

Hér skal renna í hægum byr &c.

og finnast þær heilar í AMagn. Nr. 130. 8vo. Jón bindur nafn sitt í þeim:

Ægis þil og *ála rann* *i o*
örðugur hugarins tregi, *n*
heitir sá, sem fræðið fann,
fagurt þó virðist eigi.

Um aldamótin 1700 á að giska orti Bjarni nokkur Árnason bóndi í Fáskrúðsfirði fyrir austan rímur af Bæringi fagra eptir sögn Jóns Olafssonar frá Grunnavík (Bibl. Univ. Hafn. Add. Nr. 23. Fol.).

'A fyrri hluta 18. aldar orti Oddur þorkelsson ættaður norðan úr Uppsasókn i Eyjafirdi rímur af Bæringi fagra, að sögn Jóns frá Grunnavík (l. c.); voru þær einnig 14 að tölu sem hinar fornu og Jóns Rauðseyjaskálds. Oddur fór 1728 til Kaupmannahafnar og lærði þar könnusteypara handverk, fór sídan til þjóðverjalands og var þar hálft annað ár, og kom aptur til Kaupmannahafnar 1738, og kvæntist þar 1740, og endar þar hans saga. Rímur hans þekki eg að minsta kosti ekki, og efast eg um, að þær sé nú til, en Jón Ólafsson tilfærir tvær vísur úr þeim:

Hlutust, skutust Hárs á sprund að stundu,
dynkur varð, svo dundi á grund,
dreifðist viða unda sund.

En í þeirri seinustu er þetta í mansöngnum:

Hildi banda góms á gátt
greitt úr sagna inni
skyldi vanda hljóða hátt,
hún ef fagna kynni.

'A 19. öld hafa og verið ortar rímur af Bæringi fagra og eru þær eptir Árna bónda Sigurðsson á Skútum í Eyjafirði (d. 1838), og byrja þær svo:

Þulins vildi eg þópta gamm &c.

Ennfremur á Sigurður Bjarnason að hafa ort Bæringsrímur. það er því auðséð, að sagan hefur leingi verið í metum hjá alþýðu manna á Íslandi.

9. *erindi.* Hringnr og Tryggvi eru alþektir, því þeir eru aðalmennirnir í þeirri sögu, sem nefnist *Saga Hrings og Tryggva.* Sagan hefur enn ekki verið útgefin, en er til í mörgum

handritum og sumum ekki ærið ungum, svo sem AMagn. Nr. 489 c 4to membr. (vantar upphafið), AM. Nr. 586 A 4to membr. (þó að eins niðurlagið) og AM. Nr. 572 B 4to (brot á pappír). Í safni knungs í Kaupmannahöfn finnast og afskriptir af sögunni svo sem Ny kgl. saml. Nr. 1195 Fol (eptir AM.), Nr. 1703 4to, 1724 4to, 1772 4to (dágóð), 1773 4to allar á pappír. Ennfremur í safni hins íslenzka bókmentafélags Nr. 111 4to (með hendi Halldórs Davíðssonar 1844), og 184. 8vo. Einnig finnast afskriptir í Reykjavík, svo sem í safni Páls amtskrifara Pálssonar Nr. 62. chart. og safni Jóns Sigurðssonar Nr. 39. 4to og 41. 4to. Sagan kemur dálítið saman við söguna af Ásmundi Sebbafóstra. Rímur af Hringi og Tryggva eru til, og eru þær með þeim elztu og finnast í fjórum skinnbókum: AMagn. Nr. 604 D 4to frá c. 1500 eða þó, ef til vill, nokkru yngri (Staðarhólsbók), AMagn. Nr. 605 4to frá miðri 16. öld á að giska; eru þær hér 13 að tölu, en sýnast að réttu lagi að eiga að vera 12 eins og í Staðarhólsbók, og er þeiri 13. bætt við. Hin skinnhandritin eru Nr. 23 4to membr. í Stockh. meðal íslenzkra handrita frá fyrri hlut 16. aldar, og eru rímurnar hér 13 að tölu eins og í AM. 605 4to, og rímnabókinni í Wolfenbüttel á þjóðverjalandi, sem um 1500 hefur verið eign Jóns kolls. Þar eru rímurnar taldar 11, en eru eiginlega 12 eins og í Staðarhólsbók, því að 2. og 3. rímu er sleingt saman. Áður hafa rímurnar og verið á skinnbókunni Nr. 603. 4to í Árna safni, sem einnig er frá 16. öld, en nú eru þær týndar þaðan. Rímurnar byrja svo:

Hér skal geðs um grunnavík &c.

Rímurnar heita öðru nafni „Geðraunir“.

Gamalt kvæði er og til um Hring og Tyggva; sýnist það auk annars finnast í British Museum Coll. FMagn. Nr. 241.

10. *erindi.* Saga af Reinald og Rósu þekkist nú ekki, en Eugen Kölbing heldur þó að hún hafi verið til og hafi legið til grundvallar fyrir henni frakkneskt kvæði, sem þó muni nú ekki vera til (sbr. Beiträge zur vergleich. gesch. d. rom. poesie u. prosa d. mittelalters Breslau 1876 p. 223—24). En ef trúnað mætti leggja á orð Jóns Ólafssonar frá Grunnavík (Add. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 23 Fol.) væri þetta þó öðruvisi, því hann segir: „Rímarnar af Reinald og Rósu eru upplognar á Vestfjörðum af húsgöngumönnum tveimur, karli og konu“. Þetta gæti og vel verið, því að sagan sýnist standa í nokkuð sérlegu sambandi við söguna af Flores og Blanzeflúr, og gæti verið spunnin út úr henni. En þá hefdi þetta þó orðið að vera æði snemma, þar Bergsteinn blindi þekkir söguna sem sérstaka á öndverdri 16. öld, og rímurnar auk þess geta ekki verið yngri en frá hér um bil 1500 og eru þess utan af sumum eignaðar Bergsteinn blinda sjálfum. Reinalds rímur og Rósu

hinar fornu eiga að vera eptir Sigurð blinda, segir Hallgrímur Jónsson (d. 1836) og Einar Bjarnason (d. 1838), og hafa þeir það eflaust eptir Hálfdáni Einarssyni (Sciagr. p. 87), og eiga rímur hans að vera 12 ad tölu; kemur það vel heim við Reinaldsrímur hinar fornu, þvi að þær eru einmitt 12, en byrja á tvennan hátt.

a) Efni vilda eg orða þings
inna fólki hollu,
þar sem borinn[1] og bróðir Hrings
birta fyr í rollu.

Heilar eru þær i AM. 615 C 4to (pappír).
AMagn. 604 A 4to brot (membr).
604 B 4to brot (membr).

b) Svo er mér Edda orðin leið
hjá öðrum fræðum kátum,
nú hef eg ekki um nokkuð skeið
nýtt af hennar látum.

AMagn. Nr. 603 4to brot (membr.).

Þessar hafa verið á rímnabókinni i Wolfenbüttel, en eru týndar; þær hafa þær verið 11. Sigurdur blindi hefur verið hér um bil samtíða Bergsteini blinda. Eg hef í útgáfu minni af kvæðum Stefáns Olafssonar talið það líklegt, að hann hafi verið í Fagradal í Mýrdal, en ekki i Fagradal í Dalasýslu (sbr. kvædi Stefáns Ólafssonar Kh. 1885 I. p. 251).

Rímur af Reinald og Rósu eru ortar 1820 eflaust eptir hinum eldri rímum; eru þær 10 að tölu. Höfundur þeirra virðist heita Sveinn Þórðarson, og hygg eg hann borgfirzkan. Hann bindur nafn sitt að niðurlagi:

Sólin, dögg og *sjávar þak* — *s u e*
særing jafnan skerði, — *i*
reiðin snögg og *rauna blak* — *r n*
ráðið nafnið verdi.

Föðurnafnið:

Auknafn trölla ós, og *reið*, — *Þ o r*
Ódins særði niður, — *ð*
dögg um völl úr lopti leið — *u*
lönd er færði viður(!) — *r* (?)

IBfél. Nr. 149. 8vo

11. *erindi: Þiðrik* og *Virga*. það getur, að minni ætlun, ekki verið vafi á því að höfunduriun á hér við þiðrik af Bern, og Virga, sem hér er skrifað eins og í Allrakappakvæði 7_2, hlýtur að vera sami maður og Viðga í þiðreks sögu. þó Bergsteinn bregði þessum kempum við, held eg samt að þiðriks saga

[1] b°in², hdr.

hafi aldrei verið í neinum sérlegum metum hjá almúga á Íslandi, og ræð eg það af því, að eg veit ekki betur en að rímnaskáldin hafi séð hana í friði.

12. *erindi*: það er hvorttveggja til, að *Hrómundur*, sem hér er nefndur, sé *Hrómundur halti* eða *Hrómundur Gripsson*, (Greipsson), og af 126 lægi ef til vill eins nærri að álykta, að það væri sá fyrri. þáttur af honum er í Flateyjarbók. En þó er mér nær skapi að halda að þetta eigi við *Hrómund Gripsson*. Björner gaf fyrst út þátt hans i „Nordiska Kampedater" 1737, og seinna var þátturinn prentaður í Fornaldarsögum Norðurlanda. þetta ræð eg helzt af því, að þátturinn sýnist leingi að hafa verið í afhaldi hjá alþýðu manna, sem rímurnar votta. Hrómundar rímur hinar fornu kallast *Griplur* (líklega af föðurnafni hans *Gripr* — *Gripsson*, og mun því réttara að skrifa það svo, en *Greipsson*, því þá hefðu rímurnar átt að heita *Greiplur*); eru þær 6 að tölu og eignaðar Sigurði blinda (Hálfd. Sciagr. p. 37, Hallgrímur Jónsson IBfél. 385. 4to, Einar Bjarnason Fræðimt.). þær byrja svo:

Fyrrum þá eg feingumst viðr &c.

Skáldið tileinkar rímurnar „þungi mikill og þrettán bú". þær finnast nú á skinni í rímnabókumi í Wolfenbüttel, en vantar þó mestalla fyrstu rímu, en 2—6. er heil. 'I AMagn. Nr. 603 4to finst og brot af þeim á skinni, en heilar eru þær í pappírshandriti í AM. 610 4to C. með hendi Jóns Gissurarsonar, og brot af þeim er í AM. 146 8vo skr. c. 1633 af Jóni Finnssyni. Jón Sigurðsson segir að rímnaskáldið muni hafa haft fyrir sér betra handrit af sögunni en nú er til. Sveinbjörn Egilsson segir, að Benedikt Gröndal eldri (d. 1825) tengdafaðir sinn hafi í æsku ort rímur af Hrómundi Gripssyni hérum bil á árunum 1775—1777 (Kvæði Benedikts Gröndals. Viðeyjarkl. 1833 IV.).

13. *erindi*. Sagan af *Bláus* og *Viktor* hefur verið í miklu afhaldi á Íslandi og er enn til í fjölda handrita og eru fjögur þeirra á skinni þ. e. AM. Nr. 471 F 4to (heil), 567 4to (brot), 593 D 4to (heil) og í Stockh. Nr. 7 Fol. meðal ísl. hdrr., og er auk þess til í mörgum pappírshandritum, svo sem AM. 118 d 8vo, 125 b 8vo, Stockh. Nr. 46 Fol., 16 4to, 17 4to, British Museum Collect. Joseph Banks Nr. 6, Ísl. Bókmfél. Nr. 185. 8vo, Landsbókasafn í Reykjavík Nr. 155 4to, Páls safn Pálssonar Nr. 63, Jóns safn Sigurðssonar Nr. 27 Fol. og 36 4to. Hinar fornu rímur af Bláus og Viktor eru stundum eignaðar Sigurði blinda (Hálfd. Ein. Sciagr. p. 87), og eru þær sumstaðar taldar 8, en sumstaðar 12. Venjulegast byrja þær svo:

Girndarmóðurinn grefur upp stríð &c.

Finnast þær i AM. Nr. 603 4to á skinni, þó að eins brot framan af 1. rímu; í AM. 604 4to C eru þær átta (á skinni) og i AM. Nr. 149. 8vo á pappír frá c. 1670 sýnast þær að hafa verið 8, en að eins er þar brot eptir af 8. rímu, en í AM. 616 4to B á pappír frá 1633 eru rímurnar 12, og byrja svo:

Gjarnan vil eg gamna frú &c.

þriðja ríma er eins og sú fyrsta í hinum handritunum, og 8 fyrstu rímurnar eru svipaðar, en allar breyttar þó.

Um miðja 18. öld á Sigurður Jónsson á Reykjum í Hrútafirði að hafa ort rímur af Viktor og Bláus.

14. *erindi. Ormar* sá, sem hér er nefndur er lítt þekktur, en mun þó vera sá, sem *Ormars rimur* eru af. þær eru einar af þeim eldri og eru nú til í tveim skinnbókum: Staðarhólsbók (AM. 604 D 4to) og rímnabókinni í Wolfenbüttel, sem báðar eru frá hér um bil 1500. Auk þess finnast þær á pappír í AM. Nr. 146 8vo með hendi Jóns Finnssonar frá c. 1633, og afskript þar af er i Ny kgl. saml. Nr. 1135 Fol. með hendi Þorleifs Arasonar Aðeldals. þær hafa og áður fyrri verið í AMag. Nr. 606 c 4to, en finnast þar nú ekki. þær eru 4 að tölu og byrja svo:

Brúðum færi og Berlings fley &c.

15. *Sigurður* sá, sem hér er nefndur er mér ekki vel ljóst hver muni vera. Mér dettur i hug Sigurður Fornason. Saga af honum er nú ekki til, en að eins þáttur, sem er útdráttur úr eða ágrip af rímunum finst í AM. Nr. 601 E 4to. Rímurnar veit eg heldur ekki hvort eru heilar til, en í AMagn. Nr. 145. 8vo er brot af þeim með hendi Jóns Finnssonar frá hér um bil 1633; er fyrsta ríman heil, en brot af aunari og þriðju, og hafa þær ekki verið, nema þrjár. þær byrja svo:

Stirðan hef eg stofnað óð &c.

Áður fyrri hafa þær verið í AM. 615 B. 4to, en finnast nú ekki. Sigurdur Fornason glímdi við blámann Hákonar Hlaðajarls.

16. *erindi.* Hrólfur sá, sem hér er nefndur hygg eg sé Hrólfur Gautreksson. Saga hans hefur um langan aldur verið uppáhald alþýðu á Islandi að sínu leyti eins og Olafs saga Tryggvasonar, og sýna það hinar mörgu rímur af sögunni. Elztar munu vera þær, sem nú finnast í AMagn. 146 8vo með hendi Jóns Finnssonar hér um bil 1633; bera þær það með sér, að þær eru varla yngri en frá miðbiki 16. aldar; eru þær 5 að tölu og ná yfir 25—35 Kapítula sögunnar: þær byrja svo:

þar hef eg lagt á ljóða fjörð &c.

Hinar næst elztu munu vera þær, sem Þórður Jónsson á Sléttu í Aðalvík vestra orti árið 1653 og sem byrja svo:

Hleiðólfs knörinn róms úr rann &c.

eru þær 24 að tölu og finnast í AM. 612 c. 4to skr. 1694; í þeim bindur skáldið nafn sitt:

Raumur hár og *fötur flóðs*, *Þ ó*
fley um bárur stinnar, *r*
barmi Freys hét eflir óðs *ð*
og *ólát jarðarinnar* *r*

þær rímur, sem næst koma eru þeirra Péturs Einarssonar lögréttumanns á Ballará (enn á lífi 1665) og séra Eiríks Hallssonar í Höfða (enn á lífi 1689). Pétur orti 8 fyrstu rímurnar, en séra Eiríkur 10 hinar síðustu. Pétur byrjar svo:

Góðu fólki eg gamna vil &c.

En séra Eiríkur byrjar svo á 9. rímu:

Eiríkur nú er mér sagt
eigi að kveða rímur,
en hann þykist af hafa lagt
útróðra og glímur.

þær eru í Ísl. Bókmfél. Nr. 106 4to og 267 8vo.

Hinar fjórðu Hrólfs rímur eptir þorsteim Magnússon bónda á Hæli í Gnúpverjahrepp (enn á lífi 1732); eru þær 18 að tölu, en sleppa Gjafa-Refs þætti; finnast þær í AMagn. Nr. 134 8vo skr. 1703 af höfundinum skjálfum, sem bindur nafnið sitt í rímunum á þessa leid:

Maga bifars frægðin fer,
Fjörgin ól þann niðja, *Þór*
lagar hjarta vitum vér *steinn*
vildi þetta iðja.

Enar fimtu Hrólfs rímur segja sumir að ort hafi Guðbrandur Arngrímsson Vídalín, sem brann 1719 inni á Lækjamóti í Víðidal, en þær þekki og ekki.

17. ***erindi. Hálfdán Hringsson***, Brönufóstri. Saga hans hefur og verið ein af uppáhaldssögum Íslendinga. Brönurímur eru tvennar til. Annað eru Brönurímur hinar fornu, en hinar eru eptir séra Snorra Björnsson á Húsafelli (d. 1803). Um höfund Brönurímna hinna fornu er vafi og veltur þar á Rögnvaldi blinda og Sigurði blinda. Páll Vídalín (d. 1727), Jón Olafsson frá Grunnavík (d. 1779), Hálfdán Einarsson (d. 1785), Einar Bjarnason (d. 1838) og Þorsteinn Gíslason á Stokkahlöðum (d. 1838) eigna þær Rögnvaldi, en Hallgrímur Jónsson djákni eignar þær Sigurði og eins gerir Einar Bjarnason á öðrum stað. Eg tel það líklegra, að þær sé eptir Rögnvald, og að Hall-

rímur hafi ruglast og Einar líka. Rögnvaldur er talin samtíða Bergsteini blinda og Sigurði blinda. Að Rögnvaldur blindi hafi verið faðir Þorvalds Rögnvaldssonar á Sanðanesi (d. 1680) og Jóns Rögnvaldssonar, sem brendur var 1625, eins og Páll Vídalín segir, getur ekki staðist, ef Brönu rímur hinar fornu eiga vera eptir hann; þær eru til í handriti frá nál. 1500. Í sumum handritum eru rímurnar 16 að tölu, og byrja þá svo:

Skáldin fyrri skemtu mest
og skjöludu margt af létta,
en nú gerist sú öldin flest,
ei vill heyra þetta.

Eru þær svo í AMagn. Nr. 146 8vo með hendi Jóns Finnssonar (brot) og i Stockh. Nr. 23 4to membr. Isl. og vantar þó í 9. rímu, ennframur í Rafnseyrarbók Jóns Sigurðssonar. Sumstaðar eru rímurnar að eins 15. að tölu, og er þá slept fyrstu og byrjað á aunari:

það var í fyrstu þegna siðr,
þegar þeir skáldin fundu
að gefa þeim fyrir, sem gleðskap viðr
góss á marga lundu.

Svo eru þær í AM. 604 C 4to á skinni og 606 4to pappír. Af þessari vísu í mansöng 12. rímu mætti ef til vill ráða það, að höfunduriun hafi verið blindur:

það má heldur þeinkja mild
þiljan fræningspalla,
að afmors brögð og orða snild
augunum fylgja valla.

Rímur Snorra prests eru í Landsbókasafninu Nr. 129 8vo. Auk þessara rímna á Magnús Jónsson (prúði d. 1591?) að hafa ort 12 Brönurímur „mjúkt kveðnar“ og Jón Guðmundsson í Rauðseyjum aðrar „mjúkt kveðnar“ eptir sögn Skúla Magnússonar fógeta, en þær þekki eg ekki.

18. *erindi.* Saga Sturlaugs starfsama alkunn. Sturlaugs rímur hinar fornu eru 7 að tölu og finnast heilar á skinnbókinni Nr. 23 4to meðal íslenzkra handrita í Stokkhólmi. þær byrja svo:

Nú skal brugga Berlings vín &c.

Auk þess finnast þær á pappír í AM. 610 D 4to og 145 8vo, og brot af þeim á skinnbókinni AM. 603 4to.

Á 18. öld á Sigurður Helgason í Vogum að hafa ort 13 rímur af Sturlaugi starfsama. Magnús Magnússon í Magnússkógum (d. 1839) á og að hafa ort 15 Sturlaugsrímur, og enn fremur á Jón Ólafsson bóndi á Krinastöðum í Eyjafirði að hafa ort einar Sturlaugsrímur, en eg þekki engar af þeim.

19\. erindi. *Göngu-Hrólfur* sonur Sturlaugs starfsama. Saga hans alkunn. Hér er og af mörgum rímum að segja. Hinar elztu munu vera þær, sem finnast í AMagn. Nr. 610 4to E F og Isl. Bókmfél. Nr. 238 4to 20 að tölu, og byrja svo:

Fram skal enn á fræða lög &c.

Þar næst eru Göngu-Hrólfs rimur séra Eiríks Hallssonar (enn á lífi 1683), en af þeim veit eg ekki, nema þær sé þær næst áður nefndu. Á 18. öld hafa þessir ort Göngu-Hrólfs rímur: Árni Jónsson á Rifkelsstöðum og Jón Helgason. Á 19. öld Jón Einarsson á Skárastöðum í Húnavatnsþingi dauður ekki alls fyrir löngu, en hvar þessar þrennar rímur eru veit eg ekki. Seinast kvað Benedikt Gröndal yngri hafa ort Göngu-Hrólfs rímur, og eiga þær að hafa leigið hálfprentaðar um mart ár norður á Akureyri.

20\. erindi. *Án*, sem hér er nefndur er Án bogsveigir, faðir Þóris háleggs, sem drap Ingjald konung. Áns rímur hinar fornu eru eignaðar Sigurði blinda í elli hans (sjá um þær Eug. Kölbings Beiträge p. 187 fl.). Árni Sigurðsson á Skútum (d. 17/12 1838) hefur ort Áns rímur 9 að tölu sama árið og hann dó; eru þær í Isl. Bókmfél. 38 8vo. Benedikt Pálsson frá Steinstöðum í Tungusveit, bróðir Sveins læknis Pálssonar, á og að hafa ort Ánsrímur (líkl. hér um bil um 1800) og hef eg þó stundum séð þær nefndar „rímur af Án og Gæfu“, en ekki veit eg hvar þær eru til.

21\. erindi. Þórir háleggur sonur Áns bogsveigis. Saga hans er ekki til, en aðeins þáttur, sem er útdráttur úr rímunum er í AMagn. Nr. 601 4to (sjá um rímurnar E. Kölb. Beitäge p. 217—220).

22\. erindi. Hallgrímur Jónsson djákni segir að Guðmundur nokkur Bjarnason í Fagurey hafi kveðið rímur af Ørvar-Odds sögu og hafi hann verið „listaskáld“.

23—24. erindi. *Rollant* sbr. Karlamagnússögu og Gustav Storms: Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern. Chria. 1874. Höfundur kvæðisins hefur líklega að eins þekt Rollantsrímur fornu eða Rollants þátt, úr því hann sleppir að geta annara; reynðar getur hann hafa gengið fram hjá þeim með vilja úr því hann segist vita af fleirum.

Það er eptirtektavert við þetta kvæði, sem ort er á Suðurlandi eins og við Allrakappakvæði, sem ort er á Vestfjörðum um líkt leyti, að höfundar beggja hafa þekt langmest af skröksögum og æfintýrasögum og eru ýmsar af þeim hinar sömu. Af Íslendingasögum þekkir höfundur Allrakappakvæðis, sögur þessar ef sögur skyldi kalla: Finnbogasögu, Króka-Refssögu og Skáld-Helga sögn eða Skáld-Helga rímur, en Bergsteinn lætur ekki uppskátt, að hann þekki nema eina, en það er *Njála*, því að

það er ekki hægt að sjá, hvort hann hann hefur þekt Holta-þóris sögu eða ekki, það er og einmitt eðlilegt að Rangæingur eða Árnesingur hafi helzt þekt Njálu. Höfundur Allrakappakvæiðs sýnist að hafa þekt hér um bil 30 sögur eða rímur, en Bergsteinn 20. Beri maður þetta saman við kappatöl þórðar á Strjúgi, sem eru ort á Norðurlandi hér um bil 50 árum seinna, þá sést, að hann þekkir miklu fleiri sögur en þeir báðir tveir, einkum Íslendinga sögur, svo að eg hef hér að framan álitið að þetta væri vottur þess, að Norðlingar hefðu þekt meira og haft meira af sögum en Sunnlendingar um þetta leyti. Í þessari skoðun styrkist eg og við það, að í máldögum Hólabiskupa alt frá Auðunar máldaga rauða 1318 og til 1569, að seinasti hluti Sigurðarregisturs er gerður, eru taldar upp mjög margar sögur á íslenzku sem kirkjurnar eiga, þó mart af því sé helgimanna sögur, en í máldögum biskupanna í Skálholti er næstum örgrant að nefnd sé íslenzk bók við nokkra kirkju, ekki einu sinni í klaustrunum, af hverju sem þad kemur. Einkum þykir mér þad kynlegt, ef ekkert hefði funnist við Þykkvabæjarklausturkirkju í Veri, sem um tíma var einhver mesti fræðistaður á Islandi.

Khöfn í Okt. 1886.

JÓN ÞORKELSSON.

Stanford University Libraries
3 6105 014 978 493

